

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VILHELM ØSTERGAARD

VORT FOLK

I DET NITTENDE AARHUNDREDE

VORT FOLK

I DET NITTENDE AARHUNDREDE

ANDET BIND

MED 491 BILLEDER

VORT FOLK

I DET NITTENDE AARHUNDREDE

I BILLEDER OG TEXT AF DANSKE KUNSTNERE OG FORFATTERE

UDGIVET

AF

VILHELM ØSTERGAARD

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

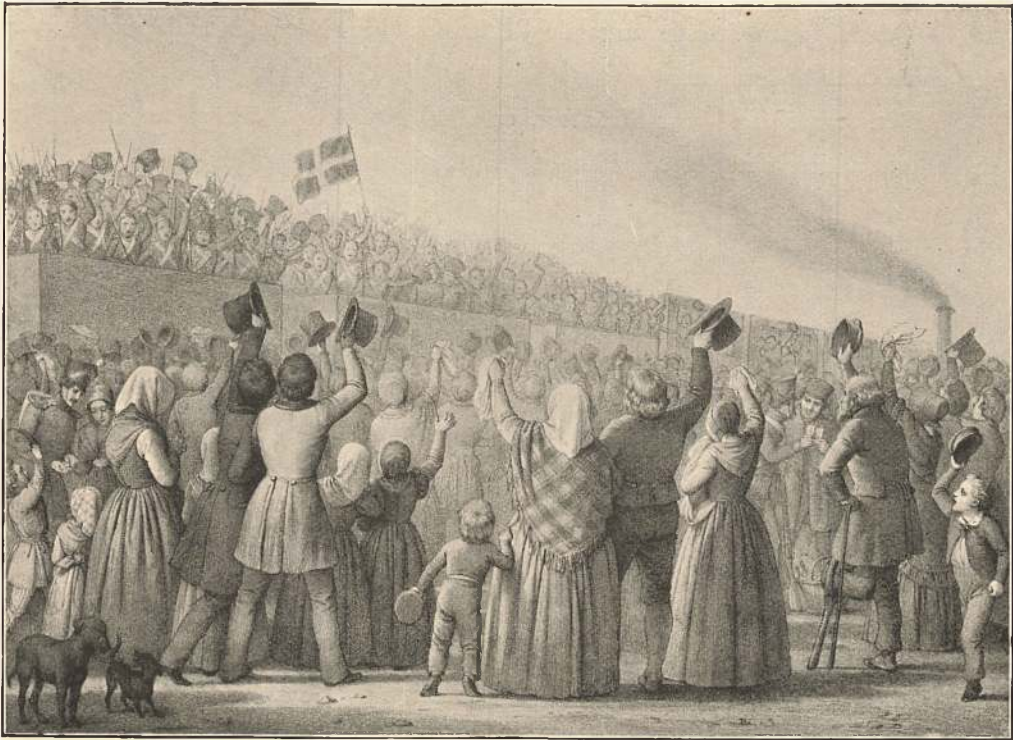
1901

VORT FOLK

1848—1864

Den tapre Landsoldat.
Efter H. V. BRISSENS Mindesmærke i Fredericia.

Troppernes Afrejse i Marts 1848.

1848

AF

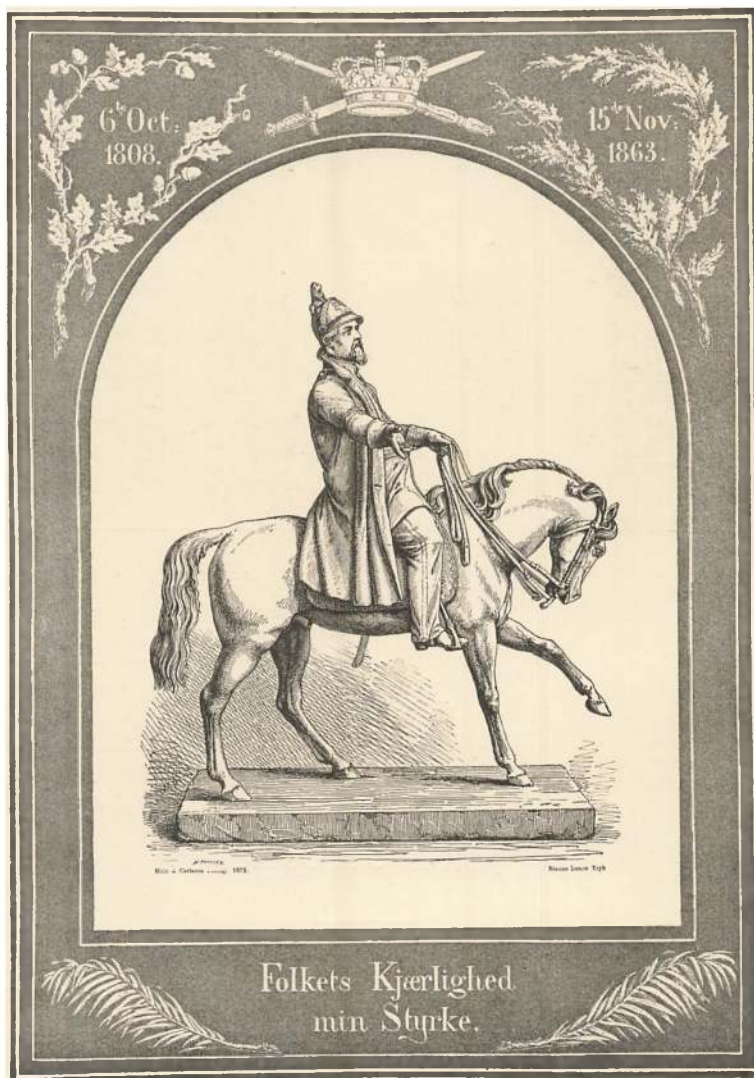
JOHAN OTTOSEN.

Det er i selve Halvhundredaaret, Minde- og Festaaret, at »Vort Folk« naaer til at tale om 1848, det store Aar, eller det gale Aar — thi hvilken af Delene er det? Er det et Forvarsel om en Opgangstid for os, en Lykketid og Væxttid, noget i Retning af Grundtvigs Gyldenaar? Eller er det de vanvittige Fantasiers Aar, da al fornuftmæssig Samfundsorden nedbrødes, da Lægprædikanter i Træsko fik Ret til at skolemestre højlerde Bisper, og en »berygget« stakkels Landsbyvæver tillod sig at sejre over en fornem liberal Professor; da Bønder — i Sønderjylland — truede de af Kongen indsatte Embedsmænd og tvang den høje Øvrighed, deres Foresatte, til at sværge Troskab, den selvfølgelige Troskab mod den Konge, hvis Tjenere de

1*

var, — da de grundfæstede, urgamle Regler for, hvem der skal lyde, og hvem der skal byde, blev endevendte?

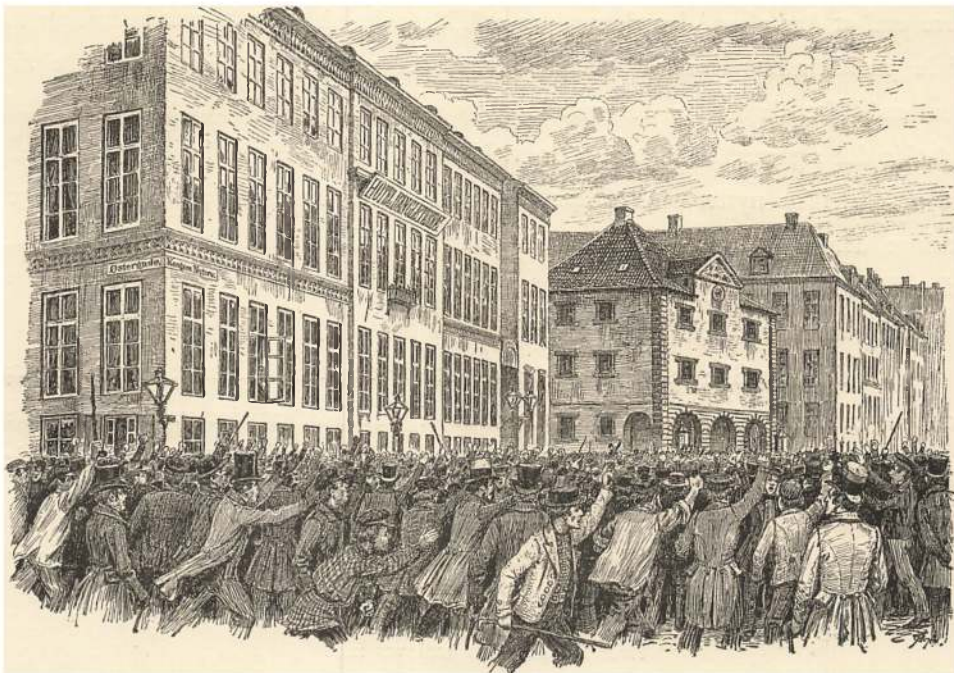
Det, som skete i hint Sfinx-Aar, er først og tydeligst det, at den danske Enevælde gik under, ramlede sammen af ren Kraftløshed, faldt, fordi den ikke længer

magtede at staa paa Benene, endsige da bære nogen Byrde. Det er dernæst det, at *det* danske Monarki, som Karl Johan og Wienerkongressen havde levnet, gaar i to Stykker. Christian den Ottendes Tid var gaaet hen med at dække over det voxende Saar med Plastre, ganske som Bondekvaksalvere har for Skik, og at lede efter milde og behagelige Mixturer, der ikke virkede for kraftigt. Og imens aad Saaret om sig. Nu nærmer Krigens Gud sig, som Aarestrup tegner ham, »med højst

opsmøgne Ærmer«; han har den blodige Kniv i Haanden, rød og dampende fra Barrikaderne i Paris, i Italiens og Tysklands Stæder; han kommer for at skære ind i det levende Kjød.

Vore Fædre mistede i 1848 de to vigtigste Ting, Mennesker har fornødne for at finde deres Plads i Historiens Værksted: Forfatning og Fædreland. De maatte skabe sig begge af ny. Forfatningen, Enevælden, brast. Endog de paa-lideligste Grundpiller, som den enevældige Kongemagt havde rejst for sig, svigtede. Den havde underholdt Latinskoler og Universiteter, kontrolleret og administreret dem,

Den slesvigholstenske Deputation forlader Hôtel d'Angleterre.

med det Øjemed at faa et Korps af disciplinerede, lydige, kongetro Embedsmænd, opdragne til at føle sig kun som Udøvere af Monarkens Vilje. Men i 1848 er det den absolute Konges Embedsmænd, som fører Hertugdømmerne til Randen af Oprøret. Enevælden har da en endnu sikrere Støtte tilbage: Hæren. Den skal blive tro, naar alt andet i Verden brister. Dens Ed, som dens højeste Ære, er det at ville gaa i Døden for sin Krigsherre. I Østerrig, hvor i dette samme Aar næsten alle Folkestammer griber til Vaaben mod Kejseren, dér bliver Hæren tro og frelser hans Trone. Men af den danske Konges Hær gjør Trediedelen Oprør og bærer i tre Aar Vaaben mod sin Krigsherre. Dette kom ikke uventet. Regeringen var advaret i Tide; men den evnede ikke at tage nogen Beslutning. Først paa Aaret

1847 sendte Oberst Rømeling gjentagne Gange Regeringen Bud om, at i Tilfælde af Oprør vilde Besætningen i Rendsborg ikke være til at stole paa, og opfordrede til at sikre Fæstningen ved i Tide at lægge danske Tropper i den. Intet maler saa tydeligt Regeringens ubeskrivelige Udlevethed som det, den foretog sig i denne Sag. Thi den foretog sig intet. Og det skjönt det drejede sig om Rendsborg, Monarkiets vigtigste Fæstning, Nøglen til Halvøen, det samme Rendsborg, som endnu 1813 havde været vor Hærs faste Støttepunkt mod den svensk-tysk-russiske Hær-oversvømmelse, — den Fæstning, hvis Bevarelse for Kongen vilde gjøre et Oprør næsten umuligt. Regeringen foretog sig intet. Dog — jo. Den 15de Marts 1848, mere end et Aar efter Advarslerne, paa et Tidspunkt, da intet Menneske længer kunde tvivle paa Oprørets Komme, naaede Statsraadet saa vidt, at det drøftede Sagen; men end ikke da kunde det mande sig op til at følge Rømelings Raad. Saaledes forholdt det sig med den danske Enevælde Anno 1848. Dens Livsdag var ude. Og den havde ikke nyttet sine Oldingedage til under Lovens Former at udpege sin Arving: den ny Regeringsform. Da Enevælden faldt, stod det danske Folk derfor uden Forfatning.

Og hvad var dets Fædreland?

De tidligere Slægters Patriotisme omfattede den danske Konges Land, ikke særlig Kongeriget Danmark — om end man var sig bevidst, at det var Hovedlandet — men hele Monarkiet. Denne Patriotisme har sit poetiske Udtryk i den velkjendte Scene i »Høstgildet«, hvor den danske, den norske og den holstenske Bonde hver kvæder sit fædrelandske Vers og til Slutning forener sig i et fælles Kor. Med kartografisk Nøjagtighed trækker Johannes Evald dens Grænser:

»Hvor Sachsers Elv troloves med
 Nordhavet, hvor den stille Trave
 adskiller Østersøens Bred,
 begynder Dannekongens Have;
 og først, hvor Zemblas hvide Høje
 optaarne sig for Himmelen,
 hvor Nat begrænser Musens Øje,
 hvor Glæden dør: der endes den.«

Ved de engelske Angreb 1801 og 1807 er denne Rigsfølelse lyslevende. I Altona var man begejstret og harmfuld ganske som i Kjøbenhavn. Foruden Kongetroskaben og Taknemmeligheden mod Kronprinsens Reformregering var det især Handelens og Søfartens Blomstring, som bar Stemningen oppe. Dannebrog var vel nok omkring 1800 det mest udbredte af alle neutrale Flag. Chr. Paulsen gjør opmærksom paa, at medens den hamborgske Skipper næppe turde vove sig ind i

Middelhavet af Frygt for Algiers Sørovere, sejlede hans Nabo fra Altona rolig derind, tryk under Dannebrog. Ogsaa efter Norges Tab og al den øvrige Ulykke vedkjender Patriotismen sig hele Staten indtil Elben. Boyes Sang »Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden« regner Elbens Marsklunde med til Fædrelandet, og et Sidestykke hertil er, at mangfoldige Skoletaler og Festviser i Hertugdømmerne taler om Danmark, d. e. den danske Konges Land, som Fædrelandet:

»Ha, es ist Dänenstolz, es ist die Liebe
zu Dir, mein Vaterland!«

Det er først efter 1830, at dette dør ud. Hos Holsteneren og den tyskdannede Slesviger tager da Samfølelsen med det tyske Folk hele Hjørtet. Forbavsende hurtigt bliver det klart, at det danske Folk ikke følger med. Det viser sig paa tusinde Maader, at der nu er to Hjørtetlag i det Monarki, hvor der før kun var ét. Dette er symboliseret i den forskjellige Maade, hvorpaa man 1840 opfattede Mindet om Niels Ebbesøn og Grev Gert. Medens Gert for Holstenerne blev en Nationalhelt, fik den danske Følelse Røst i Grundtvigs Sang om Danmarks Kvide, da »Tyskerne reves om Danmark«. Til denne rent danske Fædrelandsbevidsthed knytter sig en ny, ikke meget klar, men stærk og skjøn nordisk Følelse. Det laa nær for de opvakte Hoveder at regne med nye Omvæltninger i Rigsforholdene; Norge var 1814 rykket ud af Oldenborgernes tysk-nordiske Monarki og ført ind i en rent skandinavisk Statsforbindelse; naar nu Sønderdelingen fuldbyrdedes ved Adskillelse af de tyske og de danske Landsdele, hvad var da naturligere og bedre, end at Danmark gik samme Vej som Norge? Aldeles klart tænkt kommer dette frem hos Orla Lehmann allerede 1839, da han skriver til P. H. Lorenzen: »Jeg har ikke noget imod, at det nuværende Danmark, der ikke er andet end et Familie-Fideikommis, et Godskomplex i det holsten-oldenborgske Hus, gaar til Grunde; — den store skandinaviske Folkestamme, som en Gang spillede en stor verdenshistorisk Rolle (som beherskede og kultiverede Østersøens Kyster, grundede den engelske Frihed, stod i Spidsen for Korstogene, frelste Reformationen), og som vil optræde en Gang igjen som et eget, enigt, verdensgyldigt Moment i Menneskeslægtens Udvikling, — den vil ikke forgaa, men fremstaa kraftigere og skjønnere af dette dynastiske Virvars Død. Danmark, Norge og Sverige er Faktorer, — Finland og Slesvig er omstridte Dele deraf.«

Det er Slesvig, som gjorde den nye Sønderdeling saa smertefuld og langvarig. Thi hvor skulde den nye, den dansk-nordiske Fædrelandsbevidsthed sætte sin Grænse? Ved Kongeaen? Det var umuligt for den at falde til Ro dermed, efter at der havde vist sig saa levende dansk Følelse i Slesvig. Midt i Sønderjylland? Det var umuligt for dalevende Mennesker at paapege nogen Grænse, Sonden for

hvilken der ikke var Haab om, at det danske Sindelag vilde voxe sig stærkest. Slesvig var endnu ufærdigt, dets Folk langfra vaagnet op og i Stand til eller villigt

FREDERIK DEN SYVENDE,
Konge af Danmark.
Malet af W. GERTNER.

til at vælge sit Parti. Saa fæster det danske Folk da sit Haab til Ejdergrænsen. Her ender det tyske Forbund: her skal ogsaa det drømte nye tyske Rige ende. For Danske maatte i 1848 Ejdergrænsen staa ikke som et Forsøg paa at blive større, men

som et af politisk Fornuft dikteret Tilbagetog, hvorved man gav Afkald paa Land. Det maatte være nok, at man opgav Holsten: kun haarde Lidelser vilde kunne lære Folket, at der maatte udskilles mere. Det kan ikke undre og bør ikke forarge os, at man i 1848 fandt, at Holstens Tab var Ydmygelse nok. Det forunderlige sker først sexten Aar senere, da Erfaringer og et Overmaal af Lidelser burde have lært os, at kun det halve Slesvig var til at frelse.

For de Mænd her hjemme, der havde Øjnene aabne, maa de første Uger af Marts 1848 have været en angstfuld Tid: Europa er i Revolution; det er usvigelig sikkert, at Revolutionen vil naa til os, at Holsten og maaske meget af Slesvig vil rejse sig: det gamle Fædreland vil gaa til Grunde, og det nye er endnu ikke færdigt, i hvert Fald vil det koste Kamp at vinde det. Skal denne Kamp føres med Enevældens affældige Statsmænd som Ledere, synes den haabløs: ingen tror paa dem, mindst de selv. Og skal den føres under en ny Forfatningsform, da under hvilken? Hvorledes faa den skabt? Hvad vilde være tilbage, naar Regeringen faldt sammen, naar Februarrevolutionens Program om Lighed i Valgret og Ophævelse af enhver Klasse-Trinfølge blev Hærraabet i Danmark?

Ja, hvad blev tilbage? Vi, som lever nu, ser det: Tilbage blev, ikke en vildløbende, uorganisk Flok Mennesker, men, midt under Udjævningen af gammel Forskjel, et vel disciplineret, organiseret, fast sluttet Folk — en Nation.

Derfor er 1848 for os det vidunderlige Aar.

Det var en uberegnelig Lykke for dette nyfødte Folk, at dets Konge var Frederik VII. Vel ved jeg — Legenden om ham bliver jo i vore Dage plukket itu

Kongens Brev

til

Kjøbenhavns Indvaanere.

For to Dage siden takkede I os jublende, fordi Vi havde forekommet Ederes Ønsker

Nu takke Vi Eder for den Orden og Na, I have bekligeholdt i disse Dage

De Slesvig-holstenske Udfendinge have Vi svaret, at Vi hverken have Magt eller Villie til at lade Slesvig gaae ind i det tydske Forbund eller afvikles fra Vort elskede Fædreland, men at tværtimod Danmark og Slesvig skulle samles under een frie Forfatning med saa stor som mulig provindsel Selvstændighed for Slesvig, og at Holsten tværtimod som tydske Forbundsstat skal have sin egen frie Forfatning.

Vi have nu saaledes gjort de Indrømmelser, Vi kunne; modtages ikke Vort Tilbud, skulle Vi med Vort hele danske Folk have Danmarks Bærdighed.

De Slesvig-holstenske Udfendinges Sikkerhed betroe Vi Vort danske Folks Ære.

Christiansborg Slot den 24de Marts 1848.

Frederik R.

M. B. Moltke,
Præsident i Statsraadet.

Trykt hos Kongl. Hofbogtrykker Bianco Lunos.

(Originalen tilh. Boghandler OTTO B. WROBLEWSKI.)

af mange Hænder — at han var en lunefuld, plump og upaalidelig Natur. Nu havde han imidlertid netop det »Lune«, at han i Nationens farefuldste Stund helt og uden Forbehold kastede sig i sit Folks Arme. En »Fører«, som han selv lovede at være, blev han ikke; men et Symbol, en Fane, et Fællesmærke blev han. Det vil det danske Folk sent kunne glemme, om det saa lykkes at paapege Tusind Gange flere Skrøbeligheder hos ham, end vi allerede nu kjender. I al Fald Almuen glemmer ham ikke. For den er og bliver han Folkekongen. Efter 1863 kom det Sagn op, at han ikke var død, men lumskelig holdtes indespærret. Endnu i August 1898

Borgerrepræsentant, Løjtnant, Brygger J. C. JACOBSEN.
Efter et Daguerreotypi, tilh. Fru L. JACOBSEN.

sagde en Bondekone, da Talen faldt paa Frederik VII: »Ved De ikke, at han slet ikke er død? Han sidder i Fængsel nede i Tyskland.«

I senere Tider har man ofte undret sig over, at Mændene fra Marts 1848 gjorde det store Spring fra Enevælde til den almindelige og lige Stemmeret, i Stedet for at blive staaende — foreløbig — ved en eller anden Mellemform. Dertil er imidlertid at sige, at Springet i og for sig var lige stort, enten man kun sprang til de riges Valgret eller til alles. Der fandtes jo ikke i Danmark noget Aristokrati, der — som det engelske — ved at varetage det stedlige Styre havde faaet større Opøvelse i politiske Ting,

eller hvis Ledelse Folk var vante til at følge. Gik man udenfor Bureaukratiet, Kongens egne Tjenere, var, politisk set, den ene Samfundsklasse lige saa umyndig som den anden; det var ikke større Brud med det gamle at gjøre dem alle end at gjøre nogle af dem myndige. Hvor megen Forskjel mellem sine Undersaatter Enevælden end havde skabt i Henseende til Rang — og til Ejendom — saa havde den med Hensyn til politisk Magt nivelleret ganske grundigt. Grundtvig er i god Overensstemmelse med Nationens Vaner og Følesæt, da han fra den faderlige Enevælde, som han havde lovprist, saa længe det var muligt at holde paa den, gaar over til det rene Demokrati og siden afslutter sit politiske Liv med den bekjendte Protest mod Forfatningsændringen 1866 og mod Særvalgrettens Indførelse. Begge hans

Standpunkter: Enevælde eller almindelig Stemmeret, er folkelige, begge gaar ud fra Borger-Ligheden som Samfundsgrundlag, og begge har de, hver til sin Tid, været populære. Der er heller ingen Tvivl om, at det i Marts 1848 var en Lykke for Danmark, at de liberale Ledere tog den almindelige Stemmerets, d. e. den politiske Ligheds Løsen. Uden det er det utænkeligt, at den Gnidningsmodstand, der ellers let skabes, naar saa dybtgaaende Følelser slippes løs som de, der har Fanerne »Fædreland« og »Frihed«, saa aldeles var bleven ophævet, og at disse elementære Magter saa fuldstændig havde trukket i samme Retning. For øvrigt var den politiske Lighed jo ikke fra først af det liberale Feltraab. I Januar 1848 vil Schouw og Clausen (»Ved Tronskiftet«) have den ny Forfatning bygget paa omtrent samme Valgret som til Stænderne; og i Øjeblikket synes dette Krav at tilfredsstille alle Forfatningsvenner. Men snart kommer stærkere Røster — og det *før* Februarrevolutionen. Det er jyske Stændermænd, sjællandske Bondevenner og københavnske Haandværkere, og dertil de yngre blandt de akademiske Liberale — Mænd af alle Samfundsklasser, Jernstøber Lunde, Brygger Jacobsen, Tømrermester Kayser, cand. theol. Brix o. m. a. Monrad angreb i vægtige Ord Planerne om at bygge Landets Fremtid paa en for snæver Valgret: »Vi tro,« siger han, »at der skal store Sejl til at trække en stor Skude, selv om der staar en dygtig Sømand ved Roret; vi tro, at kun en stærk, folkelig Kraft, en stor Forsamling, udgaaet ved umiddelbare Valg af Folket, vilde være i Stand til at bære den Byrde.« Dog er »almindelig Stemmeret« endnu ikke fra nogen Side opstillet som et ubetinget Krav, da Budskabet om Februarrevolutionen naar herop og snart følges af Bud paa Bud om Uroligheder i Tyskland. Det er givet, at Branden vil naa til os; man er varet derom, men faar maaske kun faa Dages Frist. Det gjælder om at samle Nationen i den størst tænkelige Enighed; man har blot nogle Øjeblikke til at søge Midlerne dertil: vil de blive benyttede?

Tømrermester H. H. KAYSER.

Efter et Maleri, tilh. Tømrermester, cand. polyt. O. V. KAYSER.

Borgerrepræsentant, Bankdirektør H. P. HANSEN.
Efter Fotografi, tilh. Konferensraad H. N. HANSEN.

Cand. theol. C. C. BRIX
(senere Bestyrer af Efterslægtsselskabets Skole).
Efter Litografi.

Jernstøber P. F. LUNDE,
Borgerrepræsentant og Stænderdeputeret.
Efter Fotografi, tilh. Boghandler H. TILLGE.

Institutbestyrer H. G. BOHR.
Efter Litografi.

De liberale Førere har nok Folkestemningen med sig, naar de hævder, at den egentlige Knude, som enten maa løses eller hugges over, er Slesvigs Stilling: »der har vi plantet vort Banner«, siger Lehman i Kasino den 11te Marts. Men de mærker, at der vaagner en Mistro mod dem, som kan være Spire til større Uenighed og til skadelig Splittelse, netop nu, da fuldstændig Enighed imellem Danske er nødvendig. De hører Beskyldninger for, at de har forraadt Friheds- og Lighedstanken. Da sker det, at Orla Lehmann sent paa Aftenen den 12te Marts ved Mødet i Hippodromen erklærer den almindelige Valgret for alle Liberales fælles Program.

Nu er det afgjørende Ord sagt. Paa de kommende Magthaveres Vegne har Lehmann udstedt Haandfæstning til Demokratiet — han har villet Midlet, som han har villet Maalet.

I dette Diebliff ere D^r. Hvidt,
Clausen, Lehmann, Monrad
og Tscherning kaldte til Hans
Majestæt Kongen.

Onsdag d. 22. Marts Kl. 10 Formiddag.

Løbesceddel fra Martsdagene.

(Originalen tilh. Boghandler OTTO B. WRÓBLEWSKI.)

Midlet viste sig at være det rette. Da Oprørets Fordringer stilles, møder de i Danmark det enstemmige Nej, hvis Vægt ikke svækkes af nogen som hels Kraftsplittelse eller Gnidningsmodstand. Derfor gaar de store Demonstrationsdage — Kasinomødet den 20de og Folketoget den 21de — saa fredeligt og saa skjønt. De gamle Magthavere havde i Virkeligheden opgivet sig selv, de faldt uden noget nævneværdigt Forsøg paa at hævde sig; de nye Magthavere var udpegede af hele Situationen, selv deres Modstandere ønskede dem Magten. Det ejendommelige ved den fredelige Revolution i Kjøbenhavn var, at de principielle Forfatningsspørgsmaal var afgjorte mellem de nye Mænd, før Revolutionens Time kom og satte sit Segl derpaa. Og Stundens Mand, som greb Trylleordet med lydhørt Snille — om man vil, med genialt Letsind — er Orla Lehmann. Hans Optræden den 12te Marts er en historisk Daad, mere end de berømte Ord om »Fortvivlelsens Selvhjælp«, mere end det Ord, hvormed han siden søgte at udlette Følgerne af sin egen Gjerning — det om »de begavede, de dannede og de rige«.

D. G. MONRAD.
C. E. BARDENFLETH.
CHR. ZAHRTMANN.

L. N. HVIDT.
A. W. MOLTKE.
C. A. BLUHME.

ORLA LEHMANN.
F. M. KNUTH.
A. F. TSCHERNING.

Martsministeriet 1848.

Slag i Slag føder den ene Tildragelse den anden. Lørdag den 18de Marts holdes Slesvigholstenernes Møde i Rendsborg, hvor Kravet om Tyskland til Kongeaen stilles. Den 20de Marts svarer Kjøbenhavn med det store Kasinomøde. Den 21de Marts gaar Folketoget til Kongen og finder de gamle Ministre afsatte og Regeringspladserne ledige. Den 22de Marts har vi Tscherning, Monrad og Lehmann som Ministre. Den 23de Marts danner Oprørsregeringen sig i Kiel. Den 24de Marts faar Prinsen af Noer Rendsborg i sin Magt. Nu er det Krig: Politikerne træder i Baggrunden, »den tapre Landsoldat« har Ordet.

Et byt' af den Eneste,
 Et byt' af den Eneste,
 Han Kongen er med os,
 For enen Kongen er med os.
 Med den det Kongen er med os.
 Han Kongen er med os.
 De jiv' ved den Kongen er med os.
 Men fide vil de dog se. Men det byt' Kongen.
 Og derfor vil de se.

P. Fabers Haandskrift.

Brudstykke (5te Vers) af »Den tapre Landsoldat.«*)

Krigen stod for de fleste som noget let. Den gjaldt jo kun Oprørerne; det var Spøgelserædsel, naar enkelte spaaede om det tyske Forbunds Indblanding. Derfor var Stemningen lys og en Del overmodig. Og det er maaske ogsaa derfor, at »Dengang jeg drog af Sted« er saa ublodig, saa fri for Vildskab, afgjort den frede-

*) Autografen, der tilhører den Collinske Manuskriptsamling, er ledsaget af en saalydende, af Faber underskrevet Notits:

»Saaledes var Manuskriptet. Under Correcturlæsningen indførtes et Par Forandringer, som senere aldrig har behaget mig. Forandringen i 5te Vers hidrørte derfra, at man gjorde mig opmærksom paa, at Sangen dog nok vilde blive sunget ovre i Slesvig, mens jeg kun havde tænkt paa at skrive Noget for de Soldater, der samledes her i Byen.«
 I »Viser og Vers« af P. Faber, udgivne af Villiam Faber 1877, lyder de paagjældende Strofer saaledes:

»De lade, som de tror, at han inte mer er fri,
 Og selv vil de dog ha'e ham i det tyske Slaveri:
 Se derfor vil jeg slaas« o. s. v.

Red. Anm.

ligste af alle eksisterende Krigssange. Denne danske Bondekarl, som kysser sin Pige og gaar i Krig, med Alvor, men en lys Alvor i Sindet, uden et pralende eller blodtørstigt Ord paa Læben — han maa være ægte, saaledes har den danske Landsoldat været, da han drog ud 1848. En Forfatter har sagt, at denne Vise med dens lave Dannelsesniveau vidner om, hvor ringeagtende de dannede i 1848 så paa Soldaten. Paa ingen Maade. Der blev skrevet Snese, maaske Hundreder, af Krigssange, som talte en finere Dannelses Sprog og til Dels udtrykte ædlere Følelser. Men Soldaterne selv vedkjendte sig kun »den tapre Landsoldat« og gjorde den til

PETER FABER.

EMIL HORNEMANN,
»Den tapre Landsoldats« Komponist.

deres Sang. Den vidner om, hvordan Soldaterne så paa sig selv. Og det Billede kan de godt være bekjendt; *den* Landsoldat kan vi efterlevende kjendes ved og holde af. Og hans Bedrift ligesaa. Han har slaet Slagene ved Bov, ved Slesvig og i Sundeved. Og samtidig har han lagt en Grundvold for den borgerlige Lighed, den almindelige Valgret, som senere Tider nok har kunnet rokke lidt, men ikke kunnet undergrave. Thi den tapre Landsoldat fra 1848 er ikke *hele* Folkets Ungdom, skjønt der var mange frivillige med af de hidtil soldaterfrie Klasser; Landsoldaten er Bøndernes, ja strængt taget nærmest Husmændenes Sønner. Kjøbstadfolk var fri for Værnepligt; Gaardmandssønnen kunde ofte stille for sig; Husmandssønnerne fyldte Bataillonerne. En Deltager i Slaget ved Isted bruger uvilkaarlig det Udtryk

om 1ste Reserve-Bataillon: »henved 1200 sjællandske Husmænd«. Det var disse Husmænd, hvis Krigerfærd fyldte hele Nationen med Stolthed. Enhver Begrænsning af Valgretten vilde ramme netop dem. Hvor skulde man kunne nægte den tapre Landsoldat Stemmeret i det Land, han havde værget, naar man gav denne Ret til dem, som sad hjemme!

Med »Aanden fra 1848« tænker man vel mest paa Aanden i Marts og April, da den bar Foraarets lyse Farver: »det lyse Haab, den gode Tro«, som Hostrup siger. Fra Paaskedagsslaget den 23de April bliver det hele tungere. I Stedet for et Oprør har vi Stormagtskrig. Slesvigholstenerne har faaet deres Stormagt, Preussen,

Danske Soldatertyper.

med paa Valpladsen, medens vi næppe kan faa vore Stormagter, England og Rusland, til at skrive Noter. Stemningen i Danmark fik mørkere Farve, som Bøgens lyse Løv ved Højsommer bliver mørkt, og der er Øjeblikke — under Jyllands Besættelse — da det synes at blive ganske sort. De skarpestseende, som Tscherning, øjner allerede, at Martsdagens Ejderprogram nu og for alle Tider er blevet for tungt at løfte. Men Folkestemningen er sejt, den taaler ingen Tale om at give efter. Og for saa vidt fik den Ret, som de tre Aars Krig dog omsider bragte Slesvigholstenerne Nederlag. Naturligvis mærkes da de mellemliggende Aars Tyngsler paa mere end én Maade. Ogsaa Landsoldaten er blevet en noget anden, som i Erik Bøghs Vise fra 1850 (»Ser I, hvem der kommer her«), haardere og vildere — det er næsten en Selvfølge efter tre blodige Felttog.

Jævnside med den mørkere Alvor i den militære Stilling gaar en Svækkelse af den indre Samfølelse. I Kjøbstæderne bliver man vred over Tschernings Paabud om, at Værnepligten udstrækkes til de hidtil frie, ligesom gammelt Nag mellem Byerne og Bønderne skyder frem igjen. Og dog er Stemningen fra Martsdagens Demokratisme stærk nok til, mere end et Aar senere, at bære Junigrundloven med dens næsten uindskrænkede politiske Lighed igjennem, ganske ligesom den vaagnede Fædrelandsfølelse er stærk nok til at bære frem til Isted og Frederiksstad.

»Aanden fra 1848« — hvad var da den? Det er ikke nok at sige, at den var patriotisk og krigersk; det var »Aanden fra 1801« og »Aanden fra 1807« ogsaa. Det er heller ikke nok at kalde den »frisindet« eller »demokratisk« — thi det har »Aanden« været til saa mange Tider og i saa mange Lande, som slet ikke ligner vort Danmark i 1848. Maaske rammer man dens Kærne bedst ved at sige: Den er det danske Broderskab. Alle Danske slutter et fast, ubrydeligt Broderskab, hvor ingen er Overmænd og ingen er Mindremænd, enige om, at hvad ondt og hvad godt der end møder, er de fælles om det.

Aar 1848, vidunderlige Aar! Det vælder op af alle Folkestyrkens Kilder, det bliver til én stærk Strøm: Bondens gamle Kongetillid, den i Aarhundreder indregerede Lydighed og Pligttrøskab, Absolutismens Udjævning af Standsrettigheder, den ærlige Kristentro blandt Kingos og Grundtvigs opvakte — og dertil Poesiens tindrende Norden, Vesteuropas Parlamentsliv, Norges Foredømme som frit Land og Frankrigs Revolution — alt tjener til at skabe det Danmark, som træder frem i Historiens Dagslys i Marts 1848.

Indkaldte Soldater paa Vejen til Garnisonen.

Kong Frederik VII med sin Stab (paa Als 1849).
Efter N. SIMONSENS Maleri. — Tilhører Samlingen paa Jægerspris.

Indkvarteringen. Scene fra Krigen.

Efter H. J. HANMER.

STEMNINGER FRA KRIGEN 1848–50.

BRUDSTYKKER AF EN FRIVILLIG DANSK STUDENTS BREVE TIL EN VEN.

VED

P. FR. RIST.

1848.

Fyen. Midt i April 1848.

— — — Fyen er dog et dejligt Land! Vi ligger nu her og har det godt i Skydebjerg efter de lange Marcher. Jeg bor hos en gammel Degn, der hedder Nielsen, en prægtig Mand med et langt, hvidt Skæg. Da jeg havde hvilet mig ud igaar Aftes, gik jeg op paa Bakken og saå ud over Fyens Land, og hvad saå jeg: et sagte bølgende Land, som laa i grønne, bløde Dønninger. Marker i alle grønne Farvetoner lige fra den saftige mørkegrønne Kløver med blaalige Skygger til den unge, næsten graagrønne Sæd. Kirker, strøede omkring nærved og langt ude. Skov ser jeg ikke; men alle de levende Hegn mellem Markerne, mest unge flossede og trevlede Pilebuske, smelter i det fjerne sammen, som om det var en umaadelig Kratskov, der ikke lukker for Horisonten, thi jeg ser Havet i en bred, sølvblaa

Stribe, der taber sig i Himlen. Det luftede friskt og koldt fra Øst. Det er Paaske-Østen — vi kjender den, vi Danske, den hører med til et Foraarslandskab saa ægte dansk som det, jeg ser. Og vi kjender den fredelige Stemning, der hviler over den danske Natur, som er dens største Skjønhed, og jeg maa tage mig sammen for at faa mig til at tro, at dette Land er i Krig.

Efter de oprivende Dage i Kjøbenhavn, Kasinomøderne, Folkestimlen, Optogene gennem Byen, Aviserne,

Glæden over Slaget ved Bov, og endnu mere: al den Politiseren og de mange Disputationer og Rivninger selv mellem de bedste Venner, er det, som jeg først nu har faaet Fred og Ro, netop nu, da jeg er paa Vejen til Krigen, men det varer ikke længe, saa gærer og skummer det atter i mig; jeg ser ikke mere det fredelige Fyen, men tænker kun paa Landet dernede, hvor Blodet har flydt, og de sidste Maaneders Storm og Uvejr rejser sig atter i mig. Gid vi dog snart var dernede!

Ja, du véd fra Aviserne og mine to Breve alt, hvad der er sket, lige til jeg for tre Dage Dage siden marcherede fra Kjøbenhavn. Og jeg gjentager det:

Alt er forandret her i Landet som ved et Trylleslag, det er det mærkværdigste, du kan tænke dig — om du kom hertil, du vilde ikke kjende os igjen.

Ak, den March fra Kjøbenhavn gennem Sjælland og Fyen! Ja, vi kjørte jo med Jærnbanen til Roskilde, men saa: langs Vejene stod Unge og Gamle, Mænd og Kvinder og bød os Farvel. Det er en stolt og herlig Tid! Hele Folket føler sig forenet i ét, ét i Haab, ét i Maal, ét i Fædrelandskjærlighed, al Ulighed i Kaar og Stand er forsvunden. Alle vil give og yde. Vi, der er unge, er mødt ved Exercerskolerne; vi vil give vort Liv. Borgere og Bønder møder frivillig med

FREDERIK DEN SYVENDE,
Konge af Danmark.

Efter Tegning af W. GERTNER.

Penge og Vogne og Heste, langt mere og langt flere, end man har Brug for, ja tænk: Bønderne giver deres kjæreste i Verden: deres Heste, og de er vrede, fordi man ikke kan anvende dem alle. Allevegne fra strømmer Gaver af Levnedsmidler og Klædningsstykker til. Skolebørnene fylder Patroner, Kvinderne piller Charpi og samler Linned til Lasareterne. Ingen holder sig tilbage, ja jeg har hørt, at Slaverne skillinger sammen af deres Overfortjeneste i Fængslerne. Den rige og fornemme Mand ser i den pjaltede Kofte kun den vordende Landsoldat, og i Geledet forsvinder al Forskjel i Fødsel og Kaar. Og Kongen — »Hele det danske Folks Øje er henvendt paa eder!« sagde han i sine Afskedsord til os, og jeg har — bogstavelig

Kongen tager Afsked med Tropperne.

talt — drømt om dette Øje, Folkets Øje, Nat efter Nat. Det ser paa mig med et underligt opmærksomt Blik, som jeg kjender fra Drengenes Øjne i Skolen, hvor jeg er Lærer, et spørgende, troskyldigt Blik, og dog saa fast, at jeg ikke kan undvige det og slippe det, saa underlig alvorligt og dog saa kjærligt. Saadan har min Mo'er set paa mig, naar jeg sov som lille Barn, tænker jeg. — Naa, jeg er ikke overspændt, og det var ogsaa kun de første Dage, da jeg laa og havde Feber om Natten, at jeg drømte om de Øjne, men jeg kan ikke glemme dem — og Kongens Ord. — — — — —

I Nærheden af Slesvig By, et Par Dage efter.

— — — — — Jeg har nu skrevet nok om mig selv, om mine Kammerater og mine Officerer. Du ser, at jeg er vel fornøjet i alle Maader. Derimod

kunde jeg nu fortælle dig mere om Bov, end du allerede har hørt; jeg har talt med mange, som var med. Men vent lidt.

Vi marcherede da gennem Fyen, kom til Faaborg, en venlig og storartet gjæstfri lille By, og blev saa sat over til Als, den pragtfulde Ø, der bugner af Frugtbarhed og Grøde og, ligesom et Menneske, blusser af Sundhed og Kraft. Det er jo intet Under i dette mageløse Foraar, der i Aar kommer ligesaa tidlig, som Paasken falder sen. Ja, da vi kom ned i Slesvig, led vi allerede svært af Varme og Støv. Alle Vejene her er begrænsede

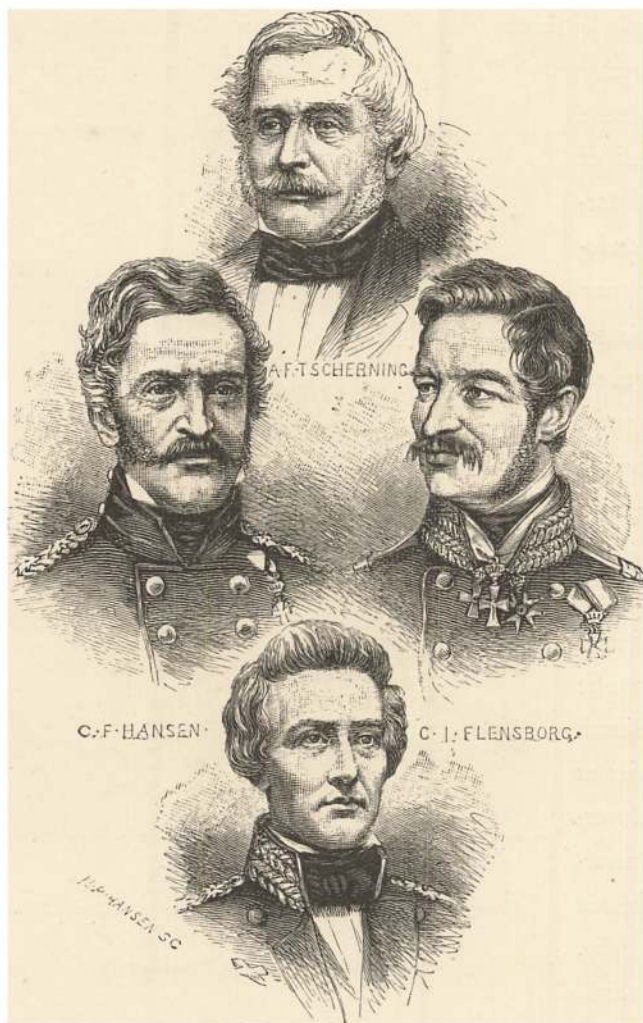
af høje og tætte Hegn, intetsteds er Omblikket frit, man kan paa Marcherne kun se lige ud ad Landevejen; alt er saa indelukket, og man gaar som i en lang, smal Kasse, hvori Solen steger, og Støvet kvæler. Men alligevel: Humøret er godt. Man kjender ikke mere den menige Mand her i Danmark. Det staar jo i frisk Erindring, hvor forknytt, modvillig og enfoldig Bondekarlen tidligere mødte til Opfyldelsen af sine militære Forpligtelser, ja, hvor ofte han endog viste en saa stor Skræk for disse, at han ej sjældent, for at unddrage sig dem, foretrak ved personlige Lemlæstelser at lide de smerteligste Pinsler, og at allenfals næsten enhver paa Grund af hans dorske, klodsede og halsstarrige Væsen altid

ansaa sig for beføjet til at betegne ham med Skældsord. Skulde man tro det: alt dette er som ved et Trylleslag forandret. Der er vakt en saadan Aand hos vore brave Fædrelandsforsvarere, at alle slige Fortidens Anskuelser er bortvejrede, og de har rejst sig i deres Selvbevidstheds hele mandige Kraft; det hængende Hoved er frejdigt hævet, den krumme Ryg er rettet, det dvaske Øje udstraler Livslyst og Kamplyst i Bevidstheden om, at de i Kampen vil erhverve sig deres Medborgeres Agtelse og Respekt. Ja, de ifører sig nu Kongens Tøj med Glæde, og dette, som før syntes dem en Slavedragt, betragter de nu som en Hædersklædning, lig den,

General HEDEMANN,
Øverstkommanderende for den danske Armé 1848.
Efter V. ROSENSTANDS Maleri.
Tilh. Nationalmusæet paa Frederiksborg.

Fortidens Konger skænkede deres bedste Hofsjinder! Og dog ikke saaledes: Fortidens snæverhjærtede Anskuelse med Hensyn paa Stands- og Fødselsforholdet er bortvisekede, og den Sammensmeltning, som Revolutionens Mænd har prædiket, er begyndt. Alle i Geledet er ens. Vi kappedes med hinanden derovre paa Excer-

V.H.F.A. LÆSSØE.

skolen og arbejdede med Liv og Lyst; vi lærte jo kun det allernødvendigste, især Skydning; paa 13 Dage havde vi udlært og blev saa erklærede for gode Soldater. Som Følge heraf er den menige Bondsoldat her vor Overmand, og vi blev inddelte saaledes i Kompagnierne, at hver af os frivillige fik en af de gamle Soldater til Rodekammerat, og det er fuldstændig rigtigt. Endvidere har den større Frihed, den fælles Fare, det stadige Samliv fremkaldt et engere Forhold mellem de Kommanderende og de Undergivne — ja, dette er mange Steder ganske omvexlet. Vor brave Fører er ikke mere den kolde, fornemme, jærnharde Bussemand, der skræmmer og straffer. Nej! han er sine Folks Fader og Beskytter, og de lyder ham og følger ham,

ikke alene paa Grund af deres Pligt og Dressur, men fordi de har Tillid til ham og Tro paa ham. Ja sandelig! Dette er Hemmeligheden! Dette er den mystiske Grund til den Aand, der hersker, ikke alene i Hæren i denne Tid, men i hele Danmark! Tilliden! Ligesom Kongen og Folket har fuld Tillid til hinanden, saaledes stoler man ogsaa nu paa hinanden Mand og Mand imellem, en almindelig, inderlig, indbyrdes Tillid er det, der hersker i Landet og giver den Tryghed, denne

Glæde, denne Lykke og Ro — jeg havde nær sagt Fred midt i Krigen — ak, vil denne Tillid fortvarende herske i Landet? I al vor Fare og Trængsel tier al Kiv og Tvivl, selv hos de yngste findes en Værdighed, jeg siger Værdighed, som hos et Trossamfund, der kun har én Tro — og vi har ogsaa kun ét — ét eneste Maal!

Jeg véd kun lidt, hvad jeg vil skrive, og dog maa jeg skrive. Mit Bryst er saa fuldt, jeg føler mit Hjærte svulme, og da jeg ikke kan rejse mig og vække de andre, som sover i Halmen omkring mig, ved at raabe Hurra, maa jeg give mig Luft i Pennen.

KNUD OTTO ERIK BARON LEJONHUFVUD. Greve S. LÖWEN.
GUSTAF L. SOMMELIUS. LEOPOLD BARON LÖVENSJÖLD.

Svenske og norske Frivillige.

Vi ligger en halv Mil nordøst for Slesvig By. Vi længes efter Kampen, vi, som nu har hørt saa meget om Affæren ved Bov; vi længes, saa at Dage bliver Aar og Timerne Maaneder, og dog oplever vi saa meget nyt, at Tiden flyver, og Dagene synes atter Timer og Timerne Minutter.

Vi lever af Spegeflæsk og Brød og faar sjælden varm Mad og kommer ikke af Klæderne. Vi er for mange. Den frie Natur er stor nok, den er vort Hjem, en Grøft er vor Dagligstue, den bare Mark vort Sovekammer, og Himlen er vor Sengehimmel — og dog lo vi fornøjede, da vi, 50 Mand, igaar kom ind i et Faarehus og fik lidt Halm under os. Jeg for min Part er i god Kulør og er Soldat med Liv og Sjæl; jeg har hele Tiden glædet mig ved den bedste Sundhed og Tilfredshed.

Lad ske, hvad der vil; i Guds Haand ligger vor Skæbne, vor Ære skal vi selv vide at hævde. Folkene har et Rim, som høres overalt: »den, Gud vil bevare, er uden Fare!« det maa med ind i alle de Breve, jeg skriver for dem, og det er baade de raske Sjællændere, de lange Fynboer og de solide Jyder, som fører det lille Ord i Mund og Pen.

Jeg er nu udstyret med 84 skarpe Skud, min Riffel skyder fortræffeligt, det kunde være rart at prøve den mod de stive Preussere og vise dem Vejen hjem igjen over Ejderen.

Jeg hader Slesvigholstenerne, de har født et Had i os, der kun kan køles i Blod. Men nu har hele Tyskland rejst sig imod os. Hvilket Land! Se: Vor Konge har sendt sin Garde i Felten, selv behøver han den ikke, han kan trøstigt lægge sit Hoved i Folkets Skød. Hvilken Forskjel fra Preussen, hvor Kongen paa Kommando maatte hilse Ligene af de Borgere, som hans Garde havde dræbt. Thi det er Tingen, at Kampen her i Landet er en Kamp mod ydre Vold og Uretfærdighed, medens den i de andre Lande nu raser mellem Folkene og deres Regeringer. — — — — —

Nu er allerede en Del af dine Landsmænd komne, men her er flere Svenskere end Nordmænd. Kom nu selv, som du har sagt, og lad mig vide hvornaar. — — —

Als. Efter Slaget ved Slesvig.

— — — — — De nærmere Detailler om Paaskeslaget, og hvordan alt er gaaet til, har du vel efterhaanden faaet at vide. Du véd altsaa, at Slaget og Tilbagetoget ikke var noget Nederlag, der kunde knuse Haabet. Dette er lige grønt, om vi end ikke har andet at stole paa end den gode Sag — ja og os selv. Men det véd vi ogsaa, ligefra vore Generaler til den mindste Tamburdreng, at Landet kan stole paa os.

Altsaa har jeg nu været i Slag for første Gang! Kjære Ven — det er at leve! Det er det mest koncentrerede Liv, en sammentrængt Extrakt af selve Livet. I et Minut lever man Aar. Den, der aldrig har været i Kamp, kan ikke forstaa mig.

Om Formiddagen Kl. 10 blev vi overrumplede af Preusserne, men vi indtog hurtig Positionerne ved Bustorp og paa Højderne hinsides Bustorfer-Teich, og saa begyndte Kampen imod den dobbelt overlegne Fjende, og den varede til henimod Kl. 8 om Aftenen. Vi holdt Slottet til langt ud paa Eftermiddagen, medens Kampen rasede i den lange Gade, som strækker sig fra Gottorp til Udkanten af Byen. Den første, jeg saa falde, var en Menig af 1ste Peloton, som blev dræbt af en sexpundig Kanonkugle; det var fælt at se ham svømmende i sit Blod — men jeg blev hurtig

vant dertil. Det kan ikke nytte, at jeg prøver paa at fortælle dig noget om Slaget; thi jeg véd heller ikke andet om det hele end det, jeg har hørt og læst; selv saa jeg kun, hvad der foregik lige tæt omkring mig. Der var jo ikke Tid til at lægge Mærke og at iagttage, og jeg har kun en temmelig forvirret Opfattelse af at rykke frem, storme, raabe Hurra, et Øjeblik Ro til at skyde, saa maatte vi retirere og atter frem gennem en Sump eller et Morads, vistnok den sydlige Del af Bustorfer-Teich; saa laa vi stille og skød ved Pulvermühle, men der kom flere og flere Tyskere, store Kolonner og tætte Kæder; saa maatte vi atter retirere, det var Bustorfer-Stillingen, vi forlod, og vi blev trængte ud i Mosen mellem Byen og Slien; jeg maatte svømme et Stykke — og dér fandt mange af Vore deres Død. — — — — —

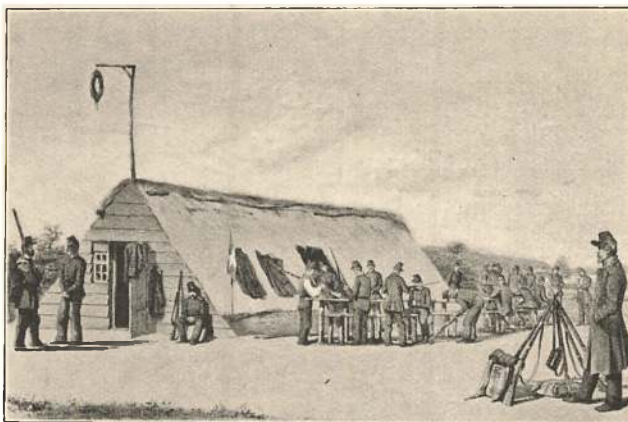
Efter at have forladt Slesvig og ladet denne By i Hænderne paa den mere end dobbelt overlegne Fjende, som ved sine friske og talrige Reserver var i Stand til at bøde paa ethvert Nederlag, var der ikke andet at gjøre, end at Hæren maatte trækkes tilbage til et fast Holdepunkt, der med vor lille Styrke kunde forstærkes og forsvares, saa længe til man med Vished kunde foretage et afgjørende Slag. Som et saadant Holdepunkt maatte man anse Øen Als, og derhen trak vi os tilbage efter at have bivueret Natten efter Slaget ved Slesvig. Det var en underlig Nat. Jeg havde intet spist hele Dagen; nu spiste eller rettere aad jeg en stor Humpel Brød og noget sejt Flæsk, som jeg skyllede ned med noget Rom og Vand, og saa daanede jeg hen i en dyb, ubrydelig Søvn. Jeg havde været vaad til Skindet af Vand, men var atter bleven tør i Løbet af Dagen, kun Mudderet sad i Kager paa mine Støvler. Først hen imod halv fem om Morgenen vaagnede jeg, da det lige begyndte at dæmre. Vagtilden var gaet ud, og den store Bunke Gløder laa og ulmede. Den Dødsstilhed, der herskede, forskrækkede mig. Jeg havde endnu Kanonernes Torden og Kampens Larm i mit Øre, og jeg foer forvildet op; ængstelig over denne Tavshed saa jeg hen over alle de sovende Menneskeskikkelser, som nu forekom mig at være Lig paa Lig, og jeg følte mig i min Rædsel, som om jeg var den eneste Levende, den eneste, Slaget havde skaanet. Løjtnant N. var jo falden, det havde jeg jo selv set,

Den lille Hornblæser.

men hvor var Kompagnikommandøren; hvor var Schmidt og Jensen og min Rodekammerat, den gamle Hjulmand? Da så jeg ham sidde lysvaagen med Ryggen op til et Træ og med sin lille Pibe i Munden, og jeg sprang hen til ham som et Føl til Hoppen, som en Dreng til sin Fa'er. Saa først, ja jeg forsikrer dig, saa først kom det hele til at staa klart for mig i sin Sammenhæng, da jeg talte med ham. Lidt efter kom flere til, og da vi skulde træde til Gevær, blev vi afbrudte i en Samtale om Begivenhederne, der mest bestod af Spørgsmaal og Svar og Gisninger og Forhaabninger osv., osv. Humøret var ikke rigtig godt den Morgen, da vi begav os paa Marchen i vore slemt fortyndede Rækker, men lidt efter lidt kom det igjen.

Og nu er vi da her paa Als. Kavalleriet er gaaet Nord paa for at danne et Operationskorps, der kan hindre Fjendens Fremrykning i Jylland. Her forskanser vi os mere og mere ved Dybbøl paa Sundevedssiden og truer Fjendens Flanke i hans Fremtrængen mod Nord. Man vil snart faa mere at høre fra os, og der er Tid nok for dig til at komme med i Legen. — — — — —

Piket ved Rønhave paa Als.

Efter F. C. LUND.

Als. Sommeren 1848.

— — — — — Kampene den 28de Maj — den Dag, som tidligere blev fejret som det første Frihedsgry under Frederik den Sjette — og den 5te Juni paa Dybbølbakkerne var maaske ikke store Triumfer, men de gav os nye Forhaabninger — og saa rykkede Wrangel dog op i Nørrejylland. Efter Slaget ved Slesvig laa vi da her paa Als og tilbragte Tiden med at besætte Brohovederne og staa paa Forpostovre paa Sundevedssiden. En Gang imellem havde vi et lille Sammenstød med Fjendens Forposter og lærte efterhaanden at blive rutinerede Landsoldater. Men saa

blev det Alvor. Det var Søndag. Træfningen begyndte omtrent Kl. 12 ved Dybbøl Mølle, hvor Fjenden, som nok mest bestod af Mecklenborgere, Oldenborgere og Hannoveranere og andre saadanne Smaatyskere, havde taget en fortræffelig Stilling, som han til Trods for vore Troppers gjentagne Angreb holdt i længere Tid. Saa retirerede han og blev trængt tilbage, indtil han ud paa Eftermiddagen tog Kampen op ved Nybbøl Mølle med hele sit mægtige Artilleri, jeg tror 16 Kanoner. Batteriet Jessen, der kun havde sex, besvarede Ilden med mageløs Udholdenhed i syv Kvarter,

Transport af Saarede.

Efter N. SIMONSEN.

uagtet han havde det Uheld, at en Granat midt under Kampen faldt i en Forstillingskasse, som sprang i Luften. Saa kom Batteriet Bruun til Hjælp, og Infanteriet gjorde tilsidst ved et rask Angreb Ende paa Kampen, idet Fjenden, efter en Granatild, som vi ikke har kjendt Mage til i Voldsomhed, blev fordrevet fra sin Stilling, og ud paa Aftenen stod vi paa Forpost i Fjendens Stilling fra Nybbøl Mølle til Nord for Sandbjerg Skov. General Schleppegrells Navn er paa alles Munde. Dagen var først og fremmest hans. — — — — —

Tirsdag Aften begravede vi de faldne paa Kirkegaarden i Sønderborg. — Jeg er helt forsonet med Døden, ja, jeg synes, den er smuk. Det er unaturligt i min

unge Alder, synes du vel, men de mange døde, jeg har set, har ikke skræmmet mig, de ser saa rolige, saa forklarede og saa lykkelige ud. Men for de saarede er jeg bange. I Kanten af en Skov traf jeg paa en Ambulance ved et lille Bøgekrat — der var Blod paa de lysegrønne Grene — hvad jeg saå dér, var frygteligt, og jeg er ikke en modig Mand, naar jeg tænker derpaa.

Otte Dage efter — den 5te Juni — vilde Fjenden hævne sig efter Nederlaget. Min Bataillon var ikke med den Dag. Vi stod i Reserve. Vi stod uvirksomme og hørte Kampens Tummel, og jeg forsikrer dig: denne Passivitet var en Lidelse. Der var desuden en Angst i os, som vi ikke kjendte til, naar vi selv var med, og som først blev stillet, da vi hørte vore Kammeraters Hurraraab, da de stormede Dybbøl By. — — Det var Aften, inden Slaget var forbi, og Kampen rasede endnu under den dejligste, mest majestætiske Solnedgang, jeg nogensinde i mit Liv har set.

Danske Soldatertyper.
Efter F. C. LUND.

Solen stod som en blodrød Kugle og kastede sine sidste Straaler ud over det skønne Landskab, hvor døde og saarede Mennesker og Dyr laa strøede omkring, og hvor alt vidnede om Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Og dog, jeg gjentager det, Døden paa Valpladsen er lys og smuk, og det Indtryk, man bærer med sig fra de faldnes friske Grave, kan umulig virke nedtrykkende paa nogen. Det er maaske, fordi Sejren er med os, thi jeg tror ikke,

at nogen, som ikke har oplevet det, kan fatte den Følelse, som besjæler en Soldat, naar han har været med til at vinde en Sejr over en overmægtig Fjende — og det er umuligt at beskrive denne Følelse. Hvilken Lykke, hvilken Følelse af Fryd ved den Tanke, at man har været med til at bringe Glæde over hele Landet, hvilken Fornemmelse af Kraft og Manddom, Selvfølelse og Tryghed hos alle os, hvem Gud har bevaret Liv og Lemmer! Se, disse Affærer har været til Hæder for den danske Armé, og vi har vist, at vi ikke er »et dovent, dorskt og usammenhængende Folk«, som Olshausen har kaldt os — og vi har hele det mægtige Tyskland imod os! Vi har nu følt, hvilke Kræfter der bor i os og rører sig, naar de bliver sat i Bevægelse. Vi har lært at forstaa hinanden og vurdere hinanden. Den tidligere skeptiske Ligegyldighed, den forrige overlegne ironiske Optræden overfor Livets Alvor er forsvunden, og de, som før med kold Spot smilte af alt, hvad der hed Begejstring og Tro, tager nu selv fat med de

Prins Christian (Chr. IX) indskiber Hestgarden i Korsør 1848.
Efter Prof. OTTO BACHS Maleri.
(Skænket Hs. Maj. Kongen ved Regeringsjubilæet af Hærens Befalingsmænd.)

bare Næver og glemmer at holde dem vedlige i al deres forrige udadlige Pænhed. Jeg tænker paa C., maa du vide, hvis Roman »Fra Gaden« lige er udkommen, og som kun svarer daarligt til, at jeg saå ham egenhændig slæbe afsted med en Sæk Beskøjter og et Bundt Klipfisk. Han er Hjælpeintendant herovre. »Hvordan har De det, Hr. C.?« spurgte jeg. »Har aldrig havt det bedre,« svarede han. — — —

Sally B. Salomon

Sally B. Salomon. **1 Sf.** **Vimmelskallet Nr. 30.**
Nr 104.
Nyeste Postestretninger.
 Mandagen den 3. Juli Kl. 2.

— — Ærgerligt er det, at den svenske Konge ikke vil hjælpe os strax, men at han kommer, er jo sikkert; han kan ikke lade være, I vil jo med, hele det svenske og norske Folk vil med, hvis man kan tro Aviserne. — — — — —

☞ Sekretæren hos den. preussiske Gesandt i Malmø er igaar som Coureur afaaet til Wrangel's Hovedkvarter med følgende Betingelser for en Vaabenstilstand paa tre Maaneder, der kunne ansees som antagne af Preussen, men Wrangel har sin Udnævnelse af Forbundsødagen; det kommer altsaa nu paa, om han vil trække sig tilbage. Betingelserne ere:

Begge Parters Tropper rømme Hertugdømmerne, med Undtagelse af, at Als vedbliver at være besat af de Danske, og at de i den danske Hær værende sødre Slesvigere kunne forblive i Slesvig, og Holstenerne i Holsteen. Skibene frigives; den provisoriske Regjering i Holsteen nedlægger sin Function inden 14 Dage, og der udnævnes en ny provisorisk Regjering, bestaaende af en dansk, engelsk og tydsk Commissair, som forvalte begge Hertugdømmerne i **Kongen af Danmarks Navn.**

Efteraaret 1848.

Under Vaabenstilstanden.

— — — — —
 — — — At mine Meddelelser i den senere Tid har været sparsomme, maa ikke forundre dig, thi vi lever jo nu udenfor al Aktion, reducerede til en Smule Forpost-tjeneste, Exercits og et Driveri, der absolut maa avle Melankoli og Forstemthed, hvis vi ikke i Tankerne levede mere i Fremtiden og dens Forhaabninger.

Hvor meget er der ikke sket, siden jeg skrev sidst, og dog, hvor lidet af det, vi ønskede. Knap var

Redigeret, trykt og udgivet af Sally B. Salomon.
 (Originalen tilh. Boghandler OTTO B. WROBLEWSKI)

det svenske Armékorps endelig kommen til Fyen i Juni, før Fredsunderhandlingerne begyndte, som endte med den fortvivlede Vaabenstilstand, der jo skal vare i 7 Maaneder. Saa kom den store Revue paa Lerbæk Mark, den, jeg aldrig glemmer, og saa forlod Svenskerne os igen.

Det er nu kun os, de yngste Soldater, der er tilstede ved Afdelingerne, efter at de ældste er blevne hjempermitterede. Som frivillig Mand kunde jeg faa Lov at gaa hjem, men jeg har taget mit Parti og vil blive til det sidste; thi jeg tror ikke

paa Freden. Vi ligger i Barakker her paa Arnkilsøre og holder Als og Sundeved besat. —

Da Vaabenstilstanden kom, bragte den en Angst i Sindet, en bange Anelse om, at Resultatet ikke mere vilde afhænge af Tapperhed, Opofrelser og de yderste Anstrængelser, at alt dette ikke vilde forslaa, naar der kæmpes mod usynlige Magter — jeg mener gamle Fejlgreb og nye Fejlgreb. Vi herovre har hørt om vore Kammeraters Hjemkomst og læst om den glimrende Modtagelse, de har mødt overalt, og »Haabet blussede«, som det hedder.

Men nu er der kommen Ro i Sindene rundt omkring i Landet, lidt for

Dobbelte Vedetter.

Efter N. SIMONSEN.

megen, synes det mig. Da Hjærterne holdt op at banke for Sønerne og Brødrene i Felten og af Angst for, hvorledes det gik i denne, saa er de politiske Uenigheder begyndt, og Egoismen, der var som død her i Landet i Aarets første Halvdel, er begyndt at stikke Hovedet frem. Det er de gamle, som er de sejgeste; de vil hælde den nye sydende Frihedsfølelse og Fædrelandsfølelse over i de gamle Regeringsdigler. De forstaar ikke, at der maa voves — Tiden er maaske ikke moden, det kan være, men i denne Tid, som vi aldrig nogensinde har drømt om, maa vi netop vove det, som vi aldrig har drømt om, for at vinde.

Vi skummer af Utaalmodighed. — — — — — Naa, nu lidt om mig selv og det Liv, jeg lever. — — —

1849.

Januar 1849.

— — — — — Det er en uhyggelig Tidsperiode. Vi har stadig Vaabenstilstand. — Vi dumme Danske! Vi havde slaaet vore Fjender, vi havde Skridt for Skridt, som en snærende Hund, trukket os tilbage for Overmagten til op i Jylland, og vi havde ved tapre og stærke Angreb bidt os fast i Sundeved og hvorfor? For at underhandle vidt og bredt om Fred og saa tilsidst faaet — en Vaabenstilstand paa 7 Maaneder, syv! — Før den Tid har vi ikke Lov til igjen at fare løs — men vi skal fare løs, tro du mig — men drøjt er det at vente. Og hvilken Vaabenstilstand er det ikke? Fællesregeringen i Hertugdømmerne benytter sin Magt til af alle Kræfter at udvikle og udruste Oprørshæren, der i Følge Traktaten faktisk skulde have været opløst; den benytter alle Midler til at grundfæste Oprøret for at forøge Modstanden mod den Konge, i hvis Navn den skal regere de to Landsdele. O Skam og Skændsel! Er det et Under, at Tyskerne kalder os dumme! Vi har vel fortjent det. Men Slesvigs Befolkning har, som der staar i Kongens Proklamation i December: »medens der nær og fjern sker Brud paa Tro og Love, omlejret af Trængsel og Fristelse, givet lysende Exempler paa urokkelig Troskab mod Konge og Fædreland.«

Saaledes staar Sagerne hernede i Danmark. Du gjør Ret i ikke at komme, før Krigen begynder igjen. — — — — —

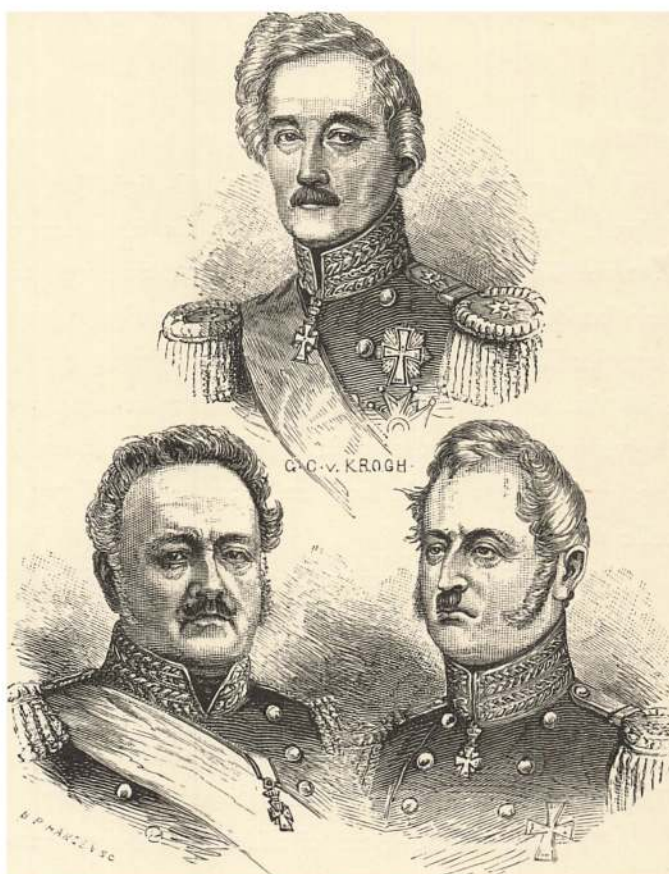
Begyndelsen af Maj 1849.

— — — — — Derfor har jeg ikke skrevet saa længe. Det har været en Tid, fuld af Bevægelse og Uro, siden Krigen atter er begyndt, og jeg har ikke havt blivende Sted.

I Sundeved begyndte Krigen udmærket, men jeg var jo ikke med. Tabet af Skibene i Eckernførdefjord var frygteligt og har næsten berøvet os Modet, ikke saa meget paa Grund af Skibenes Ødelæggelse som for den Virkning, det har gjort i Landet. Det har været en Landesorg, ja vel, men en Sorg kan være sund — her er den ledsaget af en underlig forborgten Skamfølelse, som giver den en knugende Vægt. Det er vel ogsaa denne Følelse, som fik Krigsministeren til at tabe Modet og trække Hæren tilbage til Als og Fyen. I Armébefalingen stod der, at vi i den daglige Kamp mod den store Overmagt, som næsten alle Tysklands Konger og

Fyrster har sendt imod os, ikkun taber Kræfter og udgyder Blod, uden at noget derved kan opnaas, og at vi derfor nu skal samle os for at vinde Kræfter til at kunne møde Fjenden Mand imod Mand, naar Omstændighederne tillader det. Det kan være, at det var rigtigt, derom tør jeg ikke dømme, men det vakte megen Forbitrelse her i Arméen, thi i Sundeved kunde vi have holdt Fjenden fast. Nu gik han mod Nord op i Jylland; han fordrev os fra Kolding, og da vi den 23de April søgte at tage Byen tilbage,

lykkedes det ikke. Den Dag er ikke god for os, husk paa ifjor! Det var første Gang, jeg var i Ilden i Aar, og der var en saadan Ildhu i os, at vi, da vi kom til Aaen og ikke forefandt den ventede Bro, strax begyndte at lave os en Overgang af alt, hvad vi kunde finde. Vi sled i det som føre Karle, og General Rye, som holdt ved Vadestedet, som vi lavede, lo af vor Iver og opmuntrede os. Saa kom vi endelig over og lod Rytteri og Kanoner blive tilbage, da Broen ikke kunde bære dem. I Begyndelsen gik det rask frem; vi stor-

F. R. H. v. BÜLOW.

H. C. G. F. v. HEDEMANN.

mede en stor Gaard og drev Fjenden tilbage. Men langt kom vi ikke frem. Han var os meget for stærk og havde for mange Kanoner, mens vi havde 'slet ingen. Og saa maatte vi tiltræde Retiraden. Reserver havde vi ikke. Vi var ganske tavse og stille, da vi om Aftenen marcherede nordpaa, men jeg hørte ingen Forbandelser og Eder; der laa kun en trykkende, knugende Fornemmelse af Ulykke i Luften. — — Nu ligger vi her paa Forpost en halv Mils Vej nordenfor Kolding og venter paa, hvad der vil ske, men vi gjør alt for at modtage Fjenden, naar han kommer —

uden Modstand skal han ikke komme højere op i vort herlige Jylland. Vi graver Skyttegrave, stemmer Aaerne op og indretter hele Egnen til Forsvar. — — — —

Da jeg var i Vejle forleden Dag, fik jeg en ny Bog fra Kjøbenhavn, som har mildnet mine mange mørke Tanker, de sidste Bind af det prægtige Digt »Adam Homo«, som jeg gav dig, da vi lærte hinanden at kjende ved Studentermødet for fire Aar siden. Det er besynderligt at læse en saadan fredelig Bog i al denne Uro, men en Nydelse at finde saa megen Kunst og Humor. — — — — —

Mols. Juni 29de.

Hvornaar skrev jeg mon sidst til dig? Jeg tror, det var fra Taulov nede i Jylland. Jeg husker, at jeg en Aften for vel snart et Par Maaneder siden havde Post ved Taulov Kirke. Vi var fire Mand, en af os var oppe i Kirketaarnet, hvorfra man kunde overskue hele den omliggende Egn og iagttage alt, hvad der kom frem vestenfor Elbodalen, og den Aften skrev jeg til dig. Hvad der er sket siden den Tid? Ja, nu maa jeg vel fortælle lidt mere udførligt, baade om mig selv og om Begivenhederne, da det jo lader til, at du helt har opgivet at komme hertil selv. Jeg havde ellers tænkt mig at gjemme Detaillerne, til jeg mundtlig kunde fortælle dem.

Vor Brigade er under General Rye her i Jylland, som han skal dække med sit lille Korps, ja jeg siger lille, for vi er vel en 6 til 7000 Mand, og Fjenden, som ikke rigtig tør angribe os, skal være over tre Gange saa mange. Det gjælder om at hindre ham i at brede sig her i Landet og brandskatte. Fredericia har han omringet og ligger nu og belejrer og bombarderer den gamle Fæstning. Med sydlig Vind hører vi undertiden Skydningen derfra.

Til den 7de Maj stod vi stille uden at forstyrres af Fjenden, og man begyndte allerede igjen at tale om Vaabenstilstand. Saa angreb han os den 7de, og vi maatte gaa tilbage nordenfor Vejle, og siden den Tid har vi stadig ligget paa Landevejen. Alting er indrettet paa at narre Fjenden, som, uden at han rigtig véd det, er omgivet med Spioner, og vi véd derfor altid, hvor han staar. I hver By er der et Par raske Karle, der tjener som Staffetter, og som altid har deres Heste opsadledede i en Gaard. Fjenden vil gjerne slaas, men vores General vil ikke, han trækker bare om med Fjenden, og vi laver det saadan, at han hvert Øjeblik tror, at han har os. Han glemmer vist ikke saa let, da vi narrede ham ved Skanderborg — det var den 23de Maj, om jeg husker ret, at han brød frem med sin Hovedstyrke imod Fruering og Fuldbro Mølle og gjorde al Ting parat til Angreb, men vips — saa var Fuglen

fløjet, og vi var et Par Mil borte. Han troede nemlig, at vi stadig gik mod Nord, men Rye var strax, da han såå, at han vilde angribe, gaaet mod Øst og ledte ham fuldstændig paa Vildspor, og han fandt os først bag ved Landevejen, der gaar fra Aarhus til Randers. Nogle Dage efter var der en svær Rytterbataille ved Aarhus, hvor vi tog en hel Del Fanger og en tysk Prins. Nu stod vi i lang Tid stille, og der skete ikke noget af Betydning, men endelig en Dag rykkede hele den fjendtlige

Styrke frem. Vi har haft et dejligt Vejr her i Jylland; der har i lang Tid ikke faldet en Draabe Regn, og en voldsom Blæst rejste umaadelige Støvskyer, hvor de fjendtlige Kolonner rykkede frem, og røbede dem.

Oppe fra Højderne, hvor jeg stod, såå det ud, som om de kom allevegne fra og ligesom vilde omslutte os i en knusende Omfavnelse, men da vi saa gik tilbage længere mod Øst ud paa Mols, blev Fjenden staaende. Det værste var, at han nu besatte Aarhus. Det var meget kedeligt; thi dér havde vi dog haft Lejlighed til at more os lidt en Gang imellem. Officererne behandler mig jo, som jeg har sagt, som deres Ligemand, og naar vi havde lidt Ro, og der ikke var Udsigt til, at Fjenden vilde angribe, red vi ind til Byen. Paa den Maade var jeg to Gange paa Bal i Riis Skov. Ordonnanserne holdt vore Heste udenfor, mens vi dansede, og Officererne fra »Hertha« og Kanonbaadene, der ogsaa var i Land, havde deres Baad liggende ved Stranden. Alt var parat til Opbrud, og det gjorde Fornøjelsen kosteligere; vi nød Tilværelsens Øjeblikke i fulde Drag, uden at Fjenden forstyrrede os, skjønt han vistnok ikke morede sig saa godt. Men nu er den Glæde

Schlepppegrell, Olaf Rye og Hans Helgesen.

til at more os lidt en Gang imellem. Officererne behandler mig jo, som jeg har sagt, som deres Ligemand, og naar vi havde lidt Ro, og der ikke var Udsigt til, at Fjenden vilde angribe, red vi ind til Byen. Paa den Maade var jeg to Gange paa Bal i Riis Skov. Ordonnanserne holdt vore Heste udenfor, mens vi dansede, og Officererne fra »Hertha« og Kanonbaadene, der ogsaa var i Land, havde deres Baad liggende ved Stranden. Alt var parat til Opbrud, og det gjorde Fornøjelsen kosteligere; vi nød Tilværelsens Øjeblikke i fulde Drag, uden at Fjenden forstyrrede os, skjønt han vistnok ikke morede sig saa godt. Men nu er den Glæde

forbi. — — — Jeg blev afbrudt i Formiddags af en Dragon, der spurgte efter Bataillonskommandøren. Hvad skal der ske? Noget er der, men alt er saa hemmelighedsfuldt. Vi har faaet Ordre til at bryde op i Morgen tidlig Kl. 5, jeg tror til Helgenæs, ikke en Gang Officererne ved det. Saavidt jeg kan forstaa, skal vi indskibes. Ak, ja! Gid der maa ske noget godt for os! Hele dette Foraar 1849 — hvor forskjelligt har det ikke været fra det forrige dejlige Foraar! Skuffelser paa Skuffelser! Man har ventet saa tungt, saa længselsfuldt, saa bange lyttende, man er bleven mere og mere skeptisk og tvivlende, man hører allerede haanende Ord, Begejstringen er ved at slukkes, og man synger ikke mere den tapre Landsoldat saa tidt, saa højt, saa jublende som før. — — — — —

Fyen. Juli 1849.

— — — — Slagets Gang kan jeg ikke fortælle dig, og det vil du ogsaa kjende andetsteds fra. — Vi laa i Kvarter i Nærheden af Bogense, efter at vi i en voldsom Storm var bleven ført over til Fyen, og havde det overmaade godt, bestilte ingen Ting og proppede os med Boghvedegrød og gammelt Øl. Men den 5te Juli blev der gjort Allarm, og vi samledes hurtigt paa Allarmpladsen i fuld Oppakning. Da vi afmarcherede derfra, blev der ikke sagt, hvor vi skulde hen, ja, jeg tror saagar, ikke en Gang Officererne vidste det. Da vi kom $\frac{1}{2}$ Mils Vej fra Strib, og det allerede var halvmørkt, blev der gjort Holdt. Da hele Bataillonen var samlet paa en Pløjemark, kom først en Major ridende, og han sagde os saa, hvad Meningens var. Det gjaldt om, at vi samme Nat skulde gjøre et Udfald fra Frederits, sagde han, slaa ét afgjørende Slag for Fædrelandet og erobre de fjendtlige Skanser. Han mindede os om, at vi kun havde Oprørerne at slaas med. »Slaa, som I plejer at slaa,« sagde han, »saa vinder vi vor Sejr — i Nat gives der ingen Pardon!« Den lille Tale gjorde en mægtig Virkning paa os. Det var, som om der nu skulde ske noget vidunderligt, som om det Tryk, der længe havde hvilet paa os, skulde løftes.

Men aldrig har jeg oplevet saa uhyggelige Timer som de to Timer, vi laa paa Gaden Natten mellem den 5te og 6te Juli og ventede paa Signalet til Udrykning. Der var en Spænding over os, som næsten var uudholdelig; vore Hjærter bankede underlig dumpt, og vi havde Møje med at sidde og ligge stille. Mange gjorde deres Testamenter, det vil sige: de skrev et Par Ord paa en Lap Papir og gav det til en Kammerat, men det kan jeg sige: den mest fremtrædende Følelse hos alle var Længsel efter, at den Venten maatte faa Ende.

Endelig, i samme Øjeblik Taarnuhret manende slog ét, drønedes et eneste mægtigt Kanonskud fra Fæstningen: det var Signalet til, at nu skulde det ske. Der

lød ingen Kommandoraab; der brugtes kun sagte Ord; enkelte, der havde sovet, rakte sig dovent og stod pludselig lysvaagne. Alt i Orden? blev der spurgt. Ja vel, blev der svaret, alt i Orden! Og vi marcherede tyst og stille gennem de halm-

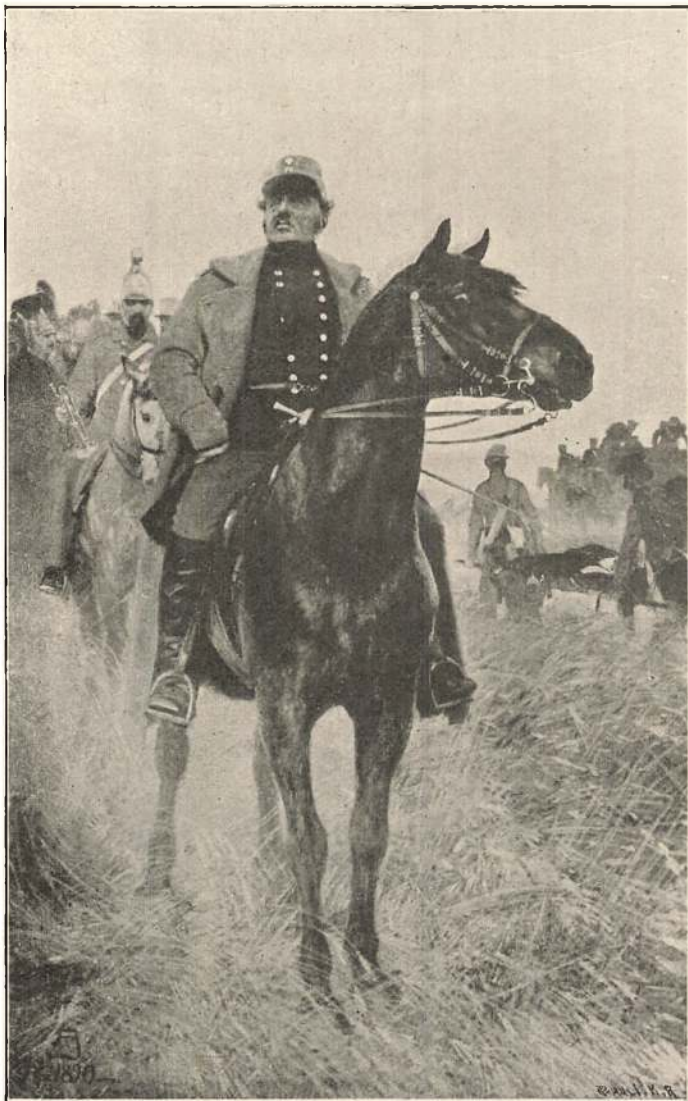
NIELS CHR. LUNDING,
Kommandant i Fredericia,

Efter A. JERNDRUFFS Maleri. — Tilh. Nationalmusæet paa Frederiksborg.

belagte Gader, gennem den lange, mørke Port, over Broen, som ogsaa var dækket af Halm, og kom saa ud i Natten, der var lys og stjerneklar, men lavt nede over Markerne laa der en tæt og klam Taage, der hindrede os i at se.

Vi, det vil sige, Ryes Brigade, rykkede ud nede ved Stranden med 1ste Jæger-

korps i Spidsen. Da Skytterne blev sendte ud, stormede hele Bataillonen efter, thi der blev ikke stødt paa Modstand strax. De fjendtlige Vedetter blev rendt overende og fangne, og saa begyndte Geværilden. Vi drev Fjenden foran os, men da vi kom

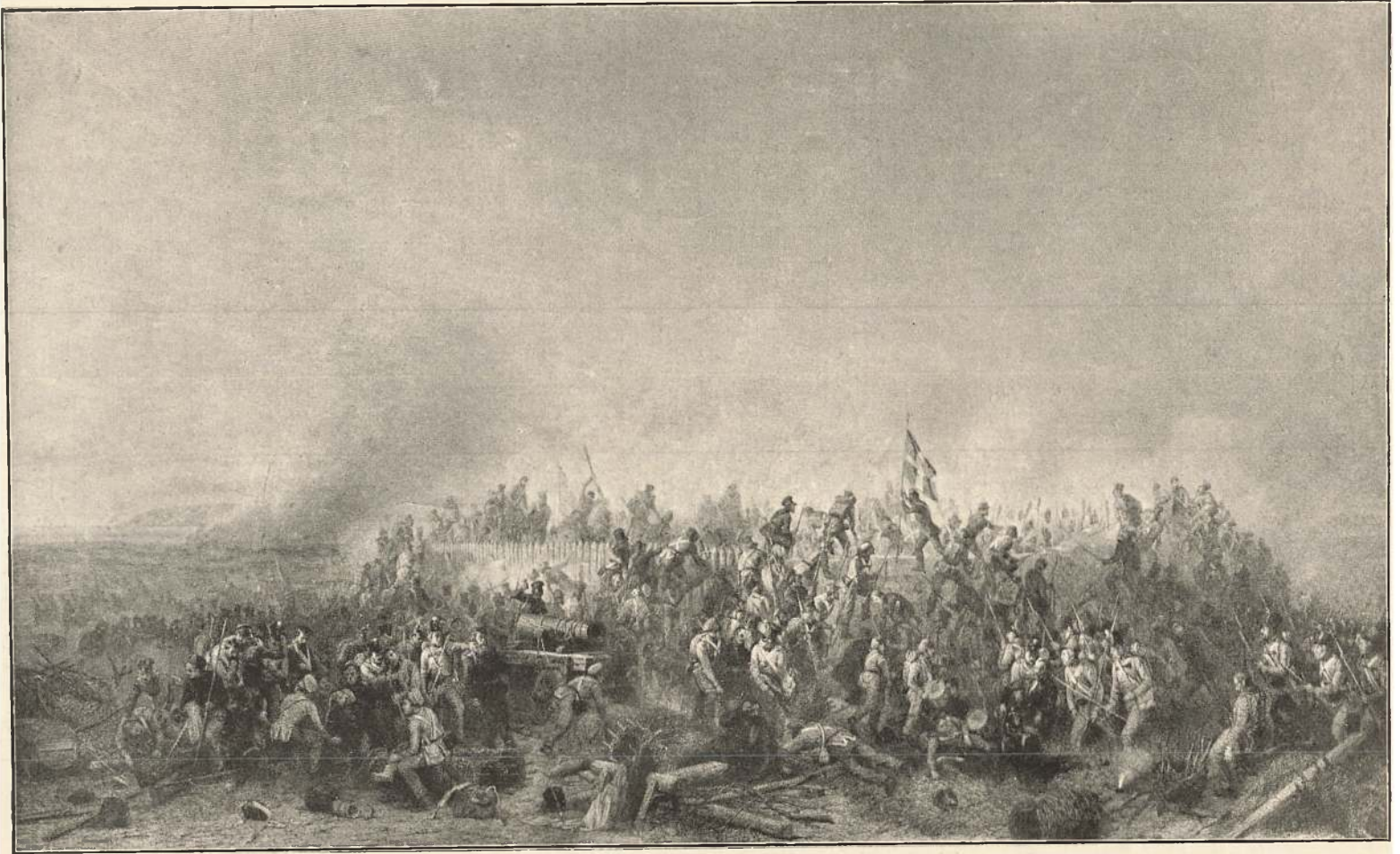

General BÜLOW,
Sejrherre ved Fredericia.

Efter A. JERNENDORFFS Maleri. — Tilh. Nationalmusæet paa Frederiksborg.

ind mellem hans Skanser, mødte vi sejt Modstand. I Mørket så vi Trelde-Skansen tilhøjre af os og en stor fjendtlig Kolonne nærved. Vi var gaaet saa rask frem, at vi var uden Forbindelse med vore egne Tropper, og da vi gjorde Holdt, hørte vi Fjendens Allarmsignaler langt ude; nede til venstre knittede Geværilden, ja hele Salver hørte vi. Saa gik vi paa igjen og tog Tyskernes Løbegrave under en voldsom Ild. Thi nu var vore andre Batailloner komne op. Hvad der saa skete, kan jeg ikke klart huske. Jeg husker, at jeg sad en Tid med Hjulmanden, der laa med sit Hoved i mit Skød — han havde faaet sin Bekomst. Da saa 6te og 7de Bataillon rykkede frem mod Skansen i Stormskridt, lagde jeg ham varlig ned og løb med. Men Stormen blev afslaaet, og vi kom tilbage helt i Uorden. Der faldt mange i vore tætte Kolonner paa den bare Mark, Dækning var der ikke. Jeg så dér den lille Løjtnant Ussing falde; sidst jeg så ham,

ind mellem hans Skanser, mødte vi sejt Modstand. I Mørket så vi Trelde-Skansen tilhøjre af os og en stor fjendtlig Kolonne nærved. Vi var gaaet saa rask frem, at vi var uden Forbindelse med vore egne Tropper, og da vi gjorde Holdt, hørte vi Fjendens Allarmsignaler langt ude; nede til venstre knittede Geværilden, ja hele Salver hørte vi. Saa gik vi paa igjen og tog Tyskernes Løbegrave under en voldsom Ild. Thi nu var vore andre Batailloner komne op. Hvad der saa skete, kan jeg ikke klart huske. Jeg husker, at jeg sad en Tid med Hjulmanden, der laa med sit Hoved i mit Skød — han havde faaet sin Bekomst. Da saa 6te og 7de Bataillon rykkede frem mod Skansen i Stormskridt, lagde

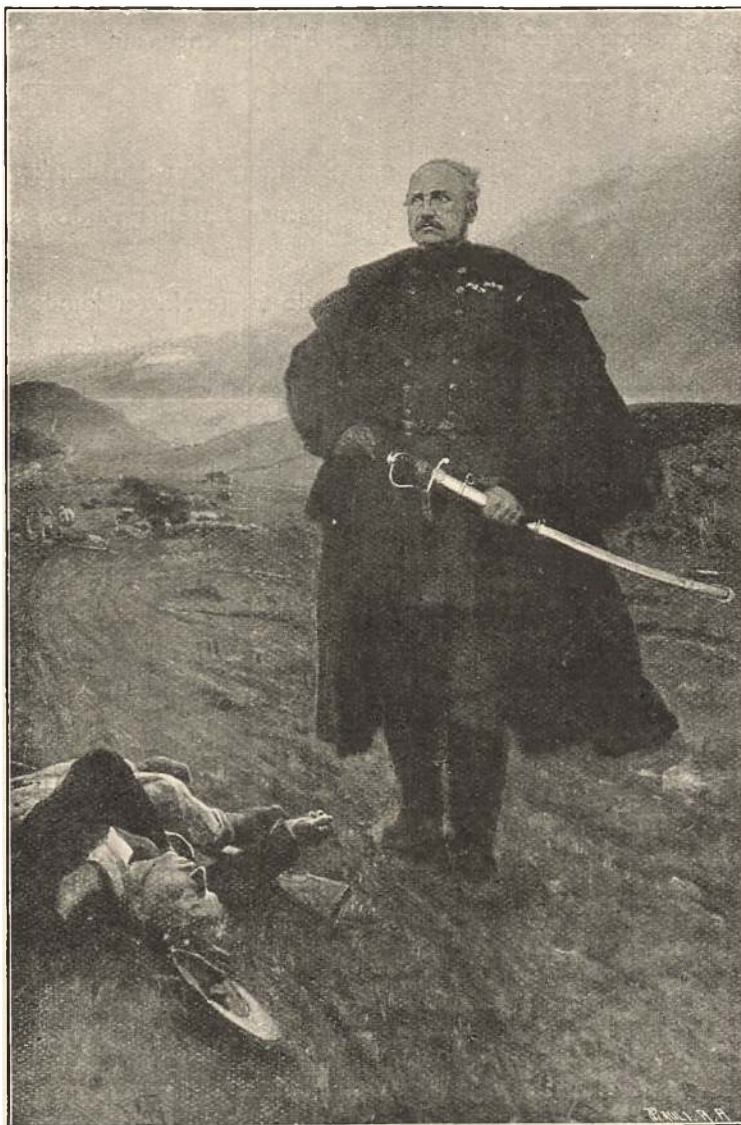
9

Slaget ved Fredericia, 6te Juli 1849. Stormen paa Trælle-Skansen.
Efter N. SIMONSENS Maleri.

spillede han Dame i en Komædie i Studenteforeningen. To Gange var vi fremme mod Skansen, men det gik ikke — det var et blodigt »Stykke Arbejde«, som Folkene sagde. Vi var helt blandede imellem hinanden. Mine egne Folk var komne bort fra mig, og der blev snakket Jysk omkring mig. Om det var Taage eller Krudtrøg, der hindrede mig i at se, ved jeg ikke, men det var tidt, som om Skansen, der laa lige for os, pludselig forsvandt for mig og saa atter kom frem. Vi arbejdede os nu mere og mere langsomt nærmere mod Skansen; jeg fik en Officer og nogle rigtig fornuftige Folk med mig, og vi kravlede frem med Maven paa Jorden. Saa lød der en voldsom Skydning deroppe fra, men ikke ud over os, men bag ud. Det var 8de Bataillon, som var kommen til Hjælp, og nu stormede vi frem allesammen som gale Hunde, op over Glaciet, ned i Graven, hjalp hinanden over Palisaderne eller rev dem om, og saa som Katte op ad den stejle, fedtede Jord, til vi naaede Brystværnet — saa blev der raabt Pardon og vinket med Tørklæder, men der blev alligevel et Myrderi, som det nu er sørgeligt at tænke paa, og Majoren fik Ret: den Nat blev der ikke givet Pardon — men Skansen var vor. Derinde traf jeg endelig en Del af mit Kompagni. Klokken var da halvfire om Morgen, og nu lagde vi først Mærke til, at Solen skinnede frem. Slaget var forbi — hvad der var foregaaet paa andre Punkter, fik jeg først senere at vide. I samme Øjeblik, Flaget blev plantet paa Trælle-Skansen, hørte vi Hurraraab helt ude fra venstre, og vi forstod nu, at Slaget var vundet, og saa Tyskerne løbe i store, adsplittede Skarer. — — — — — — — — — — Jeg synes, at jeg har saa meget at fortælle om den Nat, men alligevel er det maaske for smaa Ting at skrive ned. Men vil du vide, hvad der greb mig mest, saa var det det Øjeblik, da jeg var kommen bort fra mine Folk og befandt mig mellem lutter fremmede Soldater af andre Afdelinger og kun saa fremmede Ansigter. Jeg plejer aldrig at tænke paa at falde, men da tænkte jeg et Øjeblik paa, at jeg nødig vilde dø uden mellem mine egne, og jeg tror, at min rasende Iver efter at komme frem og op paa Skansen mindre kom fra den Tapperhed, som jeg bagefter med Urette er bleven rost for, end min Higen efter at finde mine egne Folk der inde i Skansen, som blev forsvaret saa fortrinligt.

Paa Grund af mit Saar var jeg ikke med til at forfølge Fjenden. Medens jeg laa i Skansen, hørte jeg længe Skydning og Hurraraab, efterhaanden som Dele af den flygtende Fjende blev indhentet, og hans Forraad, hans Park, Kanoner og Heste osv. blev tagne. Ogsaa Fæstningens Kanoner begyndte at skyde, da det blev lyst, men efterhaanden som Solen steg højere og højere, blev der mere og mere Stilhed. En Del af mit Kompagni var bleven samlet. Jeg laa lidt afsides og hvilede mig; jeg havde spist en Smule og drukket alt, hvad jeg kunde faa fat

paa; jeg havde dypet Charpi i Brændevin og puttet det ind i mine to Smaasaar, og saa laa jeg stille i Solen og hvilede mig. Jeg var saa træt og saa mat, men en Følelse af uendelig Lykke ligesom sænkede sig ned over mig, en velgjørende rolig

OLAF RYE ved Fredericia.

Efter A. JERNDORFFS Maleri. — Tilh. Nationalmuseet paa Frederiksborg.

Lykke, nærmest den trygge Følelse af at have gjort min Pligt og at have oplevet noget stort; jeg bad en inderlig Bøn til min Gud — saa kom de bærende med ham. Det var Generalen — den store, stolte Helt, som vi elskede og tilbad — og de rejste sig alle op og tog Huerne af — ja, det Syn, du, da de tog Huerne af.

6*

Jeg kunde ikke komme op, men laa dér i Græsset som lammet, mærkede kun, at mit Ansigt var vaadt, og jeg havde et Øjeblik det underlige Ønske: gid jeg var død i Stedet for ham! Jeg var saa lykkelig nu, at jeg gjerne kunde dø. — —

Jeg kan ikke fortælle mere i Aften. Som du ser af dette, der er skrevet i flere Dage, er jeg paa Fyen paa Billeshave Lasaret, men om faa Dage kommer jeg ud. — — — — —

Fredericia-Slaget er en af de største Bedrifter, som den danske Historie har at opvise og vistnok det første Exempel paa, at man fra en Fæstning ved et Udfald bryder en to Maaneders Belejring.

Det gik mig som de andre efter Slaget, de første Nætter kunde vi ikke sove, dels af Træthed og Overanstængelse, dels af Glæde; endnu kan det ske, at vi vaagner op og tror, at vi er i Kampen, men lægger os saa atter til Ro med et trygt Smil og en god Samvittighed.

Igaar var M. hos mig. Han var i Følge sin Stilling ikke med i Slaget, men stod paa Fredericia Vold og saå derfra det hele, og efterhaanden som det blev lyst mere og mere tydeligt. Han fortalte om Tilskuernes Angst, da Skanserne spydede deres Ild imod os, og om de skingrende Hurraer, som lød ind til dem, om de saarede og faldne, som blev liggende, men især fortæller han om Jublen i Fæstningen, da Sejren var erklæret, og da »den store Gryde«, som de kaldte den store tyske 168pundige Morter, der især havde foraarsaget Fæstningen Skade, blev trukket ind i Fæstningen. De svingede med Huerne og brølede Hurra. Alle vilde klappe den og hjælpe med at trække Blokvognen, hvorpaa den stod. Og saa fortæller han om det gribende Indtryk af de mange Døde, som blev bragt ind i Fæstningen, og som han maatte være med til at tælle. — — — — —

Men denne Sejr er et dybt, lettende Aandedrag, som det danske Folk drager efter lang Tids Haan og Forsmædelse. Ja, det trækker nu Vejret igjen efter den knugende Angst, efter den lange Tids Venten, og vi har taget en blodig Hævn over Oprørerne. Fredericiaslaget kom alligevel uventet, som et Lyn kom det, men som et Lyn, der tændte, ja tændte et Baal, der nu lyser over Danmark! — —

Og nu kun et Par Ord om dine Kandestøber-Bemærkninger i dit sidste Brev, ja, bliv ikke vred, fordi jeg kalder alle dine Tvivl om »Grundloven« og de National-liberale saadanne. Jeg for min Part tror paa, at Tiden har Ret — lad saa end Fremtiden fordømme det nok saa meget — jeg mener: »det Værende har Ret«, og vi maa følge den nye Tingenes Orden, fordi en Stillestaaen er lige saa umulig som en Tilbagegang i den Tilstand, hvori vi har levet os ind. Og saa Kongen — i et Brev fra Kjøbenhavn fortæller man mig en hel Del om ham og Louise Rasmussen

og meget andet — hvad angaar det mig? Han er netop nu i Øjeblikket den Konge, vi trænger til, han har vidst at samle hele Folket om sig, og vi har ham at takke

Episode af Soldatens Hjemkomst i Septbr. 1849.

Efter D. MONIÉS Maleri.

for en stor Del af den Lykke, vi nu føler. Jeg vil ikke tænke paa andet. Jeg ligger i min Seng og tænker paa mit grønne Land i den blaanende Sø og alle de glade Mennesker derude — men jeg glemmer ikke dem, der græde. — — — — —

Oberstl. HELGESEN.	Major DREYER.	Oberst FIBIGER.	Oberst RÄDER.	Oberst KRABBE.	Oberst BAGGESEN.	Oberst THESTRUP.	Generalm. FLINDT.
Oberst SCHEPELERN.	Generalmajor FLENSBORG.	Generalmajor MOLTKE.	Generaløjtnant KROGH.	Major KAUFFMANN.	Generalmajor SCHLEPPEGRELL.	Oberst IRMINGER.	Generalmajor DE MEZA.

Forsamling af den danske Armées Højstkommanderende under Feltoget i 1850.

Efter S. SCHACK.

1850—51.

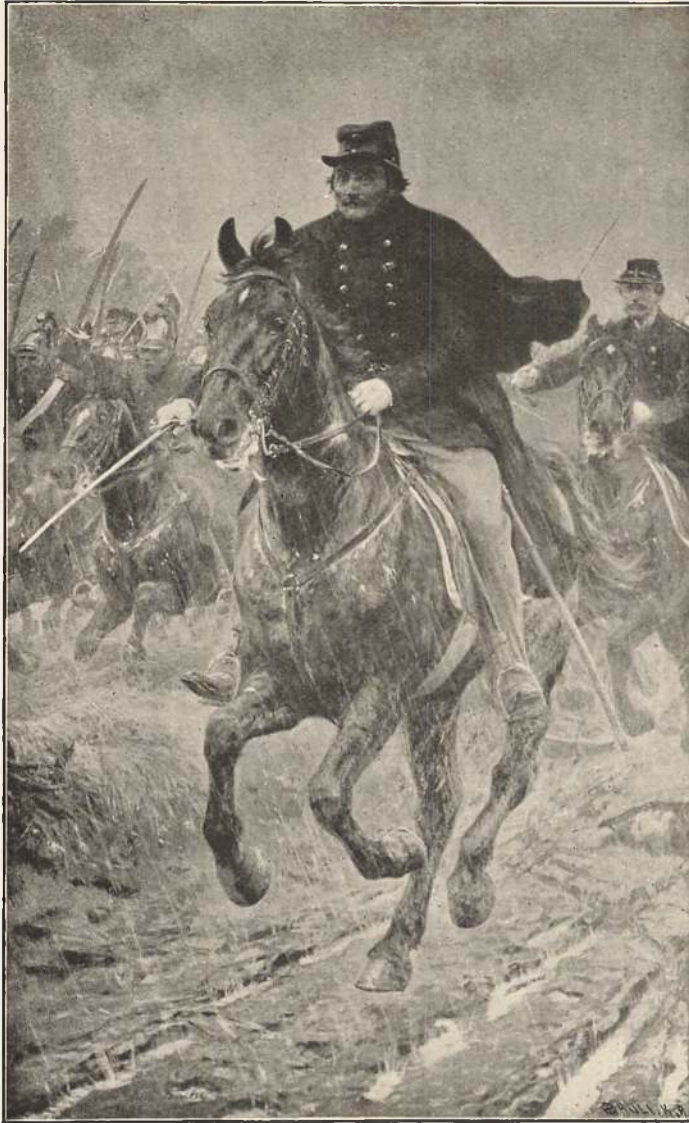
Kjøbenhavn. Februar 1851.

— — — — — Ved du, hvad det første var, jeg gjorde, da jeg kom hjem under Vaabenhvilen forrige Vinter? Ja, vil du rimeligvis sige: du løb hen til en Skrædder og bestilte din Løjtnants-Uniform! Nej, du, det første, jeg gjorde, var at gaa ind i Dagligstuen, hen til Moers Vindue med Forhøjningen. Der havde jeg nemlig, Dagen før jeg drog afsted til Arméen i 1848, tabt en lille Pennekniv ned i et Hul i Vindueskarmen og glemt at faa den med. Tidt og mange Gangeovre i Felten tænkte jeg paa den lille Kniv, som laa derhjemme og ventede paa mig, og nu, da jeg havde den i Haanden igjen, følte jeg, at jeg var kommen hjem. Hjem! Ja, jeg hænger ved mit Hjem og er lykkelig ved det. Forhen var det kun det Sted, det Hus, de Stuer, hvor jeg boede og levede, og hvor jeg altid fandt dem, jeg holdt af, men nu — da jeg har været ude i Landet og kæmpet og lidt,

Slaget ved Isted, 25. Juli 1850. Garden afslaaer et Angreb af det fjendtlige Kavalleri.
Efter N. SIMONSENS Maleri. — Tilh. den kgl. Malerisamling.

ja og blødt for det, nu mærker jeg først rigtig, at hele Danmark er mit Hjem, og jeg vil altid, hvis jeg kommer til at rejse til andre Lande, føle Længsel efter at komme hjem dér, hvor et eller andet af mit eget, som kun jeg ved Besked om,

SCHLEPPEGRELL ved Isted.

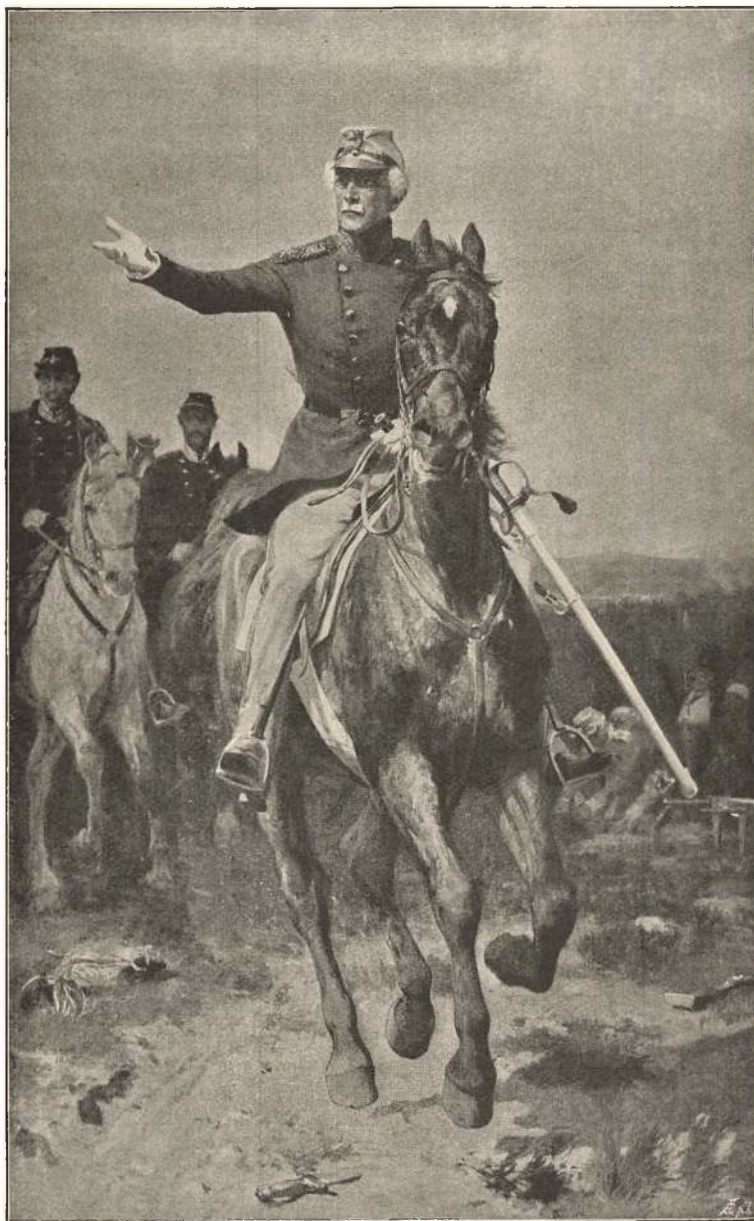
Efter OTTO BACHES Maleri. — Tilh. Nationalmusæet paa Frederiksborg.

som kun hører mig til, venter paa mig, til jeg kommer og tager det.

Hele dette Aar 1850, hvor jeg har været med som Officer og erfaren Krigsmand, har ikke havt den Livets Friskhed og Glæde over sig som 1848 og 1849. Da vi i Sommer sluttede Fred med Preussen, mente vi, at nu var Krigen forbi, og vi troede jo egentlig ikke, at det vilde blive til noget mere. Og da vi den 16de Juli — min Fødselsdag — rykkede ind i Slesvig og ned til Dannevirke, troede vi endnu ikke, at Oprørerne turde tage Kampen op alene, ihukommende de Prygl, som de havde faaet ved Frederits, skjønt de nu, takket være Preussernes Hjælp, var saa meget bedre udrustede

og godt forsynede med preussiske Officerer. Vi fik jo andet at føle, og Slaget ved Isted kunde, som du ved, let være kommen os dyrt til at staa. Det gik os her som saa ofte før, og maaske har den nu sluttede Fred samme Skavank: vi slog Fjenden fuldkomment og bragte ham paa Flugt i forvirret Uorden, men vi udnyttede

ikke vor Sejr; vi havde udmærket Lejlighed til at tilintetgjøre ham, men da Slaget var vundet, lod vi ham gaa i Ro. En saadan Fjende skal forfølges »bis zum letzten

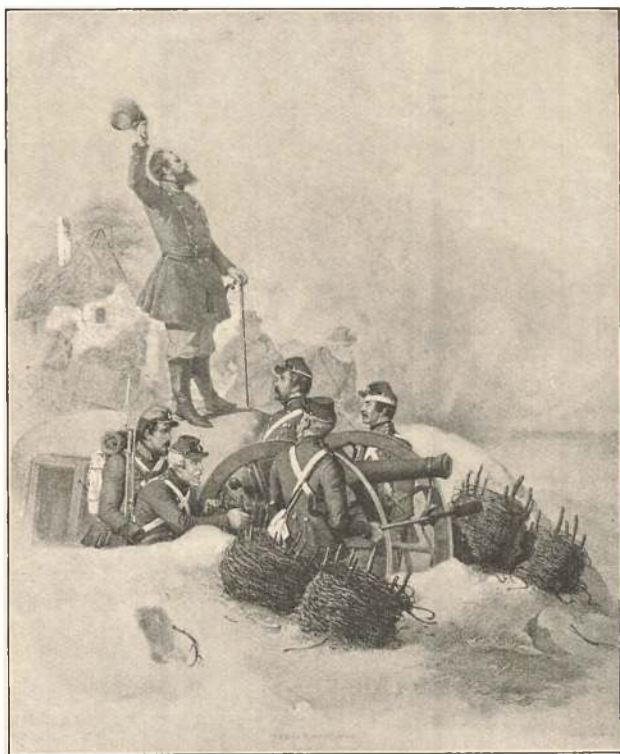

General G. CHR. KROGH.

Efter OTTO BACHES Maleri. — Tilh. Nationalmusæet paa Frederiksborg.

Hauch des letzten Pferdes«, saaledes som Blücher vilde have det efter Slaget ved Waterloo. Men vi holdt mere af at hvile os — paa Laurbærrene. Naa, jeg bliver lidt bitter i min overmodige Følelse ved, efter disse Triumphens Dage, at sidde

hjemme i god Ro, men jeg ved, at der blev gjort mange Fejl, og at Henrik Kauffmann, da Ordonnansen blev sendt afsted til Oberst Schepelern om at standse den omgaaende Bevægelse, udbrød: »Gid den Ordonnans maa styrte og brække sin Hals!« Om han havde gjort det! Ja, saa havde vi været i Rendsborg før Fjenden og endt Krigen med det samme og sparet os meget Vrøvl. Men da havde den danske Krigshistorie heller ikke kunnet indskrive Helgesens storslaede Forsvar af Frederiksstad i sine Aarbøger, maaske det smukkeste Blad.

Scene fra Frederiksstad.
Efter N. SIMONSEN.

Hvilken Del jeg selv har taget i dette Aars Felttog, ved du jo. Du ved, at jeg nu vil opgive mine Studeringer og hellige mig til den Stand, som jeg selv har vist at have Anlæg for, og som jeg ikke kan forlade, fordi jeg ikke nu kan tænke mig noget skjønnere end at høre til en Stand, der har det helligste Kald: at forsvare Fædrelandet. Vel har der været en vis Vaklen hos mig, men min Beslutning tog jeg forleden Dag under Indtoget, eller rettere sagt, den blev rammet fast ind i min Sjæl paa Gaden — Frederiksberggade — den Dag, vi drog ind igjennem Byen.

I Aviserne har du eller vil du om faa Dage læse om den vidunderlige Fest, Troppernes Hjemkomst har været her i Landet. Det var med de underligste Følelser, vi med et Extratog fra Roskilde kjørte til Valby Station, hvorfra vi marcherede gennem Søndermarken til Frederiksberg Slot. Vi gjorde Holdt i Slotsgaarden, hvor vi satte Geværerne i Pyramider, for at pynte og børste os lidt til Indtoget. Saa marcherede vi gennem Frederiksberg Allé til Jærnporten, hvor Prins Ferdinand bød os Velkommen. Fra nu af var den hele March et virkelig imponerende underskjønt Triumftog. Menneskevrirmlen blev tættere og tættere omkring

os og fyldte Geledderne, Blomsterne væltede ned over os, og da jeg havde forreste Peloton, regnede de ned over mig, og jeg vidste ikke, hvor jeg skulde gjøre af dem; vi var tilsidst en vandrende Blomsterhær. Under Kanonerens Torden rykkede vi ind gennem Vesterport, og der lød os et saa jublende Fryderaab i Møde, et Raab af Lykke, et Hurraraab, som rislede ned gennem os tarvelige Soldater; ak! det var mere, langt mere, end vi havde fortjent. I Frederiksberggade maatte der standses, det hele gik istaa i den snævre Gade; man trykkede vore Hænder, tilraabte os, omfavnede os, bød os Forfriskninger af alle Slags — og dér, hvor jeg stod, saå

jeg oppe i et Vindue den dejligste Pige, jeg nogensinde har set, aldrig glemmer jeg det straalende Udtryk i hendes Barneøjne — — i samme Nu var det, at jeg tog min Beslutning. — Aa, jeg gider ikke fortælle dig mere om de prægtige Dage, jeg mangler Evnen dertil, og ærlig talt, jeg havde fra det Øjeblik kun en eneste Tanke. Og dog én til. Da vi var komne igjennem den store Æreport paa Gammeltoiv, opdagede jeg først, at Haandværkerlaugene med deres Faner paraderede langs med Fortougene — det skar mig gennem Hjærtet, da jeg saå Hjul- og Karetmagerlaugets Fane: min kjære, gamle Hjulmand,

som nu ligger i Fællesgraven i Fredericia, havde fortalt mig saa meget om sit raske Svendeliv og om sine gamle Forældre, hvis Støtte han var. Maaske var det hans Fa'er, den gamle Haandværker, der stod ved Siden af Fanen, med Skafferstokken med de røde og hvide Silkebaand. — — — —

Ja, meget er tabt baade for den enkelte her hjemme som for hele Landet, men jeg kan ikke, trods al den politiske Kiv og Snak, som allerede nu er i fuld Gang her hjemme, nej — jeg kan ikke andet end tro, at disse Krigens Aar vil bringe Lykke over Landet, lige som de har været lykkelige for mig, for os, os Unge, der har havt den Lykke at opleve dem; vi vil vide at skjønne

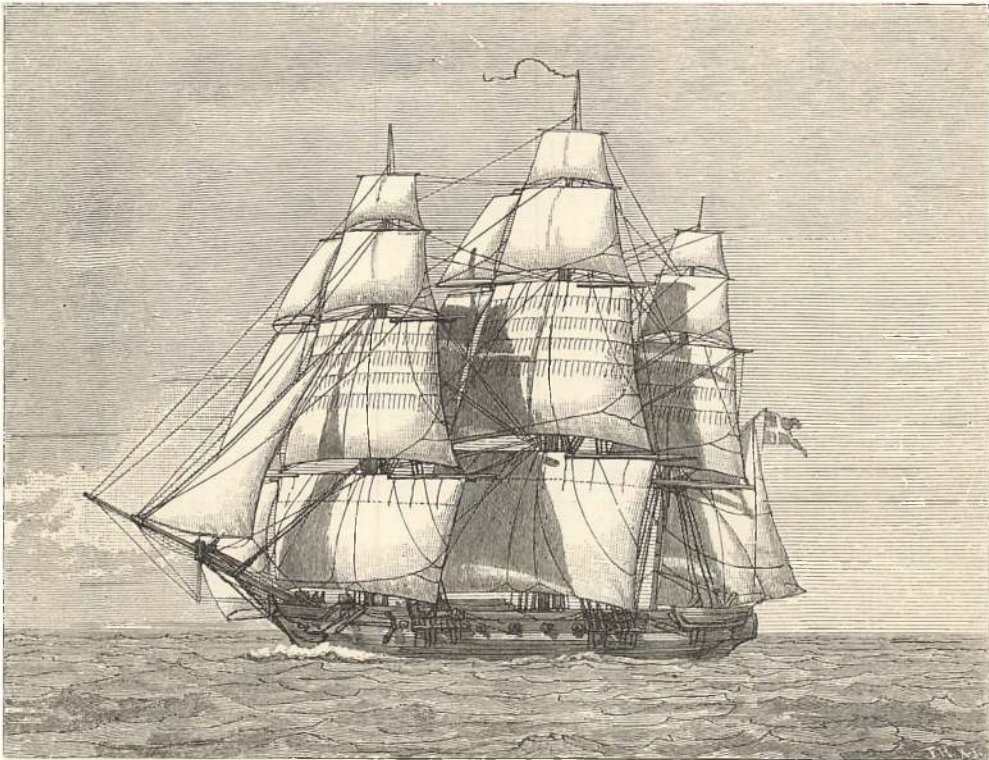
Oberst HANS HELGESEN.

Efter et Litografi.

paa dem, de vil være Grundakkorden i vort Liv, være en Tærepenge, som længe kan strække til, og for de Gamle — ja, gamle Ingemann sagde forleden Dag nede i Sorø, da vi drog der igjennem: Vi, sagde han, som har oplevet Ydmygelserne Anno 7 og 14, maa takke Gud for at have oplevet denne Oprejsningens Tid. — — — — —

Æreporten paa Gammeltorv ved Troppernes Hjemkomst.

Korvetten »Najaden« under Sejl.

TIL ORLOGS 1848—50.

AF

WM. CARSTENSEN.

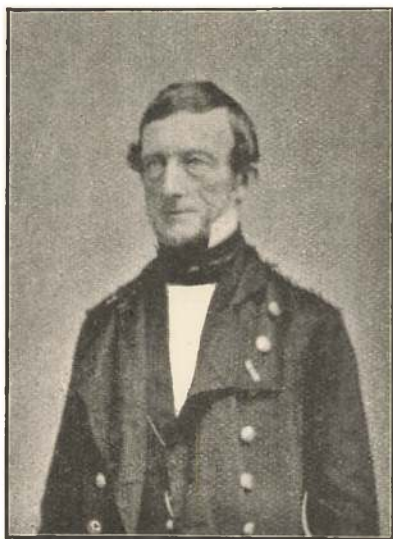
Da Kampluren efter over en Menneskealders Hvile atter gjenlød over Landet, greb vi ikke til Vaaben for som sidst at værne os mod Voldsgjerninger paa Havet, men for at forsvare vor Ret til Hertugdømmet Slesvig, som de tysksindede i Holsten i Forening med enkelte Sydslesvigere og talrige Venner i Tyskland vilde fravriste os. Kampen, der skulde gjælde vor dyrebare fædrene Jord, blev derfor en Landkrig, og det saa meget mere som vore Modstandere ikke raadede over nogen Søstyrke.

Krigen forekom mange at være kommen uventet, næsten pludseligt, skjønt Oprørsanden havde udviklet sig i Løbet af de sidste tredive Aar og snarere var bleven fremmet end hæmmet ved vor egen, af holstenske Embedsmænd nærrede Kortsynethed. Jærtegn og Varsler havde der været nok af, især siden den fælles

Stænderforsamling for Slesvig og Holsten var bleven oprettet — men man lagde lige saa lidt Vægt herpaa som paa de indtrængende Advarsler fra Chefen for Generalkommandoen i Hertugdømmerne, Oberst Rømeling.

Februarrevolutionen i Frankrig vakte os endelig af vor Dvale, idet den gav Stødet til Oprørets Udbrud og til, at Preusserkongen, der havde maattet nedslaa en Opstand i Berlin, søgte at gjenvinde sin Popularitet ved at støtte et andet Lands Oprørere med sine Soldater.

Størstedelen af vore Garnisoner i Holsten svigtede os, vildledte af Paastanden om, at vor Konge var i den københavnske Pøbels Vold, og af Forsikringer fra Oprørets Ledere om, at de handlede i vor Konges Navn. Tyske Frivillige strømmede til, og henimod Begyndelsen af April rykkede den slesvig-holstenske Oprørshær ind i Slesvig.

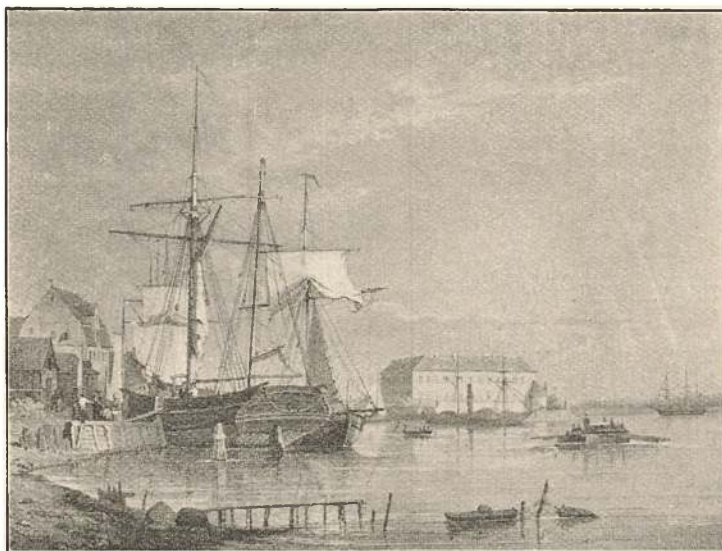
E. DIRCKINCK-HOLMFELD.

Ved Efterretningen om, at en provisorisk Regering for Hertugdømmerne var dannet i Kiel, havde vi indset, at det nu var blevet til Alvor, og den Stemning, som vaagnede hos hele Folket, da vor Konge havde valgt nye Raadgivere og havde lovet at dele sin lovgivende Magt med sit Folk, er ikke til at beskrive. Ynglinge af alle Samfundsklasser meldte sig som Frivillige i Hæren, medens velstaaende Skibsførere og andre Søkyn-dige lod sig uddanne til Maanedsløjtninger i Flaaden, og Bidrag af alle Arter strømmede ind fra høje og lave.

Den Del af vor Hær, som hørte hjemme i Jylland og Fyen, samledes ved Slesvigs Nordgrænse, og i Korsør dannedes et Flankekorps, der overførtes til Als. Dermed var Grundplanen for vor Krigsførelse saavel i det første som i de paafølgende Kampaar given; den var bygget paa, at vor Hær i hele sin Virksomhed gik ud fra den Betyggelse af dens venstre Flanke, som Havet ydede den, saa længe det ubetinget var i vor Magt. Og dertil kom den yderligere Fordel, som vi kunde drage af Øen Als, der smøger sig om Landskabet Sundeved imellem Aabenraa- og Flensborg-Fjord. Her havde man en Udfaldsport, der førte midt ind i Slesvig, medens man samtidig kunde række Haanden til de Kræfter, der nordfra trængte ind i den omstridte Landsdel. Og medens vi havde Trygheden i og den lette Adgang til Overførsel af Tropper og Materiel, maatte Fjenden leve i en bestandig Frygt for at komme Havet for nær med sin højre Fløj,

der truedes af vor Søstyrke. Denne var vel rig nok paa Sejskibe, men af Dampskibe havde den kun faa, og det faste, indøvede Personel var ikke talrigt. Et Par Dampere, en Korvet og en Brig var dog alt i Marts udrustede til andet Brug og altsaa rede til med et Par hurtig klargjorte Kanonbaade at række Hæren Haanden, medens flere Skibe meget snart fulgte efter.

Korvetten »Najaden«, Kaptajn Dirckinck-Holmfeld, havde den Ære at indvie vor Flankestilling paa Als ved den 27de Marts at ankre op udfor Sønderborg og bringe Ro blandt de af Rygter om tyske Frikorpser ængstede Beboere. Et Par Dage senere løb Briggen »St. Thomas«, Kaptajn Magnus Suenson, ind i Aabenraa-Fjord

Sønderborg.

Malet af C. F. SØRENSEN.

for at støtte Hærens Avantgarde i dens forestaaende Fremrykning; Oprørerne havde samtidig sendt en Troppestykke frem til Rekognoscering. Fordelt paa Vogne kom den kjørende langs Landevejen, der følger Fjordens sydlige Kyst og fører ind til Aabenraa. Her blev den modtaget med adskillige glatte Lag fra Briggen, der saaledes gav Fjenden den første danske Hilsen. I vild Flugt forlod Oprørerne deres Kjøretøjer for senere at samle sig og nærme sig Byen fra Landsiden. Den næst paafølgende Dag kom Kaptajn St. A. Bille, der var udnævnt til Næstkommanderende for Flotillen paa Slesvigs Østkyst, til Aabenraa med Dampskibet »Hekla«, Kaptajn Købke, og beordrede Briggen til med sine Fartøjer at bemægtige sig Damperen »Christian der Achte«, der laa inde ved Aabenraa. Kaptajn Suenson roede med tre

bevæbnede Baade ind til Byen og blev ved sin Ankomst til Bolværket hilst af en

ST. A. BILLE.

Løjtnant — iført dansk Uniform, men med Oprørernes Mærke, et hvidt Bind om Armen — med de drabelige Ord: »Det koster Blod!« Med sin velbekjendte uforstyrrelige Ro svarede Suenson: »Lad koste!« og befalede en af sine Folk at gribe Officeren, der dog øjeblikkelig tog Flugten. Dampskibet blev ført bort, uden at der løsnedes noget Skud fra de fjendtlige Soldater, der vel havde nærmet sig, men intet foretog sig, rimeligvis af Frygt for at blive beskudte af »Hekla« og Briggen.

Vor Hær skred nu frem og tilføjede Oprørerne det bekjendte Nederlag ved Bov, hvori Kampen om Flensborg var det interessanteste Afsnit. Her brugte Flaaden ikke

blot sine Kanoner mod de vigende Insurgenter, men lod ogsaa landsatte Matroser deltage i den afsluttende Kamp.

Oprørernes Nederlag førte til, at hele Slesvig blev besat af de Danske; men det medførte tillige, at Preusserne og det tyske Forbund greb virksomt ind i Begivenhederne ved uden Krigserklæring at rykke frem mod den Stilling, vor Hær havde indtaget ved Slesvig, og derefter fulgte det blodige Slag Paaskemorgen, den 23de April, hvorunder vore Jenser forsvarede sig som gamle Soldater mod Overmagten og derpaa trak sig tilbage til Flensborg. Efter Arrièregardens haarde Kamp ved Oversø drog vor Hær videre tilbage, dels til Als, dels til Nørrejylland.

En Uges Tid før Slaget ved Slesvig havde Korvetten »Najaden« havt et Uheld. Den var sendt til Femern, hvor Chefen i en lille Jolle under Parlamentærflag roede i Land for at raadslaa om Øens Stilling. Man tilvinkede ham venligt;

men strax efter Landstigningen blev han omringet af en bevæbnet Flok, som slæbte

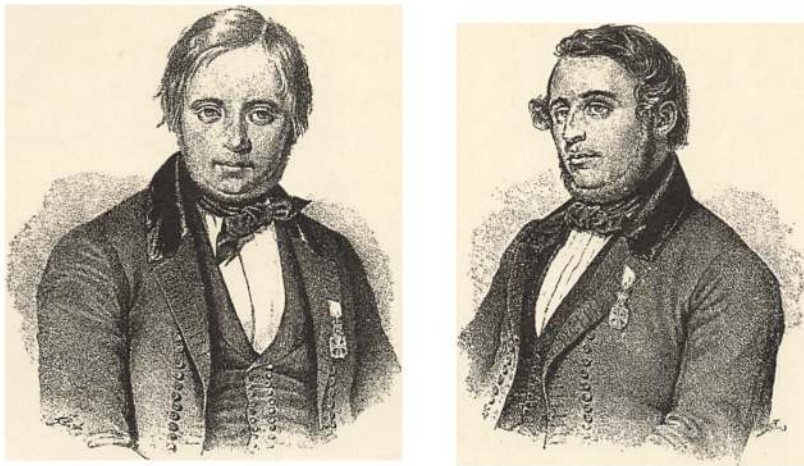

MAGNUS SUENSON.

bort med ham, efter at have dræbt den ene af hans Følgesvende, medens det lykkedes den anden Mand at slippe ned til Baaden og komme tilbage til sit Skib.

Slaget ved Slesvig betog os ikke Modet, men virkede tværtimod opflammende paa den Aand, som herskede. Man var mindre tilbøjelig end nogensinde til at give efter og viste det ved kort efter Slaget at befale Opbringelsen af alle Skibe, der tilhørte de tyske krigsførende Magter, og ved at anordne en Blokade af alle vore Modstanderes Havne. Efter Forhandling med de venligtsindede neutrale Magter udsattes dog foreløbig Blokaden i Nordsøen og i enkelte Dele af Østersøen.

Med Blokaden indtraadte den for vor Krigsstyrke mindst iøjnefaldende, men dog som tvingende Moment saare virksomme Del af Marinens Medvirken under

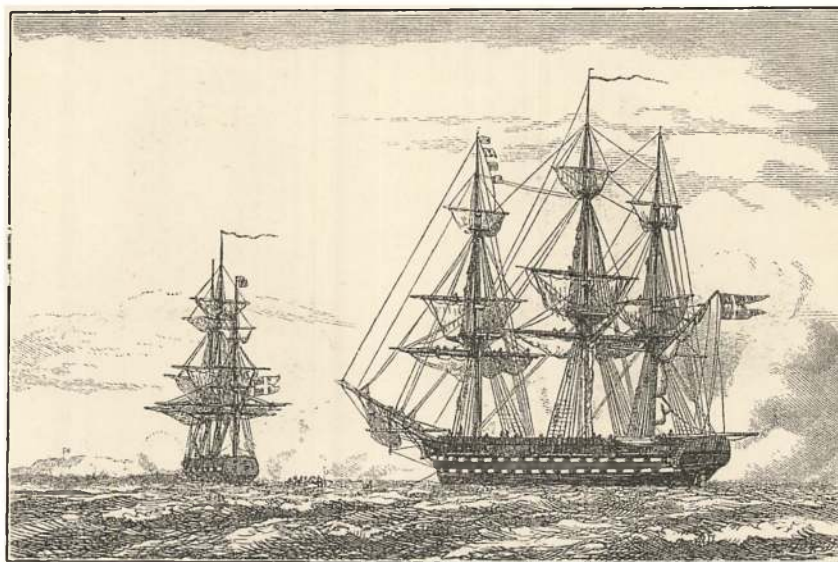
Matroserne JENSEN og SCHRØDER (af »Najaden«s Mandskab).

Krigen. I Uger og Maaneder laa vore Orlogsmænd paa deres Stationer, spejdende efter ethvert Sejl og enhver Røgsøjle, der viste sig i Horisonten, for at forhindre Skibene i at nærme sig til eller fjærne sig fra den til Uvirksomhed dømte Havn. Kun i Ny og Næ fik man tilfældigvis Aviser og Breve med Efterretninger fra Hjemmet og Krigen, og kun i Ny og Næ fik man Bekræftelse paa, at man ikke var den eneste Forviste, idet man over den fjærne Horisont øjnede de øverste Sejl paa det Skib, der vaagede over den næste af de Kyststrækninger, hvortil Orlogsmændene var fordelte.

Nej! saa var Kanonbaadstjenesten ganske anderledes livlig. To eller flere Baade var næsten altid samlede, og altid var de anbragte paa Steder, hvor Virksomhed kunde ventes. Dag og Nat havde man travlt med at udspejde Fjendens Bevægelser, og viste han sig i Nærheden af Kysten, var det jo en sand Fornøjelse at sende ham nogle Skud. Under Fjendens Fremrykning i Slesvig og Jylland blev

Kanonbaadene spredte paa de mest udsatte Punkter, hvor de jævnlig støttedes af vore faa Dampskibe, og da en Del af Hæren var bleven overført til Fyen, havde en Deling af dem Station i Lille-Bælt, hvor de fik sig nogle livlige Fægtninger med Fjendens Artilleri og tog Del i St. A. Billes lidt ubetænksomme Angreb paa Fredericia Fæstning, der var besat af Fjenden.

Den selvbevidste preussiske General Wrangel havde i sin Magtfulde forsømt tilstrækkelig at sikre sig imod vor Flankestilling paa Als, hvor Forbundstropperne fik sig en solid Afbankning ved Udfaldene den 28de Maj og 5te Juni, og han maatte i Tilgift — under de neutrale Magters, særlig Ruslands Tryk — bekvemme

»Christian den Ottende« og »Gefion« i Eckernførde Fjord.
Tegnet af EMANUEL LARSEN.

sig til at forlade Nørrejylland og dermed give Slip paa den Brandskat paa 4 Millioner Rigsdaler, som han havde udskrevet.

Endelig lykkedes det de neutrale Magter at bevæge Preussen og Forbundet til at afslutte en Vaabenstilstand den 26de August, og indtil denne indtraadte, var der kun ubetydelige Sammenstød med Fjenden. Men Flaaden, som havde aabnet Kampen, skulde ogsaa afslutte den. Korvetten »Najaden«, der under sin nye Chef, Kaptajn Krenchel, havde Station ved Holdnæs, blev den 17de Juli tidlig om Morgenen angreben af et fjendtligt Batteri, hvis Besætning i Løbet af Natten havde opkastet en let Jordvold til Dækning. En dansksindet Fisker havde dog i Tide underrettet Skibet om, hvad der forestod, og meddelt, at Fjenden havde opmaalt Afstanden ud til Korvetten. Krenchel forandrede i Mørket Skibets Afstand fra Land, og ved Hjælp af et Par

Kanonbaade, som i Løbet af Kampen kom til, jog han Fjenden paa Flugt, uden selv at tage synderlig Skade.

Den hensynsløse Egenmægtighed, som Slesvigholstenerne udviste i Slesvig, der under Vaabenstilstanden var besat af Preusserne, medførte, at vi selv opsagde Vaabenstilstanden, og den 3die April 1849 udrød Kampen paany. Oprørerne havde efterhaanden anskaffet sig to armerede Dampskibe og en halv Snes Kanonbaade, og saavel af Hensyn hertil som til den omfattende Blokade, der skulde iværksættes, var vore Udrustninger langt større end i det foregaaende Aar.

Vor Hær, der nu stammede fra den almindelige Værnepligt — som var bleven indført i Begyndelsen af Aaret — rykkede frem fra Als og Nørrejylland, medens Flaaden bemægtigede sig Aabenraa og endvidere støttede Hæren ved med Eftertryk at bekæmpe det fjendtlige Artilleri i Flensborg-Fjord ved Egersund. For at drage Fjendens Opmærksomhed mod Syd var det tidligere bleven bestemt, at Linieskibet »Christian VIII« og Fregatten »Gefion« i Forening med Dampskibene »Hekla« og »Geiser« og medførende et Kompagni Landgangstropper skulde udføre en større Demonstration imod Eckernførde Natten imellem den 4de og 5te April.

Eckernførde.

Midt under Hærens smukke og heldige Fremrykning fik den Kontraordre. Krigsministeren, der opholdt sig paa Als, gav pludselig Befaling til Standsning og til Indtagelse af en tilbagetrukken Stilling. Han havde nemlig faaet Efterretning om, at Fjenden sendte yderligere Forstærkninger til sin allerede saa overlegne Hærstyrke. Iøvrigt kan det ikke forties, at Krigsministerens vilkaarlige Indblanding i Hærens Operationer var en af Skyggesiderne i hele vor Krigsførelse.

Naar nu enhver Fremrykning fra Hærens Side var opgivet, skulde det synes, at Demonstrationen imod Eckernførde maatte falde bort; men den kommanderende General, hvem Søstyrken paa Slesvigs Østkyst var underlagt, var af en anden Mening og tilbagekaldte ikke sin Ordre, medens Krigsministeren under en Samtale med den kommanderende Søofficer paa Slesvigs Østkyst, Kommandør Garde, lod falde en Ytring om, at det ved Udførelsen ikke var værd at kompromittere noget. Garde meddelte imidlertid intet til Eskadrechefen, Kommandør F. Paludan, om de forandrede Forhold, da han vel gik ud fra, at Udtrykket »Demonstration« i Ordren gav en tilstrækkelig Begrænsning af, hvor meget der maatte sættes paa Spil. Nok

er det, at »Demonstrationen« blev foretagen og forvandlede sig til et Nederlag, der ruger som en tung Skygge over vor Marines Fortid.

Pladsen tillader os kun i ganske faa Træk at skildre Begivenheden. Det blæste friskt af Øst, da Skibene om Aftenen kom til Fjorden; men da Vinden lagde sig en Del i Løbet af Natten, stod de to Sejlskibe ind om Morgenen og ankrede imellem de to Batterier, der laa Syd og Øst for Byen. De begyndte altsaa med at gjøre Brud paa den Regel, at man ikke godvillig skal lade sig beskyde samtidig fra to modsatte Sider. Dampskibene fulgte Sydsiden af Fjorden og angreb Batterierne paa langt Hold, da de havde Paalæg om ikke uden højeste Nødvendighed at udsætte

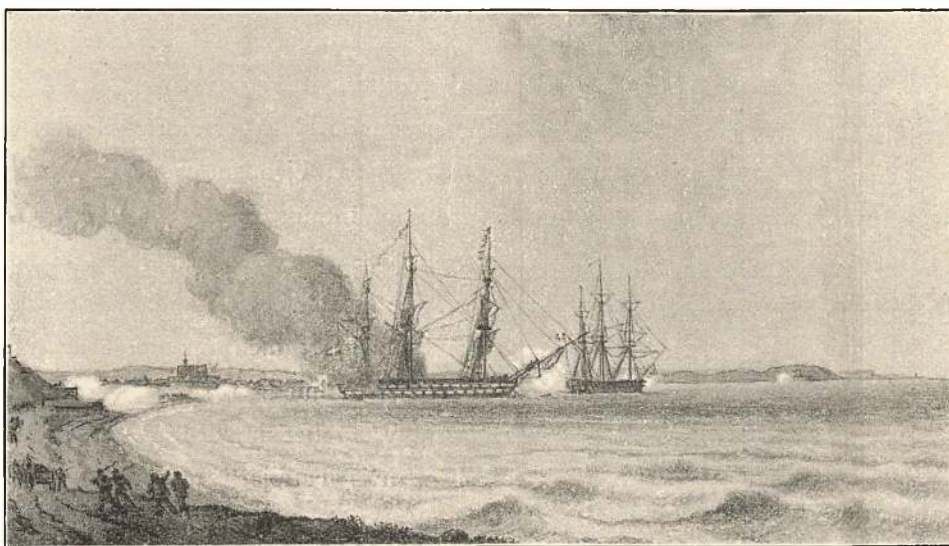
Kommandør GARDE.

sig for Batteriernes Ild. Da Vinden var østlig, maatte Sejlskibene med Varp svaje for at kunne bruge deres talrige Kanoner. Varpet, hvormed Fregatten var svajet, gav efter, »Geiser« forsøgte at hjælpe den, men beskødes saa voldsomt, at den fik Ordre til at trække sig tilbage, og under alt dette havde Fregatten lidt saa meget ved at blive beskudt langskibs, at Paludan besluttede at trække Skibene ud af Ilden. »Hekla«, som skulde hjælpe ham ud, fik, da den nærmede sig, sit Ror overskudt og maatte opgive Forsøget. »Geiser« fik nu Ordre til at slæbe den haardt medtagne Fregat ud, men fik et Sknd, som halvt ødelagde Maskinen, og evnede kun langsomt at fjærne sig.

Samtidig friskede Vinden, og Paludan højste da Parlamentærflag for at vinde Tid. Fjenden, der havde faaet flere Kanoner demonterede, og hvis Ammunition var i Færd med at slippe op, var saare glad. Parlamentæren blev opholdt, medens man hentede Ammunition og glødede Kugler, og da man var færdig hermed, afslog man Fordringen om at lade Skibene trække sig tilbage og gjenoptog Skydningen i Forning med tilkaldte Feltbatterier. »Gefion« maatte stryge, Linieskibet lettede for at frelse sig under Sejl; men med sin medtagne Rejsning kunde det ikke vende og kom paa Grund, hvorefter ogsaa det beskødes langskibs. Der udbrød Ild flere Steder, tilsidst maatte det stryge, og efter at Besætningen var sat i Land, sprang det i Luften!

— Naar sørgelige Begivenheder indtræffe i en Krig, høres altid det Fortvivlelsens Raab: »Hvem er den skyldige?!« Ogsaa i dette Tilfælde skete det, og

Forfatteren Goldschmidt manede i den Anledning til Ro i sit Tidsskrift »Nord og Syd« ved at fremhæve, at »det var Folkestemningen, som havde blæst de ulykkelige Skibe ind i Eckernførde-Fjord.« Han havde for saa vidt Ret, som Bitterheden over Slesvigholstenernes modbydelige Færd i Slesvig under Vaabenstilstanden havde affødt ligesaa stærke som ubeføjede Angreb paa Flaadens Virksomhed i det første Krigsaa og fremkaldt højere og højere Raab om en langt kraftigere Optræden fra dens Side. Man gav efter for disse Raab. Ja! Ministeriet havde endog bemyndiget Kommandør Garde til at lade Linieskibet og »Gefion« i Forbindelse med et Dampskib angribe Befæstningsanlægene i Kieler-Fjord, der forsvaredes af henved halvhundrede Kanoner!

Slutningen af Kampen ved Eckernförde.

I denne Eftergivenesshed laa der en Mangel paa Blik for Begrænsningen i Fortidskibenes Virkeevne, som den Gang var fælles for næsten alle vore ældre Søofficerer. De fleste af dem levede i Traditionerne fra vore mange Kampe Skib mod Skib; i den Tid, de havde voxet sig gamle, havde de ikke haft overvættes megen Øvelse, og Matros- og Artillerikorpsen, der tilsammen talte omtrent 600 Mand, havde dannet Kærnen af Besætningerne i de Orlogsskibe, de havde faret med. Om denne Kærne fæstnede sig uvilkaarlig de Indrullerede, der var Matrosere eller Fiskere, og med ringe Øvelse dannede man Besætninger, som med Lethed tumlede Sejl og Kanoner og vakte Beundring i Udlandet. Ved de store Udrustninger under Krigen førtes man ind paa noget helt nyt. De fleste Konstabler og Matrosere maatte bruges som Underofficerer, og i deres Sted maatte man anvende Folk, som man selv skulde oplære i Krigshaandværket. Dette krævede Tid; men de ældre Officerer havde ingen klar

Opfattelse deraf. Ikkun med dette for Øje kan man begribe, at Ministeren, den Øverstkommanderende paa Østkysten, Eskadrechefen og de ham underlagte Skibschefer kunde blive enige om til Kamp at anvende Skibe, hvoraf det største, Linieskibet, endnu ikke havde øvet Folkene i Kanonernes Betjening og lod skyde nogle løse Skud kort før Slaget for at vænne dem til Knaldet!

Budskabet om denne Kamp virkede som et bedøvende Slag paa hele Landet, og i Krigsministeriet tiltog i nogen Tid Ængstelsen for kraftige Forholdsregler. Rye trak sig efter den tapre Modstand ved Kolding og Gudsø tilbage mod Nord,

A. C. POLDER.

og efterhaanden spredte Tyskerne sig over Hertugdømmet og en Del af Nørrejylland, medens vor Hær stod paa Fyen, paa Als og med en mindre Afdeling i Nørrejylland.

Ogsaa paa Fjenden øvede Eckernførde-Affæren sin Virkning. De Skibe, vore Modstandere havde anskaffet, havde hidtil indskrænket sig til at vise sig udfor Kielerbugten og plaffe løs udenfor Skudvidde; men nu gjorde de et Par virkelige Udfald imod vore blokerende Skibe. Det første var rettet imod Blokadeeskadren i Nordsøen, hvis Fartøjer var spredte imellem Helgoland og Elbmundingen. Tre Dampere med tilsammen 9 svære Bombekanoner og 32 Stykker mindre Skyts løb den 4de Juni ud fra

Bremerhaven, lagde sig i Linie overfor Korvetten »Valkyrien«, Kaptajn Polder, der i roligt Vejr havde fjærnet sig noget fra sine Kammerater, og brændte løs paa den af bedste Evne. Korvetten gav dem Svar paa Tiltale, idet den søgte hen imod de to nærmeste Fregatter, der satte alle Kludene til for at afskære de Angribende, medens Dampskibet »Geiser« samtidig stod ned imod dem. De løb ind paa Elben med et af deres Skibe paa Slæb. »Valkyrien« havde aldeles intet lidt under den to Timers Fægtning. — Fra Swinemünde havde man ligesom fra Kiel nogle Gange været ude at skyde paa langt Hold; men en skjønne Dag fordristede dog det preussiske Dampskib »Der Adler« sig til at løbe øster paa langs Land og i Nærheden af Danzigerbugten at angribe Briggen »St. Croix«, Kaptajn Holm, som laa i betydelig Afstand fra sin nærmeste Makker, Korvetten »Galathea«. Briggen lod sig lige saa lidt imponere som »Valkyrien«: den krydsede ufortrødent op imod Mod-

standeren, der bestandig vogtede sig for at komme for nær og endelig, da den så »Galathea« med alle Sejl til stævne ned imod den, løb ind til Danzig. Briggen havde ikke skudt mindre end 190 Skud under Træfningen, og nogle af disse mange Skud havde ogsaa naaet og ramt Fjenden, men selv var den ikke bleven truffet.

Efterhaanden, som der var kommen Ro i Gemytterne, var Tanken bleven rettet paa at drage Fordel af Fjendens stærke Spredning, og den Kjendsgjerning, at vore Modstandere havde betroet Belejringen af Fredericia til vore argeste Modstandere, Slesvigholstenerne, gav denne Tanke en bestemt Retning. Belejringshæren foran Fredericia blev opreven, og for anden Gang fik Oprørerne Syn for Sagn for, at de, overladte til sig selv, maatte bukke under. Virkningen af hin berømmelige 6te Juli var, at Preusserne gav efter for Stormagternes og Sveriges Tryk og sluttede en Vaabenstilstand for 7½ Maaned, der senere forlængedes og endte med Freden i Berlin midt i 1850. Under denne Vaabenstilstand samlede Oprørerne en Hær paa omtrent 30,000 Mand, hvoraf en stor Del var Preussere eller Tyskere, og som under en tidligere preussisk General efter Fredsslutningen rykkede ind i Slesvig. Men ogsaa hos os havde man forberedt sig, og i Slaget ved Isted den 25de Juli maatte Oprørerne for tredie Gang bekjende, at de trods al indirekte Hjælp ikke ved Vold kunde fravriste os Slesvig. Deres mislykkede Forsøg ved Frederiksstad og Mysunde var de sidste

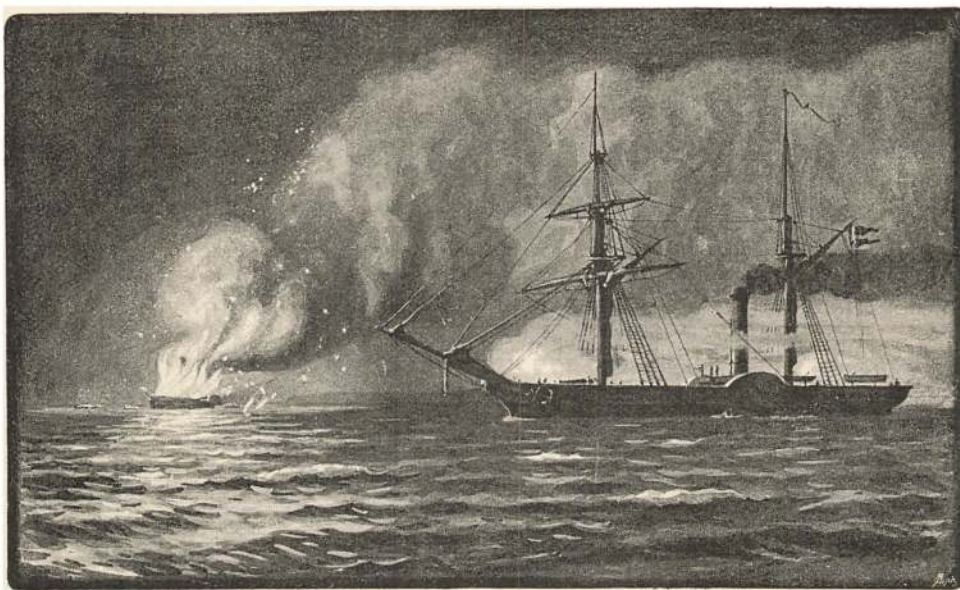

EDUARD SUENSON.

Krampetrækninger i denne langvarige Kamp, som afsluttedes ved, at Preussen ved Østerrigs Rivalitet og særlig ved Ruslands Bestemthed blev nødsaget til i Forening med det tyske Forbund at true Oprørerne til at ophøre med Fjendtlighederne og opløse den provisoriske Regering.

I det sidste Krigsjaar, hvori vi ikkun havde haft Oprørernes Kampstyrke overfor os, havde disse søgt at høste noget Udbytte af deres unge Marine, som jo efterhaanden havde erhvervet sig lidt Erfaring, og der gik endog Rygter om, at de »paatænkte« en Landgangsexpedition imod vore Kyster. De blokerende danske Skibe var derfor dobbelt aarvaagne, og Dampskibet »Hekla«, Kaptajn E. Suenson, som i Forening med »Geiser« havde medvirket ved Besættelsen af Femern, fik det Hverv at

holde Øje med Neustadtbugten. Her traf han i Nærheden af Neustadt Damperen »Von der Tann«, som tog Flugten og søgte ind til Travemünde, hvor man nødigt viste Oprørerne Venlighed. Suenson fjærnede sig, men løb den paafølgende Aften ind til Landet Syd for Neustadt for at stoppe Damperen, hvis den søgte tilbage til sin Rede. Omtrent ved Midnatstid saås der en hvid Dampsøjle over det mørke Land; »Hekla« stod saa langt indefter, som dens Dybgaaende tillod, og opdagede en Damper tæt ved Land. Der blev skudt et Varselskud, og dette blev strax besvaret med nogle skarpe Skud, hvis Granater ramte »Hekla« og ihjelslog nogle Folk. Den brændte saa løs med alle sine Kanoner, og kort efter ophørte Modstanden. Fartøjer

»Hekla« og »Von der Tann«.

sendtes ud for at bemægtige sig den overvundne, som var kommet i Brand; men det viste sig, at den var løbet paa Grund og forladt af Besætningen. Lidt efter sprang den i Luften.

Idet vor Hær under hele Krigen havde støttet sine Bevægelser til venstre Flanke, altsaa til Slesvigs Østkyst, var Vestkysten bleven noget stedmoderlig behandlet. Under Kommandør Ellbrechts Ledelse var der her blevet organiseret et Forsvar, som kun raadede over nogle let armerede Toldkryds-Fartøjer, et ringe Antal Matroser og nogle faa Soldater. Til Næstkommanderende havde imidlertid Ellbrecht Løjtnant Hammer, der med et nøje Kjendskab til det vanskelige Farvand forbandt en Opfindsomhed og Ufortrødenhed, der søgte sin Lige. Fulgt af en Haandfuld Folk, snart gaende, snart ridende, sejlende eller kjørende, kom han til de forskjellige

vigtigere Punkter paa Øerne, afsatte og indsatte Embedsmænd, truede med Udskrivninger og Indkvarteringer — kort sagt indgød Befolkningen en saadan Skræk for at holde med Oprørerne, at de i Gjærningen viste sig mere dansk- end tysksindede.

I det sidste Krigsjaar var imidlertid Opgaven voxet baade ham og Ellbrecht over Hovedet, da nemlig Oprørerne havde udviklet deres Søstyrke saa meget, at de kunde sende det armerede Dampskib »Kiel« og tre Kanonbaade op imellem Vesterhavsøerne, hvor de begyndte at agere Herrer. Man sendte først Kadetkorvetten »Flora«, Kaptajn C. van Dockum, og kort derefter Dampskibet »Geiser«, Kaptajn P. Wulff, til Listerdyb, men maatte snart erkjende, at de aldeles ikke egnede sig til at fordrive de fjendtlige Kanonbaade fra de af Grunde og smalle Løb omhegnede Øer og Holme, hvorfor man da endelig besluttede sig til at sende sex Kanonbaade med halv Besætning til Agger, hvorpaa »Geiser« hentede dem og bugserede dem til Listerdyb. Turen over Nordsøen med de aabne Kanonbaade var en vovelig Fart; men takket være det gunstige Vejr og Wulffs Omsigt lykkedes den fuldstændig, og

O. C. HAMMER.

i Begyndelsen af September laa saavel Baadene som deres Bugserdamper, »Vildanden«, paa Ankerpladsen ved List. Halvdelen af deres Besætninger, som fra Kjøbenhavn var sendt over Land, stødte til, og efter et Par Ugers Indøvning var man rede til Angreb.

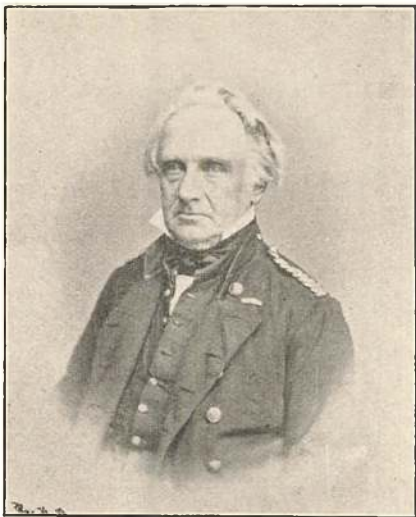

C. E. VAN DOCKUM.

Slesvigholstenernes tre svære Kanonbaade havde med Dampskibet »Kiel« Station ved Wyk paa Sydøstsiden af Føhr. Man erindrer, at Vesterhavsøerne Romø, Sild, Amrom, Pelvorm og Nordstrand strække sig som Bølgebrydere udfor Slesvigs Vestkyst, og at Øen Føhr ligger Øst for Amroms Nordpynt, medens en Del Holme, Halligerne, er spredte imellem den og Eiderstedt, indenfor de værnende Øer.

Imellem Romø og Sild fører Listerdybet ind til den Bugt, hvor vor Styrke var samlet; imellem Amrom og Pelvorm fører Smaldybet ind til Wyk, og endelig er

der et Løb for Smaaskibe, Heverstrømmen, som imellem Pelvorm og Eiderstedt fører ind til Føhr. Fjenden kunde altsaa, hvis han blev underrettet i Tide, unddrage sig Kamp ved at søge sydpaa igjennem Smalddybet eller Heverstrømmen. Vore kommanderende Officerer lagde da følgende Plan for at fange ham: »Vildanden« med Kanonbaadene skulde benytte et snævert Løb, der langs Østsiden af Sild fører ned til Smalddybet og Wyk, medens »Flora« blev liggende ved List som Støttepunkt i Tilfælde af Uheld, og »Geiser« indtog Stilling udfor Heverstrømmen for at stoppe Fjenden, hvis han søgte at undfly ad denne Vej. Mod denne Plan kan der indvendes, at »Vildanden« var altfor svag til at slæbe de sex Kanonbaade med en

PETER WULFF.

saadan Fart, at de kunde følge tæt paa Livet af Slesvigholstenerne, naar de flygtede, og at »Geiser«, hvis Skyts bestod af én Bombekanon og fire lettere Piecer i Laget, var en meget svag Modstander overfor de sex Bombekanoner og tre lettere Piecer, som Fjenden havde i sit Lag. Under Planens Udførelse indtraadte det Uheld, at vore Kanonbaade opholdtes ved at løbe paa Grund under Sejladsen til Føhr. Saa snart Fjenden den 17de September erfarede, at Angrebet nærmede sig, stod han sydpaa igjennem Heverstrømmen. Her blev han med stor Dygtighed angrebet af den uforfærdede Peter Wulff. Han bed i Be-

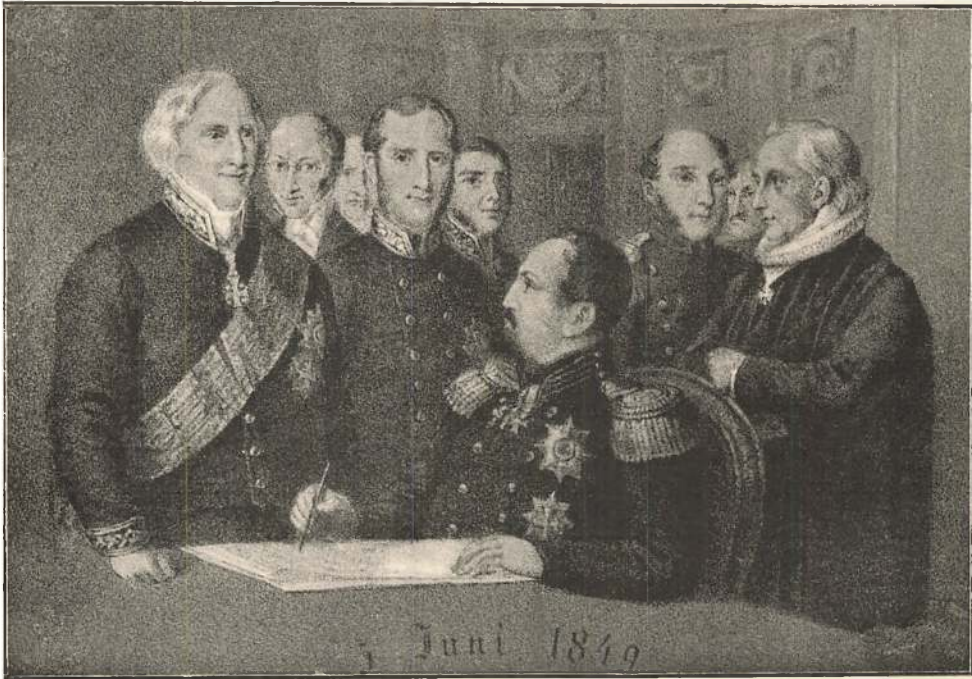
gyndelsen godt fra sig, og havde hans Bomber havt bedre Brandrør, vilde Dysten have været lovlig haard for »Geiser«; men heldigvis var der kun en enkelt af dem, der sprang, medens paa den anden Side Fjendens Førere, der ikke fra Ungdommen af var oplærte i Krigshaandværket, hurtig tabte Modet og søgte under fortsat Sejlads sydpaa saa langt ind paa lægt Vande, at »Geiser« efter en god Times Kamp ikke længere kunde række dem. Men nu viste »Vildanden« med Kanonbaadene sig nordpaa, og de fleste ombord i »Geiser« ventede, da man endnu havde flere Timers Dag for sig, at denne, der strax stod op til Kanonbaadene, vilde tage dem paa Slæb for at indhente den flygtende Fjende og tvinge ham til Overgivelse. P. Wulff var imidlertid ligesaa beskeden, som han var tapper. Overladt til sig selv var han beundringsværdig, sammen med andre lod han sig paavirke. Det gjorde han ogsaa her, og Forfølgelsen blev opgivet af Hensyn til Faren ved med de aabne Baade at

holde Søen Natten over. Føreren for den slesvigholstenske Styrke spurgte da ogsaa efter Fredsslutningen en af vore Officerer om Grunden til, at vi ikke havde bemærget os ham og alle hans Fartøjer.

Inden vi slutter kun et enkelt Træk fra »Geiser«s Kamp. En af Kanonkommandørerne fik i Løbet af Træningen en Skraakugle igjennem Laaret, just som han traadte tilbage for at afskyde sin Kanon — han segnede om i Armene paa en Kammerat og, idet han rakte Aftrækkerlinen til sin Afløser, sagde han: »Sigt godt, før du skyder!« og faldt i Afmagt. Denne ubetingede Given sig hen i Pligten lyser ikke frem som noget enestaaende fra hin Tid; den er langt mere et Sindbillede paa den selvfornægtende Troskab imod det Hverv, man er betroet, der selv i Modgangen bredte sit smukke Skær over Flaadens Virksomhed i den treaarige Krig.

Matros paa Post.

MADVIG. BARDENFLETH. SPONNECK. ZAHRTMANN.
A. W. MOLTKE. FREDERIK VII. H. N. CLAUSEN.

Frederik VII underskriver Grundloven.
Efter et samtidigt Mindeblad.

DEN GRUNDLOVGIVENDE RIGSFORSAMLING.

AF

N. NEERGAARD.

Den grundlovgivende Rigsforsamling valgtes paa en Tid, hvor den Stemning, som i Martsdagene 1848 og de nærmeste Maaneder derefter havde løftet det danske Folk saa højt, var i stærk Nedadgaen. Krigens Gang havde for de fleste været en dyb Skuffelse, og end mere gjaldt dette om den Vaabenstilstand, som i Efter-sommeren 1848 sluttedes i Malmø. Paa en Maade kom imidlertid denne Afslappelse Interessen for de indre politiske Forhold til Gode. I Foraaret og Forsommeren havde der praktisk set ingen Forskjel været paa Liberale og Konservative, saa fuldstændig overskyggedes disse Modsætninger af den store Enighed om at hævde Landets nationale Stilling udadtil. Den, som da vilde have søgt at rejse en offentlig Bevægelse paa Spørgsmaal som almindelig eller indskrænket Valgret, Et- eller Tokammerssystem, absolut eller suspensivt Veto, var kommen til at tale for døde

Øren. Og dog forelaa netop da til Afgjørelse Kærnespørgsmaalet i hele vor fremtidige indre Politik: det om den almindelige Valgret. Roskilde og Viborg Stænder skulde jo i Maanederne April til Juni tage Stilling til Regeringens Forslag om en Valglov til den grundlovgivende Rigsforsamling, bygget paa almindelig Stemmeret, og blev den vedtaget, skulde der ikke megen profetisk Evne til at forudsige, hvorledes Løsningen vilde blive i den endelige Forfatningslov. En Forsamling, udgaaet fra den almindelige Valgret, kunde ikke række Haand til en politisk Umyndiggjørelse af en Del af de Vælgere, ved hvis Stemmer den selv var bleven til.

Naar den store Afgjørelse, som her skulde træffes, gled forholdsvis saa let og lydløst igjennem, laa det hovedsagelig i to Ting: den endnu alt beherskende nationale Stemning og Martsministeriets Popularitet. Det Valglovudkast, som Ministeriet, særlig under Monrads Inspiration, havde udarbejdet, var skrevet med Haanden paa den offentlige Menings Puls. Endnu var Begejstringen for »den menige Mands« Bedrift og den nationale Samfølelsens Aand, som den fælles Fare havde skabt, livskraftige nok til at holde ogsaa Martsdagens politiske Lighedsfølelse oppe, og Menigmand selv var i disse faa Maaneder voxet saa stærkt i Følelse saavel af sin Ret som af sin Magt, at der ogsaa heri laa en Faktor, til hvilken der maatte tages Hensyn. Den allerede nu ikke ringe Ængstelse, som lurede omkring i Krogene, beroligedes ved Bestemmelsen om Kongevalgene, og over den Modstand, som baade det ene og det andet vakte, bar Ministeriets endnu friske Folkegunst, som forlenede det med en Autoritet, der slog mange Vanskeligheder ned og bandt Munden paa mange.

Men i de Maaneder, som fulgte paa, forandredes alt dette. De Skuffelser, Krigen bragte, og især den første Malmø-Vaabenstilstand den 2den Juli og Ministeriets formodede Villighed til at gaa ind paa en Deling af Slesvig, tog Glansen af dem, der en Gang havde staaet som Folkestemningens Heroer. Nu fik særlig de Skylden for alt, hvad der ikke gik efter Ønske, og for, at de overspændte Forventninger, man havde næret til Styrken af Danmarks krigerske og diplomatiske Position, ikke gik i Opfyldelse. Og alt som flere og flere af de oprindelige Venner svigtede, fik gamle og nye Modstandere Mod til ogsaa at vove sig frem. Landbefolkningen havde aldrig betragtet de nationalliberale Ministre som deres Mænd, og saa snart Modgangen kom, begyndte Mistænksomheden at røre sig. Der hviskedes hist og her endog om Forræderi og om Spillen under Dække mellem »de store« Nord og Syd for Ejderen. De store Bondetog for at lede efter Hertugen af Augustenborg, der formodedes skjult saa paa den ene, saa paa den anden Herregaard, var Symptomer paa den Utryghed, der begyndte at komme i Sindene, og da Regeringen svarede med sit bekjendte »Bondecirkulære«, der henledte Amtmændenes Opmærksomhed paa de

»hidtil ukjendte Bevægelser, navnlig blandt de mindre Landbrugere«, gjorde det kun ondt værre og blev opfattet som et Forsøg paa at gjenoplive den gamle Kancellivilkaarlighed. Blandt de ledende Bondevener herskede der stærk Misstemning mod Bestemmelsen om Kongevalgene, i hvilken man så et Tilløb til at komme bort fra den almindelige Stemmeret. Man havde bekæmpet denne Bestemmelse i Stænderforsamlingerne, men uden Held; nu, da man så, at Grunden begyndte at vige under Martsministeriet, skabte man paa Grundlag af den en Valgbevægelse, rettet mod Ministeriet og mod dets særlige Tilhængere, de Nationalliberale, som i Stænderne

C. HALL.

Litograferet efter et Daguerreotypi.

og i Pressen havde støttet Forslaget om Kongevalgene. Omtrent samtidig begyndte ogsaa »Hippodrombevægelsen« i Kjøbenhavn, og denne Spaltning mellem Modstandere, som i hvert Fald siden Martsdagene havde staaet samlede, bragte ogsaa de gamle Konservative frem paa Skuepladsen, halvvejs til deres egen Forbavselse. Saaledes afløstes den Enighed, der havde været Nationens Stolthed under selve Martsbevægelsen, hurtig af en bitter Partistrid, og det var af denne den grundlovgivende Rigsforsamling fremgik.

Signalskuddet, der satte Skjel mellem den nationale Idyls og den politiske Kamps Dage, var en Artikel

i Bondevenneselskabets Organ »Almuevennen« den 24de Juli, i hvilken det fraaadedes at vælge de Mænd ind i Rigsforsamlingen, som i Stænderne havde stemt for Kongevalgene, da de derved havde vist, »at de, naar Friheden og Ministeriet gaa hver sin Vej, da hellere følge Ministeriet«. Blandt dem, som burde udelukkes, nævnedes Mænd som Hall, H. N. Clausen, H. Hage og J. F. Schouw. Ogsaa derved blev denne Undsigelse betydningsfuld, at den indledede den Kamp mellem et Landbo-Venstre og et nationalliberalt Centrumsparti, som strakte sig gennem saa stort et Afsnit af vort politiske Liv. Hvad der her sønderreves, var ikke en kortvarig politisk Forbindelse, men et Forbund, der strakte sig tilbage til det første Frembrud af et egentligt politisk Liv herhjemme. Skjønt rundne af forskjellig Rod

var den nationalliberale Opposition og Bondebevægelsen voxede op sammen og havde for en væsentlig Del kæmpet for fælles Ideer under fælles Førere. Orla Lehmann var en af Bondevenneselskabets Stiftere, Balthasar Christensen og J. A. Hansen havde været nær knyttede til det nationalliberale Hovedorgan, »Fædrelandet«, de Nationalliberale havde kæmpet for Bondereformerne som Bondevennerne for Eiderstaten, og H. N. Clausen og Orla Lehmann havde været valgte til Stændermedlemmer ved Bondevennernes som B. Christensen og Drewsen ved de Nationalliberales Hjælp. Det var ikke blot politiske, men ogsaa personlige Baand, som brødes: deraf Kampens store Bitterhed. »Almuevennen« skrev, at Kongevalgene var dikterede af Mistillid til »det simple Folk« og kun en Bagdør, ad hvilken man vilde slippe bort fra den almindelige Valgret. Det Aristokrati, det nu gjaldt at bekæmpe, var »Aandsaristokratiet og Pengearistokratiet«, som, hvis Folket ikke i Tide satte en Pind derfor, vilde tilegne sig hele Magten og udelukke alle dem, som »hverken havde studeret eller taget Examen, hverken havde Gods eller Penge«. Det var ikke svært at se, hvem disse Ord var møntede paa, og »Fædrelandet« svarede ikke mindre hvast, at »Almuevennen«s jammerlige Skingrunde kun skulde dække over en videregaaende politisk Plan, den nemlig at fjerne fra Rigsforsamlingen vore bedste Frihedsvener, dem, der var i Besiddelse af størst Dannelse og Modenhed, til Fordel for enkelte Personer med »diktatoriske Lyster« og en Mængde »vigtige Ubetydeligheder«, der intet behøvede at forstaa, uden at rejse sig paa Førernes Kommando.

De nationalliberale Ledere, som nu saå sig forvandlede fra et helt Folks anerkjendte Førere til Ledere for et Parti, der maatte gjøre Front ikke blot mod tidligere Modstandere som det radikale kjøbenhavnske Haandværkerparti og de gamle Konservative, men ogsaa mod hidtilværende Partifæller, maatte skyndsomt se at skaffe sig en Valgorganisation, der kunde tage Kampen op til de forskjellige Sider. En saadan fandt de da i den saakaldte »Solennitets-Komité«, der holdt sine Møder i Universitetets Solennitetssal, og i en Ottemands-Komité, som navnlig var bestemt til at lede Valgene i det øvrige Land, og i hvilken bl. a. den gamle Bondeven J. C. Drewsen, som misbilligede Bondevenneselskabets Stilling til Kongevalgene, havde Sæde. Disse to Komiteer, som indbyrdes stod i nær Forbindelse med hinanden, opstillede nu Kandidater i saa mange Valgkredse som muligt, og da ikke blot Nationalliberale i strængere Forstand, men ogsaa Mænd af saare ubestemt Parti-farve, blot de tog Afstand fra Bondevenner og Hippodrommænd.

I Kjøbenhavn førtes Valgkampen ikke med særlig Hidsighed, og det skjönt det var her, de stærkeste teoretiske Modsætninger mødtes. Fra Martsdagens »Hippo-

drommøder« til Gunst for »almindelig, lige og direkte Valgret« var der udgaaet en Valgkomité, som holdt sine Møder i »Hippodromen« paa Nørregade, det senere »Folketeater«, og derefter kaldtes »Hippodromkomiteen« eller spøgende: »Hippodromedarerne«. Det var radikale Akademikere som Fr. Barfod, Magnus Eiriksson og Assessor Spandet, Deltagere i Fyrrernes radikale Haandværkerbevægelse som Bøssemager Christensen, Skrædermester Lund og Jærnstøber Lunde og nuværende og fremtidige Bondevenneførere som Alberti, Balth. Christensen, Gleerup og Rotwitt, som gav Tonen an her. Paa et Par bevægede Møder i Hippodromen vedtoges et

Bøssemager G. H. CHRISTENSEN.
Efter Litografi af J. W. TEGNER.

Program, i hvilket man gjenfandt alle Hovedpunkterne i det daværende radikale Europas Forfatningsprogrammer. Den almindelige Valgret var Hovedpunktet, og udover hvad der senere fremkom i Ministeriets Grundlovsforslag forlangte man navnlig Etkammer-system, suspensivt Veto og Ret for Kommunerne til selv at vælge deres Embedsmænd. Mod Kongevalgene tog man skarpt Stilling ved at forlange, at Rigsforsamlingen skulde udsondre de Medlemmer, der ad denne Vej havde faaet Sæde i den. Ejendommeligt for Hippodrommøderne var en vis Bestræbelse for at efterligne fremmede, navnlig franske Mønstre, og mange af de drabelige Ord, som faldt, havde snarere Borgerret i Paris end i det skikkelige Kjøbenhavn. Nogen

synderlig Tilslutning i den egentlige Arbejderstand fandt Bevægelsen heller ikke; det viste sig tydeligt ved det ringe Stemmetal, de særlige Hippodromkandidater opnaaede ved Valgene. Ejendommeligt var det ogsaa, at disse Møder forløb saa godt som uden en Antydning af, at der var Fordringer oppe af særlig social Natur. Den socialistiske Bevægelse, som ytrede sig med saa megen Styrke andensteds i Europa, fandt ikke en eneste Ordfører her.

Meget mere Hold i det kjøbenhavnske Borgerskab havde den gjenopdukkende Gammelkonservatisme. Det var med Undren, mange saå A. S. Ørsted, David og Algreen-Ussing vise sig paa de kjøbenhavnske Valgtribuner, efter at de tilsyneladende saa grundigt var vist Vintervejen faa Maaneder før. Ørsted, som den 21de Marts, da han alene med sin Portefeuille under Armen var gaaet bort fra

Ikke har sagt, at ingen Nationer blot stred
magenfærd, uden opstiget ved Guds vordighed
Lan er Di Da, i Danmark! Europas derligste
Blomsterhave!

Kjøbenhavn d 6 Febr. 1849

Enh. Chr. Abrahamsen

Han sagde. Kjære Lars, Du mange Forslag gjør,
Derfor du af os et Bagflag lide bør.
(Petersen)

s. 19^e April 1849.

M. Hammerich.

Rigsrådsmand for Kjøbenhavns første
Valgkreds.

1849 vil kun bli mildt for dem der udi
Jule 1848. -

Kjøbenhavn den 5 Februar 1849

(Kongvalgt Rigsrådsmand)

Haandskrifter af Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 - 49.

(Tilh. N. C. L. ABRAHAMSEN'S Autografsamling i det store kgl. Bibliothek.)

Slottet, havde mødt det enige Kjøbenhavn med Magistrat og Borgerrepræsentanter i Spidsen paa Tog til Slottet for at kræve hans Afskedigelse, fremstillede sig nu for disse samme kjøbenhavnske Vælgere og blev valgt med stort Flertal. Ja, hans Tilhængere var endog saa hidsige, at Modstanderne klagede over knapt at kunne komme til Orde for deres Hyssen og Støj. Ogsaa Ussing valgtes, og David var meget nær derved. Nu er det sandt nok, at det var en meget afdæmpet Konservatisme, de tre Forkæmpere for den gamle Tid bar til Skue, men det var ingenlunde det, som betingede deres Held. Meget snarere laa dette i, at Martsdagens Frihedsstrømning overhovedet ikke var gaaet synderlig dybt, og at Reaktionen allerede havde begyndt at indfinde sig. Man var vred over Tschernings Septembeeranordning med dens Begyndelse til en Gjennemførelse af den almindelige Værnepligt, man frygtede for »Bonderegimentet« og for Hippodrommændenes radikale Teorier, og mange, navnlig af Haandværkerstanden, nærrede Uvilje mod den Næringsfrihed, som var i Vente. Alligevel viste »Centrum« sig at være det stærkeste ved Valgene, men Omslag var der i Luften.

Meget højere gik Lidenskaberne ude i Landdistrikterne. Det var dog ikke de store konstitutionelle Grundsætninger, Slaget stod om, thi hvad der her kunde ligge de stridende Retninger imellem, havde kun faa af Vælgerne og knap ret mange af Kandidaterne nogen klar Forestilling om. Heller ikke var det Kongevalgene, skjønt Stillingen til disse officielt netop var det, der skilte Partierne. Nej, Kongevalgene var kun et Symbol, og hvad der laa bagved, var den gamle, vanegroede og seje Mistænksomhed mellem Land og By, som Martsdagens fælles-nationale Springflod saa lidt havde faaet Bugt med, at den netop nu i Efteraaret 48 skød frodigere Skud end nogensinde før eller siden. Slagordet — det rette, som tændte — var fra den ene Side, at »de kjoleklædte« vilde lukke Bønderne ude fra Myndighed over deres egne Sager og som hidtil regere alt, og fra den anden Side, at Bondevennelederne vilde fortrænge al »Dannelse« og »Intelligens« fra Rigsdagen og styre Landet ved Hjælp af deres Nikkedukkers, de »uvidende« og »umælende« Bønders Stemmer. Og saa stærk var disse Slagords Magt, at man paa begge Sider lod sig henrive af dem, trods det klare Sprog i modsat Retning, som Kjendsgjernerne i mange Henseender talte. Var det ikke netop »de kjoleklædte«, Martsministeriet og dets Venner, som gennem den almindelige Valgret til den grundlovgivende Rigsforsamling havde lukket Døren op paa vid Gab for Bønder og Landarbejdere, og havde ikke paa den anden Side Bondevennelederne opstillet omtrent alle de Akademikere, de kunde finde, som syntes nogenlunde at dele deres Anskuelse? Omtrent Halvdelen af Bondeveneselskabets Kandidater var jo Mænd udenfor Bondestanden og

deriblandt Folk, der stod denne saa fjærnt som Lektor Schiern og Professor Westergaard.

Valgbevægelsen i Østifterne havde mange stygge Træk af Fanatisme at opvise. I Holbæk vilde Bønderne knap lade deres gamle Ven og Forkæmper, J. C. Drewsen, komme til Orde; i Sorø, Næstved og flere Byer blev de bondevenlige Kandidater pebne og hujede ud, og i Nakskov slog man Ruderne ind hos et Par af Balthasar Christensens Stillere. Iøvrigt stod By og Land saa skarpt mod hinanden, at der i adskillige Byer ikke faldt saa meget som en eneste Stemme paa de bondevenlige Kandidater. Bitrest følte det vel fra Bøndernes Side, hvor Mænd af deres egen Midte traadte frem som Kandidater og blev gjort til Latter af »de kjoleklædte«. Megen Evne til offentlig Optræden havde jo Bondestanden endnu ikke erhvervet, og det hændte, at en og anden af de Bønder, der traadte frem som Rigsdagskandidater, kunde være et ret taknemmeligt Objekt for en politisk Præsts eller Adjunkts »Katekisationer«. Men aldrig tog Bønderne lidenskabeligere Parti for deres Kandidater, end hvor sligt hændte. »Svar ham ikke«, »lad dig ikke fange!« kunde der blive raabt op til en saadan uheldig Kandidat, og den nødtvungne Tavshed, der fulgte paa det gode Raad, kunde endda indbringe Vedkommende en oprigtig ment Ros for at »være for snild til at lade sig fange af de store«. Stundom hændte det imidlertid, at Bondevenneselskabet eller dets stedlige Tillidsmænd gik lovlig langt ned i Valget af Kandidater, som da man i Præstø opstillede den Væver Hansen, som Aarestrup drastisk har skildret saaledes:

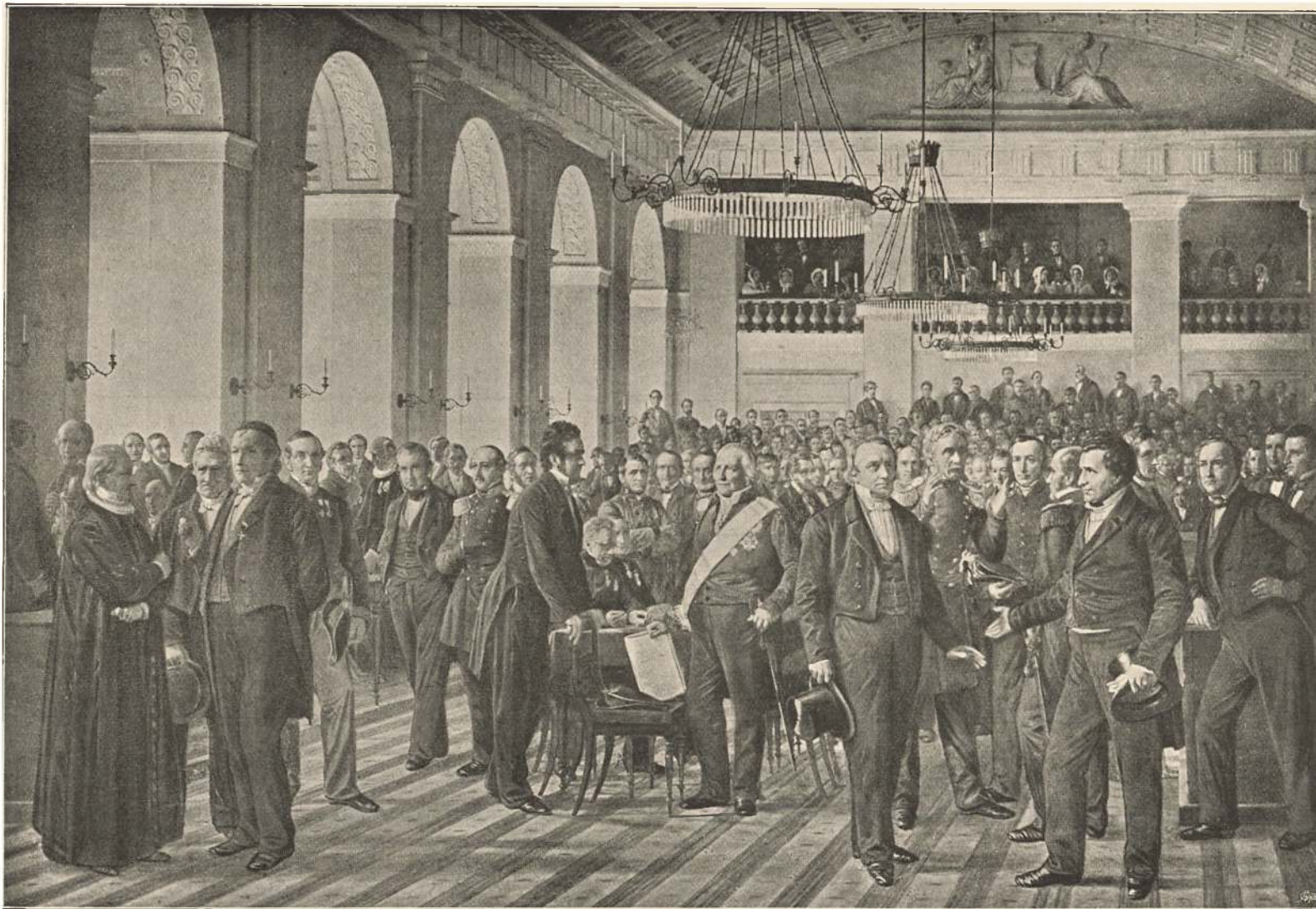
»En fattig Djævel, ej engang en Fæster,
En Bomuldsvæver i en Røn bag Gærdet,
Ved smudsig Dont fornedret og forhærdet,
Undsluppen nylig Varetægtsarrester«

mod H. N. Clausen. Væveren sejrede, skjønt alle hans Meriter blev dragne frem paa selve Valgtribunen, og der stod et Raab af Indignation derover fra »Intelligensen« Landet rundt. I selve Præstø By viste Forbitrelsen sig paa den noget haandgribelige Maade, at man peb Bønderne ud af Byen, ja endog gav dem nogle Stenkast med som Afskedshilsen. Det var, som »flere Vælgere af Bondestanden« bemærkede i »Almuevennen«, »mere spydigt end broderligt handlet«, men, føjedes der til, de Præstø Borgere burde dog vide, at »Landsbyerne ved Præstø bedre kan undvære Kjøbstaden, end denne kan undvære Landsbyen«.

Synderligt ud over Østifterne strakte Bondevenneselskabets Indflydelse sig ikke, men her gennemførte det ogsaa Valget af det overvejende Flertal af de Kandidater, det havde opstillet. Dog var der ogsaa her Steder, hvor Partikampen

saa godt som ikke naaede hen, og i flere jydskke Valgkredse gjorde de politiske Mod-sætninger sig enten slet ikke gjældende eller dog kun i stærkt afdæmpet Form. Mange Steder gik det helt patriarkalsk til: det Par Hundrede Vælgere, der var mødte til Valget, sluttede sig endrægtig om en paa vedkommende Egn afholdt Embedsmand eller større Ejendomsbesidder, uden at fritte ham alt for nøje om hans politiske Meninger. Almindelige Udtryk som, at man vilde »Frihed og Retfærdighed«, »en fri Konge og et frit Folk« o. lign. kunde ofte gjøre Sagen klar. Undertiden var det ogsaa rene Tilfældigheder, der kom til at afgjøre Valget. En heldig formet Forespørgsel eller en vittig Ripost kunde føre Tankerne hen paa en Mand, som ellers aldrig havde gjort sig bemærket i det offentlige Liv, og skaffe ham valgt. Forunderligt er det overhovedet at se, med hvor almindelige Udtalelser man overalt lod sig nøje, selv fra Mænd, som dog ikke var Politikere fra igaar. Saaledes udtalte Ordstyreren ved Ørsteds Prøvevalg, Højesteretsadvokat Blechingberg, at da Kongen havde befalet en folkelig Udvikling af vore Samfundsforhold, saa kunde man, naar man valgte en redelig Mand, være vis paa, at han vilde arbejde i den Retning, Kongen havde befalet, og man behøvede derfor ikke at spørge om Kandidatens politiske Anskuelse, men kun om hans Dygtighed og Hæderlighed, og David samlede sit politiske Program i Ordene »en stærk Kongemagt overfor en stærk Folkemagt«. Karakteristisk for den hele Valgbevægelse var det, at Udtalelserne, selv fra Mænd, der hidtil havde staaet paa et væsentlig konservativt Standpunkt, var gennemgaaende liberalt farvede; om Kauteler for Kongemagten og mod den almindelige Valgret blev der saa godt som ikke talt, og skete det, var det i de lempeligste og mest svævende Udtryk. Heri sporedes stærkt Martsbevægelsens Nærhed, og end mere gjaldt dette om den stærke nationale Stemning, som overalt kom til Orde. For en Mængde af de valgte var det umuligt at stille noget egentlig politisk Horoskop, saa almindelige havde deres Udtalelser værct, men hvad man med Sikkerhed kunde sige, var, at Forsamlingen som Helhed i alt væsentligt vilde arbejde i Martsdagens Aand, og at den Forfatning, som var Maalet for dens Arbejde, vilde komme til at bære Præget heraf.

Med usikre Følelser har mangen en af de halvandet hundrede folkekaarne Mænd betraadt Rigsdagssalen paa Christiansborg Slot hin 23de Oktober 1848. Man var her til Lands endnu alt for lidt skolet og moden i politisk Henseende, til at

MADVIG. L. N. HVIDT. ADLER. A. F. KRIEGER. ANDRÆ.

H. N. CLAUSEN. J. F. SCHOUW.

HALL.

A. W. MOLTKE.

MONRAD.

TSCHERNING. KNUTH.

ZAHRTMANN.

ORLA LEHMANN.

PLOUG.

Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1849.

Efter CONSTANTIN HANSENS Maleri.

ikke mange skulde have været i høj Grad uklare over den Gjerning, de nu skulde til at tage fat paa. En af dem, den 37aarige Frederik Barfod, som var valgt paa Møen, har selv fortalt, at han tænkte sig det hele lidt i Smag med Viborg Thing i gamle Dage, da Erik Ejegod fremtraadte paa dette. Saadan vilde nu ogsaa Frederik VII staa frem blandt sit Folks udvalgte med sit fuldfærdige Grundlovsforslag i Haanden, og var der end nogle enkelte Ændringer at gjøre deri, kunde det hele dog næppe tage mere end højst 2—3 Dage. Derfor blev han ogsaa yderst forbavset, da han traadte ind i Salen og så de mange Stole og Borde! Og naar Barfod, som dog paa sin Vis havde deltaget ikke lidt i det offentlige Liv, kunde nære i den Grad

C. C. G. ANDRÆ.

Efter et Træsnit. — Tilh. Rigsdagens Portrætsamling.

barnlige Forestillinger, har noget lignende sikkert været Tilfældet med adskillige andre. Heldigvis var der imidlertid i Stænderne uddannet en Stab af virkelige Politikere, og da de fleste og betydeligste af dem ogsaa havde faaet Sæde paa den grundlovgivende Rigsforsamling, var der erfarne Hyrder nok til at vogte paa de vildfarne Faar, genne dem ind hver i sin Baas og faa dem lært Begyndelsesgrundene af parlamentarisk Skik og Orden.

En sjælden repræsentativ Forsamling var den grundlovgivende Rigsdag: Danmark har i saa Henseende aldrig siden set dens Lige. Af egentlige Politikere finder vi, naar undtages Monrad og

Lehmann, der paa Grund af en Beslutning af Martsministeriet om, at intet af dets Medlemmer maatte søge Valg til Rigsforsamlingen, ikke var komne med, omtrent alle dem, der Frederik VII's Regeringstid igjennem kom til at spille de ledende Roller. Her sad af *Højre* A. S. Ørsted, Sponneck, Bluhme, David, Algreen-Ussing og P. G. Bang, af *Centrum* Andræ, H. N. Clausen, J. C. Drewsen, H. Hage, J. F. Schouw, Hvidt, Krieger, Madvig, Hall og Ploug og af *Venstre* Tscherning, B. Christensen, J. A. Hansen og Glerup. Kirken havde sendt Repræsentanter som J. P. Mynster, Grundtvig og Biskop Tage Müller og Videnskaben Ørsted, Madvig, Schouw, Clausen, N. L. Westergaard, C. Paludan-Müller, J. E. Larsen, F. Schiern og Gehejmearkivar Wegener. Det praktiske Forretningsliv var repræsenteret bl. a. af

H. P. Hansen, Hvidt, Kayser, M. P. Bruun og M. Drewsen og det store Landbrug af Neergaard, Gunderslevholm, Sehestedt Juul, Lüttichau og Scavenius. Blandt de smaa Landbrugere var vel nok den gamle jydsk Stænderbonde Ole Kirk den bedst kjendte. Alle Samfundsklasser og Retninger havde her Repræsentanter, som de kunde være stolte af, og Folket som Helhed behøvede ikke at blues ved at se sig i Spejl i denne Forsamling.

Rigsforsamlingen begyndte med en mægtig Ovation for Kongen, da han personlig aabnede dens Møder paa Christiansborg Slot. Trontalen var smuk og værdig og blev vel holdt. Kongen udtalte sin Tak for den »Kjærlighed, Samdrægtighed og Selvopofelse«, hvormed Folket havde flokket sig om ham i de tunge Tider: »Under en dybtfølt Erkjendelse af det forbigangne skrider jeg da nu til med Folkets udvalgte at overlægge den Forfatning, som jeg af fri kongelig Vilje har tilsagt det, og hvorved det er mit Ønske, mit Haab og min Stolthed at maatte kunne grundfæste det gamle Danmarks Ære og Lykke.« Kongens Fremtræden var en god Indledning til Rigsforsamlingens Arbejde, thi om ham samlede langt de fleste sig endnu med Tillid og Kjærlighed. Mens de faa Maaneder, som var gaaede siden Marts, havde været nok til at tage Glansen af mangt og meget andet, var hans Folkegunst bestandig lige stærk og uberørt.

Naar nu til Dags en nyvalgt politisk Forsamling træder sammen for første Gang, er Partidannelsen dens mindste Kunst. Saa godt som alle de nye Medlemmer har allerede paa Forhaand bundet sig til et eller andet af de bestaaende Partier, og i Løbet af en Dags Tid eller to har enhver fundet sin Plads. Anderledes med den grundlovgivende Rigsforsamling: her var Partierne ikke paa den Maade forud dannede, og et stort Antal Medlemmer kom uden nogen bestemt Forestilling om, til hvilken af de Retninger, der ved Valgene havde staaet imod

A. F. KRIEGER.

Malet af C. BLOCH.

hinanden, de vilde slutte sig. Efterhaanden udformede der sig dog i Forsamlingen

J. N. MADVIG.
Efter EM. BÆRENTZEN.

tre omtrent lige store Partier: Venstre, Centrum og Højre. Venstre var det fastest organiserede af disse. I dets »Klub« var Balthasar Christensen den anerkjendte Førstemand, og en stor Del, navnlig af de bondefødte Medlemmer, bøjede sig ganske ubetinget for hans Autoritet og i Stændersalen erhvervede parlamentariske Erfaring. Den Omstændighed, at de fleste af Venstres Medlemmer skyldte Bondevenneselskabets fortræffelige Organisation og planmæssigt gennemførte Agitation deres Valg, gav ogsaa Fasthed i Rækkerne. Christensen stod den Gang i sin fulde Glorie som Bondesagens ihærdige Forkæmper i Stænderne og som en af dem, der virksomst havde bidraget til at gennemføre Martsdagens store Omslag. Ogsaa den nationalliberale Presse, der nu stod ham og hans Venner saa haardt imod, havde endnu for kort siden bidraget til at fastslaa hans Ry i begge Henseender, og der var endnu ikke blevet Tid for den til ganske at nedbryde Virkningen heraf. Som agitatorisk Kraft søgte Christensen endnu den Gang sin Lige, og den vagt-højstemte, lidt banalt-blomstrende Talestil, han yndede, var i 1848 endnu ikke kommen ud af Kurs, ja gjorde til Tider endog fortræffelig Virkning. Dertil kom, at Oprigtigheden af hans nationale og demokratiske Følelse var hævet over enhver Tvivl, og at han som Menneske var afholdt af alle. — Den, som da syntes at være hans nærmeste Rival, var den veltalende Skolelærer Gleerup, som dog langt fra naaede ham i personlig Indflydelse og taktisk og organisatorisk Evne, og kun i Baggrunden skimtedes endnu den Mand, som i Løbet af ikke faa Aar ganske skulde distancere ham:

tre omtrent lige store Partier: Venstre, Centrum og Højre. Venstre var det fastest organiserede af disse. I dets »Klub« var Balthasar Christensen den anerkjendte Førstemand, og en stor Del, navnlig af de bondefødte Medlemmer, bøjede sig ganske ubetinget for hans Autoritet og i Stændersalen erhvervede parlamentariske Erfaring. Den Omstændighed, at de fleste af Venstres Medlemmer skyldte Bondevenneselskabets fortræffelige Organisation og planmæssigt gennemførte Agitation deres Valg, gav ogsaa Fasthed i Rækkerne. Christensen stod den Gang i sin fulde Glorie som Bondesagens ihærdige Forkæmper i Stænderne og som en af dem, der virksomst havde bidraget til at gennemføre Martsdagens store Omslag.

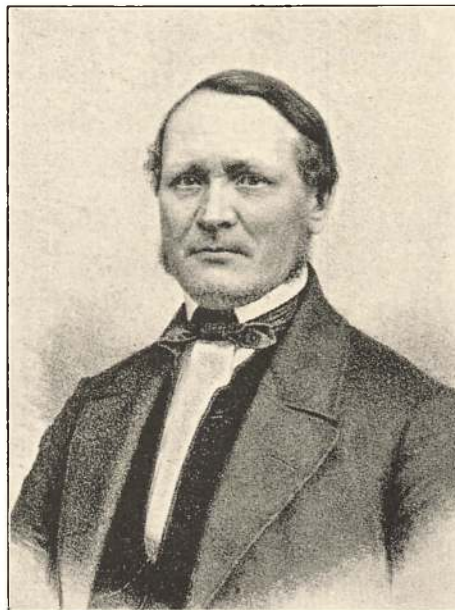
BALTHASAR CHRISTENSEN.
Efter et Træsnit. — Tilh. Rigsdagens Portrætsamling.

Aar ganske skulde distancere ham:

»Almuevennen«s Redaktør J. A. Hansen. Hansens ætsende Logik og klare politiske Intelligens gjorde sig dog bemærket allerede her, og den opmærksomme Iagttagelse forstod nok, at i ham var dansk Almueaand ganske anderledes intensivt legemliggjort end i Generalssønnen Balth. Christensen.

Ogsaa Centrum havde sin Klub, men her stod Sammenholdet langt tilbage for Venstres. I Centrum var der for mange Generaler og for faa Menige, til at Partiets Manøvre dygtighed kunde blive stor. En ikke ringe Del af dets Medlemmer var Akademikere, hver et Lys i sin Kreds og vant til at give Tonen an for en lyttende Skare. Deraf de mange og lange Foredrag, som Medlemmer af dette Parti holdt paa Rigsdagen, og som ikke altid i Indholdsfulde svarede til Længden og til den Pre-tension, hvormed de blev afleverede. Noget

Parti i egentlig Forstand var Centrum ikke: i saa godt som alle Kampspørgsmaal gik dets Medlemmer til vidt forskellige Sider, og om Disciplin var der kun ganske undtagelsesvis Tale. Men i en Forsamling, der som denne for en væsentlig Del bestod af Enkeltmænd og ikke af Partier, var dette paa ingen Maade afgjørende. Trods alt var og blev Centrum langt den indflydelsesrigeste Gruppe paa Rigsdagen og den, der saa godt som altid hidførte Afgjørelserne. Dette kom først og fremmest af, at Gruppen talte et større Antal fremragende politiske Dygtigheder end nogen anden, og det netop Folk, som særlig evnede, hvad det her kom an paa: ved Ordets, Kundskabens og Personlighedens Magt at lede en parlamentarisk Forsamling.

J. A. HANSEN.

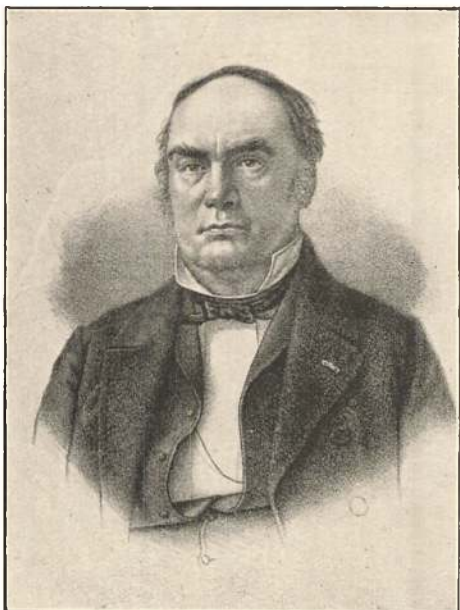
Litograferet efter et Daguerreotypi. — Tilh. Rigsdagens Portrætsamling.

A. CHR. GLEERUP.

Efter et Træsnit.

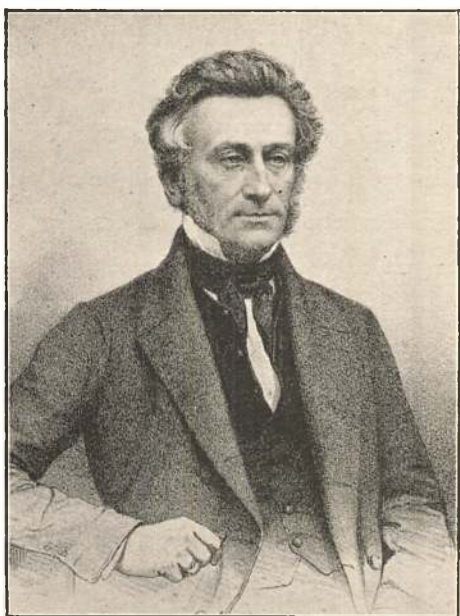
Dertil kom ogsaa, at Centrum trods alt endnu langt fra havde sat den Sejrens Glorie

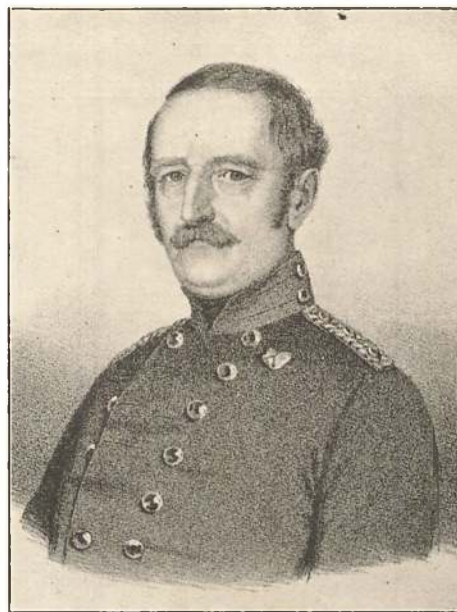
C. PALUDAN-MÜLLER.
Tegnet af AD. LØNBORG.

C. F. WEGENER.
Malet af E. VERMEHREN (1850).

C. DE NEERGAARD til Gunderslevholm.
Efter Litografi af J. W. TEGNER.

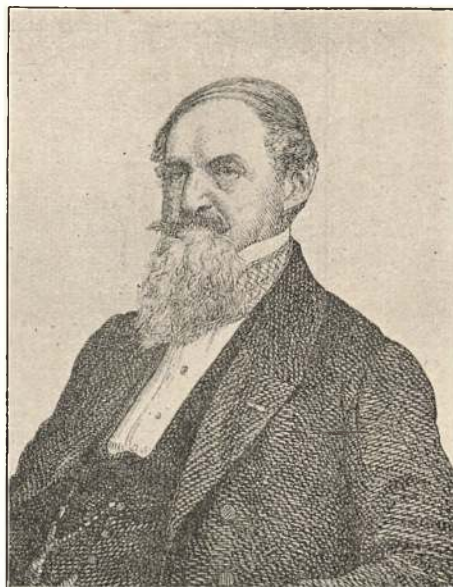

Major M. LÜTTICHAU.
Efter et Litografi.

til, som omgav det fra Martsdagene. Det var Gjennembruddets Parti, det, der havde plukket Sejrens Frugter og endnu sad inde med Magten. Som Ministeriet tilhørte det, saaledes besatte det ogsaa Rigsforsamlingens Formandsplads og Formands- og Ordførerpladserne i Grundlovsudvalget. Alt dette drog mange vaklende til, og som dets Indflydelse mærkedes ad venstre Side til, saaledes og navnlig gjorde den sig stærkt gjældende overfor Højregruppens mere moderate Elementer.

I Centrums Klub var Monrad den mægtigste Mand, og det skjønt han slet ikke havde Sæde i Rigsforsamlingen. Ved Martsministeriets Fald forsvandt han for en Tid fra det officielle politiske Liv; vel var der et Par Suppleringsvalg, men han prøvede ikke sin Lykke ved noget af dem, og havde

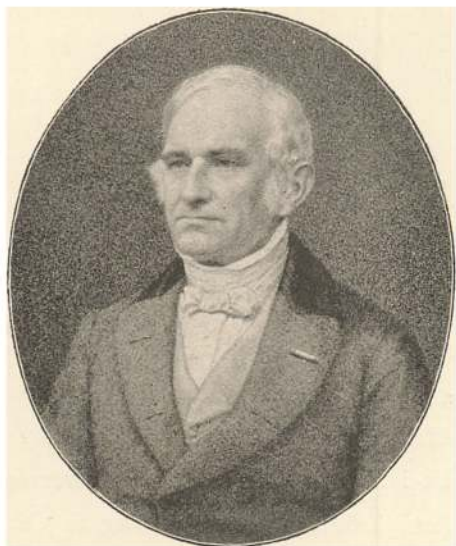
han gjort det, var det ikke usandsynligt gaet ham som Lehmann, der paa Bornholm faldt for en politisk Ubetydelighed. Men kom Grundlovens Hovedforfatter saaledes

CHR. SEHESTEDT JUUL.

Tegnet af H. OLRIK.

ikke til at deltage i Grundlovsdebatten paa Rigsdagen, saa slap han derfor ikke sit Værk af Syne. Da Kampen blev hedest om det, som var Kærnen i Martsministeriets Grundlovsforslag, den almindelige Valgret, var Monrad den, som baade i Centrums Klub og i Pressen slog Hovedslaget derfor. Han stod den Gang i sit fuldeste Flor: hans Skikkelses robuste Ungdomsfriskhed, hans faste og dybe Blik, hans overbevisende og henrivende Veltalenhed øvede en mægtig Virkning paa mange og rev mer end én tvivlende med sig. Dertil kom den store politiske Autoritet, han nød blandt sine jævnlige, og som ingen af dem endnu var

P. B. SCAVENIUS.

Litograferet efter et Fotografi.

naaet op til at frigjøre sig for, end sige fordunkle. — Næst ham kom indenfor

Centrums Rækker Krieger og Hall. Ingen af dem havde taget nogen betydeligere Del i det offentlige Liv før 1848, og de skulde begge egentlig først nu vinde deres Laurbær. Med forbavsende Hurtighed avancerede de to ret ukjendte Professorer op til anerkjendte Førerstillinger. Kriegers uharmonisk byggede og ikke synderlig soignerede Skikkelse gjorde i første Øjeblik intet vindende Indtryk, men det varede ikke længe, inden man paa Rigsdagen opdagede, hvilken uvurderlig Kraft man her havde faaet i sin Midte. Han sad inde med en mere udstrakt og grundfæstet Kund-

D. G. MONRAD.

Efter et Kobberstik. — Tilh. Rigsdagens Portrætsamling.

skab om Forfatningsspørgsmaal end noget andet af Rigsdagens Medlemmer, og hans logiske Evne, hans uopslidelige Arbejdskraft og solide Frisind stod paa Højde med hans Kundskabsfylde. Han blev Grundlovsforslagets Hovedordfører og har Hovedæren for, at det blev ført i det væsentlige uskadt i Havn. — Hall blev Ordfører for Grundlovens Afsnit om Borgernes personlige Rettigheder, og ogsaa udover sit Ordførerskab spillede han en betydelig Rolle paa Rigsdagen. Hans ualmindelige Evne til at forlige Modsætninger og finde et klart og naturligt Fællesudtryk for de manges uklare og gærende Tanker gjorde sig allerede gjældende her. Ogsaa hans smukke,

Deres sig var for ædgyldige i at bringe Land Hver Lynges, som blev
fra, sig bringer hovers uden at kan indvædte, bare uoverfødelige Gæmme
byrd frøve. Deres sig ædgyldige i at bringe den fersigste Rigsforsamling, der
som af Land Protes a det 14. Augustend og den yggende, der var uendelig
Lys kunde for Dødsen og hoversigle, quin ædgyldige. Lynges som Færborg
Gæmme og Rignens Rigsforsamling og det Hver sig fra det 13. og 14. August
denne bringe i det 14. August uoverfødelige Dødsen og hoversigle ædgyldige
for Rigsforsamling a. Enk af Gæmme og Gæmme, og de uendelige
kunde mind, at a. Dødsen sig som det ædgyldige Lynges bringer, og at det
Lys som bringe

Rigsforsamling d. 27. d. Marts 1849.

Anden

Lyngesmand for Rigsforsamling
med 1. d. August —

I det uoverfødelige forfatningsmæssige Rigsforsamling.
som indt. Forsamling sig sig sig i at bringe ind
Ministerrædsforsamling og Hoversigle. I sig
inden som uendelig Ministerrædsforsamling
sig Ministerrædsforsamling sig sig sig sig
som denne sig sig sig sig sig sig sig sig
som sig sig sig sig sig sig sig sig sig
sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig
sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig
sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig
sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig sig

Rigsforsamling d. 29. d. Jan. 1849.

Lyngesmand sig sig sig.

Lyngesmand sig sig sig
sig sig sig sig sig sig sig sig sig

af Sundhed og godt Humør lysende Skikkelse og hans jævne, venlige Maade at være paa vandt ham mange Venner. Hans hele Fremtræden røbede den fødte Regeringsmand, og allerede paa Rigsforsamlingen vænnedes man til i ham at se en af Landets vordende Styrere.

Højre var den løsest forbundne af Rigsdagens Grupper. Her var hverken nogen Klub eller nogen anerkjendt Leder, men de mange Repræsentanter for det gamle Bureaukrati og den store Grundejendom, som navnlig Kongevalgene og de

A. S. ØRSTED.

Litografi efter C. A. JENSENS Maleri. — Tilh. Rigsdagens
Portrætsamling.

jydske Valg havde sendt ind i Rigsdagen, fandt i Ørsted, David og Algreen-Ussing deres naturlige Ordførere, og den fælles Tendens til at holde saa meget som muligt igjen mod det fremstormende demokratiske Væsen bandt ogsaa Gruppen sammen. Ørsted var ikke egnet til som Taler at gjøre Indtryk paa en parlamentarisk Forsamling. Hans Stemme var svag, hans Form vidt svævende og uden Fasthed og Skarphed i Linierne. Men hans rige Kundskabsfylde og store personlige Autoritet gjorde ham trods alt til sin Gruppes første Mand. En Taler af høj Rang havde Højre i David: paa hans store Dage lyttede Venner og Modstandere lige anspændt, og hans Taler læses den Dag i Dag med Udbytte.

Naar her ofte er brugt Udtryk som »Gruppe« eller »Parti«, maa disse

Ord, som alt antydte, ikke tages i moderne Forstand. Grænserne mellem Partierne — især mellem Højre og Centrum — var i Virkeligheden meget svævende, og Rigsdagen talte lige til sin sidste Dag talrige Løsgængere. Blandt disse var der to, som i væsentlig Grad bidrog til at give Forsamlingen dens ejendommelige Fysiognomi: Tscherning og Grundtvig. Faa talte saa hyppigt som de, og deres Ord var stundom blandt de vægtigste, der blev talt. Skjønt ingen af dem havde noget Parti bag sig — Tscherning sluttede sig vel nærmest til Venstre, men uden paa nogen

Maade at føle sig afhængig af det — lyttede man til deres Ord for disses egen Skyld og for Mændenes Skyld, som stod bag dem. Naar Tscherning lod sin stærke Stemme lyde, flød der — da som i end højere Grad siden — meget uklart og paradoxalt med i Talens sprudlende Strøm, men altid fandt man i hans Ord et naturkraftigt Udtryk for hans dybt originale Personlighed, for hans stærke Lighedsfølelse og for hans i den praktiske Erfarings Skole modnede Intelligens. Grundtvig vil fra Rigsforsamlingen bedst huskes for sine idelige Angreb paa Regeringen og for sine begejstrede Forsvar for den personlige og aandelige Frihed. I Værnepligtssagen drev han det til en saadan Yderlighed, at han vilde have Landet forsvaret uden en eneste tvangsudskreven Soldat, alene ved »den danske Ungdoms mageløse Frivilighed«. Men hvor det gjaldt Aandsfriheden fandt han Ord, som vil staa til alle Tider: »Naar man,« sagde han bl. a., »vil kyse os fra Troesfriheden ved at opregne den Mængde Farer, som den skulde kunne medføre, skulle vi bære os ad, som naar nogen vilde kyse Livet af os ved at opregne og afmale alle de Farer, som Menneskelivet unægtelig er udsat for fra Vuggen til Graven. Ligesom vi da aldrig burde svare andet end: »Livet duer til alt og Døden til intet, derfor ville vi beholde Livet og søge at undgaa og gennemgaa dets Farer saa godt vi kan«, saaledes skulle vi ogsaa svare her: »Friheden duer til alt godt, Trældommen duer til intet godt i Aandens Verden, derfor ville vi have Friheden med alle dens Farer.«

J. F. SCHOUW.
Efter W. MARSTRAND.

En saare vigtig Faktor i den grundlovgivende Rigsforsamlings Tilværelse var dens Præsident, den gamle Frihedsmand fra Stændertiden, J. F. Schouw. Fra Stændersalen var Schouw vant til at lede en parlamentarisk Forsamlings Arbejde, men her var Opgaven dog en væsentlig forskjellig og Stoffet ulige vanskeligere at arbejde i. Saa meget des varmere maa man da paaskjønne den Dygtighed, hvormed

Præsidenten paa sin blide og lempelige Maade vidste at styre de mange til parlamentarisk Skik saa ganske uvante Elementer, han her havde faaet under sit Scepter. Trods alle sine fortræffelige Egenskaber havde den grundlovgivende Rigsdag en god Del af de Uvaner, som følger med Ungdom og Uerfarenhed. Vi lærer noget baade om Forsamlingen og om dens Præsident ved at høre en af de smaa Lektioner, som Schouw af og til maatte give til bedste fra sin Formandsstol. Først bad han de Rigsdagsmænd, der ikke havde andet at sige, end hvad der allerede var sagt før, om at afholde sig fra at tale, og han henstillede til dem, der blot vilde sige, hvordan de agtede at stemme, at undlade dette, da Stemmegivningen jo var offentlig og Navneopraab meget lette at opnaa. Endvidere var det heldigt, hvis man vilde »undgaa lange Indledninger, det være sig nu af historisk eller filosofisk Indhold, eller som blot bestaa deri, at Taleren angiver, hvad han ikke vil tale om, og hvorfor han ikke vil tale derom.« Og endelig »vilde det maaske ogsaa kunne hjælpe noget, ifald de Talere, der, »siden de en Gang have rejst sig«, ville ytre noget, hellere ville undlade dette, thi naar de ikke finde det, som de anføre, saa vigtigt, at de alene derfor ville rejse sig, saa vil man vel kunne undvære det.« Disse Leveregler vilde maaske heller ikke have været ganske overflødige for senere danske Rigsdage, men det er vel tvivlsomt, hvordan det vilde blive modtaget, hvis nogen Formand nu fandt sig beføjet til at fremkomme med dem. Paa den grundlovgivende Rigsforsamling var Forholdet imidlertid saa patriarkalsk, at ikke en Sjæl gjorde sure Miner til Præsidentens Ord, ja at Forsamlingen endog ved sin bifaldende Latter selv godmodigt erkjendte sig for ramt.

Her er ikke Stedet til, om end kun i Omrids, at forfølge den grundlovgivende Rigsforsamlings Arbejde. Man vedtog Love om Værnepligtsforholdets Ordning, om ekstraordinære finansielle Forholdsregler o. s. v., men Hovedsagen var og blev naturligvis selve Forfatningslovens Behandling. Igjennem alt gjorde sig, trods al Umodenhed og al Skejen ud fra Enkeltmands Side, de samme Grundegenskaber gjældende: en urokkelig national Solidaritetsfølelse og en med sundt Maadehold og Hensyntagen til de faktiske Magtforhold ude og hjemme forenet Fastholden ved Aaret 1848's demokratiske Frihedsideer. Hvor stærkt den nationale Grundfølelse prægede det hele, viste sig bedst ved den Resignation, man paa afgjørende Punkter viste. Martsministeriet havde sluttet en saare upopulær Vaabenstilstand og hældede til Tanken om Slesvigs Deling, og dets Afløser, Novemberministeriet, opretholdt til Befolkningens store Misnøje Vaabenstilstanden længe efter, at den faktisk var bleven brudt af vore Fjender. Men trods dette og skjønt den

Politik, Regeringen fulgte, havde mange afgjorte Modstandere ogsaa indenfor Rigsforsamlingen, holdt man sig bestandig strængt tilbage fra enhver Indblanding i Ledelsen af Sagerne udad til. Man såå, at enhver saadan Indgriben vilde kunne hæmme Regeringens Handlefrihed og svække Landets Stilling overfor Udlandet, og det var nok til at slaa al velment Oppositionslyst og alle mindre velmente Partintriger til Jorden. I de nationale Hovedspørgsmaal maatte alle staa samlede, indtil Fædrelandet var frelst. Det var Løsenet, og derefter handlede man trods det, at Interpellationer og Masseadresser i modsat Retning undertiden blev baarne frem af Medlemmer som Grundtvig, Flor og andre, om hvis fædrelandske Sindelag der ikke kunde næres Tvivl.

Ogsaa i de indre Spørgsmaal viste Grundretningen sig bestandig at være den samme. Det kom frem ved Forsamlingens Drøftelse af Værnepligtssagen og først og sidst ved dens Behandling af selve Forfatningsloven. Med stort Flertal vedtoges alle Grundlovsudkastets Hovedbestemmelser til Værn for Borgernes personlige Rettigheder, og enkelte føjedes til ved Forsamlingens Initiativ. Ligeledes nedsløges alle Bestræbelser fra reaktionær Side efter at ændre noget væsentligt ved Udkastets konstitutionelle Hovedlinier eller ved Valgretsbestemmelserne. Der var vel en Tid, hvor Venstre frygtede, at et Flertal af Forsamlingen skulde laane Haand til formentlige Anslag om at trække Forhandlingen ud for sluttelig ved Hjælp af den stigende Reaktion inden- og udenfor Landets Grænser at faa det hele Forfatningsarbejde forpurret. Begivenhederne viste imidlertid, at der hos langt den overvejende Del af Centrum var samme Vilje som hos Venstre til at føre Værket til Ende i den Aand, hvori det var begyndt. Venstre viste ogsaa til sidst for sit Vedkommende den Resignation, som var nødvendig for under de givne Forhold at naa til det ønskede Resultat. Efter at alle Forsøg dels paa at komme bort fra Udkastets Hovedbestemmelse om almindelig Valgret til begge Rigsdagens Afdelinger, dels paa at gennemføre videre-

Højesteretsassessor P. D. BRUUN.

Efter et Litografi.

Tilh. Rigsdagens Portrætsamling.

gaaende demokratiske Forslag var strandet, stod Striden faktisk kun mellem det oprindelige Forfatningsudkast og det saakaldte Bruun-Jespersenske Forslag, der vilde indføre de Indskrænkninger i Valgbarheden til Landstinget, som senere i alt væsentligt blev optagne i den endelige Forfatning. Venstre havde bestemt modsat sig dette Forslag, men Højre og en Del af Centrum støttede det, og Ministeriet erklærede, at det maatte gjøre dets Vedtagelse til Betingelse for at tilraade Kongen at sanktionere Grundlovsforslaget. Denne Erklæring forbitrede yderligere Venstre, men Forslaget blev vedtaget med et ringe Flertal. I Virkeligheden var Stillingen nu yderst faretruende. Højre, som kun havde stemt for det Bruun-Jespersenske Forslag, fordi det ansaa det for et mindre Onde end det oprindelige Udkast, havde til Hensigt at stemme imod det ved den endelige Afstemning, og naar Venstre da gjorde ligesaa, vilde det blive forkastet, efter at først alle de tidligere Forslag, der var blevne stillede som Ændringsforslag dertil, var gaaede samme Vej. Saaledes vilde man da komme til at staa uden nogen endelig vedtagen Repræsentationsordning, og Arbejdet maatte begynde fra nyt. Men dette indeholdt under de givne Forhold den største Fare for, at Grundlovsarbejdet vilde gaa istaa og Reaktionen imidlertid faa Overtaget.

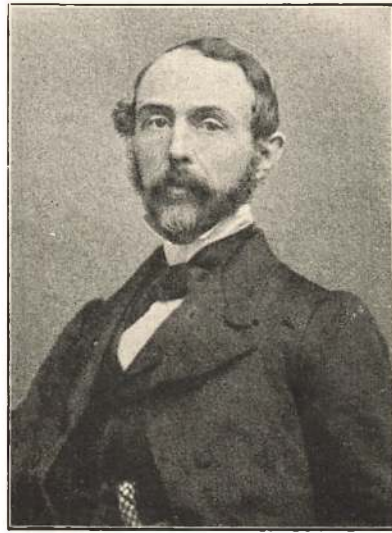
Dette indsaa Venstre, og det gjorde saa sin kloge Frontforandring. I Rigsforsamlingens Møde den 7de Maj 1849 traadte Balthasar Christensen frem som sit Partis Ordfører og erklærede, at Venstre frafaldt sin tidligere Modstand mod det Bruun-Jespersenske Forslag og selv vilde stemme for det. Ogsaa med den saaledes foreslaaede Repræsentation »vilde Demokratiet og Folket ret vel kunne hjælpe sig.« Et stort og rigtigt Blik paa Situationen havde sejret over det snævre Partistandpunkt, og i Rigsforsamlingens overvejende Flertal var der oprigtig Glæde derover. Denne Glæde fik et smukt og umiddelbart Udtryk, da Centrumsmanden, den gamle Oliemøller Schütte, en af de fra Stændertiden kjendte konstitutionelle Ordførere, gik hen, tog Balthasar Christensen om Halsen og kyssede ham i hele Forsamlingens Paasyn. Grundloven var reddet; faa var kun de, som, da Sagen nu var endelig afgjort, surmulede i Krogene derover.

Den grundlovgivende Rigsforsamling valgtes paa en Tid, da Martsdagens Begejstring kunde synes saa godt som slukt, og da det før saa enige Folk var opløst i kæmpende Lejre. Men Forsamlingen viste, da det gjaldt, at Martsdagens Aand havde dybere Rødder i Folket, end man en Tid havde syntes berettiget til at tro. Paa intet væsentligt Punkt blev Forsamlingen hin Aand utro, men efter at den første Begejstring var dunstet bort, holdt den, trods alt hvad der lod sig

høre i modsat Retning, fast ved Bevægelsens sunde Grundnerve og gav, hvad der hidtil havde staaet som uklare Stemninger og svævende Forhaabninger, en fast og blivende Form. Derfor vil Rigsforsamlingen bestandig blive mindet som den kloge og besindige Fuldbyrder af det nationale Gjenfødselsværk, som fik sin Daab i Martsdagene 1848.

Dr. phil. GERT WINTHER,
f. 20/11 1813.

Kmhr. CEDERFELD DE SIMONSEN,
f. 24/9 1817.

Gaardejer, Dbrgmd. L. A. HÆKKERUP,
f. 16/6 1819.

Endnu levende Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling
Efter Fotografier, tilh. Rigsdagens Portrætsamling.

12*

Carl Ploug som Fører for de danske Studenter modtages paa Studentertoget af Kong Oscar I og Kronprinsen (Carl XV).
Efter CONSTANTIN HANSENS Maleri.

DET SKANDINAVISKE STUDENTERMØDE

I KRISTIANIA 1851.

AF

C. ST. A. BILLE.

De skandinaviske Studentermøder under Christian VIII's Regering — i Stockholm og Upsala 1843, i Kjøbenhavn 1845 — havde deres væsentligste Betydning ved den vækkende Indflydelse, som de udøvede paa den offentlige Mening og hele Folketstemningen. Efter den lange Periode af Stagnation og Slappelse kom her for første

Gang en Bevægelse, som samlede Folket under en Ideens Fane og satte Hjærterne i Svingning. Mellem Dansk og Svensk havde der længe været en dyb Misstemning. Carl Gustavs Erobringstog, til hvilket der knyttede sig det stolte Minde om Københavns heltmodige Forsvar under Belejringen, og Carl XII's gjentagne Angreb, hvor Tordenskjolds Bedrifter og Frederikshald vare Lyspunkter, havde vel sat Ar, og selv Tabet af Provindserne hinsides Sundet var forvundet. Men Gustav III's fjendtlige Planer huskedes endnu, og i frisk Minde stod Carl XIV Johans Opræden, der 1814 førte til Tabet af Norge. Det var derfor noget ganske nyt og overraskende, at Svenskerne ikke længere skulde være vore Fjender og Rivaler, men en skandinavisk Broderstamme, med hvilken vi ikke blot skulde leve i god og venlig Forstaaelse, men til hvilken vi burde slutte os saa fast og inderligt som muligt. At Normændene da maatte med som den tredie i Forbundet, var en Selvfølge. Men trods sin Nyhed, eller maaske netop paa Grund af den, slog Tanken an i en mærkelig Grad hos næsten alle Samfundsklasser. At Studenterne gik i Spidsen, fandt man ganske i sin Orden. De var Ungdommen, Idealernes naturlige Bærere og Banebrydere. Og Studenterne var den Gang Nationens Kjælebørn, som alle gjerne fulgte. De betragtedes som Dannelsens Blomst, som Nationens Haab, og man fandt det ikke formasteligt, at de betegnede sig selv som »Herrer i Aandernes Rige«. »Den sorte Skole« var den Gang endnu ikke lagt for Had; den omfattedes tværtimod med varm Sympathi, og hvor Studenterne gik foran, fulgte alle gjerne med.

De to Studentermøder i Fyrreerne manglede heller ikke det oppositionelle Skær, som i hin Periode forud sikrede Popularitet. Da Studenterne herfra i 1843 drog til Kalmar og Upsala, var den danske Regering fuld af ængstelig Bekymring. Den søgte først, men forgæves, at hindre Planens Udførelse, og den nægtede haardnakket enhver Hjælp eller Medvirkning. Den vilde saa i det mindste underkaste de ubesindige unge Mennesker en vis Kontrol; først Clausen, derpaa Madvig blev anmodede om at følge med for at holde Styr paa dem, men begge svarede klogeligt Nej. De vilde jo dog have været ude af Stand til at underkaste Sange og Taler en forudgaaende Censur, og man vilde have gjort dem ansvarlige for ethvert Ord, der efter de styrendes Mening gik ud over Grænsen af det tilladelige. Mødet 1845 i København blev betragtet med endnu uvilligere og mistænksomme Blikke; Kancelliet og Politiet havde et Øje paa hver Finger for at forhindre eller nedslaa »statsfarlige« Demonstrationer, og efter Festen i Christiansborg Slots Ridehus, Begejstringens og Festglædens Højdepunkt, blev tre af de danske Talere satte under Tiltale.

De færreste førte den skandinaviske Tanke ud til dens praktiske og politiske Konsekvenser. En Forening af de tre Riger under en fælles Hersker, en Fornyeelse

af Kalmar-Unionen i forbedret Skikkelse stod kun for ganske enkelte som et klart og bevidst Fremtidsmaal. De allerfleste, ogsaa blandt Studenterne, var kun i al Almindelighed grebne af den skønne og store Tanke, at Nordens herlige Stamme, som længe havde været splittet i trende sygnende Skud, atter skulde blive Et, at det skilte skulde bøje sig sammen, og at det frie, mægtige Norden en Gang skulde føre til Sejrr Folkenes Sag. Med glødende Hjærter higede man imod det unge Gjenbyrdsliv i Norden, som fra nu af skulde indvies, uden at gjøre sig synderlig Rede for, hvorledes det skulde ske, og hvorledes det vilde forme sig. Al Erfaring viser, at det netop er de store Tanker i al Almindelighed uden smaalig Dvælen ved den praktiske Udførelse, som vækker den største Begejstring. Og begejstret var Kjøbenhavn, begejstret var hele Landet under Studentermødet 1845. Den gamle, tarvelige og stille Hovedstad var i Festdragt alle Dagene, hvert Hjem, som havde erobret nogle af de kjære Gjæster, blev misundt og anstrængte sig for at vise den yderste Gjæstfrihed. Processionerne hilstes med Blomster af Damerne, hver svensk eller norsk Studenterhue, som viste sig paa Gaderne, var Gjenstand for sympathetisk Hyldest. En Bølge af Jubel, Glæde, Haab og Tillid gik hen over Byen og Landet; der var i Sindene en Løftelse, som havde været ukjendt i mange Aar, vistnok siden Slaget paa Rheden.

Studentermødet 1845 var som Indvielsen af en ny Æra. Det skabte ikke, hvad man med et træffende Navn har kaldt »Aanden fra 1848«; denne havde sin egen Oprindelse og havde sit eget, rent nationale Præg. Men det havde lært den tunge og træge Tid, at et Folk kunde være begejstret, og at der var Løftelse i fælles Grebthed af store Tanker.

Den skandinaviske Sympathi havde ikke tabt i Styrke efter den treaarige Krig. Vel var Forhaabningerne om en Alliance med Sverige-Norge og om aktiv Bistand i Felten af svensk-norske Tropper ikke gaaede i Opfyldelse, men det paa-skjønnes med levende Taknemmelighed, at saa mange norske og svenske Frivillige havde meldt sig under vore Faner og med deres Blod indviet den skandinaviske Tanke paa vore Valpladser, og under Vaabenstilstanden havde vi i al Fald set Broderrigernes Tropper besætte Fyen og Dele af Slesvig. Men Hovedsagen var, at Danmark var i det hele gaaet sejrrikt ud af de tre Krigsaar, og det var en saa meget stoltere Følelse, at Sejren var vunden ved egne Kræfter uden fremmed Bistand. Der var derfor ingen bitre Følelser, men tværtimod en løftet Stemning, Haab og Tillid til Fremtiden.

Det var saaledes ganske naturligt, at Tanken om et nyt skandinavisk Studentermøde, som halvvejs havde været berammet, men forstyrredes af 1848, nu dukkede frem igjen. Det blev betragtet som en Selvfølge, at det skulde finde Sted i Norge,

som endnu ikke havde været Skuepladsen for nogen saadan Sammenkomst, og tidlig paa Aaret kom der da ogsaa fra Studenterne i Kristiania en Indbydelse, som med Begejstring modtoges i Kjøbenhavn. I Sverige gik det ikke saa glat, ikke just fordi der her var mindre Stemning for Mødet, men fordi den foreslaaede Tid, Begyndelsen af Juni, ikke rigtig passede med Universitetsforholdene. Navnlig vilde den i Upsala falde sammen med Promotionen, og dette viste sig at være en uoverstigelig Hindring, saa at Upsalenserne slet ikke kom til at deltage i dette Tog, men Aaret efter alene

Afsked i Kjøbenhavn ved et nordisk Studentermøde.

Efter et Litografi.

lagde for anden Gang Beslag paa Norges Gjæstfrihed, ligesom de undervejs gjorde et kort Besøg i Kjøbenhavn.

Indtegningen af ældre og yngre Akademikere gik livligt i Kjøbenhavn. Af de ældre kan her nævnes Hauch, Høyen, Martin Hammerich, Abrahams o. fl. Hostrup, Chr. K. F. Molbech og deres Jævnaldrende maatte jo den Gang endnu regnes til de unge. Mellem de paa Supplementslisten opførte maatte der foretages en Ballotation, og her hændte det skrækelige, at Frederik Barfod blev vraget. Det var ganske utilbørligt, thi Barfod var uimodsigelig en af Skandinavismens første og mest begejstrede Tilhængere, en nidkjær Missionær for Ideen paa en Tid, hvor det

ikke var farefrit at prædike denne Lære, og han havde, bl. a. ved sin Kalender »Brage og Idun«, store Fortjenester af Sagen. Han burde derfor have været selvskreven, og dette fandt han selv. Saa stor Betydning tillagde han sin Udelukkelse, at han 1856 i sin Rigsdags-Kalender nævnede den blandt sit Livs store Begivenheder og føjede til, at han derfor ikke kunde melde sig til Deltagelse i det næste Studenter-tog 1856.*)

Til Grundtvig var der fra Norge sendt en særlig Indbydelse, og han rejste først og alene med Dampskibet »Nordkap«, modtagen i Kristiania med store

N. C. L. ABRAHAMS.

Demonstrationer, der fulgte ham lige til hans Bolig hos hans Aandsfrænde og Tilhænger Wexels. Fører for Toget, i Grunden baade for Danske og Lundensere, var Carl Ploug, og ingen kunde gjøre ham denne Plads stridig. Han var jo Skandinavismens første og mægtigste Taler og Sanger, dens »Heimdal«, der maatte staa ved Roret, naar det styred mod Norden, og kun han besad den Fortrolighed med Studenterlivet og Studenterhumøret, som hørte til for at føre an i den rette Aand. Han kunde være en streng Fører; han krævede Lydighed og Disciplin, og hvis nogen brød ud af Rækken, maatte han være belavet paa en Tilrettevisning, der kunde blive meget barsk:

Men alle havde Respekt for ham, alle holdt af ham, og havde han taget for haardt paa en Synder, vidste han med et elskværdigt Humør at gjøre det godt igjen. Vi

*) Tiden lægede dog Saaret, og i Studentertoget 1875 til Upsala var Frederik Barfod Deltager. »Punch« bragte i den Anledning et meget morsomt Billede, der viste ham, Ploug, mig og, jeg tror, Professor Peter Hansen med Studenterhue, marcherende i løftet Stemning og med Underskriften: »Vi unge danske Studenter«.

Paa Rejen op gennem Sverige mødte paa en af Stationerne Forfatteren Wetterbergh, bekendt under Pseudonymet »Onkel Adam«, en gammel Ven af Barfod, som nok holdt af at gjøre sig til af sine intime litterære Bekjendtskaber i Sverige. Han havde derfor meget travlt med at forestille nogenlunde berømte Danske for sin »Onkel Adam«, og jævnlig hørte man ud af Stimlen hans ejendommelig læspende Stemme: »Hvor er Onkel Adam?« »Har ingen set Onkel Adam?« — Hen paa Efteraaret samledes de danske Deltagere til en Erindringsfest i Studenterforeningen, og P. Hansen holdt da en fortræffelig Tale, i hvilken han ogsaa dvælede ved Barfod og skildrede den Glands, som hans ærværdige Alder kastede over os danske Studenter; »og dog vidste end ikke vi, hvor gammel han var, førend vi hørte, at han kaldte Adam for Onkel.«

maatte alle indrømme, at vi blev godt førte, og at vor Høvding sandelig stod paa Højde med de bedste.

Regeringerne stillede sig nu ikke længere fjendtligt lige overfor de skandinaviske Demonstrationer. Kong Oscar I delte ikke Faderens, den gamle Revolutionsmands, Frygt og Mistænksomhed imod alle folkelige Rørelser, men så med Velvillie paa dem. Kong Frederik VII kunde efter sit hele Naturel og de foregaaende Aars Udvikling ikke andet end ligefrem sympathisere med den hele Bevægelse. Om nogen Modstand eller Uvillie fra højere Steder kunde der saaledes nu ikke være Tale. Tværtimod, der ydedes forekommende og velvillig Støtte, og det var i saa Henseende betegnende, at Studenterne fik overladt Kongens eget Dampskib »Slesvig« til deres Tog.

Fredagen før Pinse, den 6te Juni, laa da dette store og smukke Skib, der var mindeværdigt ved i Marts 1848 at have ført den slesvigholstenske Deputation tilbage til Kiel og ved sin Deltagelse i Krigen, flagsmykket og straalende ved Toldboden og modtog sine danske Gjæster. Kl. 1½ bragte »Ophelia« fra Malmø Lundenserne, som strax gik om Bord og faldt i de danske Arme, og saa begyndte Færden under Tonerne af den prægtige Opsang: *Sätt maskinen i gång, herr kaptén*. Toldboden og Langelinie var fulde af Folk, mest lysklædte Damer, og deres Hurraraab og Viften besvaredes med ikke mindre Begejstring fra de unge Argonauter. Orlogsdamperen »Geiser« mandede Ræer som et yderligere Vidnesbyrd om, at Studenterne nu stod i Pagt med højere Autoriteter. Vejret var straalende; Sundet og Kysterne, der rigtig nok den Gang ikke var saa bebyggede som nu, laa i den skønneste Vaarglans. Delfiner boltrede sig om Skibet, og alle de unge Hjærter bankede af Henrykkelse over Øjeblikket og i Forventning om det, som skulde komme. Stadig tonede Sangen fra den store Klynge paa Agterdækket. Ved alle skandinaviske Studentermøder er det Upsalenserne, som yde mest paa Sangens Omraade, og det var os et stort Savn, at de kraftige, friske »upp-svenske« Røster med deres fortræffelige Indøvning manglede; men Lundenserne ydede god Erstatning; deres Repertoire var ligesaa rigt, som deres Udholdenhed viste sig utrættelig, og sammen med vore danske Sangere kunde vi dog, selv uden Upsalenserne, præstere et ganske respektabelt Kor. Kronborg og Kullen fik deres skyldige Salut, og saa stævnedes vi ud paa det blaanende Kattegat, som modtog Sønnerne med et ret mildt Aasyn. Den dejlige, lyse Sommernat var ikke skikket til at jage de unge, glade Mennesker til Køjs. Sang, Tale og Punch — bajersk Øl var den Gang næsten ikke kjendt herhjemme — holdt mange Grupper vaagne, og vi begyndte strax den Idræt, hvormed vi holdt ud i en hel Uge, nemlig at færdes hele Dagen igjennem med alle Slags Anstrengelser og ikke at sove om

Natten, eller dog i al Fald at hellige kun nogle ganske faa Timer til Søvn og Hvile. Sejladsen igjennem Skærgaarden i den dæmrende Morgen var da ogsaa nok et Offer af Søvn værd for os Sletteboere, i hvis Øjne selv det mindste Fjæld var et Naturens Vidunder.

Skjønt Klokken kun var 5, da vi Lørdag Morgen naede Gøteborg, fandt vi allerede Byen smykket paa det festligste til vor Ære og Landingspladsen fuldt besat af Herrer og Damer, med hvem der vexledes Hurraer og Hilsener. To mindre Dampere laa parate til at føre os og den gøteborgske Kreds, der var vor Vært, ad Gøta-Elven til Trollhättan. Denne Egn er jo en af Skuepladserne for Aarhundreders forbitrede Kamp mellem de skandinaviske Folk, hvis Sønner nu kom med Løsenet »Fred og Broderskab«. Men Sandheden byder at bekjende, at disse historiske Minder ikke udøvede nær saa megen Indflydelse paa disse Sønner som Omgivelsernes ejendommelige Naturskønhed og som Samlivet med vore svenske Værter, blandt hvilke ikke faa Damer, hvis Tal forøgedes ved forskellige Landingssteder. Det følger af sig selv, at der paa begge Bredder vajede Flag og raabtes Hurra, saa lang Dagen var. De storartede Vandfald ved Trollhättan tog helt Vejret fra os Danske og imponerede ikke mindre deres egne Landsmænd, Lundenserne, der jo ogsaa for Størstedelen ligesom vi var Sletteboere. Henad Aften var vi tilbage i Gøteborg, Kl. 8 til staaende Souper eller Sexa — en for os magelige Danske ubekjendt og noget besværlig Form af Maaltid — i Frimurerlogen og derefter til Fest i Brunns-parken, hvor Sange, Taler og Punch i rigelig Fylde udgød sig over os. Jeg tør ikke sige, at vore danske Talere særlig brillerede; Ploug, der stod saa højt som Digter og som Stilist, var i Grunden ikke nogen heldig Taler, og hans Ord virkede kun undtagelsesvis opflammende og begejstrende. Men det var nu én Gang hos Svenskerne en afgjort Trossætning, at de Danske stod saa umaadelig højt som Talere — Minderne fra 1843 og 1845 kunde vel nok retfærdiggjøre denne Tro — og de var saare rundhaandede med deres Begejstring, selv lige overfor en af vore Seniorer, hvis Tales væsentligste Indhold var den dog hverken nye eller i sig selv særlig betydningsfulde, men flere Gange gjentagne historiske Oplysning, at Gøteborg var anlagt af Gustaf Adolf. En Taler havde vi dog paa vor Side, som slog mægtigt igjennem, det var Skuespilleren, Instruktør N. P. Nielsen. Hos ham var det ikke Tankernes Dybde eller Formens Skønhed, som gjorde Udslaget, men Røstens Klang, Stemmens harmoniske Tonefyldte; han øvede ved dem en næsten magisk Magt over sine Tilhørere, der lidet dvælede ved, hvad han sagde, men desto mere ved, hvorledes han sagde det. Vi kjendte fra Danmark nogle staaende Nummere i hans Repertoire af Festtaler, navnlig de to om Kvinden, at hun var som frossen

Champagne, og at hun som Havet kunde bære de tungeste Byrder; vi fik dem beggê, og Svenskerne var over al Maade henrykte over denne danske Veltalenhed. Aftenens eneste virkelig fremragende Taler var daværende Domprovst J. H. Thomander, men han var ogsaa en af de mest veltalende Mænd, som det nogensinde har været mig forundt at høre. Det højtidelige Sving, den dybe Pathos, som er ejendommelig for den svenske Veltalenhed, raadede han over i alle Former, men dermed forbandt han, hvad der er sjældent hos vore Brødre hinsides Sundet, det rigeste Lune og et sprudlende Humor, og Overgangen fra den ene Toneart til den anden faldt saa let og utvungent, at Virkningen blev dobbelt. Hans Personlighed var i høj Grad original og imponerende; det store Hoved med det krøllede Haar tydede paa aandelig Vælde, Ansigtet mindede stærkt om Mirabeaus markerede og furede Træk, Øjnene, af hvilke det ene var beskadiget, om ikke helt blindt, holdtes kun halvt aabne, Røsten, som udgik fra den brede Bringe, raadede som et mægtigt Orgelværk over alle Pedaler lige fra den sagte Hvisken til den med Vælde fremfarende Storm. Adskillige Aar senere hørte jeg Thomander, som nu var bleven Biskop i Lund, under et skandinavisk Kirkemøde holde en Prædiken i Frue Kirke; i Texten forekom Lignelsen af Guds Kirke med et Sennepsfrø, der fra en spæd Spire voxer op til et stort Træ, som overskygger Verden, og Thomanders Røst, svag og blid ved den spæde Spire, steg og steg under Væksten, indtil den ved det store Træ rungede gennem Kirken som en rullende Torden. I Gøteborg Brunnsark var der ikke Lejlighed til saadan Kraftudfoldelse, men vi Danske hørte ham med dyb Beundring, og navnlig hans Humor anslog beslægtede Strenger hos os. Ploug havde efter hans første Tale sagt, at skjønt den os viste store Gjæstfrihed burde have gjort os beskedne, omgikkes vi dog med den Tanke at stille endnu en Fordring til Gøteborg, nemlig at laane os Thomander. Da denne for at svare herpaa atter steg op paa Talerstolen, havde han under Armen sin lille Yndling, en temmelig grim Skjødehund, og hans Svar bestod i en aldeles kostelig Dialog med denne lille Ven, som fraraadede ham at gaa ind paa Laanet, og hvis Raad han ansaa det for klogest at følge.

Først længe efter Midnat rev man sig løs og drog i Procession tilbage til det ventende »Slesvig«. Stemningen var høj, ganske vist ikke uden Paavirkning af Nektar og Ambrosia, af Banco og Carolina, men dog fuldt saa meget i Kraft af de store, skønne og ædle Tanker, som havde grebet os alle og ladet os anelsesfuldt skue ind i en lys og lykkelig Fremtid. Afskeden var varm og inderlig imellem os og vore nye gøteborgske Venner. Jeg var bleven færdig med min og sad, udmattet af Døgnets Anstrengelser, hensunken i en Hvile, der ikke var langt fra Søvn, da

jeg vaktet ved et lille Optrin lige foran mig. Digteren Hauch og vor fortræffelige gamle Generalkonsul Warburg skulde tage Afsked med hinanden, og begge fandt, at det højtidelige Øjeblik ikke krævede mindre end et Broderkys. Nu havde imidlertid Naturen begavet dem begge, ikke blot med varme Hjærter, men ogsaa med ganske ualmindelig store Næser, og disse lagde saa store Vanskeligheder i Vejen for Broderkysset, at det næppe kom længere end til Forsøget. Den lille Scene var som et

Carl Hauch.

Symbol paa, at den skandinaviske Tanke turde ved sin Virkeliggjørelse støde paa visse praktiske Hindringer.

At Gøteborg vilde vise sig værdigt de svenske Traditioner om begejstret skandinavisk Modtagelse, havde ingen tvivlet om. Men hvorledes mon det vilde stille sig i Kristiania? Studenternes Indbydelse var Sikkerhed nok for hjærtelig Gjæstfrihed hos dem og deres Kredse, men et Spørgsmaal var det, om Normændene i det hele og særlig Hovedstaden sympathiserede saa varmt med den skandinaviske Tanke og de skandinaviske Demonstrationer, at denne Sammenkomst kunde

faa det samme løftede Præg som de to foregaaende i Upsala og i Kjøbenhavn. Det blev ivrig drøftet, medens vi stævnede over Skageraks brede Bølger og ind i Kristianiafjordens roligere Vande. Vi kunde have sparet os alle Bekymringer i saa Henseende. Kristiania stod fuldt paa Højde med Kjøbenhavn og lagde for Dagen ikke blot den elskværdigste Gjæstfrihed, men de varmeste skandinaviske Sympathier, der omfattede alle Samfundsklasser og, som vi selv skulde erfare, endog havde naaet Fjældbønderne. Allerede i Sandøsund, et Stykke oppe i Kristiania Fjord, kom en norsk Deputation om Bord i »Slesvig«, hilset med Salut og med stormende Jubel, for at bringe de svenske og danske Gjæster det første Velkommen, og vi fik at vide,

hvorledes Byen og hele Landet stod festligt beredte for at forkynde Norges fulde Tilslutning til den opløftende Tanke om skandinavisk Broderskab. Studenterne, fortaltes der os, og Haandværkerne vilde om Eftermiddagen samle sig i Universitetsgaarden for derfra med en mægtig, ny Fane i Spidsen at drage til Fæstningspladsen, hvor Modtagelsen skulde finde Sted. Snart laa Kristiania for os i sin Krans af Fjældhøjder, flagsmykket og festklædt, straalende i Pinsedags-Solens varme Lys. Under jublende Hurraraab lagde »Slesvig« til Bryggen, under endnu stærkere Jubel skete Landgangen, og fulgte af Hurraerne drog vi i Procession til Fæstningspladsen, hvor vi modtoges med en Sang af Jørgen Moe og en Velkomsttale af Studentersamfundets Formand, Johan Friis.

Indkvarteringen var jo et ikke uvigtigt Spørgsmaal; der var store og smaa Gevinster, men ingen Nitter. Mig var Skæbnen særlig gunstig. Sammen med Vilh. Beck, nu den store Høvding for Indremission, den Gang en livsglad theologisk Student, blev jeg Gjæst hos Professor Schweigaard, Norges første Jurist i hin Tidsalder og det mest indflydelsesrige Medlem af Stortinget. Mødte vi to unge Studenter hos denne vor Vært med Ærefrygt og Beundring — jeg som vordende Jurist med en særlig kvalificeret Højagtelse — saa lærte vi snart, at det Hjem, der saaledes aabnede

sig for os, var et af de ædleste, fineste og mest dannede, og uforglemmelig er hos mig Erindringen derom. Schweigaards Personlighed var i høj Grad imponerende og dog samtidig sympatetisk vindende; det store Hoved med de hvide Haar syntes saa tankevægtigt, hans Øjne var saa milde og dog saa gennemtrængende, hans Stemme, der kunde runge ud fra Stortingssalen over Torvet, kunde være saa blød, og han hørte med en saa overbærende Sympathi paa de unge danske Hanekyllingers Galen. Hans Hustru besad en sjælden kvindelig Ynde, det eneste Barn, Sønnen Christian, den senere Statsminister, var en begavet og elskværdig Dreng, Hjemmet var et Samlingssted for de bedste og mest begavede Elementer i den norske Hovedstad. Schweigaard kunde ikke selv tage sig af os i de festlige Dage, men han havde givet os i de bedst mulige Hænder hos to af sine Svogre, Lægen Christian Homann

Generalkonsul M. WARBURG.
Litograferet efter et Fotograf.

fra Kragerø og Advokat Jakob Homann. Navnlig den sidste med sit sprudlende Humør, sin vittige Kritik og sin næsten danske Malice var os en ypperlig Mentor.

Kristiania var for et halvt Aarhundrede siden langt fra at gjøre noget Hovedstads-Indtryk. Den gamle By med de regelmæssige, men skumle og kjedsommelige Gader havde et alt andet end livligt Præg; Carl Johans Gade, afsluttet af Slottet, var der vel, men fattig paa Bygninger af større Omfang, og de henrivende nye Kvarterer, der nu paa alle Sider omgiver Kristiania, og fra hvilke den herlige Omegn viser sig i al sin Skjønhed, eksisterede ikke. Selv for os Danske, som kom fra vort tarvelige Kjøbenhavn — et Kjøbenhavn næsten udelukkende indenfor Voldene — syntes Byen højst at være en større Provinskjøbstad. Ogsaa Hjemmene, der saa gjæstfrit aabnede sig for os, var noget tarveligere end nede hos os, men saa ubetinget danske i Aand, Stil og Tone, at vi strax fandt os som hjemme. Vi Danske var vel ogsaa de, som havde den letteste Adgang til Normændenes Hjærte. Vel var der ingen Bitterhed imod Sverskerne, langtfra; den højtspændte Selvstændighedsfølelse med dens overdrevne Mistænksomhed og næsten sygelige Trang til at manifestere sig, selv i Bagateller, eksisterede ikke den Gang eller var i al Fald ikke kommen til Udbrud. Men der var dog imellem Norsk og Svensk en vis negativ elektrisk Strøm, som end ikke Øjeblikkets varme skandinaviske Begejstring helt kunde overvinde. Mellem os Danske og Normændene var Harmonien friere. I Norge var Kampen mellem Bønderne paa den ene, Embedsmændene og de Universitetsdannede paa den anden Side fremdeles staaende, men Intelligenspartiet havde endnu afgjort Overvægten, og der var ikke noget, som med Føje kunde kaldes Venstre. I Danmark, hvis konstitutionelle Frihed kun var et Par Aar gammel, var det samme Tilfældet; Kampen mellem det nationalliberale Centrum og de demokratiske Strømninger var kun i sin allerførste Begyndelse, og indtil videre var Professorpartiet det stærkeste. Baade Fortidens Minder og Nutidens lige aandelige Vilkaar knyttede saaledes de Danske og Normændene sammen. En ganske særlig Interesse nærede vore norske Venner for Islænderne iblandt os; Sætningen om, at Island er et »udsvømmet Stykke Norge«, var endnu ikke opfunden, men den Tanke var dog ret almindelig, at Island i 1814 burde have fulgt Norge og ikke Danmark. Vore faa Islændere blev betragtede som en Slags etnografiske Naturmærkværdigheder, og der var en almindelig Trang til at høre Islandsk blive talt. Digteren Carl Andersen — ja, han optraadte da først adskilligt senere som Digter — tilfredsstillede dem dog ikke, skjønt han vitterlig var født Islænder, men de, der havde rigtig ramislandske Navne, var paa Forhaand meget populære, og især gjaldt dette om en Islænder, der havde det velklingende Navn Snæbjárnarson.

Den Skandinavisme, som kom til Orde privat og offentlig, var ikke af nogen udpræget eller positiv Natur. Det var Broderskab i al Almindelighed, Fællesskab paa alle Aandens Omraader, gjensidig Udvexling af Tanker og aandeligt Udbytte, ogsaa en national Solidaritet lige overfor andre Nationer — Moskoviten i Øst og Tyskeren imod Syd — men igjen i al Almindelighed uden at søge noget Udtryk i praktiske Forslag. Dette var Aanden og Tankegangen ved den store Hovedfest, som Mandagen den 9de Juni fejredes i Frimurerlogens Lokale. Advokat Dunker, vistnok Norges mest veltalende Mand og skarpeste politiske Hoved, var Normændenes Ordfører, Welhaven og Jørgen Moe deres Sangere. Endnu et Navn var der dog blandt de norske Digtere, et Navn, som vi hørte eller så for allerførste Gang: Henrik Ibsen. Hans poetiske Bidrag til Festen var i Aand og Tone ganske stemmende med Grundakkorden ved Mødet; ingen anede i ham den store Pessimist og Fornægter, men han har jo ogsaa haft et halvt Aarhundrede at udvikle sig i. Vore danske Sangere vare Ploug, Hauch, Grundtvig, Hostrup, Chr. K. F. Molbech.

L. M. Hostrup

De tidligere Studentermøder var nødtvungent taalte af Regeringerne, men saavidt muligt ignorerede af Souverænerne. Mødet i Kristiania var det første, som fandt officiel Anerkjendelse af Kronen. Kong Oskar I havde til Tirsdagen den 10de Juni indbudt Mødets Deltagere til sit Sommerslot Oskarshal paa Ladegaardsoen, fra hvilket man har en af de smukkeste Udsigter over den pragtfulde Kristiania Fjord. Grev Wedel-Jarlsberg, en imponerende Skikkelse, repræsenterede med stor Anstand og Værdighed Kongen og bragte Mødet en sympathetisk Hilsen fra Majestæten.

Paa Programmet for Mødet var tillige opført en Kjøretur til Ringerige over Krog-Kleven, og denne foregik Onsdagen den 11te. Det var gaaet livligt til i

Frimurerlogen Aftenen forud og langt ud paa Natten, saa at det just ikke var saa lige en Sag at møde Kl. 5 om Morgenen paa Torvet, hvor halvandet hundrede Vogne holdt parate i broget Blanding: Herskabsvogne og Bondekærrer, store Omnibusser med tre eller fire Heste for og Enspænderkjøretøjer. Det var desværre Taage og Tykning, af og til med let Regn, og den fire norske Mil lange Kjøretur mellem »de konglerødmende Graner« gav ikke det forventede Skjønhedsudbytte. Men Humøret var ypperligt, og Stemningen holdtes godt vedlige ved ridende Marskaller, som bragte Hilsen og Bud fra Vogn til Vogn og jævnlig tilførte ny Forsyning af det fortræffelige norske Øl, som vi her lærte at kjende og at skatte. Da vi omsider naaede Højden og var blevne styrkede ved en fra Kristiania medbragt Frokost, var

CHR. K. F. MOLBECH.

Taagen saa elskværdig at lette, Solen tittede frem, og saavel fra »Kongens« som fra »Dronningens Udsigt« kunde man i al Fald tildels nyde det store Panorama for Ens Fødder, afsluttet med det vældige, snedækkede Gausta. Vejen gennem Krog-Kleven ned til Bredderne af Søen er overordentlig stejl, og vi med vore Vaner fra den flade Slette fandt selv Nedstigningen meget besværlig. Digteren Hauch med sit Træben var ikke i Stand til at gjøre denne Tur til Fods; han fik Plads i en Karriol med en kraftig Hest for, som med en Mand paa hver Side langsomt skred ned ad den stejle Hulvej langs den brusende Elv. Det saa halsbrækkende ud; nedenfra fik man Indtrykket af, at

Hest, Karriol og det hele maatte styrte ned over Ens Hoved, hvis de ikke kunde hefte som Fluor paa et Spejl. Men vi naaede alle i god Behold Sundvolden, hvorfra vi i store Baade sattes over i det flade, frugtbare Ringerige.

Her var vort første Maal Norderhaug med den fra Anna Colbjørnsen berømte Præstegaard, der endnu saa temmelig henstod i sin gamle Skikkelse, og hvor vi i de lave Stuer med deres Bjælkeloft indbildte os at kunne se Spor af de svenske Kugler. Vejret blev alt bedre og bedre, og det var den herligste Juniaften, da vi naaede de bløde, skovklædte Bakker paa Tanberg Mo. Her, paa en ved de militære Øvelser benyttet Plads, var der samlet en Mængde Mennesker for at modtage os og under danske og norsk-svenske Flag — det »rene norske Flag« var den Gang ikke endnu opfundet som demonstrativt Symbol — var der forberedt en Folkefest, som blev hele Togets Glanspunkt. Af de mange Talere, som her oplod deres Røst, var vel Grundtvig den, som slog stærkest igjennem og blev hilset med den største

Begejstring, men alle Talerne var ypperlige, og Stemningen var i de herlige Omgivelser saare løftet. Der var mødt mange Bønder fra de nærmere Dale, især fra Valders, og det var en stor Fornøjelse at tale med dem, selv om der paa begge Sider var nogle Vanskeligheder ved at forstaa Sproget. En gammel Valdersbonde i sin smukke Nationaldragt havde ved Bæltet en prægtig Tollekniv, som jeg ikke kunde undlade at beundre. »Vil du ha'en?« var hans Svar, og trods alle Indsigelser løste han den og rakte mig den. Det eneste, jeg havde at byde til Gjengjæld, var et Cigar-Federal, og skjønt min Valdersbonde modtog det, var det klart af hans Mine, at han ansaa det for en kuriøs, men ganske unyttig Indretning. Naturligvis maatte vi have en Halling; Jenter var der nok af, skjønt ikke alle lige villige til at producere sig, men da de skarpt markerede Rytmer begyndte fra Hardangerfelerne, og da de raske unge Fyre ligesom paa Prøve gjorde høje Spændtag, kunde de ikke modstaa.

Saaledes led det ud paa Aftenen. Mørkt kunde det jo ikke blive paa denne Aarstid, men altid dunkelt nok til, at et stort Fyrværkeri kunde gjøre sin Virkning, og da det var forbi, tændtes der Blus rundt omkring, navnlig paa Gyrihaug. Saa spredtes vi for i nærmere eller fjærnere Gaarde at finde vort Natteleje i Hø og Halm. Hvor anstrengende og trættende end Dagen havde været, var der dog Ungersvende, som gav Afkald paa Hvile og Nattesøvn for at marchere et Par Mil til Hønefos og beundre det smukke Vandfald. Efter et yderst primitivt og gemytligt Morgentoilette ved Brønden eller Vandingstruget og et flygtigt Morgenmaaltid vandrede vi tilbage gennem Ringerige til Sundvolden og klatrede møjsommeligt op ad den stejle Klev. Øverst oppe holdt hele Vognparken parat, og nu begyndte Hjemkjørselen i et Tempo, som helt tog Vejret fra os Danske. Dagen forud var det mest gaaet op ad, saa at stærkere Fart forbød sig selv, men i Dag gik det ned ad mod Sletten, og vi smurte ned ad Bakkerne i en Fart, saa man skulde undres over, at Hestefødderne kunde flytte sig saa fort, den ene Vogn lige i Kjølvandet paa den anden. Var en af dem styrtet, vilde alle de efterfølgende være væltede over den i en Dynge, men de norske Heste kunde præstere det utrolige, og vi naaede alle uskadte Kristiania, dødtrætte, men enige om at have modtaget uforglemmelige Indtryk. Trætheden var dog ikke større, end at man mødte om Aftenen i Theatret til »Norma« og holdt godt ud paa de private Baller, for hvilke denne Aften var valgt.

Fredagen den 13de Juni var bestemt til Besøgets sidste Dag og blev særdeles indholdsrig. Om Formiddagen prædikede Grundtvig og tog til Alters, og dette tillagdes der saa stor Betydning, at Stortinget i den Anledning udsatte sine Møder.

Men efter Gudstjenesten samledes Stortinget til en vigtig Sags Afgjørelse, og den knappe Tilhørerplads var tæt fyldt af Deltagere i Studentertoget. En af Pletterne paa Eidsvolds-Forfatningen var Forbudet imod Jøders Ophold eller Nedsættelse i Norge. Mange forstandige og fordomsfrie Mænd havde i Aarenes Løb løftet deres Røst imod denne Levning af middelalderlig Intolerance, og navnlig havde Henrik Wergeland med Varme opfordret sine Landsmænd til at hæve hint Forbud, hvad der førte til det bekjendte smukke Brev fra M. A. Goldschmidt til den døende Digter. Da vi kom til Norge, var Jøden endnu Kontrabande, og det var derfor en

C. ST. A. BILLE.

mærkelig Skæbnens Ironi, at den første Deltager i Studentertoget, som satte Foden paa norsk Grund, var en Jøde (den senere Overretsprokurator B. Bloch). Men Forslaget om at ophæve Forbudet var saa langt fremme, at kun den endelige Vedtagelse stod tilbage, og det var denne, som fandt Sted den 13de Juni 1851, idet 93 stemte for, medens 10 forstokkede afgav et Nej. Mærkeligt var det at høre, hvilke Fordomme der herskede imod Jøderne, ikke blot hos den menige Mand, men i Kredse, der gjorde Krav paa at gjælde for dannede; Lovbogens Kategori af »Jøder og Tater« havde sat sig fast i Sindene, og der skulde lang Tid til at udrydde den. Selve Forbudet blev hævet i 1851, men først langt senere blev der indrømmet Jøderne fuldstændig og lige Borgerret.

Afskedsfesten paa Klingenberg dannede den sidste Afslutning paa Mødets glade Dage, og »Slesvig« tiltraadte under Hurraraab og Salutter Hjemrejsen.

Hvad var der nu vundet eller opnaaet for den skandinaviske Sag ved dette Møde af Svenske, Danske og Normænd? Intet som helst i praktisk Retning. Lidet eller intet til Klaring af de Maal, som skulde eftertrages. Men Besøget hos det tredie Broderfolk havde godtgjort, at det i fuldeste Maal sympatiserede med de store og ædle Tanker, som var fostrede ved Møderne i 1843 og 1845. Det havde i høj Grad styrket Følelsen af Broderskabet, givet Visheden om, at Norge var fulgt med i Treklangen, og fra Studentertogets lille Skare var denne Følelse, denne Overbevisning straalet ud til Nationerne. For Deltagerne selv havde Mødet ikke blot afgivet en Række af interessante og nydelsesrige Dage, men knyttet mangt et varigt

Venskabsbaand, og de store, ideale Tanker, i hvis Navn Mødet holdtes, efterlod hos dem et Indtryk for hele Livet.

Sex og fyrretyve Aar er forløbne siden Studentermødet i Kristiania, og dog staar det og alle dets Begivenheder saa klart og tydeligt for mig, som om det var fra igaar. Det hænger nu maaske noget sammen med, at hint Møde var min første journalistiske Debut, i al Fald paa Dansk. Jeg var engageret som Korrespondent for »Middagsposten«, en lille Avis, der efter Krigen var voxet frem af Skillingsbladet »Nyeste Postefterretninger«. Faa Uger efter Hjemkomsten fra Norge blev jeg Bladets — virkelige, men foreløbig anonyme — Redaktør, og i det paafølgende Efteraar forvandlede »Middagsposten« sig ved en ny Evolution til »Dagbladet«, hvis Redaktør jeg saa var i over tyve Aar.

Almindelig Hospital.
Efter en Tegning af H. G. F. HOLM.

KAMPEN MOD KOLERAEN I DANMARK.

AF

PROF., DR. MED. JUL. PETERSEN.

Den Hærgen og de Ødelæggelser, som i tidligere Aarhundreder voldtes rundt om i Europas Lande af Byldepesten og Kopperne, har i vort Aarhundrede den asiatiske Kolera overtaget, efter at hine Farsoter var trængte tilbage ved hygiejniske Forbedringer og Vaccinationens Indførelse. Med en aldrig svigtende Utrættelighed, med Anspændelse af alle Evner og Kræfter, om end i lang Tid med ringe Resultat, har det 19. Aarhundredes Læger teoretisk og praktisk stillet sig i Breschen mod den nye frygtelige Fjende, og mærkeligt nok var den allerførste videnskabelige Læge, hvem det tilfaldt at optage Kampen med Koleraen under dens tidligste, uventede Indfald i Europa (1830), netop en af vort lille Lands Sønner, den unge og endnu ukjendte, men senere noksom fejrede og ansete danske Læge Haurowitz, der kort

i Forvejen havde begyndt sin glimrende Bane i Rusland med en Ansættelse som Kredslæge i Guvernementet Saratow ved Wolgas nedre Løb.

Hverken ham eller andre Medicinalautoriteter lykkedes det trods militære Afspærringer og Karantæner at standse Farsoten i dens skrækindjagende Gang — Haurowitz blev selv haardt angreben af Koleraen — men enkelte af Europas Lande var dog saa heldige foreløbig at forblive væsentlig uberørte af den, og til dem hørte Danmark. Efter nogle Aars Stilstand, der frembragte en hurtig Svingning fra Panik til Sorgløshed, begyndte Koleraen imidlertid i Fyrrerne en ny europæisk Rundgang og nærmede sig atter i en betænkelig Grad Danmarks Grænser.

Med god Grund vakt Uroen paany til Live, og Lægevidenskabens Indsigt paakaldtes og ydedes med samme Iver som forrige Gang til dens Afværgelse og Bekæmpelse. Men nu var de videnskabelige Grund-

Geheimeraad H. HAUROWITZ.

Konferensraad J. D. BRANDIS.

Efter C. A. JENSENS Maleri.

nærmere Efterforskninger, bidrog ved sine indgaaende Beretninger væsentlig til dette Omslag.

anskuelser om Farsotens Natur og Væsen undergaaede en indgribende Forandring. Under dens første Indfald i Europa ansaa man den for en meget smitsom Sygdom — hertilands havde saaledes den daværende første Lægeautoritet, den naturfilosofisk-spekulative, men tillige praktisk handlekraftige, gamle Livlæge Brandis energisk udtalt sig i denne Retning. Men nu var man, tildels paa Grundlag af Iagttagelser fra den første Epidemi, tildels fordi de medicinske Anskuelse nu en Gang hurtig vevle, kommen til den modsatte Opfattelse. Den unge begavede Læge S. J. Ballin, der var bleven udsendt af Regeringen under Koleraens første Rundgang for at anstille

Vel var ikke alle Læger endnu enige herom, navnlig mange ældre havde ikke

Prof., Dr. med. S. J. BALLIN.

kunnet foretage den bratte Svingning, og hertillands var vor mest fremskudte officielle Lægeautoritet ved Farsotens anden Rundgang, Professor Oluf Lundt Bang, fremdeles tilbøjelig til at holde paa Smitsomheden og handle derefter. Denne begavede og meget aandslivlige Celebritet var imidlertid for let og lyrisk i sin videnskabelige Argumentation, han var ikke ret fulgt med i Medicinens nyeste Udviklingsface, og hans Autoritet kunde ikke mere standse den indtrufne Strømkæntning. Tilmed lagde han selv ingen særdeles Vægt paa forebyggende Foranstaltninger, idet han i sin lykkelige Sangvinitet fuldt stolede paa, at Kolerasygdommen sagtens skulde kunne behandles

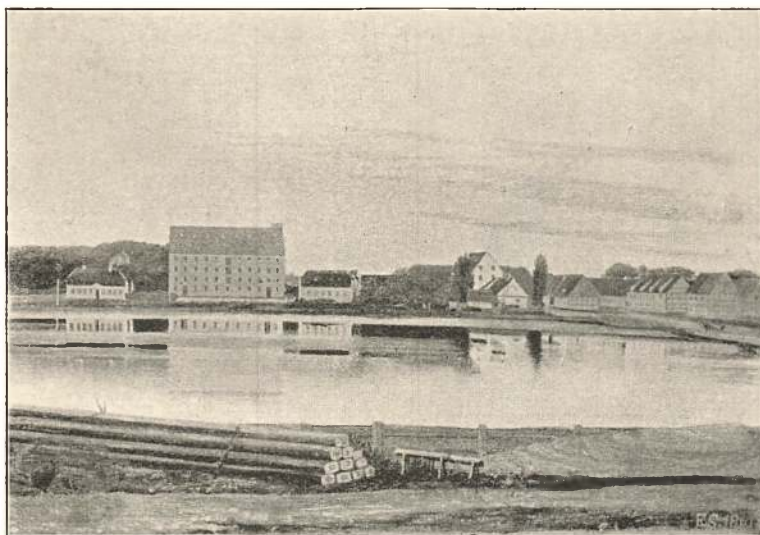
med Held. Efter hans hippokratiske Maximer gjaldt det blot om en dygtig Udrensning af Sygdomsstoffet, og da Koleraen ved Aarhundredets Midte for Alvor truede, udgav han til Brug for Lægerne og Befolkningen en Anvisning til Sygdommens Behandling, hvori, foruden sveddrivende Medikamenter, amerikansk Olie anbefaledes som et ufejlbarligt Middel til Helbredelse. At kurere Kolera var en simpel Sag, blot man tidsnok fik den under Behandling; ogsaa dannede Lægmænd vilde med Lethed kunne oplæres til at besørge det, hvorfor han fik en af sine Disciple (Prof. Sommer) til at holde populære Forelæsninger derover.

Men Bangs Autoritet havde kulmineret, og det var den unge Lægeintelligens, som i Pagt med Frankrigs og Englands reformerede Lægevidenskab og hele Aandsretning, i Pagt med den ungdommelig mægtige liberale Strømning herhjemme, førte an og dekreterede, at Smitteantagelsen intet havde at betyde, at de Handel og Vandel

Konferensraad, Dr. med. O. BANG.
Litograferet efter et Daguerreotypi.

hæmmende Karantæner derfor burde afskaffes, og at Aarsagen til Koleraen som til mange andre Farsoter alene var at søge i luftformige »Miasmer«, i alskens Smuds og Urenlighed fra Jordbund, Luft og Vand; derfor skulde hele Vægten i Sygdommens Forebyggelse og Bekæmpelse lægges paa alle saadanne sanitære Forholdsregler, som fremmede Renligheden og udrensede Smudset fra Menneskenes Omgivelser i enhver Henseende. Disse store hygiejniske Reformprinciper var den Gang netop fastslaaede og bragte til Udførelse i England. Det var tilvisse en stor og vigtig, ægte human og ogsaa til Koleraens Forebyggelse overordentlig frugtbringende Opgave, den unge danske Lægeskole med Hygiejnikeren E. Hornemann og den allerede da fremskudte

Ladepladsen Bandholm.
Efter et gammelt Maleri.

Lægeautoritet Professor E. Fenger som Hovedanførere nu stillede sig og fordrede virkeliggjort. Men ensidig var denne Opfattelse dog ikke mindre end den gamle eksklusive Smittelære, som man nu fuldt så bort fra — skjønt selve den første egentlige Koleraepidemi paa dansk Grund gav alvorlige Fingerpeg om det fejlagtige i en saadan kategorisk Benægtelse af Smitte.

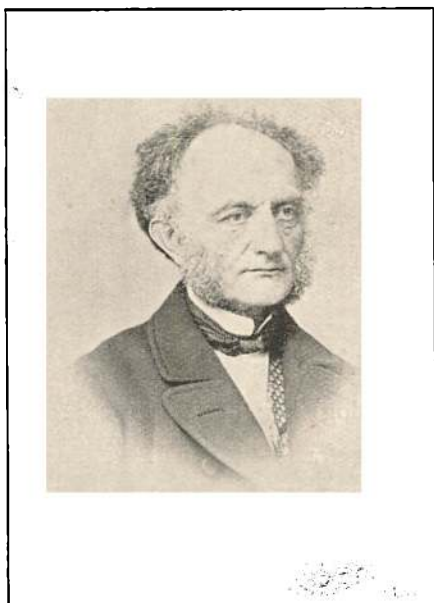
Det var den lille nærsomme Ladeplads Bandholm, som blev den første Skueplads for en heftig Koleraepidemi i Danmark (1850). Særlig Rædsel vakte det, at det var en af Stedets mest ansete Familier, som først bortmejedes af Farsoten. Under den grænseløse Forvirring og de fortvivlede Forhold, som hurtig opstod mellem Befolkningen, trængtes der først og fremmest til en energisk Læge. Valget faldt paa den daværende unge Kandidat Panum, den senere berømte fysiologiske

Prof., Dr. med. C. E. FENGER.
Efter J. W. TEGNERS Litografi.

Prof., Dr. med. P. L. PANUM.

Prof., Dr. med. E. HORNEMANN.

Prof., Dr. med. ENGELSTED.

Professor, og det kunde ikke have været heldigere. Panum var ikke blot i Besiddelse af en ubetvingelig Energi, men tillige af en højst uafhængig, selvstændig forskende Aand. Saa ung som han var, gik han dog ikke efter de Læresætninger og Doktriner,

der i Øjeblikket var i Kurs, men stolede kun paa, hvad han selv iagttog. Han var i hele sin Støbning meget forskjellig fra de samtidige Nationalliberalismens Mænd. Den vidtsvævende Lære om luftformige »Miasmer«, der skulde fylde hele Atmosfæren og derved fremkalde Epidemier, nærede han paa Forhaand en stor Mistillid til. For hans stringente, skarpt materialistiske Naturforskerstandpunkt stod det Sygdom fremkaldende Stof som noget, der maatte kunne afgrænses og fixeres, og han havde allerede tidligere, da han var bleven sendt til Færøerne i Anledning af en voldsom Mæslingeepidemi, netop ved omhyggelige Iagttagelser faaet denne Opfattelse paa den mest slaaende Maade begrundet og bestyrket. Uden at tage Hensyn til de københavnske toneangivende Lægers Mening, bekæmpede han efter sin Ankomst til Bandholm den uhyggelige Fjende med streng Afspærring og Karantæne, gennemført efter Omstændighederne paa den mest snarraadige og energiske Maade, og havde afgjort Held med sig. Den voldsomt begyndte Epidemi var snart udsukt. Et efter Omstændighederne godt Hospital fik han indrettet i den nævnte, først bortdøde Families komfortable Hus.

Dette Fingerpeg om Smitsomhedens og Afspærringens Betydning gjorde dog ikke andet Indtryk paa den nu rodfæstede københavnske Opinion end Fremkaldelsen af en stærk Misfornøjelse med den unge Læges egenraadige Færd; baade i den medicinske Fagpresse og i den toneangivende nationalliberale Dagpresse (»Fædrelandet«) fremkom ret hidsige Angreb paa ham. Kort efter (1852), midt under stærkt truende Epidemier rundt om i vore Nabolande, fik den københavnske Opinion trods alvorlige Advarsler fra Provinserne det afgjørende Skridt officielt fuldbyrdet: al Karantæne blev ophævet ved Lov, vedtagen af Rigsdagens nationalliberale Flertal med Fenger som dets fremragende og indflydelsesrige, sagkyndige Autoritet. Samkvemmet med kolerasmittede Lande kunde nu foregaa uden nogensomhelst Hindring. Men det var alt andet end Sorgløshed eller Ligegyldighed, der dikterede de københavnske Læger deres dristige Optræden; de handlede kun ud fra den faste Overbevisning, de var komne til om Koleræens Natur og Væsen, de vilde møde den og lamme den alene ved det, som tilvisse ogsaa var i højeste Grad vigtigt, ved Fjernelse af alt Smuds og al Urenhed, først og fremmest i København.

Særlig Hornemann virkede i disse Aar med hele sin ideelle Naturs Varme, med en Utrættelighed og Ihærdighed, der ikke gav Kjøb lige overfor al aktiv og passiv Modstand og Træghed fra Konservatismens Side, for de nævnte store sanitære Formaaes Fremme. Men Opgaven var uhyre omfattende og vanskelig, kun faa delte endnu hans Syn og Begejstring for denne Samfundsreformation, og han havde trods al sin Iver ikke endnu faaet udrettet ret meget, da Farsoten, hvis Komme han havde

forudsagt Hovedstaden som »en meget skiden By« med slet Drikkevand, med stinkende Rendestene og Latrinkuler, pludselig i Sommeren 1853, kun et Aar efter Karantænenes Ophævelse, meldte sig og det i den voldsomste Skikkelse. Kjøbenhavn fik den bekjendte Epidemi, som for den ældre Generation endnu staar i rædselvækkende Erindring.

Epidemiens Voldsomhed og store Dødelighed fremkaldte snart en ikke ringe Panik mellem Befolkningen, og selve den overordentlige Sundhedskommission,

ILIA FIBIGER.

hvis fornemste ledende Læge var O. L. Bang, var aldeles ikke forberedt paa at optage Kampen mod den og stod raadvild og usikker i sin Optræden. Den af Bang udgivne officielle Koleraanvisning med amerikansk Olie som Hovedmiddel mod Sygdommen viste sig tilmed snart at være meget uheldig. I enkelte særlig mislige Lokalteter, saaledes fornemmelig i Almindelig Hospitals overfyldte og smudsige Lemmestiftelse, var Mandefaldet i højeste Grad forfærdende. Vel kæmpede Stiftelsens Læger under Anførsel af Engelsted heroisk og utrættelig mod den alt ødelæggende Farsot — en af dem, en ung, meget lovende Kandidat, faldt som det første

Offer mellem Lægerne derfor — vel blev ogsaa den slette Sygepleje i Lemmestiftelsen efterhaanden forbedret ved den senere i vor Filantropi noksom bekjendte Ilia Fibigers opofrende og modige Optræden paa Sygestuerne. Ogsaa rundt om i Byen arbejdede Kolerælægerne med aldrig svigtende Utrættelighed for at skaffe de lidende Syge Hjælp og Helbredelse. Men Epidemien tiltog ustandselig og gjorde alle Anstrengelser frugtesløse.

Under disse kritiske Forhold, under de overordnede Autoriteters Hjælpeløshed traadte nu den unge Lægeskole til som den frelsende Engel. Sex ansete Talsmænd for den nye Retning i Lægevidenskaben — E. Fenger, E. Hornemann, Kirurgen A. Buntzen, Overmedikus S. M. Trier, Professor C. E. Levy og Christian VIII's

Prof., Dr. med. ANDR. BUNTZEN

Overlæge, Prof. S. M. TRIER.

Prof., Dr. med. C. E. LEVY.

Konferensraad, Dr. med. E. A. DAHLERUP.

Livlæge, Professor E. Dahlerup — dannede under Hovedledelse af de to førstnævnte den saakaldte »Lægeforening«, som ogsaa i sin senere Virken har sat dybe og frugtbringende Spor i Hovedstadens sanitære Udvikling, men som vandt sin overordentlige Anseelse ved sin lykkelige Kamp mod den overhaandtagende Kolera-

epidemi. Efter at den med stor Energi og udstrakt støttet af privat Offervillighed havde gennemført de engelske Principer for Epidemibehandling, havde faaet alle de smudsige og af Sygdommen stærkt angrebne Huse evakuerede og rensede og deres endnu sunde Beboere anbragte paa hygiejnisk heldig Maade i sunde Lokalteter og navnlig i Teltlejre paa Glaciere, efter at Byens Uhumskhed paa forskjellig Maade var fjærnet, blev Farsotens Stormflod som med ét Slag standset.

Dette heldige Resultat gjorde de nye »miasmatiske« Anskuelsers Sejr fuldstændig. Tilmed kunde ingen Indførelse af Smitte paavises som Epidemiens Udgangspunkt;

Stiftsfysikus, Dr. med. E. HOLST.

den syntes altsaa at være avlet af Byens Smuds, af dens uheldige sanitære Forhold, og enhver Tvivl om Rigtigheden af de nye sanitære Doktriner maatte nu forstumme — foreløbig. Thi det varede dog ikke længe, inden Smittespørgsmaalet igjen blev rejst fra Provinserne, der ogsaa paa dette lægevidenskabelige Omraade stillede sig i bestemt Opposition til »Kjøbenhavnriet«. I de begrænsede og let overskuelige provinsielle Forhold blev det snart klart og uimodsigelig fastslaaet, at de Koleraepidemier, som her udviklede sig i Tilslutning til den kjøbenhavnske, regelmæssig opstod ved den paa Grund af Karantænenes Ophævelse ganske uhindrede Tilførsel af Smitstof gennem Personer fra Hovedstaden. I de senere Be-

retninger fra Provinsernes Embedslæger kom paa højlydt og indtrængende Maade en Protest til Orde mod Hovedstadslægerens Benægtelse af al Smitte og begyndte at underminere de nye Doktriner. Den følgende, faa Aar efter (1857) indtræffende, voldsomme Koleraepidemi i Danmark, der ramte en mindre Provinsby, gav en yderligere væsentlig Bestyrkelse af det berettigede i Provinslægerens alvorlige Protest.

Det var Korsør, der blev Skuepladsen for denne Farsotstragedie, et af de mest morderiske Anfald af Sygdommen, som Koleraepidemiernes Historie overhovedet kan opvise. Af den lille Bys 300 Sygdomstilfælde havde de 200 et dødeligt Udfald — en Dødelighed, der ikke er ringere end selve Byldepestens. Korsør frembød nu ogsaa saa yderlig slette sanitære Forhold, at man her netop ud fra den nye »miasmatiske« Lære i ganske særlig Grad kunde have Grund til at befrygte alvorlige

Anfald af Kolera. Den moradsige, opfyldte Grund, kun lidt hævet over Havets Niveau, en stinkende Strand og end mere stinkende Grøfter og Rendestene uden Afløb, det allersletteste Drikkevand, daarlige, fugtige, overbefolkede Huse, stinkende Svinestier — alt syntes paa udmærket Maade lagt til Rette for Koleraens Indtog. Hidtil var dog Byen mærkeligt nok gaaet fri, men Faren lurede bestandig, og den unge, energiske og vel instruerede Læge, Dr. E. Holst, der samme Aar var bleven konstitueret som Stadslæge, havde aarvaagent Blik derfor. Men han havde ogsaa Blik for anden Fare. Som Panum havde Holst stærk Tvivl om Ufejlbarheden af de københavnske Doktriner, der ogsaa samtidig begyndte at rokkes ved en ny, af den geniale tyske Videnskabsmand Pettenkofer fremsat Koleralære, hvorved den tidligere uforsonlige Modsætning mellem Alternativet Smitte og Ikke-Smitte til en vis Grad udjævnedes. Pettenkofer lagde vel Hovedvægten paa en miasmatiske Jordbund — hans Kolerateori var »lokalistisk« — men han fordrede tillige til Koleraens Udvikling Tilførsel af en Sygdomsspire, altsaa et Smittestof fra en syg Person, og hindret Samfærdsel blev altsaa for ham som for den ældre Skole et Hovedmoment.

Til denne Lære, der langt bedre end den i København da gjældende forklarede alle foreliggende Erfaringer, kunde den unge Embedslæge i Korsør tildels slutte sig, men først og fremmest var han en selvstændig Aand, der satte sin egen velbegrundede Mening og Iagttagelsens Vidnesbyrd over givne Doktriner. Fra Koleraens udvalgte Tumbleplads Hamborg, hvor i hint Tidsrum saa godt som uafbrudt Epidemier herskede, havde den navnlig i Sommeren 1857 bredt sig rundt om i Holsten; daglig ankom der Postdampskib fra Kiel, og Tilførsel af Smittestof, hvis Existens og Betydning Holst i Modsætning til de toneangivende Læger i København tog vel i Beregning, kunde saaledes stadig befrygtes. Men trods al aarvaagen Paa-passelighed og omhyggeligt Lægeeftersyn af de ankommende Skibe, hvad Lovgivningen ogsaa efter Karantænenes Afskaffelse endnu gav en vis Hjemmel for, blev Smitten i August indført til Korsør ved en permitteret Soldat fra Glückstadt, og denne Gang fængede Smitstoffet saa voldsomt, at hele Byen snart var i den forfærdeligste og mest fortvivlede Tilstand. Paniken gik over alle Grænser, de sunde flygtede i Rædsel fra deres angrebne nærmeste. Det lykkedes dog Holsts og flere andre Lægers utrættelige Anstrengelser efterhaanden at bringe nogen Orden i Forholdene og træffe hensigtsmæssige Foranstaltninger, saa at Epidemien efter at være kulmineret ganske som i København i 1853 hurtig ophørte.

For den lægevidenskabelige Erkjendelse af Koleraens Opstaaen og Udbredelsesmaade fik denne Epidemi ikke ringe Betydning. Her var det i Modsætning til Epidemien i Hovedstaden klart og sikkert paavist, at den var opstaaet ved Tilførsel

af Smitte, og at den udbredtes ved Smitte; Karantæne og Afspærring var derfor virkelig vigtige Kampmidler mod Sygdommen, og dette Hovedpunkt gjorde Holst derpaa med Energi og Eftertryk gjældende i litterære Indlæg. Vel vakte disse ligesom nogle Aar tidligere Panums Optræden heftig Modsigelse fra Københavns ledende Lægekredse og i den medicinske Fagpresse, men Holsts Overbevisning var for vel begrundet til at kunne fejes til Side; det betydningsfulde Bidrag til at rettlede Hovedstadens Lægeautoriteter, som her fremkom fra den lille Provinsby, hvor

Fra det gamle København: Vesterports Nedbrydning.
Efter en Tegning af HEINR. HANSEN.

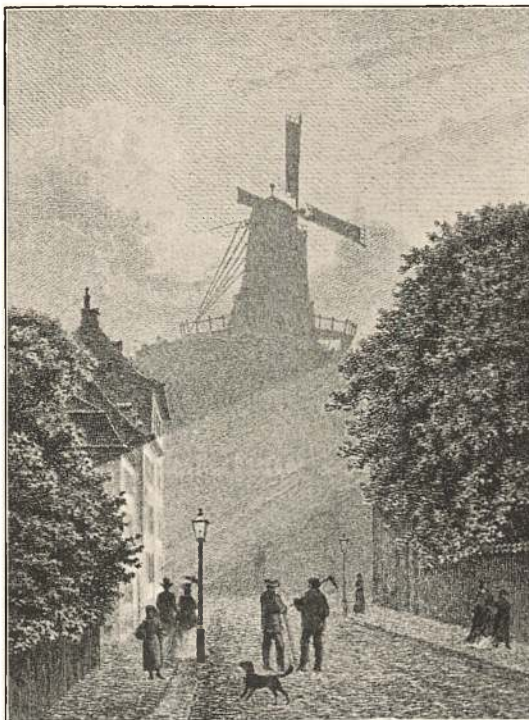
Fænomenerne for den dygtige Iagttager var lettere at gennemskue end i den store By, gjorde sig ogsaa snart gjældende paa frugtbringende Maade.

Endog i den samme Eftersommer opstaaede københavnske Epidemi kom dette allerede til Syne. Selve Hovedmodstanderen af Smittelæren, E. Hornemann, der ved sin dygtige og sejrige Ledelse af Kampen mod Koleraen i 1853 naturlig var bleven Bangs Efterfølger i Sundhedskommissionen og saaledes i 1857 stod som den officielt beskikkede Chef, oven i Købet beklædt med diktatorisk Myndighed ifølge provisorisk Lov, tog i sin administrative Praxis nu tydeligt Hensyn til Smitten og paabød vidtgaaende Afspærringsforanstaltninger mod de befængte Huse. Teori er ét, Praxis et andet. I Teorien, i litterære Indlæg, hævdede han senere, da

Sindet var kommet til Ro efter Afslutningen af Aarets Epidemier, fuldt sit Standpunkt mod den unge Korsørlæges kække Angreb, men i Farens og Ansvarrets afgjørende Øjeblikke, under den vel temmelig begrænsede, men meget morderiske Epidemi i Kjøbenhavn greb han naturlig og instinktmæssig til alle Afværgelsesmidler, ogsaa til dem, som stod i Modstrid med hans Teori.

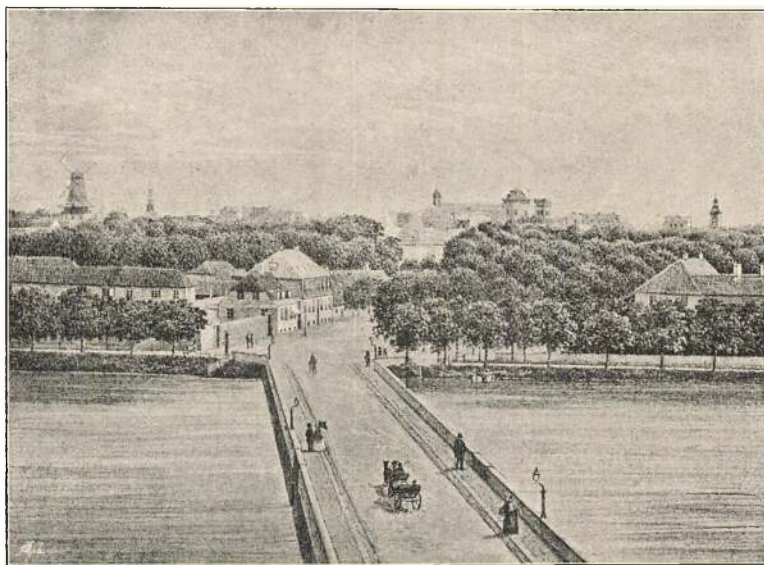
Løvrigt afgav dette fornyede Anfald af Farsoten en ikke ringe Støtte for Hornemanns Grundopfattelse. Samtidig med Udbruddet foregik de store Udgravninger, der medførtes af den vigtige hygiejniske Reform i Hovedstaden, som han efter lang Tids frugtesløse Bestræbelser endelig havde den Glæde at se gennemført: nyt, godt Vand-system og tidssvarende Kloakledninger. Ved Udgravningerne kom i Kjøbenhavns slette Jordbund stinkende Urenhed frem i Overflod, og Koleraen syntes at staa i særlig nøje Forhold netop til de Kvarterer, hvor Jordarbejdernes Hovedpart udførtes. Derfor kunde han ikke uden ret god Begrundelse fastholde, at Koleraen havde sin Rod heri og ikke betingedes af Tilførsel af Smittestof. Yderligere Støtte fandt Hornemann i Koleraens paafølgende Anfald i Danmark i 1859. Denne Gang var det den jydsk Halvø, der rantes, og om Hovedepidemien, der hjemsøgte Aarhus, erklærede den stedlige Embedslæge med Bestemthed, at den ikke var tilført eller havde vist sig smitsom, men var opstaaet simpelthen »spontant« af hjemlig Urenhed, medens dog samtidig Embedslæger i andre angrebne Byer klart paaviste Kolera-smittes Tilførsel, særlig fra Hertugdømmerne og fra Hamborg, der i dette Aar som i en hel Række tidligere havde vist sig som en yderst frugbar Planteskole for Sygdommen.

Dette var det sidste Udbrud af epidemisk Kolera, som har hjemsøgt vort Fædreland. Til Trods for senere voldsomme Epidemier i Nabolandene, navnlig i 1866 og 1873, og uhindret Tilførsel af syge ved Mangel af al Karantæne blev ingen

Fra det gamle Kjøbenhavn: Gothersgades Mølle.

dansk Lokalitet og navnlig heller ikke Hovedstaden ramt deraf. Ogsaa heri fandt Hornemann med god Grund Støtte for sin Opfattelse og kunde i alle Tilfælde med fuld Berettigelse hævde, at de afgjørende sanitære Reforme, som navnlig ved hans utrættelige Bestræbelser var gennemførte først og fremmest i Kjøbenhavn, i høj Grad formindskede Modtageligheden for Farsotens Anfald. Den aldrig trættede, ideelt stræbende Stridsmand mod al Uhumskhed og Urenhed kunde saaledes med fuld Tilfredshed og Glæde i sit Livs Aften se tilbage paa den store Fremskridts-gjerning, han i sit lange, virksomme Liv havde viet sig til. Ogsaa Hornemanns ensidige Doktrinarisme afdæmpedes med Aarene, saa at han tilsidst indrømmede

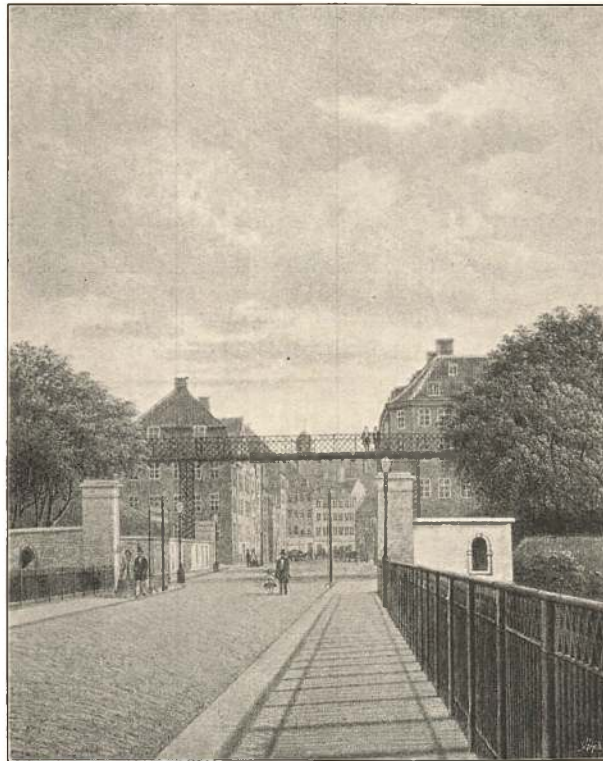

Fra det gamle Kjøbenhavn: Nørrebro.

Koleraens Smitsomhed, navnlig efter at hans aandsøverlegne Ven Fenger havde gjort samme Svingning, og efter at Pasteurs banebrydende bakteriologiske Forskninger havde givet Smittelæren en langt sikrere Begrundelse end tidligere.

I alle de senere trufne, bestandig mere omsigtsfulde Foranstaltninger til Afværgelse af Koleraens Indfald i vort Land har ogsaa den oprindelige Ensidighed ganske været udelukket. Autoriteterne har i de to sidste Decennier i lige Grad taget Hensyn paa den ene Side til frugtbringende sanitære Reforme i Hornemanns Aand, paa den anden Side til Opsporelse og Uskadeliggjørelse af tilført Smittestof ved lovformelig Gjenetablering af Karantæne med omhyggelig Lægeundersøgelse, og ved Sygdomsspirenes Ødelæggelse ved Desinfektion efter de af Bakteriologien paaviste rationelle Principer. Heldet har hidtil fulgt disse af Autoriteterne trufne

Foranstaltninger. Selv da Hamborg ved sin voldsomme Epidemi i 1892, der endnu vil være i frisk Minde, paany viste sig at afgive den frugtbareste Jordbund for Farsotens Udvikling i dens allervørste Skikkelse, gik vort Land og vor Hovedstad fuldstændig fri for Anfald deraf. Med lyse og forhaabentlig velgrundede Forventninger om at turde anse Danmark for et Land, der i sanitær Henseende bliver bestandig gunstigere stillet, og hvor der omsigtsfuldt vaages over Folkets Beskærmelse mod ødelæggende Farsoter, skrider vi hen mod vort Aarhundredes Slutning.

Fra det gamle Kjøbenhavn:
Nørreport i Begyndelsen af Tredserne.

Børssalen i Kjøbenhavn.
Efter en Tegning af H. C. STILLING.

DECEMBER 1857.

AF

KONTORCHEF I NATIONALBANKEN E. MEYER.

Naar Forretningslivets Bølger gaar højt, naar Produktionens og Omsætningens Omfang gaar ud over det sædvanlige, og der lægges stærkt Beslag paa Krediten, er der sædvanlig en og anden gammel Forretningsmand, der, naar han hovedrystende advarer de unge mod at gaa for vidt, tilføjer: »Husk, at jeg har oplevet 1857.« Hos dem, der har oplevet eller beskæftiget sig med den Tids Begivenheder, fremkalder den blotte Nævneelse af Aarstallet et Billede af den fuldstændigste Forvirring og Opløsning i alle Forretningsforhold, af Standsning i Omsætning og Produktion, af Varer, der laa paa Lager under stadig faldende Priser og til Tider ikke en Gang kunde sælges til Spotpris, af Falliter i Hobetal, af Umuligheden eller Vanskeligheden ved at faa Kredit selv paa bedste Sikkerheder og af en tilsyneladende fuldstændig Mangel paa kontante Penge.

Det var første Gang i en meget lang Periode, at Danmark og særlig Kjøbenhavn for fuldt Alvor blev draget med ind i en international Handelskrise. Af den

Krise, der rasede i Nordtyskland i 1799, var ganske vist i alt Fald Dønningerne naaede hertil, men Krisen i 1825 havde kun indirekte berørt os ved at vanskeliggjøre og forstyrre Regeringens udenlandske Laaneoperationer, og af den engelske Handelskrise i 1847 var vi forblevne uberørte. Men i 1857 slap vi ikke fri, og Forvirringen og Forskrækkelsen var i alt Fald nogle Dage lige saa stor her som noget andet Sted.

Enhver Handelskrise kommer som et Tilbageslag imod en forudgaaende Opsvingsperiode. Netop naar i den gode Tid Produktion og Omsætning har blomstret, og Spekulationen har taget kraftig fat, naar Formuerne er voxede med virkelige eller indbildte Beløb, og Forbruget er fulgt med i Væxten, naar Krediten har været altfor villig, kan der indtræde det Øjeblik, da alt tilsyneladende vender sig om til sin direkte Modsætning — den travle Virksomhed standser, Priserne falder; der tabes Penge, Folk, som antoges for at være rige, kan ikke en Gang tilfredsstille deres Kreditorer, Forbruget tager af, og Kreditgiverne trækker sig forskrækkede tilbage. Aarsagerne til Omslaget kan være yderst forskellige. Det, der fremkalder Konjunkturernes Vexlen, har i de forskellige Kriser været af meget forskellig Art, men det ydre Billede frembyder altid mange Træk, der er fælles for alle Kriser, og fælles er navnlig den Omstændighed, at det enkelte Lands og den enkelte Erhvervsklasses økonomiske Nedgang i større eller mindre Omfang trækker de andres med sig, dels fordi de med Hensyn til Afsætningen af deres Produkter er økonomisk afhængige af hinanden, og dels fordi Krediten yderligere binder deres Interesser sammen.

En af de første Aarsager til den Spekulationsperiode, der gik forud for Krisen i 1857, maa søges i de store Guldopdagelser i Kalifornien og Australien i 1848 og de følgende Aar, som jo i Tid faldt sammen med store Omvæltninger paa det politiske og sociale Omraade. Kolonisationen af Guldlandene, de virkelige og indbildte Formuer, der var at vinde derved, Guldmængderne, som sendtes til Europa — alt virkede som en kraftig Stimulans for den europæiske Industri. Hertil kom det store Opsving i Samfærdselsmidlerne, Udvidelsen af Jærnbanenettene i Europa og Amerika, Indretningen af telegrafiske Forbindelser, som bidrog til at skabe en stærkt udvidet Samhandel mellem Landene og naturligvis navnlig en hidtil ukjendt Trafik mellem den gamle og den nye Verden. Endelig manglede heller ikke den Stimulus for Spekulationen, som en stor Krig og den paafølgende Fredsslutning afgiver. Afslutningen af Krimkrigen 1856 satte endnu kraftigere Vind i Sejlene paa den allerede i Forvejen stærkt stimulerede Spekulation. Kapitalen var i hele Perioden uhyre villig til at træde i Produktionens og Omsætningens Tjeneste, og Krediten udvidede sig enormt. I England og navnlig i Amerika stiftedes der nye Banker, og de gamle forøgede deres Virksomhed. I Frankrig oprettedes *Crédit mobilier*, der havde det

direkte Formaal at understøtte og grundlægge industrielle Foretagender, og som fandt Efterligninger i Tyskland. Herhjemme oprettedes i denne Periode de første Kreditforeninger, ligesom der omkring i Provinserne, særlig i Jylland, stiftedes Banker og Laanekasser, hvorimod Bankvæsenet i Kjøbenhavn i Hovedsagen vedblev at være baseret alene paa Nationalbanken, hvis eneste virkelige Konkurrenter var enkelte formuende Mænd, der benyttede deres Formue til Vexeldiskontering. Den i 1854 oprettede Laanebank gjorde kun ubetydelige Forretninger, og Privatbanken aabnedes først lige før Krisens Udbrud. De første Indbetalinger paa Aktiekapitalen (der skulde have været 4 Millioner Rigsdaler, men kun blev 2) skete ganske vist i Juni 1857, og man begyndte saa smaat at anvende de indkomne Penge til Vexeldiskontering, men den egentlige Aabning af Banken fandt først Sted den 2. November. I Hamborg tog Kreditudviklingen hovedsagelig den Form, at der fremkom en enorm Benyttelse af Vexelkrediten, en Kreditform, ved Hjælp af hvilken den gamle Handelsstad, hvis Omsætning steg uhyre ved den oversøiske Handel, ikke alene ydede en udstrakt Kredit til hele Nordtyskland, men ogsaa til de tre skandinaviske Lande — et Forhold, der, da Stødet kom, skulde blive lige skæbnesvangert for Laantagere og Laangivere.

Danmark og Kjøbenhavn tog sin store Andel af de Goder, der fulgte med det store, almindelige Opsving, og Fordelene var reelle, fordi Konjunkturerne i saa høj Grad kom vore vigtigste Udførselsartikler, vore Landbrugsprodukter, til Gode. Navnlig i Aaret 1855 var Priserne paa vore indenlandske Kornsorter naaede højt op, ikke alene i Sammenligning med de lave Priser fra de tre Krigsaar, men ogsaa i Sammenligning med Priserne fra 1847, som det fremgaar af følgende Sammenstilling af de omtrentlige Priser paa Kornbørsen i Kjøbenhavn:

	1847	1855
Rug pr. Tønde	4 Rigsdaler	$8\frac{2}{3}$ Rigsdaler
Byg - - -	3 -	$6\frac{1}{2}$ -
Havre - - -	2 -	$4\frac{1}{2}$ -
Hvede - - -	7 -	$13\frac{1}{2}$ -

og selv om der i Slutningen af 1856 kom nogen Tilbagegang, var Konjunkturerne dog i det hele gunstige, og hvad der gjaldt om Korn, gjaldt ogsaa i høj Grad om Smør og andre dyriske Produkter. Det er ikke til at undres over, at den gunstige Periode i vor lille Afkrog frembragte Udvæxter af lignende Art som ude i den store Verden, kun i betydeligt mindre Omfang. Luxusforbruget steg, og med dette Handelsverdenens Spekulation i et stadig voxende Forbrug. Navnlig i 1855 viser Handelsstatistiken en betydelig Tilvæxt i Indførslen af Manufakturvarer, Kaffe, Ris, The og tildels Sukker. Spekulationen i Kornvarer tog et kraftigt Opsving baade i

Hovedstaden og i Provinserne, Priserne paa Landejendomme og andre faste Ejendomme blev drevet stærkt i Vejret, og ved Siden af de solide Handelshuse oprettedes der Forretninger, hvis Grundlag mindre var Forretningsdygtighed og Kapital end en udstrakt Vexelkredit, hvis Centrum i sidste Instans var Hamborg eller Altona. Den københavnske Kjøbmand benyttede Blankokredit i Hamborg, Provinskjøbmændene gjorde det samme, eller ogsaa havde de Blankokredit hos en Grosserer i København, der atter benyttede hamborgsk Kredit. Der kunde nævnes adskillige Firmaer i Hovedstaden, der oprettedes ganske uden Kapital og dog begyndte deres Virksomhed med at give Provinskunderne store Blankokrediter. Vexlerne, som Provinskjøbmændene trak paa disse Firmaer, blev villig diskonterede i de unge Provinsbanker. Den store Afhængighed af Hamborg paa Kreditens Omraade var ikke, som man kunde være tilbøjelig til at tro, en Følge af en tilsvarende Overvægt for Hamborg med Hensyn til vor udenlandske Varehandel. Mens Hertugdømmerne og særlig Holsten naturligvis gjorde den overvejende Del af deres udenlandske Omsætning med Hamborg, var Forholdet for Kongeriget i Halvtredserne et andet. Handelen med Hamborg havde faaet et Knæk under Krigen, og selv om den naturligvis hævede sig igjen, var vor Omsætning med England dog større, saa at den udgjorde omtrent 27 Procent af vor udenrigske Totalomsætning, medens Omsætningen med Hamborg, selv om Altona og Wandsbeck medregnes, kun udgjorde omtrent 18 Procent. Særlig vor Udførsel til Hamborg og Altona var ringe — omtrent 5 Procent — medens mere end en Trediedel af vor samlede Udførsel gik til England. Og om en Del af Udførslen til Hamborg gjælder det, at det var Vexelkrediten, der skabte den, og ikke omvendt. Der afsluttedes Forretninger om Leverancer til Hamborg af Korn, som med større Fordel kunde være gaaet til England, fordi Hamborgerne gav Forskud i Form af Vexelaccept, Maaneder før Varerne skulde leveres.

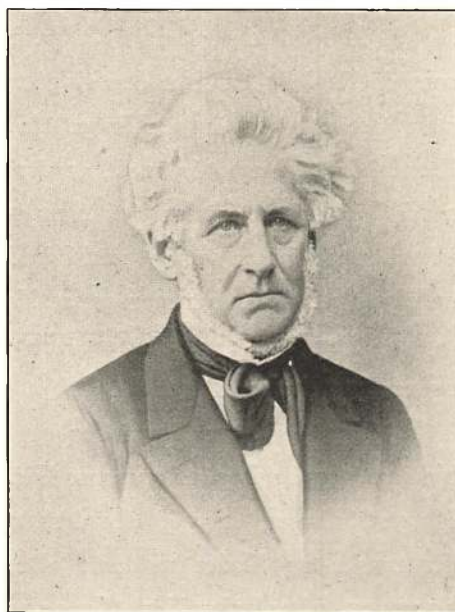
Uheldigvis begunstigede Nationalbankens Organisation og Ledelse den stærke Afhængighed af Hamborg. For at forstaa Organisationens maa man drage sig Begivenhederne i Aarhundredets Begyndelse i Minde. Den Gang havde det været den overdrevne Seddeludstedelse og Manglen paa tilstrækkelig Dækning for Sedlerne, der havde foraarsaget Ulykkerne. Sedlerne var faldne i Kurs i Forhold til Sølv og til Hamborger Banco, fordi man til Betalinger til Udlandet behøvede den ene eller den anden af disse Valutaer, og da man reformerede Bankforfatningen, gik man naturligvis navnlig ud paa at afhjælpe dette, idet man sørgede for, at der i Forhold til Seddelmængden var en tilstrækkelig Mængde Sølv og Banco. Da man i 1840 regulerede Seddelmængden og traf Bestemmelser om en Realisationsfond, fastsatte man for det første et Maximum for den samlede Seddelmængde. Dette Maximum,

der nogle Gange forhøjedes, var paa det Tidspunkt, vi her beskæftige os med, sat til 24 Millioner Rigsdaler. Hvad Realisationsfonden angaar, sørgede man naturligvis først og fremmest for Tilstedeværelsen af en tilstrækkelig Mængde rede Sølvmønt og Sølvbarrer, men ved Siden heraf indrømmede man Bancovexler en Særstilling fremfor alle andre Aktiver, og først i 1849 og navnlig i 1854 havde man givet noget større Plads for Vexler paa England, uden at de dog var blevne helt lige-stillede med Banco. De forskellige Funderingsregler, der først i 1859 — væsentlig paa Grund af de under Krisen gjorde Erfaringer — underkastedes en gennemgribende Forandring, havde den Fordel, at de sikrede Sedlernes Indløselighed, forhindrede deres Værdifald og fuldt ud vandt dem Befolkningens Tillid. Men Manglerne bestod for det første i, at de ikke gav Seddeludstedelsen den rette Elasticitet, en Mangel, der navnlig var følelig, naar Banken ved Siden af de private Diskontører var ene om at sørge for Handelsverdens Kredit, og naar Seddeludstedelsen saa at sige var Bankens eneste Kilde til Kreditgivning foruden Aktiekapitalen. Dette var den, fordi de Midler, der indestod paa Folio, og som gik op til et ikke ubetydeligt Beløb, ikke maatte benyttes i Bankens Virksomhed, men skulde henligge kontant og urørte. Kun i ekstraordinære Tilfælde modtog Banken rentebærende Indlaan, som den kunde benytte. Dernæst førte den favoriserede Stilling, som man havde tildelt Bancovexlerne, til, at Direktionen lagde en betydelig Vægt paa Anskaffelsen af Banco, og at man i denne Henseende til Tider tog saa meget Hensyn til Kvantiteten, at man var mindre nøjeregnende med Kvaliteten. Paa denne Maade begunstigede man som sagt den bestaaende Tilbøjelighed til Anskaffelse af Blancokredit i Hamborg, fordi Nationalbanken var et saa godt og sikkert Afsætningssted for de heraf resulterende Vexler, medens det ofte var vanskeligt at faa selv gode danske Vexler diskonterede. —

At Jordbunden var godt forberedt, vil fremgaa af det foregaaende, men det varede længe, før det gik op for den almindelige Bevidsthed, at der kunde være Fare paa Færde for os, skjønt det gik galt i den øvrige Verden. Verdenskrisens Udbrud kan sættes til den 24de August, da den første store Fallit udbrød blandt de nordamerikanske Fristaters Kreditinstitutioner. Medens Krisen i de følgende Maaneder fortsatte sin Gang i Amerika og bredte sig videre til England, følte man sig her ret tryk. Følelsen af Fare var maaske tilstede hos enkelte, der var mere kjendte med Tilstanden i Udlandet, men den store Del af Forretningsverdenen var mest tilbøjelig til at betragte det hele som et Skuespil, hvortil vi kun var Tilskuere. Da det i November begyndte at trække op for vore nærmeste Naboer, for Sverige og Hamborg, mistede man vel noget af sit overdrevent lyse Syn paa Tingene, men man var langt fra at ane de kommende Katastrofer. Man kunde jo ikke lukke sit Øje

for, at vor Handel og vore andre Næringsveje var i en lidende Tilstand. Kornpriserne sank og sank. Prisen pr. Tønde gik ned til 5 à 5½ Rigsdaler for Rug og Byg, til 4 Rigsdaler for Havre og til 8 à 9 Rigsdaler for Hvede. For dem, der laa med Lagre af Kolonialvarer, stillede Sagerne sig ikke bedre end for Kornsælgerne. Priserne sank, og for begge Klasser af Varer var Afsætningen højst vanskelig. At Tilvejebringelsen af Kapital ikke var saa let som før, saås ogsaa paa mange Maader. Den 10de Oktober forhøjede Banken sin Diskonto til 6 Procent, samtidig med at den bestemte sig til ikke at udvide sine Diskonteringer. I Virkeligheden var Pengeknapheden langt større, end denne Diskontosats udviste. Den private Diskonto var langt højere, men alligevel ventede Banken indtil den 30te November med at forhøje yderligere, og gik da kun op til 7 Procent. »Fædrelandet«, hvis Tillidsmænd paa Forretningsomraadet var Mænd som Alfred Hage og Wessely, og som i det hele var en stræng Kritiker af Banken, dadlede den 17de November Bankens Fremfærd i følgende skarpe Udtryk: »Oprigtig talt er det at bære sig taabeligt ad, naar man sætter Prisen paa Penge til 6 Procent, naar de gjælder 10, naar man afviser utvivlsomt gode Vexler og antager tvivlsomme.« Selv »Berlingske Tidende«, Autoriteternes Værn, istemmer i Løbet af November Kritiken over den lave Diskonto, bebrejder Banken, at den ikke giver Laan paa Varer, og at den ikke averterer efter rentebærende Indlaan, hvorved Foliopengene kunde komme i Cirkulation.

Man kunde altsaa ikke skjule for sig selv, baade at der var daarlige Konjunkturer paa Varemarkedet, og at der var stor Knaphed paa Kapitalmarkedet, men i store Kredse saå man det som et forbigaaende Fænomen, der vilde forandre sig, naar Forholdene i Udlandet — forhaabentlig snart — bedredes. Gamle M. L. Nathanson, der havde oplevet Krisen i 1799, nærede ingen Tvivl om, at Forholdene nu i alle Henseender var bedre end den Gang (»Berlingske Tidende« 27de Oktober). I »Berlingske Tidendes« Handelsberetning, der jo tildels i Oktober og navnlig hele November Maaned igjennem ikke kan undgaa at konstatere stor Flovhed paa Varemarkedet og

Grosserer ALFRED HAGE.
Efter et Fotograf.

Lammelse af Handelen paa Grund af Pengeknapheden og Verdenskrisen, skriver han endnu den 24de November disse Ord, i hvilke Forhaabningen indtager en langt større Plads end Erkjendelsen af de uheldige Forhold: »Salgets Nedgang er grundet i stor Høst i Udlandet og navnlig i den udenlandske Pengekrise. Naar denne er forbi, vil Salget atter gaa i Vejret. Vi maa være glade, meget glade over, at Tilstanden paa vor Børs er langt bedre end i Udlandet. Denne Tilstand befæster Landets Kredit og viser Soliditeten af vor Handelsstand trods de mange Tab, som Kjøbenhavn har lidt ved de mange Falliter i Provinserne, hvor man i det sidste Decennium har udvidet sig langt over de naturlige Kræfter.« Altsaa en Indrømmelse af, at Folk fjærnt ude i Provinserne ikke har opført sig, ganske som de burde, men ikke den ringeste Tvivl om, at den kjøbenhavnske Handelsverden staar fast som en Bronceklippe. Ja endogsaa i den følgende Uge, umiddelbart før Katastrofen og samtidig med, at der fra Hamborg meddeles, at Stemningen atter er mørk, og at man venter en Suspension af Firmaet Ulberg og Cramér, der havde udstrakte nordiske, særlig svenske, Forbindelser, bevarer Handelsberetningen sin Ro og siger: »Det forekommer os, at Kornpriserne ere nu paa deres laveste Standpunkt, og ved Pengemarkedets fastere Tilstand tør man ogsaa vente en raskere Afsætning og muligen højere Priser.«

Men den 30te November og de følgende Dage holdt Paniken sit Indtog herhjemme, og da Kjøbenhavnerne Tirsdag Morgen den 1ste December aabnede deres Morgenberlinger, stirrede der dem med fede Typer en Hamborgerdepeche i Møde, der ganske tog Modet fra dem: »Bevægelsen og Forskrækkelsen her i Hamborg er ubeskrivelig. Imorgen venter man Suspensioner.« Forventningen blev jo for Hamborgs Vedkommende ingenlunde gjort til Skamme, og man indsaa nu klart, at naar der indtraadte en udbredt Betalingsstandsning blandt de hamborgske Huse, paa hvilke saa stor en Del af den danske Handelsstands Kredit hvilede, samtidig med at Forholdene i Sverige var i fuld Opløsning, kunde denne Kredit ikke længere opretholdes. Og som naturligt var, slog den tidligere Tillidsfuldhed over i sin yderlige Modsætning. Nu overdrev man overalt Faren, man havde paa ingen Punkter Tillid til noget, og man frygtede Falliter paa alle Kanter. Havde der tidligere hersket Flovhed paa Markedet, indtraadte der i den følgende Tid en fuldstændig Standsning i Kjøb og Salg. Fra Varebørserne kunde Aviserne den 6te December i Stedet for den sædvanlige Ugeberetning kun meddele, at der paa Grund af fuldstændig manglende Omsætning ikke var nogen Beretning at afgive. Først den 12te December kom der atter en Ugeberetning, og den viste et yderligere Prisfald af $\frac{1}{2}$ à 2 Rigsdaler pr. Tønde for de forskellige Kornsorter. Endnu mere

broget så det nogle Dage ud paa Obligationsmarkedet. De fireprocents kongelige Obligationer, som i 1856 var over pari og i Størstedelen af 1857 havde været noterede meget nær op imod pari, var i September og Oktober Maaneder begyndt at synke i Kurs. I November fortsattes naturligvis Nedgangen jævnt, saa at Noteringen den 28de November var $93\frac{1}{2}$, men Mandagen den 30te November faldt Kursen med et pludseligt Ryk halvfjerde Procent, og den 1ste December var det ikke muligt at fastsætte nogen Kurs. Den 2den December indstilledes overhovedet hele den officielle Notering af Obligationer »paa Grund af Pengeforholdene«. De følgende Dage gjenoptoges ganske vist den officielle Notering, men for de kongelige Obligationer lykkedes det ikke at fastsætte nogen Kurs før den 8de December. Da noteredes den omtrent som den 30te November, men i Løbet af Maaneden forbedredes den jævnt — i Modsetning til Varepriserne, som vedblev at være lave. Men den gennem en hel Uge fortsatte Umulighed af at handle med kongelige Obligationer paa Børsen er stærkt karakteriserende for Situationen. Det var noget, som man vel tidligere havde set Exempler paa under Krigen, men ikke midt i den dybeste Fred.

Grosserer D. B. ADLER.
Efter et Fotografi.

Iøvrigt havde Tilstanden i December det sædvanlige Præg af en akut Krise. Det er en Undtagelse, naar der gik en Dag uden en Fallit, og Antallet af Falliter var i denne Maaned i Kjøbenhavn 42, hvilket er mere end for hele Aaret 1856. Værst var det i Dagene fra den 14de til den 19de, der figurerer med gennemsnitlig fire om Dagen (deraf sex den 19de). I Provinserne fallerede der i December 30, men dette forholdsvis ringe Tal finder sin Forklaring i, at medens Hovedmassen af kjøbenhavnske Falliter fandt Sted i selve den ominøse Decembermaaned, kom Provinsfalliterne i overvejende Grad bagefter. En Opgjørelse, foretagen paa et Tidspunkt, da saavel den akutte Krise som dens væsentligste Eftervirkninger var overstaaede, gav for Perioden fra 1ste November 1857 til 5te Maj 1858 et samlet Antal Falliter af 224, deraf 81 i Kjøbenhavn, 13 i det øvrige Sjælland, 14 paa Fyen, 7 paa Lolland-Falster og 107 i Jylland. De jydsk Kjøbmænd faldt altsaa i lige saa høj Grad som de kjøbenhavnske som Ofre for Krisen, hvad

der ikke var noget Under, da den stærke Spekulation og den overdrevne Brug af Krediten netop i saa høj Grad havde havt sit Sæde i Jylland — hjulpet frem baade af den direkte hamburgske Blankokredit og af Uforsigtighed fra de unge jyske Bankinstitutters Side. Men i selve December Maaned synes det i Jylland i endnu højere Grad end i Kjøbenhavn at have været Tilfældet, at Kjøbmændene i lange Tider

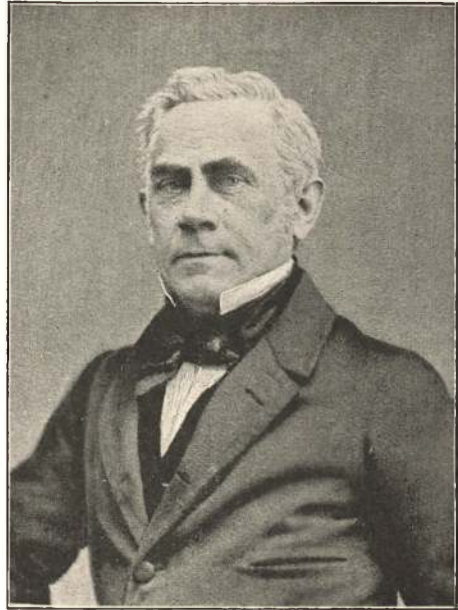
Assurancemægler EDV. JUL. HVIDT.
Litograferet efter et Fotografi.

holdt sig oppe uden at gaa fallit, men ogsaa uden at indfri deres Forpligtelser. Det var jo ikke noget enestaaende Tilfælde, men tværtimod meget almindeligt, at en Fallit afværgedes — i alt Fald for en Tid — paa den simple Maade, at Debitor meddelte den Kreditor, der havde en forfalden Fordring paa ham, at han nødvendigvis maatte forny den, da der aldeles ikke var noget at faa i Boet, hvis han gik fallit.

I andre Tilfælde kunde man se Exempler paa ganske det modsatte. Den almindelige Gravstemning kunde indgyde Folk den Tro, at de var dødsdømte, skjønt de var i Besiddelse af Midler til at klare sig, og der vil kunne nævnes flere Exempler paa, at Handelsfolk kun ved Overtalelse fra Forretningsvenners og andres Side lod sig afholde fra at indgive Falliterklæringen. Der var Folk, som

blev gjort saa tummelumske af den stadige Tale om Falliter, at de vilde melde sig til Skifteretten, skjønt de ingen Ting skyldte bort, og andre, der mente, at Øjeblikket var kommet til at standse deres Betalinger og lukke deres Forretninger, skjønt de laa med betydelige kontante Beholdninger, der imidlertid »skulde gjemmes, til det gik helt galt«. Der kunde vistnok til Opklaring af disse Forhold berettes mange interessante Smaatræk, i Fald Kilderne til disse Dages Historie ikke i visse Retninger flød saa sparsomt. I vor righoldige Memoirelitteratur finder man desværre ikke nogen Erindring om, hvad der foregik i disse bevægede og interessante Dage.

Falliterne var jo imidlertid kun den ydre og mest opsigtvækkende Side af Sagen. Ved Siden af dem var der jo for det første de store Tab, som den Del af Forretningsverdenen led, der holdt sig oprejst. At der var nogle, der tjente, ja maaske endog i disse Dage lagde Grunden til en senere Formue, er naturligt. Pengemænd, der ikke lod sig skræmme af Paniken, men laante Penge ud til Debitorer, som de kunde stole paa, nød godt af den højt opskruede Rente. De enkelte, der købte Effekter, saasom kongelige og andre Obligationer, der var sunkne i Kurs, tjente jo ogsaa. Det er blevet mig fortalt, hvorledes de daarlige Forhold i Sverige i den Grad skræmmede Folk, at de ikke turde købe den skaanske Privatbanks Sedler, der kom hertil som Betaling for Varer, skjønt en Rejse over Sundet kunde overbevise enhver om, at de blev indløste, om ikke med Metal saa dog med solide Riksbanksedler. De enkelte, der havde Mod til at tage dem til de

Grosserer A. N. HANSEN.
Efter et Fotografi.

Grosserer J. ADOLPH.
Efter et Fotografi.

lave Priser, hvortil de blev udbudte, fordi de Handlende, der havde modtaget dem i Betaling, skulde og maatte have Penge, havde naturligvis stor Fordel deraf. Men i det hele og store led Handelsverdenen, ogsaa den solideste og mest formuende Del af den, selvfølgelig store Tab, naar Varelagrene vedblivende sank i Værdi, og mange Debitorer ikke kunde betale. — For det andet fik Krisen sine vidtrækkende Følger derved, at Handelstandens Tab og Forretningernes Standsning i meget stort Omfang maatte virke ind paa andre Samfundsklassers Forhold. Haandværks- og Fabriksdrift led store Tab ved svigtende Afsætning. En Del Bedrifter maatte

helt standse deres Virksomhed, andre maatte indskrænke den, og der fremkom lydelige og berettigede Klager over en omsiggribende Arbejdsløshed.

Under disse Omstændigheder, da Krisen truede og virkelig angreb samtlige Befolkningslag, blev det naturligt, at Offentligheden beskæftigede sig med Sagen, og

Grosserer C. A. BROBERG.
Efter et Litografi.

at Regering og Lovgivningsmagt efter adskillige Overvejelser greb ind i Forholdene. De Momenter, der hovedsagelig førte til, at Staten besluttede sig til at gribe ind, var paa den ene Side Nationalbankens absolute Mangel paa Evne til ved egne Midler at bringe nogen Hjælp, paa den anden Side den specielle Evne, Staten netop i dette Øjeblik havde til at yde Støtte, idet Monarkiets Fælleskasse laa inde med en overordentlig stor disponibel Beholdning, navnlig bestaaende af Vexler paa England, en Beholdning, der var fremgaaet af de indkomne Betalinger i Anledning af Øresundstoldens

Afløsning. Nationalbanken var ikke i Stand til at spille den hjælpende Rolle, som under saadanne Forhold naturlig paahviler et stort centralt og privilegeret Pengeinstitut; den stod selv, som en Taler i Folkethinget udtrykte det, »midt i Krisen«. Den havde i Forvejen strakt sig for langt, dens Midler var udtømte, det var i særlig Grad dens Vexeldebitorer, der rantes af Krisen, og den saå sin betydelige hamborgske Vexelportefølje og en stor Del af den danske komme tilbage med Protest. Det var heller intet Under, at dens gamle Direktører ikke formaaede at bevare Koldblodigheden og lægge sig i Selen for at finde Udveje. En enkelt af dem blev i Løbet af Krisen saa angreben af Nervøsitet, at han i nogle Maaneder maatte trække sig tilbage fra Forretningerne. Den ledende Mand i Direktionen

Grosserer O. B. SUHR.
Efter et Fotograf.

var — navnlig efter at L. N. Hvidt, der ogsaa bærer sin Del af Ansaret for de Fejl, der var begaaede, var død — H. P. Hansen. Han havde det Uheld, at han

selv personlig ramtes stærkt af Krisen. Man fulgte endnu den Gang den gamle Skik, hvorefter Hvervet som Bankdirektør ikke betragtedes som en Livsopgave, men som et halvt Æreshverv, som Direktørerne passede ved Siden af deres andre Forretninger. Hansen var en betydelig Dygtighed, men han kunde baade som privat Forretningsmand og som Direktør overfor enkelte være yderlig liberal, for ikke at sige letsindig i sin Kreditgiven, og han var nu selv ude af Stand til at betale de Vexler, som han efter Tidens Skik havde diskonteret i Nationalbanken.

Banken sendte ved Krisens Begyndelse to Tillidsmænd, D. B. Adler og Edv. Hvidt, til Hamborg for at ordne Forholdene med de Vexelacceptanter, der endnu stod fast, saaledes at deres Accepter kunde blive fornyede paa tre Maaneder. Endvidere sendte den den 7de December sin Bogholder Blechingberg til Hamborg udrustet med Penge, for at han kunde virke beroligende paa Stemningen ved at love før Forfald at indfri de Vexler paa suspenderede Huse, som Nationalbanken havde rediskonteret dernede. Disse Foranstaltninger var jo imidlertid ikke tilstrækkelige til at hjælpe paa Forholdene i Kjøbenhavn, og Manglen paa Hjælp fra et centralt Institut bidrog naturligvis til mangfoldig at forstærke Krisens voldsomme Karakter. De første, der tog Initiativet til at foretage noget, var Grosserersocietetets

Grosserer M. G. MELCHIOR.
Litograferet af J. W. TEGNER efter et Fotograf.

Komité, der bestod af betydelige Kjøbmænd med den energiske og dygtige A. N. Hansen, Bankdirektørens Broder, i Spidsen. I Komiteens Møde den 1ste December besluttede man at andrage Regeringen om at yde Laan til Nationalbanken. Resultatet blev, at Monarkiets Finanser laante Nationalbanken først 1 og derefter 1¹/₂ Million Rigsdaler til 8 Procent Rente og paa 3 Maaneders gjensidig Opsigelse (dog saaledes, at Ministeriet ikke kunde opsigte før 30te September 1858), foruden at Finansministeriet lod en Sum af omtrent 900,000 Mark Banco (600,000 Rigsdaler), som det i Forvejen havde tilgode hos Banken, forblive indestaaende. Laanet ydedes forøvrigt mod fuldt betryggende Sikkerhed, nemlig mod Pant i Statskassens Obligationsgjæld til Banken ifølge Forliget af 1838 angaaende de ²/₆ af Bankheftelsesrenterne. Til at bistaa Banken

med Hensyn til den Del af Pengene, der skulde anvendes til Udlaan mod Pant i Varer, valgtes Grossererne J. Adolph, Broberg, O. B. Suhr og senere endvidere M. G. Melchior, Georg Pedersen og Mæglerne Jørgensen og Simmelhag.

Den 2den December afholdtes et stort og livligt Møde paa Børsen, hvor navnlig Alfred Hage tog Ordet for, at Regeringen skulde gribe ind. Den 10de afholdtes atter et stort Børsmøde, hvor et af Komiteens Medlemmer, David Halberstadt, fremsatte og motiverede et Forslag om, at man skulde søge oprettet en Diskontokasse, der af Kongerigets Finanser skulde modtage fire Millioner Rigsdaler. Under

Grosserer DAVID HALBERSTADT.
Efter et Fotografi.

Generalkonsul HENDRIK PONTOPPIDAN.
Efter et Fotografi.

Motiveringen af Forslaget udtalte Halberstadt, der i det første Møde varmt havde taget Nationalbanken i Forsvar, at Banken i de sidste Dage havde indtaget en saa ubestemt og passiv Holdning overfor Handelsstanden, at denne maatte se at hjælpe sig selv. Forslaget blev vedtaget med en Ændring af Alfred Hage, der væsentlig gik ud paa, at Pengene ikke skulde søges fra Kongerigets Finanser, men at man skulde henvende sig til Kongen og anmode ham om at befale Monarkiets Finansminister at skaffe Pengene tilstede navnlig ved Inddragning af Øresundsfondens Vexler. Hage, som — skjønt ikke længere aktiv Kjøbmand — var den eneste Repræsentant, Handelsstanden havde til at tage sig af sine Interesser i Rigsdagen, havde allerede den 8de December i Folkethinget stillet en Forespørgsel, der af Kongerigets Indenrigs-

minister, Krieger, for Hovedspørgsmaalets Vedkommende var blevet besvaret halvt afvisende og helt afventende, samtidig med at Ministeren imidlertid benyttede Lejligheden til at konstatere Statskassens Beredvillighed til at yde Hjælp i Anledning af den imidlertid opdukkede Pontoppidanske Affære.

Hendrik Pontoppidan, der som ung Mand var gaaet til Hamborg og havde etableret sig der, og som var Kommissionær for en Mængde danske, navnlig jyske Kjøbmænd, der havde en stor Blankokredit hos ham, var, til Trods for, at han havde samlet sig en betydelig Formue, i alvorlig Forlegenhed paa Grund af Umuligheden af under de forhaandenværende Forhold at skaffe Penge til Dækning af Vexelaccepter. Det var klart, at hvis han faldt, vilde han rive en stor Mængde danske Kjøbmænd med i Faldet, og Krisen

wilde faa en uberegnelig Udstrækning. Allerede ved Adlers og Hvidts Ophold i Hamborg havde Adler i kraftige Udtryk forlangt Bankens og Statens Assistance, men fore-

Godsejer REGNAR WESTENHOLZ.
Litograferet efter et Fotograf.

løbig turde ingen af dem inlade sig derpaa. Imidlertid rejste Pontoppidans tidligere Kompanion, Regnar Westenholz, ned til ham, og i Forening med Privatbankens Direktør, Tietgen, der ogsaa var kommen derned, og Møntagent Moritz Levy i Altona — som kort efter kaldtes til Kjøbenhavn for at bistaa Nationalbankens Direktion og senere blev Direktør i Banken — gennemgik han Status. Man kom til det Resultat, at naar der ydedes et Laan af en Million Mark Banco (666,666 $\frac{2}{3}$ Rigsdaler), kunde Situationen reddes, og Pontoppidan vilde være i Stand til at opfylde sine Forpligtelser, tilbagebetale Laanet og endda være en formuende Mand.

C. F. TIETGEN.
Litografi af J. W. TEGNER efter et Fotograf.

Resultatet telegraferedes af Tietgen til Kjøbenhavn, hvor Mænd af Handelsstanden, særlig Broberg, med Iver tog sig af Sagen. Efter nogen Vaklen besluttede Regeringen

og Banken, at Laanet skulde ydes med $\frac{2}{3}$ af Kongerigets Finanser og $\frac{1}{3}$ af Nationalbanken, mod at der paa Børsen tegnedes en Garanti for $\frac{1}{3}$ af det samlede Beløb. Garantien blev adskilligt overtegnet. Iveren for at tegne var stor — de solideste Folk garanterede af Interesse for det almindelige Vel, de mindre solide tildels ogsaa fordi Sagens Bristen vilde have indeholdt en alvorlig Fare for dem selv. Regeringens Beslutning stadfæstedes bagefter ved en Lov af 12te December.

Den 11te December havde Deputerede fra Grosserersocietetets Komité Audiens paa Frederiksborg hos Frederik den Syvende for at forebringe det paa Børsmødet

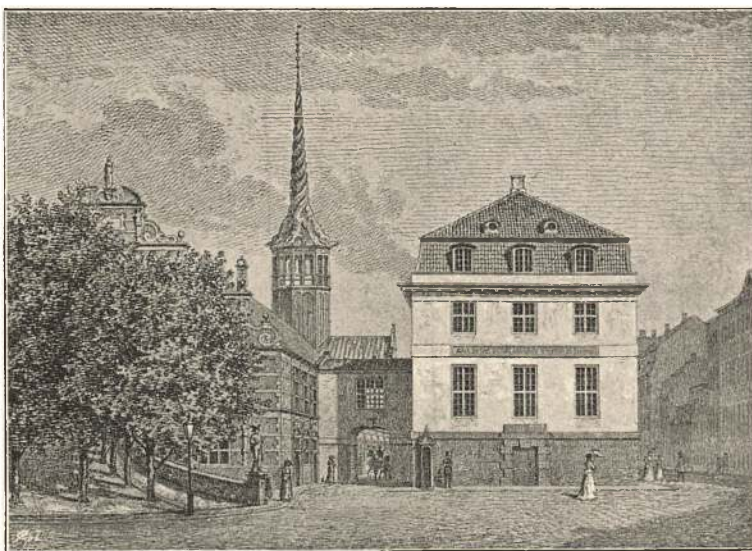
MORITZ LEVY.
Efter et Fotograf.

vedtagne Andragende. Kongen svarede, at han vilde gjøre alt, hvad der stod i hans Magt som konstitutionel Konge, for at skaffe Hjælp saa hurtigt som muligt, og et Par Dage efter forelagde Indenrigsministeren Rigsdagen et Forslag om Bemyndigelse til for Kongerigets Vedkommende at afslutte et Laan paa 300,000 Pund Sterling, der skulde kunne anvendes til Lettelse af Omsætningsforholdene. Det nævnte Beløb havde Monarkiets Finansminister, Andræ, tilbudt at udlaane af Øresundsfondens Midler de første 14 Dage af Januar Maaned. Forslaget, som blev endelig vedtaget af Rigsdagen den 18de December, vakte adskillig Kritik; men det væsentligste Ankepunkt, nemlig det højst uhensigtsmæssige i, at Beløbet først saa sent som et Stykke

ind i Januar blev stillet til Disposition, kom man let ud over. Det viste sig nemlig, at Grunden kun var den, at de Vexler paa London, som Øresundsfonden vilde levere, ikke forfaldt før. Sagen ordnedes ved, at Vexlerne leveredes strax og diskonteredes ved Privatbankens Hjælp. Der nedsattes nu en Regeringskommission for at overveje, hvorledes Pengene skulde anvendes, og ifølge dennes Forslag oprettedes »Den midlertidige Laanekasse for Kongeriget«, hvis Bestyrelse blev Højesteretsadvokat Liebenberg, Departementsdirektør T. C. Dahl, Grossererne C. A. Broberg og J. Adolph og Fabrikejær M. P. Bruun. Kassen virkede ved Vexeldiskontering (dog kun i mindre Omfang) og navnlig ved Udlaan til Handlende og i særlig Grad til Kommuner og offentlige Stiftelser og til Spare- og Diskontokasser i Provinserne.

Mindre Beløb laantes ogsaa til Landejendomsbesiddere, Haandværkere og Fabrikanter. Kassen led intet eller i alt Fald et ganske forsvindende Tab ved sin Virksomhed.

Der blev den Gang rettet stærke Angreb mod Regeringen, særlig mod Monarkiets Finansminister, fordi Statens Midler ikke med langt større Hurtighed blev anvendte til at bringe Hjælp imod Krisen. Angrebene er senere blevne gjentagne, men den i dem liggende Kritik er ensidig. Først maa man lægge Mærke til, at den Del af Hjælpen, der laa nærmest og naturligt for, og til hvis Ydelse der ikke knyttede sig Betæneligheder af alvorlig Art, nemlig Laanene til Nationalbanken, blev ydet hurtigt og resolut. Og det drejede sig ved disse Laan ikke om Bagateller, men om en Sum

Den gamle Nationalbank ved Børsen.

af fem Millioner Kroner i nuværende Mønt foruden det Beløb af over en Million, som Statskassen i Forvejen havde indestaaende. Naar man ikke strax gik videre ad anden Vej, men først tog sin Beslutning, efter at alt var overvejet, og Bankens Mangel paa Evne til at beherske Situationen var konstateret, maa det erindres, at der altid knytter sig store og principielle Betæneligheder til Ydelse af direkte Hjælp af Statskassens Midler overfor en Situation som den foreliggende. Erfaringerne andetsteds fra og de højst uheldige Erfaringer fra vor egen Historie i Henseende til Statshjælpen under Landbrugskrisen i Tyverne manede i alt Fald til at gaa frem med yderste Varsomhed og overveje Sagen nøje. Med Kjendskab til Andræs Personlighed vil man forstaa, at han ikke var og ikke kunde være den, der lod sig presse til at lade de principielle Betæneligheder fare uden efter grundig og moden Overvejelse.

Krisen føltes, mens den varede, som en Ulykkens og Uhyggens Tid, og man var længe om at forvinde dens Eftervirkninger. Men foruden Ulykkerne bragte den ogsaa adskilligt godt. Den fejede meget usundt ud af Forretningslivet; den lærte Befolkningen i højere Grad at sætte Tæring efter Næring, og fremfor alt virkede den til grundigt at reformere vore Kreditforhold. Nationalbankens Organisation og Ledelse fornyedes og forbedredes, og man arbejdede sig ud af den højst uheldige Afhængighed af den hamborgske Blankokredit.

JOHANNE LUISE HEIBERG.

Efter D. MONIÉS Maleri.

TEATERTILSTANDE 1848—64.

AF

EDVARD BRANDES.

I hundrede Aar, fra 1748 til 1848, var det kongelige Teater ikke den fornemste Scene i Hovedstaden, men det eneste Teater i Kjøbenhavn. Tilfældet er sikkert saare sjældent. Et anseligt Kongerige — thi man maa erindre Danmarks Udstrækning i svunden Herlighed dengang mod Nord og Syd — besidder en blomstrende Hovedstad, Sæde saavel for Hof og Regering som for Universitet og Militær, og skjønt allehaande Interesser, adelige og borgerlige, litterære og musikalske samler sig om Scenens Kunst, har Hovedstaden kun ét eneste Teater,

18*

hvis Eneret synes saa ubestridelig, at den kun kan ophæves med uhyre Besvær efter aarelange Angreb og det endda blot stykkevis. I hundrede Aar stod det kgl. Teater urokkeligt paa sin Ret, og selv nu, da disse Linier skrives, er dets Privilegium efter halvandet Aarhundredes Forløb siden Grundlæggelsen endnu ikke omstyrtet.

Hvad Under da, at et Teater med en saa uindskrænket Magt omgaves med en tilsvarende Glans i Folket. I et Aarhundrede havde enhver Forfatter fra Holberg til Hostrup søgt til dets Brædder — i et Aarhundrede havde al Skuespilkunst, som Danmark frembragte, aabenbaret sin Skjønhed eller sit Vid indenfor dets Kulisser — i et Aarhundrede havde alle Æventyr om smukke Damer og letsindige Herrere, alle

J. L. HEIBERG.
Efter et Litografi.

Anekdoter om Vittighedsmagere, kort sagt Byens hele Zigøjnerliv været knyttet til den danske Skueplads. Den var en Verden for sig selv, en hemmelighedsfuld og vidunderdejlig Verden, hvortil alle Landets Aladdin'er søgte hen for at vinde den magiske Lampe: Oehlenschläger saavel som Michael Wiehe, Schwartz saavel som Høedt, Rahbek og Ryge, begge Heiberg'erne, alle de fortryllende Kvinder, som Danmarks livslystne Adelige og unge Digtere havde elsket.

Det kongelige Teater var i ét Aarhundrede den *enevældige* Scene.

I den Periode, som her skal omtales, rejstes der en Kamp mod Enevælden, baade udefra og indefra. Fra 1848 til 1864 føres der en heftig, forskelligartet Strid; saa efter den ulykkelige Krig bliver der en Stilstand paa godt og vel en Snes Aar, indtil atter Kampen bryder ud og denne Gang endnu mere frihedsfordrende end før.

Men den første Begyndelse er den, at en anden Scene faar Lov at eksistere i Kjøbenhavn. Der opnaas en Bevilling i 1848 for det Teater, som bliver Kasino. Man vil ikke nu have nogen Vanskelighed ved at forstaa, hvor ivrigt de mest konservative Kunstforstandige den Gang modsatte sig Kravet om flere Scener. Ogsaa i vor Tid ser vi Autoriteterne modvillige mod Teaterfriheden. En Mand af Vid og Aand som Johan Ludvig Heiberg kæmpede som en Løve for at bevare det kgl. Teaters Enevælde, ganske tilsvarende til, at han politisk forholdt sig fjendtlig til den

parlamentariske Forfatningsbevægelse. Det var i Virkeligheden en Anakronisme, da han den 23de Juli 1849 udnævntes til Direktør for det kgl. Teater, efterat dette nogle Maaneder i Forvejen var gaaet over fra at være Kongens til at blive Statens. Hvem der skulde været Manden, er ikke godt at sige nu. Men vist er det, at Heiberg var det ikke. Han blev det tyve Aar for sent. Som fyrretyveaarig Mand, da han stod som Vaudevillens Skaber og Indfører af en ny Smagsretning, nys

Hofteatret.

Søndagen den 9. September 1855, Kl. 7.

opføres:

En Kjærligheds-Historie fra Versailles.

Comedie i 6 Acter af Alexander Dumas. (Første Gang.)

Personerne:

Hertugen af Anjou, Ludvig den 14des Sønsøn...	Hr. C. Nielsen.
Roger, Vicomte de Saint-Herém	— Wiehe.
Hercules Dubouloy	-- Høedt.
Charlotte de Merian	} Pensionairer i Opdragel- sesanstalten i St. Cyr {
Louise Maucclair	
	— Rosenkilde.
Hertug d'Harcourt, fransk Gesaudt i Madrid	Hr. Martini.
Comtois, Rogers Tjener	— A. Nielsen.
En Politisergeant	— Sørensen.
En Tjener	— Rau.
En Officer	— Lund.
En Laquais, Soldater.	

Handlingen foregaaer: 1ste Act i St. Cyr; 2den Act i Paris; 3die, 4de og 5te Act i Madrid.

Under Anførsel af Hr Musikdirecteur Lincke udfører Orchesterets

Plakat fra Hofteatrets Aabningsaften.

(Originalen tilh. Hr. Skuespiller SCHWANENFLÜGEL.)

hjemkommen fra Ulandet, fuld af de livligste Teaterinteresser, af Kritik og Virksomhedstrang — da skulde man ladet ham skabe Teatret i sin Aand ovenfra. Men da holdt man ham paa Siden som Oversætter og Skuespillerindemand. Nu i 1849 var han nær de tres — træt, fornem, gnaven og saa uhyre ensidig, at han foretrak eller *vilde* foretrække den sletteste Vaudeville for det sikreste Mesterværk. — Han var saa lidt Manden, som Begivenhederne netop udviste: under ham skete en Art Revolution indenfor selve det kgl. Teaters Mure.

Kasinateatret var oprettet og virkede ved Siden af Nationalteatret. Men hvad betød dette? Intet — intet imod hvad der skete, da Høedt og Wiehe med Udgangen af Sæsonen 1854—55 forlod det kgl. Teater. Umiddelbart opad dette — paa saa fint benævnt en Scene som *Hofteatret* — ikke alene grundede de en Konkurrence, men ødelagde Teatrets Autoritet ved at bevise, at de som Oprørere udmærket kunde trives paa Trods af Heiberg, det kgl. Teater og hele den Magtglans, som omstraaledede *den danske Skueplads*. Saa voldsom var denne — ikke verdenshistoriske — Be-

Fru JULIE PAETZ, f. Schmidt.

givenesshed, at den knuste Heiberg. For at Michael Wiehe kunde vende tilbage til det kgl. Teater, maatte Heiberg gaa. Han blev kun siddende i den Sæson, da Wiehe og Høedt spillede paa Hofteatret, og i hvilken Fru Heiberg gjorde heroiske Anstrengelser — fortsatte efter Døden i hendes Memoirer — for at frelse det Heibergske Hus' Ære. Dermed var ikke just hans Lyst knækket, men Ministeriets Tilbøjelighed til at beholde ham som Chef. Man forgyldte hans Afsked med den størst mulige Pension, men man tvang ham bort, erstattende ham med saare svage Kræfter, alt for at Wiehe og Høedt kunde vende tilbage.

Dette saå ud som kun Nederlag for den Heibergske Familie eller Heibergske Politik, om man vil. I Virkeligheden var det selve det kgl. Teater, der led Neder-

laget. Et synligt Tegn herpaa var dette, at den Mand, der formelt havde styret Hofteatret 1855—56 — reelt var det vel Høedt — at H. V. Lange Aaret efter kunde aabne et nyt Teater i Kjøbenhavn, Folketeatret nemlig. Saaledes var der i Løbet af ti Aar skabt ved Siden af det kgl. Teater to nye Scener. Hvor meget dette betød, kan man slutte deraf, at der hengik 25 Aar, inden det tredie kjøbenhavnske Teater, Dagnarteatret, aabnedes, og derved sattes der atter Bom for Teaterfriheden, i hvert Fald for en Snes Aar.

Ved den Periodes Udgang, der varer fra 1848—64, var dog ikke alene to nye Teatre rejste, men det kgl. Teaters Enevælds-Tid følte endt, fordi de Store var bort-gaaede og ingen af samme Rang tilkomne. Fru Heiberg optraadte for sidste Gang

»Debatten i Politivennen« paa det kgl. Teater.

Efter en Tegning af ERIK HENNINGSEN.

den 2den Juni 1864, Michael Wiehe døde den 31te Oktober 1864. N. P. Nielsen og hans Hustru var den Gang allerede døde, C. N. Rosenkilde sagde Scenen Farvel 1861, Livet nogle Maaneder senere, Høedts Stjærneskudstindren varede kun sex Aar. Og hvad man erhvervede til Erstatning, egentlig kun Mænd, nemlig Vilhelm Wiehe og Adolph Rosenkilde, var Kunstnere, som Teatret i sin Stormagtsstid havde stødt bort for nu i sin Trængselstid at kalde til sig, endda de var ringere, end hvad de skulde erstatte. Kun én Skuespillerinde af stort Talent, Frk. Julie Schmidt, nuværende Fru Paetz, lovede det allerskjønneste, ung og dejlig var hun og af et ildfuldt og lidt zigøjneragtigt Temperament. Hun var kun sexten Aar gammel, da det tillodes hende at være Shakespeares Beatrice overfor Michael Wiehe som Benedict i *Megen Staahej for Ingenting*, og hun formaaede at være koket og fornem og slagfærdig og glødende forelsket — saa Portia-lignende, som ingen i mange Tider paa vor Scene, end ikke Fru Heiberg, skjønt denne selvfølgelig var Begynderinden langt overlegen i Vid og Forstand. Men Fru Heiberg kæmpede paa sin sidste Teatervej den tunge Kamp med Aarene, og Alders-Bevidstheden gjorde hende sødlig og snerpet og affekteret, naar hun trods alt *vilde* være ung, medens Teatrets nye Elskerinde var naturligt ung og glad og frimodig. Sex Dage forinden Michael Wiehes Død optraadte Fru Paetz for sidste Gang.

Og ligesom Teatrets Store døde bort, uden at erstattes, saaledes gik det ogsaa med den danske Skuespildigtning. Heiberg författede vel intet for Teatret i denne Periode, men hans Aand svævede dog over Vandene, og hans underlige Teater-Æstetik satte Spor i Vaudevillens sidste Skud. Han dør 1860 lige inden Periodens Afslutning. Hertz virker endnu med fuld Kraft indenfor samme Tidsrum: saa

store og berettigede Teatersukces'er som *Tonietta*, *Scheik Hassan*, *De Deporterede*, *Den Yngste* falder indenfor 1860, indeholdende sceniske Fremstillinger, der hører til vor Scenes berømteste, Fru Heibergs og Michael Wiehes i *Den Yngste*, Høedts i

Fru J. L. HEIBERG.
Efter W. MARSTRANDS Maleri.

De Deporterede. Efter 1860 glider Hertz langsomt over i Alderdommens blodfattige Produktion. Hostrup bringer til Heibergs første Regeringsaar — til Heiberg, der havde behandlet ham saa forsmædeligt i sine Censurer — de sidste Udslag af sin Ungdomsdigtning: *Tordenvej* og *Drøm og Daad*. Og endelig Hauch kunde endnu skænke Teatret Skuespil, der snarere var mere virkningsfulde end hans Ungdomsdigtning: *Marsk Stig*, *Tycho Brahes Ungdom*, *Æren tabt og vunden*. Alt inden 1860. Derefter dør dansk Drama ud for en Snæs Aar, thi at saadanne Stykker opførtes som de Thornamske Lystspil, vidnede kun om, hvor hurtigt og hvor dybt man var sunken fra de fejre Dage.

Altsaa: de nye Teatres Oprettelse, Revolutionen indenfor Teatret, Heibergs Fald, de vekslede Direktører efter dette, de Stores Bortgang, det danske Skuespils Forfald — alt dette kjendetegner Perioden som den svindende Storhedstid.

*

*

*

Da Heiberg overtog Chefposten, var alt endnu glimrende. Intet Under, at man netop under den vaagnende nationale Stemning, medens der med Held kæmpedes mod Statens ydre Fjender, og medens Grundlovens Udstedelse syntes at

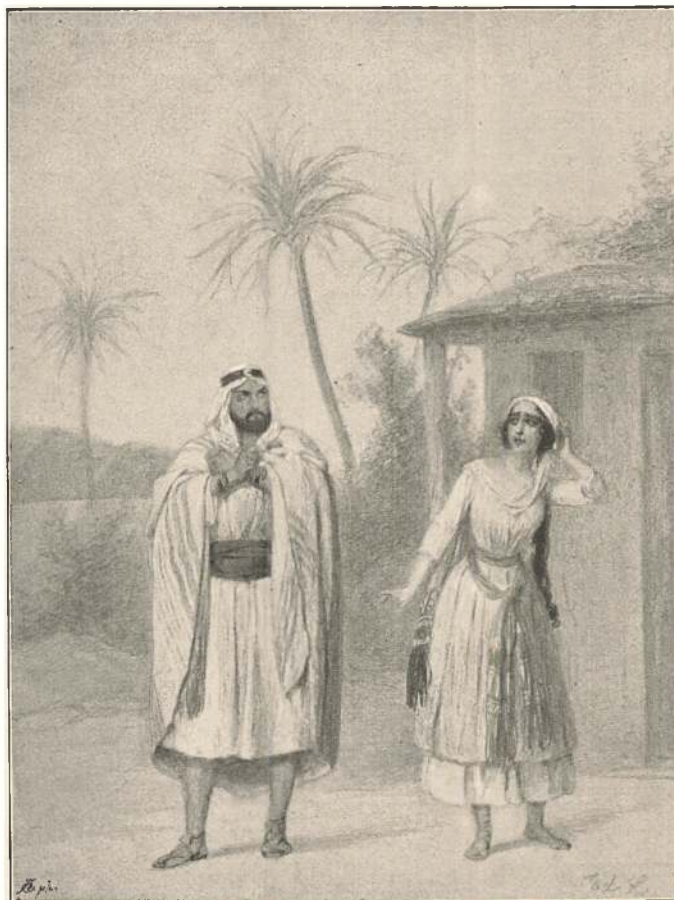
forandre Landet indadtil og kaldte paa allehaande nye Kræfter, at man da tænkte sig en lignende Blomstringstid for Teatret, der ogsaa for Tidens bedste Mænd stod som næsten det fineste Udslag af Danmarks Kultur.

Forsaavidt var det rimeligt, at Heiberg blev dets Chef. I hans Hus — i hans *Salon*, som man vilde sige paa Fransk — samledes den bedste Intelligens og derimellem Folk, der snart skulde staa i Spidsen for Landets Regering. Monrad, Andræ, Tscherning — for blot at nævne nogle Venner af Familien, og som en Art Konfessionarius, saaledes som et Fyrstehus kjender det, ansat ved det Heibergske Hof, selve Sjællands Biskop, Kirkens Primas, Teologiens Ypperste: Martensen. Han diskuterede æstetiske, filosofisk-spekulative Spørgsmaal med Husets Herre, der aldrig hævdede sig til den videnskabelige Ligeegyldighed overfor Teologien, og han lyttede alvorsfuldt til den smukke Frues teologiske Udviklinger, thi efter at hun, Jødepigen, den forfløjne Teaterlev først var bleven gift, forvandlede hun sig med sin Stands Assimilationstalent hurtigt til en aandrig Verdensdame, der konverserede paa alle Verdens Sprog, skjønt hun ikke talte et eneste. Først hørte hun efter, naar Heiberg og Martensen hegeliserede sammen, med en i Memoirerne vistnok overdreven Ærbødighed, dernæst »vovede« hun sig frem og sad snart afhandlende og meddømmende og afgjørende mellem Tidens bedste Hoveder, overmaade smuk og fængslende, uhyre affekteret, men overlegent smidig og kløgtig. Og hvad Husets stadigste Gæster, Digterne og Kunstnerne, angik, saa var der ingen Grænse for den Hyldest, hvormed de nedknælede for hende, uden den, som hendes Uangribelighed satte. Ved Husfruens alle indtagende Væsen øgedes ogsaa den Glans, der stod omkring et Hjem, i hvilket J. L. Heiberg var Vært. Da han 1849 blev Teaterchef, havde han knust al Modstand imod sig fra Digterlavets Side. De største og de mindste. Han havde gjenoptaget den af Baggesen førte Kamp mod Oehlenschläger, besejret denne saa langt, at den gamle Digter havde bragt *Dina* og *Kjartan* og *Gudrun* som Forsoningsoffer til Fru Heiberg; han havde, for at tage en af de mindste, bespottet Overskou som Digter og Kritiker, med den yderste Haan reduceret ham til et O (med Hentydning til det O., hvormed Overskou signerede sine

TH. OVERSKOU.
Litograferet efter et Fotografi.

Artikler), og da han blev Teaterchef, kunde han ansætte den lidet egnede Overskou som Sceneinstruktør, fordi han var sikker som den lydige Slave. Det var da ogsaa Overskou, der dumt, men tjenerlydigt besørgede Stridens Udbrud med Høedt ved *Hamlet*-Prøverne. Ved selve det kgl. Teater besad Heiberg den største Indflydelse, inden han formelt overtog Regeringen: dels ved sine Vaudeviller, som

Fru Heiberg som Ruth (i Athalia Schwartz' 2 Akts Drama »Ruth«, opf. 1ste Gang paa det kgl. Teater 24/11 53).
Efter EDV. LEHMANN'S Tegning.

næsten alle opførtes hver eneste Sæson, dels ved sin Hustru, der var Teatrets Primadonna, dels endelig ved sine Venner, der som Hertz for Exempel fandt sig i at optræde som Drabant for den straalende Planet. Forgudet og beundret af det store Publikum, hos hvem Vaudevillerne havde skaffet ham Popularitet, højtagtet af de Intelligente, hos hvem hans Kundskaber, Digtning, udmærkede Forstand skaffede ham berettiget Aerkjendelse, frygtet af Modstandere paa Grund af sin skarpe Pen og hadefulde Vittighed var han saa enevældig, at han kunde lukke for Victor

Hugo det Teater, som han aabnede for den Scribeske Skoles tarveligste Produkter. Vil man maale Størrelsen af hans Magt, kan man maaske bedst tage et Par Anmeldelser, skrevne af to af vor Litteraturs fornemste Skribenter: den Anmeldelse,

KR. MANTZIUS (i sit Ungkarlehjem).

Efter en Skitse af CARL BLOCH, tegnet af FRANTS SCHWARTZ.

hvori Poul Møller gjennem Omtale af *To Tidsaldre* hylder det Heibergske Hus' Ideer, og endnu mere den Kritik, hvori en større Aand, Søren Kierkegaard, med Sprogets fuldendte Kunst og med en til Emnet uforholdsmæssig Dybsindighed behandlede Scribes sølle Pjes *Den første Kjærlighed* og dens Fremstillere paa det kgl. Teater. Hvor burde ikke Kierkegaard foragtet det grove og ringe Menneske, som Scribe

var i sit Forfatterskab — dog saa mægtigt virkede Heibergs Indflydelse, at Kierkegaard tog denne Fabrikant for en Kunstner og gjorde hans Spidsborgerlighed til Gjenstand for en Selvpiners fine og tungsindige Moraliseren. Scribe og Søren Kierkegaard — Publikumslakajen og Filosofen for den eneste Læser! Der hørte en Heiberg til for at skænke disse Modsætninger den Enhed, i hvilken de kunde gaa op: nemlig Heiberg selv.

*

*

*

I den Foraarstid, der var over Danmark i 1849, kom da med lyse Forjættelser Efterretningen om, at det Heibergske Hus' Glans nu ligesom uopløseligt var knyttet til det danske Nationalteaters høje Minder og rige Kunst. Teatret laa i Landets og

ADOLPH ROSENKILDE.

Hovedstadens Hjærte som et hemmelighedsfuldt *Elverhøj*, der om Dagen kunde synes graa og uanselig med lukkede Porte, medens kun travle Skikkelser sneg sig ind ad Bagdøre — for saa, naar Mørket faldt over den øvrige Stad, da at rejse sig i en ukjendt Herlighed, med opslagne Porte, straalende af Lys, indbydende til en Fest, hvor Riddere og skjønne Damer eller forslagne Tjenere og muntre Kammerpiger talte om Elskov og List, om Lidenskab og Glæde og spottede de dumme Gamlinger og de snerpede Matroner — en Fest for Ungdom og Skjønhed og Elskov, hvor

Guldbægeret raketes til hver den Tilskuer, der vilde drikke sig en Rus i Poesiens Mjød. Dansk Poesi havde da i mange Aar været en dagsky, romantisk, barnlig-æventyrlig Poesi, en *Syvsoverdag*, hvor Slottet løftedes af Ruiner for at fremtrylle Volmer og Gurre, medens Virkeligheden var latterlig — en Poesi, der gjerne blev til Ballet som *Et Folkesagn*, atter spillende omkring *Elverhøj*, og som førte det Overnaturlige ind i den jævne Vaudeville, satte den evige Jøde med Lykkens Galosker ind i *Gjenboerne* og Dronning Gunhild i Peder Ravns *Tranedans*. Man maa aldrig glemme, hvilket Fepalads det kgl. Teater var for den danske Ungdoms Fantasi, naar man vil forstaa den Dragning, der førte Michael Wiehe til Teatret og gjorde ham til det Vidunder-Menneske, han blev, og som ligeledes tvang den snarest modstræbende Høedt til den samme Scene, hvorom alle hans Tanker blev ved at kredse, og som syntes ham næsten Verdens Midtpunkt — hans Verden, Michael

Wiehes Verden. Da han tilsidst helt løsreves fra den, kom ogsaa hans Sjæl ud af sine Fuger. Han mistede »det Centrale« — som man den Gang sagde — og kunde ikke mere finde Ligevægt og Forstaaelse.

Hvorfor Teatret da var denne Vidunderverden? Fordi det som sagt i et Aarhundrede havde været den eneste Scene — den, hvortil der knyttedes hele den dramatiske Kunst, der sætter Fantasien i saa stærk Bevægelse, frembringer den store Spænding, den hede Begejstring, den rige Afvexling. Dette er jo Teatrets almenbekjendte Hemmelighed, at det hver Aften skaber en ny Verden for den undrende

VILHELM WIEHE.

Tilskuere — aabenbarer ham Menneskers Hændelser, sære Skæbner, Stuer og Huse, Lande og Tidsaldre, som han alt faar Lov at kjende nogle faa Timer, indtil han igjen staar ude i Mørket, atter sig selv og ubekjendt med hint, naar bare Porten er lukket, og Forestillingen er forbi. Den uhyre Magt, som enhver Scene øver paa enfoldige og kloge Sjæle i et Land, den havde det kgl. Teater alene øvet. Og ved Nationens Ypperste: Holberg — Ewald — Oehlenschläger — de to Heiberg'er — Hertz.

Og ved Siden af dette hjemlige Fond af Komik og Tragik, saa havde jo Teatret ogsaa bragt Bud fra det aandeligt Mærkelige og Oprørske og Ophøjede, som den fremmede Digtning indeholdt. Den tysk-franske Følsomhed fra Destouches op til Diderot, fra Lessing ned til Kotzebue havde her sat alle ømme og gode Sjæle i

Bølgegang. Beaumarchais' Skuespil havde ogsaa herhjemme — omplantede strax efter deres Fremkomst — indvarslet den kommende Revolution. Det nye Aarhundrede, der havde skænket Teatret Oehlenschlägers Tragedier, havde tillige bragt Shakespeares Dramer til den danske Scene. En ung Mand, der som Michael Wiehe i Trediveerne drømte som Elev ved Teatret, kunde i en eneste Sæson se flere berømte danske og fremmede Skuespil, end man nu kan se i ti Sæsoner — og tilmed i en

F. L. HØEDT.

Fremstilling, hvorom man nu kun har en svindende Overlevering. Naå hin Fuldkommenhed kan vi aldrig.

Thi fordi Teatret var det eneste, maatte nødvendigvis alle Kræfter søge derhen. Kun dér fandt Talentet sin Udvikling og Plads. I hundrede Aar kjendes her i Danmark ikke et Navn paa en Skuespiller undtagen fra det kgl. Teater. Selv det Duelige kunde vrages, naar det ikke var præget af en Afslethed eller Fornemhed, hvorpaa man den Gang satte Pris, eller i hvert Fald naar en vis Modenhed ikke var naaet. Denne Periode fra 1848 til 1864, det begyndende Forfalds Periode, præges derfor ved den Omstændighed, at Teatret, som ovenfor sagt, i Begyndelsen frastøder de Skuespillere, som det senere

maa tage tiltakke med. Saadant er Tilfældet med Kr. Mantzius, Adolph Rosenkilde, Vilhelm Wiehe — først afviste, senere indtagende fremragende Stillinger.

*

*

*

Hvad Heiberg regerede over ved sin Tiltrædelse, var da en Trup, til hvilken man sjældent ser Magen. Endnu 1849 kunde vor Nationalscene trodse Sammenligning med ethvert fremmed Teater: ingen besad en rigere, mere lysende Stjernekrans end vor. Ikke Théâtre-Français, ikke heller Wiener Burgteatret: saa sikkert

som Fru Heiberg lettelig maalte sig med Mlle Favart eller med Fru Wolter, Phister overstraaede Got eller Regnier som Komiker, Michael Wiehe besad en Skjønhed, som hverken Delaunay eller Sonnenthal har naaet. Og Bevidstheden om deres Ypperlighed styrkede de danske Kunstnere, gjorde dem vel selvbevidste og maaske lidt højhedssyge — naar Verden for dem beroede i det kgl. Teaters Nøddeskal — men ogsaa selvforpligtende og opfyldte af deres Kalds Ansvar. En Forestilling *skulde* gaa udmærket, ulasteligt over Brædderne: alle var lige ivrige for Resultatet. Nutil-dags er der saa megen Tale om Iscenesættelse og Instruktion; især det sidste vilde Kunstnere som Fru Heiberg, Phister, Michael Wiehe, Anna Nielsen med Rette afvist: de var modne Men-nesker og *kunde* deres Ting og be-høvede ikke Instruktion fra en eller anden Herre, som skulde ansættes til at undervise dem, der evigt og altid syslede med Tanken paa Skue-spilkunstens Opgaver. Man tænke sig Fru Heiberg undervist som Sophie i *Nej* af en Instruktør eller C. N. Rosenkilde som Trop eller Phister som Henrik i *Maskeraden*: hvem kunde lære dem noget! Hvis man da ikke som Høedt kom med nye Principer for det ophøjede Dramas Fremstilling — og selv han faldt næppe paa at instruere Fru Heiberg om, hvordan hun skulde spille Lisbeth i *En Søndag paa Amager* eller Fiorella i *Den Yngste*.

MICHAEL WIEHE.

Som Truppen var, magtede den Tragedie, Drama, Konversationskuespil, Lystspil, Vaudeville — alt, hvad man vilde forlange. Ganske sikkert, Tragedien havde mistet sin største Kraft i Ryge for ikke mange Aar tilbage. Man fandt dog en Erstatning i N. P. Nielsen. Han manglede Højhed, og han naaede ikke til den inderligste Lidenskab, men han kunde blive imponant omtrent som Christian VIII var det: et prægtigt, svulmende Organ, en velplejet Officers-Holdning, en opbrusende Heftighed, dertil jævn Forstand og et bravt Hjærtelag. Han elskede det festlige, og der blev altid noget festligt ved ham — hvad de Oehlenschlägerske Helte meget vel indpassedes under. Tren han frem som Hakon Jarl eller Macbeth, blev der Torden

i Luften — maaske nok Teatertorden, men dog en Styrke og en Uro, der satte Tilskuernes Sind i Bevægelse.

Og ved Siden af ham stod hans Hustru, saa fuldkommen forskjellig fra ham, at man daarligt begreb netop disse to Menneskers intime Forening. Men det var i Ungdomsdagene, da han var en glødende nordisk Elsker, at hun modtog hans

Fru Heiberg-Scene.

Efter EDV. LEHMANN'S Tegning.

Hyldest. Senere syntes han mest Legem og hun mest Sjæl. Ikke smuk, men aandig og fin med en noget sygelig Ynde. Hun var oppe i Fyrrerne, da Heiberg blev Chef, dog ikke mere end otte Aar ældre end Fru Heiberg, der 37 Aar gammel gjerne spillede de alleryngste Jomfruer og vedblev dermed, indtil hun forlod Teatret, 52 Aar gammel. Fru Nielsen opgav hurtigere, med en stærkere Resignation Ungdommen. Hun gled villigt over i Moderfaget: hun følte sig som Moder overfor Manden, der forblev et Barn til sin Død, overfor de unge Mænd, der som Høedt

og Michael Wiehe tilbød hende i hendes Hjem og paa Scenen — ja ogsaa overfor Fru Heiberg, der jo som ganske ung havde boet i den daværende Madam Wexschalls Hus. Fru Heiberg er ogsaa ivrig for at betone det moderlige hos Fru Nielsen og kalder hende under dette Ophold sin moderlige Veninde — uagtet Fru Nielsen den Gang kun var i den høje Alder af 25 Aar. Et andet Sted i *Et Liv gjenoplevet i Erindringerne* omtaler Fru Heiberg med sin teologisk-dydige Mine den usalige Lidenskab, hvorved Fru Nielsen »i en ældre Alder« bragtes til at lade sig skille fra den (iøvrigt stærkt forfaldne) Wexschall for at gifte sig med Nielsen. Fru Nielsen var da i den *ældre Alder* af 26 Aar, og man sammenligne hermed, at Fru Heiberg, hvor hun omtaler Høedts Optræden, gjen-tagende kalder ham »en ung Student«, skjønt Høedt var fyldt 31 Aar, da han debuterede. Saa forskjelligt tager endog Alderen sig ud for Fru Heibergs *Erindring*.

Men vist er det, at Fru Anna Nielsen villigt lod sig drage over i det moderlige Rollefag. Noget bidrog vel hertil, at Fru Heibergs glimrende Talent ikke var let at overstraale for en lidt ældre Skuespillerinde. Muligvis ogsaa det, at Fru Nielsen hurtigt ældedes — i hvert Fald om man tør tro Fru

Heiberg. Hun skriver, at Fru Nielsen »tidligere end almindeligt tabte sit ungdommelige Udseende ved en for Blondinerne ikke sjælden Plage, nemlig en echaufferende [sic] Rødme, som ved den mindste Sindsbevægelse udbredte sig over hele Ansigtet, og som ingen Sminke formaade at dække.« Man vilde efter denne Besked ikke være i Usikkerhed om, at Nedsriverinden ikke var en Blondine. Men Fru Heiberg giver denne Skildring af den *echaufferende Rødme* for at forklare, hvorfor Rollen som den unge Pige i *Kjærlighedsdrømmen* blev frataget Fru Nielsen og overdraget hende i Januar 1839. Paa dette Tidspunkt var Fru Nielsen 35 Aar gammel, og man forbauses da noget over, at en Skuespillerinde da ansaas for umulig i unge Elskerinderoller. Fru

Fru Heiberg som Elisabeth Munk i »Elverhøj«.

Heiberg selv spillede Sophie i *Nej*, da hun var over Halvtreds og gjorde det udmærket. Og nutildags — mon Damerne ved Teatrene opgiver Ungdommen og *Kjærlighedsdrømmen*, naar de har fyldt de 35 Aar?

Fru Nielsen kæmpede forgæves mod stærke Magter. Og dog var der stadig et Parti, der fordrede hende frem i de Roller, som Fru Heiberg alle fik. Intetsteds i sit store firebinds Værk omtaler Fru Heiberg dette, og desværre ingen af de mange, der beundrede Fru Nielsen som den store Kunstnerinde, har efterladt os en Levnedsskildring af hende, en Fremstilling af hendes Kunst. Men *det* er vist, *derom* kan læses mængstedes (for Exempel i Liebenbergs Erindringer), at mange ansaa Fru Nielsen for en langt større Kunstnerinde end Fru Heiberg og systematisk fortrængt af denne, og da Høedt rejste den lille Teaterrevolution, støttede han delvis denne paa Fru Nielsens Tilsidesættelse. Den berømte *Hamlet-Prøve* strandede jo ogsaa, fordi Heiberg højst upassende vilde erstatte Fru Nielsen som Hamlets Moder med en ganske talentløs Skuespillerinde.

FR. HULTMANN.

Fru Nielsen var høj, blond, med blaa Øjne og med dejlige Arme og Hænder. Hun virkede som en stille Flamme, og hun søgte det sandeste og jævreste Udtryk. Hun *talte* meget blidt og stilfærdigt, og hun opnaede ikke alene en bred og skøn Ro, der stod i Modsætning til hendes Mands usikre Ilterhed, men ogsaa en Højhed, der tillod hende det Dronninglige.

Overfor hende var Fru Heiberg det blændende, straalende, pikante, krydrede, fine, tiltrækkende, kokette og erotisk-forjættende. Hun var saare dejlig: Billeder af hende viser ikke, hvor smuk eller fængslende hun var, fordi hun virkede og betog ved det skiftende i sit Udtryk og Væsen. Man maa for alting ikke dømme hende som Skuespillerinde efter det Indtryk, man faar af hende som *Menneske* i *Et Liv gjenoplevet i Erindringerne*. Hun synes her snæver og falsk, skinhellig og sladderagtig, snerpet og søldladende. Hun var i Virkeligheden ikke saa snerpet og ikke saa utilgængelig for Kurmageri, som hun her laver sig. Bogen er den blotte Selvforgudelse, men hun yndede saare at forgudes af andre. Hvis man læser gennem Linjerne, forstaar man, hvor vild og koket den smukke Jfr. Pätges var,

inden hun gjorde det velbetænkte Forstandsparti med den noget ældre Heiberg. Hun havde frejdigt smaaforlovet sig, og naar hun bestandig skildrer sig som Gjenstand for Mænds snart upassende Tilmærmelser og snart reelle Frieri, laa det vel i, at hun mer eller mindre bevidst æggede disse Mænd op til ubehersket Kurmageri. Hun var endnu ikke 19 Aar gammel, da hun blev gift, men hun havde været voxen, fra hun blev femten, og Luften var tung af Erotik omkring hende. Der var endnu i hendes sene Alder, blot ved hendes Blik, ligesom Luer omkring hende. Ganske sikkert lignede hun ingen Brynhilde, men en Art vestalsk Flamme knitrede,

Hultmann som Herløv.

naar man nærmede sig hende. Og mange brændte sig paa Flammen, medens hun selv tilsyneladende forblev kold. Nej — medens hun selv *syntes* flammegreben, men dog *var* eller vilde være kold. Dette var hendes Magi. Og ens i store og smaa Roller. Hun gjorde Lady Macbeth — med Rette — til en ung og skøn Kvinde, der besnærer sin Mand ved sit hede Legeme og sin glødende Ærgjerrighed. Hun skildrer selv sin Lady Macbeth som »en i en dæmonisk Henrykkelses Rus utilregnelig Kvinde, der intet kan se, intet kan høre undtagen et, det Maal, der som et Flammehav har antændt hendes ærgjerrige Sjæl, og hvis Luer udbrænde al Frygt og al Samvittighed.« Fru Heiberg forstod denne brændende Ærgjerrighed: ogsaa hun vilde være Dronning, og hun blev det. Teaterdronning vel, men med et

pragtfuldt Hof. Fra den Stund hun ved sit Giftermaal med Heiberg havde planlagt, ligesom afpælet sit Liv, ledede hun det med en Forstand og Verdensklogskab, der maa vække den største Beundring. Hun, det fattige, udannede Pigebarn ved Balleten, blev Kjøbenhavns mest fejrede Dame, hvem Aandens store, Thorvaldsen og Oehlenschläger, end sige Rangens store, Majestæter og Prinser, Rigmænd som Suhr

C. N. Rosenkilde som Michel Perrin.

og Prælater som Martensen hyldede. Og man forestille sig, hvilken Finhed og Kløgt der hørte til for at gennemføre den dobbelte Rolle: Skuespillerinden, der havde været Trine Rar og endnu gjerne fremstillede den forelskede Page, og den næsten lærde Dame. Hvor er hun ikke *femme savante* i sine Memoirer! Og atter tænke man sig, hvorledes hun paa Scenen brugte sit rige Livs Dobbethed til sine Roller: hvor fin og fornem hun kunde blive, hvor konverserende og aandfuld, hvor pigeagtig yndig og koket. Hun var maaske størst i de mindre Roller. Næppe saa betydelig som Maria Stuart, fordi hun var saa teologisk-larmoyant. Men i Hertz' Skuespil som Ninon eller Fiorella, hos Heiberg som Sophie i *Nej* eller Elisabeth i *Elverhøj*, som Hannah i *Tilfældet har Ret* — nej, ingen aner, hvor straalende, hemmelighedsfuld og yndig hendes Optræden var. Altid syntes hun paa Scenen at love den, der bejlede til hende, de tusinde ømme Ting, medens hun holdt sig tilbage i en koket

smilende Jomfruelighed. Det var *precios*, lidt skruet, ikke helt *naturlig* Kunst — men det var saa personligt og saa gennemført og endelig saa udsøgt, som Skuespilkunst *maa* være for at have Værdi.

I den Tilbageholdenhed, hvormed Fru Heiberg dækkede over ethvert Udbrud af Erotik hos de unge Kvinder, fandtes der et Lighedspunkt mellem hendes og Michael Wiehes Spil — en Mulighed for, at netop disse to kunde forenes i en kunstnerisk Bestræbelse, hvad de utvivlsomt gjorde i en Aarrække. Thi Michael Wiehe var altid trukken ind i sig selv, tilbageholden, kun udfoldende sig i Udbrud, men ellers be-

standig gjemmende over det inderste i sit Væsen. Fru Heiberg forvandlede sine Teaterfigurer til sig selv: den overlegne og aandfulde Dame, der vilde være selv uanfægtet, ligesom hun var uangribelig. Heri var noget paataget, men dog ogsaa en Slags Selvoptugtelse, der var bleven til anden Natur. Wiehe derimod var oprindelig en Forlegen, en Kejtet: som Barn gjemte han Ansigtet i sine Hænder, naar nogen saå paa ham — som Yngling var han ulykkelig over legemlige Mangler: det noget skelende i Blikket, noget snublende i Gangen — som moden Mand sær og utilgængelig, stejl og lidenskabelig. Altid en Drømmer og Grubler. Det varede nogle Aar, inden hans Talent aabenbarede sig for Publikum. Fru Heiberg, der ynder at fremstille sig som alles Lærer og Opdager, har ogsaa bildt sig ind, at hun formede Michael Wiehe til Skuespiller. Derom er intet. Han var desuden hende meget overlegen i Dannelse, i Karakter og som Kunstner. En langt dybere Natur. Dog selvfølgelig i Smidighed og Verdensklogskab stod hun over ham.

Han er utvivlsomt den ejendommeligste og skønneste *Elsker*, vor Skuespilkunst har kjendt, ja end mere vor Skuespilkunsts fineste og mærkeligste Personlighed. En Riddersmand: kæk og stolt, brændende og sjælsblufærdig, sund og aandeligt forfinet: en Idealskikkelse, som de klassiske Digtnings romantiske Fortryllere i Poesiens og Elskovens Navn. Han var Romeo, Aladdin, Chevalieren — burde været Faust og Hamlet. Han førte et borgerligt Liv udenfor Scenen og udfoldede sig først, naar han stod i det Vidunderpalads, til hvilket hans Kunst mer end nogens forvandlede det kgl. Teater. Han tilbades af Publikum, var forgudet af Damerne, *skjønt* han eller netop *fordi* han var saa lidet inladende, og bidrog overordentligt til at kaste den store Glans over det kgl. Teater. Han og Fru Heiberg spillede sammen Aften efter Aften. Saa kom Høedt-Striden. Fru Heiberg vil gjerne fremstille det, som om Wiehes Kunst blev en anden ved Høedts Paavirkning. Men

Jfr. JULIE ROSENKILDE.

Efter en Tegning af GERTNER.

ingen mærkede dette. Tværtimod, Wiehe gik stadig fremad mod større Maal. Hans Livs seneste Aar tæller nogle af hans genialeste Fremstillinger: Edgar i *Macbeth*, Caligula i *Fægteren fra Ravenna*, Sortebroder Knud i *Erik og Abel*, Joseph Surface i *Bagtalelsens Skole* — Roller, hvorigjennem han viste, at han, den uovertrufne, romantiske Elsker, kunde bemægtige sig en hvilken som helst tragisk Skikkelse.

Fru JULIE SØDRING.

Efter A. DORPHS Maleri.

Saa rigt var Teatret den Gang, at var han i et Skuespil den alvorlige Elsker, havde man i Hultmann den nydeligste og gratiøseste Lystspilelsker. Til Komedier og Vaudeviller havde man stadig de ypperste Kræfter. Og med store og fornøjende Modsætninger. Paa den ene Side Familien Rosenkilde. Den gamle Rosenkilde, der 1849 var 63 Aar gammel, men bevarede sin ungdommelige Naivitet og burleske Munterhed. Han var en Indfaldets Komiker, snurrig og elskværdig og kapriciøs.

Fru Sødring som Magdalone i »Den Stundesløse«.

Fru Sødring som Jacintha.

Fru Sødring som Md. Georges i »Kamp og Sejr«.

Fru Sødring som Md. Stabel i »Audiensen«.

Han *kunde* ikke sine Roller og blev med Aarene stadig usikrere, men alle tilgav ham: han var det store Barn, paa hvem man ikke vrededes, selv om han skiftede Sympatier fra Morgen til Aften. Han var i en direkte Rapport til Publikum, der følte sig i Stue med den gamle Kunstners Narrestreger. Og modsat ham Datteren: vel den samme snurrige Opfattelse af Menneskenes Smaasærheder, men uhyre sikker og overmaade betænksom, beregnende hver lille Ting som den bedste Økonom, medens den gamle Rosenkilde udstrøede sine Indfald med rund Haand. Det gaar jo ikke sjælden saaledes, at Børn er en Art levende Kritik af deres Fader. Saaledes

J. L. PHISTER (i Slutningen af Fyrreerne).

Tegnet af GERTNER.

var Tilfældet med Fru Sødring og Adolph Rosenkilde, begge saa pertentlige i deres Kunst overfor den ganske uspidborgerlige Fader.

Og ved Siden af Rosenkilderne atter Ægteparret Phister, hvor Phister repræsenterede den bidende og malitøse Vittighed overfor den Rosenkilde'ske godmodige Kunst. Phister, en Forvandlingskunstner, som ingen Skueplads har kjendt større, Holbergs værdige og alvorlige Dyrker, seende for sig tusinde Ansigter, hørende tusinde Stemmer — og gjengivende dem med en lidenskabelig Iver, hvorunder hans egen, noget brutale Personlighed næsten forsvandt. Rosenkilderne altid ens — Phister altid forskjellig, skiftende som en Proteus og af et voldsomt Naturel og en utæmmelig Livslyst. Han var ligesom Kulissernes rastløse Aand — ene levende i Teatret, hvor hans Genialitet gjorde ham ligesaa beundret, som hans Tunge gjorde ham frygtet. En Intrigernes

Phister som Henrik.

Phister som Mikkel i »De Danske i Paris«.

Phister som Jeppe paa Bjerget.

Phister som Ole i »Abekatten«.

Phister som Vinter i »Et Æventyr i Rosenborg Have«

Phister som Klokker Link i »Nej«.

Phister som Den evige Jøde i »Gjenboerne«.

Phister som Skriverhans i »Æventyr paa Fodrejsen«.

farlige Dæmon — men et Mønster i sin Kunst, selve den uangribelige Korrekthed. Indpodende i sin Hustru som Pernille en Del af sin Raskhed og sin malende Evne. Naar han og hun stod med hinanden som Henrik og Pernille, nittedes Replikerne sammen til en glimtende Sølvkæde. Naar han som Oldfux mødtes med hende som Pernille i et Haandtryk, blev det i et Sekund ved hans voldsomme Viljes Taktslag den forslagne Menneskeheds Triumf: uforglemmelig endnu efter mange Aars Forløb.

Et saadant Personale raadete J. L. Heiberg over — de største Opgaver kunde han betroet det — ført det frem til kunstneriske Sejre. Han gjorde intet. Spillede Duftvaudeviller og Scribe, forkastede alt, hvad stærkt og aandigt der kom frem i Udlandet, opdrog intet i Danmark, nøjedes med Shakespeare i Sille Beyer'ske Forhutlinger og såå efterhaanden Magt og Myndighed glide sig ud af Hænderne.

Oprøret mod ham skyldtes én Mand, Høedt, og det er dennes Livsbedrift, endda han hurtig gik paa Akkord, tabte Modet, blev nervøs og viljesvag. Han havde dog rokket ved den Heibergske Olymp. Høedt var slet ikke ung, da han debuterede. Han havde i mange Aar været Skjønaand i det københavnske fine Selskab og samtidig været Kammerat med Skuespillere og Musikere: kjær Gjæst i det Nielsen'ske Hus, bedste Kammerat med Michael Wiehe, Ven med Niels W. Gade.

Fru LOUISE PHISTER.
Efter en Tegning af F. VERNEHEN.

Han var smuk, elegant af Person, talte fint og klart, men lidt snøvlende. Han anede ikke dette, anede det saa lidt, at han en Gang for fuldt Alvor sagde til en af sine Bekjendte: »Tænk, om jeg havde læspet eller snøvlet, hvilken Ulykke for mig!« Han var et ubeslutsomt Menneske — og hvad næsten værre var: et altfor selvtilidsfuldt Menneske. Røgelsen, der ofredes ham, steg ham til Hovedet. Han tiltroede sig at kunne blive efter frit Valg: Digter eller Filosof, Præst eller Skuespiller, Politiker eller Videnskabsmand. Han besad et net lille Talent for Rimet — men han var ikke Digter. Hans Filosofi ligesom hans Æstetik var kummerlig; han var et godt Hoved med ganske vittige Indfald — men ikke anlagt til Studium eller Læsning. Han kunde kun blive én Ting: en udmærket Skuespiller, og alle hans

Evner og Smaakundskaber kom ham her til Hjælp. Ulykkeligvis lod han sig hurtig forknytte og *vilde* være fornem og stolt. Da han nogle Gange paa den dummeste Maade var bleven udpebet, trak han sig tilbage fra det kgl. Teater. Han troede ikke, det var for altid, han tænkte ogsaa, at andre Veje stod ham aabne: dog hans Raadvildhed steg, hans Forsøg strandede, han gik omkring her i Kjøbenhavn som Skjønaand endnu en Snes Aar, bestandig uvirkommere, var lidt Sceneinstruktør, lidt Lærer og Oversætter, først ved det kgl. Teater, saa for sin Fornøjelses Skyld ved Folketeatret og til Slutning ganske uvirksom, menneskesky, angst, uinteresseret

for alt, endog for sit kjære Teater — dødsens melankolsk — en ulykkelig Stakkel, en forpint Sindssyg.

Fru Phister som Pernille i »Den Stundesløse«.

Ingen vilde troet dette, da han den 14de November 1851 debuterede som Hamlet — med Wiehe som Horatio, Fru Heiberg som Ophelia, Nielsen som Gjenfærdet, Fru Nielsen som Dronningen — selv af den strengeste Kritik strax anerkjendt som jævnbyrdig med disse Kunstens Ypperste. Han var aandfuld, naturlig, fin og klar i sit Spil; han syntes den Gang de bedste — Nielsen og Phister for Exempel — sjælden og udmærket. Og paa den korte Teaterbane, der blev hans — han optraadte sidste Gang sex Aar senere — opnaaede han en Række Triumfer, blev Publikums Yndling, ikke

mindst da han og Wiehe forlod det kgl. Teater og sammen rejste i den berømmelige Hofteater-Sæson den første Revolution mod det kgl. Teaters aarhundredgamle, hævdvundne Autoritet.

Fra den Tid stammer Forfaldet. Glansen forlader Teatret: det er det første i Staden, ikke mere det eneste; da Perioden gaar til Ende, er Repertoiret kummerligt; Reaktionen holder alt ungt og stærkt borte, og den danske Skuespilkunsts Store er ved at dø ud.

Michael Wiehe, Fru Heiberg, Nielsen og Fru Nielsen, C. N. Rosenkilde, Høedt, alle var borte fra det kgl. Teater, da Sæsonen 1864—65 aabnedes. Det varede ikke mange Aar, førend Phister og Fru Sødring fulgte dem. Hvorledes den ringere Tilstand efterhaanden indtraadte, hører ikke herhen.

Fra 1848 til 1864 var endnu en Storhedstid. Vidunderpaladset lyste endnu, da Danmark efter den første slesvigske Krig var lykkeligt. Med 1864 indtraadte en Trængslens og Stridens Tid, i hvilken ingen fik Lov at gaa fri. Romantik og Vaudeville skulde kæmpe sin Kamp med Virkelighedsdramaet, og Teatret i sin Verden afspejle den Forvirring og den Uhygge, som særtegnede den større Verden udenfor.

Den gamle Teaterbygning (efter Ombygningen 1857).

Grundtvig under Salmesangen i Vartov Kirke.
Efter CHR. DALSGAARDS Maleri.

N. F. S. GRUNDTVIG
SOM FOLKELIG OG KIRKELIG VÆKKER.

AF
MORTEN PONTOPPIDAN.

I.

I Foraaret 1811 kom en ung Mand vandrende gennem en Skov i Sydsjælland. Ved Skovkanten, hvor Udsigten aabnede sig mod Udby Kirke, satte han sig paa en mosgroet Sten og faldt i Tanker.

Det var Grundtvig, der skulde ud at være Kapellan hos sin gamle Fader. Ved Pinsetid var han blevet ordineret, var derefter brudt op fra sin Kandidatbolig paa Valkendorfs Kollegium og var draget af Sted til Fods, dels for at nyde Vaarens Skjønhed, dels fordi den stille Ensomhed under Fodvandringen passede til hans højtidelige Stemning, stærkt grebet af Ordinationshandlingen, som han var, og opfyldt af stærke Forudfølelser af, hvad han skulde udrette i den Gjerning, han nu gik ud til.

»Da hastede jeg ud fra Akselstad,
jeg takkede, jeg higede, jeg bad«,

hedder det i et Rimbrev, »Farvel til Sibbern«, han kort efter skrev i Udby, og hvor han fortæller Vennen om sin Stemning under denne Foraarsvandring. Der meddeler han da ogsaa, hvorledes hans lykkelige Stemning skiftede, da han nærmede sig de gamle kjendte Egne.

»Da gjordes det mig trangere om Hjerte
ved Mindet om den glade Barnetid,
ved Mindet om de sidste Tidens Smerte,
ved Tanken om den store, tunge Id,
som jeg fra nu for Gud begynde skulde.«

Da var det, han maatte sætte sig paa en Sten ved Skovens Udgang og se at komme til Rette med sine Tanker.

En Anfægtelse har det været, der i dette Øjeblik kom over den unge Mand, en Efterdønning af de stærke Storme, der havde oprevet ham i den sidste Tid — ligesom naar en Rekonvalescent faar en Mindelse af den Feber, der i det væsentlige har forladt ham.

Med den sjælelige Krise, Grundtvig nys havde gennemgaaet, var det Spørgsmaal nøje sammenvævet, hvad han skulde vælge som sin Livsvej.

Han havde stridt imod at blive Præst. Hans Drømme stiledede mod noget mere glimrende end det at gaa ud paa Landet og begrave sig i en stille Virksomhed. Han vilde studere Oldkyndighed og Historie og opnaa et Professorat, — i hvert Fald vilde han blive i Hovedstaden og hævde sin Plads i den lærde Republik. Han havde saa smaat begyndt at vinde Navn som Digter og havde Venskabsforbindelser blandt den Tids unge litterære Foregangsmænd. Hans gamle Fader havde kaldt paa ham — men kaldt forgæves.

Saa var det imidlertid sket med ham, dette mærkelige, der, som han selv siger, efter den Tids Tankegang »kunde i det højeste finde Sted i Kjøbenhavn hos en hernhutisk Kandidat Maalø og den gamle Hernhut Gerhard Segeberg, afsat Præst

fra Norge, eller hos den norske Bygdeprædikant Hans Hauge, som den Gang alt imellem stilledes i de *lærde Efterretningers* Gabestok, men som dog virkelig fandt Sted hos den unge, nordiske Digter og Oldgransker paa Valkendorfs Kollegium i Efteraaret 1810.«

Dette ganske ukjøbenhavnske, ulitterære, uvidenskabelige, der var sket med Grundtvig, var, at han havde omvendt sig — ligefrem omvendt sig, under Anger og Bod, omvendt sig til den gamle Kristendom, Almuens Kristendom, gamle Malenes Kristendom.

Gamle Malene — ja hun hørte med til den Barndomsverden, der nu aabnede sine Arme mod Grundtvig og hilste ham velkommen tilbage, da han paa hin Forarsdag kom vandrende gennem Skoven. Hun var en stakkels vanfør Tjenestepige, der havde havt hjemme i Præstegaarden, da Grundtvig var lille. Han har fortalt om, hvorledes det havde sat sig fast i hans Erindring, at hun en Dag sad ved sit Arbejde og — uden at agte paa Drengen, der gik og legede paa Gulvet — sukkede ud af sin Sjæl og sagde:

O Jesus, for din Pine
og din uskyldige Død,
forlad mig Synderne mine,
frels mig fra den evige Død.

Grundtvig siger, at tidt og ofte, hele Livet igjennem, naar han digtede Salmer, gjorde det sig gjældende for ham, at de skulde passe for gamle Malene eller, da hun forlængst var død og borte, for saadanne enfoldige fromme Sjæle som hun.

Ja, det skulde vise sig, at de Barndomsindtryk, Grundtvig havde faaet af denne Art, i Virkeligheden sad godt fast. Men en Tid havde de rigtignok været ganske trængte tilbage. Som stor Dreng og i Studenteraarene havde Grundtvigs aandelige Tilstand været temmelig søvrig. Og i de første Kandidataar, da der kom Fart i ham, var det den oldnordiske Begejstring, der ganske fyldte ham. Det, der da stod for hans Sjæl, var ikke noget i Lighed med gamle Malene. Det var ikke gamle Koner, der gik i Kirke med Hænderne foldede om Salmebogen og Lommetørklædet og satte sig stille ind i Kirkestolene og sang om Roserne, der voxte i Dale. Nej, det var Valkyrierne — Gunn og Hild og Gøndul og Skøgul, alle Herjans Møer — der satte afsted paa flyvende Heste hen over hans Hoved med Hærskrig i dundrende Kor.

I det hele taget — det var ikke den virkelige, eksisterende danske Folkealmue, Grundtvig paa det Tidspunkt havde Tanke for, men det var hint straalende

Kæmpefolk, som den oehlenschlägerske Poesi havde ladet fremstaa af de gamle Kæmpehøje — havde skabt af Runestene og smuldrende Bene. Grundtvig var ganske revet hen af Oehlenschlägers Vaulundur og Hakon. Hvad han i disse første Ungdomsaar havde at sige om det virkelige danske Folk, kommer frem i hans Debutarbejde »Maskeradballet i Danmark«, skrevet i Vinteren efter Kjøbenhavns Bombardement og Flaadens Tab. Grundtvig, der da var Huslærer paa Langeland, hørte om, at man i Hovedstaden, i Stedet for at klæde sig i Sæk og Aske, morede

Egeløkke paa Grundtvigs Huslærertid.
 (Efter et Maleri af F. M. E. FABRITIUS DE TENGNAGEL.)

sig som sædvanlig; ja selv paa Langeland blev der den Vinter foranstaltet en Maskerade. Saa kom den ungdommelig-profetiske Harmen over Grundtvig, og han skildrede i »Maskeradballet« et Syn, han havde haft: Danske Mænd og Kvinder af alle Stænder danser rundt i en Balsal til Melodien »Fryd dig ved Livet«. Men se, Lysenes Lue flyder over i blaalige Flammer, raslende aabnes Døren, og ind træder Danmark i en døende Gubbes Skikkelse, ledsaget af Fortidens Helte, der træder i Gulvet, saa Jorden gungrer. De tænder Danmarks Dødningsgebaal midt i Salen, gaar rundt om det og kvæder, at de vil rejse en Høj over Liget — ikke af Jord eller Muld, men »af Skarlagen rød og af Fraadsernes Kjød«, og paa Højen skal der rejses en Bautasten

»af Dødningeben,
af Hormænds-Ben,
af Horkvinde-Ben,
af Niddinge-Ben.«

Igjennem disse talende Strofer lyder den unge Grundtvigs Dom over Samtiden — en harmfuld Forkastelsesdom. Havde han paa den Tid havt en verdensstyrende Magt, vilde han uden Tvivl have sendt en Syndflod over Landet, og et Spørgsmaal kunde det være, om der var fundet otte retfærdige til at befolke en Ark.

Og det var den samme Grundtvig, der siden blev berømt for sin gode Tro til det danske Folk i Almindelighed og den danske Almue i Særdeleshed.

Det kom med hans Omvendelse. Den førte ham ikke blot fra Verden til Kristus, men tillige fra den lærde Republik til det menige Folk, fra Einherier og Valkyrier til de gamle fromme Mænd og Koner i Udby.

Det var en stor Overgang, men den blev foretaget med brændende Hu. »Da *hastede* jeg ud fra Akselstad«, hedder det i Rimbrevet. Og disse Ord i Forbindelse med de følgende om, hvorledes han »taktede og higede og bad«, giver os Karakteren af hans Sjæls Bevægelse — viser os ham som den, der nu glædede sig ved at kunne lægge hele det Afsnit af sit Liv bag sig, Afsnittet paa Valkendorfs Kollegium. Naar Rimbrevet har faaet Navnet »Farvel til Sibbern«, kunde det for den Sags Skyld lige saa godt have været kaldt »Farvel til Skjønaandernes Kreds«, »Farvel til den filosofisk-æstetiske Tilværelse«, »Farvel til Studerekammerlivet, til Professordrømmene, til den forhaabede ansete Stilling i Nordens Athen«.

Sibbern repræsenterede just den Tilværelse, Grundtvig havde brudt med. Faa Uger efter, at Grundtvig var præsteviet, disputerede Sibbern for den filosofiske Doktorgrad og tiltraadte derefter en Studierejse i Udlandet. Med Hentydning dertil hedder det i Rimbrevet:

»Vi grubled begge over Livets Gaade,
men om dens Løsning vi forligtes ej;
derfor og nu vi paa adskillig Vej
udhigede fra Akselstadens Volde:
Du higed ud saa fjært i Folkevrimmel,
jeg higed hjem til Fødeegnens Himmel,
til Faderhusets kjære, stille Krog;
thi jeg har fundet i den ene Bog,
hvad i dig selv og i de mange Bøger
hos fjærne Folk og vise Mand du *søger*.«

Det er tydeligt, at den Higen og Hasten ud fra Akselstad, der var kommen over Grundtvig, havde noget ved sig af en Verdensflugt. I visse Maader minder

Grundtvigs Udvandring fra Kjøbenhavn i Foraaret 1811 om den unge Luthers Given sig i Kloster. Saa meget er vist, at det var en vældig Overgang for Grundtvig, og det er ikke til at undres over, at hans takkende, higende og bedende Stemning under Fodvandringen øjeblikkelig kunde slaa om, — at han paa én Gang kunde blive trang om Hjærtet ved Tanken om, hvad han gik ind til.

Saa sad han da, overvældet af en saadan Stemning, paa den mosgroede Sten i Skovens Udkant. Og uvilkaarlig greb han efter et nyt Testamente, han førte med sig, slog det op og læste, hvad hans Øje traf paa. Det var 1. Kor. 15, 55 ff.: »Død, hvor er din Brod? Helvede, hvor er din Sejer? Men Dødens Brod er Synden, og Syndens Kraft er Loven. Men Gud være Tak, som giver os Sejer formedelst vor Herre Jesus Kristus. Derfor, mine kjære Brødre, bliver faste, urokkelige, frugtbare, altid i Herrens Gjerning, vidende, at eders Arbejde er ikke forfængeligt i Herren.«

N. F. S. GRUNDTVIG.
Malet af CHR. F. CHRISTENSEN (1820).

Disse Ord faldt paa Grundtvigs Sjæl som Dug paa en syg Blomst; han rejste sig og gik med løftet Hoved frem mod det Sted, hvor

»Kirketaarnet løfted sig deroppe
paa Grinebakken mellem Asketoppe.«

.....

Et Par Aar efter sad Grundtvig atter i Kjøbenhavn — men som En, der var og blev aandelig udvandret. I de toneangivende Intelligenskredse derinde blev han

aldrig optaget, og i Begyndelsen af Tyverne gik den Vittighed om ham: Nu vil jo Grundtvig vandre ud med Sakse under den ene Arm og Snorre under den anden.

Saa meget vidste man om den ensomme Mand, at han sad og fordanskede Saksens og Snorres Krøniker. Han havde udgivet nogle Prøver af Oversættelsen, men Kritiken havde fundet meget at udsætte paa hans Sprog. Da svarede Grundtvig, at den Kritik, han vilde ændse, var ikke de københavnske Litteraters, men Karlens og Pigernes ude i Borgestuerne paa Landet. For dem havde han skrevet og gjort det hele saa bredt sjællandsk, som det paa nogen Maade var ham muligt. Lige til Kaadhed og Overgivenhed boltrer Grundtvig sig i kraftige Ord og Vendinger fra Almuens daglige Tale. Hans Sprog har taget Træsko paa. Det er Trumf paa Trumf i Borgestuebordet Side op og Side ned.

Men desuagtet — eller vel netop derfor — gjorde disse Oversættelser af Sakse og Snorre aldrig ret Lykke hos Almuen, fik i det hele taget ikke en Betydning, der blot nogenlunde svarede til Grundtvigs Forventninger og til det store Arbejde, der var nedlagt i dem. Grundtvig havde tænkt sig, at hans Sakse og Snorre skulde blive rigtige Folkebøger, som man havde liggende paa Loftshylden ved Siden af de gamle Postiller, og som vilde blive slugte af den opvoxende Ungdom og vække hos denne en hidtil ukjendt Fædrelandsfølelse og historisk Sans.

Ingemanns historiske Romaner kom siden til virkelig at udrette noget af det, Grundtvig havde tænkt sig at udrette med Sakse og Snorre. Og Grundtvig glædede sig derover uden Misundelse. Han tænkte vel, at Tiden kom en Gang, da hans Krøniker vilde blive tagne i Brug.

Sker dette ikke, — bliver Grundtvigs Sakse og Snorre aldrig udbredte Folkebøger, — og for Øjeblikket er der jo ingen synderlig Udsigt dertil —, da er det syvaarige Arbejde med dem alligevel ikke spildt. Thi — ganske bortset fra den utvivlsomme Betydning, disse Bøger under alle Omstændigheder har havt og vil beholde — Arbejdet med dem er først og fremmest at betragte som et betydningsfuldt Stykke Selvudviklings-Arbejde. Gjennem disse syv Aar har Grundtvig stadig Landalmuen for sig som sit usynlige Publikum. Altid paa ny er han beskæftiget med at gjenkalde sig i sin Erindring, hvordan Per og Hans, Maren og Sidse taler. Hver Gang han griber Pennen, sætter han sig, aandeligt, hen til dem paa Bænken. Alt det Blæk, han udgyder, er ligesom Blod, han blander med dem. Hele de to tykke Bind er som et Kjærlighedsbrev til den danske Almue.

Men hvad vilde nu de gamle Mænd og Koner i Udby sige til disse Krøniker? Det var jo ikke Gudelighed, mest gammelt Hedenskab. Gamle Malene, om hun

Udby Kirke.

havde levet endnu, hvorledes vilde hun have stillet sig overfor aandelige Frembringelser af den Art?

Ja, det vilde jo nu komme an paa. Grundtvig og Landalmuen havde fundet hinanden i det gudelige — i det temmelig snævert gudelige. Og efterhaanden vilde det vise sig, om Almuen kunde holde Grundtvig fast i det snæversynede, dystre, forsamlingsagtige, eller om Grundtvig kunde faa den gudelige Almue med sig ind i det folkelige, frejdige, frisindede.

Fra Begyndelsen, da Grundtvig havde foretaget sin Udvandring fra Aksestad, var han blevet som Barn igjen overfor de gamle kristelige Traditioner og Synsmaader. Da gjaldt det for ham: »Før lavest paa Skamle i Løn hos de gamle, end højest i de selvkloges Lag«. Og ved »de gamle« forstod han her de ydmyge, fromme, gammeldags Troende. Paa Skamlen ved deres Fødder sad han og skrev sin første *Verdenskrønike*, den af 1812, hvori han dømte alle den nyere Tids aandelige Storheder og Bevægelser uden videre efter deres Forhold til Bibelens Lære. Og det blev unægtelig ofte en lidt bornert Bedømmelse — som om han saå alle Fænomenerne gjennem de gamle Koners Bibelbriller. Det var jo ved den Tid, han skrev i Rimbrevet til Sibbern:

»Jeg har fundet i den ene Bog,
hvad i dig selv og i de mange Bøger
hos fjærne Folk og visc Mand du søger.«

Grundtvig har, til at begynde med, været inde paa det trangt-bibelske, det pinligt-gudelige. Men det maatte snart vise sig, at han var for rig og mangfoldig en Natur til at lade sig holde i Spændetrøje. Ikke for intet havde han i sin Ungdom lyttet til »Valkyriesangens dundrende Kor« — faaet et Pust af Nordens Aand, den Aand, om hvilken han siger, at den

»slaar løs sit Fæste,
ungdomsstærk med stor Attraa,
alle Klinger vil den gjæste,
mod hvis Bryst slaar Bølgen blaa.«

Ikke i Længden kunde han sige, som han sagde til Sibbern: Rejs du ud og søg Visdom hos fjærne Folk, i fremmede Lande; jeg har nok i »Faderhusets kjære, stille Krog«. Han selv maatte »slaa løs sit Fæste«, udvikle sig, frigjøre sig. Og hans Frigjørelse blev da med det samme i Virkeligheden den danske Folkealmues Frigjørelse. Thi Baandet holdt mellem ham og den. Ligesom i Kæmpevisen Sivard Snarensvend lader sig binde til Egen, men derefter river den op med Rode og tager den med sig paa sin Frihedsgang, saaledes fik Grundtvigs aandelige Fri-

gjørelse en afgjørende Betydning for de Lag i det danske Folk, han havde sluttet Fostbroderskab med. Og det var da især de paa gammel-lutherske, tildels pietistiske Overleveringer levende Almuesfolk paa Landet, de, der afgav Stoffet til de gudelige Forsamlinger. Dem og især deres Børn førte Grundtvig gennem det Spor, han selv havde sat, ind paa mere aabne og sollyse Baner.

Udenlandsrejser har altid vist sig som et probat Middel til at befri Aanden for Skimmel. Ogsaa Grundtvig fik — endnu i rette Tid, 46 Aar gammel — Lejlighed til at lufte sig paa tre Englandsrejser, han med kongelig Understøttelse foretog i Aarene 1829—31 for at opsøge og undersøge gamle angelsachsiske Haandskrifter. Hans Støven i Bibliotekerne blev ikke uden Frugt. Men meget vigtigere var det, at han bragte et frisk Pust med sig hjem fra det Land, der allerede længe havde været en Hjemstavn for borgerlig Frihed, medens vi endnu levede i den Tidsalder, da Kjøbenhavns Portnøgler hver Aften toges i Forvaring af Landsfaderen.

Det første, Grundtvig maatte lægge Mærke til hos Englænderne, var deres Selvtillid. Allerede under Overfarten hørte han en engelsk Herre ved Middagsbordet i Kahytten med stor Sikkerhed udtale det som en selvfølgelig Sag, at engelske Kartofler maatte være de bedste i Verden. Her som saa ofte senere følte Grundtvig sig slaaget af Modsætningen til den Tilbøjelighed, vi Danske har til at tro paa det udenlandske som noget fortrinligt og overlegent. Vi maa skyde Hjærtet op i Livet, tænkte Grundtvig, og begynde at tro paa det danske som det mageløse.

Det andet, han maatte beundre hos Englænderne, var deres Handlekraft. Det var Folk, der kunde sætte Foretagender i Gang. Og var disse Foretagender end ikke altid lige ideelle, saa blev der dog i hvert Fald sat Kræfter i Bevægelse. Det lærte Grundtvig i England, at det første er, at der bliver gjort noget, i anden Række kommer det Spørgsmaal, om det er det bedste og fuldkomneste, der bliver gjort. I Danmark sad Folk og tog sig i Agt, at de ikke skulde komme til at gjøre noget galt. Hører man om en Mand, siger Grundtvig, at han er bleven afsat fra sin Bestilling, udbryder man: Men hvad har da Manden gjort? Han maa have indladt sig paa den Forsyndelse at gjøre noget. Havde han holdt sig til den gyldne Regel intet at gjøre, vilde han have beholdt sit Embede. — Sarkasmen er ikke uberettiget. Det er virkelig betegnende for os Danske, at paa vort Sprog Talemaaden »hvad har jeg gjort?« er ensbetydende med »hvad Synd har jeg begaaet?«

Naturligvis, den, der tager fat og skrider til Handling, udsætter sig for Fejlgreb, som undgaas af den, der bliver siddende og betænker sig. Men, siger Grundtvig, jeg lærte i England at foragte den Ting, af lutter dydige Bevæggrunde

intet at gjøre. Det gik op for ham, at »den, der ikke kan løfte Mjølner, skal ikke rose sig af, at han aldrig svang den til Upligt.« Vi Danske, tænkte han, skal ikke være saa glade over vor Skikkelighed; men vi skal se at faa spændt Styrkebæltet om os og løfte Mjølner, svinge Mjølner, udfolde vor Handlekraft,

spytte i Næverne og tage fat.

Men Grundtvig kunde jo ikke undgaa at lægge Mærke til, i hvor høj Grad Englændernes Handlekraft stod i Forbindelse med deres borgerlige Frihed. Det var umuligt at vente stor Daadskraft udfoldet af et Folk, der, som det danske, ikke havde sin egen Portnøgle, ikke kunde gaa ud og ind paa eget Ansvar, men, baade aandeligt og materielt, stod under Landsfaderens Formynderskab. I Frederik den Sjettes Danmark skulde al Ting reguleres; beskæres, indstudies som i en Have med klippede Hækker. Af Frygt for vild Væxt hæmmedes al kraftig Væxt. Men denne Ensformighed maatte brydes, Kræfternes Frihed maatte proklameres derhjemme.

Derfor ser vi ogsaa, at da Grundtvig efter sin Hjemkomst fra den tredje og sidste

Englandsrejse udgav sin »Nordens Mytologi« (1832), satte han foran et *Rimbrev* til nordiske paarørende, hvori det hedder :

»Sønner og Døtre af Nordens Aand:
Kæmpevækkeren sejertryg,
som lagde Fenrisulv i Baand,
pløjede Midgaardsormens Ryg,

Dagbog
begyndt i København
Den XXVIIde November
MDCCLII.
Hvad er en Dag? Et Øieblik
Vi neppe Tid at skue fik
Og dog af latter slige Dage
Vor Levetid består
Hvo er vel den som fræk tør klage
Hun ikke nok af Dage faar
Lad ham dem sammen regne!
Og ved enhver antagne
Hvad han paa den han gjort
Da skal han see hvis Skyld det er
Hans Levetid var kort
Nikolai Frederik Severin Grundtvig
Studios & Theolog.

Facsimile af Grundtvigs Dagbøger.

red over Ginnunggab i Spring,
 kjørte med Thurs og Trolld i Ring . . .
 ja, I Sønner af Kæmpeæt,
 lad os forstaa vor Fordel ret!
 Slagne vi er over hver sin Læst,
Frihed er, hvad os tjener bedst . . .
Frihed lad være vort Løsen i Nord,
 Frihed for *Loke*, saavel som for *Thor* . . .
 Frihed for *all*, hvad der stammer fra Aand,
 som ikke ændres, men arges ved Baand!«

Hovedsagen for Grundtvig er den *personlige* Frihed, den, vi hver for sig trænger til, fordi vi ikke alle er slaaede over den samme Læst. Hver Fugl maa synge med sit Næb, hver Maud maa følge sit eget Hoved, saa kommer der Liv i Sangen, Fart i Arbejdet. Den Frihed maa vi have, som er en Betingelse for, at de Kræfter, vi sidder inde med, kan komme til Udfoldelse.

Om det dertil er nødvendigt, at vi faar en lovgivende Rigsdag, det tvivler Grundtvig meget paa. Ja, han frygter netop for, at man ad den Vej skal komme under et Flertalsregimente, der er mere hindrende for den personlige Frihed, end den kongelige Enevælde behøver at være. Den stærke Kongehaand kan ikke alene bruges til at tvinge, men ogsaa til at løse Baand, modvirke den ene Klasses Tvang over den anden. Den stærke Kongehaand kan være det kraftige Initiativ. Man havde set noget deraf, da Stavnsbaandet løstes og Landboforholdene ordnedes. Kun trænger Kongemagten til det Korrektiv, der ligger i, at Folket faar baade Frihed og Lejlighed til at udtale sig om Landets Sager. Altsaa »Kongehaand og Folkestemme, begge stærke, begge fri«, det var efter Grundtvigs Mening det danske politiske Ideal, som han fandt saa temmelig virkeliggjort, da Enevoldskongen havde indført de raadgivende Stænderforsamlinger, og han kunde aldeles ikke samstemme i de misfornøjedes Raab paa en Konstitution.

Alligevel, da Konstitutionen kom, var Grundtvig ikke saadan en doktrinær Stivstikker, at han banlyste sig selv til at sidde som gnaven Tilskuer. Han stillede sig i 1848 som Kandidat til den grundlovgivende Rigsforsamling, og Valgkredsen, hvor han først forsøgte sig, var Nyboder, hvis jævne og karakteristisk danske Befolkning han nok kunde have Lyst til at repræsentere. Det faldt sikkert i god Jord hos disse brave Vælgere, da Grundtvig indledede et Vælgermøde med at bede dem værgod hænge Hattene paa de Knager, de var gjorte til. Imidlertid — med en Søofficer til Modkandidat lykkedes det ikke for Grundtvig at blive valgt i Nyboder. Men da der snart efter blev Omvalg i Præstøkredsen, stillede Grundtvig sig her og valgtes.

Den Grundlov, han saaledes kom med til at lave, blev ikke nær saa dansk, som han havde ønsket og haabet. Han gav derfor ikke Møde, da Loven tilsidst blev forelagt til samlet Vedtagelse. Han vilde ikke stemme for en Grundlov med et saa udenlandsk Tilsnit, en, der var beregnet paa »et mistænksomt, stridbart og stundesløst Folk«, men slet ikke passede for »et godmodigt og fredeligt Folk som det danske.«

Imidlertid — i den ene Form eller den anden — borgerlig Frihed havde vi faaet, og nu gjaldt det om at bruge den. Og at det danske Folk brugte sin Frihed, vilde, efter Grundtvigs Tankegang, sige det samme, som at det gav sig til at være rigtig dansk — ikke generede sig for at følge sin danske Natur, ikke længer lod sig imponere til at efterabe fremmed Levevis og fremmede Indretninger.

Kongen har sagt — saaledes forestiller Grundtvig sig i en bekjendt Vise fra Trediverne Indførelsen af de raadgivende Stænder — Kongen har sagt: Kom hid, I gode Dannemænd, og sig os, hvad jer fattes! Og saa svares der, at

»hvad os fattes først og sidst,
til Lykke ej saa ganske,
men lidt dog baade her og hist,
det er *det ægte danske*.«

Og med Hentydning til en Tale af Lavrids Skau hedder det videre, at en lille Fugl har allerede sunget derom paa Skamlingsbanke og sagt, hvad vi alle vil gjentage: at

»vi føre Løver i vort Skjold
af Hjærter trindt omsatte;
dem førte vi fra Hedenold
og ingen Abekatte.«

Altsaa, lad os tage Mod til os, bruge vor Frihed og sætte *det ægte danske* i Højsædet overalt, i Omgangslivet, i Litteraturen, i Kirken, i Skolen, i alle borgerlige Indretninger.

I 1839 var Grundtvig med til at stifte »Danske Samfund«, der fik Aflæggere rundt om i Landet og i Kjøbenhavn fortsatte sin Tilværelse omtrent et halvt hundrede Aar. Det blev vel nærmest en Foredragsforening; men det var ikke, hvad Grundtvig fra først af havde tænkt sig. Nej — har jeg hørt gamle Siegfried Ley, en af Medstifterne, fortælle, — Grundtvig sagde: Vi skal have et stort, bredt Bord, som vi kan sidde om, og som man kan trumfe i! Der var altsaa tænkt nærmest paa selskabelige Sammenkomster, hvor man tvangfrit underholdt sig med hinanden om fædrelandske og folkelige Sager, og hvor hver gav sit Besyv, som han kunde bedst. Og saa skulde man naturligvis synge. Sangen blev den Form for Selskabelighed,

der lykkedes bedst. Danske Samfunds Visebog, der begyndte som et lille tyndt Hefte, voxede, hver Gang den paany tryktes op, og blev til Boisens i sin Tid saa bekjendte blaa Sangbog, der atter kan betragtes som Stammeren til Højskolesangbøgerne, Morten Eskesens Sangbog og det anselige Tal af andre større og mindre folkelige Visebøger, der indtil den seneste Tid har set Lyset, og som tilsammen er bleven udbredte i mangfoldige Tusinder af Exemplarer. Broderparten af Indholdet var af Grundtvig. Og paa disse Sanges Vinger fløj hans Aand ud over Folket, vidt og bredt, især efter at de folkelige Højskoler havde begyndt at samle Landbefolkningens Ungdom og lære den mange gode Ting, men frem for alt lære den at synge.

De folkelige Højskoler betegner Højdepunktet af det fra Grundtvig udgaaende folkevækkende Arbejde. Men Højskolerne vil faa deres særlige Omtale i nærværende Værk.

Den Grundtvig, der i 1811 tyer hjem til Udby som til et Kloster, og som Aaret efter i Verdenskrøniken med Bibelen i Haand holder Dommedag over Samtidens aandelige Rørelser, synes ikke saa ganske let at kunne falde sammen med ham, der 20 Aar senere kommer hjem fra England og forkynder »Frihed for Loke saa vel som for Thor«, — ham, der endnu senere skriver Grundlovsviser med Strofer som denne:

»Danmarks Hjærte alle Dage
slaar for Frihed, Liv og Fred.
Lad i deres Ben det knage,
som ej trives kan derved.«

Der er en Afstand mellem disse aandelige Tilstande. Der gaar i Grundtvigs Sind hele Livet igjennem to Strømninger, som det ikke altid har været saa let for ham selv at faa forligt med hinanden. Spændingen imellem dem har foraarsaget en Gæring, der stundom har været nær ved at sprænge Karret. Man kan iagttage Tidspunkter i hans Liv, hvor der er foregaaet et Strømskifte, idet de kristelige Interesser har givet Plads for de nordisk-folkelige eller omvendt. Men alt som han bliver ældre, mærkes det mere og mere, at de stridige Modsætninger har slaaet sig sammen, forligt sig med hinanden, optaget hinanden i sig. Det nordiske hos Grundtvig bliver efterhaanden mere sagtmodigt, det kristelige bliver mere kækt, og tilsidst staar »gamle Grundtvig« der som en Type paa en ejendommelig human og frisindet Kristelighed, en Type, der tegner sig ind i Folkets Bevidsthed og bidrager

væsentlig til, at vi her til Lands har undgaaet og forhaabentlig i Fremtiden skal undgaa det altfor dybe Svælg, der ellers ofte i vor Tid danner sig mellem Kristendom paa den ene, Frisind og Fremskridt paa den anden Side.

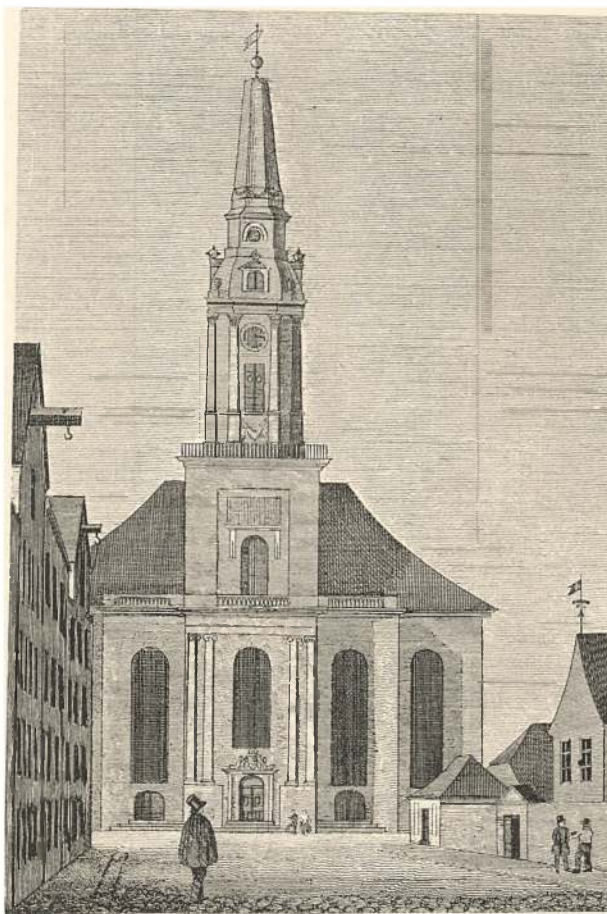
II.

Vi begyndte med at iagttage den unge, 27aarige Grundtvig, der kom vandrende under lysegrønne Bøge. Vi vil nu opsøge ham paa en anden Spadseregang mange Aar senere. Det er en adstadig ældre Herre, allerede graa i Lokkerne, vi nu ser komme gaaende i dybe, men ikke videre glade Tanker gjennem Kongens Have. Træerne er nøgne og bare, det er Midvinter, den sidste Dag i Aaret 1838. Grundtvig har just været oppe at tale med Biskop Mynster, det vil sige oppe at storme Porten til det, der for ham var det forjættede Land: en ordentlig Præstevirksomhed i den danske Kirke. Han er nu fem og halvtreds og har hidtil ikke opnaaet en Position indenfor Præstestanden. De gejstlige Virksomheder, han har havt, har kun været foreløbige og — af forskellige Grunde — snart afbrudte. Nu har han i syv Aar prædiket fra Søndag til Søndag i Frederikskirken paa Christianshavn, for hvem der vilde høre ham. Autoriteterne har overladt ham denne ellers ubenyttede Kirke, aldeles ikke fordi man ønskede at støtte og anerkjende hans Virksomhed, men fordi man antog, han vilde gjøre mindre Fortræd paa denne Maade, end naar han holdt sine Prædikener paa et Pakhusloft, og det havde han været lige ved at skulle begynde paa. Grundtvig foretrak for sit Vedkommende ogsaa langt Kirken for Pakhusloftet, og han prædikede glad i syv Aar, skjønt en Del trykket af Næringsorg, da han havde Kone og Børn, og Stillingen var jo aldeles ulønnet. En fast Kreds af Tilhørere, mest Smaafolk, samledes efterhaanden om hans Prædikestol. Men en rigtig *Menighed* kunde det ikke blive til; thi det var forbudt Grundtvig at tage sine Tilhørere til Alters ligesom ogsaa at konfirmere deres Børn. Og dette gjorde Stillingen uudholdelig i Længden. Grundtvig kunde ikke nøjes med at staa som Prædikant. Han havde i sig en med Aarene voxende Trang til at blive Menighedsfader, til at opfostre et aandeligt Afkom, til — som han selv udtrykker sig — at udklække et Kuld til Guds Herligheds Pris. Det raabte i ham — med Rachels Ord —: »Giv mig Børn, eller jeg dør!« Og derfor maatte han have Lov at holde Altergang og Konfirmation. Kravet blev tilspidset, da hans egne Sønner naaede Konfirmationsalderen. Og da var det, Grundtvig indgav allerunderdanigst Ansøgning om, at den nævnte Tilladelse maatte gives ham.

Det var denne Ansøgning, han havde været oppe at tale med Mynster om, vel vidende, at Biskoppens Anbefaling eller Ikke-Anbefaling vilde have en afgjørende Betydning.

Naar han gik derhen Nytaarsaftens Dag, har det rimeligvis været af Trang til en lille Haabets Straale at holde Nytaar paa. For Grundtvig har — som det lader til — Aarsskiftet altid havt noget meget betydningsfuldt ved sig, noget, der virkede stærkt paa hans Stemningsliv. Et af hans stærkest bevægede Digte hedder, som bekendt, »Nytaarsmorgen« og er et vældigt Udtryk for den Haabets Opbølgen, han altid paany oplevede gennem sit lange, kæmpende Liv, og som han især ved Aarsskifterne synes at have fornummet eller i hvert Fald have trængt til at fornemme.

Nu, ved dette Aarsskifte, var det nær ved at staa stille for ham. Men hvis Mynster vilde hjælpe, skulde der endda blive Udvej. Mynster og Grundtvig havde jo for saa vidt fælles Sag, som de hver for sig havde forkyndt den gamle Rationalisme Krig. Ganske vist var det ikke blevet til noget egentligt Kampfællesskab, saaledes som Grundtvig havde ønsket og haabet. Da Grundtvig i 1825, som residerende Kapellan ved Vor Frelser Kirke, udsendte sit »Kirkens Gjenmæle mod Professor H. N. Clausen«, havde Mynster, som da var Præst ved Frue Kirke, offentlig taget Afstand fra ham. Han fandt Grundtvigs Angreb paa Clausen altfor personligt og i det hele taget for voldsomt og ubesindigt. Og denne Holdning fra Mynsters Side havde medvirket

Frederikskirken paa Christianshavn.

til, at Grundtvig var bleven træt af Stillingen som Præst i Hovedstaden og havde nedlagt sit Embede ved Frelsers Kirke efter kun at have beklædt det i fire Aar.

Alligevel, nu da Mynster var bleven Biskop, mente Grundtvig, det skulde vise sig, at det fælles Blod, der var i dem, hvor tyndt det end var, dog var tykkere end Vand. Og han indfandt sig altsaa hos ham for »baade saa klart og saa indtrængende som muligt at forestille ham denne Hjertesag« *) angaaende den Vaande, han og hans kristelige Venner var stedt i, saa længe Retten til Altergang og Konfirmation var ham nægtet.

Men det hjalp ikke. »Jeg fandt ham,« skriver Grundtvig, »ikke blot saa ubøjjelig, men saa bitter og fjendtlig, at jeg efter en time-lang Samtale i Sofaen maatte gaa bort med en haanlig Afvisning, og, jeg nægter det ikke, i en oprørt Stemning, som jeg frit gav Luft.«

Hvad nu det »bitre«, »fjendtlige« og »haanlige« angaar, da kræver Billighed, at Læseren drages til Minde, at Fremstillingen hidrører fra den ene Part i Sagen. Men med »Ubøjjeligheden« har det i hvert Fald havt sin Rigtighed. Mynster har ikke kunnet gaa ind

Indgangs-bønnen

Hvor Gud, albedrøende Sinner!
 Vi som indlægge Troens Bred + Du
 at den Hellig Ånd som du som vil
 - nu, som som ved den Hellig Ånd
 Loh at at den af den du som
 det - Lidenhedens Lidenhed
 I ved nu at Thua og Sæll det
 at den af den af den af den
 Loven af den af den af den af den
 Loven af den af den af den af den
 Loven af den af den af den af den

Facsimile af Indgangs-bønnen til Grundtvigs tidligste Prædiken.

paa en saadan Uregelmæssighed, som det vilde være at gjøre Grundtvig til en Slags Frimenighedspræst i Hovedstaden. Uden Tvivl har Grundtvig forestillet ham, at hvis man nægtede ham en saadan Stilling, vilde det være det samme som i det hele taget at spærre Vejen for ham til Virksomhed i den danske Kirke. Og Mynster har ladet ham forstaa, at i saa Fald maatte den danske Kirke altsaa undvære ham og vilde kunne det uden føleligt Savn.

Der staar de overfor hinanden, de to nogenlunde jævnaldrende Mænd, den ene paa Toppunktet af Magt og Anseelse, Indehaver af Landets højeste gejstlige Embede, den anden endnu ikke naaet længere end til at være den besværlige

*) Kirkespejlet S. 392.

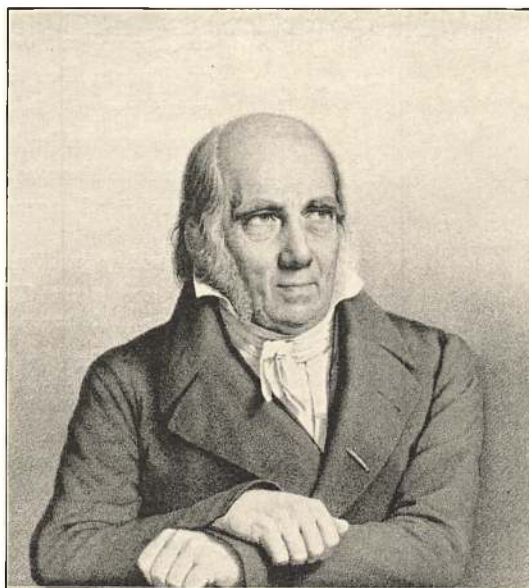
Mand, det urolige Hoved, overfor hvem det gjælder at rejse den embedsmæssige Stejlhed, som han kan løbe Panden imod.

Grundtvig giver sin »oprørte Stemning frit Luft,« men maa derefter forføje sig — ned ad Trappen.

Sandsynligvis har han været lidt hed i Kinderne og ikke villet komme saaledes hjem til sin Kone; nok er det, at han »for at tilbagevinde Ligevægten gik om ad Volden og gennem Kongens Have.«

Det var ham, der havde tænkt, at han skulde komme hjem med en lille Haabets Straale at holde Nytaar paa.

Ja — Straalen kom virkelig. Thi da han gik gennem Kongens Have, kvidrede Graaspurvvene dér saa livligt i den smukke Vinterdag, at Grundtvig maatte lægge Mærke dertil. Og saa begyndte noget at kvidre med inde i hans Bryst. »Det faldt mig ind,« skriver han, »hvad Salmisten synger om den Gud, som under baade Spurv og Svale en Rede ved sit Alter til at udruge sine spæde, og da gik jeg rolig hjem og satte mine Tanker paa Rim, som det ventelig endnu kan ses i en af de første Kirketidender for 1839.«

N. F. S. GRUNDTVIG.
Efter J. W. GERTNERS Tegning.

Det Digt, her hentydes til, er et af de smukkeste, Grundtvig har skrevet, og kan fortjene her at anføres i fyldigt Uddrag. Det begynder:

Hvad kvidrer I om, I Spurve graa,
saa sent i Kongens Have?
Vil I for min Vaande Bod mig spaa,
en Skat i Nytaarsgave,
en Svalerede, et Spurveskjul,
hvor Unger mine kan lege Jul
og tjedres til at flyve?

Mig sidder en lille Fugl i Barm,
som kvidrer om det samme,
ja synger det ud med Tone varm,
saa Hjærtet staar i Flamme,

og hvisker venlig: Syng højt i Kor!
Den Syngemester, i Himlen bor,
dit Nyn har sat paa Noder.

Den Rede til smaa, det Spurveskjul
ved Altret for den gode
jeg ønsked mig alt saa mangen Jul
og haabed vel til Mode;
men Klogskab siger: det faar du ej,
for Kæmper spærrer den Kirkevej,
som fri er af Guds Naade.

Men Klogskab! du glemmer, Herrens Aand
er Friheds Ven i Nøden,
og glemmer, Gud Faders højre Haand
er stærkere end Døden;
hans Øjne funkle; hvorhen de se,
dér smelte Kæmper som Voks og Sne,
og saa gjør Kongens Hjerte . . .

Thi trodser jeg Klogskabs bitre Smil
og Nattesyn som Uglen,
jeg venter paa Kirkemarkens Nil
og priser Hjærtefuglen
og takker eder, I Spurve graa,
som hjalp med Kvidder den lille paa
sin gamle Nytaarstone.

Velkommen igjen, du Nytaarsdag,
med Guld og grønne Skove;
jeg Duen alt ser paa Kirketag,
som holder Tro og Love;
med den der kommer fra Himlens Drot
en kjærlig Hilsen, et Budskab godt,
en himmelsk Nytaarsgave . . .

Saaledes hilste Grundtvig Aaret 1839. Og i dette samme Aar fik han virkelig sit Savn stillet, idet han blev kaldet til Præst ved Vartov, og det saa betimeligt, at han kunde forberede og konfirmere sine to ældste Sønner til Mikkelsdag.

Her havde Grundtvig nu faaet ikke blot en Prædikestol, men ogsaa et Alter, hvorom han kunde samle sine kristelige Venner, og det gjorde han gennem 33 Aar. Endnu Dagen før han, 89 Aar gammel, lukkede sine Øjne (September 1872), holdt han baade Prædiken og Altergang i Vartov.

Den lille Hospitalskirke omme i Løngangsstræde vandt gennem disse Aar en kirkehistorisk Navnkundighed, den næppe havde drømt om. Nogen Stads var der ikke ved samme Kirke. En nogenlunde stor, firkantet Sal med fladt Loft. For den

ene Ende et Alter med en Prædikestol oven over paa Altertavlens Plads. Langs de tre andre Vægge et Pulpitur midtvejs oppe, som tog en god Del af Lyset fra de store Vinduer, og Lyset var i Forvejen sparsomt nok paa Grund af de høje Gjenbo-huse i den smalle Gade. Men lidt mørkt i en Kirke skader ikke; man dæmper jo ellers Lyset ved malede Ruder, en Foranstaltning, der i Vartov var ganske overflødig. Var Pladsen snæver, og blev den det mere og mere, alt som der i Aarenes Løb strømmede flere og flere til den lille Kirke, saa medførte det den Fordel, at man kom hinanden nærmere. Kunde det end hænde, at de, der under Altergangen

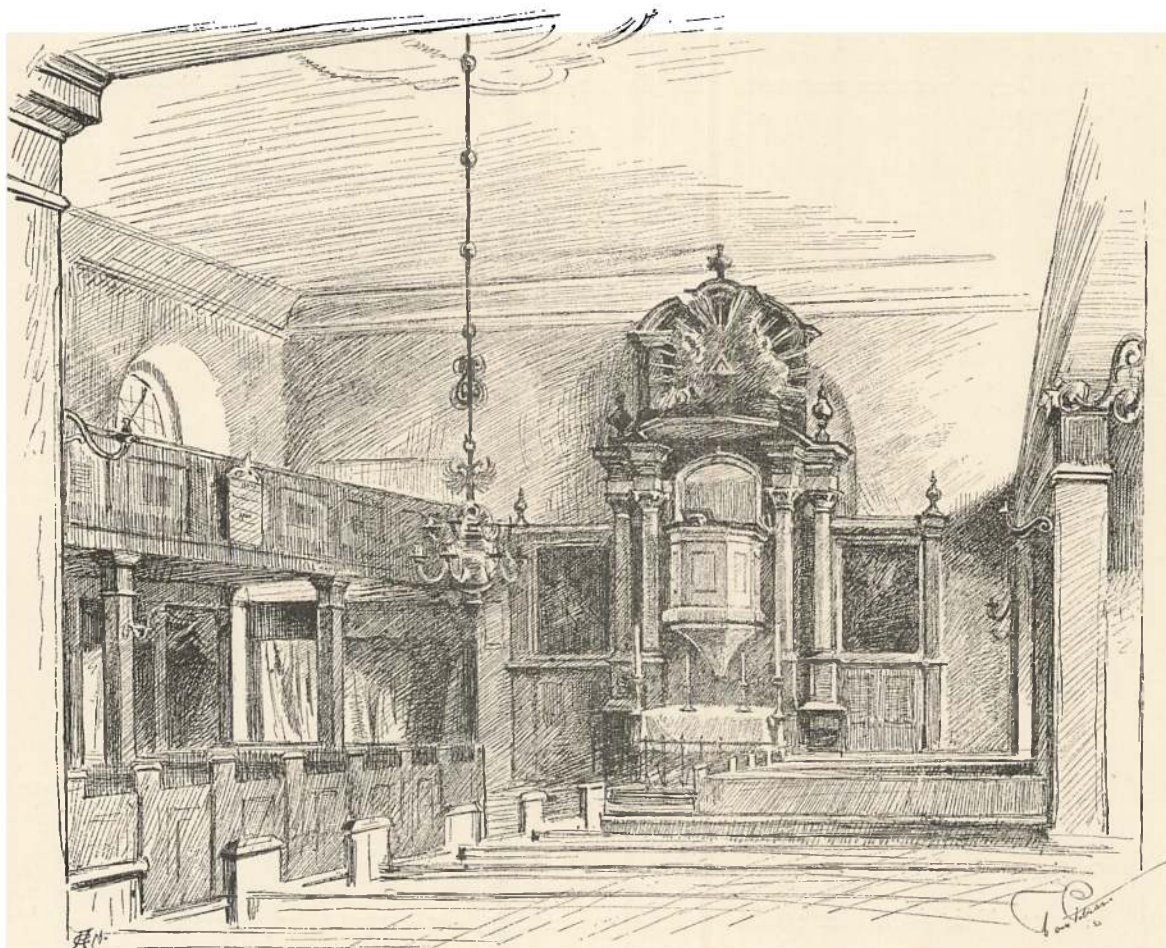
Vartov Kirke.

laa paa Knæfaldet, blev traadte paa Benene af dem, der trængtes bagved, saa var der dog ingen Fare for, at Højtideligheds-Følelsen skulde forsvinde, naar »den Gamle« stod for Alteret i Messedragt, og, vendt mod Menigheden, med Kalken i Haand, udtalte Ordene: Drikker alle heraf! med sin dybe Stemme.

Netop det værdigt og venligt *indbydende* var det, der gav Grundtvigs Præsteskikkelse sit Præg. Og dette kom da mindst lige saa meget til sin Ret i hans Skrifte-taler som i hans Prædikener. I Vartov var der — i det mindste i de senere Aar — Altergang hver Søndag, og Menighedens hele faste Stok overværede ikke blot selve Altergangen, men gav ogsaa Møde til Skriftetalen før Gudstjenestens Begyndelse for

at høre den gamle Præst med en næsten moderlig Ømhed tiltale Kommunikanterne og opfordre dem til frimodigt at komme fra Øster og Vester og sidde til Bords med Abraham og Isak og Jakob i Himmeriges Rige.

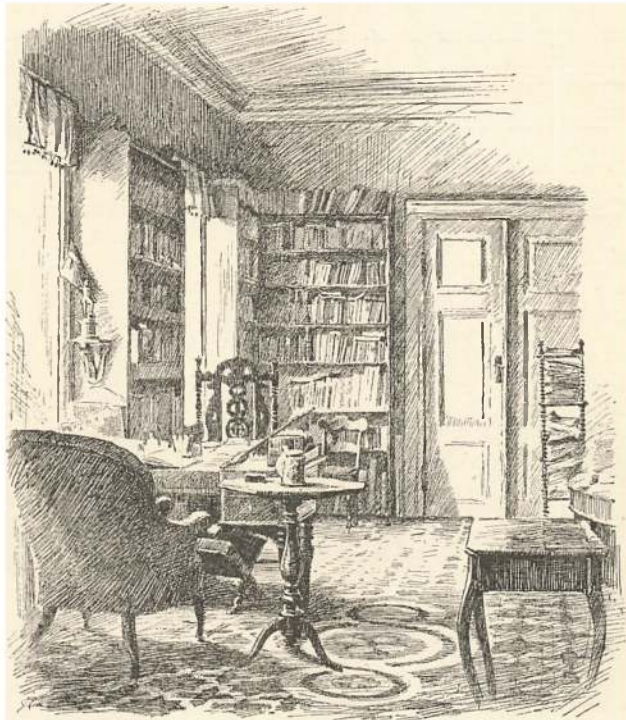
Da Folk kom i Vartov Kirke Juledag 1845, fik de ved Indgangen udleveret et lille Hefte med nogle Julesalmer. Og ved den Dags Gudstjeneste brugtes for

Det Indre af Vartov Kirke.

første Gang »Et Barn er født i Betlehem«. Denne Julesalme var af Grundtvig. Den var ingen Aarsunge, men havde sine 25 Aar paa Bagen, trykt fra først af i »Kjøbenhavns Skilderi« 1820. Grundtvig havde i det hele taget i Aarenes Løb forfattet adskillige Sager af lignende Art. I Rahbeks »Sandsigeren« havde allerede 1810 staaet en Sang om de hellige tre Konger, »Dejlig er den Himmel blaa«. Men i Kirkerne — hvad skulde man dog med de grundtvigske Poesier dér? Da der 1826

i alle Landets Kirker holdtes Tusindaarsfest til Minde om Ansgar, havde Grundtvig dristet sig til at udgive et Hefte »Danske Højtidsalmer til Tusindaarsfesten«, hvori fandtes »Den signede Dag med Fryd vi ser« og »Tusind Aar stod Kristi Kirke«; men det blev ikke tilladt at bruge disse Salmer ved selve den Kirke (Vor Frelser), hvor Grundtvig paa den Tid var ansat. I 1842 var Grundtvigs Aktier som Salmedigter dog saaledes stegne, at Mynster optog én Salme af ham i det Tillæg til »evangelisk-kristelig Salmebog«, han i det Aar fik approberet. Men han havde

Grundtvigs Studereværelse paa »Store Tuborg«.

rigtignok, som Grundtvig (med Hentydning til Melodiangivelsen) bemærkede, skrevet oven over: Herre, jeg har handlet ilde. Og da Københavns Præstekonvent ved samme Tid nedsatte en Komité til Udarbejdelse af en helt ny Salmebog, som kunde foreslaaes indført, fik Mynster Konventet til at forkaste dets egen Komités Arbejde, hvori der var optaget adskillige af Grundtvigs Salmer.

Det så ud, som om den danske Kirkes Dør vedblivende skulde være spærret for den grundtvigske Salmesang.

Da var det, Grundtvig tænkte: Lad os prøvel og lod uden videre trykke det lille Hefte, der blev brugt ved Gudstjenesten i Vartov 1845.

Gamle Vartovgængere mindes den Juledag som et stort Øjeblik. Thi da var det, den siden saa berømte vartovske Salmesang havde sin egentlige Fødselstime. Da der ikke blev gjort Indsigelse, gik Grundtvig videre og føjede ved de næste Fester ny Salmer til, saaledes at Heftet efterhaanden blev tykkere og tykkere, ja blev en hel Salmebog, som under Navnet »Festsalmer« af den stille Magt blev approberet som Salmebog for Vartov Menighed.

Nu endelig fik de grundtvigske Salmer Røst og Klang. Havde de længe maattet staa taalmodig ventende i »Sandsigeren« og »Kjøbenhavns Skilderi« og »Kirketidende«, og jeg véd ikke hvor, saa slog de nu med Vingerne som befriede Fugle. Og det har uden Tvivl været glad bevægede Stunder for den gamle Præst og Skjald, naar han efter Prædikenen sad i sin Lænestol ved Sakristiets aabne Dør og lyttede til Bruset af de mange Stemmer, der sang hans »Ære være Gud i det høje« eller »Af Guds Naade til Guds Ære evig glade vi skal være«.

Grundtvigs Hjem »Store Tuborg« paa Strandvejen.

III.

Vartovmenigheden med gamle Grundtvig i sin Midte blev Moderskødet for et lignende lyst farvet og glad bevæget Menighedsliv rundt om i Landet. Salmerne fra Vartov, Forkyndelsesmaaden, hele Aanden fra Vartov fandt Vej ud til Landbefolkningen gennem Præster, der havde siddet ved Grundtvigs Fødder, og som nu stræbte, hvor de kom hen, at indføre i de gamle kolde Sognekirker noget af den Livets Varme, de i fulde Drag havde inddrukket som Deltagere i Grundtvigs Gudstjeneste.

Ja, dygtig koldt var der blevet i Kirkerne i det rationalistiske Tidsrum. En Trang til at faa optøet de forfrosne Sjæle havde paa forskjellige Egne af Landet ført til gudelige Forsamlinger, hvor Lægfolk sædvanlig førte Ordet, og hvor Andagten selvfølgelig ofte kunde antage et noget overspændt og sygeligt Præg. Det var da af overordentlig Betydning for det aandelige Livs Udvikling hos Landalmuen, at grundtvigske Præster traadte i et venligt og forstaaende Forhold til denne udbredte og stærke Bevægelse, vandt Indflydelse paa den og fik Held til for en stor Del at lede Strømmen ind i et lysere og sundere Leje.

Den, som knyttede Forbindelsen mellem Grundtvigianismen og Forsamlingsbevægelsen, var frem for alle den lærde Magister Jacob Christian Lindberg, den samme, som havde været Grundtvigs ihærdige og uforfærdede Vaabendrager i den litterære Fejde mod Rationalismen, den, der i 1825 var bleven indledet paa en saa voldsom og personlig Maade i Grundtvigs Flyveskrift *Kirkens Gjenmæle mod Professor H. N. Clausen*. Lindbergs Optræden ved Grundtvigs Side i denne Kamp havde kostet ham ikke blot hans Adjunktstilling ved Metropolitanskolen, men tillige hele den akademiske Fremtid, der havde smilet ham i Møde. Mere og mere viede Lindberg sine Kræfter til Forsvaret for den gammeldags Lutherdom, idet han følte sin Kamp tillige som en Kamp for det menige Folks kirkelige Ret. Og da de fromme Almuesfolk i Jylland og Fyn begyndte at holde deres Forsamlinger under Øvrighedens Modstand og under Spot fra alle Sider, rakte Lindberg dem Broderhaand, ja begyndte selv (omkring ved 1830) at holde gudelige Forsamlinger hjemme hos sig i »Lille Rolighed« paa Kalkbrænderiet.

Grundtvig holdt ikke af disse Stueforsamlinger; han frygtede for den aandelig lumre Luft, der derved ofte opstaaer. Da han dog tilsidst følte, at han ikke kunde lade Lindberg og hans lille Kreds i Stikken, besluttede han sig til selv at tage Forsamlingssagen i sin Haand. Og da var det, han — som før omtalt — lejede et Pakhuslokale og tænkte dér at indrette Prædikestol og Bænke, men fik saa i Stedet Frederikskirken overladt.

Ved samme Tid begyndte en anden af Grundtvigs Venner, Peter Andreas Fenger (død 1878 som Sognepræst ved Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn), at vække Opmærksomhed ved at slutte sig til »de hellige« i Slagelseegnen, hvor han fra 1827 sad som Sognepræst i Slotsbjærgby. Da han i Fasten 1833 skulde prædike i Slagelse under en Vakance, benyttede han Lejligheden til et skarpt Udfald mod Rationalisterne. Og da han bagefter lod Prædikenen trykke, kom han i en heftig litterær Fejde med Præsten Bastholm i Slagelse om det

Spørgsmaal, hvorvidt det er Troen eller Gjeringerne, det kommer an paa i Salighedens Sag.

Nu fik »de hellige« Tillid til Fenger, og han blev en af Hovedlederne for den Forsamlingsbevægelse, der just i de Aar var kommen i Gang i det sydvestlige Sjælland, og som skaffede denne Egn Tilnavnet »det hellige Land«. Lensgreve F. A. Holstein til Holsteinborg, der havde Kaldsret til flere af Præstekaldene dér, sørgede for at hidskaffe saadanne Præster, der kunde slutte sig til Forsamlingsbevægelsen. Saaledes fik det hellige Land sine »tolv Apostle«, der samledes i et

JAC. CHR. LINDBERG.

Efter Litografi af L. ANDR. KORNERUP.

Konvent, hvis ledende Aand var den livlige Johannes Ferdinand Fenger, en noget yngre Broder til P. A. Fenger, der i 1833 var bleven Præst i Lyngø. Det gaar ikke an at kalde »det sydvestsjællandske Broderkonvent« uden videre et grundtvigiansk Konvent, men det grundtvigianske Element var dog det overvejende. Et af Medlemmerne var Præsten i Pedersborg ved Sorø, P. Chr. Kierkegaard, den senere Biskop i Aalborg. Denne overordentlig begavede Mand havde, da han disputerede for den teologiske Licentiatgrad, vist sig saa paavirket af Grundtvig, at hans Afhandling kun med Nød og næppe var bleven antaget. Som Landsbypræst lykkedes det ham ikke at vinde stor Tilslutning hos Befolkningen i Sognene;

men fra Sorø kom mange ud at høre ham. Og det siger sig selv, at hans Bidrag til Forhandlingerne i Broderkonventet var højt skattet af Præstebrødrene.

Til Broderkonventet hørte ogsaa Frederik Engelhart Boisen, der i sin Ungdom havde været en stadig Tilhører ved Grundtvigs Prædikener i Frederikskirken, og som i 1837 blev Præst i Skjørpinge paa Holsteinborgegnen. Han blev en Tid rigtig »de helliges« Præst; de strømmede til hans Kirke og fyldte hans Præstegaard. Men under et Besøg hos Grundtvig fik han Øjnene op for, hvorledes han altfor meget havde ladet sig henrive af Forsamlingsbevægelsen, og begyndte nu at sætte sine Tilhørere alvorligt i Rette for det meget udvortes Væsen ved deres Gudelighed. F. Boisen er en af dem, der har bidraget mest til at udbrede den

grundtvigske Tankegang hos Landbefolkningen, dels ved at holde Forsamlinger rundt i Landet, og dels ved det lille Fjortendagsblad »Budstikken, et Folkeskrift til Oplysning og Opbyggelse«, som han begyndte at udgive 1852 og først standsede 1879, tre Aar før hans Død.

I Fyrreerne bredte Forsamlingsbevægelsen sig til det sydøstlige Sjælland. Der sad Peter Rørdam (død 1883 som Præst i Kongens Lyngby), der i 1841 var bleven Sognepræst i Mern ved Præstø. Som Grundtvigianer af det reneste Vand kunde han ikke bekvemme sig til at deltage i de gudelige Forsamlinger. Men hans friske og livlige og tillige saa alvorlige Forkyndelse i Mern Kirke trak ogsaa Forsamlingsfolkene til. Og efterhaanden fandt mange af dem Vej til hans folkelige Møder og lærte at synge Viser om Thor og Holger Danske.

P. Rørdam er Typen paa den jævne, folkelige, grundtvigske Landsbypræst, der ikke bryder sig om at opretholde en særlig gejstlig Værdighed, men nøjes med den naturlige Værdighed, han har faaet desto mere af.

Rørdam havde faaet Mod til at have sit eget fri, naturlige Væsen ved at se paa Gunni Busck, ligeledes en af Grundtvigs Præstevener, død 1869 som Præst i Brøndbyvester. Busck var just ikke en af de grundtvigske Mænd, der vandt stor Popularitet. Trods al sin Nidkærhed slog han aldrig ret an som Præst. Men han fortjener at nævnes, dels fordi han rent personlig var Grundtvig en saa god og trofast Ven — da han havde arvet en Formue, bad han om Lov til at komme Grundtvig til Hjælp i hans trange Kaar, især for at han kunde arbejde paa sit »Sangværk« — og dels for den Indflydelse, han kom til at øve paa Peter Rørdam.

Rørdam var i 1825 som ung Student hjemme i Ondløse Præstegaard paa Holbækegnen, da han en Dag traf sammen med den 8 Aar ældre Busck, der just var bleven Præst i Stiftsbjærgby der i Nabolaget.

»Det var Sommer,« hedder det i Rørdams Ligtale over Busck, »en dejlig Sommerdag, den første Gang jeg så Busck, og det var paa en Banke i Skamstrup

P. A. FENGER.

Præstegaards Have, med Udsigt over Mark og Skov. Busck var den Gang nylig bleven Præst i Bjærgby. Hans Gang var rask, hans Bevægelser hurtige; han lignede, syntes mig, mere en Krigsmand end en Præst. Hans Tale var saa fri og saa frisk; det var, som havde han selv talt med Vorherre, som om han selv hørte og så Vorherre; thi det var Vorherre, han talte om. Og jeg sagde til mig selv: »Den Mand taler ikke ud af en Bog; Ordet kommer ud af en Kilde, som er inden i ham; hvad han taler om, har han oplevet.« Og hans Tale var tillige saa kjærlig; thi skjönt jeg kunde mærke, han var af en anden Mening end de fleste Præster paa

P. CHR. KIERKEGAARD.
Efter et Litografi.

den Tid, der var intet haardt, onskabsfuldt eller spottende, hverken i Røsten eller i Ordene. Og jeg sagde til mig selv: »Den Mand er bestemt et godt Menneske, ærlig, kjærlig og trofast; tillige er han glad og fornøjelig; thi han bragte Liv i det hele Selskab, fordi han førte Sommeren med sig. Og jeg sagde til mig selv: Det var dejligt, om du med kunde blive baade gudfrygtig og glad.«

Ved en anden Lejlighed kom P. Rørdam i en Tale ind paa dette om, hvad Busck havde været for ham, og her hed det da igjen: »Busck var saa gudfrygtig og saa glad, og jeg tænkte: Gid du en Gang kunde blive saa gudfrygtig og glad som Busck.«

»Gudfrygtig og glad«, »gudfrygtig og frisk naturlig«, det var en S sammensætning, man ikke var fortrolig med i Forsamlingskredsene, og i det hele taget ikke mange Steder. Det blev de grundtvigske Præsters Opgave at vise Vej til en Forening af disse ellers ofte saa vidt adskilte Elementer.

I Aaret 1839 fik den grundtvigske Præstekreds i Sydvestsjælland Besøg af en ung Kateket fra Ringkjøbing, Vilhelm Birkedal, der hørte til Mynsters Disciple, men ovre paa Ringkjøbingegnen havde lært en grundtvigsk Præst (Hassenfeldt i Vellinge) at kjende, og nu havde faaet Lyst til at komme i Forbindelse med nogle flere af den Slags Folk. Birkedal blev Grundtvigianer med Liv og Sjæl og blev maaske den, der i Jylland og især senere paa Fyn mest sejrrikt rejste og bar frem den grundtvigske Fane. Birkedal var Taleren blandt de grundtvigske Præster. Her var

baade Fantasiens Flugt og Følelsens Glød og — ikke at forglemme — en kraftig, sølvklar Stemme. Her var Magten til at rive en Forsamling hen. Og saa var Birkedal oven i Kjøbet i det sjældne Tilfælde foruden at være en ægte Taler tillige at kunne skrive. Hans Postil »Synd og Naade« blev en meget udbredt og med Rette skattet Opbyggelsesbog.

At en Mand med en saadan Evne og Kraft til at gjøre sig gjældende skulde holde sig indenfor et Sogns afstukne Grænser, det vilde være det samme som at sætte en Hvalfisk i en snæver Fjord og forlange, at den skulde blive der. Birkedal, der 1849 var bleven Præst i Ryslinge i det sydlige Fyn, fik et Par Aar efter Opfordring fra en Mand i Stige, Lumby Sogn, ved Odense Fjord, om at komme derhen og holde Forsamling og værne Sognet mod Baptisterne, der var begyndt at trænge ind. Saadan at drage ud og værne Landet, det var just noget, der laa for Birkedal. Han og en anden Præst, Magister Viborg, gjorde sig rede til at drage til Stige, men skrev dog først til Stedets Sognepræst, Provst Hald, og udbad sig Tilladelse til at holde Forsamlingen i Kirken. Provst Hald paa-skjønnede i sin Svarskrivelse deres »kjærlige Omhu for Kirken og for hans Menighed i Særdeleshed,« men kunde dog ikke gaa ind paa at overlade dem Kirken og fandt

F. E. BOISEN.
Efter H. OLRIRS Maleri.

det i det hele ønskeligt at »virke ene og uforstyrret i sin Menighed« — bad dem altsaa om at blive borte. De to Præster lod sig dog ikke saaledes afvise; Forsamlingen blev holdt i Mads Andersens Gaard. Nu indgav Sognepræsten en Klage til Biskoppen, og denne forlangte, at de to Præster skulde love aldrig at bære sig saaledes ad mere. Men at afgive et saadant Løfte, svarede Birkedal, »det gjør jeg for min Part aldrig.« Skal en Præst ikke have Lov til at tale, hvor han føler sig opfordret, »da Farvel med al aandelig Frihed i Danmark.« Nu gik Sagen til Ministeriet, og de to Præster fik en — iøvrigt ret blid — Tilrettevisning, med Indskærpelse af, at det ikke kan anses for stemmende med Kirkens Orden, »at Mænd, der selv har modtaget Beskikkelse som Sognepræster, optræder i et Sogn og en

Menighed, der er betroet til en anden Præsts Virksomhed, ved uden dennes Samtykke eller imod hans Ønske at indbyde til og afholde offentlige Forsamlinger i kirkelige eller religiøse Anliggender.«

Nu udsendte Birkedal og Viborg et Skrift, hvor de fremlagde »Stigesagens« Akter og indankede det Spørgsmaal: »Skal Præsten være Sognepave eller Menighedens Tjener?« for Offentlighedens Domstol. Sagen havde vakt Opmærksomhed og blev nu en Del diskuteret. Og da der i 1854 blev nedsat en Kirkekommission, udtalte denne sig for Præstens Ret til at føre Ordet ogsaa udenfor sit Sogns Grænser,

VILHELM BIRKEDAL.

Litograferet af J. W. TEGNER efter et Fotografi.

ligesom den ogsaa anbefalede, at Sognebeboerne skulde have Ret til ikke blot at gaa i Kirke hos en anden Præst end deres egen, men ogsaa at lade sig betjene med kirkelige Handlinger af den fremmede Præst, de valgte og kunde formaa dertil. I Overensstemmelse hermed udkom 1855 Loven om Sognebaandets Løsning, der medførte, at de livlige grundtvigske Præster hist og her nu fik øget deres Menigheder med et velgjørende Element af saadanne, som frit sluttede sig til, drevet af aandelig Slægtkabsfølelse. Gudstjenesten hos de grundtvigske Præster fik derved en forøget Lighed med Gudstjenesten i Vartov, hvor jo Tilslutningen saa godt som udelukkende — naar man ser bort fra Hospitalets Med-

lemmer — beroede paa aandelig Samstemning.

Rigtige Gudstjenester efter Vartov-Mønsteret fik man dog paa Landet først, da i 1868 Valgmenighedsloven kom til som en Udvidelse af Loven om Sognebaandsløsning.

Det var Birkedal, som var Foranledningen. Hvalen sprællede saa stærkt i Sognenettet, at det maatte revne. Det gik saaledes til.

I Sommeren 1864 skete det, at Birkedal, der var kommen hjem til Ryslinge efter at have deltaget i Rigsraadets Samling som Medlem af Folkethinget, bad for Kongen fra sin Prædikestol i de Ord: Gud give Kongen et dansk Hjærte! og saa faldt det ham ind at tilføje: om det er muligt! Nogle Soldater af Sognets Indkvartering, der havde været i Kirke, meldte dette til deres Kaptajn, som meldte det

videre, og der blev indledet en Undersøgelse. Uvejret vilde dog være drevet over, dersom Birkedal ikke i en Rigsraadstale i September 1865 havde skammet Ministeriet Bluhme ud og talt om, at det bedste Raad, man kunde give Kongen, var, at han skulde nedlægge Regeringen til Fordel for Karl den Femtende af Sverige-Norge. Nu fik han sin Afsked.

Men han og den Menighed, der havde været samlet om ham, blev enige om, at de ikke saaledes vilde skilles. De anerkjendte ikke Regeringens Afgjørelse som en kirkelig Afgjørelse. Nej, det var blot den borgerlige Magt, der her havde villet adskille, hvad en højere Magt havde sammenføjet. Denne borgerlige Magt kunde tvinge Birkedal til at forlade Prædikestolen i Ryslinge Sognekirke og rykke ud af Præstegaarden, men den kunde ikke skille denne kristne Præst fra denne kristne Menighed. I Boltinggaards Lade slog man en Prædikestol op og indrettede et Alter, og her holdt nu Vilhelm Birkedal Gudstjeneste for dem, der vilde deltage, og det blev en stor Skare. Der var Liv og Begejstring over Sammenkomsterne, og skulde det blive saaledes ved, kunde det gjerne gribe videre om sig med fri Gudstjenester og føre til Udtrædelser af Folkekirken rundt omkring. For at forebygge dette — for at holde Birkedal og Grundtvigianerne i det hele taget inde i Folkekirken, indbragtes (ved S. Høgsbro) 1866 i Rigsdagen et Lovforslag om Valgmenigheders Oprettelse. Det vedtoges i Folkethinget, men forkastedes i Landstinget. Næste Aar tog Ministeriet Frijs Sagen i sin Haand for at gennemføre den. Med det for Øje blev P. Chr. Kierkegaard udnævnt til Kultusminister. Men inden Sagen var behandlet til Ende i Rigsdagen, trak han sig tilbage, paavirket bl. a. af en kraftig Protest mod Loven fra samtlige Biskopper. Aleth Hansen afløste ham. Og nu, i 1868, gik Loven igjennem, men i Landstinget kun fordi Konsejlspræsidenten gjorde dens Vedtagelse til et Kabinetsspørgsmaal.

I Kraft af Loven om Valgmenigheder kunde nu den om Birkedal samlede Menighed, der imidlertid havde faaet sig opført en Kirke i Ryslinge, optages som anerkjendt Led i Folkekirken. I Kraft af samme Lov kunde for Fremtiden 20 Familier, boende inden for en Omkreds med en Mils Radius, slutte sig sammen, bygge sig en Kirke eller et Bedehus og vælge sig en Præst, som vilde faa kongelig Udnævnelse, selvfølgelig mod ganske at undergive sig den folkekirkelige Orden og de for andre Præster gjældende Regler om Lære og Ritus. Til en saadan Valgmenighedspræst kunde enhver løse Sognebaand, uden Hensyn til Afstand.

I Henhold til denne Lov, der senere har faaet nogle Ændringer, som yderligere letter Valgmenigheders Dannelselse, har der efterhaanden dannet sig omtrent en Snes Valgmenigheder rundt i Landets forskjellige Egne. De har været Hovedarne-

steder for det grundtvigske Kirkeliv. Der har man kunnet faa den kraftige, livlige Salmesang at høre, som oprindelig kun kjendtes i Vartov.

Som Vidnesbyrd om, hvorledes denne Salmesang kunde virke, skal her anføres en Ytring af en Lægmand, afdøde Mejeriforpagter A. Burchardi; han sagde ved en Fest paa 25aarsdagen efter Valmenighedskirkens Indvielse i Ryslinge: »Jeg hørte den Gang til Vilh. Becks Folk, men besluttede dog med nogle andre at rejse over til Indvielsen af denne ny Kirke, da jeg nok vilde vide, hvad det var. — Saa begyndte de at synge. Jeg troede, vi kunde synge i Becks Kirke, men jeg maatte nu sige til mig selv, at jeg aldrig havde hørt Sang før. Sangen blev ved at gaa i mig; Boisen talte — jeg hørte ikke et Ord af, hvad han sagde; saa kom De, Pastor Birkedal; jeg hørte ikke et Ord af, hvad De sagde — kun Sangen gik i mig. Da kom der en underlig hæs Røst op paa Prædikestolen og sagde: Her er godt at være! Den hørte jeg, vel netop fordi dens Klang skurrede imod Sangen, og jeg sagde til mig selv: Ja, her er godt at være; her vil vi bo og bygge!«

Den grundtvigske Bevægelse bredte sig mere og mere. Og det blev forundt ham, der havde rejst Bevægelsen, at blive gammel nok til at opleve dens sejrige Fremtrængen. Vi har set, at han endnu, da han nærmede sig de 60, var den forholdsvis ensomme Mand; men da han blev 70 og 80, begyndte det for Alvor at svare igjen ude fra Folket paa alt det, han havde raabt. Hans Fødselsdag, den 8de September, blev tilsidst en festlig Samlingsdag for hans Tilhængere. Fra hele Landet kom de i store Skarer til Hovedstaden og holdt »Vennemøde«. Her kom de grundtvigske Præster, ældre og yngre; her kom Folk som Peter Larsen Skræppenborg, Gaardmand og Lægprædikant, i sin Tid en af Bærerne af Forsamlingsbevægelsen i Jylland og Fyn, men for længe siden inddraget i de trofaste Grundtvigianeres Rækker. Her kom grundtvigske Bønderfolk af et yngre Kuld, Folkehøjskolens Førstegrøde. Her kom i det mindste én Gang Enkedronning Caroline Amalie. Her kom norske Præster og Højskolemænd. Og midt iblandt dem sad gamle Grundtvig som Patriark, omgivet af Kjærlighed og Ærbødighed. Naturligvis var de Ord, han nu talte, i Tilhørernes Øren en Slags Orakelsprog. Naturligvis kunde det hele let faa et lille Anstrøg af en Forening til indbyrdes Hyldest og gjensidig Beundring. Men en god Aand var der ikke desto mindre over disse Møder, der tildels havde Karakteren af selskabelige Sammenkomster, hvor man øvedes i, med Tilsidesættelse af Stands- og Klasseadskillelser, at omgaas jævnt og folkeligt med hinanden. Med Følelsen af at have modtaget baade kristelig og folkelig Opbyggelse vendte Deltagerne hjem, hver til sin Egn. Og længe varede det ikke, før man rundt i Landet begyndte at holde Vennemøder i det smaa, hvor man drev paa den samme kristelig-folkelige

Opbyggelse, og hvor man rent selskabeligt levede sig sammen og kjendtes ved hinanden som udgjørende en Kreds af »Livsfolket« i Danmark.

NIK. FRED. SEV. GRUNDTVIG.

Efter W. MARSTRANDS Maleri.

Denne Væren ét Hjærte og én Sjæl kunde ikke være bestemt til at vare evig. Da Bjørnstjerne Bjørnson, den Gang Grundtvigianer, paa det Vennemøde, der holdtes lige efter Grundtvigs Død, i September 1872, anførte til Anvendelse for Lejligheden

et Par Verslinier af ham selv, den unge Høvdings Ord ved den gamle Høvdings Fald: »Men før det kvælder, vi Sejl maa hejse, ej døde hefte paa Livets Rejse«, — da Bjørnson i det hele taget ved samme Lejlighed begyndte at kaste brandfarlige Emner ind i Forhandlingerne, da sporedes det allerede, at Vennemødernes Guldalder var forbi, og at Grundtvigianerne baade i kirkelig og folkelig Henseende gik en Spaltningens Tid i Møde.

Alligevel svandt Fællesskabsfølelsen ikke hurtigt og vel aldrig ganske. Og Valget af Grundtvigs Efterfølger ved Vartov gjorde, at Gudstjenesten i denne Kirke

C. J. BRANDT.

Litografi af J. W. TEGNER efter et Fotografi.

kunde vedblive indtil videre at beholde Karakteren af Hovedarnestedet for det grundtvigske Kirkeliv. C. J. Brandt havde, da han kaldtes til Vartov, i tolv Aar siddet som Præst i Rønnebæk ved Næstved. Dér havde han samlet mange om sin Prædikestol. Og naar han deltog i de grundtvigske Vennemøder og dér tog Ordet, havde man maattet lægge Mærke til hans statelige Person, hans værdige Fremtræden, hans af fin Smag beherskede, poetisk-fyndige og tillige hjertevindende Udtryksmaade. Det er ikke til at undres over, at Grundtvigs Venner i Hovedstaden netop ønskede Brandt til »den gamles« Afløser. Hans store repræsentative Evne og hans Greb paa at mægle

og styre til Rette maatte gjøre ham egnet til Stillingen derinde ved Hovedkvarteret. Og han var da en Mand, man kunde vise Kjøbenhavnerne. Der var ikke noget hos Brandt af Landsbypræsten. Og han havde et Navn i den lærde Verden som Udgiver af gammel dansk Litteratur, som Forfatter af sproghistoriske Arbejder, især dog som Gransker af den danske Salmedigtningens Historie. Tilmed var Brandt et Stykke af en Skjønaand, havde f. Ex. i sine »Legender« leveret Poesier af virkeligt og blivende Værd. Hvad der dog især maatte komme i Betragtning, var, at Brandt havde været en tapper Forkæmper for Grundtvigs Tanker, især i »Dansk Kirke-tidende«, hvis Udgivelse han havde begyndt 1845 sammen med R. T. Fenger (yngste Broder til før nævnte Fenger, død 1889 som Præst i Hvedstrup), og at han under sin Virksomhed paa Landet havde vist sig som en alvorlig Præst og virkningsfuld Prædikant.

Brandt modtog da fra Grundtvigs efterladte Menighedskreds en Opfordring til at søge Embedet ved Vartov, fulgte Opfordringen og fik Embedet. Der er ingen Tvivl om, at han jo under sin femtenaarige Virksomhed (død 1889) paa forskjellig Maade vandt nyt Land for Grundtvigianismen i Hovedstaden.

Brandt var en Skikkelse, der vilde have prydet Frue Kirkes Kor og Prædikestol. Men han har sikkert følt sig allerbedst tilpas i den lille fattige Vartov Kirke, der endnu paa hans Tid var stor nok til at rumme Stadens grundtvigske Kirkegængere, d. v. s., naar man stoppede sig rigtig tæt sammen, baade paa Staa- og Siddepladser.

Den lille Kirke i Løngangsstræde er og bliver en Helligdom for mange, især af den ældre Slægt. Naar de besøger den, mindes de »den gamle« og fornemmer det, som hviskede hans Aand fra Alter og Prædikestol — ja fra alle Kroge.

Grundtvigs Grav (paa Aasen ved Kjøge).

Christiansborg Slot.
Tegnet af A. BURMESTER.

KONG FREDERIK DEN SYVENDE.

AF

N. NEERGAARD.

Naar Frederik VII's Minde, trods alt hvad der i ældre og nyere Tid er gjort for at tage Glansen af det, bestandig er vedblevet at være det danske Folk saa kjært, ligger det ikke alene, ja ikke en Gang væsentlig i, hvad han har udrettet og i hans personlige Egenskaber. Kun enkelte Gange har han grebet bestemmende ind i sit Lands Styrelse, og i hans Personlighed var Skyggesiderne mindst lige saa fremtrædende som Lyssiderne. Men Skæbnen føjede det saa, at denne Konge, uden at være nogen betydelig Statsmand og uden at udfolde nogen synderlig selvstændig Virksomhed, dog paa ejendommelig Maade blev Symbolet, det levende Udtryk for et lykkeligt og betydningsfuldt Afsnit i Folkets Historie. Begyndelsen af hans Regering faldt sammen med Martsdagens eneste Folke-
rejsning, og da Folket fandt sig selv, fandt det ogsaa i ham sit naturlige Sam-
lingspunkt. Fra at være den halvt ukjendte Prins med den tvivlsomme Fortid,

steg han med ét Slag op til Folkegunstens højeste Tinder. Hans Ord til Københavns Borgere om at ville være sit Folk en tro Leder til Ære og Frihed, og den forunderlige Sikkerhed, hvormed han i de bevægede Tider, som fulgte, forstod at give Øjeblikkets Stemning det rammende Udtryk, bragte især den menige Befolkning til i ham at se sin Fører og sin Helt. Paa hans danske Sind stode man, hvor det gjaldt Afgjørelsen af de nationale Livs- og Æresspørgsmaal, og til ham saå Menigmand hen som sin bedste Støtte, da det under Grundlovskampen gjaldt Spørgsmaalet om den almindelige Valgret. Da Lyset faldt over Landet i Foraaret 1848, naede det først af alle ham, og det dvælede der længe efter, at Popularitetens Heroer fra Fyrreerne var traadte i Skygge. Ogsaa i de Aar, som fulgte paa Trearskrigen, og i hvilke den nationale Stemning stundom kunde være trykket nok, var det en selvsagt Ting, at paa Tider, hvor Stemningen svingede opad, var det Kongen, den samlede sig om, og Hyldesten for ham, i hvilken den fandt sit naturligeste Udtryk. Og da saa endelig Ulykkens Dage kom, gik hans Sol ned med Folkets, som den var gaaet op med den. Frederik VII's Død indvarslede Trængslens og Nederlagets Tid, og med ham fulgte Folket ligesom sin egen Lykke til Jorden. Intet Under

FREDERIK DEN SYVENDE.

Efter Prof. AUG. SCHIØTT'S Maleri, sign. 1855. — Tilh. Samlingen paa Jægerspris.

da, at han i dets Bevidsthed er kommet til at staa som de gode Dages Konge.

Og gode Dage var Frederik VII's Regeringstid alt i alt. I disse 15 Aar grundlagdes og fæstnedes det frie Forfatningsliv, i dem voxede den nationale Følelse sig stærk baade nord og syd for Kongeaen, og i dem gennemførtes en Række frisindede Reformers af stor og grundlæggende Betydning. Men hvor megen Andel havde nu Frederik VII selv i alt dette? Har han paa noget Omraade taget Initiativet til, hvad der skete eller blot gjort et nævneværdigt Arbejde derfor? Sandheden tro maa man vistnok besvare dette Spørgsmaal med Nej. Men vilde man, som mange nu er tilbøjelige til, deraf slutte, at hans Andel i de betydningsfulde Fremskridt,

hans Regeringstid bragte, overhovedet var lig med Nul, vilde det være saare urigtigt. Blot ved at være den, han var, bidrog han paa den aller væsentligste Maade til at give Perioden dens Præg.

Frederik VII's Arbejdsevne var i højeste Grad mangelfuld. Allerede hans svage Helbred gjorde det vanskeligt for ham at udfolde nogen synderlig Virksomhed, og hans aandelige Konstruktion var mindst af alt anlagt paa sammenhængende og metodisk Arbejde. Dertil kom saa alt det lette og løse i hans Natur, som atter og atter bragte ham til at skyde Pligter og Ansvar til Side og falde hen i, hvad der var ham det mageligste og fornøjeligste. Den Excentricitet, som var et saa fremherskende Karaktertræk hos ham, og som ofte nærmede sig Vanvidets Grænser, virkede selvfølgelig ogsaa forstyrrende ind paa hans Beskæftigelse med offentlige Anliggender. Som Følge af alt dette var den Tid, Kongen anvendte til egentligt Arbejde, kun saare begrænset. Og sandt at sige havde han paa Grund af sin mangelfulde Fordannelse heller ikke synderlige Betingelser for selvstændig at kunne gennemarbejde en Sag, selv om han virkelig havde forsøgt derpaa. Den langt overvejende Del af sin Tid anvendte han til mer eller mindre beskæftiget Lediggang. Han elskede al Friluftssysse: at jage, sejle, kjøre, ride og frem for alt at fiske. Dage itræk kunde han ligge i sin Baad med Piben i Munden og Snøren ved Siden; en eller anden af den snævrere Hofkreds skulde gjerne være med, for at der kunde falde lidt Spøg og hyggelig Passiar af i Tilgift. Under samme Synspunkt maa hans Udgravninger af Kæmpehøje, Voldsteder o. lign. ses; det var for ham ikke saa meget arkæologisk Forskning som en ny Form for Friluftssporten. Inden Døre faldt det ham vanskeligere at beskæftige sig, og i Sammenhæng hermed stod hans Rædsel for at opholde sig i Kjøbenhavn. Det var en af Ministrenes vanskeligste Opgaver at faa ham ind fra Landslottene til de Statsraadmøder, Rigsraadsaabninger og lignende, hvor hans Nærværelse udkrævedes. »De vil have mig til Roskilde!« kunde han klage, naar Halls Forestillinger blev altfor indtrængende, og han ansaa sig i fuldt Alvor for en Martyr for Statspligterne fra det Øjeblik, han befandt sig indenfor Christiansborgs Mure. De længere Ophold i Hovedstaden, han undertiden ved Vintertid maatte gjøre, var heller aldrig efter hans Smag. Heraf fulgte naturligvis, at han kom i altfor høj Grad paa Afstand fra det hele Regeringsarbejde, og at saa meget som muligt gik udenom ham, — i Reglen med hans fulde Billigelse. Men foretrak han sædvanlig sine Fornøjelser for sine Regeringspligter, saa var til Gjen gjæld disse Fornøjelser oftest af en ret uskyldig Art. Man har ikke sjældent fremstillet ham som en Mand, der var særlig hengiven til Udskejelser af forskjellig Slags, men egentlig med Urette, i hvert Fald hvad hans Kongetid angaar. I sit

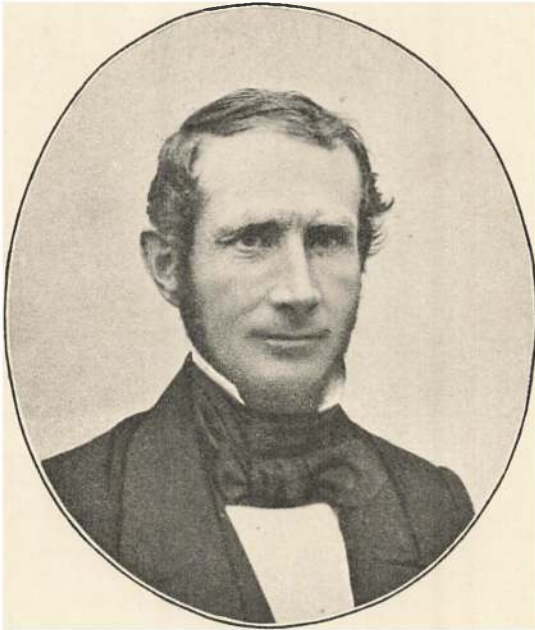

Frederik VII's og Carl XV's Indtog i Kjøbenhavn (den 19de Juli 1862).

Litografi af KITTENDORFF efter et Udkast af C. DEICHMANN.

Forhold til Kvinder har han sikkert været adskilligt mindre vidtløftig end de fleste af hans samtidige paa Europas Troner, og hvad hans saa meget omtalte Drikkeri angaar, saa er det sandt, at han, naar han samledes med sine borgerlige Brødre paa Skydebanen eller med sin kongelige Broder hinsides Sundet og ved andre højtidelige Lejligheder, kunde tømme sit Bæger omkap med hvem det skulde være, men til daglig levede han ingenlunde særlig umaadeholdent. Grevinde Danner øvede i denne Henseende en god Indflydelse paa ham og bidrog sikkert derved væsentlig til at forlænge hans Levetid.

En naturlig Følge af Kongens Indolens var, at hans ledende Ministre og de

CARL EMIL BARDENFLETH.

Efter et Fotografi. — Tilh. Overlods, Kommandør BARDENFLETH.

Personer i hans Omgivelser, som han følte sig særlig knyttet til, maatte faa en betydelig Indflydelse over ham. Til daglig var det ham først og fremmest om at gjøre at »have Fred«, og derfor lod han gjerne de stærkeste og mest paagaende raade. Det skulde ogsaa holde haardt, inden han gik imod sine Ministre i andet end Smaaspørgsmaal af væsentlig personlig Art. Han hadede nemlig Ministerkriser som Pesten, og selv overfor en Minister som Krieger, mod hvem han nærede en levende Uvilje, bøjede han sig Gang paa Gang, blot fordi det blev ham sagt, at hans Afgang let kunde føre hele Ministeriets med sig. Fire Politikere har hver i sin Periode havt

en afgjørende Indflydelse over ham: Bardenfleth, Bluhme, Scheele og Hall. Det var Mænd af højst uensartede politiske Retninger, men Kongen fulgte dem paa en vis Maade lige villigt alle fire, og det var udefra kommende Indflydelser, der til forskjellige Tider bragte ham til at lade dem falde. Det er en Misforstaaelse, naar man tror, at Frederik VII kun tvungen af den haarde »europæiske Nødvendighed« slog ind paa den Bluhme'ske Helstatspolitik i 1852 og med særlig Glæde vendte tilbage til det nationalliberale Regime i den anden Halvdel af Halvtredserne. Han, i hvis Navn den rene Ejderpolitik var bleven proklameret i 1848, fulgte med god Vilje Helstatspolitiken under den aller største Del af den Bluhme-Ørstedeske Periode, fordi denne Politik skaffede ham Fred for de den Gang sejrende

og stærke konservative Stormagter. Siden fulgte han ligeledes samtykkende og paa sin Vis medvirkende den under Halls Ledelse fremvoxende Ejderpolitik lige indtil dens yderste Konsekvens, Novemberforfatningen, thi hvor lidet kjære de National-liberale end personlig var ham, saa skaffede de ham dog nogenlunde Fred for den stedse mægtigere Bevægelse i Kongeriget, som gik i Retning af deres Politik. Der var, som vi siden skal se, Punkter, hvor Kongen var sig selv og fulgte sit eget Instinkt, men de politiske Grænser, indenfor hvilke dette tillod ham at bevæge sig, var overmaade vide. End mere broget bliver Billedet af Frederik VII's Politik ved den periodisk opdukkende Berling-Dannerske Indflydelse, som underjordisk gjorde sig gjældende hele hans Regeringstid igjennem, og som undertiden paa den mest overraskende og uberegnelige Maade brød gennem Overfladen og væltede alle Brikker over Ende. Disse Episoder var imidlertid i al deres Uberegnelighed kun en ny Bekræftelse paa Reglen: at Frederik VII altid var tilbøjelig til at give efter for den Indflydelse, som i Øjeblikket var den personlig stærkeste overfor ham og snarest truede med at berøve ham hans Fred.

En væsentlig Mangel ved Frederik VII som dansk Konge under de daværende vanskelige Forhold var, at han i saa ringe Grad formaaede at gjøre sig gjældende som sit Lands Repræsentant udad til overfor de fremmede Fyrster og Regeringer. Hans legitime Herskerret over Slesvig og Holsten var, naar alt kom til alt, det bedste Kort, en dansk Regering havde at spille ud overfor det mod Danmark i det hele ret uvillige og mistænksomme Europa, og det vilde have haft en overordentlig Betydning, om han, med hele den Myndighed, hans Stilling gav ham, havde kunnet være sin Regerings Talsmand overfor fremmede Fyrster og deres Repræsentanter. Meget kunde da været udjævnet og mangen Traad knyttet. Dobbelt ønskeligt blev dette, da Magten fra Halvtredsernes Midte gled over i de nationalliberale Statsmænds Hænder, thi de med deres noget doktrinære Embedsmandsuddannelse stod ganske uden Forbindelser i Europas diplomatiske og Hof-Verden og blev i disse Kredse aldrig betragtede som jævnbyrdige. Ogsaa overfor

Geheimeraad L. N. SCHEELE.

Efter J. V. GERTNERS Maleri. — Tilh. Samlingen paa Jægerspris.

det holstenske Aristokrati kunde Kongen have virket mæglende og forsonende, den Gang Forsoning endnu var mulig. Men nu var Forholdet desværre det, at Frederik VII's gode Egenskaber kun vanskeligt kunde skattes af Fremmede, hvorimod hans Svagheder var i den Grad aabenlyse, at ethvert nogenlunde kritisk anlagt Menneske blev dem vaer, selv ved den flygtigste Berøring med ham. Især voldte

FREDERIK VII og Grevinde DANNER.

Efter J. V. GERTNERS Maleri. — Tilh. Samlingen paa Jægerspris.

hans forunderlige, halvt ubevidste Sammenblanding af Virkelighed og Fantasi mange pinlige Situationer, naar der var notable Fremmedbesøg ved Hoffet. Et af de sidst fremdragne blandt de næsten talløse Exemppler skyldes Fyrst Bismarcks Memoirer. Da den preussiske Statsmand, endnu i den forholdsvis beskedne Stilling som Gesandt ved Forbundsdagen, i 1857 var i Kjøbenhavn paa en Jagtudflugt, blev han modtaget i Audiens af Frederik VII. Han fortæller herom bl. a. saaledes: »Han modtog mig i Uniform, med Hjelm paa Hovedet, og underholdt mig med over-

drevene Skildringer af sine Oplevelser ved forskellige Fægtninger og Belejringer, ved hvilke han aldeles ikke havde været til Stede. Da jeg vilde sondere ham om, hvorvidt han troede, at Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855 vilde holde, svarede han, at han paa Dødssengen havde svoret sin Fader at opretholde den, og glemte, at denne Forfatning aldeles ikke eksisterede ved hans Faders Død.« Det var næppe til Landets Gavn, at dets Modstandere fik et saadant Indtryk af Kongen, og man

forstaar i hvert Fald, at sligt maatte afskære alle Muligheder for en Paavirkning, selv hvor saadanne ellers kunde have været til Stede.

En Omstændighed, som paa Forhaand meget vanskeliggjorde det for Frederik VII at komme i nogen stadig og nær Berøring med andre Fyrster, ja selv med Aristokratiet og Diplomatiets, var hans huslige Forhold. Fra det Øjeblik hans Ægteskab med Louise Rasmussen, som af ham ophøjedes til Lensgrevinde Danner, var indgaaet, existerede der ikke længere noget dansk Hof i egentlig Forstand. Kongens Hustru kunde ikke ignoreres, og paa den anden Side umuliggjorde Fødsel, Fortid og Personlighed hende

det at naa det Maal, som bestandig foresvævede hendes Ærgjerrighed, nemlig at blive Midtpunktet i en virkelig Hofkreds og den faktiske Dronning. Dette Forhold voldte Kongen et Utal af Ydmygelser og Sorger, thi evnerig og perfektibel som hans Hustru var, indsa hun ikke, at der var Grænser, udover hvilke hun ikke kunde naa, og hun opgav aldrig den haabløse Kamp. Det er sandt, at hun var klog nok til ingensinde at slippe det Rygstød, hun fra første Færd havde fundet i Bøndevennepartiet, og gennem sin Fortrolige, Kammerherre Berling, bevarede hun bestandig sin Forbindelse med visse af Partiets ledende Mænd, men naar man har

FREDERIK VII og Kammerherre BERLING.
Efter et Fotografi. — Tilh. Samlingen paa Jægerspris.

talt om en bevidst demokratisk Stræben hos hende, beror det paa en Misforstaaelse. Hendes hele Politik drejede sig i Virkeligheden om at blive accepteret af den Verden, hvortil hendes Ægtefælle hørte, og hertil stræbte hun at naa, snart med det gode, snart med det onde. Hendes Bestræbelser forblev dog i det væsentlige frugtesløse. Naturligvis kunde hun opnaa til Tider at sidde til Bords med fyrstelige Personer, men disse dulgte knapt, at det skete mod deres Vilje, og undgik saa meget som muligt at udsætte sig derfor. Mangt et Besøg ved det danske Hof blev af den Grund opgivet eller afkortet. Den russiske Storfyrst Constantin, som laa paa Rheden med et Krigsskib, undskyldte sig for at deltage i en Middag, hvortil Kongen havde indbudt ham paa Skodsborg, og Grunden var udelukkende den, at han ikke

vilde risikere at faa Grevinden til Bords. Prins Napoleon undgik under sit Besøg ikke denne Skæbne, men konverserede hende, efter et Øjensvidnes Udsagn, »som om han vilde kigge om et Hjørne, uden at ses mere end nødvendigt.« Carl XV var overfor Grevinden den mindst afvisende, men heller ikke han optraadte dog altid til hendes Tilfredshed. De fremmede Gesandter havde fra deres Regeringer strænge Ordre til ikke at deltage i noget som helst officielt Taffel, ved hvilket Grevinden var til Stede, og hvad det høje Aristokrati angaar, saa er det sandt, at hun har set mer end et af dettes Medlemmer baade ved sit Bord og i sit Forgemak, men Spidserne holdt sig bestandig saa meget som muligt tilbage, og naar de paa Rejser,

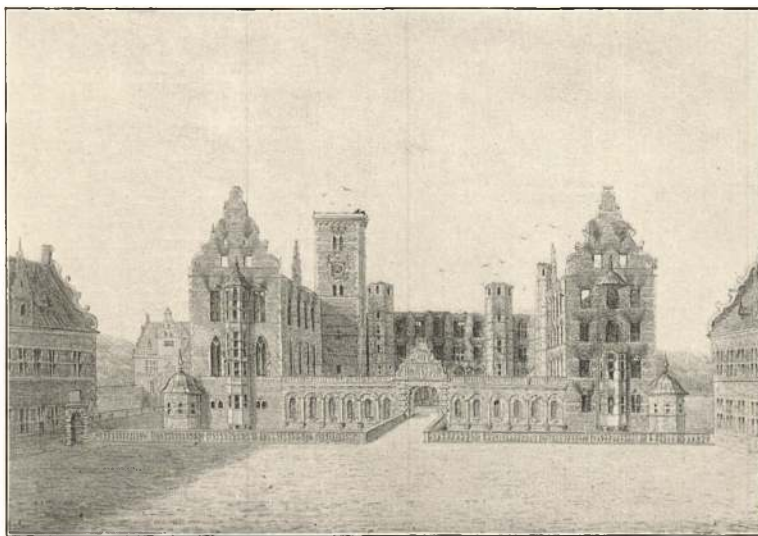

Frederiksborg Slot.

hvor hun ledsagede Kongen, gjorde denne deres Opvartning eller efter underhaands Opfordring indbød ham og hans Gemalinde til deres Hjem, var Damerne i Reglen forsvundne som ved et Trylleslag. Ogsaa den højere Embedsstands Damer undgik hende, og det var paa Rejserne rundt i Landet stundom meget svært at faa de Folk, hvem det egentlig tilkom, til at holde de officielle Taler for hende.

Alt dette harmede, som man kan tænke sig, Kongen i høj Grad og beredte ham mange bitre Timer. Og det ikke blot, fordi enhver Tilsidesættelse kunde give Anledning til huslige Scener, men ogsaa fordi Frederik VII virkelig selv tog sig det nær, naar hans Hustru blev krænket. Hun var sikkert det Menneske, han af alle holdt mest af, og han har ved mangfoldige Lejligheder givet dette et varmt og rørende Udtryk. Naar det ved en eller anden festlig Lejlighed kneb med at faa

Talen for Grevinden holdt, eller den var falden altfor tør og knap ud, kunde Kongen selv tage Ordet, for ret at indprænte de Tilstedeværende, hvor meget hun var for ham, og hvor stor Taknemmelighed han skyldte hende. »Saadan en Kone som jeg har ingen havt,« sagde han en Gang i en offentlig Tale for hende, og en anden Gang med Hentydning til Martsdagens Begivenheder: »Da jeg var ved at kuldsejle, da reddede hun mig.« Paa sin Maade har hun sikkert ogsaa i mer end én Henseende havt en god Indflydelse paa ham; det var ikke ved lave og smaalige Impulser alene, man kunde beherske en Natur som Frederik VII. — Kongens Krænkelser over den Uret, hun efter hans Mening led, kunde imidlertid ogsaa give

Frederiksborg Slot efter Branden den 20de December 1859.

sig Udslag paa lidet heldig Maade. Den bragte ham til at fjerne sig mere end godt var fra de Kredse, hvor han vidste, at hans Hustru ikke var velset, og den fremkaldte personlige Rivninger i Hobetal. Kom Uviljen rigtig op, slog han undertiden igjen med, hvad der i Øjeblikket faldt ham ind, uden at tænke paa, hvad Fortræd det kunde gjøre. Saaledes da han paa sin Rejse i Holsten 1859 sammen med Grevinden havde indbudt det holstenske Ridderskab med Damer til en Fest i Pløen, og alle Fruerne havde faaet Forfald. Kongen gav da i sin Harme Musiken Ordre til at spille »den tapre Landsoldat« med et Trommeakkompagnement, saa Ruderne klirrede derved. — For Slesvigholstenerne var iøvrigt de danske Hofforhold under Frederik VII et udtømmeligt og atter og atter udnyttet Æmne, naar det gjaldt gennem Avisartikler og Piecer at nedsætte Danmark i Udlandets, særlig Tysklands Øjne, og de virkelig forhaandenværende Svagheder blev i disse Fremstillinger mangefold forstørrede.

Talrige og aabenlyse som Skyggesiderne ved Frederik VII's Personlighed var, hænder det nu til Dags undertiden, at man lidt tvivlende spørger, om der da virkelig ogsaa hos ham fandtes saadanne Egenskaber, som i nogen Maade kunde begrunde den Folkegunst, han nød. At dette var Tilfældet, er dog hævet over enhver Tvivl. Først og fremmest var der over ham, naar han optraadte som Konge, en naturlig Værdighed, noget paa én Gang indtagende og respektindgydende, som uden al ydre Prunk strax slog det fast, at her var det Bæreren af den højeste Statsmagt, som traadte frem. Havde Frederik VII mange af de degenerative Egenskaber, som ofte hefte

Prinsesse MARIANE af Mecklenborg Strelitz,
Frederik VII's anden Hustru.

ved de sidste Skud af en gammel Slægt, saa havde han paa den anden Side ogsaa i høj Grad den gamle Slægts Adelsmærke. Svenskerne, som elskede deres ridderlige Konge, maatte, da han under Lejrsamlingerne paa Bonarp Hede viste sig sammen med Frederik VII, indrømme, at denne, hvor langt han end stod tilbage for Kong Carl, baade hvad Ydre og intellektuelle Fortrin angik, afgjort overgik ham i sikker og værdig Optræden. Og denne naturlige Majestæt kunde hos Frederik VII gjøre sig gjældende, selv hvor han tilsyneladende ganske havde lagt Kongeværdigheden paa Hylden og kun vilde være den elskværdige og muntre Sel-

skabsbroder. Paa ganske egen Maade kom han derfor til at staa for den almindelige Befolkning som Kongen, som Landets fødte Hersker.

En særlig Magt fik Frederik VII's Personlighed over Sindene ved dens Danskhed og Jævnhed. »Saa dansk som han var ingen Konge her i mange Aar,« sang Treaarskrigens Soldater, og der var ingen, som tvivlede om Ordenes Sandhed. Tildels paa Grund af sit irregulære Ungdomsliv og den kongelige Unaade, han herved og navnlig ved sin Færd overfor sin første Hustru havde paadraget sig, var hans Forhold og Omgang bleven andre end sædvanligt for en Fyrstesøn. Halvt udstødt fra den Kreds, i hvilken han naturligt hørte hjemme, nærmede han sig mere til den almindelige Befolkning. Under sin Forvisningstid i Fredericia levede han

paa ganske jævn Omgangsfod med den lille Bys Borgerskab, og hvor han kom paa sine Rejser, var det ham naturligt at indlade sig med Søfolk, Bønder, Haandværkere og andre jævne Folk. Han talte med dem uden al Nedladenhed, men dog som en Konge i den gamle Stil. Han havde til dem det samme »Du« som til Lensgreven og Ministeren og behandlede dem som en god Familiefader sin Husstand, uden at Faderligheden nogensinde fik Bismag af noget »vi alene vide«. Hjemme følte han sig kun i Danmark og mellem Danske, og han forblev i Grunden alle Dage en fremmed for sit Lands tyske Befolkning. Skjønt han knapt kunde skrive en Sætning ortografisk rigtig, var han dog paa sin Vis en Mester i det danske Sprog. Det føjede sig let og naturligt for ham, naar han talte, og han fandt, uden at behøve at tænke synderligt derover i Forvejen, med forbavsende Sikkerhed de Ord, som netop ramte Øjeblikkets Stemning og gik Folk til Hjærtet. Det mest slaaende Exempel herpaa er vel nok Tiltalen til Kong Georg i 1863, men Samtiden vidste at fortælle om talrige andre. Faa har vel ogsaa bedre mestret det lune danske Vid end han. Han var, naar det kom an paa at klare sig med et muntert Ord, saa slagfærdig som nogen, og Anekdoter, hvori hans saftige Lune spillede Hovedrollen, var paa Hvermands Læber.

Frederik VII forstod ved sin offentlige Fremtræden at skabe sig en sjælden Magt over sit Folks Sind. Blot det jævne: »Tak, Børn, hils eders Koner og Børn,« som var hans sædvanlige Hilsen fra Christiansborgs Altan til Hovedstadens Grundlovstog, vakte hvert Aar den samme Jubel og Hjærtensglæde. Og med om muligt end større Henrykkelse gjentog man de Smaataler, han holdt, hvor han kom frem paa sine Rejser i Provinserne. Han brød ved saadanne Lejligheder ikke sjælden helt med Etikettens Former, men Virkningen blev derved kun saa meget des større. Saaledes en Aften i Jellinge 1861, da han, efter at have overværet Udgravningsarbejdet ved Gorms og Thyras Høje og været til Middag i Præstegaarden, sad og nød den milde Aften i Haven, omgivet af de indbudte Gjæster. Udenfor havde der samlet sig adskillige Hundreder af Omegnens Landbefolkning for at se Kongen og hylde ham. Til Tak rejste han sig saa, og uden nogensomhelst Forberedelse holdt han med sin store Tobakspibe i Haanden en saa smuk og hjærtelig Tale om de Farer, Landet netop da var udsat for, og om det Sind, hvormed alle Danske burde gaa dem i Møde, at de tilstedeværende var dybt grebne deraf. — Ingensteds var Frederik VII mere folkeyndet end i det danske Sønderjylland, og ingensteds befandt han sig bedre end der. Især var Skyttefesterne i Flensborgs danske St. Knudsgilde Glanspunkterne i hans sønderjyske Rejser. Naar han stod der i Brødrenes Kreds og skød til Maals med dem eller drak dem til med Mjød af den store Sølv-

pokal, eller naar han ved Ballerne i sin røde Husaruniform svang deres Koner og Døtre, erobrede han alle Hjærter, og det var kun et Udtryk for, hvad Hvermand derovre mente, naar en af de Flensborg Borgere en Gang ved en saadan Lejlighed udbrød: »Nej, saadan en Konge gives der ikke Mage til i Verden. Vel er jeg en fattig Mand, men ikke for hundrede Rigsdaler vilde jeg have undværet denne Dag.«

Frederik VII selv elskede denne Folkeyndest. Den første Gang, han følte sig helt og ubetinget omgivet af den, var, da han den 27. Marts 1848 red tilbage fra Rosenborg Excercerplads til Christiansborg, efter at have taget Afsked med den første Afdeling bortdragende Soldater. Den Hyldest, som her slog ham i Møde fra de tæt

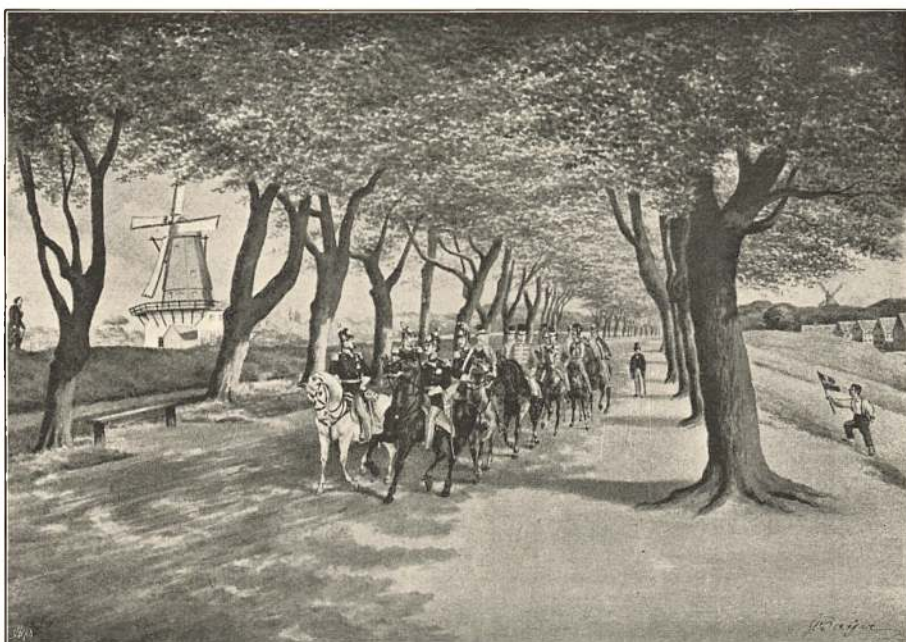

Jægerspris Slot.

pakkede Folkemasser, var saa inderlig og varm og Modsætningen mellem dette Hjemtog og den Medfart, mange af Europas andre Fyrster i hine Dage maatte lide i deres Hovedstæder, saa stærk, at Kongen kun med Møje kunde dæmpe sin Sindsbevægelse. Ligbleg sad han paa Hesten, mens Skarerne, jublende og grædende af Begejstring, trængte sig omkring ham, og Mænd, der har staaet ham nær, har været overbeviste om, at denne Dag blev af varig Betydning for hans Liv og fæstnede den Overbevisning hos ham, som fik Udtryk i hans Valgsprog: »Folkets Kjærlighed min Styrke«. Mod Slutningen af sin Regering gav han den samme Følelse Udtryk i de Ord, hvormed han tog Afsked med sin unge Frænde, Kong Georg: »Lad det stedse være din Stræben at vinde og bevare dit Folks Kjærlighed; jeg vil ikke rose mig dermed, men det er af Erfaring, jeg taler, naar jeg siger, at deri bestaar en

Konges sande Lykke.« Dette var i Sandhed ikke tomme Ord i Frederik VII's Mund. Folkekjærligheden var bleven ham saa at sige en Livsfornødenhed, og i de ganske enkelte Episoder af hans Regentliv, hvor den syntes at skulle svigte ham, følte han ligesom Jorden rykket bort under sine Fødder.

Det er øjensynligt, hvor nøje Frederik VII's Fortrin og Fejl høre sammen. De Egenskaber, der bragte ham Folkets Hjærte saa nær, var for en ikke ringe Del de samme, som vanskeliggjorde det for ham at trænge igjennem i sine jævnliges eller i de Tronen nærmeststaaendes Kreds. Og hans dybe Afhængighed af Folkets

Frederik VII med sin Stab paa Volden.

Tegnet af C. BAYER.

Kjærlighed hindrede ham paa én Gang fra nogensinde at skille sin Sag fra Folkets og fra, selv hvor han egentlig indsaa det rigtige og fornuftige deri, ret længe at gaa mod en stærk Folkestemning. Men som han nu én Gang var, kom hans personlige Egenskaber til paa afgjørende Punkter at præge Landets Udvikling. Først og fremmest var det af den største Betydning, at der i den gennemgaaende vanskelige og farefulde Tid, over hvilken hans Regering strakte sig, sad en Konge paa Tronen, til hvem den almindelige Befolkning i den Grad saå op med Tillid og Hengivenhed som til ham. Aldrig har dette været følt stærkere end i 1848, da Troen paa og Kjærligheden til Kongen saa væsentlig bidrog til at skabe den nationale »Gudsfred«, som var ejendommelig for Danmarks i Foraars- og Sommermaanederne

af dette Aar, der andensteds var præget af den bitreste indre Splid og Opløsning. Den nationale Enighed indad til og den Fortrøstning, med hvilken Hæren gik til den ulige Kamp, beroede for en ikke ringe Del paa Kongen. Men ogsaa senere var Frederik VII ved mere end én Lejlighed det sande Enhedsmærke for sit Folk, hvilket rent umiddelbart skabte større Sammenhold og Styrke.

Ogsaa for Grundlovens Tilblivelse og Bevarelse fik Frederik VII's Personlighed stor Betydning. Blandt de mange vidunderlige Historier, Kongen i oprømt Stemning gav til bedste, var ogsaa en om, hvorledes han, da hans Ministre i 1848 kævledes om, hvad Grundlovsforslaget skulde indeholde, trak det fuldt færdige Forslag, saaledes som det senere forelagdes for Rigsforsamlingen, frem af sin Bordskuffe og overgav dem det. Det var, forklarede han, Produktet af hans politiske Overvejelser i hans Kronprinsetid. I saa høj Grad er denne Historie en Fabel, at det endog med Sikkerhed kan siges, at Kongen saa godt som slet ingen Del har taget i Grundlovsforslagets Udarbejdelse. Dertil savnede han i alt for høj Grad statsretlig og politisk Viden. Men ikke desto mindre kunde han i en anden Forstand med fuldeste Ret kalde sig en af Junigrundlovens Hovedophavsmænd. Ikke alene er denne Forfatningslov historisk set et Produkt af den store folkelige Bevægelse, paa hvilken Kongen i saa mange Henseender indvirkede bestemmende, men det kan ogsaa med rette siges, at Forfatningen paa afgjørende Punkter næppe var bleven som den blev, hvis ikke Kongens ejendommelige Personlighed og Stilling i Folkets Bevidsthed havde været. Frederik VII havde en naturlig Sympati for Menigmand og rejste derfor ikke den Modstand mod den almindelige Valgret, som mangan anden Konge vilde have gjort, og paa den anden Side bidrog Troen paa, at Kongen var med dem, mægtigt til at styrke de demokratiske Grupperes Udholdenhed og Tro paa Sejren. Til Gjengjæld vilde, under Indflydelse af Tidens almindelige Idebevægelse, Kongedømmet næppe have faaet saa stærk en Stilling, som det ved Grundloven i Virkeligheden opnaaede, hvis det ikke havde været legemliggjort i Frederik VII's Skikkelse. Man så i ham det menige Folks bedste Ven, og selv Bærerne af de Ideer, man den Gang kaldte radikale, rejste ingen Modstand af Betydning imod at udstyre den af ham repræsenterede Kongemagt med en forholdsvis betydelig Myndighed. Kongen havde vist Folket en saa rund og ubegrænset Tillid, at det faldt det ganske naturligt at vise ham Tillid til Gjengjæld.

Nogen ubetinget Grundlovsvæn var Frederik VII med alt det dog ikke. Han havde i altfor høj Grad Følelsen af at være det nedarvede enevældige Kongedømmes Repræsentant, til ikke at føle et vist Ubehag ved at slippe saa stor en Del af sin Magt af Hænde. Derfor tøvede han ogsaa med at underskrive det endelig ved-

tagne Grundlovsforslag, og derfor kunde der i de følgende Aar godt komme reaktionære Anfægtelser op i ham. Offentligheden fik dog saa godt som intet at vide herom, og i Virkeligheden var disse Anfægtelser heller ikke stærkere, end at han, naar det kom til Stykket, altid i det væsentlige overvandt dem. Medens, paa en enkelt Undtagelse nær, alle de øvrige Fyrster, der i 1848—49 havde givet deres Folk frie Forfatninger, tog dem tilbage igjen, holdt Frederik VII, trods et ikke ringe Pres fra forskjellige Sider, fast ved Grundloven for Kongerigets særlige Anliggender. Og han gjorde det ikke alene, fordi han havde en instinktmæssig Fornemmelse af, at den enevældige Konges Ansvar var for tungt for hans svage Skuldre, men ogsaa fordi han havde en virkelig Følelse af Forpligtelse overfor sit Folk og ikke vilde svigte dets Tillid. Derfor strandede alle vidtgaende Reaktionsplaner paa Kongens passive Modstand, og derfor lod han Ministeriet Ørsted falde, da det blev ham klart, at dets Opretholdelse vilde have gjort en ondartet Forfatningskonflikt og sluttelig et Statskup nødvendigt.

Ogsaa paa det nationale Omraade var Frederik VII's Personlighed en Garanti mod de Bestræbelser, der fra visse Sider udfoldedes

for at komme bort fra de i Treaarskrigen tilkæmpede Hovedresultater. Med Hensyn til Formerne for Fællesstatens Ordning kunde man faa Kongen et langt Stykke med baade til Helstats- og til Eiderstatssiden, men Opretholdelsen af Danskheden i Slesvig og dette Hertugdømmes fuldstændige Adskillelse fra Holsten var Grundsætninger, over hvis Betydning han var fuldstændig klar, og som ingen vilde have kunnet faa ham til at fravige. Tanken om at bringe Holsten nogetsomhelst Offer nord for Eideren var ham dybt imod, og han har her et ikke ringe historisk Ansvar, idet hans Modstand i Efteraaret 1848 var den vigtigste af de Faktorer, som bragte Planen om Slesvigs Deling efter Nationaliteterne til at strande. Hans Uvilje mod alt tysk

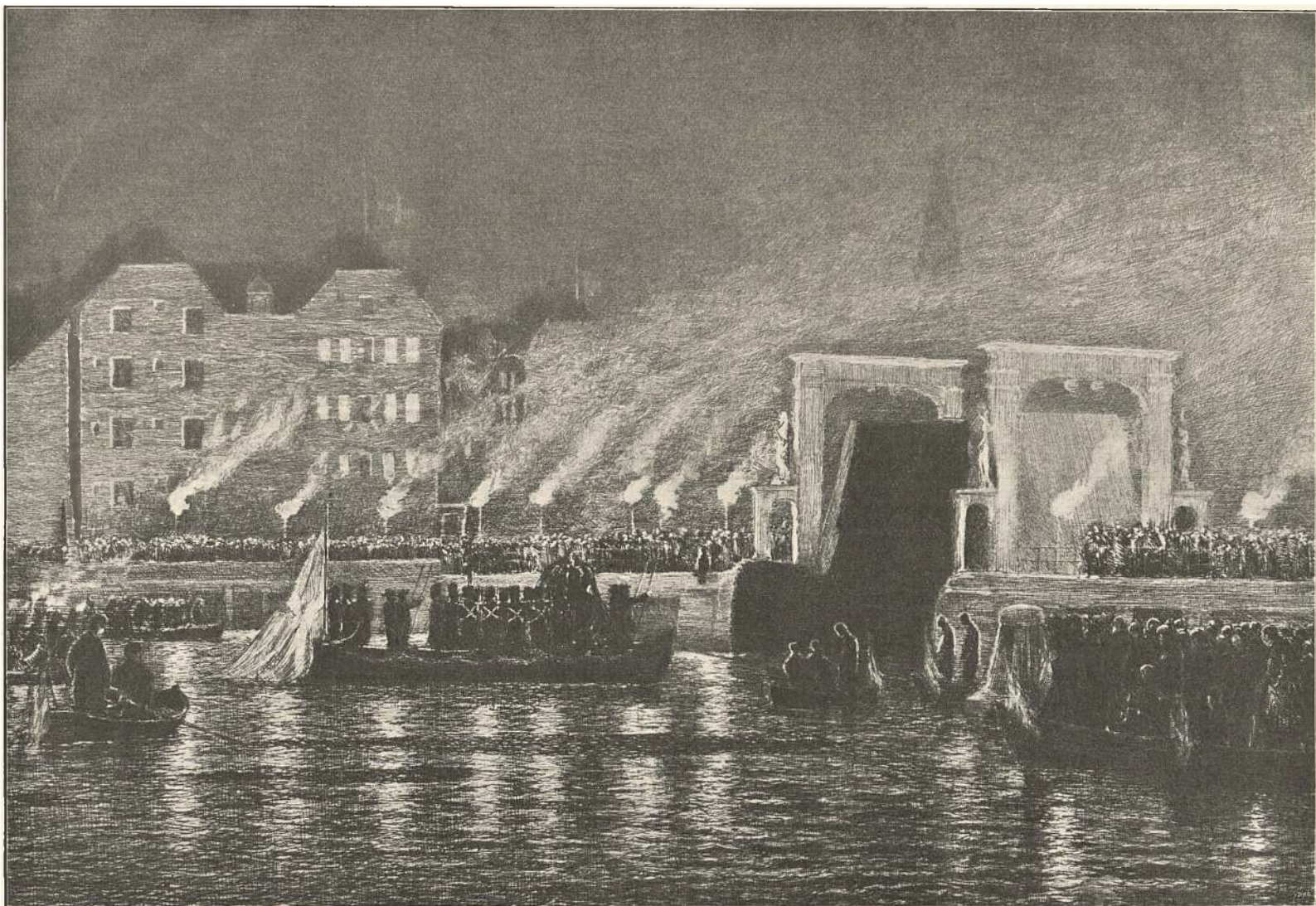

FREDERIK DEN SYVENDE.

Efter det sidste Fotografi, som blev taget af Kongen. — Tilh. Samlingen paa Jægerspris.

bragte naturligt hans Blik til at vende sig mod de to andre nordiske Riger, og hans personlige Venskab med Carl XV bidrog meget væsentligt til i 1863 at bringe Tanken om et skandinavisk Forsvarsforbund tilsyneladende nær til Virkeliggjørelse. I disse Bestræbelser var han i eminenteste Forstand i Overensstemmelse med sit Folk, og det vilde være uretfærdigt at rette nogen særlig Bebrejdelse mod ham, fordi den skandinaviske Alliancepolitik opløste sig som en anden Luftspejling og ved den falske Tryghed, den fremkaldte hos den danske Regering, var medvirkende til vort Fædrelands Ulykke. Han kunde ud fra sine Forudsætninger ikke tro andet, end at han gennem denne »Kongemødernes Politik« gavnede sit Lands Sag, og baade han og Carl XV mente det personlig ærligt nok med Alliance-tankens. — Ved Omtalen af Frederik VII's Betydning for Danmarks nationale Politik maa det endelig ikke glemmes, hvilken væsentlig Del han paa sin Vis har havt i Bevarelsen og Styrkelsen af den danske Nationalitet i Sønderjylland. Ved sine jævnlige Ophold i Hertugdømmet og ved hele den Maade, hvorpaa han forstod at vinde Befolkningens Hjerter, gjorde han en betydningsfuld Propaganda for den danske Sag. Den dansk-slesvigske Regeringspolitik og den danske Administration virkede ikke altid i denne Retning, men Frederik VII's personlige Optræden bød paa mange Fejl og virkede mere styrkende og samlende paa den danske Befolkning end nogetsomhelst andet. Naar Danskheden i Sønderjylland har vist sig rodfæstet og stærk nok til, i alt væsentligt uskadt, at staa 35 Aars Fremmedherredømme igjennem, er han en af dem, som har Hovedæren derfor. —

Frederik VII's sidste Leveaar var for ham selv lidet lykkelige. Det var umiskjendeligt, at hans Kræfter tog af, skjønt han endnu kun var i den første Halvdel af Halvtredserne. Hans Evne til sammenhængende aandeligt Arbejde var mindre end nogensinde, og hans Excentricitet og nervøse Pirrelighed tiltog paa en Maade, som kun kunde ængste hans Omgivelser. Lykkeligvis var det kun den snævrere Kreds, som færdedes omkring ham, der ret blev dette vaer; udad til havde han netop i sit sidste Leveaar Dage, der maa regnes blandt hans smukkeste. Frem for alt gjælder dette hin 6. Juni 1863, da han i den græske Deputations og Landets højeste Embedsmænds Nærværelse meddelte sin unge Slægtning, Prins Vilhelm, sin Tilladelse til at modtage den græske Krone og tog Afsked med ham. De Ord, han ved denne Lejlighed talte, var ikke omhyggeligt indstuderede i Forvejen. Den sirligt udarbejdede Tale, som Hall havde forberedt for ham, lod han ligge, lidet oplagt til Udenadslæren som han var, og saa lod han Øjeblikkets Stemning raade og talte, som hans naturlige Følelse bød ham det. Og disse jævne Ord om For-

Frederik VII's Ligfærd den 2den December 1863.

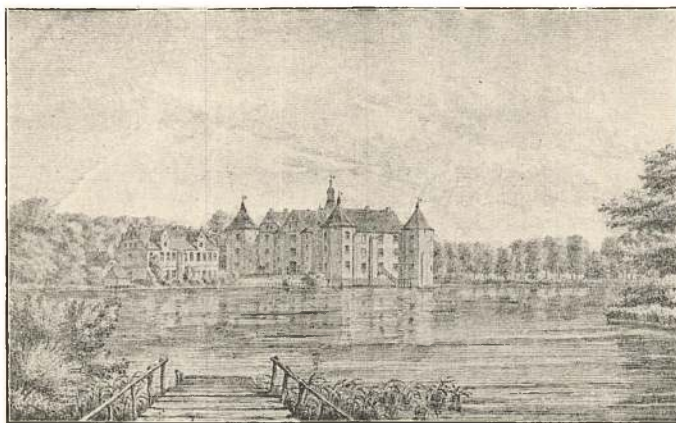
Efter CARL LOCHERS Radering.

fatningstroskab og Kjærlighed mellem Fyrste og Folk ramte lige i Pletten og greb alle Tilstedeværende dybt. De vakte ogsaa Glæde over hele Landet og en for Kongen smigrende Opmærksomhed hele Europa over. Ogsaa ved Møderne med Kong Carl i Sommeren 1863 følte Frederik VII sig omgivet af almindelig Sympati, og de fleste af hans Undersaatter saå i de Dage hen til ham som den, der skulde bringe dem Opfyldelsen af det længe nærrede Ønske om et skandinavisk Forsvarsforbund. Alt som den truende Forbundsexekution nærmede sig, blev Frederik VII stærkere og stærkere optaget af Tanken om den uundgaaelige Krig. Især kredsede hans Tanker om Dannevirkestillingen, som han gjentagne Gange selv inspicerede, og meget tyder paa, at han har havt Fornemmelsen af, hvor lidet betryggende dette Befæstningsanlæg var. Ogsaa overfor Novemberforfatningen, hvis Behandling i Rigsraadet gik for sig netop i de sidste Uger, han levede, synes han at have næret bange Anelser. Den bestandige sjælelige Uro, i Forbindelse med stor Uforsigtighed i Levevis, gav under hans Ophold paa Lyksborg i Efteraaret 1863 hans i Forvejen svage Helbred et yderligere Knæk, og da han, ved paa en arkæologisk Udflugt hensynsløst at udsætte sig for det raa Vejrlig, havde paadraget sig et Tilbagefald til sin tidligere Sygdom, Ansigtsrosen, frygtede hans Omgivelser strax det værste. 15. November 1863, to Dage efter Novemberforfatningens Vedtagelse af Rigsraadet, døde han paa Lyksborg Slot. Hans sidste Tanker var ved Dannevirkestillingen; i Febervildelsen troede han at staa der i sine Troppers Kreds, værgende den gamle Landegrænse mod Fjenden.

Frederik VII's Død følte som en uhyre Ulykke for Landet og var det i Virkeligheden ogsaa. Med ham forsvandt det danske Kongedømmes nedarvede, af alle anerkjendte legitime Ret til Hertugdømmerne, og man var nu inde paa de europæiske Traktaters gyngende Grund. Danmarks Fjender jublede da ogsaa overalt over denne for dem saa uventet lykkelige Tilskikkelse. For Folket syntes Slaget dobbelt tungt derved, at det samtidig mistede den, det nu i 15 Aar havde vænnet sig til at flokkes om og lide paa i onde som i gode Dage. Har man nogensinde kunnet tale om Landesorg, saa var det i disse mørke Novemberdage, da Taagen rugede over Landet og den evige Klokkekimen syntes at ringe dets Lykke til Jorden.

Kongens Ligfærd fra Lyksborg til den sørgeklædte Hovedstad fulgtes med dyb Deltagelse hele Landet over. Deputationer fra Slesvigs dansktalende Landdistrikter bragte Kranse fra saa at sige hver Landsby, og 4000 Mennesker fulgte med Faner og Fakler Liget gennem Flensborg By til Dampskibet »Slesvig«.

Gribende var ogsaa Baadetoget med Faklerne over Kjøbenhavns Rhed og gjennem Kanalerne til Tøjhusgaarden, mens alle Bredder var fyldte af tætte Skarer i Dødsens Tavshed. Sorgen over Frederik den Syvende kom fra Hjærtet, saadan som Jubelen for ham altid havde gjort.

Lyksborg Slot.

V O R T F O L K

1864 INDTIL VOR TID

Kampen ved Sankelmark, 6te Februar 1864.
Efter N. SIMONSENS Maleri.

STEMNINGER FRA KRIGEN 1864.

BRUDSTYKKER AF EN DANSK OFFICERS BREVE TIL EN VEN.

VED

P. FR. RIST.

Kan du huske vor Brevvexling for fjorten, femten Aar siden, *) da jeg som ung »frivillig Student« var gaaet med i Krigen og hver Dag ventede, at du vilde følge efter? Hin Tid tog mig fangen, slugte mig hel og holden. Aldrig har der været en gladere, mere begejstret og mere sejsberüst ung Løjtnant, end jeg var den Gang. Intet var uopnaaeligt for mig, Livet var et henrivende Æventyr, alle Mennesker, det vil sige alle »danske« Mennesker, var mine Venner og Brødre, alle Kvinder smilte mig i Møde med aabne Arme; der var intet saa herligt som at være Soldat, ung og rask, vild og forvirret af Fryd over at have vovet Trøjen og over at have udmærket mig i Kammeraternes Øjne, og jeg svor altid at blive den Stand tro, som havde lært mig al denne Lykke at kjende.

Og nu sidder jeg her, nu er den unge Løjtnant bleven en gammel Løjtnant, og fra de samme Steder, hvorfra jeg den Gang sendte dig sejsstraalende Bulletiner, sender jeg dig nu denne min lange Beretning. Jeg har traadt de samme Valpladse,

*) Se Side 20 ff.

hvor jeg i sin Tid »vandt mine Sporer«, men alt under saa forandrede Forhold, at jeg ikke kan sige dig det.

Hvad de Aar, som ligger mellem denne og den forrige Krig, har bragt mig, eller, rettere sagt, ikke har bragt mig, véd du jo lige saa godt som jeg selv, men først nu i dette Øjeblik, da jeg, for første Gang under Krigen, vil skrive til dig, slaar Forskjellen mellem da og nu mig grinende grelt i Møde.

Ja, det er en gammel Løjtnant, der skriver. Da jeg forrige Gang drog afsted, var det med Begejstring og Tro, og da jeg drog hjem, var det med Haab og Tillid til Fremtiden, baade Danmarks og min egen, — denne Gang var det en halvgammel Ungkarl, som trak Sværdet. Bristede Forhaabninger har gjort, at jeg ingen efterlader derhjemme; ingen Forældre, ingen Hustru, ingen smaa Børn græder for mig, og som en rigtig Soldat fører jeg hele mit Hus og mit Hjem med mig i min lille tranlugtende Læderkuffert. Derfor er jeg ogsaa denne Gang langt bedre rustet til at udfylde min Plads end forrige Gang; thi jeg er bleven kvit den vældige Bagage af Begejstring og Tro paa hele Verden; jeg slæber ikke om med de umaadelige Følelser og uhyre Fornemmelser som den Gang, segner ikke mere under Vægten af Selvtillid og Vigtighed og stønner ikke under Tyngden af Forhaabninger om ved Krigsbedrifter at frelse gamle Danmark. Og dog har jeg denne Gang et helt Kompagni under min Kommando.

Naa, selv om jeg — for min Part — denne Gang er mere ædru og mere nøgtern, siger jeg ikke, at det samme er Tilfældet med alle andre. Den Begejstring, som rev hele Folket med sig i 1848, kom ikke igjen i 1863. Men Efterdønninger har jeg truffet. Ogsaa hos mig selv. Da Krigen kom, følte jeg det desuden som en Forløsning. Endelig! tænkte jeg, endelig faar vi en Ende paa det! Paa hvad? Aa, rent personlig paa et noget trivielt Garnisonsliv i en holstensk By, men først og fremmest paa kjedsommelige Trakasserier med en tysksindet Befolkning, hvis Drillierier kun ydmygede os, da vi ikke havde Lov til at sætte en Stopper for dem.

Da Frederik den Syvende døde, vidste vi, hvad der maatte komme. Og dog forstaar vi ikke rigtig, hvorledes det er kommet, — det burde have været undgaaet. Forrige Gang drog vi ud for at tugte en Flok Oprørere; vi var de mange, og havde Preusserne ikke blandet sig deri, havde det sandelig ikke varet tre Aar. Denne Gang er vi — et lille bitte Folk — pludselig i Krig med to af Europas største Magter! Det er jo ganske absurd! som Bataillonskommandøren siger. Men vi gaar ogsaa denne Gang i Krig med trøstigt Mod, thi Hæren kan jo i alle Tilfælde kun høste Hæder; at den vil slaas godt, kan der jo ikke være Tvivl om; hvis den lider Nederlag, vil den altsaa kun med Hæder ligge under i Kampen mod den umaade-

lige Overmagt, og hvis den af og til vinder Fordele, vil det jo være dobbelt hæderfuldt. — — —

— — — Af Bladene vil du vide, hvad der hidtil er sket. Du véd, at vi, da Aaret var ude, havde rømmet Holsten, hvor der i Januar samlede sig en Hær paa

CHRISTIAN DEN NIENDE,
Konge af Danmark.

Efter en Tegning af H. OLRIK.

c. 70,000 Mand. Vi var jo kun halvt saa mange, men fra 1848—50 var der ned-
arvet en saa vidunderlig stærk Tro paa denne lille Hær og paa Dannevirkestillingen,
om hvilken der overalt i Landet næredes de mest overspændte og fantastiske Fore-
stillinger. Det var rent ud Trolddom og Mirakler, man ventede sig. Af de store

Navne var endnu de Meza tilbage, og hvis han havde faaet Lov dertil, havde han ogsaa nok vist sig at være den Tillid værdig, vi Soldater nærer til ham. Han er en gammel og sær Mand, det er sandt, men Alderen trykker ham ikke, og trods sin Særhed er han uforfærdet og tapper, først og fremmest er han i Besiddelse af den hos Førerne fra 1848—50 saa særegne og mærkelige Frygtløshed overfor Ansvar.

Nu tales og skrives her jo ikke om andet end om »den skammelige og æreløse Opgivelse« af Dannevirke og om de Mezas »Forræderi«. Sandheden er, at Stillingen var større, end vi kunde magte, og for en stor Del baseret paa Over-

Generalløjtnant CHR. JUL. DE MEZA.
Efter Litografi af E. FORTLING.

svømmelser. Paa et Vinterfelttog var den ikke beregnet. Forskansningerne var ikke færdige. Der var ikke i rette Tid givet Penge nok dertil. Barakker var der ikke. Vi led frygtelig af Kulde, undertiden havde vi ÷ 12 Grader, og vi fik ikke nok Mad og ikke nok Søvn. Mærkeligt nok var vi dog altid ved godt Mod, og det faldt os egentlig ikke ind, at det kunde gaa os galt. Jeg formoder, at det var vor gode Samvittighed, der gav os det gode Humør; vi vidste, at vi fuldt ud gjorde vor Pligt, og at vi vilde gjøre den, naar det kneb.

Jeg gider ikke skrive om de Dage; men om Tilbagetoget vil jeg skrive til dig, naar jeg rigtig faar Tid; thi jeg trænger til ligesom at samle alle mine Indtryk fra den sælsomme March.

Ser du: Januar gik, den var fuld af Strabadser og af Lidelser, men først bagefter er det gaaet op for os, hvad vi led. Det er jo som oftest saaledes. Lange Marcher fra vore usle Kvarterer til Stillingerne og tilbage igjen; Forposttjeneste: Stampen i Sneen og Pusten i Fingrene; Skansearbejde i den haardt frosne Jord; Opisning af Slien i Snevejre og Slud osv. osv. — alt det tog svært paa Folkenes Kræfter. Dertil kom, at Forplejningen var mangelfuld, og endnu den Dag i Dag næres der en vis Misfornøjelse og Mistillid til Intendanturvæsenet.

Naa, den 29de Januar rømmede vi Rendsborg, den 1ste Februar rykkede de Allierede over Ejderen, og vi gik vor Vej, idet vi sprængte Broerne i Luften efter os. Saa kom Kampen ved Mysunde Dagen efter. Du véd, at vi sloges godt og

29*

Fra Forposterne i 1864.
Efter Prof. VILH. ROSENSTANDS Maleri.

hævdede Stillingen. Vi lærte Lyden af Fjendens Granater at kjende den Dag; vi Gamle syntes, at de havde en anden Lyd end den, vi kjendte. Det var en slem Taage; Mysunde brændte, og mine Folk havde mest travlt med at redde de saarede, som blev forbundne i Færgehuset. Den Dag faldt Kaptajn Schou, som i 1849 mistede sin højre Arm ved Kolding, Premierløjtnant Lommer, som havde tjent sig op fra Kalveskindet, Bluhme, Ministerens Søn, Meulengracht af Dragonerne, som lige var kommen hjem fra Frankrig, Klubien, som var Lærer i Thisted, Seyffarth, Søn af Kommandanten i Rendsborg — nej, det kan ikke nytte at nævne Navne, du glemmer dem dog, ligesom de ogsaa herhjemme hurtig glemmes

Lejrscene ved Dannevirke.

Litograferet af A. NAY efter F. C. KIÆRSCHOUS Maleri.

for andre — der ogsaa glemmes. Strax efter Kampen kom Kongen ud i Stillingen og blev udmærket modtaget.

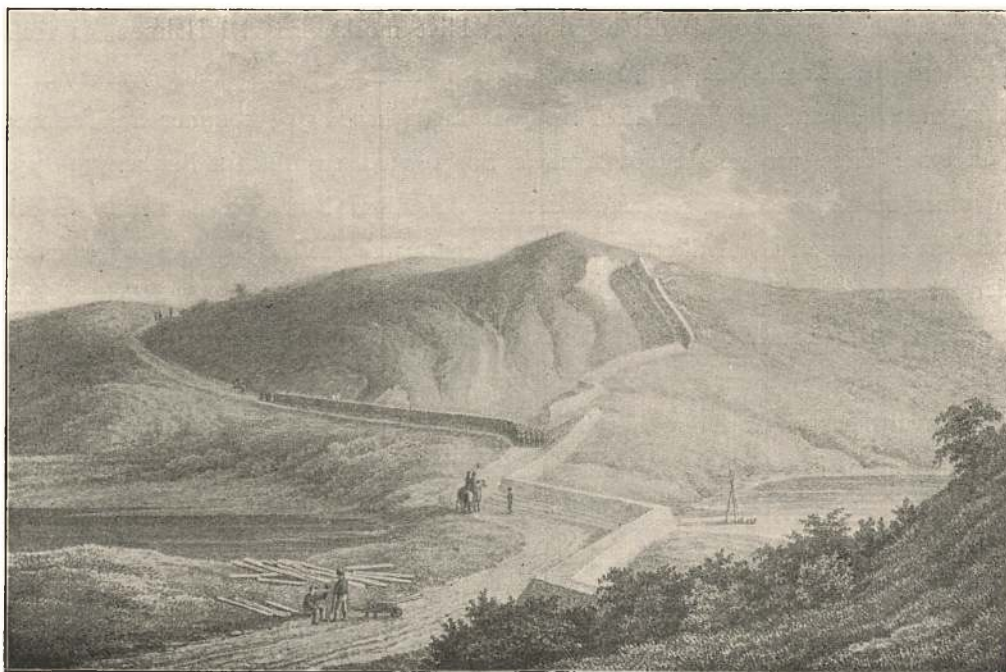
Men det var jo Tilbagetoget, jeg vilde fortælle om, ja, ja, vent lidt, vi kommer tidsnok tilbage.

Den 3die Februar stod Kampen omkring Kongshøj, men den Dag var ikke saa god. Vi mistede 4 Officerer og mange Folk. Tyskerne vandt Terræn. De led ogsaa af Kulde, men vor Overkommando havde i sin ægte danske Godmodighed og Øllebrødsbarmhjertighed ment, at det var Synd for Beboerne at brænde Landsbyerne af Syd for Slien — af den Slags Dumheder har vi mange paa Samvittigheden. Krig er jo dog Krig for Pokker!

Da Fjenden fandt vor Modstand for stærk, vilde han omgaa Stillingen og gaa

over Slien. Den 4de Februar tordnede Kanonerne hele Dagen, men de fleste Granater faldt paa Isen og i Vandet mellem Maageøen og Slesvig By. Ved Reide angreb han, og vi maatte staa i Stillingerne hele Natten, en drøj, drøj Nat. Dagen efter begyndte Kanonerne igjen, og Fjenden fik mere og mere fat i vort Forpostterræn. Det begyndte at se meget alvorligt ud. Det vil sige: vi var ikke alvorlige, men vi ventede et Hovedangreb.

Alligevel, der herskede en vis trykket, knugende Stemning mellem os. Vi blev vel ved at le og spøge, men Spøgen blev forceret — Galgenhumor. Noget

Parti af Dannevirke, Syd for Bustorf.

Litograferet af E. WESTERBERG efter F. C. KIERSCHOUS Maleri.

ondt truede; jeg havde samme Følelse som før et Uvejr, som om jeg stod over for noget ukjendt, noget overnaturligt; jeg kunde ikke rigtig trække Vejret. Jeg længtes efter en Explosion, en Afgjørelse, om det saa var Døden selv — det kunde jo dog ogsaa blive Livet, Befrielsen, Sejren. Det var samme Fornemmelse som Natten før Fredericiaslaget, men denne Gang blev det ikke Sejren. I 48 Timer havde vi ikke faaet anden Hvile end den paa den frosne Jord, og Forplejningen — aa, Gud hjælpe os! Men stadig var vi — den menige Mand i hvert Tilfælde fuldt ud — ved godt Mod og betaget af Tillid og den mest urokkelige, blinde Dannevirke-Tro. Ak, den har kostet os meget, den Tro, meget Blod, megen Forsmædelse og mange Taarer!

Jeg fortsætter i Dag. Jeg sidder hos en Bonde paa Als. Solen skinner, men det er koldt, og det buldrer i Kakkellovnen, og de tørre Pinde sprager og springer i Ilden. Som du ser, skriver jeg paa en hel Del forskjellige Ark Papir, som jeg har samlet sammen, og paa disse underlige Ark vil jeg i Dag og i Morgen fortælle dig om »Tilbageetoget«; thi paa Fredag skal jeg over i Dybbølstillingen i sex Dage. —

Vi var i Dannevirkes Centrum, bag Skanserne ved Bustrup den 5te Februar. Vi vidste intet, anede intet. Om Morgenen havde vi været optaget af en lille Fægtning mellem Forposterne. Vi havde intet hørt om, at der havde været Krigsraad i Prinsens Palæ i Slesvig om Aftenen. Vi havde faaet Mad bragt ud, havde spist, tændt Piberne, og da det begyndte at blive mørkt, laa vi i Halmen, da Holm traadte ind i Barakken. Hans Ansigt var ligblegt, og hans Gang var underlig svingende, da han gik hen mellem os. Saa sagde han: »Jeg kommer fra Trænnet« (det store Træn var samlet ved Arnholt Sø, næsten en Mil fra Bustrup) — »jeg kommer fra Trænnet,« sagde han, »det var i Færd med at kjøre nordpaa. Vi skal nordpaa allesammen. Artilleriet ved Slesvig er marcheret Kl. 3.« Det var, som om der blev tændt en Ild ved hans Ord. Vi forstod ham ikke, og da vi forstod ham, troede vi ham naturligvis ikke. Hvem kunde tro, at vi skulde opgive Dannevirke efter saa ringe Modstand? Men lidt efter lidt kom Overbevisningen. Jeg husker ikke, hvor naar vi fik Ordre, alt blev holdt hemmeligt til det sidste, men allerede forinden maa der være kommet Ordre til Artilleriet, thi der var alle i travlt og rastløst Arbejde. Ak, hvilket Arbejde var det ikke! Der herskede en dump Fortvivelse, en skærende Sorg, som ikke ret gav sig Udbrud. Efter de første Udraab, jamrende Eder og Forbandelser, sank vi stille sammen eller foer urolige omkring. Var det muligt? Kom der da ingen Ordre? Og vi løb ud og ind af Barakken. Ude i Skanserne baxede de med Kanonerne. Artilleriets Befalingsmænd vred Hænderne. Kanonerne var trukne ned, men der var ingen Heste — kom der da ingen Heste? Og der blev sendt Bud paa Bud afsted. Der var et Ord, som ingen udtalte, som de endnu ikke kunde faa frem over Læberne, men saa kom der nogle Heste tilbage fra Forværket uden Skytset. »Hvor er Kanonerne?« raabte vi. »Fornaglet,« svaredes der, »Seletøjet duede ikke.« Saa var det sagt, og af alle Centrums Kanoner blev nu de fleste fornaglede og ødelagte. Vi hjalp til, saa godt vi kunde.

Du kjender den Virkning, Efterretningen om Dannevirkestillingens Opgivelse gjorde i Kjøbenhavn; du véd, hvor stærkt Lidenskaberne kom i Bevægelse i den Anledning. Tror du, at vi, som stod Ansigt til Ansigt med selve Begivenheden, følte den mindre stærkt? Selv om vi ikke i denne militære Stilling så et »Bolværk for Norden«, eller »en Grænsevold, ved hvilken de tre nordiske Riger vilde sætte

hinanden Stævne til Forsvar for deres Selvstændighed« osv., saa var der dog fra vor Barndom opfødt i os en underdanig og ærbødig Respekt for Dannevirkes historiske Betydning; det havde været en Hjertesag, en Æressag at forsvare den gamle Vold; vi vidste, at Folket troede paa den og paa os, og vi, vi mest af alle, følte det som en blodig Skændsel, som en Skamplet paa Hæren, at forlade den uden yderligere Kamp, uden at tilføje Fjenden større Nederlag, uden at lade os dræbe Mand for Mand hellere end at vige. — Havde det været bedre?

Nu bag efter kan vi tale derom; thi at Valget stod mellem Hærens Tilintetgjørelse og et Tilbagetog, kan nu alle roligt tænkende Mænd indse, saa vel som at der hørte en særlig Art af Heltemod til at paatage sig Ansvar for et sligt Tilbagetog, et Mod, som altid vil tjene til General de Mezas Hæder.

Da Sagen gik op for Folkene, blev der først en vis Uro mellem dem. De spurgte, saå paa hinanden. Vi gik om imellem dem, forklarede, fortalte; vore Stemmer rystede, medens vi talte beroligende Ord, men vore besindige Jyder forstod hurtig Sagen og tog den med Ro. Nogle unge Officerer kom med exalterede Udbrud og bralrede op, ligesaa har jeg hørt, at der i de københavnske Afdelinger skal have været nogle ubehagelige Øjeblikke. Min Afdeling hørte til dem, som skulde dække Tilbagetog, og det faldt i vor Lod at se mange Afdelinger marchere. Aldrig glemmer jeg den Aften. Det frøs ikke, men der faldt et Isslag, som gjorde Vejene glatte; det begyndte at sne, men Blæsten fyggede Sneen bort og blottede Vejens spejlglatte Føre. Bataillon efter Bataillon trak tause, næsten lydløse forbi, kun bandende Vejenes Glathed; med Huerne ned over Øjnene og Kraverne smøgede op over Ørene gled alle disse Tropper forbi i Mørket, og vi stod tilbage. Det Hverv, vi havde faaet, var næsten en Lindring i Smerten. Lad dem kun gaa, vore gode Kammerater, tænkte vi, vi skal nok dække deres Ryg! Lad dem kun komme, vore overmægtige Fjender, vi skal nok vise dem, at det ikke er Fejghed, der driver os bort! Ja, heldigvis fik Bagdækningen Lejlighed til ved Sankelmark at vise, at vi var parate til at gjøre vor Pligt, ja, lige saa tidt der under Retræten blev gjort Holdt og taget Stilling, skete det, trods Trætheden og Udmattelsen, med en vis Lyst og Iver. Kamp var den eneste Lindring.

Men medens vi saaledes stod og ventede paa Fjenden, tænkte vi efterhaanden mere paa ham end paa vor egen Ulykke. Hvor naar vilde han mon erfare Rømningen og rykke frem? Vi var jo kun forholdsvis faa til at dække den marcherende Hær, og mon Fjenden, naar han opdagede alt, da vilde kaste sig over os, knuse os og med overvældende Kræfter sætte alt ind paa at forfølge Hæren? Vi skulde tage det første Stød. For Syns Skyld havde vi endnu et Par Kompagnier paa Forpost.

Natten kom og hjalp os med at skjule den Ødelæggelsens Vederstyggelighed, der nu herskede over alt: de tomme Skanser, de fornaglede og væltede Kanoner og de Masser af Materiel, som blev efterladt af Mangel paa Kjøretøjer. Og Jærnbane! — ja, den benyttede man ikke.

Endelig — hen imod Midnat — kom vi til at marchere. Næppe havde vi gaaet en god Fjerdingvej uden for Slesvig, før der mødte os en haard Skuffelse. Vi, som havde troet, at Hæren havde faaet et godt Forspring, medens vi ventede, stødte her, ved Taterkroen, paa en kompakt Masse af Mennesker, Dyr og Vogne, der hverken kunde komme frem eller tilbage eller kun bevægede sig Skridt for Skridt. Det var en Del af den umaadelige Mængde Trænvogne og andre Kjøretøjer, som efterhaanden var kommen til, og som spærrede Vejene. Hestene, som ikke var braadede, styrtede paa de jærnhaarde Isveje, højtlassede Vogne laa væltede eller var kjørt paa tværs af Vejen og hindrede et Par forsinkede Afdelinger i at komme frem. Alt var Forvirring i det dybe Mørke paa den glatte Vej i den susende Blæst og den flygende Sne — hvert Øjeblik kunde vi vente Fjendens Komme. Vogne blev væltede i Grøfterne, Heste slæbt til Side, endelig kom der Bevægelse i Massen, men saa blev der atter Standsning. Det var til at fortvivle over. Først Kl. 3 kom vi rigtig i March. Men hvilken March! Det var ikke muligt at holde Orden i Kompagniet; Folkene, som næppe kunde staa paa Benene, søgte ud til Grøftekanterne, saa Midten af Vejen var tom, eller ud paa Marken, hvor den knudrede, haardfrosne Jord var lige saa vanskelig at træde paa. Mange trak Strømperne uden paa Støvlerne, men de blev hurtig gennemslidte. Ved Isted Kro opgav vort Rytteri Ævret, og Mandskabet førte fra nu af Hestene ved Tøjlerne, parate til at springe i Sadlerne, naar vi blev angrebne. De idelige Standsninger bragte os i Fortvivlelse, Folkene vilde hver Gang sætte sig, og vi havde saa ondt ved at faa dem op igjen. Vejen bag ved os blev efterhaanden tæt opfyldt af en Række Ægtvogne og Marketenderkarrer, der allevegne fra sluttede sig til Kolonnerne, et let Bytte for Fjenden, naar han kom. Henad Morgenstunden blev der flere og flere Marodører fra de foran marcherende Tropper, de sad paa Grøftekanterne med deres blodige Fødder i Hænderne eller laa ved Vejen med blege, forfrosne Ansigter; ingen Trusler, ingen Advarsler om, at Fjenden snart kom efter os, kunde bringe dem til at rejse sig. Hvad vilde der ske, naar Fjenden kom? Vi undrede os over, at han ikke allerede var der. Blot vi dog kunde naa Flensborg! Jeg forbigaar de mangfoldige Smaatræk, som denne March frembød, mørke, grelle Billeder fra et Tilbagetog af Mænd med fortvivlede Hjærter. — Vi blev glade, da det lysnede; nu maatte al Ting blive godt og komme i Orden! Men det var stadig det samme, idelige Standsninger;

vi sneglede fremad, vi bandede, vi bad, vi fortvivlede, hvert Øjeblik ventede vi Fjenden over os. Og da det saa blev lyst, og vi i det graa, sørgmodige Dagskær saå hinanden i Ansigtet — hvad var det saa for en Følelse, der kom frem? Skammede vi

Generalmajor MAX MÜLLER i Træfningen ved Sankelmark.
Efter Prof. OTTO BACHS Maleri i Nationalmuseet paa Frederiksborg.

os for hinanden? Havde vi da noget at skamme os for? Nej og atter nej, men alligevel: for hvert Skridt, vi gjorde, tænkte vi paa, hvad de nu vilde sige ude i Landet.

Vi fik ikke Tid til lange Betragtninger. Klokkeren var vel 10, da vi hørte Skud bag ved os og strax efter høje Skrig og Raab. Der kom en vild Forvirring i Vogn-

rækken bag ved, men vi satte i Løb gennem en lille mørk Skov og kom hurtig ud paa Markerne, hvor vi tog Stilling. Det var Lichtensteins Husarer, som var naaet ind paa os. Vore Dragoner satte op, sprængte imod dem, og fra nu af og i Løbet af de næste to til tre Timer trak vi os tilbage i spredt Orden, idet den ene Afdeling tog Stilling for at optage den anden, der gik igjennem og atter tog Stilling. Endnu var det kun fjendtligt Rytteri, der var efter os, men snart kom Artilleriet frem og generede os betydeligt. Vi holdt ikke af de Granater, der undertiden slog ned i vore Kolonner, naar vi samledes i Vejgrøfterne for rask at komme tilbage. Vor Retræte blev mere og mere vanskelig, vore Kræfter udtømtes, det var næsten umuligt at komme afsted paa Marker og Veje, og de fjendtlige Ryttere syntes at omsværme os, men de lærte dog snart at vogte sig for vor Ild og efterhaanden at holde sig paa Afstand. Det maa have været den frygtelige Spænding, hvori vi var, der gav os Kræfter, thi vi vidste, at holdt vi ikke ud, vilde Fjenden naa os, massakrere os, fange os, vi maatte tilbage, vi maatte naa ind — hvorfor standsede de dog ikke foran og hjalp os? Skulde vi da ikke snart afløses? Tilbage, tilbage, stadig tilbage — ud paa Markerne for at optage dem, der var bag ved, og saa atter ind paa den spejlglatte Chaussée for i tætte Kolonner at marchere, saa rask vore stakkels Ben kunde bære os. Vi mistede mange Folk paa det Stykke Vej, dels saarede af Granaterne, dels Folk, som styrtede af Udmattelse og blev tagne af Fjenden.

Nord for Oversø blev vi endelig afløste af 1ste og 11te Regiment, og du véd, at disse Afdelinger her ved Sankemark bestod en glimrende Kamp, der bidrog sit til at standse Fjendens Forfølgelse, saa at Tilbagetoget virkelig i sin Helhed lykkedes. Det var sent paa Eftermiddagen, og vi fik nu Ordre til at marchere lige til Flensborg. Vi duede heller ikke mere til noget, overanstrengte, udmattede, kraftsløse, udhungrede som vi var, men den Mil, vi havde tilbage, blev alligevel den værste af den hele Tur.

En graa, snetung Luft bredte sig over de hvide Marker; det blæste ikke mere, og inde i Kolonnen mærkede vi ikke Kulden. Folkene havde været paa Benene fra om Aftenen Kl. 11 uden Hvil, uden Mad, og mange læskede Tungen med Sne og pattede med ømme Gummer paa de Brokker af Beskøjter, de endnu fandt paa Bunden af deres Brødposer. Man har sagt, at Retræten lignede Napoleons Tilbagetog 1812; denne Sammenligning er noget Snak. Den franske Hær var under Opløsning, men vi gik tilbage i en vis Orden og under Disciplin. Heller ikke Lidelserne kan sammenlignes. At der var Øjeblikke, da vi blev ligesom overvældede af Kulden og Føret, af de glatte Veje, den flygende Sne, Trætheden, Sulden og Sønnen, er sikkert, men det var jo dog kun Øjeblikke, Timer, ikke Dage. Vi gamle

Soldater så klart den Uorden, der herskede, de Fejl, man begik, men i Virkeligheden var de af ringe Betydning og bestod mest af det Tab af Skyts og Materiel, som kunde have været undgaaet. Paa en vis Maade kan Tilbagetoget siges at være lykkedes, saa godt som det var muligt. Men for de mange ukyndige, og af dem er der jo flest i en Hær, for Folk, der kun kjender Militærlivet fra Exercerpladsen, så det hele jo temmelig opløst ud, og for dem var det en ganske skandaløs Historie, at man lod os sulte en Dags Tid. For os andre var de nagende Tanker, der gnavede og smertede Sjælen, værre end Træthed og Sult og de Saar, som gnavede de hudløse Fødder.

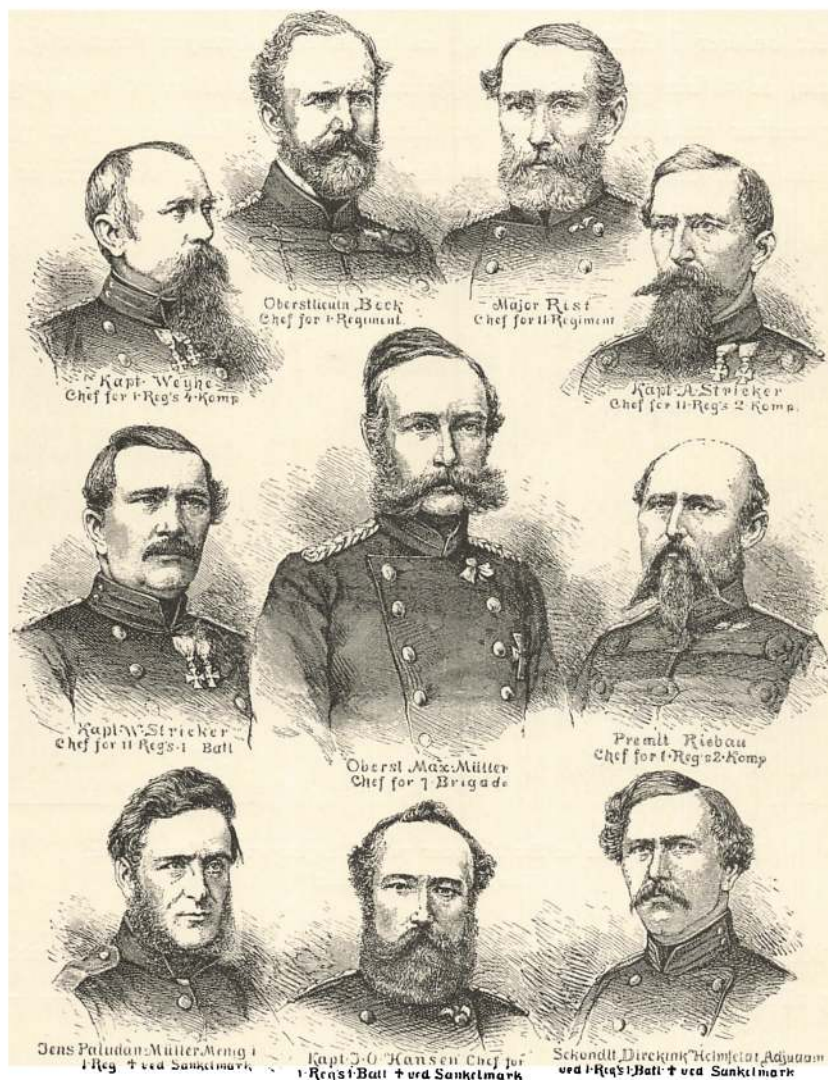
Bag ved os hørte vi Kanonerne fra Sankelmark og Geværernes Knitren; vi slæbte os hen ad Vejen, der blev mere og mere opfyldt af styrtede Heste og væltede Vogne, ja, efterladte Kanoner — foran os standsedes vi af den uendelige Vognrække, og vi gik tavse og taalmodige frem mellem Kjoretøjerne eller uden om dem, ind over Markerne og hørte næppe Kuskenes Skælden eller Piskenes Slag. Det begyndte atter at blive mørkt, mange af Folkene gik og sov, andre snakkede meningsløst, vaklede som berusede og var næppe sig selv mægtige. Udmattelsen gjorde os sløve eller forvirrede vore Sanser. Min lille tykke Sekondløjtnant, en glad og gemytlig Fyr, som hele Dagen havde været rask og flink, segnede pludselig i Knæ og gav sig til at le højt. »Der er Jærnbanen!« raabte han straalende glad. »Hvor? hvor?« »Se Lysene, Lysene!« raabte han. Jeg fik ham op og talte ham tilrette, men saa blev han helt ulykkelig og vrøvlede helt forvirret og rørende — han så stadig Lys, men nu var det Fakler; det var et Ligtog, han så, og han viste mig Kisten med Guldkransene paa. Da han kom lidt til sig selv — jeg lagde ham en god Nævefuld Sne paa Hovedet — gik han atter med, og han fortalte, at han havde set et stort Ligtog drage forbi, aldeles ligesom Oehlenschlägers Ligbegængelse, som han havde set som Lille. »Ja, ja,« sagde han, »jeg syntes, jeg var som et lille Barn; jeg syntes, jeg sad paa min lille smukke Tantes Arm, og at hun bar mig; jeg syntes, hun smilte til mig, og at jeg havde Armene om hendes Hals, og at hun pegede paa Stadsen« — — saa blev han atter hysterisk og gav sig til at græde: »Aa, hvor er de henne allesammen, min gamle Fa'er, min lille Mo'er, min dejlige Tante Marie« — —. Min raske lille Løjtnant var aldeles sindsforvirret og latterlig; jeg fik ham op paa en Vogn, og han ligger nu syg paa Augustenborg.

Da vi kom til Flensborg, var vi saa overanstrengte, at vi ikke kunde anvendes, og fik Ordre til at gaa i Kvarter. Den lange Gade i Flensborg var opfyldt af Mennesker — hvad har den Gade ikke set og oplevet i disse Krige! — denne Gang var det Jammer og Elendighed. Folkene kastede sig ned paa Brostenene og Gade-

dørstrapperne. Husene var allerede opfyldte, og gennem Gaden trak en ustandselig Strøm af Tropper, Heste, Vogne og Kanoner afsted, snart langsomt sivende fremad, snart i urolig Hast, som da en Del fra Sankelmark forsprængt Mandskab kom styrtende ind i Byen. Flensborgs Indbyggere har altid været mærkelige Mennesker; de havde Husrum og Levnetsmidler til os alle. Vi sov strax ind dér, hvor vi kastede os, og laa som døde Mennesker. Allerede et Par Timer efter blev der blæst hurtig Udrykning, men hvorledes vi kom op, blev samlede, atter rykkede Syd paa og tog Stilling uden for Byen, kan jeg ikke fortælle noget om; thi det skete for mit Vedkommende aldeles mekanisk, som i en Drøm; jeg erindrer intet derom. Der var indløbet allarmende Meldinger om Fjendens Fremrykning; det blev sagt, at 1ste Regiment var oprevet, at Fjenden ad alle Veje nærmede sig Flensborg, at vor Undergang nu var vis — jeg hørte det vel nok alt sammen, men jeg var som en død Maskine, uden Tanke og Følelse, uden Frygt og Sindsbevægelse, og da der kom sikre Meldinger om, at Fjenden havde standset Forfølgelsen, og vi atter marcherede ind i Byen til Hvilen og Søvn, gjorde jeg det med samme overlegne, døde Ro. Ved Midnat blev der atter blæst Allarm, men nu gik det Nord paa, og jeg førte mine brave Folk afsted paa den lange, lidelsesfulde March, som ingen, der gik den, vel nogensinde i sit Liv vil glemme. Hele Dagen og et Stykke af Natten gik med til denne fem Miles March, med hvis Gjenvordigheder jeg ikke vil trætte dig. Allerede ved Ringenæs naaede vi det forbandede Træn med dets jammerlige Heste og uduelige Førere, som var sendt afsted mange Timer før os, og dette Træn gjorde os atter Livet surt.

Hen paa Eftermiddagen stod jeg en lille Stund alene oppe paa en Højde ved Adsbøl. Saa langt jeg kunde se, strakte Kolonnen sig mellem de hvide Marker som en bred, sort Slange; langsomt, langsomt slæbte Folkene sig afsted, bøjede, haltende, Huerne ned over Ørene, og store uldne Tørklæder om Hovederne til Beskyttelse mod den bidende Blæst, uendelige Rækker af Vogne snoede sig fremad ud af Graastens Skove, Hjulene skumplede hult paa den haarde Vej, og Ægtvognenes Axer skreg, Dragonerne gik ved Siden af Hestene med Tøjlerne over den ene Arm og Hjelmene hængende over den anden, idet de støttede og stivede de slapskoede Heste, naar de skred paa den glatte Is. Kanonerne kom frem, men ingen af Folkene sad paa Forstillingerne, Dyrene havde nok at slæbe paa, undertiden svingede de ud og kørte ind over Agrene, naar disse saå jævne ud. Jeg stod deroppe og saå ud over det hvide Landskab, som den lave, graa Luft gjorde saa sørgeligt — langt ude i Vest havde dette evige Graa et svagt rødt Skær; det saå ud, som om den lange, sorte Kolonne næppe bevægede sig; næppe en Lyd naaede op til mig paa den høje

Bakke, kun en Krage skreg hæst, og ude fra Stalden i en Bondegaard lød en Koes dæmpede Brølen. En Soldat gav sig til at synge, men de andre faldt ikke i med, og han tav. Den Skydning, som vi stadig ventede at høre bag ved os, udeblev

Mænd fra Sankelmark. Den 6te Februar 1864.

Efter et Træsnit af H. P. HANSEN.

ganske, Fjenden forfulgte ikke. Jeg sluttede mig atter til mit Kompagni; jeg lagde Mærke til, hvor blege Folkene så ud, og hvorledes Udmattelsen gjorde deres Ansigter stive og magre; jeg begyndte atter det opslidende Arbejde at faa de udasede Folk frem og hindre dem i at træde ud og kaste sig ned; atter begyndte jeg endeløse politiske Samtaler med den skikkelige, excentriske Sander og hørte paa Løjtnant

v. Kadens bitre, skaanselsløse Vittigheder. Ud paa Natten kom vi i Kvarter paa Als. — —

Her har du min Beretning om Tilbagetoget, og nu, da jeg sidder her saa hyggeligt i Bondens lune Stue, med min gamle Kappe om mine hudløse Fødder, medens det buldrer i Kakkellovnen, og en varm Drik damper foran mig, kan jeg ikke forstaa, at vi har gaaet alt dette igjennem, men jeg føler, at vi har gjort vor Pligt, og tænker med Ro paa det, der forestaar. Vore Folk har givet glimrende Beviser paa Udholdenhed og ægte Soldateraand — ja, jeg hører nu, at trofaste

Infanterister redde et Par Kanoner paa Tilbagetoget fra Dannevirke.

Efter N. SIMONSENS Maleri.

Jyder af 8de Regiment slæbte et Par efterladte Kanoner og Patronkarrer med sig fra Flensborg til Graasten og saaledes fik dem reddede. — — — — —

Als. Begyndelsen af Marts.

— — — — — Nu gjælder det Dybbøl og Fredericia. Her haaber vi at kunne optage Kampen igjen med mere Held og Hæder, men Stillingen er i en uforsvarlig Tilstand, og medens vi sætter al Kraft ind paa at bringe den i en nogenlunde Forsvarsstand, er Tiden gaaet for de Styrende med at trættes om Overkommandoens Ledelse. Hæren har gjennem sine Generaler bedt om at beholde General de Meza, men hele den Maade, hvorpaa Folket — først og fremmest Kjøbenhavnerne — har optaget Dannevirkes Opgivelse, har gjort hans Forbliven

umulig. Nu har General Gerlach faaet Overkommandoen. Ikke selve Retræten har været en Ulykke, thi endnu er lidet eller intet tabt, men den Kløft, som har spaltet sig mellem Hæren og Folket og mere og mere udvider sig, er en Ulykke. Hvilken Modsætning til 1848, da det netop var Enigheden og den blinde Tillid, som gjorde os saa stærke! Kun en vis Uenighed mellem Krigsministeren og Hærens Generaler minder om lignende Forhold i 1849, da Ministeren ligeledes vilde føre Krigen fra sit Kontor i Kjøbenhavn. Som du af Aviserne har set, svigtede Ministeriet aldeles Hæren efter Dannevirkes Opgivelse, og det har endnu ikke offentliggjort Overkommandoens Redegjørelse for sin tagne Beslutning — dette er ogsaa den eneste Undskyldning for de kjøbenhavnske Blades samvittighedsløse Udtalelser over for Arméen. Forhaabentlig vil de snart forandre denne Tone.

— — — Fjenden er rykket op i Jylland, ja vel, men hvad saa? Han kan

ikke komme over til Øerne, saa længe vi har en Flaade; og saa længe Arméen existerer og har de to Flankestillinger, Dybbøl og Fredericia, tvinger vi ham til to Belejringer, der binder hans Kræfter og trækker Tiden ud, indtil de fremmede Magter skrider ind, enten diplomatisk eller med væbnet Haand; thi det er jo umuligt, at Europas andre Stormagter rolig kan se paa det uhyggelige og forsmædelige Skuespil, som opføres ved, at to mægtige Stater knuser et lille Folk. Vi har altsaa nok at kæmpe for og er ved godt Mod.

Generalløjtnant P. F. STEINMANN.
Efter en Tegning af H. OLRİK.

Generalløjtnant G. D. GERLACH.

Der har staaet mindre Kampe ved Vejle og Fredericia, som nu er cerneret, og Hegermanns Division er gaaet højt op i Jylland. Grunden hertil er ikke let at forstå, men en Kammerat, som kommer derfra, fortæller, at hans hele Styrke

kun bestaar af et Par svage Regimenter, knap 20 Kanoner og omtrent 1600 Mand Kavalleri, og dette Kavalleri skal være i en ussel Tilstand, Hestene medtagne, tildels ubrugelige, Mandskabet udtrættet, tildels ikke uniformeret, ja, han har set Dragoner med Sengetæpper som Kapper og med Sabler i et Toug om Livet i Stedet for Gehæng! Er slige Forhold ogsaa Arméens Skyld? Jeg spørger blot!

Her ved Dybbøl fandt vi selve Værkerne nogenlunde fuldførte, men iøvrigt manglede store Ting: Stormpæle og Palisader i Gravene, Krudtmagasiner, Skyttegrave, Kolonneveje osv. Heldigt var det, at Fjenden i nogen Tid lod Stillingen i Ro; thi det er lykkedes os at gjøre et stort Arbejde. Vi har ryddet Terrænet foran

Generalløjtnant HEGERMANN LINDENCRONE.

Efter et Billede fra 1866.

Skanserne, sløjfet Hegn, nedbrudt Huse og er nu begyndt at anlægge »den tilbagetrukne Linie«. Den frosne Jord og de svære Snedriver har gjort Arbejdet møjsommeligt og svært og har desværre hindret os i ved Øvelser at give vore Folk en større militær Uddannelse, hvilken de trænger i høj Grad til.

I Begyndelsen var der kun et Par Regimenter paa Forpost paa Sundeved-Siden, 6 Døgn ad Gangen. Trods denne Forposttjeneste og alt dette Jordarbejde er vi nu kommen os godt efter Retrætens Besværligheder; den regelmæssige Tjeneste gyder Ro i Sindet. Intendanturen er nu

nogenlunde i Orden, og vi befinder os helt vel. Humøret er udmærket, især hos de yngre Officerer, som tager Feltilivets Gjenvordigheder med utrættelig Gemytlighed.

I den første Tid stødte vi kun lidt sammen med Fjenden ude i det vidtstrakte Vinterlandskab; senere har han gjort nogle større Rekognosceringer, f. Ex. den 22de Februar, da han foretog et voldsomt Angreb paa hele vor Forpostlinie. Det var tæt Snefog og Blæst, saa vi opdagede ham næsten ikke, før han var paa Livet af os, og Resultatet blev da ogsaa, at vor Forpostlinie blev trukken noget tilbage. Fra den Dag af blev Styrken i Sundeved forøget, og vi staar nu med 1 Brigade paa Forpost, 1 Brigade i Skanserne og 1 Brigade i Reserve i Sønderborg. Vi mistede ubegribelig mange Folk og 1 død og 8 saarede Officerer. Siden har vi saa godt som daglig mistet Folk ved Patrouillesammenstød og hyppige Angreb paa Feltvagterne, men det bliver vel værre, naar Fjenden faar sit Belejringsmateriel hertil.

Vi venter os det værste. Foreløbig holdes vi i Aande og faar ikke blødagtige Vaner, ja, vi har ikke mere en Tidsregning, Nat kommer efter Dag, Dag efter Nat, men Dagene har ikke Navne, og vi regner kun efter, naar vi skal over i Sundeved, og naar vi atter skal tilbage paa Als. — — —

Als. Marts.

— — — Nu er da Belejringen for Alvor begyndt. Den 15de Marts om Formiddagen Kl. 11 aabnede Fjenden sine Batterier paa Broager. Først studsede vi, saa blev vi forbausede, og saa blev vi — vi gamle — slagne med Rædsel. Vi havde ikke tænkt os, at der var Kanoner, der paa den Afstand kunde skyde med den Virkning. Nu saå vi, at vi ogsaa med Hensyn til vort Skyts var ynkelig smaa. De fjendtlige Granater skar vore Blokhuse igjennem som Smør; den første Dag dræbte de Løjtnant Voldby og nogle Menige, og siden har den forfærdelige Skydning bragt en fuldstændig Forandring i alle Forhold derovre. Der er nu ikke et Øjeblik Fred og Tryghed i Sundeved. Blokhuseene er forladte, vore Jenser har kun Dækning bag Traverserne, ja, i de sidste Dage er Besætningen trukken ud af Skanserne og søger at skaffe sig Ly i Jordhuler bag ved disse, men om Natten skal den være paa sin Plads. Den 16de talte vi i Løbet af Døgnet c. 600 Skud fra Broagerland. Vi graver os som Muldvarpe ned i den haarde, frosne Jord, der nu med Tøvejret er bleven en sejt, leret Vælling, der let skrider ud og gjør alt Arbejde og al Transport næsten umulig.

De kjøbenhavnske Blade taler om Arméens Uvirksomhed, og det er vel paa- virket deraf, at man den 17de gjorde et meningsløst offensivt Stød fremad, som udviklede sig til en alvorlig Kamp om vort Forpostterræn, hvis Resultat var, at Fjenden bemægtigede sig dette. Nu kan vi ikke mere observere Forterrænet, og vore Forposter staar kun 500 Alen foran Skanserne. Skuffelse paa Skuffelse. Broagerbatterierne enfilerer hele vor venstre Fløj, og efter Kampen den 17de er Hemmeligheden ved, at vi altid i Sammenstød med Fjenden mistede saa mange Folk, bleven løst. Det er hans Bagladegeværer, som volder hans Overlegenhed i Kampen! Der siges, at 40,000 Mand er hele vor Styrke, og at Fjendens er dobbelt saa stor, men det er min Overbevisning, at hans egentlige Overlegenhed ikke bestaar i, at han er saa mandstærk, men i hans udmærkede Vaaben, hans Geværer, hans svære Skyts paa Broager og hans umaadelige Hjælpekilder i enhver Henseende. Og vi — Regeringen og Folket — vil alligevel have offensive Fremstød, sejrige Kampe, storartede Udslag af de latterlige Forventninger, der næres til vor lille fattige Hær, og man bliver ikke træt af at tale om »vor retfærdige Sag«. Blot man dog vil lade

være at tale om 1848—50. En Sammenligning er umulig; det véd vi Gamle bedst, vor Opgave er og maa ene og alene være, at holde ud. Andet kan vi ikke.

I disse Dage bombarderer Østrigerne Fredericia. — — — —

Als. Slutningen af Marts.

Igaar Aftes kom jeg fra Sundeved og har nu 6 Dages Hvile her paa Als. Jeg vil en Gang imellem skrive lidt til dig paa det Ark, som altid ligger paa mit Bord.

Vi har havt nogle drøje Dage. Skanse 2 er i alles Munde. Dens Komman-

Artilleriløjtnant JOH. P. ANCKER.

dører, den bornholmske Løjtnant Ancker og Løjtnant Castenschild, fik Ordre til, saa vidt mulig, at lede Broagerbatteriernes Ild over paa sig, for derved at skaane vore andre Værker. Dette har de udført med stort Mod. Uden Hensyn til, at Skansens Brystværn, Skydeskaar, Traverser og Blendinger blev sammenskudt til uformelige Jorddynger, Blokhuset blev skudt i Brand, Skytset ødelagt, og Betjening og Besætning saaret og dræbt, har disse unge Mænd trolig holdt ud.

I de andre Skanser paa venstre Fløj er Tilstanden ikke stort bedre, og hvad der om Dagen bliver skudt ned, maa vi om Natten atter bringe i Stand. Den Iver, hvormed Mandskabet af alle Vaaben gaar

til Arbejde der ovre, er virkelig beundringsværdig. De hænger i Natten igjennem med at fylde Sandsække og stoppe Hullerne, og de mener, at Stillingen derved bliver stærkere og stærkere Nat efter Nat. Ak, de ser ikke, at der vil komme en Tid, da vore Spaders Arbejde ikke kan maale sig med Granaternes. Men denne Folkenes Holdning bidrager meget til, at vi kan holde Modet og Humøret oppe. Det er en Fornøjelse at have med dem at gjøre; jeg troede at kjende dem fra forrige Krig, men her overgaar de sig selv. De lo, da Barakkerne blev skudt i Brand, og sover nu i Kulden i den bidende Vind uden at kny.

— — — Kongen besøgte os en Dag i Sundeved. Vi vidste intet derom og blev helt forundrede ved pludselig at se en hel Del Officerer gaa over Broen ind i Skansen. Vor Konge var omkring paa de farligste Punkter, han bevægede sig med

en ægte Officers overlegne Ro paa de mest udsatte Steder, og naar man saå ham, fik man det Indtryk, at han havde mest Lyst til at blive hos os og tage sin Tørn med. Det var Kongen af Preussens Fødselsdag samme Dag, og vi hørte Hurraraab og Musik ude fra Fjenden. Vi havde ingen Musik. — — — —

— — — Preusserne har forsøgt en Storm og vi slaet den tilbage! En Sejr altsaa? Ja, vi tør vel næsten kalde den en saadan, skjønt den ikke har Sejrens Lykke i sit Følge. Vel havde Fjendens Batterier gjort os Helvede hedt de foregaaende Dage, men 2den Paaskedags Morgen var der intet, som tydede paa et Angreb. Vi udviklede en meget stor Styrke, og »Rolf Krake« gjorde udmærket Nytte. Vi mistede 200 Mand, men Fjenden naaede ikke sin Hensigt, og Dagen har i høj Grad hævet Stemningen; vi trænger til flere saadanne Dage. Der var Øjeblikke, da jeg følte mig hensat i Dybbølkampene for 16 Aar siden, men Fjendens Tændnaalsgeværer knaldede mig flux frem til Virkeligheden. — — — —

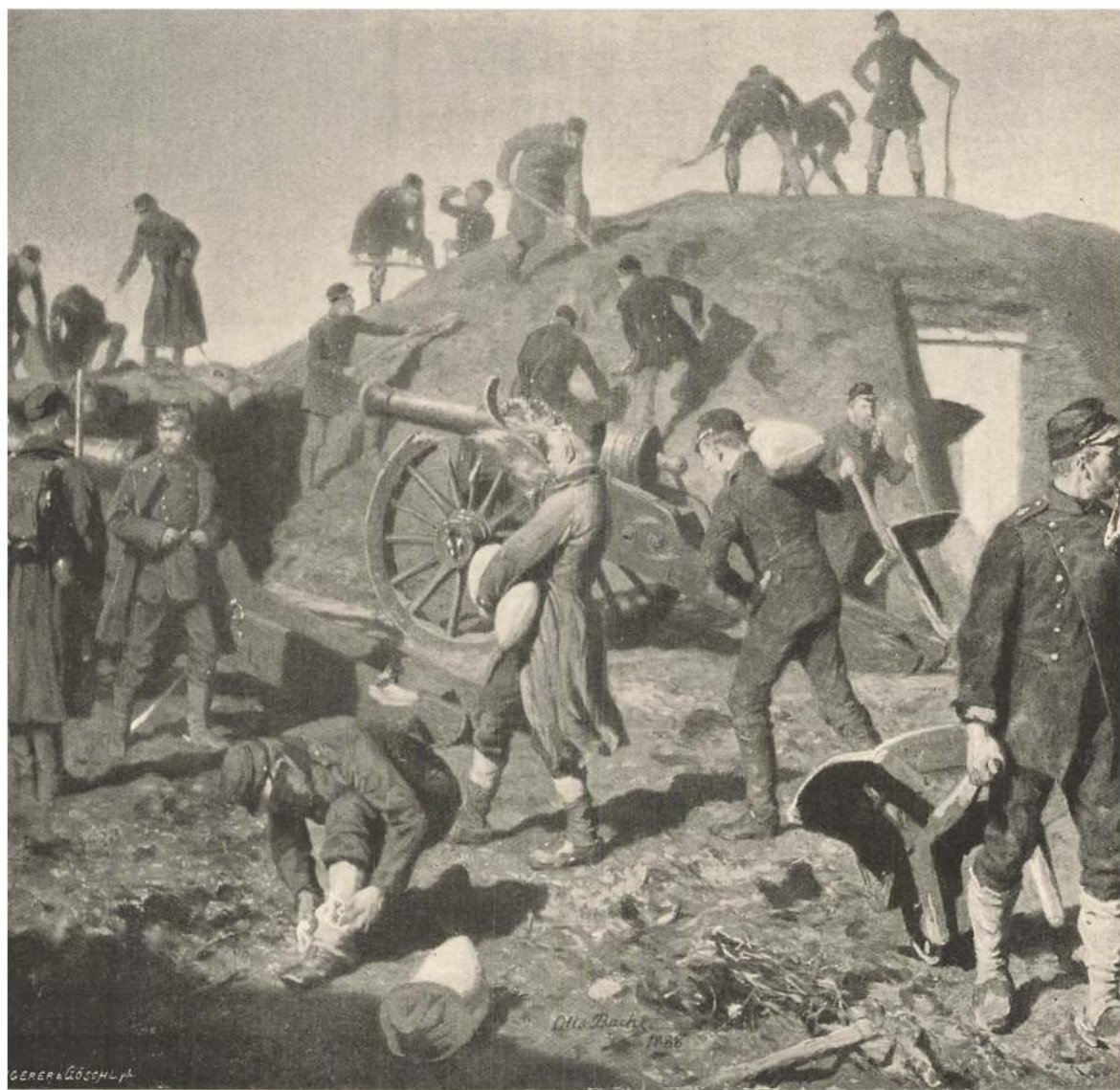
Als. April.

— — — Dette begynder at se sort ud. Man taler meget om, at Preusserne tænker paa at omgaa Dybbølstillingen og at gaa over Als-Sund. Noget er i Gære. Fjenden har aabnet Frontalbatterier med svært Skyts, og nu raser hans Ild over hele vor Linie voldsommere og voldsommere. Sønderborg staar i Brand og er skudt sønder og sammen. Hovedkvarteret er flyttet ud paa Landet til Ulkebøl Præstegaard. Skanserne ødelægges mere og mere Dag for Dag, og vore Poster staar nu tæt uden for dem. Vi kan kun sparsomt besvare den fjendtlige Ild, thi den Kanon, som vover et Skud, drager strax Ilden over sig og bliver hurtig demonteret. Derfor staar vore Pjecer helt dækkede om Dagen og skal kun tages i Brug, naar Fjenden gjør Mine til et Stormangreb. Denne Tavshed fra vor Side gjør et meget daarligt Indtryk paa Folkene.

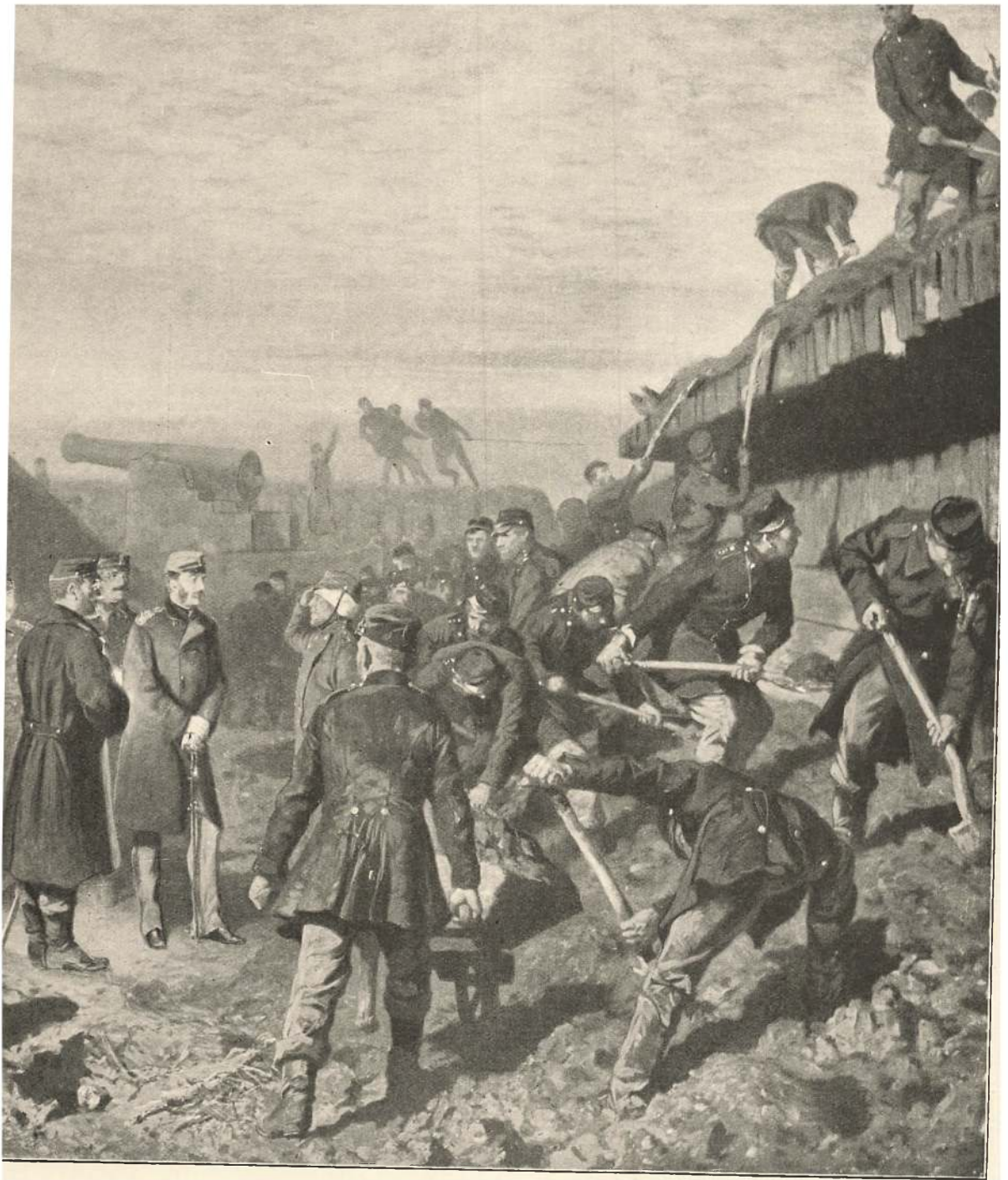
De har det ogsaa drøjt nok derovre, ikke alene fordi de maa tilbringe Dagen i de Huller og Huler, som de har gravet, og som gjør Terrænet ufremkommeligt og ufarbart, men ogsaa fordi det kniber med at faa varm Mand ovre i det Helvede, hvor Ilden stadig regner ned fra Himlen. Der er Dage, hvor Fjenden har sendt os

Artilleriløjtnant C. W. B. CASTENSCHJOLD.

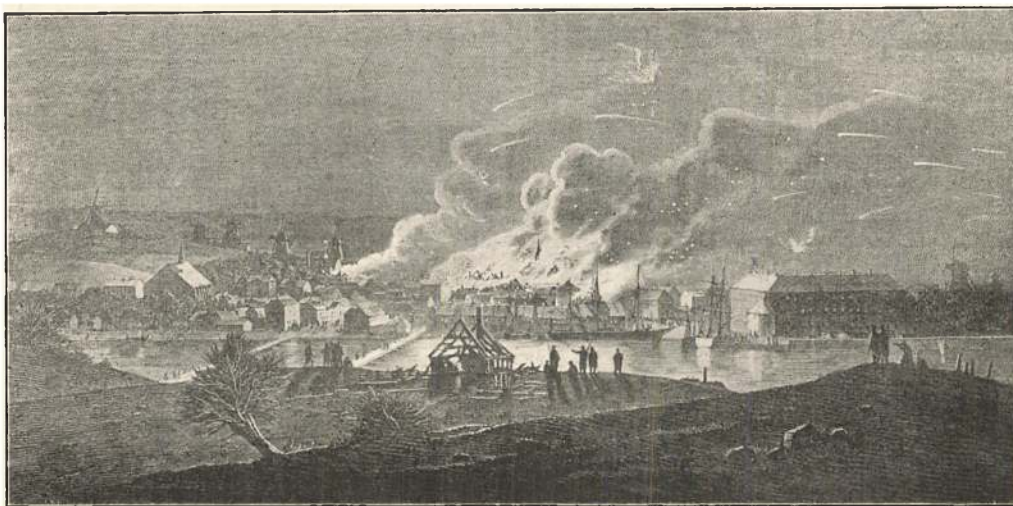
Kong Christian den Niende besøger Skansen N
Efter Prof. OTTO BACH

Natten mellem den 22de og 23de Marts 1864.
Hs. MAJ. KONGEN.

over 4000 Projektiler, som har bragt os svære Tab; de under os ikke Ro et Øjeblik, men vi ser Død eller Lemlæstelse i Øjet hvert Sekund.

At vore Folk og vore Officerer er fortrinlige, er hævet over al Tvivl; om vor Overkommando er Sagen voxen, kan jeg ikke bedømme. Der lader ikke til at være rigtig Enighed i de højere Regioner, og der synes at mangle paa Overlegenhed i Kommandoføringen, hvad der virker uheldigt nedefter. Det er utroligt, saa meget her kritiseres, og saa godt alle véd Besked om, hvad der bør gøres. Lige ned til den yngste Officersaspirant har de alle en Mening om Sagerne, og hvorledes disse absolut bør udføres. Arméen bestaar af lutter Overgeneraler — Ulykken er, at vi

Sønderborgs Brand under Bombardementet den 3die April 1864 om Aftenen, set fra Dybbølsiden.

Tegnet af V. FAUERHOLDT.

ikke har én. Alle disse saa udmærkede Officerer, der udfører deres Tjeneste i Geledderne saa beundringsværdigt, med et saa frejdigt Mod og et saa ufortrødent Humør, kritiserer i det ene Øjeblik skaanselsløst alle vore Forhold her hjemme og opmuntrer i det næste Øjeblik mellem springende Granater ufortrødent deres Folk med spøgende og muntre Ord. Denne Kritik — du ser, at jeg ogsaa selv er smittet af den — er Arméens Kræftskade, og det er Aviserne, som smitter os. Ja, jeg henviser dig jo ogsaa til disse Aviser, da jeg jo ikke selv kan skrive alt, men vogt dig for »Korrespondancerne«. Bladenes Opræden i disse Maaneder, deres Haan mod de højere Kommanderende er oprørende. Deres Korrespondenter tillader sig ikke alene at hovmesterere, at give Raad, at blande sig i militære Forhold, som de ikke kan have Forstand paa, men »Dagbladet« og »Fædrelandet« har talt om Kongen og

Hæren paa en Maade, der vidner om en begyndende Depravation, der fortsat i samme Tone vil føre til Folkets Ødelæggelse som Nation — og der er et Parti i Rigsdagen, som gaar i deres Ledebaand. Kjøbenhavneriet har været, er og vil blive Danmarks Ulykke, baseret, som det er, paa Overfladiskhed, Letfærdighed og en grisk Benyttelse af de onde Instinkter i Folket. Det undser sig ikke for at haane Hæren og søge at gjøre den latterlig — vi gjør jo dog kun vor Pligt, vi lader os slaa ihjel, forlanger kun at sulte og tørste og fryse og vaage og dø for vort Fædreland. Fjenden: to vældige Stormagter, viser den danske Hær en mægtig Ære ved at opbyde alt i Kampen imod den — og de danske Blade drypper til Gjengjæld kun den salte Spot i vore Saar. Dette skal ikke glemmes! — — —

Als. April.

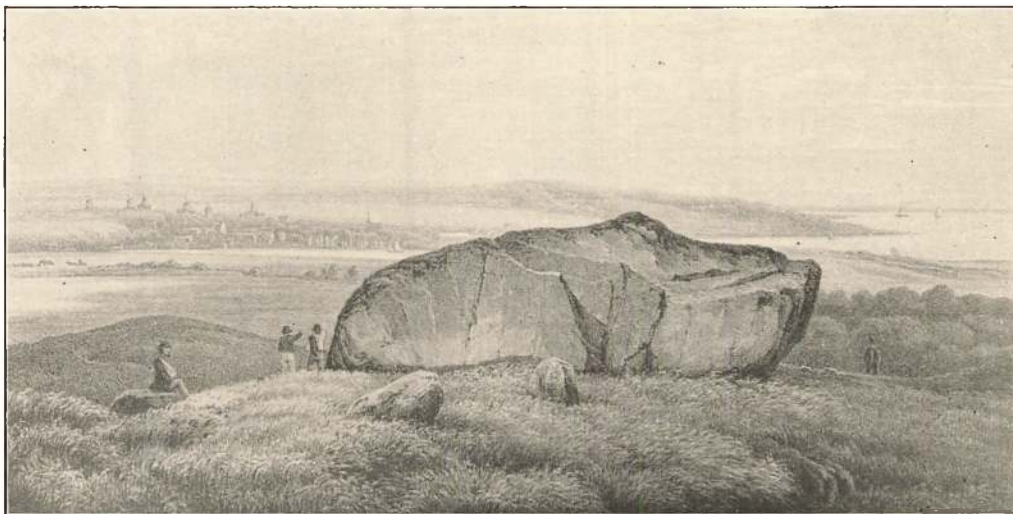
— — — Den røde blev Dybbøl Mølle skudt ned — nu kan der ikke være langt igjen. Skanserne er Grusdynger, deres Modstandskraft er forbi, og Fjendens Approcher kommer nærmere og nærmere. Endnu er Tilstanden værst paa venstre Fløj, men den er i det hele uudholdelig, og vi debatterer idelig, om der ikke kan gjøres noget for at faa Ende paa den, f. Ex. ved et Fortvivlelsens Udfald. Men der er jo ingen Udsigt til at kaste Fjenden tilbage, og vi har ingen Kanoner til at støtte en offensiv Bevægelse under en Udrykning med store Troppe-masser osv. osv. Nej, vi maa holde ud, til Overkommandoen tager den Beslutning at gaa. Og det burde den gjøre nu, det vilde enhver anden Hær allerede have gjort. Vi herovre ser klart, at hvis dette skal afgjøres med et Stormangreb, vil det fremkalde et Mandefald, der kan og bør spares. Vi skjuler heller ikke mere vore Følelser for hinanden herovre, hver Mand venter hvert Øjeblik paa Dagen, at Fjenden vil angribe; der er ikke Spor af Tillid tilbage til selve Stillingen paa Dybbøl Banke, thi denne Stilling eksisterer saa at sige ikke mere. Den uafbrudte Skydning har gjort os jævnt sløve, vi hører den næppe mere; den er bleven en Vane, og den enkelte Mand er rolig, hengiven i sin Skæbne, har »taget sit Parti«, har gjort op med sig selv og viser udvendig en behersket, næsten gemytlig Holdning.

Major H. A. A. DE JONQUIÈRES,
Kommandør for Artilleriet i Dybbølstillingen.

Og døg har den fortvivlede Situation hist og her begyndt at virke paa en uheldsvanger Maade, og den tavse Resignation, hvormed Folkene lader sig føre til »Slagterbænken«, som de kalder Stillingen, er ved at give sig Luft i misfornøjede Ytringer.

Igaar var jeg frivillig ovre i Stillingen for at hente Liget af en af mine Folk, og venter nu ikke at komme der mere; thi den vil være stormet eller forladt, inden min Tid atter kommer til at rykke over til Afløsning, men jeg glemmer aldrig den Tur. Jeg saå ikke andet end sammenskudte Jordhøje, nedsunkne Traverser og oprevne Blenderinger, som var faldne sammen over forskudte og ødelagte Kanoner. Palisaderne laa knuste i Gravene, Vindebroerne var ikke til at trække op og saa

Dybbølbjerg.

Litograferet af A. NAV efter et Maleri af TH. BRENDSTRUP.

skrøbelige, at de kun med Varsomhed kunde passeres. Vi er nu kun Kanonføde, og vore Kræfter svækkes Dag for Dag. — — — — —

Als. Slutningen af April.

— — — Siden Dybbøls Fald har jeg ligget her paa Als. Jeg har ikke skrevet; thi her har intet været at skrive om, og om selve Kampen den 18de April har jeg ikke villet skrive; det, jeg selv saå, var saa uendelig lidt imod alt det, der skete. En af Dagene vil Rapporterne blive offentliggjorte, og naar jeg faår dem sammenlignet med det, jeg har hørt fortælle fra mange Sider, skal jeg skrive.

Efter den første nedtrykkende Følelse over at maatte forlade Stillingen, efter den første Sorg over det umaadelige Tab af Folk, af gode Venner og Kammerater,

Episode af 8de Brigades Fremrykning ved Dybbøl den 18de April 1864.
Efter Prof. VILH. ROSENSTANDS Maleri.

føler vi nu ligesom en sælsom Lettelse; vi vidste jo, hvad der maatte komme; det kom — og vi, der er tilbage, undrer os kun over, at vi ikke er døde, ikke er paa Vejen til tyske Fæstninger og Lasaretter eller ligger mellem de saarede paa Augustenborg. En anden stærk Følelse fylder mit Sind. Jeg har været med i alle tre Krigs-aar 1848—50, jeg har set Olaf Rye ved Trelleskansen og Ilden i Bülow's Øje efter Slaget; jeg var med ved Isted og saå Stormen paa Frederiksstad blive afslaaet, men jeg siger dig: ved Dybbøl har jeg først lært den menige Mands sande Heltemod at kjende. I forrige Krig var Heldet over os og Lykken med os, og vi gik i Sejren

General DU PLAT,
faldt ved Dybbøl 18de April 1864.
Efter et Fotografi.

som til en Dans — her, i disse lange Nætter, i Mørket, i Kulden, i et rent ud satanisk Bombardement af springende Granater, lærte jeg et andet og større Mod at kjende hos disse Mænd, som hungrige, slet klædte, uden Haab, med ubøjelig Taalmodighed gjorde deres Pligt — den at holde ud og staa fast, uden at kunne løfte en Arm til Modværge. Det glimrende Modangreb, som 9de og 20de Regiment gjorde den 18de April, og som har vakt alles Beundring, viser, at vore Tropper er tapre Mænd, men hele vort Forsvar af Dybbøl-Stillingen kan maaske næppe nogen Nation gjøre os efter. Det har kostet os 7—8000 Mand, døde, saarede og fangne.

Og nu gaar Preusserne derovre i Sundeved paa den furede, opløjede og sønderrevne Jord, som vi har vædet med vort Blod, de gaar og samler Ligene sammen og undres over de Dynger af Jord, som de har været saa længe om at erobre; de trækker paa Skuldrene af de splintrede Palisader og de forladte Jordhuler, ler af vore fornaglede Kanoners gamle Konstruktioner, ryster paa Hovedet af vor taabelige Standhaftighed, og — skriver lange Artikler hjem til Bladene om deres heltemodige Storm af Dybbøl-Skanserne. De forstaar os ikke — de forstaar ikke, at vi kun Fod for Fod giver Slip paa Slesvigs Jord. — — —

Als. Maj.

— — — Fredericias Rømning den 29de April kom aldeles uventet og uforudset. Den er alle en fuldstændig Gaade. Nu er da begge vore faste Stillinger

faldne, den ene med fuld Hæder og umaadeligt Tab, den anden frivillig rømmet. Preusserne huserer i Jylland og udskriver Skat i Masse, og de stakkels Jyder har kun den Hegermann'ske Division til Forsvar, der, selv om den er bleven bedre stillet, dog ikke er saa stærk, at den kan gjøre alvorlig Modstand imod Overmagten. Selvfølgelig overdænger Bladene General Hegermann med Haan og giver ham allehaande Tilnavne. Størstedelen af Hæren er paa Fyen; de fleste af Regimenterne fra Dybbøl, af hvilke der er fire, som kun har sin halve Styrke tilbage, blev strax ført dertil for at ordne og udhvile sig. Men her paa Als er der kun sex Regimente. — — —

Det følger af sig selv, at vi med Iver følger Konferencen i London, og Aviserne er søgte Varer; men Soldaten i Felten véd jo daarligst Besked af alle; han er jo kun Næven, der skal slaa, og ikke Hjærnen, der skal forstaa. Og mærkeligt nok: endnu stadig nærer vi Haabet om at komme til at slaa, endnu har vi ikke opgivet, at Forholdene paa en eller anden Maade vil føre en Sejr med sig. — — —

Als. Begyndelsen af Juni.

— — — Jeg har været i Kjøbenhavn en otte Dages Tid med Orlov. Sejren ved Helgoland vakte saa megen Glæde, at den endogsaa smittede mig, og da Vaabenhvilen faa Dage efter blev afsluttet paa en Maaned, tog jeg til Kjøbenhavn. Men jeg befandt mig ikke vel derovre. Jeg, som kom lige fra Feltens Æventyrliv, som kun var vant til at leve i fri Luft Nat og Dag, til at ligge paa Feltvagt i Grøfterne og i Jordhytterne ved Als-Sund, og, naar det kom højt, til at dase i Bøndernes Stuer, syntes slet ikke om al den Civilisation i Kjøbenhavn. Jeg følte mig halvt som en Vild. Det var saa underligt, at man derovre i Kjøbenhavn slet ikke mærkede, at der var Krig i Landet; alt gik sin vante Gang i Handel og Vandel, i Skoler, i Teatre, i Forlystelsesanstalter, i Glæde og Bedrøvelse. Var det virkelig Hovedstaden i et Land, der havde Krig? Man talte næppe om den, den interesserede ikke mere eller i hvert Tilfælde kun paa anden, tredie Haand. Og hvilken Mængde unge kraftige Mennesker gaar der ikke omkring derovre? Kommis'er, Studenter og Arbejdere. Hvorfor er de ikke her ved Arméen, vi trænger jo til dem! Vi har jo begravet saa mange her ovre; der vrimler jo af Fanger i tyske Fængsler, og vore Lasaretter er jo fulde af saared! Hvorfor i Himlens Navn bliver ikke alle disse unge Mænd Soldater? — Jeg var i Teatret en Aften og saa »Bagtalelsens Skole«. Der var propfuldt, og Folk morede sig glimrende, men jeg syntes, at det hele slet ikke vedrørte mig, og jeg kom pludselig til at tænke paa Kammeraterne derovre ved Als-Sund — nu plejede vi at indtage Natstillingen, Vedetterne blev afløst; jeg saå

Pikettet rykke frem foran Gærdet og så Folkene formere Roder og gaa i Gaasegang for ikke at træde Sæden ned, jeg hørte Løjtnantens dæmpede Kommando og så ham tage Piben af Munden og puste Røgen op mod den røde Aftenhimmel — og her sad jeg mellem fine Damer, der lo og morede sig — saa satte Orkestret i med en pompøs tysk Musik, jeg holdt det ikke ud længer, men gik min Vej. Der kom en Længsel i mig efter Kammeraterne, mine Jenser, mine Ulykkesbrødre, og et Par Dage efter rejste jeg. Naa, jeg ser vel fejl paa det hele, jeg så vel kun Overfladen, jeg ogsaa. — —

Konferencen i London lover os intet godt, og gaar den imod os, er jo alt ude. Et er sikkert: Stemningen i Landet er ikke forsagt; nu er det snart os Soldater, der ryster paa Hovedet. — — — — —

Als. Slutningen af Juni.

— — — Om et Par Dage er Vaabenhvilen forbi, og saa begynder vi igjen. Folket vil begynde igjen. Bladene i Kjøbenhavn vil have mere Krig. Selv de jydsk Byer, som plages og pines af Preusserne, sender Adresser til Kongen for at bede om, at Vaabenhvilen ikke maa forlænges, og om, at der kun maa sluttes Fred paa hæderlige Betingelser. Ak, Slesvig, Slesvig, vi faar dig kun lemlæstet tilbage igjen! — —

Vi staar kun 6 Regimenter her, hvilket er alt for lidt, hvis Fjenden virkelig vil forsøge at vælte sin Overmagt over det smalle Sund, dog det kan han ikke, vi har jo Rolf Krake. — — — — —

Paa Lasarettet efter Als' Erobring.

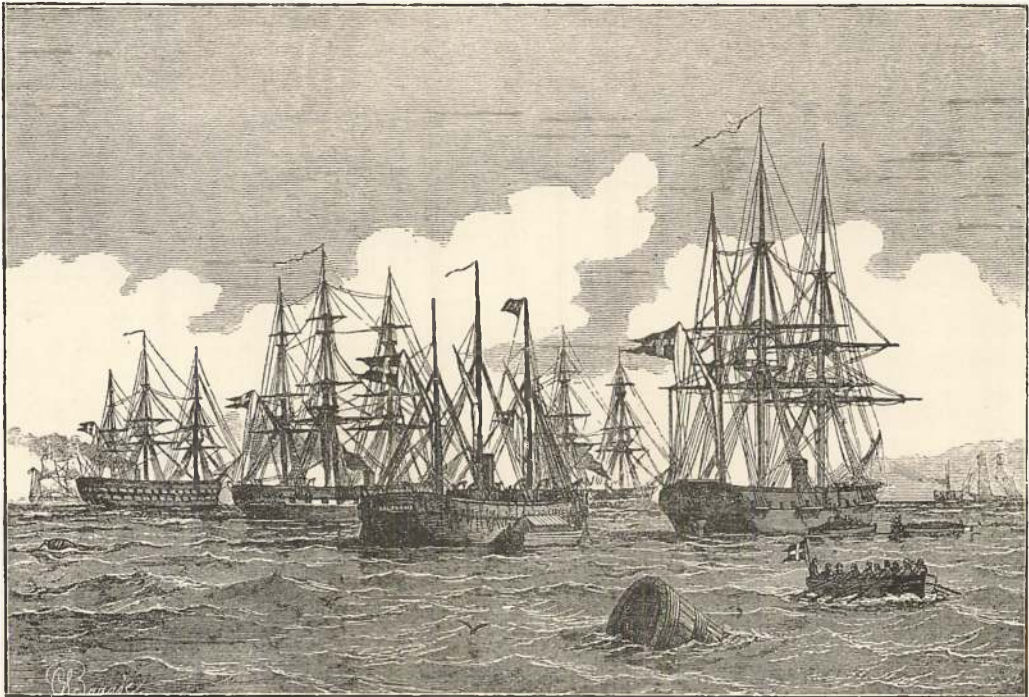
— Langt bliver det ikke; jeg er saa træt. Men jeg har det bedre. — Aldrig var jeg med til bedre Kamp end i Kjær By, men vi blev forladte. Hvorledes kom Preusserne over Sundet? Vi forstaar det ikke. Vi spørger hinanden derom fra Seng til Seng. — Vi har stadig ligget under i Kampen mod den Mægtige, men hver Gang har vi rejst os igjen »stolt med oprejst Pande«, men dette, som nu er sket, forstaar jeg ikke. — Kun et Par Ord endnu, for jeg er saa træt. — Alle vi, som har oplevet denne Krig, der vel nu er forbi, vil bære Mærke deraf vort hele Liv — som et legemligt Saar vil vi bære et Saar i vor Sjæl, som vi aldrig vil forvinde, et Saar, som vil svide vort Hjærte, krumme vor Ryg, svække vor Gjærning — denne Krig vil rykke Landet ud af sin Bane, bryde dets Skæbne, og en ny Tid vil rinde frem, over hvilken vore Efterkommere er Herrer — — — gid

de vil være retfærdige imod os — forlade os vor Skyld — ikke glemme den menige Mand, thi hans er — — —

Lægen har været her og var vred, fordi jeg skrev — jeg kan heller ikke mere, jeg er saa træt — han såå til mit Saar og klappede mig, som man klapper et Barn. Jeg forstaar ham. Farvel.

Mindesmærke over de paa Horsens Kirkegaard begravne Krigere.

Linieskibet
»Skjold«.

Korvetten
»Dagmar«.

Pantserbatteriet
»Rolf Krake«.

Korvetten
»Heimdale«.

Korvetten
»Thor«.

Danske Orlogsskibe paa Kjøbenhavns Rhed
Efter et samtidigt Billede, tegnet af C. BAAGØE.

TRÆFNINGEN VED HELGOLAND.

AF

WM. CARSTENSEN.

Den Krig, som de to Stormagter Preussen og Østerrig begyndte imod os den 1ste Februar 1864, var slet og ret en Erobringskrig — for ikke at sige et Røvertog —, der for at dække over Voldsdaaden var indledet med forskellige diplomatiske Spidsfindigheder og ved de tyske Forbundstroppers Besættelse af Holsten. Østerrig gik kun med for at hævde sin Stilling som tysk Stat; men Preussen havde under Bismarcks ligesaa skarpsynede som hensynsløse Ledelse lagt alt saaledes til Rette, at der kunde gribes til uden Frygt for de øvrige Stormagters Indblanding, saa snart en gunstig Lejlighed viste sig, og Frederik VII's Død blev det med Længsel imødesete Øjeblik til at skride til Handling.

For os derimod var det nævnte Øjeblik saa ugunstigt som vel muligt. Vore Forsvarsstillinger, Danevirke og Dybbøl, vare af økonomiske Hensyn ikke saa

udviklede og stærke, som de kunde og burde have været, og vort Artilleri var ikke udviklet til samme Fuldkommenhed som Tyskernes. Dette vidste vi, og naar vi dog optog Kampen, skyldtes det hele Folkets Harmen over vore Modstanderes brutale Fremfærd og den Tro, vi endnu havde til, at de neutrale Stormagter ikke vilde taale et saadant Brud paa givne Løfter, paa Ære og Ret, som indviedes ved Angrebet imod os. Vi vidste desværre ikke, at der overalt i Europa ved tyske Forvanskninger var rejst en Tvivl om vor Ret og skabt en Misstemning imod os, der førte alle andre Magter med Frankrig i Spidsen til at lade os i Stikken.

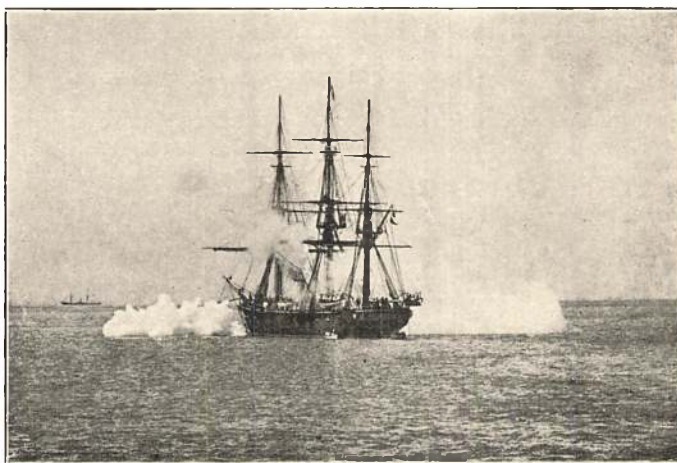
Dog ikke nok hermed. Saafremt vi kun havde havt Preussen til Modstander, vilde vi ligesom i den første slesvigske Krig have været i Stand til at hævde Herredømmet paa Søen, idet Preussens nydannede Flaade var for svag til at bryde ud igjennem Blokadelinierne, hvormed vi afspærrede de fjendtlige Havne. Men Østerrigernes Flaademateriel af tidsvarende Skibe var større end vort, og fra det Øjeblik, at en kraftig østerrigsk Eskadre kom de indespærrede preussiske Orlogsmænd til Undsætning, vilde vi være udsatte for, at Havet, hvortil vi hidtil saa trygt havde støttet os, faldt i Fjendens Vold og blev den aabne Vej for hans Indrykning i hele Landet.

Det var Følelsen heraf, der tyngede saa haardt paa enhver, som med et uildet Blik bedømte vor Stilling, og det var i Samklang med denne Følelse, at der ofte lagdes ligesaa megen Vægt paa de Efterretninger, der indløb om Østerrigs Flaaderustninger, som paa de lidet opmuntrende Beretninger fra vor betrængte Hær, der tvungen af Forholdenes Magt havde maattet rømme Danevirke og Uge efter Uge med den vidunderligste Udholdenhed klamrede sig fast til Dybbøls sønder-skudte Skanser. —

Et Par Uger efter Fjendens Indrykning i Slesvig kom der Budskab om, at den 1ste Deling af den østerrigske Eskadre, der »foreløbig skulde beskytte Nordsøen mod det danske Sørøveri«, havde forladt sit Hjemsted, Pola. Dette vakte vel foreløbig ingen Uro, da der jo er et langt Stykke Vej fra Adriaterhavet til Elben; men tre preussiske Kanonbaade vare samtidig paa Hjemvejen fra fjærne Farvande, og for at passe dem op holdt først en Skruekorvet og senere en Fregat krydsende i Nordsøen.

I Østersøen blokeredes imidlertid de fjendtlige Havne, og, da Preusserne den 17de Marts ved deres saa uheldige Udfald fra Swinemünde havde faaet Syn for Sagn for, at Blokaden ikke lod sig bryde, var Tiden netop kommen til at tage sig lidt af Farvandet i Nordsøen. Der blev dannet en Eskadre med den fra den foregaaende Krig saa bekendte Ed. Suenson til Chef. Den bestod af Skruefregatten »Niels

Juel« og Skruekorvetterne »Dagmar« og »Heimdal«. Skibene afgik i Slutningen af Marts til Vesterhavet. Her holdt de krydsende ud for Elbmundingen og havde Kulstation i Listerdyb, hvor Kaptajn Hammer, som kommanderede Flotillen paa Slesvigs Vestkyst, var stationeret. Over Helgoland fik han Telegrammer fra London og Hamborg og skaffede Eskadren de som oftest meget modsigende Oplysninger, der kunde tilvejebringes om de fjendtlige Skibes Bevægelser. Vi vare i Begyndelsen af April, og endnu forlød der intet om Østerrigernes Ankomst til den engelske Kanal, hvorimod det meldtes, at de preussiske Kanonbaade havde anløbet en Kanalhavn. Vor Nærværelse ved Elben, hvor vi opbragte adskillige tyske Skibe, satte imidlertid de tyske Gemytter i en saadan Bevægelse, at Østerrigerne, hvor lidet de

Korvetten »Dagmar«.

Efter et Fotografi.

end syntes at ville os tillivs, maatte rykke lidt raskere frem, og det varede heller ikke længe, før det meldtes os, at flere af dem, efter at have anløbet Lissabon, vare ankomne til Brest.

Saaledes stod Sagerne, da Korvetten »Dagmar« blev afsendt til Texel paa den hollandske Kyst for at opsnappe et kostbart Bremerskib, som ventedes dertil; men ikke ret mange Timer efter, at Korvetten havde forladt os, fik vi over Helgoland et Telegram om, at Østerrigerne med en betydelig Styrke vare staaede ind i Kanalen, naturligvis uden Hindring fra de stedse truende og stedse vigende Engländeres Side. Overladt til sig selv kunde »Dagmar« let falde i Hænderne paa Fjenden, og det saa meget mere, som de omtalte tyske Kanonbaade alt vare ankomne til Texel. De to andre af Eskadrens Skibe joge derfor afsted efter den og naaede Ydertønden ved Texelmundingen, ligesom »Dagmar« stod ind til Havnebyen Helder.

Et Telegram blev afsendt igjennem den »danske« Konsul, der tillige var Konsul for flere tyske Stater, og med vor gjenfundne Kammerat vendte vi tilbage til Helgoland. Modstridende Telegrammer ventede os her; men af Kapt. Hammer, der fra Vesterhavsøerne kom ud til os med en lille Damper, bekræftedes det, at Fjenden nærmede sig med en større Styrke. Den direkte Telegrafforbindelse med England over Helgoland var ved et Uheld bleven afbrudt, saa at Ordre, Oplysninger og deslige kun kunde naa os over Hamborg.

Bleve vi nu ved Elbmundingen, kunde en overlegen Styrke tvinge os til at søge ind imellem Vesterhavsøerne, og da vilde Kattegattet og Bælterne ligge aabne for de af de fjendtlige Skibe, som man ikke brugte til at blokere os. I Christianssand derimod kunde man stole paa Telegrammerne, og den nødvendige Forstærkning kunde der uhindret støde til vor Eskadre. Efter at have truffet Aftale med Kapt. Hammer om Forholdsregler i forskjellige, mulig indtrædende Tilfælde, stod vi derfor op til Christianssand.

Her fik vi Ordre til foreløbig at holde gaaende imellem den norske og den jydsk Kyst; kort efter befaledes det os at afsende »Dagmar« til Kjøbenhavn, og vi begyndte at anse vor Nordsøvirksomhed som sluttet; men det skulde være anderledes: Hjemme var man efterhaanden kommen paa det Rene med, at kun den første Deling af Østerrigernes Eskadre var naaet Kanalen igjennem, og at den havde forenet sig med de Preussere, der laa i Texel. Fregatten »Jylland« blev sendt os til Forstærkning i »Dagmars« Sted, og den 6te Maj gik da den ændrede Nordsø-Eskadre, bestaaende af »Niels Juel«, »Jylland« og »Heimdal«, Sønder paa.

Det er ikke givet den Subalterne — skrev vi ombord i »Heimdal« et Par Dage efter Træfningen — at kigge i »de Stores Papirer«; kun det mere eller mindre paalidelige »Man siger« er hans Hjemmel for det, han ikke selv kan se. Sagnene om Telegrafkorrespondancen i Christianssand vare mangfoldige og skulle ikke her blive gjentagne; kun Slutningsreplikkerne ville vi anføre, da de betegne Stillingen. Fra den kommanderende for Eskadren lød det sidste Telegram saaledes: »Jeg gaar Sønder paa; har ikke anden Deling Østerrigere sluttet sig til første, møder jeg Fjenden!«, hvortil Ministeriet svarede: »Lykkelig Rejse!« Den her berørte første Deling af Østerrigere bestod af Fregatterne »Schwarzenberg« og »Radetzky« og Skrueskonnerten »Seehund«, hvormed de preussiske Kanonbaade »Blitz« og »Basilisk« samt Hjulbaaden »Preussische Adler« havde forenet sig.

Den 7de Maj om Morgenen indtraf et af disse Uheld, der, hvor Modstandernes Styrke omtrent er lige, saa let kunne give den ene Part en afgjørende Overvægt: Et af Eskadrens Skibe — »Heimdal« — fik en alvorlig Læk paa en af Kjelderne,

og denne Skade var saa meget mere betænkelig, som Skibets Kjedler den Gang vare saa medtagne, at en Hovedreparation snart vilde være nødvendig. Heldigvis kunde Lækken stoppes i Søen; man holdt under Sejl saa længe, og tolv Timer efter, at

Orlogskaptajn H. P. HOLM.

Kaptajnløjtnant EJLER GROTH.

Viceadmiral, dav. Løjtnant H. KOCH.

Kommandør, dav. Løjtnant P. F. GIØDESEN.

Officerer ombord i Fregatten »Jylland«.

der var signaleret, at Kjedlen var beskadiget, vajede til Alles Glæde og til Ære for Maskinmesteren Signalet: »Kjedlerne ere i Orden!«

Den næste Dags Formiddag fik vi Nord for Helgoland og omtrent ret Vest af Listerdyb en Orlogsmænd i Sigte. Var det et fjendtligt Skib paa Forpost midt

ude i Nordsøen? Nej, det var den engelske Skruefregat »Aurora«, der kastede bak, som kunde den have Lyst til at tale med os. »Jylland«, vort største og hurtigste Skib, sendtes hen til den, en Baad førte en Officer ombord, og blandt andet for-

Kaptajnløjtnant SIGV. LUND.

Kontreadmiral, dav. Løjtn. W. CARSTENSEN. Kontreadmiral, dav. Løjtn. VICTOR HANSEN.

Officerer ombord i Korvetten »Heimdals«.

taltes der denne som noget aldeles tilfældigt, at en østerrigsk-preussisk Eskadre i de sidste Dage havde vist sig Nord for Helgoland og derpaa var gaaet Øster i, over imod Vesterhavsøerne. Den bestod af de nysnævnte Skibe med Undtagelse af Skonnerten »Seehund«, der havde løbet sig i Stykker ved Ramsgate og endnu laa

der under Reparation. Dette var et Uheld paa Fjendens Side, altsaa en indirekte Forøgelse af vor Styrke, og — hvad der maaske havde nok saa meget at sige — en endnu større Forøgelse af vor Tillid til et godt Udfald. — Den Spænding, der mer eller mindre gjør sig gjældende hos enhver, naar man gaar en Afgjørelse i Møde, nærmede sig nu sit Højdepunkt: Fjenden kunde hvert Øjeblik komme i Sigte, og endelig en Gang skulde der kæmpes Lige mod Lige, Træskib mod Træskib, Damp mod Damp, og det uden at nogen virkelig eller tilsyneladende Overvægt i Styrke paa den ene eller den anden Side kunde berøve den sejrende Fortjenesten af et heldigt Udfald.

For nu at vise, hvor nær de to Eskadrer, der skulde mødes, vare hinanden jævnbyrdige, ville vi kaste et Blik paa de forskellige Skibe: »Schwarzenberg«, »Radetzky«, »Basilisk«, »Blitz« og »Adler« havde tilsammen i alt 91 Kanoner, hvoraf de fleste vare 30 Punds, en halv Snes 60 Punds og 13 24 Punds riflede; men da adskillige af disse Kanoner kunde anvendes paa begge Sider, havde vore Modstandere omtrent 50 Kanoner i det samlede Lag; der kunde altsaa skydes med 50 Kanoner paa hver Side. Vore 3 Skibe havde derimod i alt 102 Kanoner, hvoraf de 76 vare glatløbede 30 Punds og 26 Stykker dels 18, dels 12 Punds riflede; men da der ikke fandtes Kanoner til at bruge paa begge Sider, havde vi i alt kun 51 Kanoner i Laget. Dette giver os 2 pCt. flere Kanoner i Laget end Fjenden; men, naar der tages Hensyn til, at dennes riflede Kanoner vare drejende, bliver Antallet af riflet Skyts i Laget meget lige, og lægger man desuden Mærke til, at Fjenden raadede over et ikke ganske ringe Antal af 60 Punds Granatkanoner, maa man erkjende, at Artilleristyrken hos de to Modstandere var saa ligelig fordelt, som det vel kan tænkes, naar man ikke netop kan opstille Kanon mod Kanon af samme Art. Den samlede Maskinkraft var størst hos Fjenden; men, medens »Radetzky«s Hurtighed efter alt, hvad der forelaa, maatte sættes over vore Skibes, havde »Schwarzenberg« kun ringe Fordel fremfor os i denne Retning, og Preussernes Baade vare til Gjen-gjæld mindre hurtige end vore Skibe. Fjendens samlede Mandetal var endelig noget større end vort, saa at, naar alt tages i Betragtning, en retfærdig Dommer aldrig vil kunne sige andet, end at vi i Materiel og Personel stode lige med vore Modstandere.

Efter at have modtaget den før omtalte Oplysning om Fjenden, satte vi Kurs til Listerdyb. Forgæves ventede vi i flere Timer udenfor List paa, at det aftalte Signal skulde tilkjendegive os, at Øen endnu var i Kaptajn Hammers Besiddelse. Det viste sig ikke; men der vajede heller intet fjendtligt Flag, og i pinlig Uvished stod vi om Natten ned mod det sydligere Løb, Smaldybet, hvor vi stoppede ved

Dagningen den 9de Maj. Alle Farvandmærker og Tønder vare her inddragne; men det varede ikke længe, førend den lille Dampet med Kaptajn Hammers Stander til almindelig Glæde kom Dybet ud imod os: Vor utrættelige og tapre

Orlogskapt., afd. Kontreadm. I. L. GOTTLIEB.

Kontreadm., dav. Kaptajnløjtn. F. LUND.

Kommandør, dav. Løjtnant V. DE CONINCK.

Kommandør, dav. Løjtnant F. IRMINGER.

Officerer ombord i Fregatten »Niels Juel«.

Kammerat var altsaa endnu sin egen Herre. Østerrigerne og Preusserne havde vist sig langs Kysten og derved bevæget ham til at tage alle Forholdsregler mod et Angreb fra Søen. Der blev truffet Aftale om den Fremgangsmaade, man vilde følge, hvis Eskadren af en overlegen Styrke blev tvungen til at søge ind i Smaldybet,

og saa stode vi S. V. i til Helgoland, hvor nærmere Oplysning skulde indhentes om den fjendtlige Forstærkning, der omfattede en Pandserfregat, et Linieskib og nogle mindre Fartøjer. Vi vare imidlertid næppe komne fri af Kysten, førend vi fik Øje paa flere Dampere, der i Forening stod Nord paa fra Elben. Vi drejede mere Sønder efter, og det varede ingen Time, førend vi i det rolige, klare Vejr vare paa det Rene med, hvem vi havde paa vor Bagbords Boug: Nordligst de 2 preussiske Kanonbaade »Blitz« og »Basilisk«, saa Hjuldampere »Preussische Adler« og derefter Fregatterne »Radetzky« og »Schwarzenberg«. Kommandør Suenson kaldte os paa Siden af Flagskibet »Niels Juel« og tiltalte os med Ordene: »Der har vi Østerrigerne, nu møder vi dem; jeg stoler paa, vi ville kæmpe som vore tapre Kammerater ved Dybbøl!« Et tredobbelt Hurra var Svaret. Vi indtog igjen vor Plads i tætsluttet Kjølvandsorden, og alt gjordes klart til Slag — noget, der som bekjendt kun staar paa et Par Minutter med øvede Skibe.

Den Stemning, der var over Mandskaberne i dette Øjeblik, staar ikke til at beskrive; der var en Ild, en Lyst og en Fyrighed over dem, som var de Børn af et varmere Himmelstrøg, og parret dermed en Munterhed og Glæde, som gik de til Gilde og ikke til Kamp.

Østerrigerne, der som bemærket først stod Nord paa langs Kysten, drejede nu ud efter (Bagbord over) og kom op imod os i »Frontlinie omvendt Orden« — altsaa med deres Kommanderende paa venstre Fløj og sydligst —; kort efter, i en lille Mils Afstand, dannede de Kjølvandslinie naturlig Orden — altsaa med Kommandoskibet »Schwarzenberg« i Spidsen —, idet Skibene efterhaanden drejede Bagbord over ned i Kjølvandet paa den Kommanderende, der fortsatte sin Kurs og derved førte sin Linie, som havde han til Hensigt at skære foran om vor. Vor Linie svingede derfor Bagbord over, og de to Linier løb ned mod hverandre med vistnok henved fuld Fart paa begge Sider.

Fjendens to Fregatter holdt nogenlunde godt sammen under de herpaa følgende Bevægelser; men Preusserne vare meget spredte og syntes at holde en Linie, der bestandig var en tusind Alen fjærnere fra os end Østerrigernes. Om dette blev gjort for at kunne tage os langskibs, hvis vi havde drejet op tæt agten om »Radetzky«, eller om det blot var for overhovedet uskadt at kunne virke med deres langtrækkende Skyts, maa vi lade være uafgjort.

Østerrigerne aabnede Ilden paa henved 6000 Alen med nogle Prøveskud fra deres riflede Drejekanoner, hvis Granater slog ned tæt foran og agten for »Jylland«; men den Hurtighed, hvormed vi skød op paa hverandre, idet vi nærmede os hinanden omtrent 800 Alen i Minutten, bragte meget snart de to Kommandoskibe

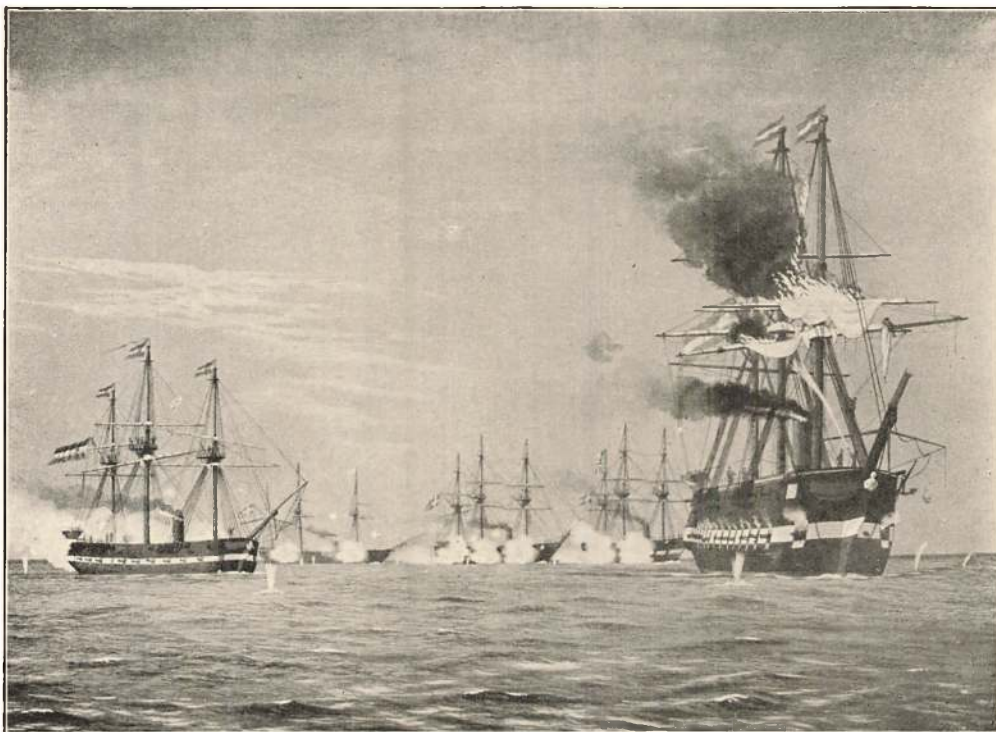
tværs af hinanden paa omtrent 3000 Alens Afstand. Den egentlige Kamp var dermed begyndt, og nogle Øjeblikke efter vare begge Linier tværs af hinanden og livligt engagerede. »Niels Juel« og »Schwarzenberg« gav selvfølgelig hinanden den første eftertrykkelige Hilsen; men derefter blev Striden næsten gennemgaaende en

• EDOUARD SUENSON i Træfningen ved Helgoland.
Efter Prof. OTTO BACHES Maleri i Nationalmuseet paa Frederiksborg.

Kamp Linie mod Linie, hvor man hver skød paa dem, der laa bedst for Skud, og hvor altsaa Preusserne, hvis ringe Størrelse i Forbindelse med Afstanden, de holdt, gjorde al Skydning imod dem højst usikker, kun meget sparsomt tiltrak sig vore Batterichefers og Kanonkommandørers Opmærksomhed. Vor Skydning maa der gives den Ros, at den baade i Præcision og Hurtighed langt overgik Fjendens, hvilket er let forklarligt, naar der ses hen til, hvorlænge vi fuldt færdige havde ligget i Søn.

Denne vore Folks større Øvelse, Dygtighed og Koldblodighed bragte strax efter de første Lag Chancerne for et heldigt Udfald over paa vor Side. Det vilde imidlertid være uretfærdigt at beskyldte Fjenden for slet Skydning; hans første Skud vare fortrinlige, og, om han end lige fra først af stod tilbage for os i Hurtigskydning, var det først længere hen paa Affæren, at vor Overlegenhed traadte skarpt og tydeligt frem. Det gjorde sig her som saa ofte før gjældende, at jo mere et Skib er sammen-

»Radetzky«. »Heimdal«. »Jylland«. »Niels Juel«. »Schwarzenberg«.

Træfningen ved Helgoland, den 9de Maj 1864.

Efter en Skitse, malet af daværende Løjtnant VICTOR HANSEN, umiddelbart efter Kampen.

arbejdet, jo mindre svækkes det ved at faa sine Rækker fortyndede, og det maa tilige med Hensyn til nøjagtig Skydning paa Søen ikke glemmes, hvor vanskeligt det er at skjønne sig til den Fart, hvormed man løber forbi hverandre, og at denne vigtige Betingelse for at træffe Fjenden kun opfyldes, naar de, som skyde eller lede Skydningen, have et øvet Øje.

I Kampen Linie mod Linie led af Fjendens Skibe »Schwarzenberg« mest, da den kom først i Ilden og efterhaanden fik det første, friske Lag fra alle sine Modstandere. Hos os derimod fik »Jylland« Broderparten, og Grunden hertil er lige

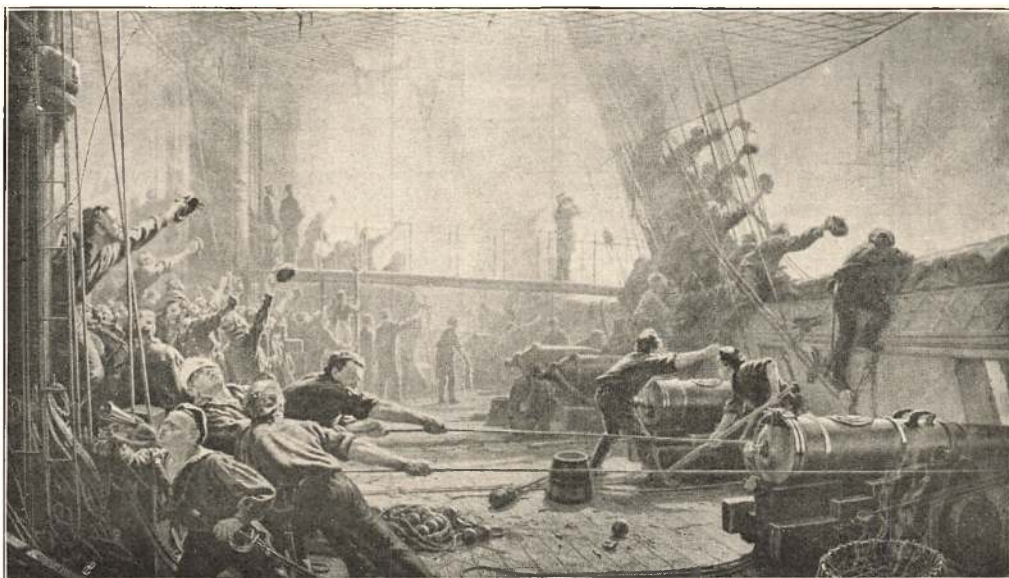
saa naturlig, da vor Linie nemlig var saa tæt sluttet, at den kunde betragtes som et Hele, efter hvis Midte Fjenden fyrede, og Midten af denne kompakte Linie dannedes netop af »Jylland«. At »Heimdal« slap saa naadig, ligger vistnok dels i, at Fjenden ligesom vi særlig henvendte sin Opmærksomhed paa de kraftigste Modstandere, dels i, at den var saa lav paa Vandet, at de Skud, der vare den tiltænkte, i Reglen fløj over Hovedet paa den.

Ved at holde Bagbord over ned langs Fjendens Styrbords Side, vare vi komne mellem ham og Landet og havde saaledes begyndt Affæren med at skære ham ud fra Elben, hvorfra han var kommen. Vi svingede nu med vor Linie jævnt Styrbord hen (Vester i), nærmede os derved Modstanderne og bragte dem tillige derved til at svinge noget Øster efter. De preussiske Fartøjer maatte paa Grund af den Afstand, de holdt sig i, gjøre meget store Svingninger, og da deres ringe Hurtighed ikke satte dem i Stand til at bøde paa de større Bevægelser ved en større Fart, forøgedes derved end mere det betydelige Mellemlum, der var imellem deres og Østerrigernes Linie. Det blev rimeligvis nu de sidste klart, hvor nær det Øjeblik var kommet, at Preusserne kunde afskæres fra dem, og i den Hensigt at samle dem op gjorde nu de fjendtlige Fregatter en Bevægelse, der blev det afgjørende Vendepunkt i Træfningen. »Schwarzenberg« drejede nemlig pludselig saa meget Styrbord over, at den stævnede ind imod vor Linie og standsede, hvorefter »Radetzky« løb den agten om og foretog samme Drejning, saa at begge Skibe viste Bougen mod vor Linie. Om Hensigten med denne Evolution tillige skulde have været — som engelske Tilskuere antage — paa Nelson'sk Vis at bryde vor Linie, kunne vi ikke antage; en saadan Manøvre kan kun forsøges med Held mod en Modstander, der skyder slet, og naar tillige de gjennembrydende Skibe i den paafølgende Tvekamp kunne gjøre Regning paa en meget overlegen Manøvre dygtighed. Disse Betingelser tilfredsstilledes af Nelsons Skibe ligeoverfor Datidens Franskmænd; men den østerrigske Admiral Tegetthoffs Optræden under Affæren og hans Udtalelser i Rapporten over den har været saa bramfri, at man ikke kan tro, at han har villet bygge paa Forudsætninger, der røbede en overvættes Tillid til egne og en stor Ringeagt for Modstanderens Kræfter. Selv kalder han sin Omdrejning en Kontramarsch, altsaa en Bevægelse, under hvilken Linien svinger om og styrer den modsatte Kurs af den tidligere, og sikkert er det, at Bevægelsen sluttede som en Kontramarsch, men den førnævnte Stilling, som Fregatterne indtog, var den farligste af alle, hvad ogsaa Resultatet bekræftede. Da først »Schwarzenberg« og dernæst »Radetzky« vendte Stævnene imod os, bleve de modtagne af en saadan langskibs Ild fra hele vor Linie, der nu sluttede sig end tættere sammen, at de, hvis deres Hensigt virkelig havde været at forsøge

en Gjennembrydning, meget snart maatte erkjende, at et sligt Forsøg maatte opgives. Efter ganske kort at have staaet i Frontlinie ned imod os, fortsatte de deres Drejning Styrbord over og stode nu i en Afstand af 1500 aftagende til 1000 Alen langs vor Linie. Preusserne havde efterhaanden samlet sig i en Klynge bag ved Østerrigerne. I det Øjeblik, »Schwarzenberg« fortsatte sin Drejning og skød frem langs vor Linie, slog Luerne ud af dens Fortop; Virkningen af dens Artilleri blev svagere og svagere, og selv »Radetzky«, der, idet den drejede ned i Kjølvandet paa sin Formand, havde sendt sin nærmeste Modstander »Heimdal« det glatte Lag over Rælingen, var sært længe om at faa sine Kanoner ladte igjen. Den Udmattelse, der kjendelig sporedes hos vore Modstandere, i Forbindelse med deres Kommandoskibs brændende Fortop, fremkaldte begejstrede Hurraraab hos vore Folk, der nu med Latter og Spøg tumlede deres svære Kanoner, som vare de udskaarne af Træ og ikke støbte af Jærn. »Schwarzenberg« kom efter Drejningen paa nært Hold under »Niels Juel«s og »Jylland«s samlede Ild og skød op til tværs af den første, som behandlede den paa det eftertrykkeligste, assisteret af »Jylland«, der med sine agterste Kanoner hjalp »Heimdal« imod »Radetzky«, som kom til at ligge omtrent tværs ud for dem begge.

Ild i Skibet er noget, der ryster selv den kjækkeste Besætning. Branden, Mandetabet og Modstandernes usvækkede Ild tvang derfor snart »Schwarzenberg« til at dreje Styrbord over og sætte Kurs mod Helgoland, der netop laa tværs til Højre af os. En let Brise blæste samme Vej, og denne blev meget behændig benyttet som den i østerrigske Beretninger angivne Aarsag til, at »Schwarzenberg« viste os sin Agterstævn — for at Vinden ikke skulde drive Flammerne fra Fortoppen ind over hele Skibet. De preussiske Fartøjer fulgte med militærisk Nøjagtighed og Hurtighed den Kommanderendes Ordre til at »falde af for Vinden«, altsaa sætte Kurs mod Helgoland; men »Radetzky« forandrede ikke Kurs, og det opfattedes af alle som en kjæk Daad, hvis Formaal var at dække sine Kammeraters Tilbagetog. Det er imidlertid senere blevet oplyst, at Grunden til, at »Radetzky« nølede med at følge sine slagne Kampfæller, var, at Chefen gav Ordre til at stryge Flaget; men at dette forhindredes af hans Næstkommanderende, der efter et Sammenstød med Chefen overtog Kommandoen og gav Ordre til at følge den Kommanderende. Medens »Radetzky« betænkte sig, fik vi Ordre til alle paa én Gang at dreje Styrbord over for i Frontlinie at forfølge Fjenden og bringe »Radetzky« i dobbelt Ild, hvis han ikke vilde vige. Denne Bevægelse kom desværre ikke strax til Udførelse, da alle »Jylland«s Styreredskaber bleve overskudte af en Granat, der sprang i Chefens Kahyt. Efter nogle Minutters Ophold svingede derfor hele Linien i Kjølvandet paa »Niels Juel«, der strax var drejet Styrbord over, ned mod den flygtende

Fjende, som vi tilsidst beskød med vore Bagbords Kanoner. Men, da vore Projektiler nu maatte antages at vande paa Grænsen af neutral Grund, fik vi Ordre til at opheve Angrebet. Kampen havde varet fra henved Kl. 2 til omtrent Kl. 4. Den engelske Fregat »Aurora«, der med Dampen oppe havde ligget tæt inde under Land, løb nu frem og gik rundt om de Allierede, imellem dem og os. Indtil hen paa Eftermiddagen blev vi liggende paa Pletten, såå Fortoppen styrte sammen paa »Schwarzenberg« og dens Forskib brænde, medens Ilden om Læ, hvorfra Røgen havde staaet ud fra flere Batterporte, lod til at være bleven slukket.

Ombord i Fregatten »Niels Juel« under Kampen ved Helgoland. »Schwarzenberg« brænder.
Efter Maleri af CHR. MØLSTED.

Resultatet af denne to Timers Kamp var, at Fjenden var skaaren ud fra den Havn, han havde forladt for at angribe os, og var bleven tvunget til at søge Ly paa neutral Grund. Hvis et saadant Tilflugtssted ikke havde været ved Haanden, maatte efter al menneskelig Beregning de af hans Fartøjer, der ikke overgik vore i Hurtighed, være faldne i vore Hænder, ja uanset sin Hurtighed maatte selv »Schwarzenberg« have givet sig, da den ikke kunde løbe med fuld Fart, naar ikke netop Vinden begunstigede den, uden at løbe sig selv helt i Brand. Havde der ikke været neutral Grund i Nærheden, vilde derfor rimeligvis den hurtige »Radetzky« have været den eneste, der kunde være undsluppen, — naturligvis efter en fortsat Kamp, som uden Tvivl havde medført større eller mindre Tab paa vor Side; men Tilflugtsstedet var der, Neutraliteten kunde og maatte ikke krænkes, og dermed er

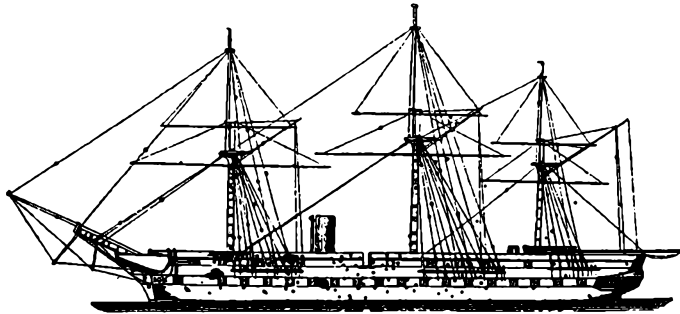
det givet, at alt, hvad der senere er sagt om, at vi ikke udnyttede vor Sejr, er kun Udslaget af den bitre Stemning, som blev vakt ved alle de Skuffelser og Sorger, som Krigen i sin Helhed medførte.

Den østerrigske Rapport om selve Træfningen er, som ovenfor berørt, værdig og korrekt, — kun Slutningen af den søger naturligvis at dække det uheldige Resultat med »Schwarzenberg«s Brand, der fremføres som Grund til, at en Kamp afbrødes, som ellers kunde have været fortsat endnu en Stund »med Udsigt til Held«. At dette imidlertid er en vel stærk poetisk Frihed, bekræftes af en Sammenligning imellem Skibene efter Kampen. Mandefaldet var nemlig tre Gange saa stort paa de østerrigske Skibe som paa vore. »Schwarzenberg« og »Radetzky« havde tilsammen omtrent 130 Skud i Skroget, medens vore Skibe i alt kun talte 30 Skud. Skaden paa Rejsning og Fartøjer stod omtrent i samme Forhold, og man kan altsaa heraf slutte, at Fjendens Skibe efter Kampen, uanset Branden, havde lidt fire Gange saa meget som vore.

Er saaledes den østerrigske Fremstilling af selve Kampen end ganske korrekt, saa findes der derimod i Slutningen af Rapporten nogle Ord, der staa i fuldstændig Strid med de virkelige Forhold. Disse Ord lyde saaledes: »Jeg styrede Kurs efter Helgoland. De danske Skibe sendte endnu nogle Kugler efter os fra deres Bredsider, som vi besvarede med vore Drejekanoner, dog forsøgte de ikke paa en Forfølgelse af den forenede Flaadeafdeling, men styrede en nordostlig Kurs og forsvandt snart i den nævnte Retning.« — Det er imidlertid en fastslaaet Kjendsgjerning, at de Danske drejede samme Vej som Østerrigerne, at de forfulgte dem, indtil den neutrale Grænse tvang dem til at standse, og at de blev liggende paa samme Plet i mindst en god Time efter Kampens Ophør. Men det er jo en Selvfølge, at Nederlaget var traadt for skarpt frem, hvis dette var blevet sagt i den østerrigske Rapport, hvis Slutning i det hele var saaledes affattet, at man iblandt vore Modstandere kunde med et Skin af Bègrundelse fortælle, at vi af Udmattelse maatte ophøre Kampen, den Gang Fjenden ved »Schwarzenberg«s Brand blev tvungen til at styre i en Retning, der tilfældigvis førte den ind paa neutralt Territorium.

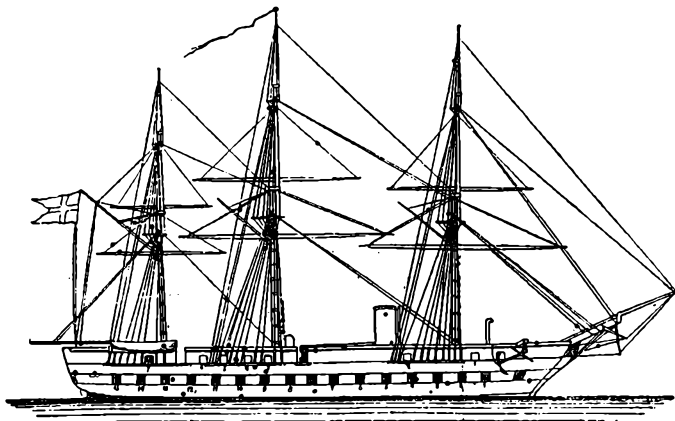
Det vil erindres, at vor Eskadre var paa Vejen til Helgoland for at søge Oplysning om den af Østerrigerne ventede Forstærkning, den Gang vi mødte Fjenden, angreb ham og slog ham. Efter at vi nu havde overbevist os om, at han ikke var i Stand til at gjenoptage Kampen, medens vi paa den anden Side i hans Paasyn ikke vilde sætte os i Forbindelse med Øen, besluttede Eskadrechefen at løbe over til Listerdyb for at landsætte de faldne og saarede og derefter være fuldstændig rede til at gjenoptage Kampen med eventuelle nye Modstandere. Kaptajn Hammer

gjorde alt i Stand til de saaredes Anbringelse ved Daggry den paafølgende Morgen; men i Løbet af Natten ankom der en engelsk Baad fra Helgoland, medbringende Depecher, som gik ud paa, at en Vaabenstilstand var under Afslutning, og at man derfor ikke ønskede noget Sammenstød med Fjenden, hvorfor Eskadren beordredes

Efter Kampen. Træffere paa Fregatten »Schwarzenberg«.

tilbage til Christianssand. Den engelske Underofficer, som førte Baaden, fortalte blandt andet, at han havde været om Bord i »Schwarzenberg«, hvis Batteri var belemret af faldne og saaredes, og af hvis Kanoner kun ganske enkelte vare i brugbar Stand. — Ved at kjende den Forfatning, hvori de ved Kampen vare komne, havde

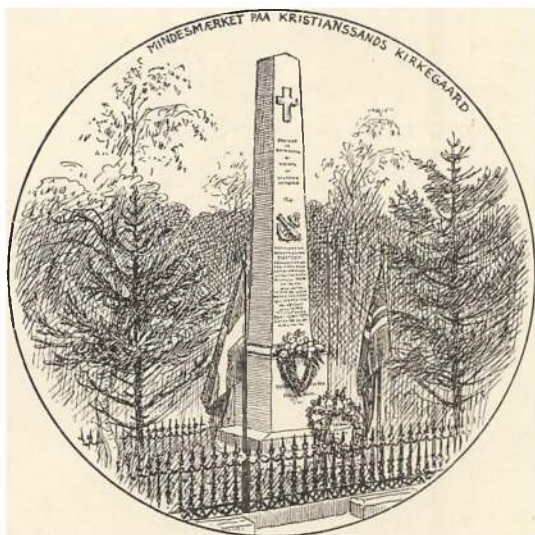
Træffere paa Fregatten »Jylland«.

Østerrigerne troet, at ogsaa vi maatte være haardt medtagne, og den engelske Underofficer blev derfor ikke lidet forundret ved at erfare, at alle Kanonerne paa vore Skibe vare i fuldstændig Orden, og at vi trods vort Mandefald havde Folk nok til fuld Besætning ved alle Kanoner.

Det besluttedes nu at medtage de faldne og saaredes til Christianssand, hvor de faldne kunde blive begravede og de haardst saaredes indlagte paa Hospitalet. Den

Modtagelse, vi fandt i den norske Søstad, var saa inderlig og broderlig, som tænkes kan. Børn kom om Bord med Sydfrugter fra »Fa'er-min« og »Mo'er-min« til de lidende, Garnisonens Officerer ledede selv Indretningen af Hospitalet, og den oprigtige Glæde, hvormed vi lykønskedes, var varm, som om Norge kæmpede med os for vor retfærdige Sag.

De tapres Jordefærd var en Sørgehøjtid for den hele By, hvis Befolkning i tætte Skarer fulgte Toget langs de med Grønt og Blomster bestrøede Gader. Efter at Pastor Sagen ved Graven i en gribende Tale havde bragt de faldne Danmarks og Norges Farvel, tog Rektor Friis Ordet og dvælede i et dybt bevæget Foredrag ved

Mindesmærket paa Christianssands Kirkegaard.

de tyske Stormagters skamløse Adfærd mod Danmark, ved »den Kamp, hvorfra Martyrblodet raabte til Himlen om den retfærdige Dommers Straf«; han fremhævede, at et Folk, der var besjælet af en Aand som de Danskes, ikke kunde være viet til Undergang, og at alt det dyre Blod, der var udøst, ikke vilde gaa til Spilde, »men være en Udsæd, hvorfra Danmarks Fremtid igjen vilde opstaa i fornyet Glans.« Han sluttede med følgende Ord til de omstaaende Kammerater: »I drage nu herfra, men eders Hjærter ville sige eder, at de dyrebare Levninger,

hvormed I her tage Afsked, ikke ville blive ladte tilbage blandt ligegyldige fremmede, men ville hvile blandt Slægt og Venner, som med kjærlig Deltagelse i Danmarks Ve og Vel ville frede om dets faldne Sønners Støv og velsigne deres Mindel« —

Hvad her blev lovet, har Norge trofast holdt!

Eskadrens Hjemkomst til Kjøbenhavn affødte en Stemning, hvis Mage man sjældent har set, og som dog var saa naturlig under de givne Forhold. Vor tapre Hærs opofrende Kamp mod overvældende Masser havde ifølge Sagens Natur kun kunnet skabe Sorg og Kval; hvor dyrt end hver en Stilling blev solgt, hvor meget end Fjenden maatte anvende paa hver en Fordel, hans store Overmagt skaffede ham, var og blev Resultatet, at vi maatte vige, — og som en ulidelig Marter tyngede i Maaneder Dybbøls blodige Forsvar paa vort forpinte Fædreland. Skanserne ved Dybbøl forvandlede til Grushobe, Regimenter smeltede ind til Kompagnier, og til-

sidst gjenlød Tysklands Jubelskrig over Dybbøls Fald. Man sukkede ved Tanken om Krigen, sukkede ved Rygtet om Vaabenstilstand og ventede intet glædeligt, hverken af Stilstand eller Krig. Da var det, at Budskabet om denne Sejr gjenlød over Landet. Det var et Lysglimt i Mørket, en Solstraale, som varmede, mildnede og gjorde godt, og deri ligger Forklaringen paa den overstrømmende Jubel, hvormed man takkede for den smukke, men i sine Virkninger saa ringe Daad.

Suenson-Monumentet i Nyboder.

Jejsing Bakke.
Tegnet af SVEN SCHOU.

SØNDERJYDER.

AF

JOHAN OTTOSEN.

»Med Svig og brudte Løfter er Tiden fremad skredet,
hvad højest vi har haabet, er endnu ikke sket;
den Slægt, som stod bag Dybbøl, er snart i Graven gledet,
og endnu har vi ikke et Gry af Retfærd set.

Men bag de tause Munde der ulmer Ord og Tanker,
der lyser sejge Viljer, som ikke brænde ud;
der staar en Hær af Ungdom igjeh bag Dybbøl Panker
og ser, hvor Fjenden falder for sine egne Skud.«

L. C. NIELSEN.

For en fire-fem Aar siden faldt Regeringsmyndighederne i det gamle Hertugdømme Slesvig paa, at Ordene Sønderjylland og Sønderjyde var utilladelige. Det haglede paa én Gang ned over Redaktørerne og Bladene med Processer og Straffebøder for disse Ords Skyld. Det rolige Tidsskrift »Sønderjydske Aarbøger« blev beslaglagt og maatte gaa en lang Retssag igjennem for at beholde sit Navn. Under denne Hurlumhej blev det fra tysk Side med Styrke paastaaet, at Landets gamle Navn »Sønderjylland« forlængst var gaaet i Glemme; at det i mange Slægtled havde været aldeles uddøet, og at man først i allernyeste Tid havde taget det op af dets Grav for at trodse med det. »Flensborg Avis« gjorde sig da den Ulejlighed at undersøge Sagen. Den tilvejebragte en overvældende Mængde Beviser for, at »Sønder-

jylland« til ingen Tid havde været glemt eller forsvundet. Samtidig med, at vore Bedstefædre og Oldefædre talte om »Slesvig«, om Venner »ovre i det slesvigske« eller sommetider »ovre i det holstenske«, — samtidig med dette kunde de kalde det samme Land for Sønderjylland. Kjært Barn har jo mange Navne. Tyskernes Paa-stand viste sig aldeles uholdbar.

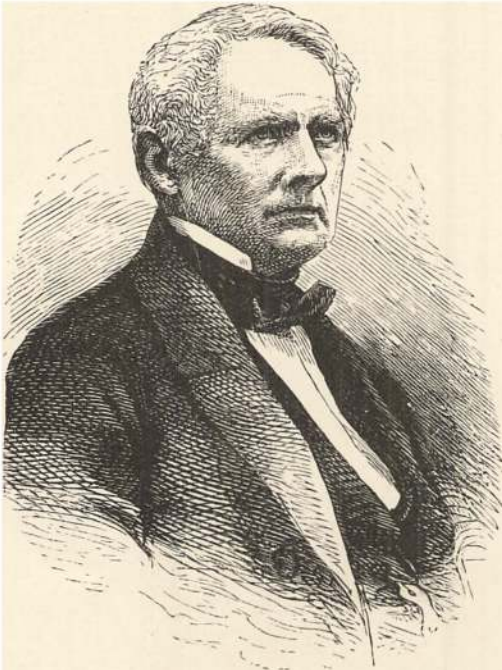
Og dog bør man indrømme, at den indeholdt en Smule af en rigtig Iagttagelse. Det er virkelig sandt, at baade de derovre og vi herhjemme nutildags langt oftere taler om »Sønderjyder«, end vore Fædre gjorde for en Menneskealder siden. Skjellet ligger omkring 1864. De, som er saa gamle, at deres Ordforraad havde

Bevtoft Kro.

fæstnet sig før 1864, bruger hyppigst Ordet »Slesvigerne«. Men for de yngre, hvis Forestillinger og Udtryksmaade er formet efter 1864, falder det naturligst at bruge det Ord, som staar over denne Artikel. Der er virkelig foregaaet en lille Forskydning i Sprogbrugen. Kun har den ikke, som de regerende derovre søgte at tro, sin Grund i en drilsk Trods og Demonstrationslyst, men i den Omstændighed, at Begrebet »dansk Slesviger« ved Landets og Folkets Skæbne blev noget andet end før. De ny Kaar lagde en ny og dybere Farve over Nordslesvigernes gamle Danskhed, gav deres Følemaade en varm og fast Inderlighed, som krævede et bestemtere, mere sigende Navn end det farveløse »Slesviger«.

De danske Sønderjyders Skæbne i det 19de Hundrebaar har været mærkelig hurtig og mærkelig voldsom. En nordslesvigsk Bondedreng, født ved det Lag 1820, kom til at opleve de underligste Forandringer. Han var Dreng endnu i den helt

CHR. FLOR.

P. CHR. KOCH.

CHR. PAULSEN.

gammeldags Almuetid, da hvert Sogn var et Samfund for sig med sit Bondefolk og med et lillebitte Aristokrati af Embedsmænd og fine Familier som en egen Verden oven over Bondefolket, fjern og halvt fjendtlig. Man sled paa Markerne, kørte af og til et Læs Korn til Kjøbmanden i Haderslev, smuglede lidt Brændevin over Kongeaen, samlede Kurantdalerne sammen og ærgrede sig, naar Skatterne gjorde et slemt Indhug i dem. Hvad saâ man til, at man hørte til et Samfund, som naaede udensogns? Ikke stort andet, end at der gaves Skatter og Embedsmænd. Og saa

Gammel Gæstgivergaard i Haderslev, hvor den slesvigske Forening stiftedes 1843.

det, at Karlene kom i »Kongens Tjeneste«, gik i »Kongens Klæder« og var Soldater. Skjønt man vel helst var fri for Sessionen, saa gav det dog Ære og Anseelse at »tjene Kongen«, — det gjorde En til lidt mindre af en Hjemmefødning, naar man kunde fortælle om Garnisonsbyen, helst naar det var Kjøbenhavn. For her boede Kongen selv. Han var Bondens Ven og vilde nok se Embedsmændene paa Fingrene, om han bare vidste Besked. Det var det bedste, naar han havde al Magten: »e Kung skal sjel vær' severin« (suveræn).

Saa kom Stænderforsamlingerne. Kongen vilde have nogle Mænd, der kunde hjælpe ham med at passe paa Embedsmændene, og Bønderne skulde vælge med. De talte om Valget, ogsaa med Folk udensogns. Kjøbmand P. H. Lorenzen fra

Haderslev havde fat i alle de Bønder, han kjendte, og prædikede for dem, at de skulde vælge liberalt. Liberalt? Betød det, at de skulde vælge Folk med en rank Ryg overfor de store? For det passede dem, og det gjorde de. Men hermed var det offentlige Liv rykket indenfor Bøndernes Synskreds. Og det offentlige Liv er det aandelige Stavnsbaands Fjende og Overvinder. Det rusker op af Isolationens Snæverhed, det nøder til at tænke paa og at regne med andre Sognes og andre

Mindestenen i Brøns om Bøndernes Kamp mod Slesvig-Holstenerne i Januar 1849.

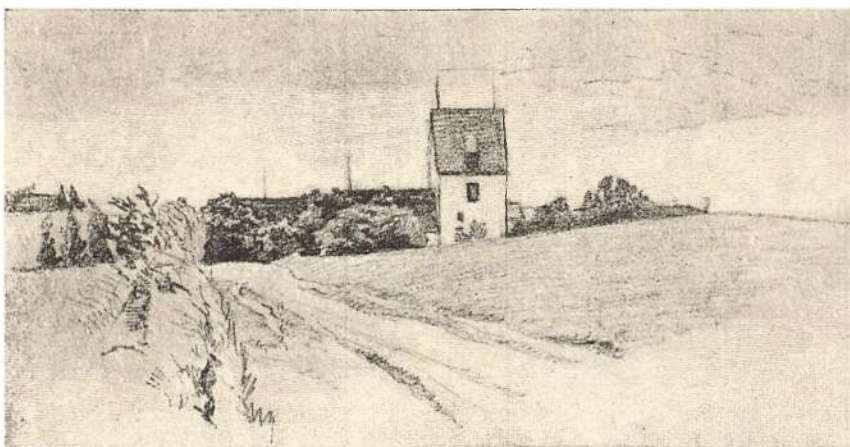
Herreders Mennesker. Det op-hæver gamle Stedgrænser, det skiller og det samler Menneskene efter, hvad der faar Magt i deres Sind.

Det varede kun faa Aar, før det blev Nordslesvigs Bønder klart, hvad der havde dybest Magt i deres Sind. I første Omgang saå det ud til, at de først og fremmest vilde tale om Tiende og om Jagtlovene. Det syntes, at de snarest var en Slags danske Holstenere — eller Slesvig-Holstenere, som det nu blev fint at sige. De skjændte over Embedsmændene og Adelen; de skumlede over, at Herredsfoged og Amtmand talte Tysk til dem i Stedet for at tale et Sprog, som Folk kunde forstaa.

Men de gik dog sammen med disse Herrer i at sige »Slesvig-Holsten« og »Forening af Hertugdømmernes Stænder« og »Forfatning for Slesvig-Holsten«. De var endnu ikke voxne nok til at tænke igjennem disse Slagord. De skulde i de nordslesvigske Bønders Mund hverken sige, at de vilde skilles fra Danmark eller, at de vilde tage Magten fra Kongen, men kun, at de ikke vilde have Konsumptionsafgift som Kongeriget, og at Regeringen skulde bruge færre Penge.

Der var imidlertid enkelte, som begyndte at tale om helt andre Ting. Nede i Kiel var der en Professor ved Navn Chr. Paulsen; han skrev i lærde Blade og Hefteskrifter om, at Øvrigheden skulde tale Dansk til Folk, og at Skolerne skulde

være danske alle Vegne, hvor Beboerne talte Dansk. En anden kielsk Professor, Chr. Flor, kom ridende paa en lille norsk Skimmel og snakkede med de fremmeligste Bønder om det samme. Naturligvis var det rigtigt, sagde man til hverandre. Endogsaa Folk i Haderslev begyndte at holde paa det danske: der var en Bogbinder-svend N. Chr. Nissen, en velbegavet, ivrig og frisk ung Mand, og hans Ven, den stærkt religiøse, noget umodne, men altid begejstrede Kjøbmand P. Chr. Koch, en flittig Lejlighedsdigter, der kunde ryste Vers ud af Ærmet, gode og daarlige mellem hverandre, — færrest gode. Da Koch begyndte paa at udgive »Dannevirke«, fik denne Avis let Indgang: den kunde jo alle læse, mens det tyske »Lyna« kun var for den finere Portion, — og saa var det jo ogsaa meget rimeligere at holde

Vedsted Kirke.
Tegnet af SVEN SCHOU.

Haderslev-Bladet end »Aarhus Stiftstidende« og de andre danske Blade, der blev trykt saa langt borte. Og hvor var det sandt, hvad »Dannevirke« skrev: alle de holstenske Riddere og de tyske Advokater havde altid kun gjort Slesvig Skade, og nu vilde de endog sætte sig op imod Kongen og skille Landet fra Danmark.

Det var meget uensartede politiske Retninger, som søgte at bore sig ind i Folket. Sagens var de fleste Bønder endnu bedst tilpas ved det gamle, men det ny gjorde meget mere Larm. Der var dem, som sagde »Slesvig-Holsten« med Riddere og Adel i Spidsen — det var ikke noget for Bønderne. Saa var der P. H. Lorenzen og Kopperholdt, som ogsaa sagde »Slesvig-Holsten«, men paa en anden Maade: et Slesvig-Holsten, hvor »Folket« fik mest at sige; — det kunde da lade sig høre. Men nu »Dannevirke«, som altid kun sagde »Danmark« — det var maaske nok saa godt. »Dannevirke« sendte Adresser ud om, at Øvrigheden skulde

tale Dansk med Bønderne: det var i al Fald en rimelig Ting, det maatte man skrive under paa. Et Slesvig-Holsten, som dog var Danmark, dansk Retssprog, Bevillingsret, men helst dog en suveræn Konge over det hele. Det var de Ønsker, som sloges om at faa Magt over Sindene.

P. SKAU.

Det er uimodsigeligt, at det var P. H. Lorenzen, som skar igjennem alt det ufærdige og drog den Linie, som har dannet Skjel til denne Dag. Fra det Øjeblik han sagde: »Nu holder vi op med at raabe om »Slesvig-Holsten«, for det bliver aldrig i Evighed andet end Prinsernes og Riddernes Rige. Nu siger vi »Danmark-Slesvig«, thi det vil blive Folkets Ejendom« — var Partierne klart afgrænsede. Og det fordi han sagde det saa overordentlig tydeligt. De November-

dage i 1842, da han ikke kunde faa Lov til at tale Dansk i Stændersalen i Slesvig og dog blev ved at tale Dansk, — de var afgjørende for det danske Slesvigs Opvaagnen.

Danske Slesvigere og tyske Slesvig-Holstenere fandtes fra nu af i alle Slesvigs Egne. Hvad der var af embedsmandigt i Nordslesvig, gik til tysk Side, — hvad der var af gammelt Kongesind i Sydslesvig holdt fast ved Danmark. Og dog, — hvor hidsigt det hele end tog fat, med trefarvede Flag, med »Liedertafel«er og med »Meerumschlungen«, — saa var det jo, naar alt kom til alt, en indenlandsk Strid, indenfor Kongen af Danmarks Lande. Ikke en Gang blandt Slesvig-Holstenerne, end mindre blandt de danske Nordslesvigere, havde ret mange en saa dristig Fantasi, at de tænkte sig for Alvor, at det nogen Sinde kunde blive andet end en indenlandsk Strid, en Tvist imellem Kongen af Danmarks Undersaatter.

Lige ned til 1848, ja langt ind i Krigen var den store Masse af Sydslesvigerne endnu ikke rigtig draget med af Oprørsbevægelsen. Først de tre Aars Krig, da der kom Blod imellem Parterne, delte helt til Bunds. Og dette med saa meget større Lidenskab, som den tro Befolkning regnede de andre for Edsbrydere. De danske Slesvigere følte sig trygge i deres Samvittighed som de, der havde holdt Pligt og Ed. Efter 1864, da Hertugen af Augustenborg vendte tilbage til Sundeved og søgte at føle sig hjemme der, som han havde været

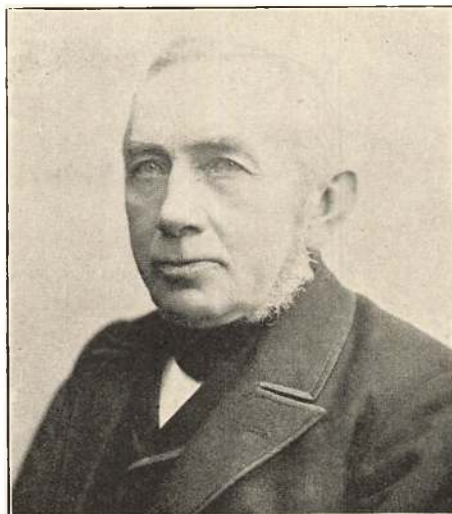
P. REIMERS.

det før, da han paa gammel Herremandsvis havde givet sig i Snak med Hvermand og i nedladende Venlighed været kjendt med Hvermand, fandt han en anden Modtagelse, end han ønskede. En Dag mødte han en Husmand, der kom trillende med sin Hjulbør, standsede ham og spurgte ham om Navn og Kaar. Husmanden stod med Øjnene rettede ned i Jorden og svarede paa Hertugens Spørgsmaal om, hvad han kunde have ud af sit »Kaad«, — saa og saa meget Mælk, saa og saa mange Æg osv. »Men saa har jeg« — og nu løftede han Hovedet og så Hertugen stift ind i Øjnene — »saa har jeg en god Samvittighed. Farvel.«

Fra 1851 til 1863 var de danske Slesvigeres gode Tid. Maaske var de dog

BJØRN LORENZEN

NIS STEFFENSEN (Styding).

Gamle Sønderjyder.

lidt skuffede. Det danske Røre, som i 40'erne havde været baaret af »Folket« selv, blev ligesom lidt for officielt. Den danske Embedsstand, som kom ned i Landet, var nok lidt fornem og holdt sig noget for sig selv. I »Harmonien« i Haderslev var der et »Embedsmændenes Hjørne«, hvor de almindelige Borgerfamilier ikke gjerne fandt Optagelse. Det var dog kun Smaating i Sammenligning med den stadige Kamp med Tyskerne i Stændersalen og i Pressen: den holdt Danskerne sammen.

Afgjørelsen 1864 virkede med det uforudsetes hele Rædsel. Ikke det, at der blev Krig, — ikke det, at vi blev slaaede, var det uforudsete og uventede; men det, at Slesvig, hele Slesvig, det danske Nordslesvig blev skilt fra Danmark. Man havde maaske tænkt sig, at Rigets Ulykker kunde blive saa store, at Kongen maatte opgive Holsten, skjønt det var hans Land med fuld Ret for Gud og Mennesker; —

maaske endog, at Sydslesvig indtil Dannevirke gik med, endskjønt det var blodig Uret at skære noget bort af Danmarks gamle Rige. Men rent utænkeligt var det, at Tyras Vold skulde prisgives Tyskerne. Og nu skete dog det, som var tusindfold mere rædselsfuldt end dette utænkelige. Kunde det være sandt? Kunde det virkelig ske? Umuligt, at dette kunde blive det endelige.

— — — Hele denne Udvikling, Folkets Opvaagnen, dets Kamp, dets Lidelser, dets Sejrsglæde og Tryghed — og den ufattelige Omvæltning i dets Skæbne — alt dette rummes indenfor mindre end 30 Aar. Der lever Mænd endnu, som har set det altsammen — fra Almuetiden, før der var Tale om politisk Liv, gennem

Fra Gammel Haderslev.

Vækkelsens Aar, Sejren, Nederlaget og Løsrivelsen, — og endelig den lange Menneskealder ned til Hundredaarsskiftet. En Mand som P. Ska u har levet det alt med.

Mange Ting virkede til, at de danske Slesvigere ikke kunde forestille sig Adskillelsen fra Danmark som endelig eller blot som syndelig langvarig. For det første vilde de ikke tro det. For det andet kunde det snart være forbi med Tyskernes Enighed; det trak jo op til Krig mellem Preusserne og Østerrigerne. Og endelig var der Frankrig, det mægtige Frankrig med dets kloge, tavse Kejser, som umulig kunde taale Preussens Væxt. Napoleon III, som havde ladet Lombardiet, Savoyen, Nizza og alle de andre italienske Smaalande selv afgjøre deres Skæbne ved en Folkeafstemning, maatte sikkert skaffe Slesvigerne samme Ret. Intet var jo egentlig afgjort; Christian IX havde afstaaet Landet, men endnu stod det uafgjort, hvem der skulde være dets ny Herre. Det syntes ikke urimeligt at haabe, at i al Fald Nordslesvig kom tilbage til Danmark, naar dets Folk kun utrætteligt og stærkt blev ved at minde om sin Tilværelse og sin Vilje. Alt syntes glidende, strømmende, usikkert: det kunde endnu blive til, hvad det skulde være.

Der var ingen rigtig ordnet Regering i Landet. Preusserne holdt det besat — med den bestemte Hensigt at beholde det. Derfor var det augustenburgske Parti den Fjende, Preusserne først og fremmest maatte slaa ned, mens de en Omgang tog læmpeligere paa Danskerne. Sindene var stemte, som det kan ventes efter en Krig; Folk var endnu i Humør til at slaa løs. Førere blev ikke blot de besindige, men ogsaa de raske og modige Folk, som havde været Soldater 1848, og som kunde vippe en Tysker over Bordet og føre en kraftig Næve.

Ganske naturligt kom disse første Aar til at afføde de store Demonstrationer, der skulde vise Alverden Befolkningens Sindelag. Den største var de 2000 Slesvigeres Tog til Kjøbenhavn 1865. Ved Landstigningen i Korsør hilstes de med Hostrups skjønne Sang »Velkommen!« — om den Længselens Dag,

»da frit i Sønderjyllands Skov
det røde Flag tør gyng,
og ikke Lærken blot faar Lov
paa Heden Dansk at synge,

— —

Om end en Stund til Ørnens Bo
I atter bort maa drage,
vi ved det vist, I Brødre tro:
I kommer dog tilbage.«

I Kjøbenhavn var der Flag, Folkemylder i Gaderne, Kæmpemøde i Dyrehaven med Taler bl. a. af H. N. Clausen og Grundtvig. Kun ét lille Træk fra disse Dage tager vi med. Paa en Kjøretur sad en flensborgsk Garver paa Vognsædet ligefor Krieger. »Hør, min Kok,« sagde Flensborgeren, »havde De baaret Dem fornuftigt ad paa Londonkonferencen, saa havde vi hørt til Danmark endnu.« Og det var umuligt at modsige Flensborgeren. Paa Konferencen havde Napoleon foreslaaet Folkeafstemning, Preussen samtykket, — Danmark forkastet det. Nu var det netop Folkeafstemningen, Nordslesvig ønskede. Derom havde man i Februar samlet Underskrifter paa en Adresse til Kejser Napoleon; et Par Flensborgere var satte i Fængsel og et Par andre stillet under Polititilsyn, fordi de havde udbredt den. Og endelig, da Preussen havde slaaet Østerrig ved Königgrätz og Freden sluttedes i Nikolsburg og Prag, fik dette Ønske sin højtidelige Stadfæstelse i den berømte § 5's Slutning:

»Befolkningen i Slesvigs nordlige Distrikter skal afstaa til Danmark, hvis den ved en fri Afstemning udtaler Ønsket om at forenes med Danmark.«

Strax gik der i Nordslesvig Bud fra By til By om en Henvendelse til Kong Wilhelm. Ledende Mænd fra alle Landets Egne kjørte Syd paa og mødtes paa et Hotel i Hamborg, 47 i Tallet. Først her traf de Aftale om Ordlyden af den

Adresse, de vilde overrække, og her valgte de til Ordfører Godsejer Ahlmann fra Als. I Berlin fik de hverken Foretræde for Kongen eller for Grev Bismarck, men det blev lovet dem, at Adressen skulde blive forelagt Kongen; den betonedede det Haab, at man vilde tillade Befolkningen at stemme i et saadant Omfang, at »alt, hvad der utvivlsomt ønsker at komme tilbage til Danmark, faar Tilladelse til at ytre sig og bestemme over sin Skæbne.« Snart efter kom der fra Nordslesvig en ny Adresse med 17000 Underskrifter, som i et og alt tiltraadte de 47's Begjæring. Alligevel — trods Adresser, trods Folkemøder, trods Forhandlinger med den danske Regering om § 5's Iværksættelse — indlemmedes hele Hertugdømmet Slesvig i Preussen 1867. Indlemmelsen skabte næppe nok en ny Situation, — hele Sagen

GUSTAV JOHANNSEN (i yngre Aar).

følte stadig som uafgjort. Tilmed gav netop Indlemmelsen nye Muligheder for politisk Liv, nye Maader at vise sin Vilje paa. Fra Militærgovernmentets Vilkaarlighed var man nu kommen ind under en Lovgivning og en Forfatning. Der var nu Trykkefrihed: de konfiskerede danske Blade skød frem igjen. I Flensborg, hvor Danskerne tidligere aldrig havde dristet sig til mere end en dansk-loyal Avis i det tyske Sprog, vovede et Par Aar senere den unge Gustav Johannsen, støttet af nogle ældre indflydelsesrige Flensborgere, for første Gang siden Bogtrykkerkunstens Opfindelse at udgive et Blad paa Dansk. Det slog igjennem, blev 1882 overtaget af Jessen og er

under ham blevet Hertugdømmet Slesvigs mest udbredte Blad. — Foruden Pressefriheden fik man ved Oprettelsen af den nordtyske Rigsdag en anden af de moderne Rettigheder: den almindelige Stemmeret. Der blev Rigsdagsvalg. Gaardmænd og Husmænd, Kjøbmænd og Haandværkere og Arbejdsfolk gik Mand af Huse for at aflevere danske Stemmesedler: Verden skulde faa at se, hvor langt det danske Nordslesvig vilde naa, naar § 5 blev udført. Der var Rigsdagsvalg to Gange i 1867: begge Gange gik Afstemningsgrænsen en lille Mil Syd om Flensborg. Saa skulde man ogsaa vælge til Preussens Landdag; ved de Valg vejede de rige mest og kunde vippe Smaafolks Stemmer op. Det var slemt for Danskerne i det allersydligste Strøg, men baade i Haderslev Amt og i Aabenraa-Sønderborg Kreds var de stærke nok til at vælge Krüger og Ahlmann.

Det var Tidens Mænd. Krüger blev langt den berømteste af de to og nød

den bredeste Folkeyndest. Han var en stærk, jysk Bondenatur, med stort Ry bredt over sig for sit Mod i Rensborg 1848 og for den frygtløse Hjælp, han havde ydet Hæren i Treaarskrigen. Som Politiker havde han staaet noget i Skygge for den klogere og smidigere Laurids Skau. Han havde i Rigsraadet nærmest hørt til Venstre, og hans Kjærlighed til Bondeselvstyre og personlig Frihed var grundfæstet. Da Frederik VII under Ørsteds Ministerium havde spurgt ham, hvordan det gik i Slesvig, fór han op: »Det gaar pinedød skidt, Deres Majestæt; det er ikke ved Tvang

AHLMANN og KRÜGER.

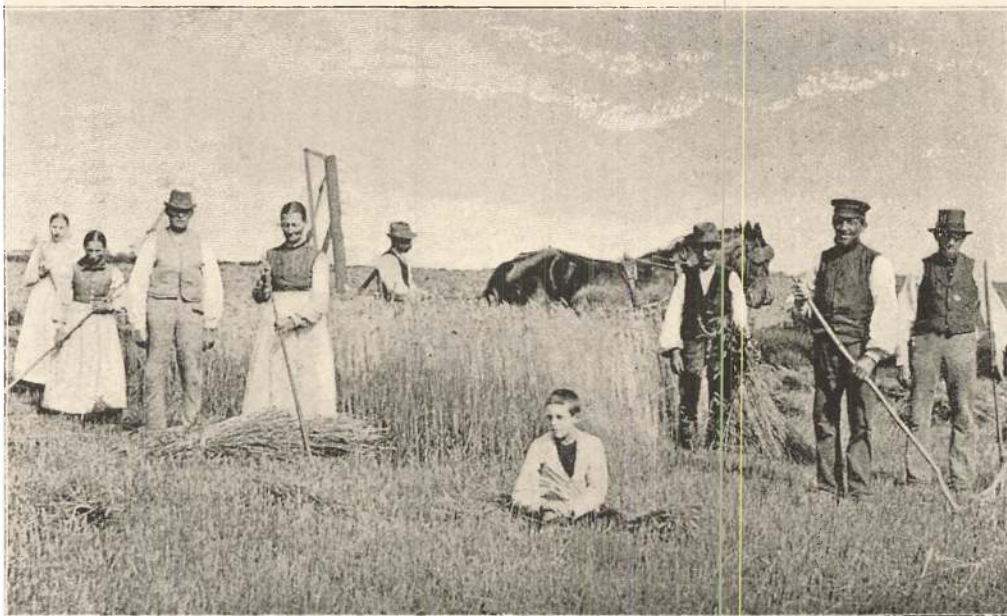
og Ufrihed, Slesvigerne skal vindes.« Nu efter Skaus Død var han selvskreven til Førerpladsen. Stærk var han ved sin retliniede Karakter, — og »der stod Kvinder bag ham,« hans kloge, stærke Søster Ingeborg. — Ahlmann var mindre folkelig-djærv, mere af den dannede Godsejers Type. De tidt anførte Ord, som Krüger ofte fik Æren for, er af Ahlmann: »Vi ere Danske, vi vil forblive Danske, vi vil behandles som Danske efter Folkerettens Forskrifter« — et værdigt og slaaende Udtryk for, hvad Vælgerne havde paalagt disse to Mænd at sige i Berlin.

Det var stadig Forventningens Aar, en Tid med nær Tro. Regeringen holdt Sessioner: saa at sige ingen værnepligtige mødte; de foretrak Landflygtighed for

Pikkelhuen. De gamle Aargange indkaldtes til Mønstring; de, der mødte, protesterede paa alle Maader og døjede megen Straf og meget ondt, — mange drog mod Nord. Som det hedder i en af Tidens Viser: det er tungt

aa marsier hvor der tælles med ein, zwei, drei
— det er trægt for e Bien aa find aa den Vej.

Øjnene spejdede mod Frankrig — — og mod Danmark, hvor Skytteforeningerne skød frem. Mads Hansens Sange løb gennem Folket, ud til de mest afsides og

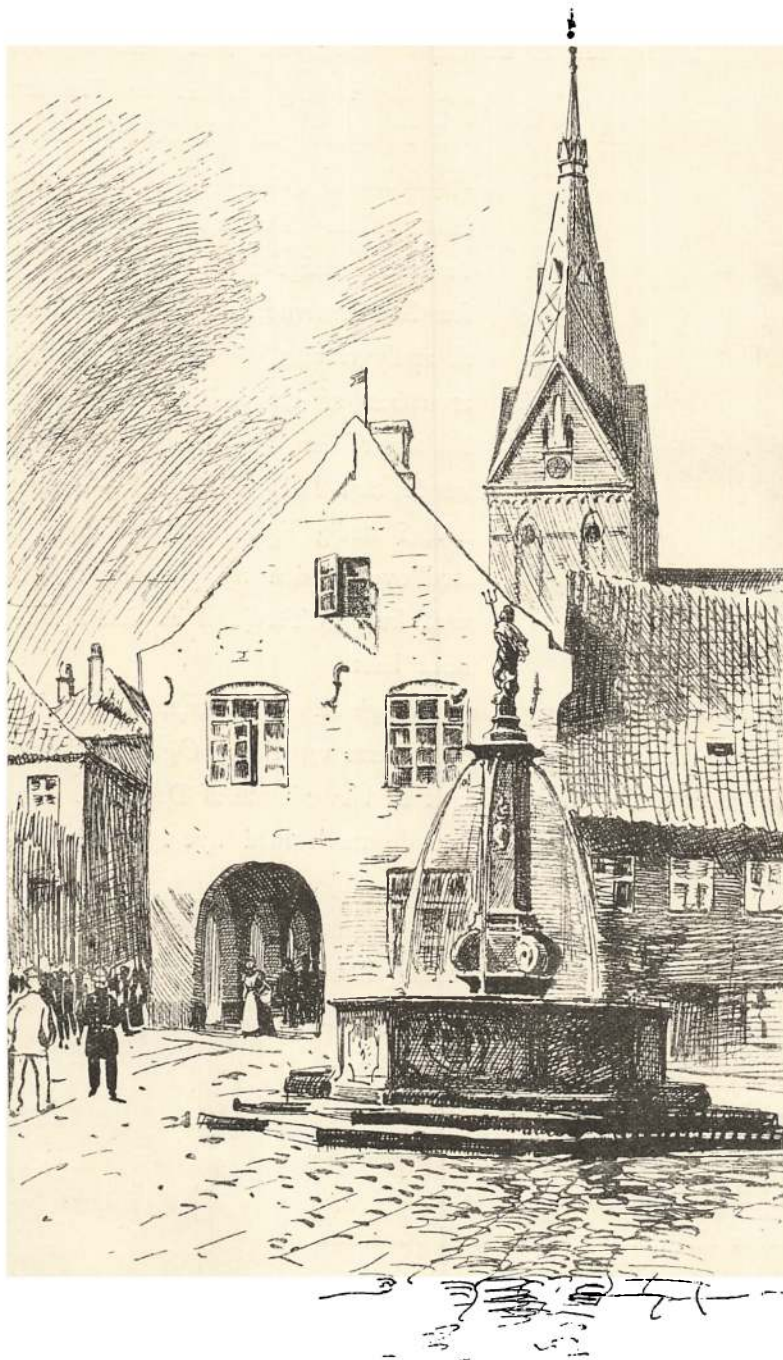
Høstscene i Hjortspring.

søvnigste Husmandshjem. Alle Lirekasser og Harmonikaer spillede »Vi har sagt det saa tidt, og du ved det saa godt«. Paa alle Markeder sang Karlene:

Rask af Sted! Vi kan ej koldt
se Tyranner Sejer beholdt.

— Og som i Kongeriget, saaledes i Nordslesvig. Man følte, at den Krig om Slesvig, som brød ud i Marts 1848, endnu ikke var forbi. Dens Udfald var endnu ikke afgjort.

Saa kom Afgjørelsen. Den fandt Sted udenfor Metz's Forter og i Hexegryden ved Sedan i Aaret 1870.

Nørretorv i Flensborg.
Efter en Tegning af TOM PETERSEN.

De Aar efter 1870 er sikkert Sønderjydernes tungeste Tid. Ikke saaledes at forstaa, at Folkets Masse begreb, hvor skæbnesvangert Aaret 1870 vilde blive for en

tale Dansk med Bønderne: det var i al Fald en rimelig Ting, det maatte man skrive under paa. Et Slesvig-Holsten, som dog var Danmark, dansk Retssprog, Bevillingsret, men helst dog en suveræn Konge over det hele. Det var de Ønsker, som sloges om at faa Magt over Sindene.

P. SKAU.

Det er uimodsigeligt, at det var P. H. Lorenzen, som skar igjennem alt det ufærdige og drog den Linie, som har dannet Skjel til denne Dag. Fra det Øjeblik han sagde: »Nu holder vi op med at raabe om »Slesvig-Holsten«, for det bliver aldrig i Evighed andet end Prinsernes og Riddernes Rige. Nu siger vi »Danmark-Slesvig«, thi det vil blive Folkets Ejendom« — var Partierne klart afgrænsede. Og det fordi han sagde det saa overordentlig tydeligt. De November-

dage i 1842, da han ikke kunde faa Lov til at tale Dansk i Stændersalen i Slesvig og dog blev ved at tale Dansk, — de var afgjørende for det danske Slesvigs Opvaagnen.

Danske Slesvigere og tyske Slesvig-Holstenere fandtes fra nu af i alle Slesvigs Egne. Hvad der var af embedsmandigt i Nordslesvig, gik til tysk Side, — hvad der var af gammelt Kongesind i Sydslesvig holdt fast ved Danmark. Og dog, — hvor hidsigt det hele end tog fat, med trefarvede Flag, med »Liedertafel«er og med »Meerumschlungen«, — saa var det jo, naar alt kom til alt, en indenlandsk Strid, indenfor Kongen af Danmarks Lande. Ikke en Gang blandt Slesvig-Holstenerne, end mindre blandt de danske Nordslesvigere, havde ret mange en saa dristig Fantasi, at de tænkte sig for Alvor, at det nogen Sinde kunde blive andet end en indenlandsk Strid, en Tvist imellem Kongen af Danmarks Undersaatter.

Lige ned til 1848, ja langt ind i Krigen var den store Masse af Sydslesvigerne endnu ikke rigtig draget med af Oprørsbevægelsen. Først de tre Aars Krig, da der kom Blod imellem Parterne, delte helt til Bunds. Og dette med saa meget større Lidenskab, som den tro Befolkning regnede de andre for Edsbrydere. De danske Slesvigere følte sig trygge i deres Samvittighed som de, der havde holdt Pligt og Ed. Efter 1864, da Hertugen af Augustenborg vendte tilbage til Sundeved og søgte at føle sig hjemme der, som han havde været

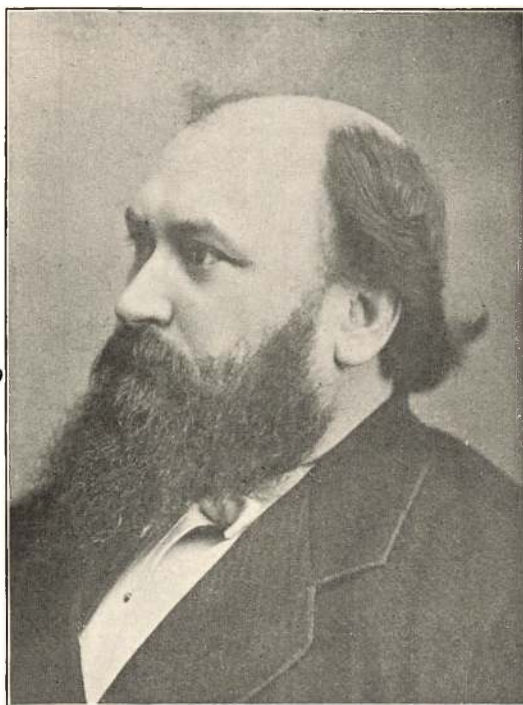

P. REIMERS.

unge Dage havde set sig om i Australien og Amerika. Ulykkerne trykkede ham Pennen i Haanden, er det sagt. Han fandt — vistnok uventet for ham selv — hos sig en ægte Evne til at skrive de simple og faste Sandheder, Folket maatte bygge paa, klart og værdigt. Hans Bladartikler, der er mandige i deres Fasthed og næsten kvindelige i deres Stilfærdighed, ganske fri for Rabalder og Drilleri, lyste en Smule op i de Hjem, hvor de naaede hen.

Trist var det dog: for hvert Valg talte man et Par Tusind færre end sidst. De gamle døde — de unge var i Danmark, i Amerika, eller de var Optanter uden politisk Ret.

Som et næsten ufatteligt Eventyr lød da Budskabet om Valget i Flensborg i 1881. Denne Kreds, som 1867 var lagt om for at være sikker tysk, havde for en Gangs Skyld narret Regeringen og valgt dansk. Hvad skulde man dog sige om selve Byen Flensborg? Vel plejede man at prise dens Borgere for deres Troskab, — og vel plejede Halvdelen af Stemmerne fra denne plattyske By at falde til dansk Side. Men dette var overraskende: ved Omvalget havde den givet Gustav Johannsen 1000 Stemmers Flertal. Ogsaa i Nørre-Angel var vi gaaet frem, — »frem«, et Ord, som næsten syntes at have været glemt.

GUSTAV JOHANNSEN (omkring 1881).

Dette Valg var det sidste Glimt af den nationale Romantiks Sol, før den slukkedes. At Landet Nord for Flensborg Fjord var dansk, det var der ingen Tvivl om; det var glædeligt nok, men det var for den nationale Romantik ikke interessant. Men i det plattyske Flensborg, hvor dog alle Mennesker ogsaa kunde Dansk, dér begyndte Halvlysets poetiske Land. Fra Flensborgs Nørreport og til Dannevirke var hvert dansk Ord og hvert velvilligt Smil som en Aabenbaring af lønlige Kildespring, der en Gang vilde faa Styrke til at skylle det tyske bort og atter gjøre vort Smærtensland Angel frodigt til at bære dansk Væxt. I alle unge Hjærter, som i det hele var aabne for Sønderjyllands Sag, fik Flensborgsejren 1881 de halvt visnede roman-

tiske Spirer til at skyde frem paany. Fem Aar senere overraskede Flensborg atter alle de unge og gamle Drømmere ved at slaa sig fra os og over paa de tyske Socialister. Det kom saa pludseligt, at det var svært at tro, det vilde vare ved. Alligevel har det varet ved. Vi har inde i Flensborg kun en lille dansk Fortrop. Byens store Flertal er tysk, om end uden særlig stærk national Interesse og stadig ret venlig sindet mod de danske Bønder.

Men saa kort det varede, gjorde Solglimtet fra Flensborg sin Nytte. Det hjalp til at komme igjennem de tunge Aar. Da det igjen gik galt i Flensborg, var Strømmen i det rigtige Nordslesvig endelig ved at vende.

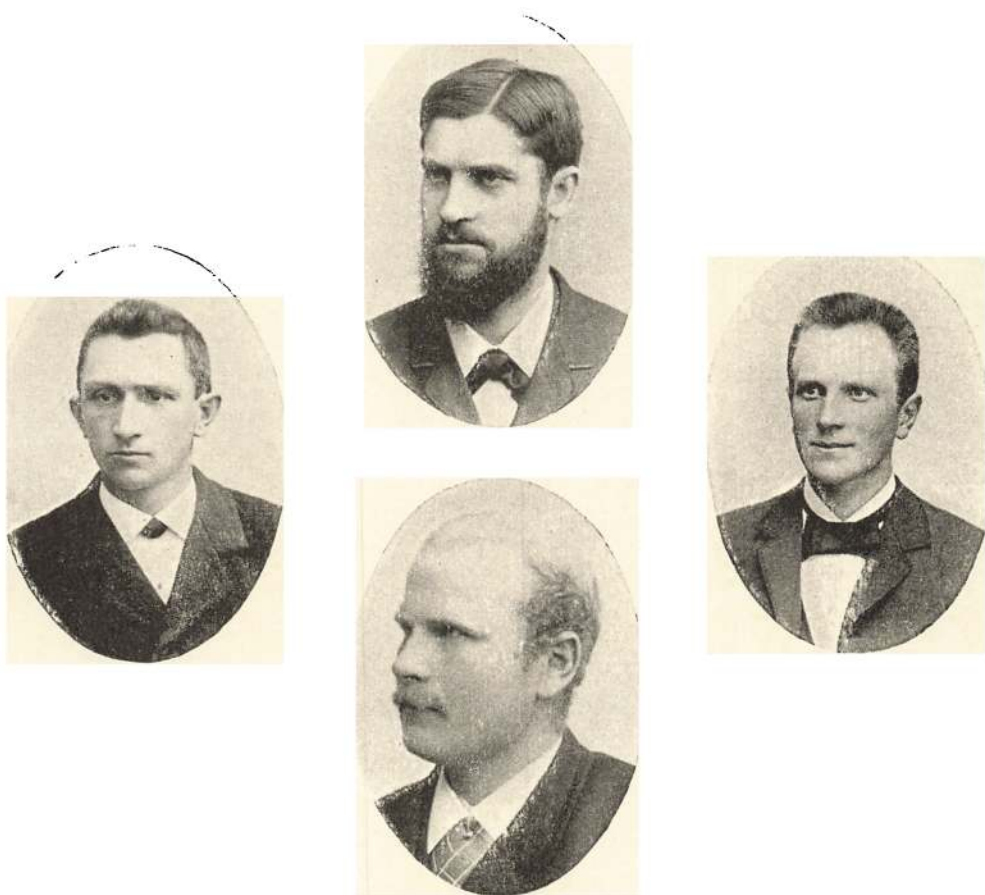

Forsamlingshuset »Frej« ved Kristiansfeld.

Nu voxede de Drengene til, som ikke var udvandrede. De blev i Landet, de »gik tysk Soldat«, de blev »Preussere« — d. e. preussiske Statsborgere — og vandt derved en tryk Stilling, i hvilken de kunde gjøre sig gjældende som danske Preussere — saafremt de da vilde det?

Det var ved et politisk Møde omkring 1888. Det var Vinter, Sneen fæg om Slæder og Vogne, der kjørte Vælgerne til Møde. Ind i Salen kom de, sindigt og betænksomt, med graastænket Haar og hvide Striber i Skægget. Saaledes plejede altid en dansk Vælgersamling at se ud. Men som Salen blev varm af de mange Mennesker, og Sne og Rim tædede bort — da svandt de hvide Striber fra det ene Skæg efter det andet, og frem kom lyse unge Ansigter med gult Skæg og blond Haar. Det var et nyt Nordslesvig, her traadte frem, — de unge Sønderjyder.

For en ung kongerigsk Mand, som havde den Lykke at komme til at kjende nogle af de bedste i denne Ungdom, var Indtrykket overraskende. Det meste, man havde hørt og set til dem derovrefra, var fjernt fra vort Liv Nord for Aaen, gammelt og uforstaaende. Men disse unge — og det, de sagde — det var ikke noget overgjemt og fremmed, som man maatte nøde sig til at forstaa og holde af.

Unge Sønderjyder.

De var ligesom andre unge Danske, tumlede med de samme Livsgaader, sloges med de samme Tanker. Og dertil havde de over sig den Sikkerhed, som den ejer, som er født og viet til en Kamp, om hvis Ret der ikke er Tvivl. Men hvorfra havde de de aabne Øjne, den Sindets Vækkelse, som overraskede? Ja, fra mange Kilder, fra Kampen hjemme, fra Samtidens Bøger, men ogsaa, og det ikke mindst, fra den danske Højskole. Det er dette Kuld af Sønderjyder, som nu har taget Arbejdet op for vort Sprog og vor Folkeart og fører det over i det tyvende Aarhundrede.

Thi et Arbejde er det, mere end en Kamp.

Er det en sikker Grund, det bygges paa?

WOLFF (Gammelgab).

Grundlaget er her som alle Vegne det borgerlige Samfunds materielle Virksomhed. Al politisk Idealitet fører til intet, naar ikke det borgerlige Samfund trives. Nu er Sønderjyderne først og fremmest et Folk af Landmænd, som arbejder, og som arbejder dygtigt. I de sidste Aar har deres Mejerier efter stor Maalestok deltaget i det tyske Riges Smørudstillinger og overalt taget Broderparten af Præmierne. Der kunde nævnes en lang Række af det nordslesvigske Landbrugs Foregangsmænd, — Folk som Jørgen Iversen eller Wolff paa Gammelgab. Wolff var 1898 Danskernes Valgsøger i Flensborg-Kreds. Der sagde han overfor de tyske Agrarers graadige Raab paa Statens Indgriben de gyldne Ord: »Skal Landbruget være rentabelt, kræves kun, at det drives med Dygtighed.«

Denne Dygtighed gjælder det for Sønderjyderne at bevare og forøge. I Udviklingen af Mejeri og Agerbrug har de nøje fulgt Fremskridtene i Kongeriget. Men de har mere end det, — de har selv virket mægtigt til at skabe disse Fremskridt. Mellem de Foregangsmænd og Opdagere, der med Fjord som Mester har gjort dansk Bondebrug til det, det nu er, staar adskillige af de udvandrede Nordslesvigere, forrest vel Nielsen-Tystofte, en Førsterangs Reformator af vor Dyrkning af Kulturplanter.

Paa de borgerlige Næringsvejes Omraade ejer Nordslesvig ikke en Styrke, der svarer til dets Landbrugs. Skibsværftet i Flensborg er ganske vist stiftet baade af Danske og af Tyske, men dets store Udvikling har hidtil nærmest været til Skade for Danskheden. Fremtiden vil vise, om den danske Ungdom er talrig og ivrig nok, til ogsaa i Kjøbstæderne at vinde Forrang i Dygtighed.

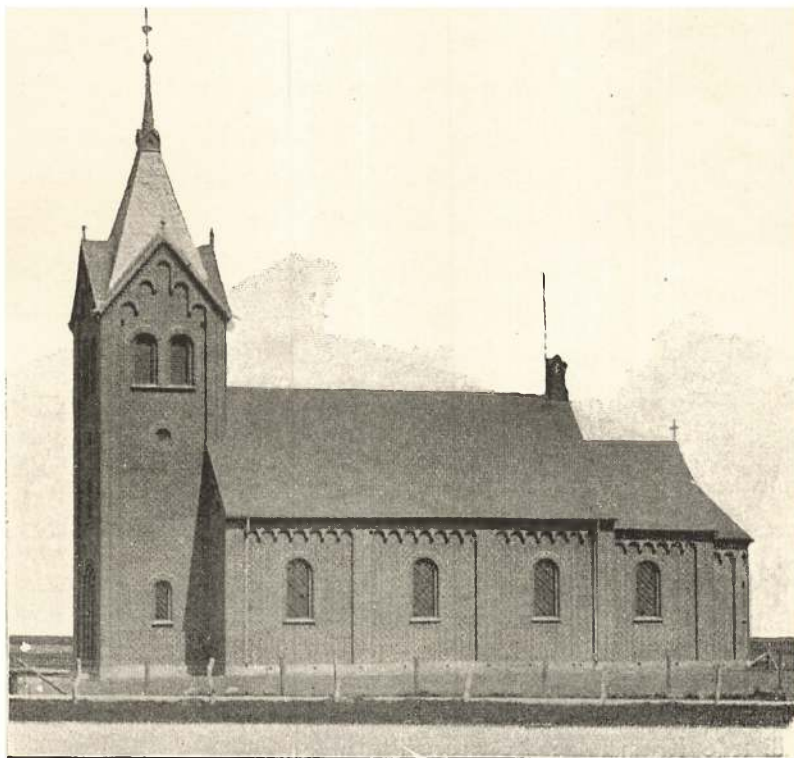
Paa det daglige Arbejdes Grund voxer da Folkets Samfundsliv op. Efterhaanden har det lært at finde de Linier, indenfor hvilke Preussens Love lader den borgerlige Frihed raade. Grænserne er trange. Indtil Konfirmationen tilhører Børnene Staten og dens rent tyske Skole.

Siden kommer der for de unge Mænd to eller tre Aar i Kaserne, og det kan være træls nok. Men naar Staten har faaet disse mange Aar, saa ejer Borgerlivet

P. NIELSEN (Tystofte).

Resten — det vil sige, stadig indenfor trange Grænser. Det værste er, at der ofte maa føres Proces om, hvor Grænserne er. Preussen har Religionsfrihed; men da de sønderjyske Frimenigheder byggede sig Kirker for deres egne Penge, lukkede man Kirkerne for dem, — og saare lang er Rettens Vej. Naar to unge Danske i Haderslev vil giftes, kan det ikke ske i deres egen Kirke. Vognen maa kjøre forbi den laasede Kirkedør hen til Fripræstens Hus, hvor Dagligstuen da maa være Kirke! Frimenighedspræsterne dernede kalder vi gjerne for »Pastor« — Pastor

Frimenighedskirken i Bovlund.

Poulsen-Bovlund er den mest kjendte. Dette Ord fremkalder Billedet af Præstekrave og -Kjole, af en Statskirkepræst inde fra Universitetet. Billedet passer ikke her. De tvungne Forhold har lært Sønderjyderne, at en Præst kan være en Mand uden teologisk Examen, i almindelig Frakke, en Mand ud af deres egne med jævn Landsmaalsklang over sin Udtale. Tvungen har i al Fald ført det gode med sig, at den vænner af med at fæste sig ved det uvæsenlige. Og dog forekommer det de fremmede, især Tyskerne, saa underligt, at man kan hjælpe sig uden — eller næsten uden — akademisk uddannede Mænd. Et Folk af Bønder — maa det ikke være et Folk uden Dannelse?

Ja, det vil vist være uforstaaeligt for alle andre end for Skandinaver. Alle Vegne er Nutidens Dannelse udelukkende akademisk Kultur og Bykultur, vedkjender

Redaktør JESSEN.

sig kun Rigssprogene og de »dannedes« Udtryksmaader. Det Fond af Livsvisdom, Poesi og religiøst Liv, som Bønderne arvede ned fra Slægt til Slægt, og som udtryktes i Bondemaalene, er i det sidste Par Hundrede Aar, da Litteratur og borgerlig Dannelse har bredt sig, alle Vegne blevet en Vantrevning, berøvet Luft og Lys, foragtet af sine egne. Alle Vegne — undtagen i Skandinavien, Finland medregnet. Kun her, og især i Danmark, har den gamle Bondekultur kunnet vøxe sammen med den ny og flersidigere Borgerdannelse og tilpasse sig efter de nye Tider. Kun i Skandinavien kan Bønder føre Politik og tage Førerpladser i Parlamenterne.

Det er Nøglen til at forstaa, at det sønderjyske Bondefolk kan klare sig. Der er hos os kun et kort Stykke Vej mellem Bonden og Rigsmaalsdannelsen — i Provence eller i Meklenborg er der Mile.

Dermed hænger det sammen, at vi har en omfangsrig, man kunde sige »Mellemlitteratur« — mellem Almuelivet og den egentlige Litteratur. Sønderjylland har givet sine gode Bidrag til den. Bendix Hansen, en Skolelærer fra Flensborg Egnen, har skrevet en Del Fortællinger, af hvilke i al Fald ét Bind — »Fra Sønderjylland« — fortjener at huskes. I Frøslev ved Flensborg digtede Kromanden Karsten Thomsen gode Viser, f. Ex. den om, at ingen Tysker vil kunne forvende det, der bor i Hjertet

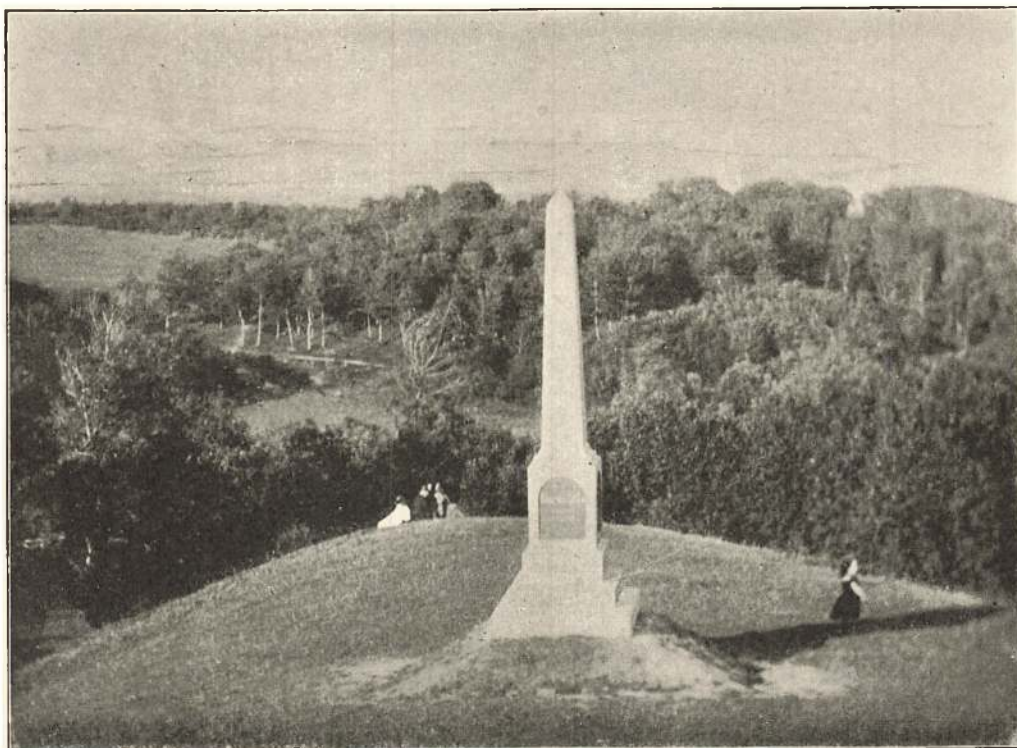
»dertil er det for sogfast,
for gammel' i Gaard' og kjendt.«

Ogsaa i Politik er Sønderjyderne et dansk Bondefolk. De ejer en stærk Konservatisme, d. v. s. holder fast ved det gode gamle, holder mest af den gammeldags Litteratur, synes i Reglen ikke om Modernisme, — men samtidig har de en paalidelig Kjærlighed til Ytringsfrihed, fri Valgret og Selvstyre. Man kan daarligt faa vore Partibegreber »Højre« og »Venstre« til at passe paa dem. Den, der vil prøve

Landdagsmand H. P. HANSEN.

paa det, er paa sin Vis lige saa naiv som en Flensborger, der sagde: »Hernede er vi hverken venstre eller højre, for her er vi allesammen højre.« Men findes vor Partideling ikke hos dem, gjør dog ganske naturlig to Afskygninger sig gjældende efter Personlighedernes Natur — den ene mere tilbøjelig til at frygte Tab for Sagen ved at indlade sig med nye Retninger, den anden mere forhaabningsfuld og villig til at tro, at det ny er godt. Begge har i den yngre Slægt deres Udtryk i to talentfulde Mænd. Redaktør Jessen er Sønderjyllands ypperste Journalist, sikkert

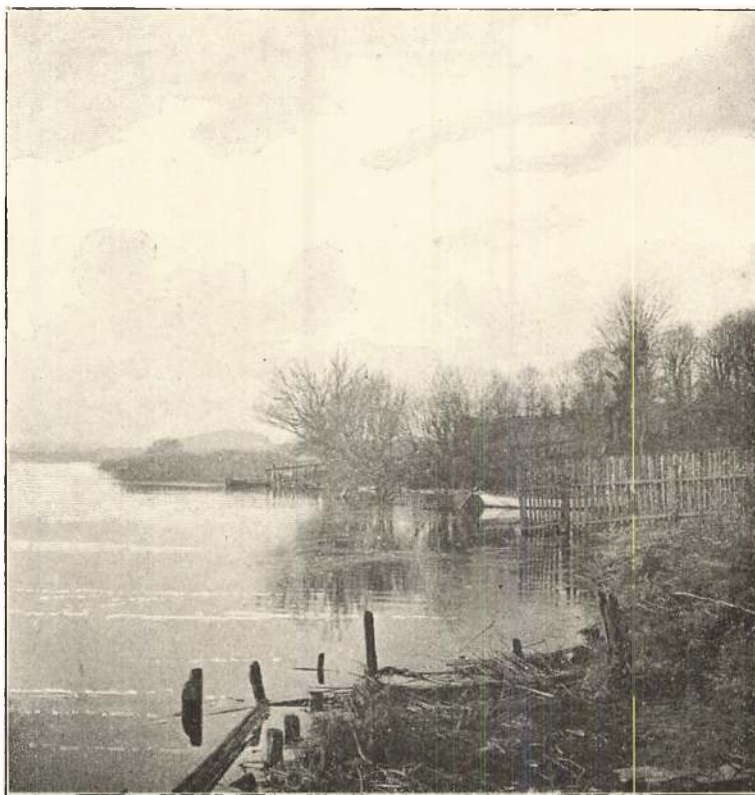
Parti fra Skamlingsbanken med Laurids Skaus Mindesten.

dets bedste Skribent, en behændig, snart dæmpet, snart kraftig og skarp Stilist, med fin Sans for Sprogets ægte Midler. H. P. Hanssen er af Natur Realpolitiker og Statistiker, bryder sig mindre om Talens Form end om dens Ideer, af Temperament og Lynne sangvinsk. En energisk Natur, der hellere gaar lige paa, end han forklæder sine Hensigter.

H. P. Hanssen har i de sidste Aar faaet en Del af sin Gjerning udenfor Nordslesvig, nede i Berlin. Her finder han Vejen anvist og Taktikken fastslaaet af Gustav Johannsen.

Den Evne til at passe sig til og indrette sig efter Forholdene, som ifølge

Naturvidenskaben er en af de allernødvendigste Forudsætninger for, at Planter under ændrede Naturomgivelser kan fortsætte deres Liv, og som Nordslesvigerne har maattet erhverve sig, finder sit typiske Udtryk i Gustav Johannsen. Hans Livsførelse, hans Betydning for det danske Flensborg, hans Lune og hans hjemlige Virksomhed er skildret saa tidt, at det ikke her skal gøres om igjen. Men om hans Politik i Rigsdag og Landdag skal siges et Par Ord. Han har dybt forstaaet, at

Haderslev Dam.

Nordslesvigs Skæbne — næst efter Folkets egen indre Styrke — er afhængig af Tysklands Frisind, Forstaaelse og gode Vilje til at gjøre Ret mod de smaa fremmede Nationsdele, som findes inden for Tysklands Grænser. Han tror paa, at der i det tyske Folk lever et ikke ringe Frisind og Retsind; hans Arbejde gaar ud paa at vinde Øre og Tillid hos dette Sindelags Førere, i den sikre Tro paa, at de retsindede og humanttænkende Elementer i det tyske Folk tidlig eller sent vil faa den Magt, de nu savner. Alle Danske vil dele hans Ønske om, at den danske Nationalitets Ret maa vinde frem ikke imod, men ved det tyske Folk. Maatte Fremtiden vise, at vi ogsaa alle maa dele hans Tro paa, at dette vil ske!

Den lille nordslesvigske Folkedels Evner maales ikke blot efter, hvad Styrke de derovre udfolder. Det Tilskud, de i den sidste Menneskealder har givet til vort Liv heroppe i Kongeriget, bør ogsaa regnes den til gode. Før nævnte vi Nielsen-

HENNING MATZEN.

A. PESCHCKE KØEDT.

F. FALKENSTJERNE.

A. D. JØRGENSEN.

Tystofte. Der kan nævnes Hundreder paa andre Omraader. Blot fra det ene Felt, Politik, og fra den allersydligste danske Strimmel har vi haft fremtrædende Mænd i begge vore Partier. I Professor Matzen, en Angelbo, med den voldsomme Fremhæven af Kongemagtens Rolle, finder vi den gamle slesvigske Folkeoverbevisning igjen: »E Kung skal sjel vær severin.« Grosserer Peschcke-Køedt, Frihandelens

Talsmand, er et ægte Skud af gammel flensborgsk Handelsaad. Og den stille, kloge Falkenstjerne bar uudsletteligt Præget af den Bekymring for vort Folks Fremtid, som 1864 vakte i de fineste Sind, men ogsaa af den Kjærlighed til vort Land og den Tro til vor Fremtid, som var Flensborgdrengen en medfødt Natur.

Det sidste Billede af Sønderjyder skal være A. D. Jørgensens, Sønderjyllands Historiker, dets Fortids Elsker, dets Ungdoms Ven. Hans Valgsprog var de Linier, som staar paa en af de gamle Forkæmperes Grav:

Altid det dages paany,
hvor Hjerterne Morgen vente.

Piger fra Rømø.

Sædemanden paa den pløjede Ager.
Efter Prof. F. VERMEHRENS Maleri.

DEN ØKONOMISKE UDVIKLING I DANMARK I DET SIDSTE SLÆGTLED.

AF

MARCUS RUBIN.

I.

Det nuværende Kongerige Danmark, uden Færøerne, Island og Grønland og uden de vestindiske Kolonier, havde faa Aar før Krigen i 1864 — ved Folketællingen i 1860 — 1,600,000 Indbyggere. For Aaret 1900 anslaaes Kongerigets Befolkning til 2,400,000, og saaledes er Befolkningen altsaa nu en halv Gang større, end den var for fyrretyve Aar siden.

Vi mistede i 1864 de tre Hertugdømmer med et Areal paa ca. 330 Kvadratmil og en Folkemængde paa ca. 1 Million (deraf Slesvig 160 Kvadratmil med 400,000 Indb.). Men idet Danmarks Befolkning siden da er stegen med godt 800,000 Mennesker, have vi altsaa indvundet fire Femtedele af den Befolkningsmængde, der berøvedes os ved Tabet af Hertugdømmerne, og Tilvæksten omfatter en mindst fire Gange saa stor dansk Befolkning som den, vi mistede.

Nu kunde man mene, at Forøgelsen var stærkt paavirket af Indvandring fra Sønderjylland til Danmark efter 1864. Det er imidlertid vel rigtigt, at en Del danske Embedsmænd i Hertugdømmerne og en Del Sønderjyde: kom til Kongeriget, men denne Indvandring har i Virkeligheden været uden stor Betydning for Forøgelsen af Danmarks Befolkning. I hvert Fald er der i de sidste fyrretyve Aar vandret langt flere Mennesker bort fra Danmark, end der er kommet ind enten fra Hertugdømmerne eller andet Steds fra. Thi fra 1860 til 1900 er der født i Danmark noget over en Million Mennesker mere, end der er død. Dette Tal er bleven formindsket med et Par Hundrede Tusind, der i samme Tidsrum er rejst oversøisk. Vi komme saaledes tilbage til de 800,000, hvormed Landets Folketal er bleven forøget, og man vil altsaa se, at Indvandringen fra Hertugdømmerne, Sverige og det øvrige Europa maa være bleven opvejet af en lige saa stor Udvandring (foruden den oversøiske).

Selvfølgelig er det paa en Maade urimeligt at sige, at vi have indvundet Hertugdømmernes Befolkning inden for vore egne Grænser, thi denne Tilvæxt havde vi vel faaet alligevel, og saa havde vi, uden 1864, desuden haft Hertugdømmerne plus deres Tilvæxt. Men det er dog ikke uden Betydning at huske, at hvad Monarkiet den Gang omfattede baade af dansk og af tysk, det har Kongeriget næsten nu udelukkende af dansk, og ligesaa betydningsfuldt er det at erindre, at idet der paa det samme Territorium, hvor der i 1860 levede 100, nu lever 150 — og det, som nærværende Fremstilling vil vise, mindst lige saa godt som de 100 — er dette et kraftigt Vidnesbyrd om Lands og Folks økonomiske Trivsel. Vi sige paa det samme Territorium, men det mærkeligste er saa endelig dette, at det er det samme og dog ikke det samme Territorium. Redegjørelsen for dette Forhold skal danne Begyndelsen til vor Undersøgelse.

II.

Det var afdøde Dalgas og hans Medkæmpere, der stillede det Krav, at vi ved Hedernes Opdyrkning skulde gjenvinde Slesvig — altsaa, ligesom med Hensyn til Befolkningen, indvinde det tabte indenfor Kongerigets Grænser.

Der var en Tid, da man mente, at der virkelig ved Nyplantninger af Skov, Inddæmninger, Udtørringer, Inddragning til Agerland etc. blev vundet 4 Kvadratmil om Aaret fra ubrugbart til brugbart Land, og i saa Fald vilde vi jo i de fyrretyve Aar netop have faaet Slesvigs 160 Kvadratmile igjen. Men dette Tal er utvivlsomt for højt, og med Sikkerhed tør vi kun regne med Halvdelen. Naar vi ikke vide fuld Besked om Tingen, er det, fordi man fra Opgjørelse til Opgjørelse af, hvor meget vi have fravristet Heder og Sandstrækninger, Kær, Moser og Søer m. v., ikke have faaet nøjagtige Tal eller saadanne, som lod sig sammenstille med hinanden. Fællede og Overdrev, Kær og Moser glide over i hinanden og adskilles ikke altid paa samme Maade ved Tællingerne; Skovarealer, ubevoxede Skovarealer, Sandstrækninger have indbyrdes flydende Grænser. Dertil kommer, at netop den ubenyttede Jord tages mere paa Slump ved Angivelserne end den, hvor hver Plet er noget værd — derfor véd man mindre god Besked om Størrelsen af den.

Men lad os foreløbig se paa to Aar, hvor Sammenligningen er ført nøje igjennem.

For Aarene 1888 og 1896 haves følgende Opgjørelse:

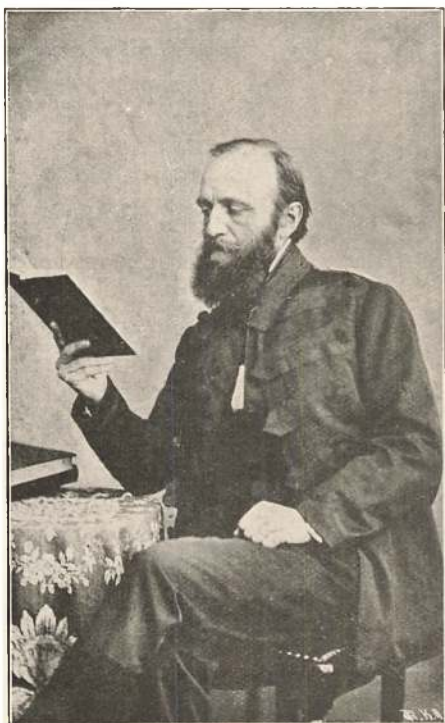
Arealer anvendte til							
	Ager og Eng	Kær, Fællede og Tørvemoser	Bepantede Arealer (Skove og Haver)	Ubeplantede Skovarealer	Forstrande og Sumpe, Stenmarker, Heder, Lyng- bakker, Klit og Flyvesand	Veje, Bygge- grunde og Vandarealer	Ialt
	Tdr. Land	Tdr. Land	Tdr. Land	Tdr. Land	Tdr. Land	Tdr. Land	Tdr. Land
1888	5,009,000	402,000	443,000	20,000	855,000	231,000	6,960,000
1896	5,097,000	309,000	514,000*)	51,000	739,000**)	261,000	6,971,000
	+ 88,000	÷ 93,000	+ 71,000	+ 31,000	÷ 116,000	+ 30,000	+ 11,000

*) Deraf Haver, Læplantninger, Hegn og Planteskoler 76,000 Tdr. Land.

***) Deraf Heder, Lyngbakker, Klit og Flyvesand 711,000 Tdr. Land.

For det første se vi heraf, at i 1896 have vi et Totalareal, der er 11,000 Tdr. Land større end i 1888. Dette skyldes imidlertid kun delvis Realiteter — større Landindvinding end Landeformindskelse —, delvis skyldes det nøjagtigere Beregninger. Danmarks hele Areal er saaledes nu 6,971,000 Tdr. Land eller $698\frac{2}{5}$ geogr. Kvadratmil.

Hovedinteressen ved Oversigten knytter sig imidlertid til Plus'ernes og Minus'ernes indbyrdes Forhold. Herved ses det nemlig, i hvilken Grad man, paa

E. M. DALGAS.
Efter Fotograf.

Bekostning af Kær, Fællede, Moser, Sumpe, Heder, Flyvesand o. s. v., har indvundet Areal for Ager, Eng og Skov. Ogsaa foran de »uboplantede Skovarealer« staar der Plus; det er Arealer, bestemte til Tilplantning, men som ganske vist endnu væsentligst ere Hede- og Klitstrækninger, og det er vel derfor tvivlsomt, om man endnu ret tør regne dem til »indvundet« Jord. Endelig finde vi ogsaa Plus foran »Veje, Byggegrunde og Vandarealer«; man har maattet tage disse meget forskelligartede Arealer sammen, fordi Opgivelserne for 1888 ingen Adskillelse gjorde imellem dem; at der har været Tilvæxt i Veje (ny Jernbanestrækninger f. Ex.) og Byggegrunde er jo ikke mærkeligt, men der kan ogsaa ved Inddæmninger fra Havet være tilvejebragt Indsøer, der saaledes have forøget Vandarealerne.

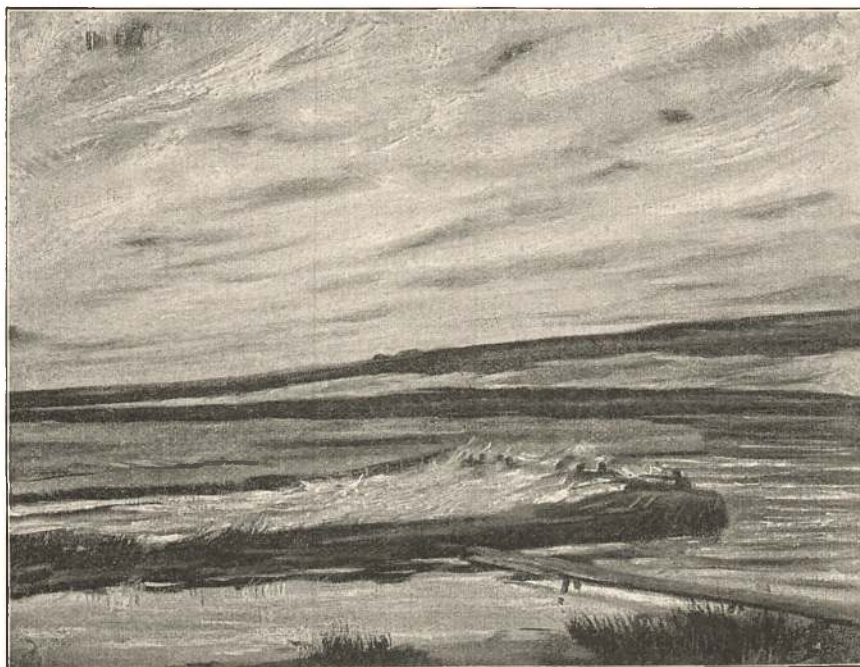
Alle Plus'erne tilsammen udgjøre 220,000 Tdr. Land eller ca. 22 Kvadratmil, men da kun en Del af de »uboplantede Skovarealer« og af Vejarealerne m. m. tør regnes som virkelig Kulturtilvæxt, maa vi trække nogle Kvadratmil fra. Vi faa da som Resultat, at fra 1888 til 1896 er der fra ubenyttet til benyttet Areal i Danmark indvundet ca. 20 Kvadratmil.

Nu kunde man jo mene, at naar der i otte Aar indvindes 20 Kvadratmil, indvindes der i fyrretyve Aar 100, hvilket vilde være et simpelt Reguladetrykke. Men dette er næppe rigtigt, Udviklingen tør ikke forudsættes at have været ensartet i den hele Tid. Hvad man derimod kan gaa ud fra er, at Skovarealet er steget fra ca. 30 til ca. 50 Kvadratmil, og at Ager- og Engarealet mindst maa være forøget med 60 Kvadratmil. Vil vi altsaa regne med 80 Kvadratmil som Minimumsforøgelse

i de fyrretyve Aar, bliver atter mindst de tre Fjerdedele at anse som Erobring fra Hederne samt fra Klitter og Flyvesand m. m., den ene Fjerdedel fra Havet, Søer, Forstrande, Sumpe, Overdrev, Kær og Fælde m. v.

III.

Saaledes have vi i selve det egentlige Danmark — og mest i Nørrejylland — faaet halve Sønderjylland tilbage. Dog er det ædrueligst at mindes, at da hele

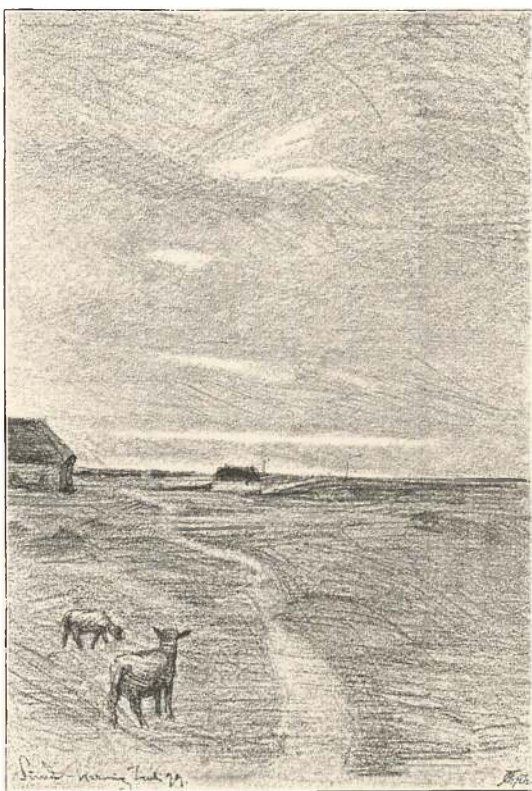
Et Stigbord til Engkultur paa den jyske Hede.

Efter en Tegning af VALD. NEIENDAM.

Verden er gaaet stærkt frem siden 1860erne, have vi kun holdt Trit ved ogsaa at avancere. Dersom det her var vor Opgave — hvad det ikke er — at skildre Gangen i vort Næringsliv siden 1860erne, og vi skulde have gjort Rede for Prisstigning og Prislefald, Forretningsopsving, med Følgerne af Milliarderne og af Opfindelser, dernæst Svindel, Tilbageslag, nyt Liv, normale og abnorme Tilstande etc., da vilde vi have set, at Danmark i det væsentligste har fulgt i det øvrige Europas Spor, har været vidt fremskreden paa nogle Omraader, tilbage paa andre, gjort Mirakler paa intet. Og i hvert Fald — hvad der gjælder om Folketallet, gjælder ogsaa om Arealet — man havde vel i Kongeriget opnaaet de samme Resultater som nu, selv om den haarde Amputation i 1864 ikke var foregaaet, og saa havde vi jo desuden havt de tre

Hertugdømmer, ogsaa med deres Fremskridt, som vi nu have mistet. Endelig maa det erindres, at selve de Kvadratmil, vi have indvundet som en Art erobret Jord, selvfølgelig ikke er Jord af første Sort, ja at endog meget deraf, trods al Anvendelse af Tid og Møje og Penge, er af tvivlsomt Værd og endnu kan forvolde os mange Skuffelser.

Imidlertid, saa megen Trøst have vi Lov at hente fra vor fredelige Erobring

Hedeparti ved Herning.
Efter Tegning af VALD. NIELSEN.

af ny eller fornyet Jord, at den vidner om, at vi saa langt fra sattes i Knæ ved 1864, at dette Aar snarere synes at have lagt forøget Kraft i vort Arbejde; Modgangen kuede ikke vore økonomiske Kræfter, men gjorde dem spændstigere. Det Faktum staar uimødsigeligt, at i den Del af Monarkiet, vi bevarede, det gamle Kongerige, tiltog Befolkningen rigeligt — og den gjorde sig Jorden underdanig.

Forholdet mellem Befolkningen og dens Jord er ingenlunde heller udtømmende bestemt ved en Angivelse af, hvor meget unyttet og udyrket Jord der er bleven beplantet eller dyrket. Hertil kommer selve den bedre Behandling af al, baade gammel og ny Jord. Man behøver blot at nævne det betydelige Kulturarbejde, der er udført ved Dræning og Merg-

ling, et Arbejde, som stadig fortsættes overalt, hvor det er nødvendigt. Men desuden hører jo herhen hele den øvrige fremmeligere Behandling af Jorden, endvidere af Jordens Produkter, og saa af alt det, der knytter sig til Jorden og Landbruget, Husdyrene, Husdyrprodukterne o. s. fr. — Hvad Udbyttet har været af denne Flid, skulle vi fortælle lidt om i det følgende.

Vore Læsere véd sikkert, at Statistikken hvert Aar søger at erfare, hvor meget Høsten udgjør i Mængde og hvor meget i Værdi. Undersøgelser af den Art

have været foretagne fra Midten af 1870erne, og man har derigjennem Kundskab om, hvor meget der aarlig fra 1875 til Dato har været høstet af Korn, af Rodfrugter og af Hø. De tilsvarende Ager- og Engarealer ere fra 1871 til 1896 forøgede med ca. 61 Kvadratmil. Arealerne med Rug, Havre og Blandsæd ere nemlig i alt stegne med ca. 36 Kvadratmil, Rodfrugtarealerne med ca. 16 Kvadratmil og Høarealerne med ca. 24 Kvadratmil; derimod er Hvede- og Bygarealet hver aftaget med ca. 4 Kvadratmil, og Arealerne med Boghvede, Bælgsæd og Raps i alt med ca. 7 Kvadratmil. Høstudbyttet udgjorde aarlig i Aarene 1875—78, sammenlignet med 1895—98 — vi sammenligne et Firaar med et Firaar for at udligne Tilfældighederne — følgende Beløb:

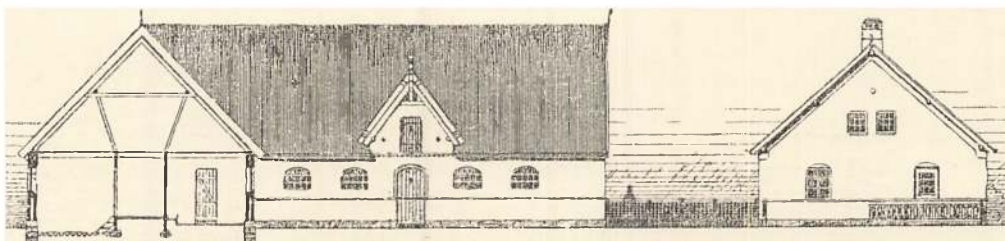
	1875—78 gjennemsnitlig aarlig	1895—98 gjennemsnitlig aarlig
Hvede..... Tdr.	1,207,000	862,000
Rug	4,091,000	4,605,000
Byg..... —	5,420,000	5,325,000
Havre	7,287,000	9,844,000
Blandsæd til Modenhed..... —	978,000	2,734,000
Boghvede, Bælgsæd, Raps..... —	629,000	227,000
Kartofler..... —	2,685,000	5,009,000
Foderroer..... —	3,686,000	32,706,000
Sukkerroer..... Centner	»	6,956,000
Agerhø..... Læs à 1000 Pd.	951,000	1,977,000
Enghø..... —	1,160,000	1,244,000

Af disse Tal ses det, at Hvedeudbyttet i de tyve Aar fra 1875—78 til 1895—98 er gaaet ned med henved en Tredjedel, at der endvidere er en ringe Nedgang i Bygudbyttet og en ganske betydelig i Boghvede, Bælgsæd og Raps, men at der er en stor Opgang i de andre Høstudbytter. Mængden af Kartofler og Mængden af Agerhø er omtrent steget til det dobbelte, af Foderroer til det nidobbelte, af Sukkerroer fra (næsten) intet til 7 Mill. Centner. Gjøre vi disse sidste til Tdr. og sammenligne de øvrige Tal, faa vi følgende Oversigt:

	1875—78	1895—98
	gjennemsnitlig	gjennemsnitlig
	aarlig	aarlig
Korn..... Mill. Tdr.	19.6	23.6
Kartofler..... —	2.7	5.0
Rodfrugter..... —	3.7	36.2
Hø..... Mill. Læs	2.1	3.2

I Aaret 1898 var den samlede Værdi af Høstudbyttet ca. 330 Mill. Kr. Heri er saa hverken medregnet den Halm, der faas af Kornet, eller det Udbytte, Græs-

markerne give (hvorimod, som det ses, Høet er medregnet).*) Disse 330 Mill. ere Udbyttet af et anvendt Areal paa 3,300,000 Tdr. Land, hvad der altsaa giver 100 Kr. pr. Td. Land. I Midten af 1870erne var det anvendte Areal en Syvendedel mindre end nu, og Udbyttet pr. Td. Land ligeledes ca. 100 Kr., Høstens Værdi var altsaa ialt en Syvendedel mindre end nu. Men havde vi haft samme Priser nu som den Gang, da havde vort Udbytte nu ikke været 100, men 125 Kr.

Bygninger til en Mønster-Bondegaard paa 60 Tdr. Land.

Efter Byggeplaner til Bøndergaarde og Huse, udg. af det kgl. danske Landhusholdningsselskab.

pr. Td. anvendt Areal. Det er næppe for meget sagt, at naar vi i 1870erne kunde gjøre Regning paa en Høst til en Værdi af 280 à 290 Mill. Kr., saa vilde vi nu med de samme Priser som den Gang have haft et Udbytte af 410 à 420 Mill. Kr., eller ikke langt fra en halv Gang mere nu end da.

At man, uagtet de ny Jorder, der siden 1870erne ere inddragne til Dyrkning, som Regel ere af ringere Art, end hvad der alt forefandtes til Dyrkning i 1870erne, dog gjennemsnitlig, for hele Landet, vilde have haft større Udbytte pr. Td. Land nu

*) Tages Halmen med, kan Høstværdien for 1898 anslaas til henved 400 Mill. Kr.

end da, dersom Priserne havde holdt sig, er selvfølgelig al Ære værd; det vidner om, hvor meget der er kostet af Arbejde og Penge paa vor Jord for at forøge dens Ydeevne. Men faktisk stiller det sig jo altsaa saaledes, at Indtægten pr. Td. Land er den samme nu som den Gang, og en stor Del af Arbejdsudbyttet er altsaa paa en Maade gaaet tabt paa Grund af de faldende Priser. Allerede herved forstaaer man de langt vanskeligere Forhold, Landbruget nu maa arbejde under end i 1870erne.

Vi véd alle, at samtidig med de nedadgaende Kornpriser gik Danmark over fra at være kornudførende til at blive kornindførende, og at man saa energisk paa-begyndte Landbrugets intensive Drift, at dets Produktion og Udførsel af Kreaturer og af Slagteri- og Mejeriprodukter saa at sige blev vor Hovednæring. Men der krævedes hertil et saa stort

Apparat, saa betydelige Udlæg til Bygninger, Maskiner, Transportmidler etc., at den tiloversblevne Fortjeneste stærkt afknap-pedes derved, hvad der end yderligere blev Til-fældet ved de hyppige For-ændringer i Driften, der nødvendiggjordes af vore Nabolandes Importhin-dringer eller -Forbud. Vil

Landøkonomisk Forsøgslaboratorium ved Kjøbenhavn.

man til alt dette føje høj Arbejds-løn, Forrentning af Kjøbesummer eller Arveudlægs-beløb, beregnede paa høje Produktpriser og forholdsviis smaa Produktionsomkost-ninger — medens nu det omvendte er bleven Tilfældet —, endelig Tilvanthed til et Forbrug i opadgaende Tider, der har skullet presses ned i mindre gunstige, saa har man her Grunden til Landboernes Klager og Landejendommenes Prisfald. Man vil da ogsaa forstaa, at de kunne forenes med Landbrugets overordentlige Fremskridt og med Forøgelsen i Mængde og Godhed af de fremstillede Produkter, hvad enten disse tilhøre det umiddelbare Landbrug eller de Halv- eller Helfabrikationsvirksomheder, der ere satte i Forbindelse med Landbruget.

Fra anden Halvdel af 1840erne, da Prisen pr. Td. Gaardhartkorn (d. e. for Ejendomme paa mindst 1 Td. Hartkorn) var ca. 2300 Kr., til anden Halvdel af

1860erne steg Prisen til noget over det dobbelte. Og denne Prisstigning vedblev, indtil man i 1884 naaede Kulminationen med 7500 Kr. pr. Td. Hartkorn. Udelader man her Besætning og Inventar, faar man ca. 6700 Kr. som Pris i 1884 for en Td. Hartkorn, og overfor dette Tal kan man nu, en femten Aar efter, næppe sætte en højere Gjennemsnitspris paa Gaardhartkornet end ca. 5300 Kr. pr. Td. Dette giver altsaa et Prisfald af en Femtedel. Nu vil det indses, at naar Værdien af Landets Gaarde i Løbet af et halvt Slægtled gaa: en Femtedel ned, er

Roeoptagning.
Efter N. P. Mols' Maleri.

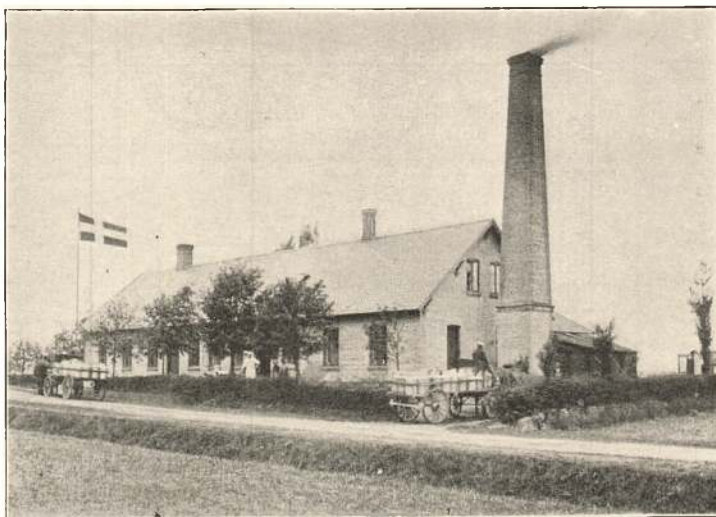
dette en meget alvorlig Sag. Og et saadant Gjennemsnitstal dækker endda over meget, som i det virkelige Liv ser adskilligt værre ud. Hvis alle Gaarde vare gaaede ned i Pris gjennemsnitlig med $\frac{2}{10}$, men i en Skala, der bevægede sig fra $\frac{1}{10}$ til $\frac{3}{10}$, saa vilde der allerede være Klage fra dem, hvor Nedgangen var mindst, men det vilde være nær ved Kalamitet, hvor Nedgangen var 30 pCt. Og i Virkeligheden er Forholdet det, at medens Gaardene paa fra 1—2 Tdr. Hartkorn i Løbet af de sidste 15 Aar ere gaaede ned med ca. 10 pCt. i Værdi, ere Gaardene paa over 12 Tdr. Hartkorn gaaede ned med ca. 30 pCt.

Altsaa, samtidig med et overordentligt Opsving i vort Landbrug er fulgt en saadan Forhøjelse i Udgifterne og et saadant Prisfald paa mange af Produkterne, at

Ejendommene ere faldne i Værdi, og at Ejerne have maattet anvende megen Flid og megen Økonomi for at holde Tingene gaaende.

Nød lærer imidlertid nøgen Kone at spinde, og netop de trange Tider have medvirket til Landbrugets Opsving, have lært hver Mand — ogsaa, og maaske mest, den lille Mand — at udnytte alle Chancer. De samme Aaringer, der have set Prisfaldet, have derfor ogsaa været Vidne til Opkomsten af den store Rodfrugtkultur til Industri- og Foderbrug, have set Kreaturmængden forøges, Fjerkrævlen blive en Sag af Betydning, Andelsmejerier og Andelsslagterier brede sig Landet over. Den intensive Drift er bleven gennemført med en Energi, som nogle mene maaske endog nu og da skyder over Maalet; en stærkt gødet Jords Produkter omsættes i Dyrene, og Dyrenes Produkter udbydes at-

ter til Salg. Hver enkelt Mand yder sin »Andel« til Salgsmængden, og jo mere man kan passe alt selv, arbejde selv med Familie og med den mindst mulige fremmede Hjælp — hvad der ikke udelukker Leje af eller Part i maskinel Drift — des

Et Andelsmejeri.

billigere og givtigere bliver Arbejdet, medens Produktet lige saa vel afsættes fra den lille Gaard som fra den store, fordi alt gaar i samme Beholdning, og de mange Bække smaa danne den store Aa, der atter iler afsted mod de store Have. Derfor ere de smaa Ejendomme mere værdifulde pr. Td. Hartkorn end de store, derfor ogsaa Prisfaldet mindst for dem. Det sidste Aar, for hvilket vi have udførlige Oplysninger, er 1897, og for dette Aar véd vi ogsaa, hvor meget der solgtes af Hartkorn fra $\frac{1}{4}$ til 1 Td. I alt solgtes i dette Aar 4200 Tdr. Hartkorn i Ejendomme paa $\frac{1}{4}$ —4 Tdr. og 4200 Tdr. Hartkorn i Ejendomme paa 4 Tdr. og derover. Hvad var nu Prisen paa disse Ejendomme? Salgsprisen pr. Td. Hartkorn udgjorde for Ejendomme paa

$\frac{1}{4}$ —1 Td. Hartkorn	8000 Kr.
1—2 — —	6300 —
2—4 — —	5300 —
4 Tdr. og derover	4800 —

Saa stor er altsaa Forskjellen, og medens vi for Ejendommene under 4 Tdr. Hartkorn finde samme gjennemsnitlige Pris ved Salgeree i 1896 som i 1897, faa vi for Ejendomme paa 4 Tdr. Hartkorn og derover en gjennemsnitlig Pris i 1896 af 5000 Kr., altsaa et Prisfald paa et Aar af 4 pCt.

Netop paa Grund af Forøgelsen i Kvæghold m. m. vilde vi derfor ikke heller have fundet saa stort et Prisfald i Ejendommene, hvis vi havde taget Besætningerne med, thi disse ere stegne stærkt i Antal og Værdi. Landets Kreaturstyrke ses af følgende Tal, der ikke blot angive Forholdene nutildags, men ogsaa et Par Slægtled tilbage i Tiden, til den første almindelige Kreaturtælling her i Landet:

	Heste og Føl	Hornkvæg og Kalve	Faar og Lam	Svin og Grise	Høns	Ænder, Kalkuner, Gæs
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Stkr.
1838	325,000	855,000	1,645,000	235,000	—	—
1866	353,000	1,194,000	1,875,000	382,000	—	—
1888	376,000	1,460,000	1,225,000	771,000	4,592,000	890,000
1898	449,000	1,743,000	1,074,000	1,179,000	8,748,000	1,066,000

Naar man undtager Nedgangen i Tallene paa Faar og Lam, træffe vi jo ellers overalt Stigning. Sammenligne vi Nutiden med Tiden for 60 Aar siden, finde vi over det dobbelte Antal Stkr. Hornkvæg og mere end fem Gange saa mange Svin og Grise; at tilmed hvert enkelt Dyr er af adskillig bedre Beskaffenhed nu end da, vil næppe nogen betvivle. Men ogsaa fra for 30 Aar siden er Fremskridtet meget betydeligt, og gaa vi endelig til en Sammenligning af Kreaturholdet 1888 med 1898, finde vi, at i Løbet af et Tiaar er Tallet saavel paa Heste som paa Hornkvæg steget med en Femtedel, paa Svin og Grise med over halvtreds Procent og paa Høns til det dobbelte. Som Helhed kan det siges, at Husdyrholdet i det sidst forløbne Tiaar er forøget med en Fjerdedel.

Vare Priserne ikke gaede ned i det sidste Decennium, havde vel denne Forøgelse af en Fjerdedel repræsenteret en Sum af en 100 Mill. Kr. Dette Beløb naas ikke nu. Men hvad der mangler, udfyldes vistnok rigeligt ved den stedfundne Forøgelse i Værdien af Inventar (f. Ex. Maskiner og Redskaber), hvilket heller ikke er medregnet ved Opgjørelsen af Salgspriserne, eftersom disse jo her ere angivne for Ejendommene »uden Besætning og Inventar«. Nu var allerede i 1888 Hartkorns-

Etatsraad, Prof. S. H. O. BAGGE,
Lektor ved Landbohøjskolen 1844—89.

Konferensraad E. TESDORPF
til Ourupgaard.

Kaptajn J. C. LA COUR,
Stifter af Landbohøjskolen ved Lyngby.

Prof. B. S. JØRGENSEN,
Præsident i Landhusholdningsselskabet 1855—83.

priserne faldne saa meget, at Prisfaldet fra 1888 til 1898 for alle Landets Jorder, uden Besætning og Inventar, ikke kan sættes højere end til 100 Mill. Kr., og regner man Ejendommene med Besætning og Inventar baade da og nu, vil Værdien altsaa kunne anslaaes ens. Men i de ti Aar er der jo sat overmaade mange Penge i Ejendommene, ikke mindst netop til Besætning, Maskiner o. s. v., og naar alligevel Ejendomspriserne alt i alt maa antages at være ens, saa betyder dette altsaa et klækkeligt Tab for Ejerne — et Tab, der dog, som sagt, kun har været forholdsvis ringe for de smaa Gaarde og maaske slet ikke har fundet Sted for Husmandsbrugene.

IV.

Den Forandring, der er foregaaet i Landbrugets Drift, viser sig, som alt sagt, bl. a. i Mængden og Arten af de Produkter, vi nu ombytte med Udlandet, i Forhold til tidligere Tider. Endnu saa langt som ned i 1880erne vare vi et kornudførende Land, d. v. s. udførte mere Korn, end vi indførte. Nu er det omvendt; fra henved Midten af 1880erne og til Dato er vor Overskudsindførsel af Korn stegen fra Aar til Aar. Den udgjør nu for ca. 50 Mill. Kr. aarlig, hvoraf, karakteristisk nok, godt Halvdelen for Majsindkjøb. Vi have desuden en Overskudsindførsel af Foderstoffer, Frøsorter og Gødningsmidler paa ca. 25 Mill. Kr. Men overfor disse 75 Mill. Kroners Overskudsindførsel finde vi for Landbrugets Exportvarer en Overskudsudførsel af 175 Mill. Kr., saa at der altsaa i alt bliver 100 Mill. Kr. tilovers.

Vor Udvikling i det sidste Slægtled har været den: Vi havde Overskudsudførsel af uformalet Korn og fik efterhaanden Merindførsel deraf; selv efter at denne var begyndt, vedblev vi dog en lang Tid at have Overskudsudførsel af formalet Korn, men ogsaa her gik vi tilbage og blev merindførende. Samtidig er der for saa vidt sket en lignende Bevægelse paa Kreaturvarernes Omraade, som vor Overskudsudførsel af levende Dyr paa Grund af de Hindringer, Udlandet har lagt i Vejen derfor, er bleven mindre (af levende Svin er den helt ophørt), og vor meste Kraft er nu koncentreret paa Exporten af Madvarer af Dyr: Kød, Flæsk, Smør, Æg m. v. Vor Overskudsudførsel af Kød og Flæsk — der nu omtrent er steget saa meget som vor Overskudsudførsel af levende Dyr er gaaet tilbage — har en Værdi af ca. 57 Mill. Kr.; Overskudsudførselen af levende Dyr har en Værdi af 13 Mill. Kr. Samme Værdi, 13 Mill. Kr., har Overskudsudførselen af Æg! Værdien af vor Overskudsudførsel af Smør er 100 Mill. Kr.

Da Tallene for Smør- og Ægexporten frembyde en særlig Interesse, skulle vi meddele dem for den hele Periode fra 1860erne til Dato. — Overskudsudførselen udgjorde af

	Smør Mill. Pd.	Æg Mill. Stykker
1865—67 gennemsnitlig aarlig	9	1
1875—77 — —	23	25
1885—87 — —	32	89
1895—97 — —	91	173
1898	112	241

Det er let at se, at i Midten af 1890erne spillede Ægexporten saa godt som ingen og Smørreexporten en meget beskednen Rolle. Ti Aar længere frem i Tiden har Bevægelsen begyndt at tage Fart; men den stærke Opgang skulde dog først komme senere, og vi staa nu ved en næsten fem Gange saa stor Smør- og en næsten ti Gange saa stor Ægexport som i Midten af 1870erne!

Denne Stigning betyder aabenbart en hel Revolution i Produktionsforholdene, ganske særlig for Smørrets Vedkommende. Men det ejendommelige er, at medens Landbrugets hele Overskudsudførsel, som vi saa, nu er 100 Mill. Kr., havde man paa

det nærmeste samme Overskudsbeløb, nemlig mellem 90 og 100 Mill. Kr., i Midten af 1870erne. Mere end Halvdelen af sidstnævnte Overskud fremkom imidlertid ved Udførsel af levende Dyr og uformalet Korn, altsaa uden Nutidens Industri. Endvidere var det hele Omsætningsbeløb ikke halvt saa stort som nutildags; nu udføre vi af Landbrugsprodukter o. l. for 250 Mill. Kr. og indføre for 150 Mill. Kr., omsætte altsaa for 400 Mill. Kr. for at vinde 100; men i 1870erne omsattes der for knapt Halvdelen, altsaa havde man ogsaa kun Brug for den halve Handel. Atter heraf fremgaar det, at der nutildags kræves et langt større Apparat og dermed følgende Arbejde end i 1870erne for at opnaa samme Overskud som da. Vi have

N. J. FJORD.

Efter et Litografi.

holdt Stillingen overfor Udlandet trods al Konkurrence og alle Afspærringer, men ved forøget Arbejde og forøgede Udgifter.

Ved Beregningen af Indførselsværdierne før og nu have vi ikke kunnet tage Hensyn til Indførselen af Landbrugsmaskiner, fordi disse ikke kunne udskilles fra andre Maskiner, men ogsaa dette er jo en forøget Udgiftspost. Paa den anden Side har ogsaa den forøgede Maskinbenyttelse været Landmanden til megen Gavn. En stor Udgiftsforøgelse for Landmanden har ligeledes, som allerede nævnt, den højere Arbejdsløn paa Landet været, men Lyssiden her er da rigtignok, at den er kommen den store Landarbejderbefolkning til gode (jfr. nedenfor). Endvidere er Forøgelsen af Landbrugsindustrien og Landbrugsomsætningen bleven til stor Fordel for andre Samfundsklasser, som herved, baade for Industriens (ogsaa den hjemlige Maskinindustri), for Handelens og Skibsfartens Vedkommende, have faaet udvidet Virksomhed. Dette forklarer for en stor Del, at Byerne have kunnet bære det sidste Slægtleds betydelige Tilvæxt i Folketal. I hvor høj Grad Bybefolkningen har taget Broderparten af Befolkningstilvæksten, vil ses af følgende Oversigt, hvor vi til Bybefolkningen henregne Indbyggerne i Kjøbenhavn, Frederiksberg, Sundbyerne og Utterslev samt i alle Kjøbstæder og Handelspladser, til Landbefolkningen den øvrige Indbyggermængde:

	1860	1880	1900
Bybefolkningen	382,000	565,000	922,000
Landbefolkningen . . .	1,226,000	1,404,000	1,478,000
Tilsammen . . .	1,608,000	1,969,000	2,400,000

Disse Tal vise, hvorledes over de to Tredjedele af den hele Tilvæxt fra 1860 til 1900 er kommet Bybefolkningen til Gode, saa at den fra at udgjøre henimod 25 pCt. nu udgjør henimod 40 pCt. af den hele Befolkning. Men hertil kommer endnu følgende Momenter. Den egentlige Bybefolkning er i Virkeligheden nutildags langt større end ovenfor anført, thi flere af de øvrige af Kjøbenhavns Nabokommuner og mange andre Landkommuner have en rent byagtig Karakter. Dernæst fremgaar det af ovenstaaende Angivelser, at fra 1880—1900 er Landbefolkningen tiltaget langt mindre, Bybefolkningen langt mere end fra 1860—1880, og denne Bevægelse fortsætter sig, saa at nu for Tiden næsten hele den aarlige Tilvæxt kommer Bybefolkningen, næsten intet Landbefolkningen til Gode, idet dennes Fødselsoverskud, naar den ikke udvandrer, gaar til Byerne. Endelig er Landbefolkningen ingenlunde enstydig med den Befolkning, der giver sig af med Landbrug, eftersom der jo paa

Landet lever ogsaa alle andre Arter af Erhvervsdrivende, saa man af de ovenanførte 1,478,000 højst kan henregne $\frac{7}{10}$, ca. 1 Million, til den egentlige Landbrugsbefolkning, og se vi hen til denne alene, fandt man allerede for Tiaaret 1880—90, at den havde været i absolut Aftagende, et Forhold, der efter al Sandsynlighed ogsaa sidenhen har fortsat sig.

Landbruget har, som nævnt, i en væsentlig Grad ydet Bytilvæksten Existensbetingelser, nemlig gennem det forøgede Behov for Kræfter til den til Landbruget knyttede Industri, Handel og Skibsfart, og det har forsaavidt selv lidt derunder, som det nu klager over Mangel paa Arbejdskraft. Men til Gjengjæld har det jo saa ogsaa faaet ny Kunder, indenlandske Aftagere af dets Produkter. Sagen er altsaa den, at den større Produktmængde, Landbruget nu tilvejebringer, ingeniunde helt opluges af de større Udgifter ved Produktionen og lavere Priser ved Salget, hvad den ovenstaaende Betragtning, hvor vi kun tog Hensyn til Omsætningstallene med Udlandet, syntes at vise. Landbrugets indenlandske Marked er samtidig bleven væsentligt udvidet: de Kræfter, som bistaa Landbruget, og som Landbruget maa betale herfor, ere atter blevne dets Kjøbere. Dette maa ikke glemmes, naar Regnskabet gjøres op. Endelig bør det endnu tilføjes, at Prisfaldet ikke blot har ramt Landbrugets, men ogsaa andre Varer, og derved er kommet Landbrugerne til Gode som direkte Konsumenter af Kolonialvarer, Industriartikler o. s. v. Det samme Overskud i Penge betyder altsaa i Realiteten — baade for Landbruget og for Landet — mere end før.

Der findes saaledes mangfoldige Momenter at tage Hensyn til baade paa Landbrugets Plus- og paa dets Minusside. Utvivlsomt er det jo, at navnlig for de større Landbrugere er Stillingen bleven langt vanskeligere end før, hvad der bl. a. er gjort aabenbart ved det stærke Prisfald i deres Ejendomme; men naar det er af særlig Vigtighed at fremhæve, at en Del af de forøgede Udgifter gaa til andre Samfundsklasser, som herved atter blive ny og bedre Kunder hos Landbruget, saa er det, fordi Landbruget i sine Klager har været noget tilbøjelig til at overse Samfundets Solidaritet. Selvfølgelig kan Landbruget til Tider have trangere Kaar at kæmpe med end andre Næringsgrene — ligesom det i lange Tider har haft blidere —, det kan faktisk have højere Skatter, farligere Konkurrence o. l. Men ligesom Landbrugets Trivsel er til Fordel for Byerhvervene, er ogsaa det modsatte Tilfældet; By og Land leve af hinanden. Der har været Tider, hvor man har maattet minde Byerne om hint Ord »*pauvre paysan, pauvre royaume*«, nu er det af og til nødvendigt at minde Landet om, at da man hverken faar Korn eller Flæsk paa Brostenene, saa maa »Brostenssliderne« søge til Landet for at faa disse Varer; og jo flere der

kommer, des bedre maa det jo være. Det er Ens Kundekreds; man skal være glad ved, at den er talrig og velstillet, og man skal betragte den med Velvilje under Samfølelsens og Saminteressens Tegn.

Vi ville i senere Afsnit yderligere komme til at fremdrage forskellige Data, dels vedrørende den Industri i og udenfor Andelsvirksomhederne, der fremstiller

Et Hus til 3 Tdr. Land Middeljord.

Et Hus med Have.

Efter Byggeplaner til Bondegaarde og Huse, udg. af det kgl. danske Landhusholdningsselskab.

Landbrugsartikler, dels vedrørende Handelen med Landbrugsfor nødenheder og Landbrugsprodukter. I nærværende Sammenhæng skulle vi endnu til Slutning give nogle summariske Oplysninger om det danske Landbrugs Størrelse og Besiddelsesmaade.

11 pCt. af den danske Landbrugsjord høre til Ejendomme med under 1 Td. Hartkorn Tilliggende og 11 pCt. til Ejendomme med mindst 20 Tdr. Hartkorn; Ejendommene med fra 1—20 Tdr. Hartkorn Tilliggende have altsaa 78 pCt. af

Jorden. Ejendommene med under 1 Td. Hartkorn omfatte et Par hundrede tusind Huse, hvis Jordtilliggende kan gaa ned til saa lidt, at Huset kaldes »jordløst« (hvad der gjælder en Sjettedel af dem), men altsaa ogsaa kan gaa op indtil den nysnævnte Grænse af 1 Td. Hartkorn. De Par hundrede tusind Huse betyde dog ikke ligesaa mange »Husmænd«; man kan maaske endog regne, at ikke langt fra Halvdelen besiddes af Embedsmænd, Lærere, Kjøbmænd, Haandværkere, Fiskere o. s. v. paa Landet samt af Bybefolkning i Handelspladserne og andre byagtige Kommuner, der dog henhøre til »Landdistrikterne«. Af selve Husmændene kan for Resten en Del sidde ganske godt i det. Medens naturligvis Størstedelen har det smaat — og des ringere, jo mindre Lodden er, slet ikke at tale om Indsiddere o. l. — saa kan der f. Ex.

Efter en Tegning af R. CHRISTIANSEN.

ovre i Vestjylland sidde en Mand med mindre end 1 Td. Hartkorn og dog med over et halvt hundrede Tdr. Land brugelig Jord. Thi det var langtfra den ringeste Jord derovre, hvoraf der i sin Tid, ved Matrikuleringen, regnedes en 50 Tdr. Land paa en Td. Hartkorn; siden da er Jorden jo paa mangfoldige Steder bleven næsten en hel anden end i Fortiden, og man kan derfor paa sine halvt hundrede Tdr. Land have baade Korn og især meget Kvæg, selv om man kun er »Husmand«. — Vil man imidlertid se bort fra særlig godt eller særlig slet stillede Husmænd, tør man Landet over ikke regne en Huslod til mere end en halvfemte Tdr. Land Jord; de Husmænd, der have en saadan Lod, regne sig ikke for ilde farne. (Den ny Lov, af 24. Marts 1899, hvis Formaal er at lette Landarbejderne Adgang til at erhverve Jordlodder, bestemmer, at disse ikke maa være under 2 og som Regel ikke over 8 Tdr. Land pr. Lod).

Mere Jord have jo Besiddere af Ejendomme med mindst 20 Tdr. Hartkorn. Af saadanne Ejendomme findes der 900 med et samlet Tilliggende af 40,000 Tdr. Hartkorn; til hvert Brug hører der altsaa gjennemsnitlig ca. 45 Tdr. Hartkorn eller en 800 Tdr. Land, henved et Par hundrede Gange saa meget som til Husmandslodden.

For Gaardmændene med fra 1 til under 20 Tdr. Hartkorn pr. Brug kan dettes gjennemsnitlige Størrelse sættes til en 4 Tdr. Hartkorn eller, over en Bank, en 70 Tdr. Land. Særlig ved Gaardene har den Tendens faaet Udslag, som er gennemgaaende i det sidste Slægtled, nemlig et formindsket gjennemsnitligt Tilliggende pr. Brug. Medens saaledes Antallet af Brug paa 4--12 Tdr. Hartkorn i 1873 udgjorde 29,300 og Antallet af Brug paa 1--4 Tdr. 41,700, var det første Tal i 1895 gaaet ned til 27,300, det sidste gaaet op til 44,600. Samtlige Brug paa 1 til under 20 Tdr. Hartkorn udgjør nu et Antal af ca. 73,000, der huser Danmarks besiddende Bondestand, fra den lille Gaardejer til Proprietæren. At disse Middelbrug omfatte næsten fire Femtedele af Landets Jord — der saaledes hverken er lagt sammen til Stordrift eller »knust til Støv« — er et ejendommeligt dansk Fænomen, der, støttende sig til vor Landbrugslovgivning, hænger sammen med hele den politiske og økonomiske Udvikling i vor Historie og, ligeledes i begge Henseender, er af stor og i det væsentlige heldbringende Betydning for Stat og Samfund.

Endelig skal endnu nævnes som et Forhold af megen Rækkevidde, at for Bøndergaardene er den gamle Brugsform Fæste i Færd med at ophøre og overalt at vige for Selveje. Af alle Landejendomme paa mindst 1 Td. Hartkorn er nu kun hver 20de i Fæste mod langt over det dobbelte i Begyndelsen af 1870erne. Af Brug med under 1 Td. Hartkorn er hvert 10de i Fæste, ligeledes Halvdelen af, hvad der var i Fæste for en femogtyve Aar siden. Derimod er Fæste eller Leje i Tilvæxt blandt de »jordløse« Huse, og samtlige Huse, med Jord eller jordløse, der ere i Fæste eller Leje, udgjør det betydelige Antal af ca. 30,000.

V.

Til Landbruget — om end ikke til Agerbrug og Kvægavl — hører Mosekulturen (Tørveberedning), Skovdrift og andre lignende Virksomheder. Men kun om Skovene ville vi her give et Par Tal, fordi de frembyde særlig Interesse. Der var i 1861 her i Landet noget over 30 (32) Kvadratmil Skov, og dette Areal er

til 1896 steget med mindst halvtredsindstyve Procent, idet Skovarealet nu udgjør et halvt hundrede Kvadratmil, $\frac{1}{14}$ af Landets hele Areal. Naturligvis er det Jylland, der med Hensyn til Tilvæksten spiller Hovedrollen, idet man har ombyttet udyrkede Strækninger med Skov. Alene fra 1888 til 1896 finde vi en Tilvæxt af følgende Art:

	Øerne Tdr. Land	Jylland Tdr. Land	Danmark Tdr. Land
Bevoxede Skovarealer	3000	43,300	46,300
Ubevoxede Skovarealer	÷ 3500	34,300	30,800
	÷ 500	77,600	77,100

Paa Øerne er der saaledes vel nogen Forøgelse i Skovarealet, men en endnu større Nedgang i de »ubevoxede« Skovarealer, aabne Pletter i Skovene eller saadanne Arealer, der ere beregnede til Beplantning. Da disse Arealer paa Øerne ere aftagne mere, end de bevoxede Arealer ere forøgede, maa det antages, at Tilkultiveringen af ny Skovarealer paa Øerne i det væsentlige har kulmineret, hvorimod den store Stigning i Jylland viser, at Bevægelsen her vedvarer med usvækket Kraft. Skov og Haver m. m. fordelte sig saaledes i 1896:

	Øerne	Jylland	Tilsammen
	Tdr. Land	Tdr. Land	Tdr. Land
1. Ubeplantede Skovarealer.	7,400	43,500	50,900
2. Beplantede Skovarealer			
{ Bøg	124,700	68,400	193,100
{ Andet Løvtræ	39,000	26,700	65,700
{ Krat	4,900	8,000	12,900
{ Naaletræ	48,900	116,800	165,700
3. Læplantninger, Hegn og Planteskoler . . .	10,200	7,900	18,100
4. Haver o. l.	34,700	23,600	58,300
	269,800	294,900	564,700

Vilde man regne hele dette Areal med til Skov, fik man henvend 57 Kvadratmil. Fradrager man derimod — hvad der maaske er rigtigst — Haver og Parker (4), faar man jo kun 51 Kvadratmil, og holder man sig endelig alene til »beplantede Skovarealer« (2), faar man kun 44 Kvadratmil, ligelig fordelte mellem Øerne og Jylland.

Da Øernes hele Areal kun er godt halvt saa stort som Jyllands (ca. 240 Kvadratmil mod ca. 460 Kvadratmil), ere de altsaa næsten dobbelt saa skovrige, og indenfor deres Skove have de dobbelt saa mange Bøgetræer. Men Jylland har halvtredje Gange saa mange Naaletræer. Tager man samtlige de i Tabellen anførte

Arealer med i Betragtning, finder man — som det var at vente — ogsaa flere Haver o. l. paa Øerne end i Jylland, men langt flere ubeplantede Arealer i Jylland. Det er let at se, at Øerne have den rigere og finere Skov- og Havekultur, og, paa en Maade, den færdige, Jylland har den fattigere og simple og er i Udvikling. Men vil man være sangvinsk og stille ubeplantet i Linie med beplantet, regne et Træ for et Træ og sætte Naaletræer og Krat i Hob med Bøgeskov og Haver, da faar man, at lidt over $\frac{1}{9}$ af Øernes og lidt over $\frac{1}{16}$ af Jyllands Areal tilhører Skov

Uddeling af Planter ved Herning.

og Have, Hegn og Krat —, og det kan Jylland godt være bekendt, thi det er langt ud over, hvad det for et Slægtled siden havde Anelse eller turde gjøre sig Haab om.

Men at vore Skove skulde give os tilstrækkeligt Brændsel eller tilstrækkeligt Materiale til Tømmer og Træ — for ikke at tale om Skovenes Biprodukter, Beg, Garvestoffer, Bast —, det er der selvfølgelig ikke Tale om. Mængden af Brændsel fra Skovene er naturligvis forøget med Forøgelsen af Skovarealerne, men saa er ogsaa Trangen til Brændsel tiltaget i en overordentlig Grad, fremfor alt til Industriens Behov. En Afhjælpning heraf gennem Tørvemoserne er allerede udelukket ved disses Nedgang i Areal (de omfatte nu ca. 14 Kvadratmil) og iøvrigt

ved Tørvenes Uskikkethed til industrielt Brug. Derimod have vi nutildags en Overskudsindførsel af Kul, Kokes og Cinders paa henimod 40 Million Centner aarlig, hvad der er 4 à 5 Gange saa meget som i anden Halvdal af 1860erne. Vor Betaling til Udlandet for Kullene m. m. er henimod 30 Mill. Kr.

Det samme Beløb, henimod 30 Mill. Kr., udgjør vor Overskudsindførsel af alt forarbejdet og uforarbejdet Træ og Tømmer m. m., hvoraf de fire Femtedele for det uforarbejdede.

Alligevel give naturligvis de forøgede Arealer Skovene forøget Betydning som Erhvervskilde, hvorunder, om end kun i meget beskeden Grad, ogsaa Jagten hører.

Skovauktion i en Hedeplantage.

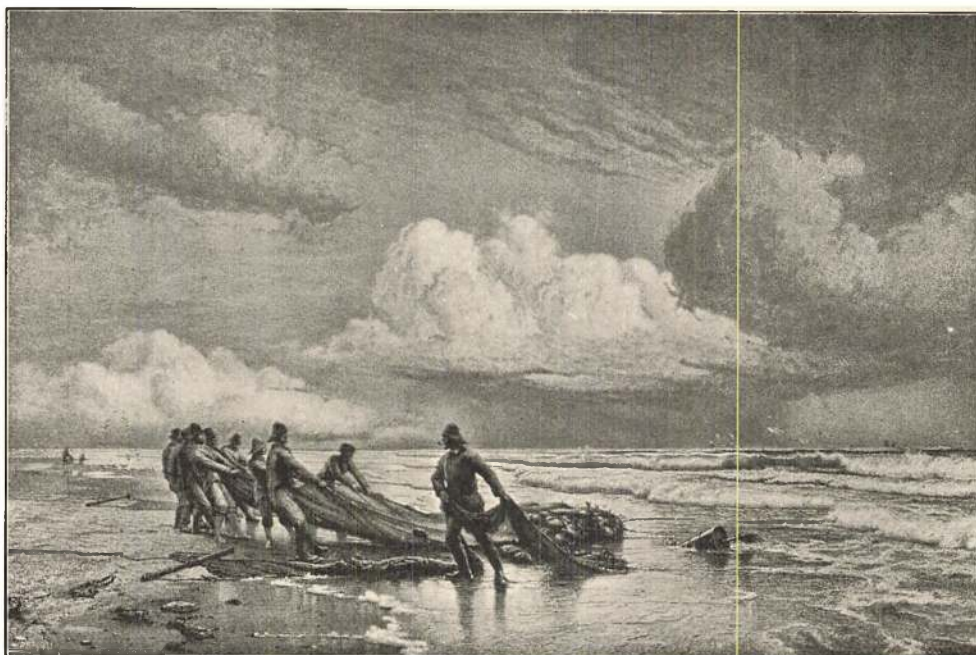
Men ved Siden deraf maa man jo regne med Skovenes Betydning for Klima og Kultur; man maa erindre, hvad de have afløst (Heden), hvad de værne imod (Sandet), og hvad de bane Vejen for (Ageren), naar man tilstrækkeligt vil vurdere Nyttens af det Fremskridt, vort Land i det sidste Slægtled har gjort i Skovbestand.

VI.

Fra Land og Skov gaa vi til Havet. Hvad dette betyder for os som Kommunikationsmiddel, skulle vi senere komme tilbage til. Men i nærværende Sammen-

hæng tage vi det nærmest saa at sige som Produktionsmiddel: de vaade Jagtegne, der skulle ernære os med deres Vildtbestand.

Danmark har jo nok mange Aaer og Smaasøer, men ingen store Floder og Indvande. Ferskvandsfiskeriet har derfor sikkert ogsaa stedse været af helt underordnet Betydning i Forhold til Havfiskeriet. For selve dettes Vedkommende er der to Ting, vi alle ere bekjendte med, nemlig dels, at der i Middelalderen var stor Sildefangst i Øresund, hvorved mange Mennesker havde Sysselsættelse, dels at

Fiskere paa Skagens Nordstrand drage Vaad.
Efter C. NEUMANN'S Maleri.

denne Fangst hørte op i senere Aarhundreder, og at Fiskeriet i det hele taget ikke har spillet nogen fremtrædende Rolle i Danmarks nyere Erhvervsliv.

At Fiskeriet — hvor Forholdene ikke ere ganske særdeles gunstige — i Tidernes Løb faar stedse mindre Betydning, er iøvrigt forstaaeligt nok. Det er et møjsommeligt, til Tider farefuldt Erhverv, med et meget vexlende, som Regel lidet lønnende Udbytte. Man kan ikke »bearbejde« Havet, som man kan bearbejde Jorden, og selv om enhver Indflydelse paa Art og Mængde af Havets Fiskebestand ikke er udelukket, lader jo dog Havets Fisk sig ikke opdrætte som Husdyr. »Jagt og Fiskeri« ere primitive Næringsveje, deres Udbytte rækker ikke langt for tæt-

fyldede Kulturbefolkninger, og disse søge hellere til Næringsveje, hvor Kultur og Kunst have et større Ord med i Laget end ved de her nævnte.

Hermed skal naturligvis ikke være sagt, at Kulturen ingen Indflydelse øver paa Nutidens Fiskeri. Thi endda bortset fra, hvilken overordentlig Rolle Tilberedelsen og Transporten af den fangne Fisk spiller for Betydningen af det hele Fiskerierhverv, saa kan man ved statslig Indgriben hindre hensynsløst Fiskeri, og med Nutidens Fartøjer og Redskaber kan man opnaa adskilligt mere Udbytte end med

Fiskerliv paa Hornbæk Strand.

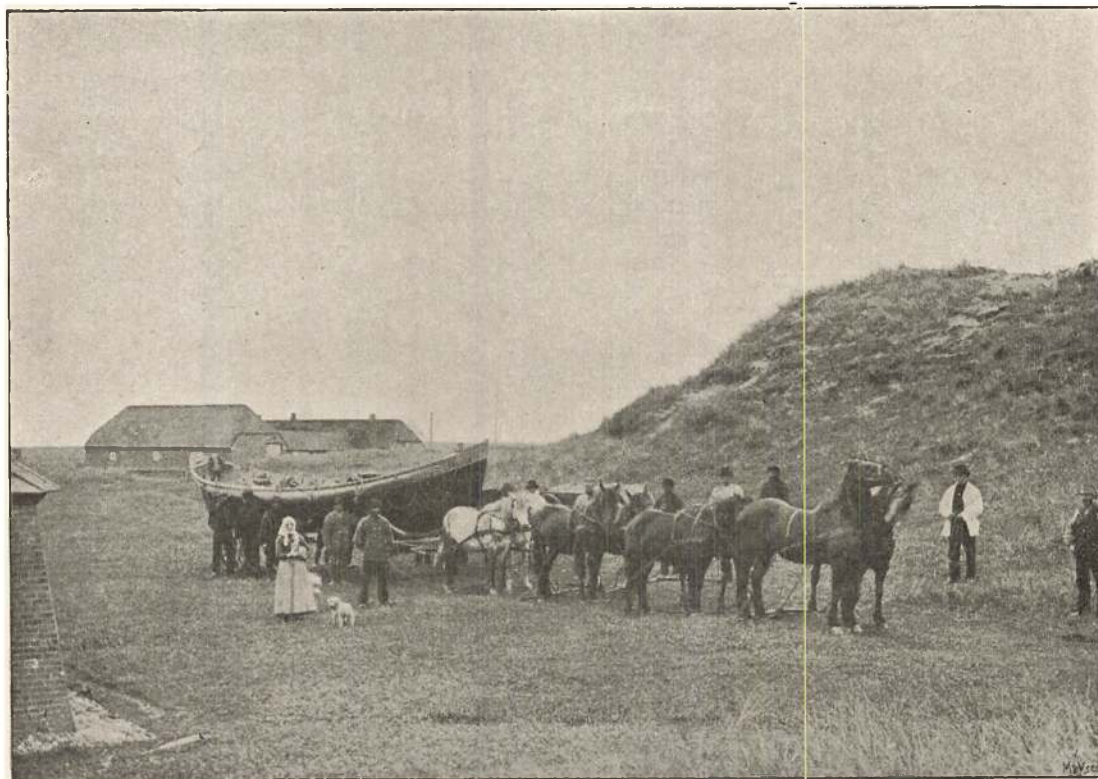
Efter Maleri af P. S. KRØYER.

Fortidens. I saa Henseende staa vi dog endnu altror langt tilbage herhjemme, og selv om Fiskeriet næppe vil blive nogen meget væsentlig Faktor i vort Erhvervsliv, maa man dog haabe, at de paabegyndte Bestræbelser for at højne dets Betingelser maa blive fortsatte med Kraft. Dette gjælder ikke blot Fiskeriet en gros og mere langvejs, men ogsaa Strandbefolkningens daglige Fiske; ad denne Vej vil vor forholdsvis faatallige Fiskerbefolknings Livsvilkaar da ogsaa kunne blive en lille Smule rigeligere end nutildags.

Der offentliggjøres nu aarlig af Fiskeriinspektionerne, hvor meget Aarets Havfiskeri ved de danske Kyster kan anslaaes til. Tallene ere kun meget omtrentlige og sikkert for smaa, men vi skulle dog her angive nogle af dem. For de to Aar

1892 og 1893 anslaaes Udbyttet til ca. $5\frac{1}{2}$ Mill. Kr. aarlig, for 1894 og 1895 til ca. 6 Mill. Kr. og for 1896 og 1897 til ca. $6\frac{1}{2}$ Mill. Kr. aarlig. For 1897 fordelte Udbyttet sig paa de forskjellige Havstrækninger saaledes:

	Indtægt af Fiskeriet i Kr.
Nordsøen og Skagerak	766,000
Limfjorden	1,029,000
Kattegat, Bælterne, Øresund, Østersøen	4,620,000
	6,415,000

Redningsbaaden skal kjøres gennem Klitterne.

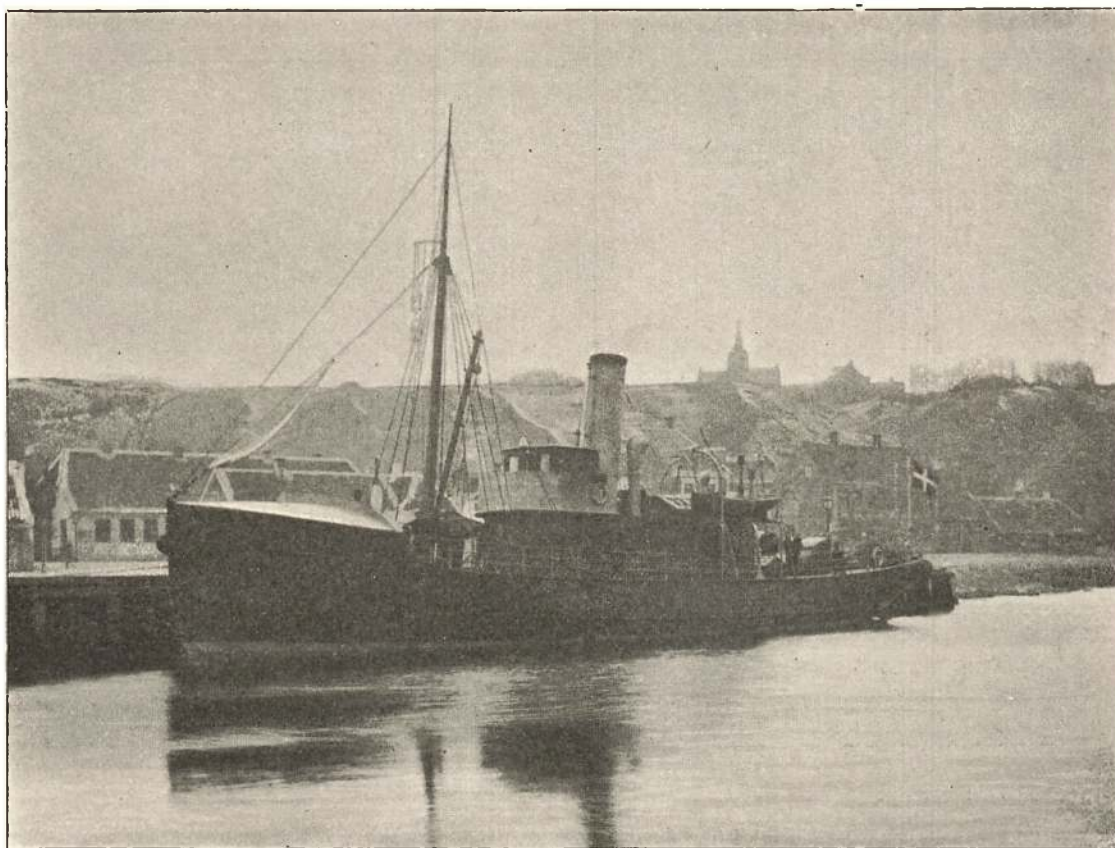
Efter et Fotografi.

Herunder er ikke medregnet Værdien af Helleflynder og Rødspætter, der af danske Fiskere fiskedes under Island, og som anslaaes til henimod 100,000 Kr., ikke heller Værdien af de indvundne ca. 1,200,000 Østers.

Fiskeriet skulde altsaa i 1897 have givet en Indtægt af 6 à 7 Mill. Kr. Dette er det samme Tal, som f. Ex. Høsten af Sukkerroer i 1897 ansloges til, og denne Afgrøde bedækker kun et Areal paa knapt halvtredje Kvadratmil, d. v. s. saa meget som Øerne Anholt og Læsø. Sammenligningen halter af mange forskjellige, nærliggende Grunde, men vi anføre Tallet for at vise, at Produktionen herhjemme af et

»moderne« Raaproduct som Sukkerroer, der forholdsvis tager overmaade lidt Plads, har henimod samme Bruttoværdi som »Produktionen« af Raavaren Fisk, en Virksomhed, der vel i svundne Tider har været en af Folkets Hovednæringsveje og endnu bringer en 15 pro mille af Landets Befolkning deres tarvelige Livsophold.

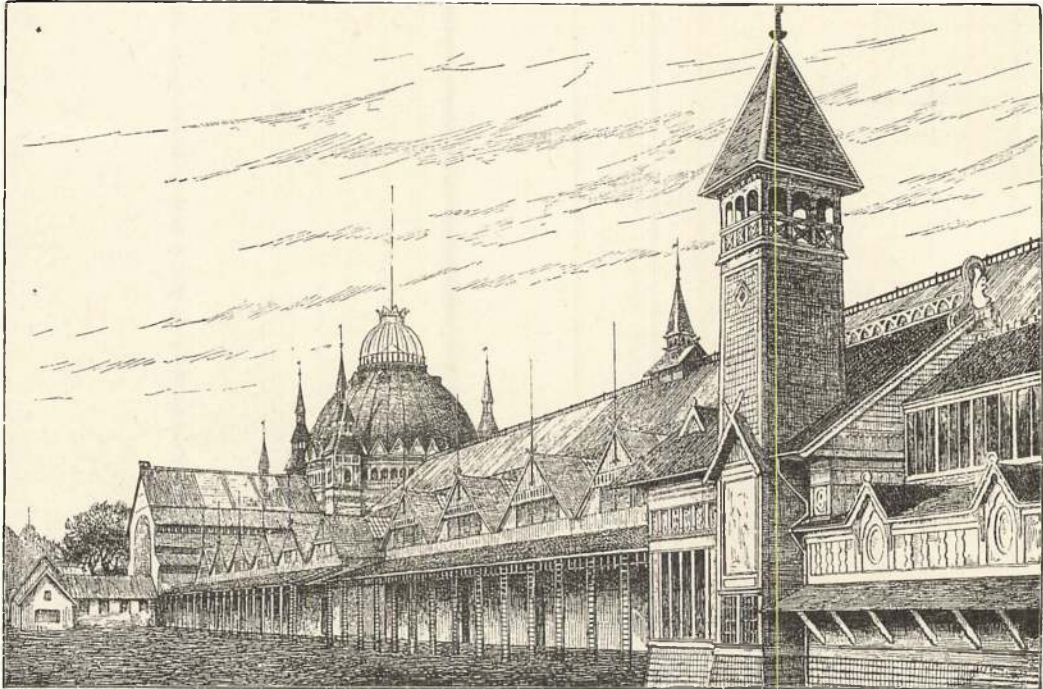
Af dansk Fisk udførte vi i 1898 23 Mill. Pd. fersk Fisk, foruden $\frac{1}{2}$ Mill. Pd. saltet m. v., men til Gjengjæld havde vi en Indførsel af fremmed fersk Fisk —

Redningsdamperen »Vestkysten« i Lemvig Havn.

bortset fra Transiten deraf — paa 8 Mill. Pd. og at fremmed tilberedt Fisk paa $15\frac{1}{2}$ Mill. Pd.; der er altsaa indført $23\frac{1}{2}$ Mill. Pd. og udført $23\frac{1}{2}$ Mill. Pd. Tilsyneladende gaa saaledes Tallene lige op. Men der er dog det at mærke, at da vi indføre langt mere tilberedt Fisk, end vi udføre, og da et Pund tilberedt Fisk selvfølgelig yder Konsumenten mere end et Pund Raafisk, have vi faaet tilbragt et Overskud til Forbrug; paa den anden Side er den Raafisk, vi have udført, kostbarere pr. Pd. end den tilberedte Fisk, vi have indført, saaledes at vi endog have et lille Overskud i Penge paa Totalomsætningen. Dog i det hele og store vise Tallene,

der ikke have varieret meget i de sidste Aar, at vor Ind- og Udførsel af Fisk nærmer sig til hinanden, hvad der med andre Ord vil sige, at Befolkningens Fiskeforbrug i det væsentlige svarer til Produktionen, Fangsten af Fisk. Og sikkert er det, at ved forbedret Drift kunde der i vore Have fiskes adskilligt mere, saa at Havets Fisk, efter det nuværende Behov, fuldt ud kunde tilfredsstille Landets Børn.

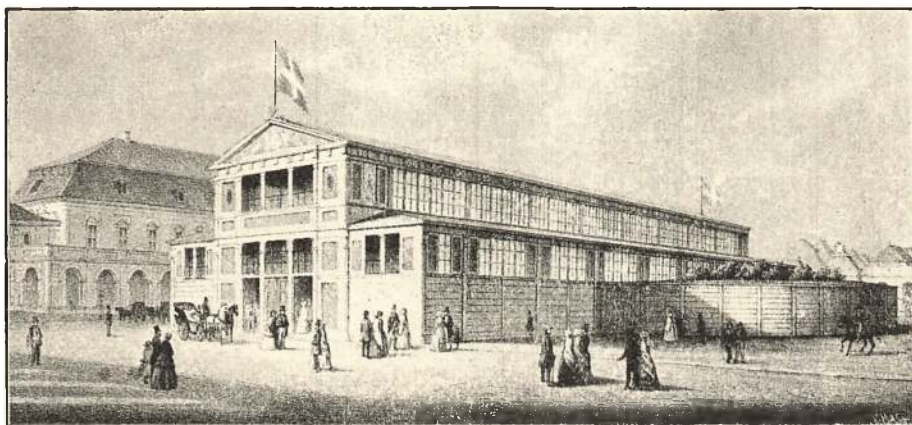
Den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1888. Parti af Hovedbygningen.

VII.

Er der noget, man i lange Tider har været enig om, er det, at Danmark ikke er et Industriland. Hermed har man ikke blot ment, at vi ingen Industri af Betydning havde, men ogsaa, at vi ikke egnede os til at have nogen, fordi vi savnede baade Raaprodukter og Hjelpeprodukter, Tømmer, Jern, Bomuld, Silke, Kul o. s. v. Hvis vi nu skulde skrive vor Industris Historie, maatte vi jo fortælle om, at vi trods alle disse Mangler dog have haft Industri; paa Christian IV's Tid havde vi jo endog »Silkemanufaktur«, som endnu Silkegade er et Minde om. Men det er ikke Meningen her at fordybe sig i alle de forskjelligartede Forsøg, der i Aarenes eller Aarhundredernes Løb ere gjorte paa at opelske en hjemlig Industri —

i Reglen uden stort Resultat —, det er bedst at haste hen til Nutidens, vort Slægtleds industrielle Arbejde.

Nogen stræng Adskillelse mellem Haandværk og Industri lader sig i vor Tid ikke gjøre. En lille Haandværker kan bruge en Gasmotor, medens Bygnings- og andre Virksomheder med Hundreder af Medhjælpere ofte arbejde uden Maskinkraft. Som Regel vil dog Benyttelsen af mekanisk Bevægkraft være et Kjendetegn paa »industriel« Virksomhed. Og i Virkeligheden er det Maskinkraften, der har skabt den moderne Industri. Ikke blot saaledes, at den i og for sig har muliggjort dens Existens i dens nuværende Omfang, men saaledes, at den ved at gjøre Raa- og Hjelpeprodukterne (f. Ex. Jern og Kul) langt billigere end før og ved, gennem Dampskibstransporten, at muliggjøre deres hurtige og billige Udnyttelse for en stor

Udstillingsbygningen i 1852 paa Christiansborg Slots Ridebane.

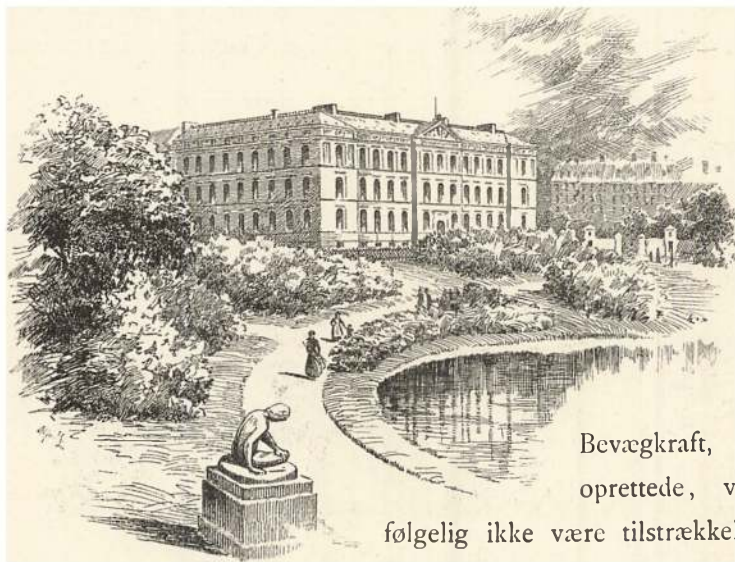
Del har ophævet Manglerne ved ikke at have det »naturlige Grundlag« for en Industri. Dette betyder ikke, at det er en ligegyldig Sag, om man har let ved at forskaffe sig Materialet og Kraften, eller om de skal hentes langvejsfra; men sligt spiller ikke den Rolle nu som før, og den Forskjel, der dog kan vedblive at være imellem Ydelserne fra det fødte Industriland og fra et Land som Danmark, beror nok saa meget paa, at vi først skulle indøves i, hvad andre i lange Tider have oparbejdet, at vi endvidere ere kapitalfattigere, have et mindre Marked for Specialvarer o. s. fr.

Hvorledes Industrien i snævrere Forstand har arbejdet sig til Vejrs herhjemme blot i Løbet af en 15 Aar vil maaske bedst ses af følgende Par Tal. Antallet og Styrken af faststaaende Dampkjedler og Lokomobiler beløb sig til:

	Antal	Hestkraft
1883.....	2776	29,815
1897.....	5810	73,183

Saaledes var der i 1897 over dobbelt saa mange Kjedler og en næsten halvtredje Gang saa stor Hestekraft som i 1883. Størst er Tilvæksten i Landdistrikterne, af den betydningsfulde Grund, at først efter 1883 tog Oprettelsen af Andelsmejerier — der næsten alle bruge mekanisk Bevægkraft — sit store Opsving.

Ved Haandværks- og Industritællingen i Danmark i Maj 1897 fandtes der af Forretninger, der til Stadighed eller som Reserve benyttede mekanisk Bevægkraft (heri medregnet Damp, Gas, Petroleum, Benzin, Elektricitet, men ikke Vind og Vand) 4005. Af disse vare de 1173 Mejerier, medens de 2832 vedkom hele den øvrige Industri. Mejerierne skulle vi om lidt komme tilbage til; først ville vi hid-

Teknisk Skole i Kjøbenhavn.

sætte nogle Data om den større Gruppe, alle de øvrige industrielle Virksomheder med mekanisk Bevægkraft.

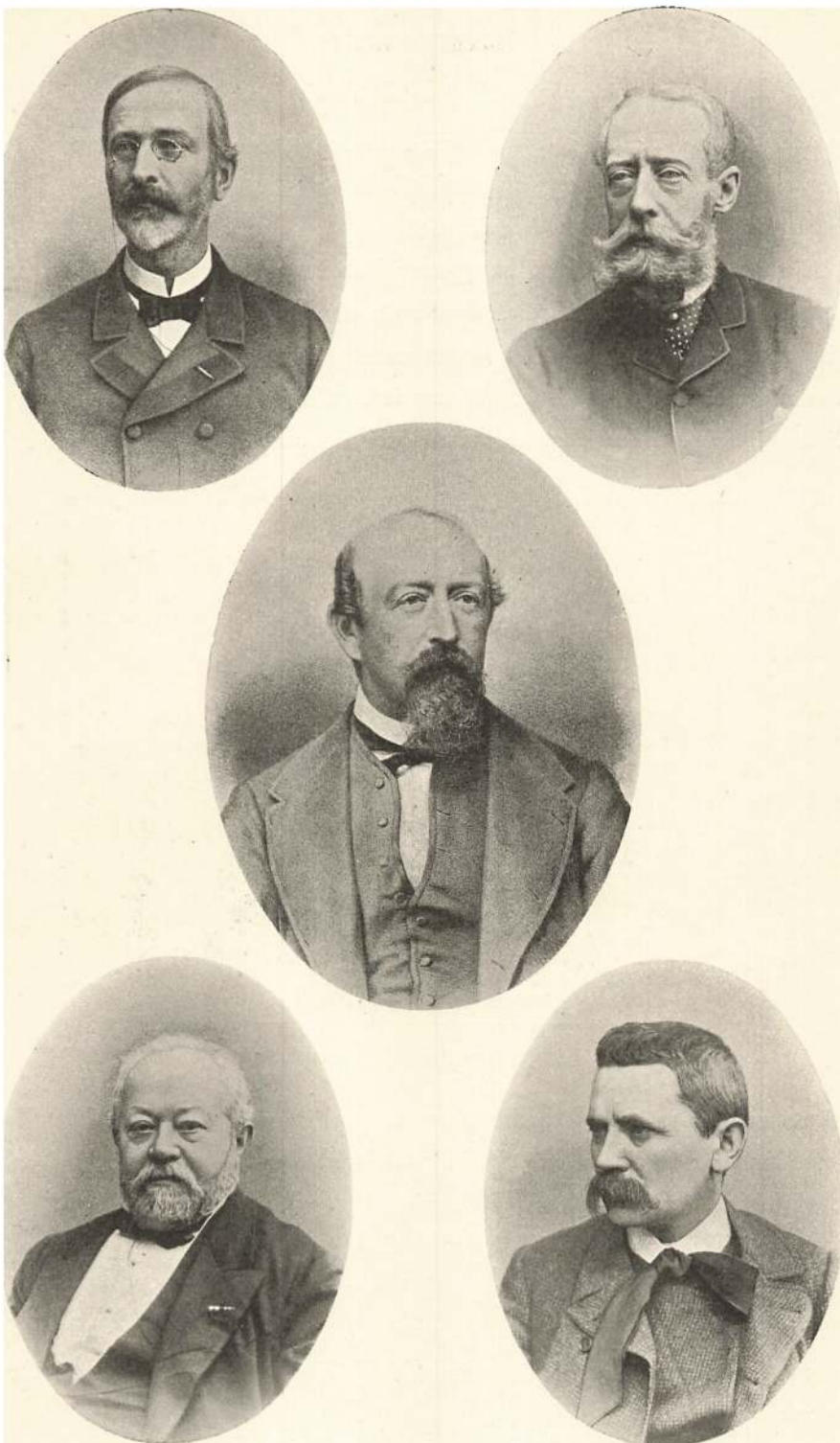
Naar vi spørge om, hvornaar de 2800 industrielle Virksomheder med mekanisk

Bevægkraft, udenfor Mejerierne, ere oprettede, vil Svaret herpaa selv-

følgelig ikke være tilstrækkeligt til at angive, hvorledes Storindustrien har udviklet sig fra Fortid til Nutid, thi der kan jo have bestaaet mange Virksom-

heder i Fortiden, som nu ere døde, medens mange Virksomheder, der tidligere vare smaa, nu kunne være store, og omvendt. Alligevel faar man Momenter til Belysning af Spørgsmaalet gennem en Oversigt over de nu bestaaende Industriers Oprettelseaar. Blandt de 2832 Virksomheder véd vi Besked om Oprettelseaaet for de 2700; disse 2700 stiftedes i følgende Aar:

	Nuværende Arbejdertal		Tilsammen
	0—20 Arbejdere hver	over 20 Arbejdere hver	
Oprettede før 1840.....	90	80	170
— 1840—1880	770	310	1080
— 1880 til nu	1120	330	1450
Tilsammen 1980		720	2700

Etatsraad, Direktør PHILIP SCHOU,
Udstillingens Vicepræsident (Industrien).

Lensgreve C. F. DANNEKJOLD SAMSØE,
Udstillingens Vicepræsident (Landbruget).

Lensgreve C. E. KRAG JUEL-VIND FRIJS,
Udstillingens Præsident.

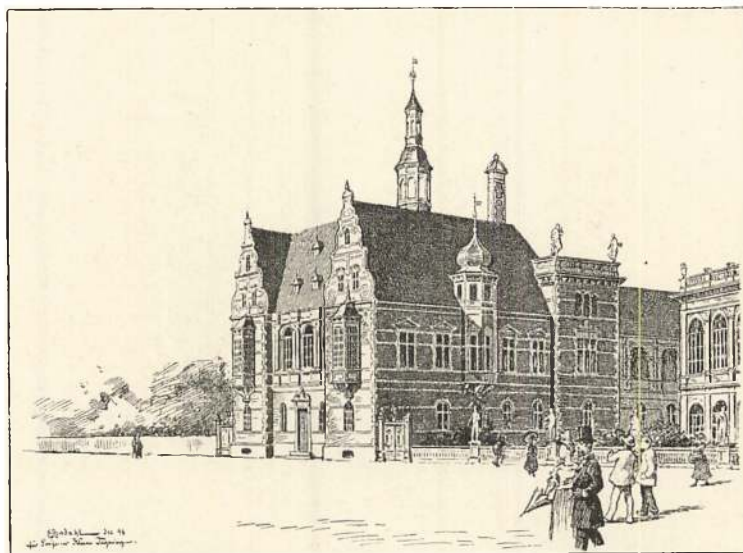
Etatsraad HEINRICH HANSEN,
Udstillingens Vicepræsident (Kunsten).

Arkitekt MARTIN NYROP,
Udstillingens Bygmester.

Medlemmer af Udstillingskomiteen i 1888.

Det ses, at af de 2700 Virksomheder hidrøre 170 fra Tiden før 1840 (deraf atter 50 fra Tiden før 1800), og at over Halvdelen af de bestaaende Virksomheder er oprettet efter 1880. Siden Krigens Tid, fra 1865, ere de 2100 af de 2700 Virksomheder opstaaede, altsaa syv Niendedele.

Af samtlige Virksomheder have, som Tabellen udviser, 1980 0—20 Arbejdere hver, 720 over 20 Arbejdere hver, og blandt de store Virksomheder findes der forholdsvis langt flere gamle end blandt de smaa. Dette er jo ogsaa naturligt. Man begynder smaat, altsaa ere de smaa Virksomheder tilstede i langt større Overtal mellem ny end mellem ældre Bedrifter, og man voxer sig stor, altsaa maa forholdsvis langt

Kunstindustrimusæet i Kjøbenhavn.

flere store end smaa Virksomheder være af høj Alder for at have haft Tid til at naa deres nuværende Størrelse. Endelig fandtes der i Fortiden overhovedet ikke mange Virksomheder hørende til Industrien i strengere Forstand, og af dem, der var, sygnede adskillige hen; hvad der blev tilbage maatte have særlig Livskraft i sig. Det er Følgen af alt dette, at af de 170 Virksomheder, der ere tilbage fra Tiden før 1840, hører næsten Halvdelen til den større Industri, medens der af de Virksomheder, som ere oprettede efter 1840 og endnu bestaa, findes hened tre Gange saa mange mindre som større.

Vi vende derefter tilbage til Mejerierne. Der fandtes i alt her i Landet i 1897 noget over 1200 Mejerier; af disse havde, som alt sagt, 1173 mekanisk Bevægkraft, og 1150 af dem vare Andels- og Fællesmejerier. Oprettelsesaarene for disse 1150, der omtrent alle havde mekanisk Bevægkraft, vil ses af følgende: Før 1881 var der

i alt oprettet 33, og efter 1895 (d. e. i 1896 og i den Tredjedel af 1897, der laa før Tællingen), blev der i alt oprettet 52. Af de øvrige 1065 oprettedes

i Femaaret 1881—85	150
- — 1886—90	690
- — 1891—95	225

Saaledes har i Løbet af halvandet Decennium et Net af Mejerier bredet sig over Landet. Før 1880erne fandtes der kun nogle og tredive, og efter 1890 sagtner alt Bevægelsen; men saa energisk toges der fat og gennemførtes Oprettelsen, da man havde indset Betydningen deraf, at 690 Mejerier, 60 pCt. af det hele Antal, oprettedes i Femaaret 1886—90, deraf det enorme Tal 253, eller 22 pCt. af samtlige Mejerier, i et eneste Aar, 1888.

Man forstaar nu, hvorfor Dampkedeltilvæksten fornemmelig har fundet Sted i Landdistrikterne, og om end ogsaa Byindustrien og i det hele den øvrige Industri har taget lange Skridt i de sidste Decennier, saa staar dog Landbrugsindustrien i Forgrunden.

Guldsmed J. B. DALHOFF.

Der fandtes her i Landet i Maj 1897 i alt 77,300 Virksomheder, der kunde henføres til Haandværk og Industri. Disse lededes af 78,000 Forretningsindehavere, Direktører, Forretningsførere o. lign., havde endvidere 9000 Tilsynshavende, Forvaltere, Kontorister m. m., 7000 Bude og tilsvarende underordnet Personale samt endelig 176,600 egentlige Arbejdere. Af de sidstnævnte vare 3800 Dreng og 900 Piger i Alderen 10—14 Aar, 23,000 unge Mænd og 3600 unge Kvinder i Alderen 14—18 Aar, 113,000 voxne Mænd og 32,300 voxne Kvinder over 18 Aar (dog maa det antages, at mange Kvinder, særlig blandt enlige Syersker o. l., overhovedet ikke ere komne med i Tællingen). De 176,600 Arbejdere fordelte sig i de 77,300 Forretninger paa følgende Maade:

42,600 Forretninger havde	ingen Arbejdere
29,300 — —	1—5 — hver
4,200 — —	6—20 — —
1,200 — —	over 20 — —

Af de 1200 store Forretninger havde 165 over 100 Arbejdere hver, i Gjenemsnit godt 200 Arbejdere i hver Forretning. Af samtlige Arbejdere, der vare beskjæftigede i Haandværk og Industri, var en Femtedel ansat i disse 165 Forretninger!

Vi anførte før, at 4005 Forretninger benyttede mekanisk Bevægkraft i snævrere Forstand; desuden benyttede imidlertid 3134 Forretninger udelukkende Vind- og Vandkraft. Af samtlige disse 7149 Forretninger benyttedes Damp af 40 pCt., Gas af $9\frac{1}{2}$ pCt., Petroleum eller Benzin af $2\frac{1}{2}$ pCt., Elektricitet af 1 pCt., Vind af 36 og Vand af 11 pCt.

Det vil ikke undre, at om der end, som alt sagt, er en Del Smaaforretninger, der benytte mekanisk Bevægkraft, og store, hvor dette ikke er Tilfældet, er det dog

i Reglen de store Forretninger, der ere nærmest knyttede til den mekaniske Bevægkraft. Denne Kraft, indbefattet Vind og Vand, benyttes saaledes af godt $\frac{1}{6}$ af de Forretninger, som have 1—5 Arbejdere hver, af $\frac{2}{6}$ af de Forretninger, som have 6—100 Arbejdere hver, og af henimod $\frac{5}{6}$ af dem, som have over 100 Arbejdere hver.

J. LASENIUS KRAMP,
Stifter af Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn.

Maa det end saaledes ikke glemmes, at det lille Haandværk og den lille Industri endnu bestaar i vid Udstrækning, ja at de, hvor Spørgsmaalet er om Mængden af Virksomheder, er i uhyre Overtal — thi af samtlige Virksomheder udgjøre Forretninger med ingen eller nogle faa (1—5) Arbejdere de 93 pCt. —, saa beskjæftige de dog kun en Tredjedel af samtlige Arbejdere og en Fjerdedel af den egentlige mekaniske Bevægkrafts samlede Hestkraft. Syv Procent af Virksomhederne beslaglægge altsaa to Tredjedele af Arbejderne og tre Fjerdedele af Hestkraften!

Til Slutning ligger det nu nær at spørge om, hvor meget da alle disse industrielle Virksomheder producere. Men det maa desværre tilstaaes, at man kun véd meget lidt derom. For alle de smaa Haandværksforretninger gav Tællingen i 1897 ingen Oplysning om sligt, og selv for mange af de store industrielle Virksomheder vare Oplysningerne saa mangelfulde, at der ikke har ladet sig lære noget deraf. Men vi kunne dog give en Idé om et og andet, som maaske vil have sin Interesse.

I de danske Sukkerfabrikker blev der i 1896 — og alle de følgende Tal gjælde dette Aar — produceret ca. 88 Mill. Pd. Røesukker. I 85 Brænderier produceredes der 37 Mill. Potter Brændevin. I ca. 350 Bryggerier bryggedes der 676,000 Tdr. skattepligtigt og 1 Mill. Tdr. skattefrit Øl. I disse tre Grupper af

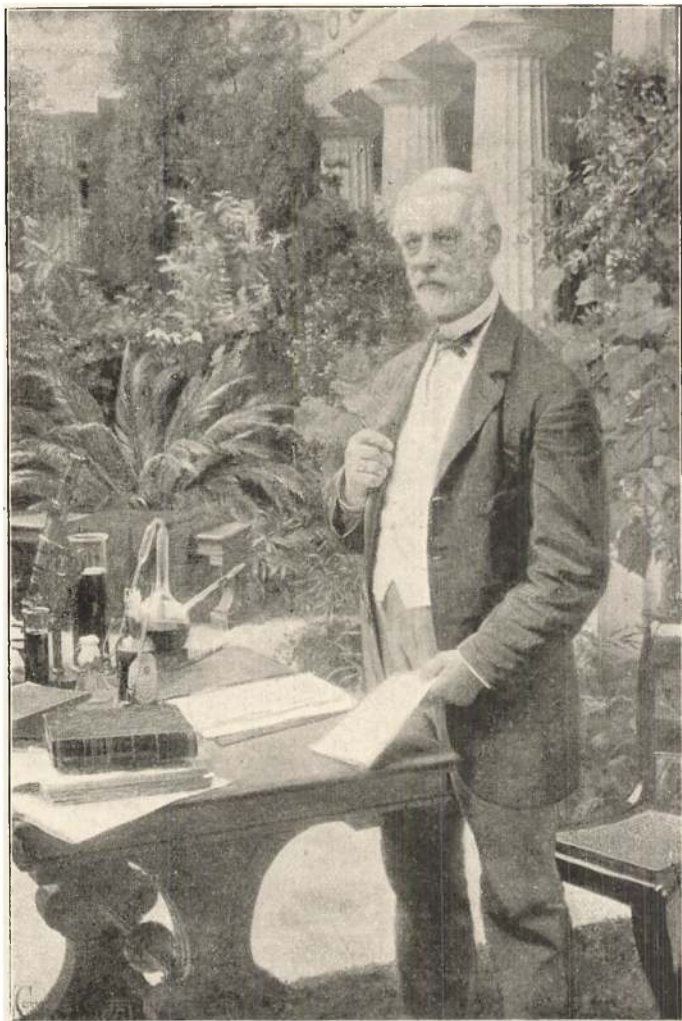
Industriudstillingsbygningen i Kjøbenhavn.

Fabrikker, hvis Produktion er delvis skattepligtig og derfor statskontrolleret, løb den samlede Værdi af de her nævnte Produkter, Sukker, Brændevin og Øl, op til ca. 45 Mill. Kr.*) — I Landets ca. 1200 Mejerier produceredes der ca. 120 Mill. Pd.

*) Den stærke Tilvæxt i Ølproduktionen viser sig ved følgende Tal. Produktionen udgjorde:

	Skattepligtigt Øl Tdr.	Skattefrit Øl Tdr.
1893	552,000	919,000
1896	676,000	991,000
1899	774,000	1,117,000

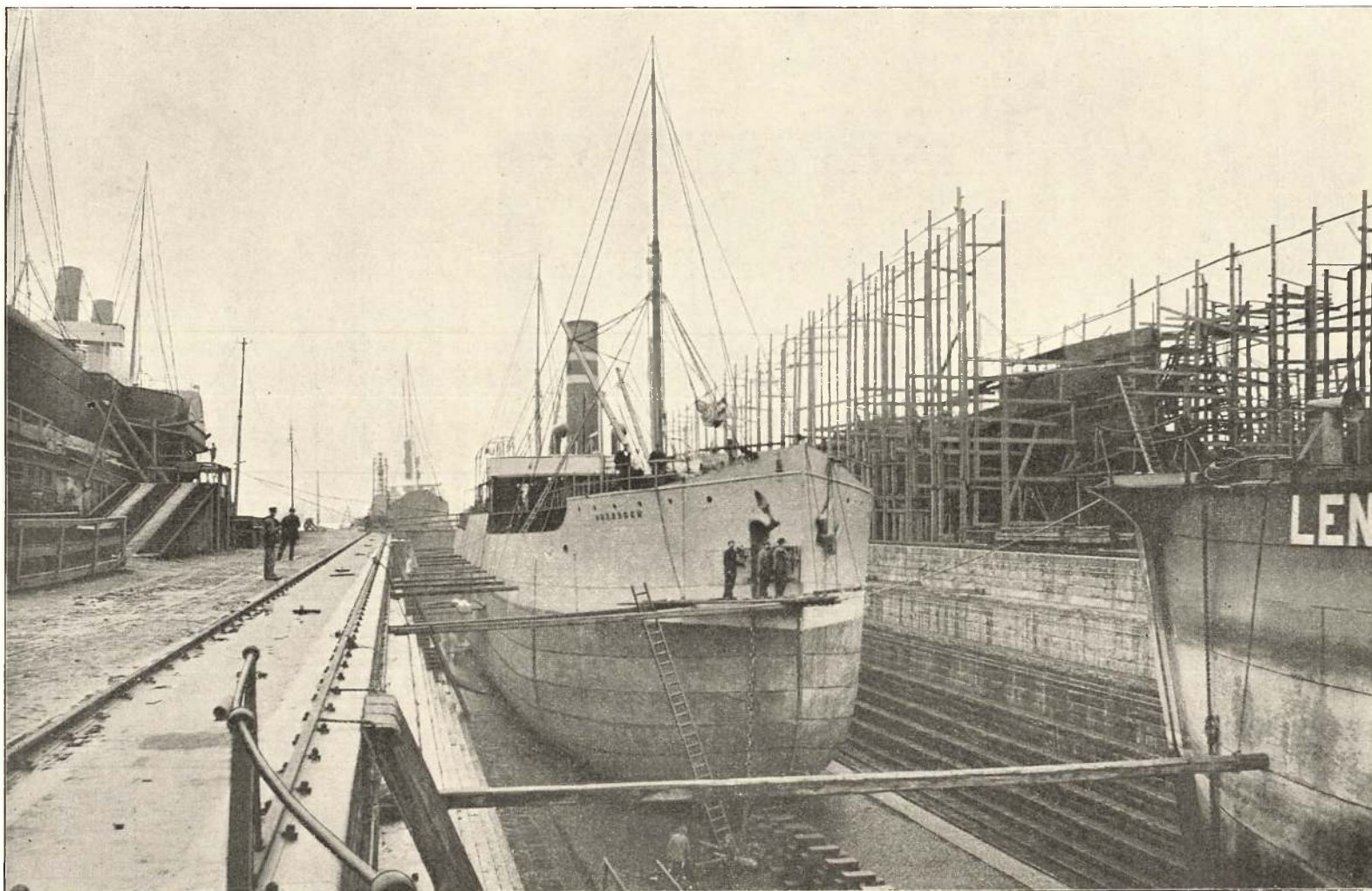
Smør og ca. 20 Mill. Pd. Ost, og den samlede Pris herfor var ca. 110 Mill. Kr. — I ca. 70 Slagterier med mekanisk Bevægkraft slagtedes der ca. 1,100,000 Stk. Svin til en Pris af ca. 50 Mill. Kr. — I 15 Margarinefabrikker produceredes 19 Mill. Pd. Margarine til en Pris af noget over 6 Mill. Kr. (nu produceres der en

J. C. JACOBSEN
i sit Laboratorium paa Gamle Carlsberg.
Efter Prof. AUG. JERNDOFFS Maleri.

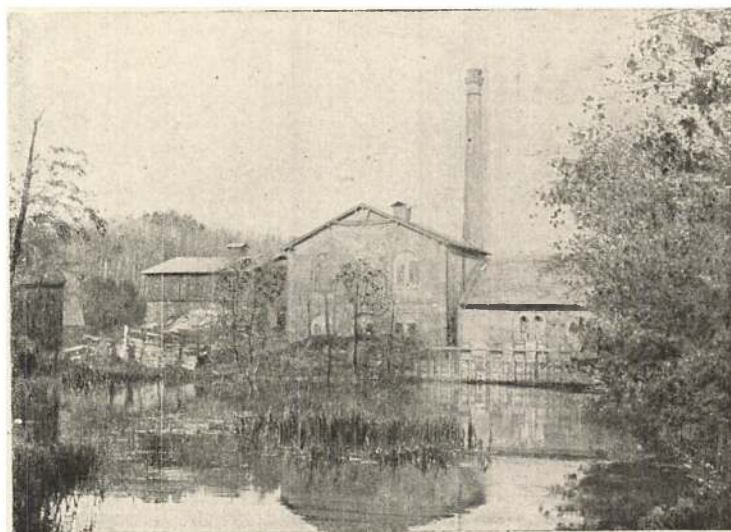
halv Gang mere Margarine). — Af ca. 300 Tobaks- og Cigarfabrikker havde $\frac{1}{7}$ mekanisk Bevægkraft og flere Arbejdere end de andre tilsammen (af 6700 Arbejdere de 3700), og i disse nogle og fyrretyve Fabrikker produceredes 6 Mill. Pd. Tobak til en Pris af $4\frac{3}{7}$ Mill. Kr. og 73 Mill. Cigarer til en Pris af 2.9 Mill. Kr. (altsaa gennemsnitlig 4 Øre pr. Stk. en gros Pris). — 4 Skrædderforretninger for Herreklæder benyttede mekanisk Bevægkraft; de havde 600 Arbejdere og producerede for 1,600,000 Kr. Klæder. — Vore 4 Maskin- og Jernskibsbyggerier, med henvend halvfjerde Tusind Arbejdere, havde bygget henvend en Snes Skibe og havde for Skibene, for det producerede Støbegods m. m. samt for Reparationer faaet 10 Mill. Kr., og de ca. 270 Jernstøberier og Maskinfabrikker (deriblandt Cycle- og Symaskinefabrikker), der have mekanisk Bevægkraft og beskjæftige $\frac{9}{10}$ af de henvend 10,000 Arbejdere, som tilhøre denne Branche, havde produceret og repareret af alle Slags herhenhørende Varer for ca. 20 Mill. Kr. — Vore 4 store Tændstikfabrikker havde med 500 Arbejdere produ-

haiv Gang mere Margarine). — Af ca. 300 Tobaks- og Cigarfabrikker havde $\frac{1}{7}$ mekanisk Bevægkraft og flere Arbejdere end de andre tilsammen (af 6700 Arbejdere de 3700), og i disse nogle og fyrretyve Fabrikker produceredes 6 Mill. Pd. Tobak til en Pris af $4\frac{3}{7}$ Mill. Kr. og 73 Mill. Cigarer til en Pris af 2.9 Mill. Kr. (altsaa gennemsnitlig 4 Øre pr. Stk. en gros Pris). — 4 Skrædderforretninger for Herreklæder benyttede mekanisk Bevægkraft; de havde 600 Arbejdere og producerede for 1,600,000 Kr. Klæder. — Vore 4 Maskin- og Jernskibsbyggerier, med henvend halvfjerde Tusind Arbejdere, havde bygget henvend en Snes Skibe og havde for

Burmeister & Wains Dok paa Refshaleøen.

ceret ca. 100 Mill. Æsker eller Tutter Tændstikker til en Pris af ca. 850,000 Kr. — Vore 6 Glasværker med ca. 1000 Arbejdere lavede 15 Mill. Flasker for 900,000 Kr. (altsaa 6 Øre pr. Styk) og desuden for andre 900,000 Kr. Hvidtglasvarer. — De 5 Porcelæns- og Fajancefabrikker (med mekanisk Bevægkraft og 630 Arbejdere) producerede Varer for 1.7 Mill. Kr. — Vore 12 Papir- og Papfabrikker producerede for 5 Mill. Kr. Varer. — Endelig blev der i 179 Bog- og Stentrykkerier, som havde mekanisk Bevægkraft og beskæftigede ca. $\frac{4}{5}$ af Fagets hened 4000 Arbejdere, produceret for 6 Mill. Kr. (fraregnet Papiret, man trykkede paa); man benyttede til Bogtrykningen 422 mekanisk drevne Hurtigpresser og til Stentrykningen 35, endvidere benyttedes 400 Haand- og Digelpresser, 11 Rotationspresser og 8 Sættemaskiner.

Haraldskær Papirfabrik ved Vejle.

Idet vi med disse Tal slutte vor Omtale af Industrien, skal det dog tilføjes, at nogle faa Oplysninger om Udførselen af nogle af vore industrielle Produkter ville findes meddelte i det følgende Afsnit, om Handelen.

VIII.

Fra Produktionserhvervene — Landbrug, Skovbrug, Fiskeri, Industri — gaa vi nu over til Omsætningserhvervene. I første Række skulle vi da omhandle Handelen, d. e. Danmarks Handel med Udlandet.

Den danske Vareomsætning med Udlandet omfattede i Aaret 1874 3600 Mill. Pd. og i Aaret 1898, altsaa ca. et kvart Aarhundrede efter, 11,200 Mill. Pd. Stigningen var saaledes til det tre- à firedobbelte. Værdien af Vareomsætningen er forøget fra godt 400 til henved 800 Mill. Kr., altsaa knapt til det dobbelte. Dette Forhold viser sig gennem hele Perioden: Omsætningens Værdi er ikke steget nær saa meget som dens Vægt, hvad der er en Følge, dels af det almindelige Prisfald paa Varer, dels og navnlig af, at vi nu indføre Varer, der ere mere vægtige i Forhold til deres Værdi end tidligere. Dette skulle vi belyse med et enkelt Exempel. Vareomsætningen i 1876—80 og i 1898 fordelte sig paa følgende Maade:

	1876—80 gennemsnitl. aarlig			1898		
	Vægt Mill. Pd.	Værdi Mill. Kr.	∴ pr. Pd. Øre	Vægt Mill. Pd.	Værdi Mill. Kr.	∴ pr. Pd. Øre
1. Indførsel	2980	214	7.1	9220	462	5.0
2. Udførte danske Varer	870	152	17.5	1072	239	22.2
3. — fremmede Varer	191	19	9.8	865	88	10.2
4. Samlet Omsætning	4041	385	9.5	11,157	789	7.1

Lad os nu sætte Femaaret 1876—80 ligt med det midterste af de Aar, det omfatter, altsaa 1878, saa finde vi altsaa, at i tyve Aar er Indførselen af Varer steget fra ikke 3 Milliarder til over 9 Milliarder Pd. eller til over det tredobbelte. Heldigvis har imidlertid en Del af den forøgede Indførsel omfattet mindre kostbare Varer, og Priserne desuden været i Nedgang, saa at Værdien er gaaet ned fra 7.1 til 5.0 Øre pr. Pd.; medens Vægten for Indførselen er steget som fra 100 til 309, er Værdien kun steget som fra 100 til 216. Desuden ere vi jo kun Transitland for en Del af Varerne — og det de gennemsnitlig dyreste —; denne Transit er, som Række 3 viser, steget i Vægt forholdsvis langt mere end Indførselen, og den er bleven værdifuldere end før, modsat Forholdet for samtlige indførte Varers Vedkommende. Følgen af alt dette er, at medens Vægten af samtlige indførte fremmede Varer, som alt sagt, i de sidste tyve Aar er steget som fra 100 til 309, er Værdien af de indførte fremmede Varer, som vi have beholdt (indførte ÷ gjenudførte) kun stegen fra 195 Mill. Kr. til 374 Mill. Kr., d. e. som fra 100 til 192.

Til Betaling af de fremmede Varer, som vi have beholdt, have vi udført danske Varer (Række 2). Disse ere dog i Vægt langt fra stegne saa meget som de indførte, men det er kostbarere Varer, og de ere i Løbet af de tyve Aar blevne det i endnu højere Grad (forædlede Varer), saa at Prisen pr. Pd. er steget. Værdien af udførte danske Varer er voxet fra 152 Mill. Kr. til 239 Mill. Kr., d. e. som fra 100 til 157.

Imidlertid, naar vi for tyve Aar siden beholdt for 195 Million Kr. fremmede Varer og udførte af vore egne Varer for 152 Million Kr., havde vi jo et Deficit af 43 Million Kr., og naar vi nu beholde for 374 Million Kr. og udføre for 239 Million Kr., er vort Deficit saa ikke 135 Million Kr.? Hertil maa der svares, at naar Tallene for vor Vareomsætning angive, at vi indføre for flere Penge, end vi udføre, betyder dette ikke, at vi i samme Grad ere i Gjæld til Udlandet. Thi Indførselstallene ere i Reglen nøjagtigere end Udførselstallene, da der betales Told af de fleste Indførselsvarer, som der derfor maa gjøres omhyggeligere Rede for end for Udførselen. I Indførselstallene er der endvidere ogsaa beregnet Fragt for Varenes

C. F. TIETGEN.

Transport hertil, men den er ikke medregnet i Udførselen. Naar saa disse Faktorer ere udlignede, betyder den Forskjel, der bliver tilbage, dog ikke et tilsvarende Underskud for Landet. Beløbet er kun en Forskjel i Vareomsætningen, men denne Gjæld kan betales ved, at vi med vor Skibsfart besørge Varetransport for andre Nationer og derved faa Penge tilgode hos dem, endvidere ved, at vi have flere fremmede Obligationer m. v., end Udlandet har danske, hvorved Udlandet kommer til at skylde os flere Renter, end omvendt, dernæst ved, at vi i Kommissionsgebyrer som Agenter eller Mellemandlere o. lign. indvinde Penge fra Udlandet o. s. fr.

At foretage et fuldstændigt Opgjør er ikke muligt, men sikkert er det, at Aaret 1898 ikke bragte os en Gjæld til Udlandet af 135 Mill. Kr., hvorimod det ganske vist er troligt, at det bragte os nogen Gjæld, altsaa at en Del af de 135 Mill. Kr. ikke hidrører fra Unøjagtigheder i Statistiken eller fra dennes Opgjørelsesmaade, og at den ikke heller kan udlignes ved Merfortjeneste for os paa andre Omraader end den egentlige Vareomsætning. Det er endog rimeligt, at dette er Tilfældet, thi vi indførte mange Varer til Fodring af vort Kvæg og Forbedring af vor Jord (Foder- og Gjødningsstoffer), til Tilvejebringelse af Maskiner og af Landbrugs- og Industribygninger samt til Bygning af Skibe (Sten og Jern) m. m., og Udgifterne hertil kunne først dækkes efterhaanden. Galt vil det kun være, hvis Indførselen af egentlige Forbrugsvarer er stegen uforholdsmæssigt,

Representanter for den danske Handelsstand.
Efter P. S. Knøvers Maleri.

saaledes at vi have stiftet Gjæld »for at leve« og derved i Virkeligheden stiftet Gjæld for at leve over Evne. Endnu er der imidlertid ingen Grund til at tro det — om end Forsigtighed er en Borgmesterdyd, som ogsaa mange Borgere turde have godt af at lægge sig paa Sinde.

Hvad der her er fremsat om Deficitet for selve Aaret 1898, finder ogsaa Anvendelse paa Stigningen af Deficitet fra de 43 til de 135 Mill. Kr. Det er klart, at naar Udførselen i det hele ikke opgjøres saa nøjagtig som Indførselen, forøges den absolutte Forskjel desmere, jo større Udførselen bliver; ligeledes fremkalder den hele Stigning i Omsætningen en Tilvæxt i den Forskjel, der opstaar ved Fragtberegningen. Men desuden have vi ogsaa forøget vor Skibs fart og muligvis tillige andre af vore Betalingsmidler udenfor den egentlige Vareomsætning. Endelig leve vi i en Periode, hvor vort Udlæg til Produktionsmidler, med forholdsvis sen Forrentning, er større end for tyve Aar siden: vor Vareomsætnings Deficit er, som vi saå, ca. 90 Mill. Kr. større end i 1876—80 gennemsnitlig, og to Tredjedele heraf hidrøre fra, at Overskudsindførselen af Skibe i 1898 var 12 Mill. Kr. større end i nævnte Femaar, af Tømmer og Træ 15 Mill. Kr., af Metaller 16 Mill. Kr. og af Kul 17 Mill. Kr. større.*)

Vor hele Vareomsætning med Udlandet fordelte sig i 1898 paa følgende Grupper, hvor vi kun nævne enkeltvis de Grupper, hvis Overskudsindførsel eller Overskudsudførsel var mindst 20 Mill. Kr.:

*) Man kan i Stedet for at regne med Mængde og Værdi af hele Omsætningen med Udlandet, indbefattet de Varer, der gaa ind i Landet for atter at udføres (Transiten), nøjes med at angive dem for den egentlige Omsætning med Udlandet, d. v. s. »Indførsel til Forbrug« af Varer, der skulle forblive her, og »Udførsel af indenlandske Varer«, altsaa med Udeladelse af Transiten. Ved sidstnævnte Beregning kan »Deficit« blive ringere, end naar det angives som Forskjel mellem al Indførsel og al Udførsel, fordi den særlige Usikkerhed, der er forbunden med Transitberegningerne, i højere Grad vil gaa ud over Angivelserne for Udførsel end for Indførsel. — I Aaret 1898 »indførtes til Forbrug« for 367.3 Mill. Kr. og »udførtes af indenlandske Varer« for 238.5 Mill. Kr., Forskjellen var altsaa 128.8 Mill. Kr. I Aaret 1899 »indførtes til Forbrug« for 400.4 Mill. Kr. og »udførtes af indenlandske Varer« for 270.7 Mill. Kr., Forskjellen var altsaa 129.7 Mill. Kr. Saaledes viser ved denne Beregning »Deficit« sig i begge Aar at udgjøre omtrent samme Beløb, hvilket hidrører fra, at baade »Indførsel til Forbrug« og »Udførsel af indenlandske Varer« er forøget med nogleogtredive Million Kr. Men at denne Forøgelse, absolut set, er lige stor for begge, betyder, at Indførselen er stegen med 9.0 pCt., Udførselen med 13.5 pCt., hvad der peger i gunstig Retning. Selvfølgelig er der ogsaa nogen Forskydning i de enkelte Ind- og Udførselsopgivelser fra 1898 til 1899 — for hvilket sidste Aar Statistiken endnu ikke forelaa ved Udarbejdelsen af ovenstaaende Fremstilling — dog paa intet Punkt en saadan, der giver dem en væsensforskjellig Karakter, eller der kan paavirke de i dette eller andre Afsnit paa Grundlag af Tallene for 1898 fremsatte almindelige Betragtninger og Sammenligninger.

	Merindførsel Mill. Kr.	Merudførsel Mill. Kr.
Levende Dyr		13
Madvarer af Dyr		161
Kornvarer o. l.	52	
Foderstoffer og Frøsorter	26	
Kolonialvarer og Frugter	23	
Manufakturvarer	36	
Trævarer	26	
Mineraler	40	
Metaller	31	
Skibe, Vogne, Cykler etc.	20	
Andre Varer	55	
	309	174 = 135

Det ses af disse Tal, hvilken uhyre Rolle Udførselen af »Madvarer af Dyr« — af hvilke Grupper Hovedartiklerne ere omtalte i Afsnit IV — spiller for vort hele Handelsforhold og i vor hele Økonomi overfor Udlandet. Men paa den anden Side virker det jo ganske vist ogsaa besynderligt at se et Agerbrugsland som Danmark have Korn og Kornvarer paa øverste Plads af sin Indførselsliste; man kunde fristes til at sige, at der er noget unaturligt heri. Dette er dog ikke Tilfældet; her er kun Tale om Indførsel af »Naturprodukter« overfor Udførsel af forædlede Produkter. Men naturligvis er der altid en Mulighed for, at en saadan Bevægelse kan naa til for kunstige Yderligheder.

Blandt Kolonialvarer og Frugter frembyder Artiklen Sukker den største Interesse. I 1876—80 var der en Overskudsindførsel af Sukker paa ca. 48 Mill. Pd. aarlig til en Pris af ca. 23 Øre pr. Pd., altsaa i alt ca. 11 Mill. Kr.; endvidere forbrugtes ca. 2 Mill. Pd. indenlandsk Roesukker. I 1898 har der været en Indførsel til Forbrug af ca. 34 Mill. Pd. til en Pris af ca. 10 Øre pr. Pd., altsaa i alt ca. 3.4 Mill. Kr.; endvidere forbrugtes ca. 93 Mill. Pd. indenlandsk Roesukker. I Løbet af 20 Aar er der altsaa sket en fuldkommen Revolution i vor Sukkerhandel og vort Sukkerforbrug. Sukkerets uhyre Prisle, til under det halve, der herhjemme yderligere er paavirket af en betydelig Toldformindskelse, har, i Forbindelse med gunstigere økonomiske Kaar i Almindelighed, fremkaldt den umaadelige Stigning af Forbruget. De 50 Mill. Pd., der forbrugtes i 1876—80, udgjorde ca. 26 Pd. pr. Hoved, de 127 Mill. Pd., der forbrugtes i 1898, udgjorde ca. 55 Pd. pr. Hoved! Denne Konsumforøgelse paa mere end 100 pCt. har den indenlandske Industri overtaget. Af Forbruget i 1876—80 dækkede denne $\frac{1}{25}$, af Forbruget i 1898 $\frac{18}{25}$; vort

nuværende Forbrug af indenlandsk Roesukker udgjør henved dobbelt saa meget som vort hele Sukkerforbrug for tyve Aar siden.

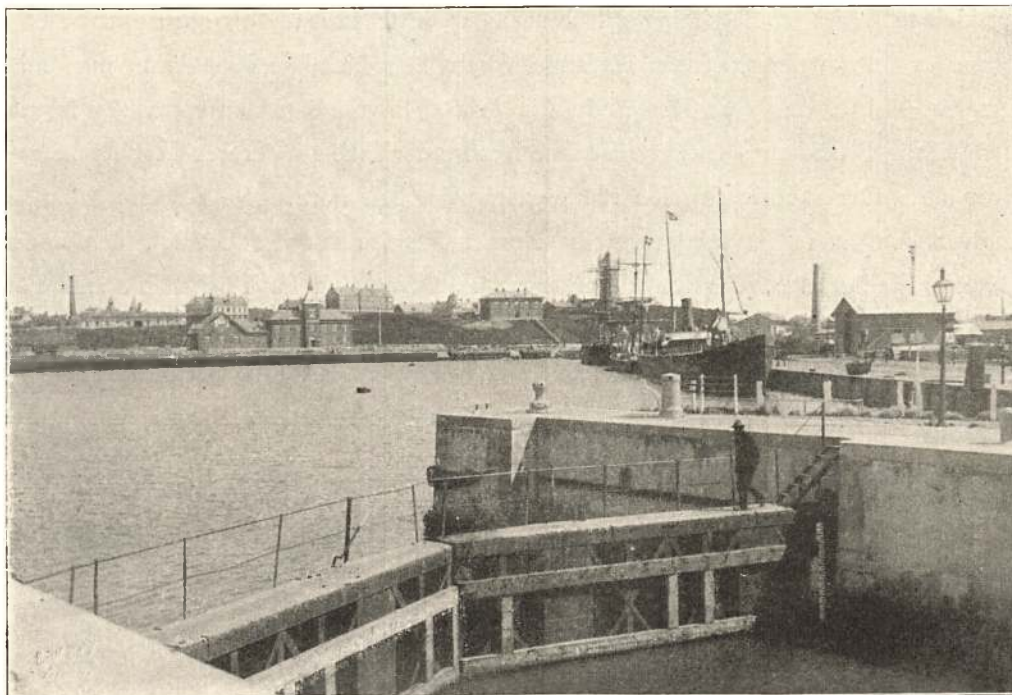
Vor hjemlige Sukkerproduktion gaar altsaa til vort eget Forbrug. Der er imidlertid en Del Varer — bortset fra Landbrugsartiklerne — hvor den hjemlige Produktion, om end langt fra saa betydelig som for Sukkerets Vedkommende, har særlig Interesse ved, at en Del af den exporteres til Udlandet. I den ovenstaaende Tabel er der jo kun angivet Overskudsudførsel for »Levende Dyr« og »Madvarer af Dyr«. Men selv om hver af de øvrige Grupper altsaa som Helhed møder op med Overskudsindførsel, indbefatte de dog flere enkelte Artikler med Overskudsudførsel og adskillige Artikler, af hvilke der vel er Overskudsindførsel, men hvor denne fremkommer ved Forskjellen mellem Indførselen af én Sort (eller flere Sorter) af Varer, kommende fra Udlandet, og en anden Sort (eller flere Sorter), der er af dansk Produktion og sendes til Udlandet. Vi skulle derfor anføre følgende Fortegnelse over de danske Produkter, udenfor Landbruget, af hvilke der er exporteret for mindst en kvart Million Kr. i 1898:

	Kr.
Fersk Fisk.....	3,450,000
Hummer	1,227,000
Sukker	480,000
Oliekager	325,000
Cigarer og Skraatobak m. v.....	433,000
Øl	509,000
Klude	445,000
Kunstig Handelsgødning	517,000
Bødkerarbejde, simple Snedkerarbejde m. v.	427,000
Papir	269,000
Cement	689,000
Sten, Kridt, Kalk m. v.	1,069,000
Mursten, Tagsten, Rør m. v.	338,000
Porcellæn	250,000
Gl. Jern, Metalaffald o. l.....	345,000
Forskjellige grove Jernvarer.....	1,669,000
Skibe	1,237,000
Instrumenter	338,000
Apotekervarer og Kemikalier.....	467,000
Bøger, Tidsskrifter, Noder	3,509,000
Forskjelligt Affald	310,000

Som man ser, er der paa denne Liste Artikler, hvor Udførselen til Udlandet ikke spiller nogen helt lille Rolle, navnlig naar det erindres, at det ofte er denne Udførsel til Udlandet, som giver en Produktion, hvis Basis er Hjemmemarkedet —

og de allerfleste Produktioners naturlige Basis er Hjemmemarkedet — det Plus i Gevinst, som først ret gjør den indbringende.

De Lande, Danmark navnlig staar i Handelsforbindelse med, falder i to Afdelinger: England og de andre. Fra England fik vi i 1898 for 29 Mill. Kr. Stenkul, for 11 Mill. Kr. Skibe, for 57 Mill. Kr. andre Varer, og vi sendte dertil

Esbjerg By og Havn.

for 126 Mill. Kr. Smør, for 49 Mill. Kr. Flæsk, for 13 Mill. Kr. Æg og for 12 Mill. Kr. andre Varer. 21 pCt. af Indførsels- og 61 pCt. af Udførselsværdierne hidrørte fra vort Handelsforhold til Storbritannien og Irland. Den øvrige Del af vor Indførsel, altsaa 79 pCt., fordelte sig med 29 pCt. fra Tyskland, 14 fra de nordamerikanske Fristater, 11 fra Sverige, 8 fra Rusland og 17 pCt. fra alle andre Lande; af Udførselen gik, foruden de 61 pCt. til England, 17 pCt. til Tyskland, 10 til Sverige og 12 pCt. til de øvrige Lande. Kun overfor to Lande havde vi Overskudsudførsel: for 103 Mill. Kr. til England, for 2 Mill. Kr. til Norge. Overfor alle andre Lande havde vi Overskudsindførsel: i Omsætningen med Sverige beløb den sig til 20 Mill. Kr., med de nordamerikanske Fristater til 62 Mill. Kr. Fra Fristaterne indførte vi i 1898

for ca. 29 Mill. Kr. Majs og Majsmel, for ca. 8 Mill. Kr. Hvede, Hvedemel og Rug og for ca. 25 Mill. Kr. andre Varer Af disse Beløb er der for ca. 5 Mill. Kroners Vedkommende vel kun Tale om Transit, og desuden udførte vi af egne Produkter for et Par Mill. Kr. til Fristaterne; alligevel ere vi blevne en bedre Kunde af de nordamerikanske Fristater, end man blot for faa Aar siden skulde have anet, thi endnu i 1896 udgjorde vor Indførsel derfra kun en Fjerdedel af Indførselen i 1898.

En Oversigt samtidig over vor Produktion og af vor Overskudsindførsel af forskellige Varer af Betydning vil fremgaa af nedenstaaende Forbrugstabel. I denne er kun medtaget enten saadanne Varer, hvis hjemlige Produktion man fuldt kjender — d. e. dels vore Høstprodukter, dels de i vore statskontrolerede Industrier fremstillede Produkter —, eller saadanne Varer, der ikke produceres herhjemme, og hvor altsaa Overskudsindførselen repræsenterer det hele Forbrug. Af de fire Kolonner angiver den første Produktionen (for Kornet med Fradrag af Udsæd), den anden Overskudsindførselen, den tredje Forbruget pr. Hoved, alt for 1898, den fjerde Forbruget pr. Hoved for Treaaret 1889—1891 (for Øl og Petroleum dog 1892—94, da Oplysninger mangle for 1889—91).

	Forbrug 1898			Forbrug 1889—91 gjennemsnitlig pr. Hoved af Befolk- ningen
	Dansk Produkt	Fremmed Produkt	Tilsammen pr. Hoved af Befolkningen	
	I alt Million	I alt Million		
Rug Pd.	730.6	191.1	398.0	464.8
Hvede —	149.4	130.8	121.0	108.4
Byg —	930.1	26.7	413.1	398.1
Havre —	1305.0	28.0	575.6	497.4
Majs —	»	823.2	355.4	63.0
Margarine —	28.0	4.7	14.1	5.8
Brændevin Pot	34.4	1.4	15.4	14.5
Skattepligtigt Øl —	96.3	0.1	41.6	33.6
Skattefrit Øl*) —	140.4	»	60.6	55.5
Druevin —	»	4.2	1.8	1.4
Raa Kaffe Pd.	»	16.7	7.2	5.3
Te —	»	1.0	0.4	0.3
Ris —	»	15.6	6.7	6.0
Sago m. m. —	»	3.7	1.6	1.1
Sukker —	92.4	34.5	54.8	35.7
Tobak —	ca. 0.5	9.1	4.1	3.4
Stenkul —	»	3609.9	1558.7	970.1
Petroleum —	»	80.4	34.7	26.6

*) Bortset fra hjemmebrygget Øl.

Af Rug, Hvede, Byg og Havre er der saaledes i 1898 forbrugt ca. 3500 Mill. Pd., hvoraf de $\frac{2}{9}$ indenlandsk, $\frac{1}{9}$ fremmed. Forbruget har i Løbet af 1890erne været noget i Stigning. Af Majs er der brugt 823 Mill. Pd., selvfølgelig alt fremmed, og Forbruget pr. Hoved er nu fem à sex Gange saa stort som i Begyndelsen af 1890erne. Af Margarine er Forbruget i 1898 to à tre Gange saa stort som i 1889—91, og $\frac{1}{8}$ deraf produceres herhjemme. Brændevin og Øl produceres i alt væsentligt herhjemme; i Brændevinsforbruget er der en lille Nedgang, i Ølforbruget, trods forhøjet Skat, en Tilvæxt. Forbruget pr. Hoved af Vin, Kaffe, Te, Ris, Sago — alt fremmede Varer — er steget, af Sukker er Forbruget pr. Hoved steget med over halvtreds Procent, men ca. $\frac{3}{4}$ deraf produceres nu herhjemme (jvfr. iøvrigt om Sukkeret ovenfor). Ogsaa af Tobak er Forbruget forøget, og af Petroleum, der i 1891 blev Gjenstand for en betydelig Toldlettelse, er Forbruget forøget med godt 30 pCt. Endelig er ogsaa Forbruget pr. Hoved af Stenkul voxet i høj Grad, med over 60 pCt.; denne Tilvæxt er, ligesom Tilvæksten i Majsforbruget, i alt væsentligt sket til den hjemlige Produktions Forøgelse, hvad der er vel værd at notere overfor den store Forøgelse i næsten alle de andre, baade hjemlige og fremmede, Artikler i den umiddelbare Konsums Tjeneste.

IX.

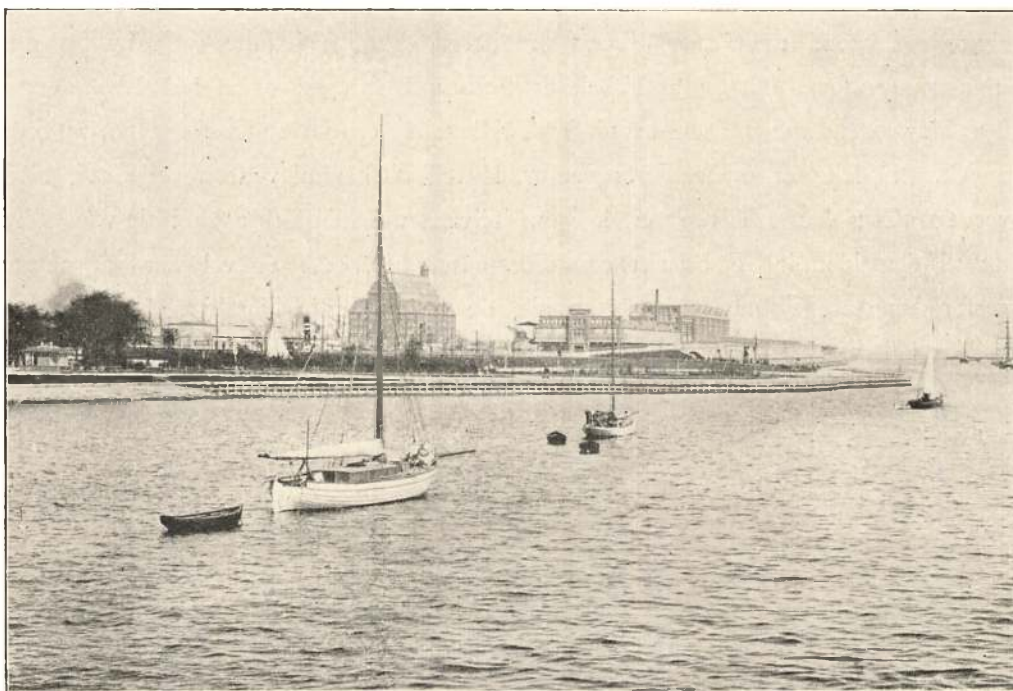
I nær Tilknytning til Handelen plejer man at behandle Skibsfarten.

Danmarks Skibsfart foregaar dels i indenrigsk Tjeneste, til Omsætning af Varerne fra Havn til Havn i Indlandet, dels i dansk-udenrigsk Tjeneste, d. v. s. til Transport af danske Varer til Udlandet eller udenlandske til Danmark, dels endelig i udelukkende udenrigsk Tjeneste, d. v. s. som Fragterhverv i snævrere Forstand, til Transport af fremmedes Varer mellem fremmede Havne. Om danske Skibes Benyttelse i sidstnævnte Øjemed foreligger der vel en Del Oplysninger, men ikke saa sikre eller fyldige, at vi kunne benytte dem her. Derimod skulle vi give nogle Data om Danmarks indenrigske og udenrigske Skibsfart, hvorved forstaas Farten mellem danske Havne indbyrdes og Farten mellem Danmark og Udlandet, i begge Tilfælde baade af danske og af fremmede Skibe.

Den indenrigske Fart besørges omtrent udelukkende af danske Skibe; kun et Par Procent af den Varemengde — ca. $\frac{2}{3}$ Million Registertons —, der i 1898 førtes fra Kyst til Kyst her i Landet, var ombord i fremmede Skibe.

Af den Varemængde, der i 1898 indkom fra Udlandet til Danmark, $2\frac{1}{5}$ Million Registertons, kom 47 pCt. paa danske Skibe, og af den Varemængde, der udgik fra Danmark til fremmede Havne, $\frac{3}{4}$ Mill. Registertons, var 67 pCt. ombord paa danske Skibe. Af de $3\frac{1}{2}$ Mill. Registertons, som vor hele udenlandske søværts Omsætning omfattede, transporteredes saaledes godt Halvdelen paa danske, knapt Halvdelen paa fremmede Skibe.

Det er selvfølgelig Kjøbenhavn, der tager Broderparten af Skibsfarten. Man vil se dette af følgende Tal, hvor det maa huskes, at der i Angivelserne for de

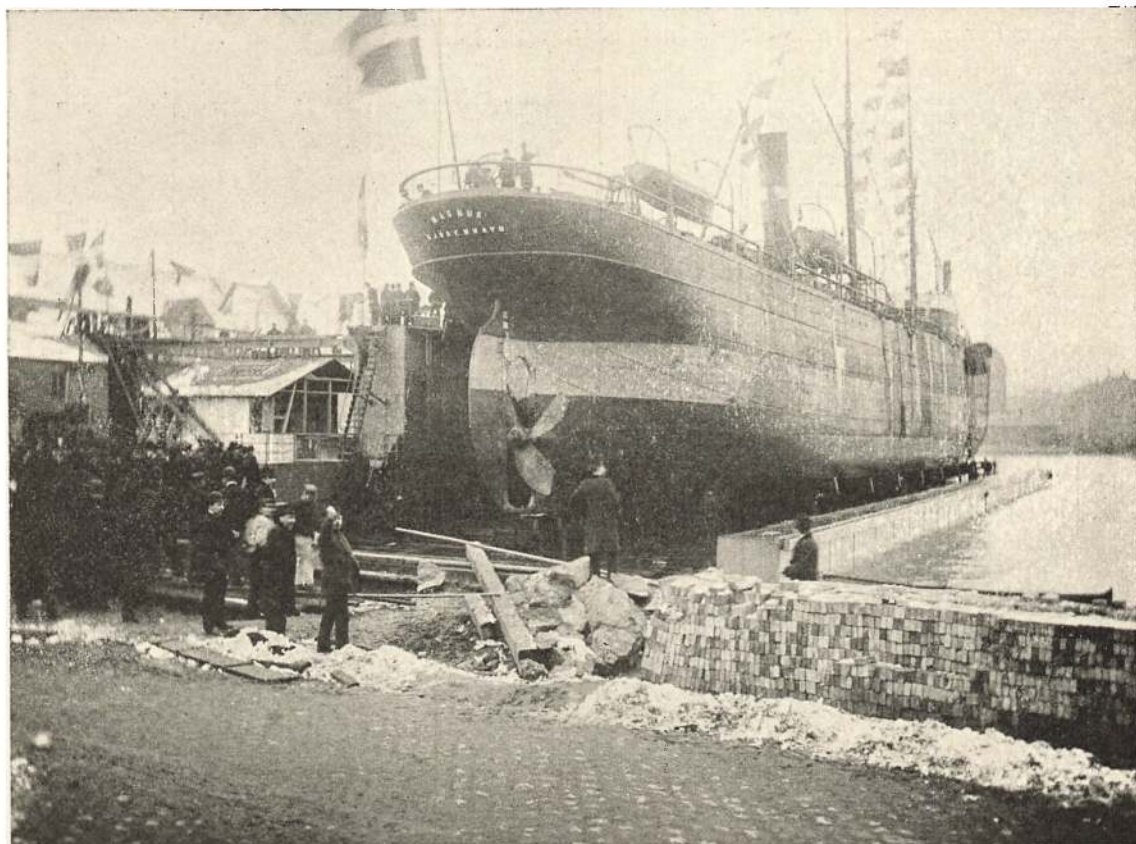

Parti af Frihavnen.

enkelte Byers Vareomsætning indgaar, baade hvad der ankommer fra andre Byer i Indlandet, og hvad der afgaar til andre Byer i Indlandet; hvis man lægger Byernes Skibsfart sammen, kommer man saaledes for den indenrigske Farts Vedkommende til at regne dobbelt. I inden- og udenrigsk og i ind- og udgaaende Fart tilsammen omsattes ad Søvejen følgende Varemængder:

	1882	1887	1892	1897
	Mill. Registert.	Mill. Registert.	Mill. Registert.	Mill. Registert.
Kjøbenhavn	1.43	1.56	1.73	2.15
Aarhus	0.18	0.21	0.27	0.37
Aalborg	0.08	0.10	0.16	0.22
Esbjerg	0.05	0.04	0.08	0.18
Odense	0.05	0.08	0.10	0.12

Kun i hver af disse 5 Byer udgjorde den søværts Vareomsætning i 1897 over 100,000 Registertons. I alt omsattes der i deres Havne over 3 Million Registertons eller hened $\frac{2}{3}$ af Omsætningen i vor hele inden- og udenrigske Skibsfart; i Københavns Havn omsattes hened Halvdelen af vor hele søværts Omsætning. (Af Varestatistiken fremgaar det, at ogsaa hened Halvdelen af vor hele Omsætning

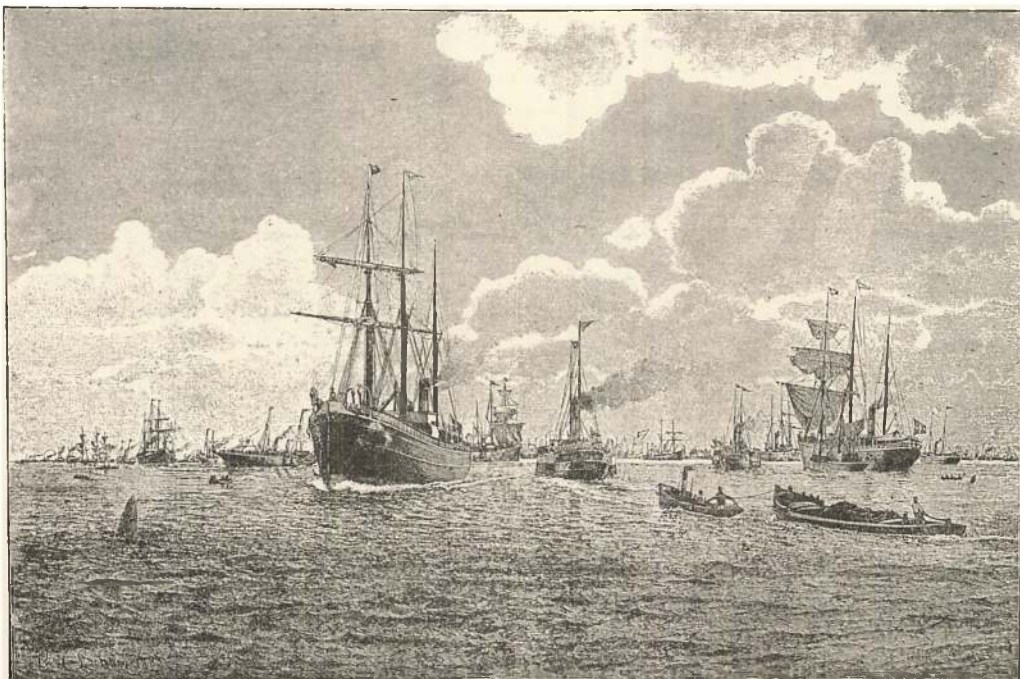

Kjøbenhavns nye Flydedok.

med Udlandet foregaar over København, og af den københavnske Omsætning falder atter $\frac{1}{4}$ paa Frihavnen.)

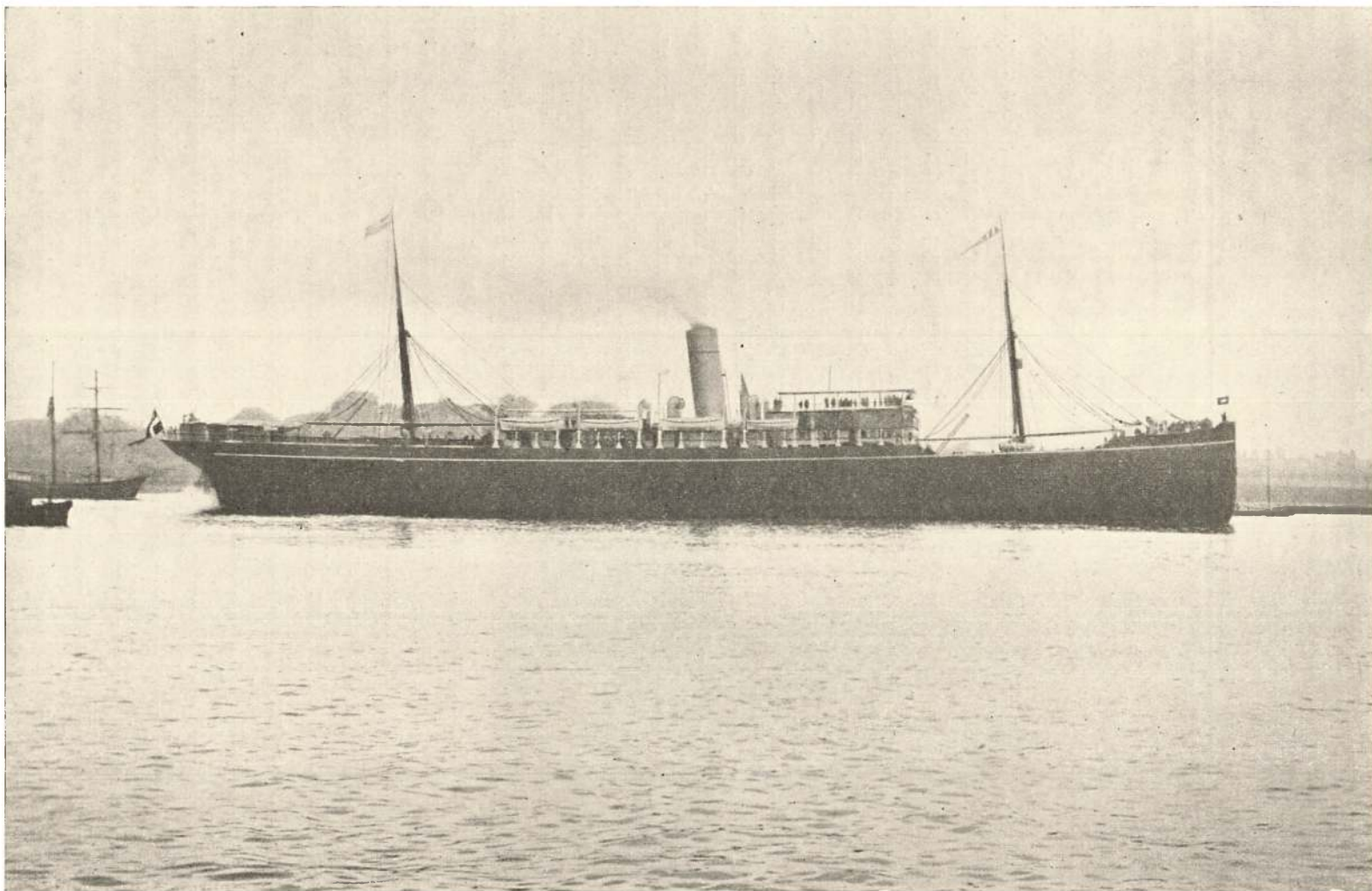
Det er en ganske betydelig Stigning fra Femaar til Femaar, de ovenstaaende Tal udvise. Esbjerg har jo forholdsvis havt størst Tilvæxt, idet Omsætningen fra de 40,000 i 1887 steg til 180,000 i 1897, altsaa halvfemte Gange saa meget (fra 1897 til 1898 var der imidlertid en lille Tilbagegang). Men ogsaa i de andre Byer har Tilvæksten været meget betydelig; baade i Aarhus, Aalborg og Odense var Omsætningen i 1897 mellem to og tre Gange saa stor som i 1882. I København, hvor man alt i 1882 havde en Omsætning paa hened halvanden Million Register-

tons, har Tilvæksten forholdsvis set ikke været saa stor som i de mindre Byer — hvad der er højst naturligt —, men absolut set har den været mere end en Tredjedel større end de andre Byers tilsammen, thi Kjøbenhavns søværts Vareomsætning er fra 1882 til 1897 stegen med 720,000 Registertons, de fire andre her nævnte Byers med i alt 530,000. Af de 720,000 hidrøre de 130,000 fra Femaaret 1882—87, de 170,000 fra Femaaret 1887—92, og de 420,000 fra Femaaret 1892—97, i hvilket sidste Femaar Frihavnen blev aabnet Novbr. 1894).

Fra Kjøbenhavns Rhed. Med 32 Portræter af det forenede Dampskibsselskabs Skibe.
Efter CARL LOCHERS Maleri.

Foruden ved Anlægget af Frihavnen ere Kjøbenhavns Havneforhold tillige bleven forbedrede ved, at den gamle Havn i Aarenes Løb i væsentlig Grad er bleven uddybet og omdannet. Men ogsaa Provinshavnene have været Gjenstand for store Udvidelser. Udgifterne ved Kjøbenhavns og de ca. 75 andre Havne, der i 1897 vare underlagte Indenrigsministeriets Kontrol, vare ca. 5 Mill. Kr. — Til Foranstaltningerne for den søværts Varetransports Fremme maa jo ogsaa henregnes Dampfærgerne, der baade fra Kjøbenhavn og Helsingør forbinde Danmark og Sverige, og, over Bælterne, de danske Landsdele indbyrdes. Hertil vil nu komme Gjedser-Warnemünde Dampfærgerne. Sikkert er der forbeholdt Dampfærgerne en yderligere betydelig Fremtid — hvis denne ikke kommer til at tilhøre Broerne over og Tunnelerne under Havene.

44*

Skruedamperen »Annam«, bygget paa Burmeister & Wains Skibsværft 1899.

Endnu have vi imidlertid Skibe, og hvilken Tilvæxt, der har været i Skibsmateriellet, ville følgende Tal give en Idé om. Danmarks Handelsflaade (Skibe over 4 Registertons) omfattede:

	Sejlskibe			Dampskibe			
	Antal	Registertons	∞: pr. Skib	Antal	Registertons	∞: pr. Skib	Hestekraft
1868..	2690	164,701	61	80	9,647	121	4,566
1878..	2971	204,586	69	189	46,623	247	12,993
1888..	2889	166,887	58	290	95,577	330	23,676
1898..	3020	158,155	52	476	245,447	514	48,062

»Valkyrien« paa Vej til Siam.

Den Række Tal, der angiver Sejlskibsflaadens Størrelse, bugter sig frem og tilbage; tilsidst er Antallet af Skibe bleven noget forøget, men Skibenes Størrelse noget formindsket. Der var en lille Tid, hvor man mente, at der paa ny vilde blive god Brug for Sejlskibe, men den Tid er atter forbi; nu holde vi, hvor vi holdt for tredive Aar siden, med en Sejlskibstonnage paa ca. 160,000 Registertons.

Men Dampskibsflaaden! Tallet paa Skibene stiger i det første Tiaar med 100, i det næste paa ny med 100, i det tredje Tiaar med 200, og samtidig med, at Skibenes Antal nu er

5 à 6 Gange saa stort som for tredive Aar siden, er deres Gjennemsnitsstørrelse 4 à 5 Gange saa stor. Følgen heraf er, at Registertonagen fra 1868 til 1898 voxer fra 10,000 til en kvart Million, d. v. s. til det fem og tyve dobbelte. Hestekraften er nu over det tidobbelte af dens Størrelse for 30 Aar siden.

Hvad der i de seneste Aar er udrettet for Handelsflaadens Tilvæxt fremgaar af, at Forøgelsen i Dampskibstonnagen fra 1897 til 1898 var 47,000 Registertons — netop det Tal, den hele Tonnage udgjorde tyve Aar før, i 1878. Saaledes tilvebragte man paa ét Aar en Tonnage lig den, man havde faaet stillet paa Benene i samtlige de halvtreds Aar, der hengik fra Slutningen af 1820erne, da Dampskibene begyndte at spille nogen Rolle herhjemme, og indtil Slutningen af 1870erne.

X.

Det ligger nær for os, efter den nys givne Oversigt over vor Handelsflaades Udvikling, at søge nogen Kundskab om de andre Kommunikationsmidler, saasom Jernbane, Telegraf og Post. Herhen hører jo ogsaa Telefonen, men om denne, de sidste tyve Aars Nyhed, der herhjemme dog først har været i stærk Udvikling i det sidste Decennium, have vi ikke nogen saadan Statistik for hele Landet, at vi kunne meddele ensartede Tal derom.

Helsingørs nye Banegaard.

To Aar efter Krigen, den 1ste April 1866, havde Danmark af Jernbaner 23 Mil sjællandske og $32\frac{1}{4}$ Mil jysk-fynske Baner, tilsammen $55\frac{1}{4}$ Mil. Nu, en Tredjedel Aarhundrede efter (31te December 1898), have vi paa Sjælland $85\frac{1}{2}$ Mil, paa Falster 6, paa Lolland $9\frac{1}{2}$, paa Fyen $39\frac{1}{2}$, i Jylland $194\frac{1}{2}$ Mil, ialt 335 Mil (heraf ca. 100 Mil Privatbaner), altsaa noget over sex Gange saa meget som i 1866. Personbefordringen var den Gang ca. 2 Mill. Mennesker om Aaret, nu ca. 20 Million, Varetransporten omfattede den Gang ca. 5 Mill. Centner, nu ca. 80 Million!

Telegrafledningernes Længde var ved Udgangen af Aaret 1865 ca. 470 Mil, ved Udgangen af 1898 ca. 1900 Mil. Antallet af Telegrammer beløb sig i 1865 i

alt til 200,000, i 1898 til 2 Million. Heraf udgjorde de til og fra Udlandet afsendte Telegrammer henholdsvis 80,000 og 800,000; i 1865 afsendtes til Lande udenfor Europa 9 og ankom fra Lande udenfor Europa 9 Telegrammer, i 1898

	afsendtes til	ankom fra
Asien.....	660	882
Afrika.....	287	538
Amerika.....	12,897	13,624
Australien.....	12	24
	<u>13,856</u>	<u>15,068</u>

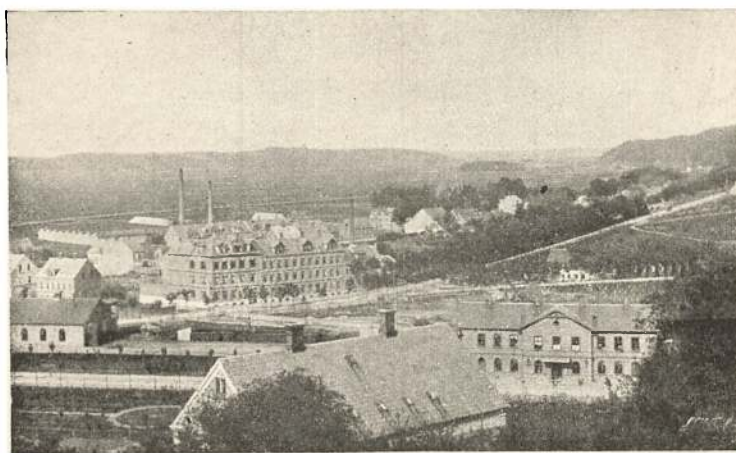
Brevforsendelsernes Antal udgjorde i 1864—65: 8.5 Million, i 1898: 85 Million. Antallet af Tidender og Tidsskrifter udgjorde henholdsvis $7\frac{1}{2}$ og 80 Million.

Det er af Interesse, for en Gangs Skyld, at flytte Sammenligningen fra Nutid med Fortid hen til en Sammenligning mellem Danmark og andre Lande i Nutiden. Saaledes har Danmark nu for hver 100,000 Mennesker 107 Kilometer Jernbane (1 Mil = ca. $7\frac{1}{2}$ Kilometer), Schweiz har 123 og Sverige 203, men alle andre europæiske Stater have mindre, Rusland endog kun en Tredjedel deraf, nemlig 34 Kilometer Jernbane for hver 100,000 Indbyggere. En anden Maalestok faa vi imidlertid, naar Arealet lægges til Grund. Jo mere udstrakt og forholdsvis tyndt befolket et Land er, des længere maa Jernbanerne være for at forbinde Landets forskellige Dele, des mere udgjøre de altsaa i Forhold til Indbyggertallet, men des mindre i Forhold til Arealet. Derfor finde vi, at Sverige, der staar højest i Retning af Jernbanelinjer i Forhold til Folketal, staar lavt i Forhold til Areal. Paa hver 1000 Kvadratkilometer har Sverige 23 Kilometer Jernbane, men Danmark har næsten tre Gange saa meget, nemlig 64; Yderpunkterne i Europa dannes af Norge, der har 6, og Belgien, der har 156 Kilometer Jernbane for hver 1000 Kvadratkilometers Areal. — Endnu skulle vi kun tilføje, at medens vi herhjemme regne at have en Sned Million Rejsende aarlig, har man i England henvend $1\frac{1}{10}$ Milliard! En Dansk gjør gennemsnitlig 8 Rejser aarlig i sit Land, en Englænder 28 i sit.

Antallet af Telegrammer (fraregnet Transitelegrammer) udgjør i Danmark aarlig ca. 600 for hver 1000 Indbyggere. Dette er over fem Gange saa meget som i Rusland, hvor Tallet er 116 — d. v. s. lidt over et Telegram aarlig for hvert tiende Menneske —, men det er kun mellem en Tredjedel og en Fjerdedel saa meget som i England, hvor Tallet er 2100, d. v. s. lidt over 2 Telegrammer aarlig pr. Indbygger.

Antallet af Breve pr. Indbygger (afsendte i Indlandet + afsendte til Udlandet + modtagne fra Udlandet) udgjør i Danmark aarlig 32, hvad der næsten er dobbelt saa meget som i Sverige, over ti Gange saa meget som i Rusland, men langt under Halvdelen af den engelske Korrespondance, thi i Storbritannien og Irland udgjør det aarlige Antal Breve pr. Indbygger 70.

Hvad Damp og Elektricitet m. v. udrette for Produktionen i vor Tid staar levende for os alle, og ingen har let ved at glemme det. Ikke mindre ere vi paa det rene med, til hvilken Grad disse Kræfter i Transportens Tjeneste have formindsket Afstandene og muliggjort Produktionsmidlernes og Produkternes hurtige

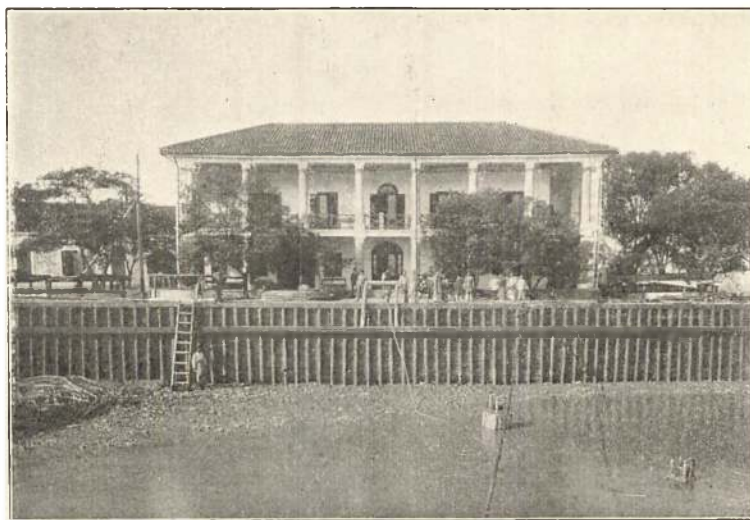

Ved Vejle Nordbanegaard.

Fordeling over den hele Jord. Men her, hvor vi have talt om Post og Telegraf (Telefon), er det næppe overflødigt særlig at gjøre opmærksom paa, hvilken Rolle Efterretningsvæsenet spiller for det hele økonomiske Nutidsliv. I tidligere Tid kunde der efter Sagens Natur ikke være lang Tid imellem Efterretningen om en Vares Afsendelse og Varens egen Ankomst; nutildags faa vi lynsnart at vide, at Ladningen er afskibet, selve denne Underretning er alt prisbestemmende, og den derved fastsatte Pris vil umiddelbart efter kunne kjendes af alle interesserede hele Verden over. Man giver og modtager Ordre pr. Telegraf, man meddeler ad denne Vej om rig eller knap Høst, om Forlis eller Indløb i Havnen, man varsler baade Storm og Stille, og man kan tage sine Forholdsregler derefter. Den uhyre Betydning, som det moralske, det psykiske Moment, Haabet, Frygten, »Meningen«, har i alt økonomisk Liv, er paa én Maade bragt ned til det mindst mulige, ved at Kundskab i Løbet af et Sekund sættes i Stedet for Forventning og Formodning, paa en anden Maade

bragt til en dirrende Højde, fordi hvert Øjeblik kan bringe ny Underretning fra de tusinde Steder, uden at man blot har den Hviletid, som tidligere dog medgik til selve Budskabets Forsendelse.

Hermed staar det ogsaa i Forbindelse, at medens Perioderne i tidligere Tidens økonomiske Liv snart tegne sig som Bjerghøjder, snart som Dalfører, hver for sig strækkende sig langt og med bratte Overgange imellem dem, tegner Nutidens økonomiske Liv sig som en Havflade, hvor Orkanbølger ere forholdsvis sjældne, men hvor paa den anden Side Hvile er ukjendt, Bevægelsen evindelig. Set fra Forbrugets Standpunkt er den større Ligelighed nutildags langt at

Store nordiske Telegrafskabs Etablissement i Woosung i Nærheden af Shanghai.

foretrække for tidligere Tidens voldsomme Forskjelle, set fra Erhvervets Standpunkt er Chansen for »Søsyge« kjendeligt større nu end før, medens Faren for bratte Fald er (eller burde være) mindre. Nutidens uhyre mekaniske Hjælpemidler have forøget vor Kraft i det næsten umaalelige, have samtidig skaanet det menneskelige Legems Arbejde og have baade mindsket Faren for pludselig Ruin for den enkelte og for Nød og Mangel i de vide Kredse, men det er, som om det, de have sparet vore Muskler for, til Stadighed er lagt paa vore Nerver.

XI.

Der har i den hele foregaaende Fremstilling været en vis foreskreven Retning for den Vej, vi have fulgt: Landbrug, Skovbrug, Fiskeri, Industri, Handel, Skibsfart og andre Kommunikationsmidler —, denne Rækkefølge er forud given. I nærværende og det følgende Afsnit, de to sidste, ville vi gjøre forskjellige Svinkeærinder; Vejen vil synes noget bugtet, men man vil maaske dog finde, at helt uden Plan gaa vi ikke frem.

Det omtaltes ovenfor og er jo paavist paa forskjellig Maade — ligesom det er vel bekjendt —, at det er de smaa Landbrug, der, ikke mindst paa Grund af Andelsbevægelsen, have staaet sig bedst i de vanskelige Forhold, som Landbruget i en Del Aar har været undergivet. Under Smaabønderne findes jo imidlertid endnu en Samfundsklasse paa Landet, og vi ville begynde dette Afsnit med nogle Oplysninger om denne.

En af de Aarsager, som foran er nævnt, til Landbrugets Klager har Adresse indadtil: det er knapt med Arbejdsfolk paa Gaardene, og hermed hænger det sammen, at Arbejdslønnen er høj. Nu er det jo ikke saadan at forstaa, at vore Landarbejdere svælge i Mælk og Honning; men nægtes kan det ikke, at Lønningerne ere stegne svært. Man kan med runde Tal ansætte et mandligt Tyendes aarlige Løn paa Landet til 226 Kr., et kvindeligt Tyendes til 140 Kr., men disse Lønninger overstige med $\frac{1}{8}$ Lønningerne fra Begyndelsen af 1890erne og med 80 à 100 pCt. Lønningerne fra Begyndelsen af 1870erne! Sligt skal nok mærkes.

Endvidere har man beregnet, at den nuværende Aarsindtægt, indbefattet Værdien af Emolumenter, for faste mandlige Landbrugsarbejdere paa egen Kost er gennemsnitlig ca. 534 Kr. Dette Beløb udgjør $\frac{1}{10}$ mere end det tilsvarende for Begyndelsen af 1890erne og henved $\frac{1}{3}$ mere end Indtægten i Begyndelsen af 1870erne.

Dog, føles Arbejdslønnens Forøgelse som en Byrde for dem, der skal udrede den, kan man jo dog umuligt nægte, at for dem, der skulle modtage den — og det er de fleste — er den en Fordel. Ser man Sagen fra et almindeligt Samfundsstandpunkt, maa man saaledes ikke glemme, at samtidig med vanskelige Tider for den besiddende Del af Landbostanden, ere den ubemidlede Kaar blevne væsentligt forbedrede. Dette tiltrængtes i højeste Grad — og Landarbejderstandens Kaar ere endnu mange Steder yderst nødtørftige —; hvad der er sket, er derfor kun af det gode, og det ogsaa i den Henseende, at en øget Forbrugsevne hos Landarbejderne vil, som alt foran omtalt, komme hele vort økonomiske Kredsløb til-

gode. Men paa den anden Side er selvfølgelig i Længden Forudsætningen for Landarbejdernes Trivsel Landbrugets Trivsel; i mindre gode Tider for Landbruket føles jo høj Arbejdsløn særlig haardt, og foruden af de mange andre Grunde maa man derfor ogsaa af Hensyn til, at den store Landarbejderstand skal kunne opnaa yderligere Forbedringer i sine Kaar, ønske, at Landbruket maa komme vel ud over den strenge Kamp, som navnlig mange af de middelstore og større Bedrifers nuværende Besiddere maa føre.

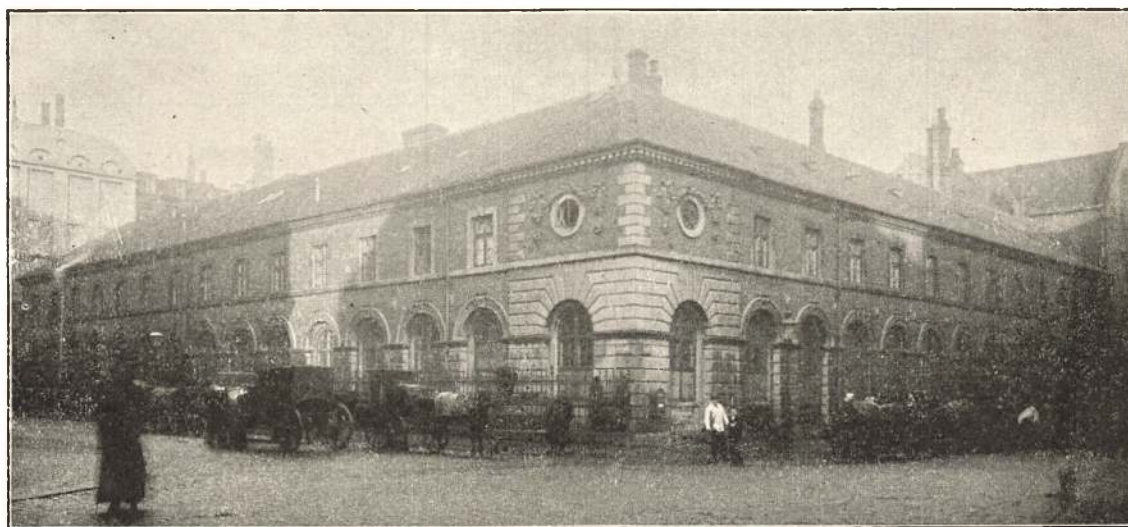
De smaa Bedrifter staa sig altsaa forholdsvis godt paa Landet. I Byerne er det derimod de smaa Bedrifter, der synes uheldigst stillede. Vi kjende jo alle til »Middelstandens«, d. v. s. Detailhandlernes og Smaahaandværkernes Klager, af hvilke mange sikkert have god Grund. Thi Storindustrien sluger og overflødiggjør mange mindre Haandværksforretninger, og det samme er Tilfældet med Stormagasinerne. Hertil kommer de betydelige Udgifter, der ved Husleje og Reklame m. v. nutildags paalægges de mindre Forretninger, Udgifter, som de, paa Grund af den forholdsvis ringe Omsætning og den ved Konkurrencen trykkede Avance paa det enkelte Salg, vanskelig kunne taale.

En ivrig Agitation har jo fra de Handlendes Side været ført imod »Stores«, Rabatforeninger o. l. og tillige ogsaa imod Forbrugsforeninger. Af disse sidste fandtes der i 1898 her i Landet, foruden 133, som under Navn af Forbrugsforeninger drive Næring og have løst Næringsadkomst, 837 egentlige Forbrugsforeninger med et Medlemstal paa 130,000. Sligt betyder naturligvis en Indskrænkning i Kundekredsen for visse Dele af Mellemandelen.

Et Udtryk for de store Virksomheders Omsiggriben i vor Tid er det stedse forøgede Tal paa Aktieselskaber. Endnu for en Menneskealder siden var et Aktieselskab en ret sjælden Fugl, nu skyde Selskaberne op som Paddehatte. Tidligere fremkom de ogsaa i Reglen kun, naar der skulde stiftes en Bank eller et meget stort Dampskibsforetagende eller industrielt Etablissement o. l., nu er ikke blot hele Industrier omtrent »paa Aktier« — f. Ex. Maskin- og Jernstøberindustrien —, men atter og atter se vi endog blot nogenlunde store Haandværksforretninger »sat paa Aktier«, ja endog almindelige Kjøbmandsforretninger omdannes til Aktieselskaber, og da saadanne Selskaber i Reglen faa større Kapitaler at virke med, end Enkeltmanden havde, blive de naturligvis farlige Konkurrenter.

Aktieselskaberne ere offentlige Institutioner; som saadanne have de visse almene Forpligtelser — ogsaa f. Ex. overfor deres Arbejderstab —, og de bør, gennem Erindringen om, at »noblesse oblige«, ved en god, ikke blot økonomisk,

men ogsaa social Anvendelse af deres Magt, baade indadtil og udadtil, forsoner Samtiden med denne ny Driftsform. Man faar jo intet gratis; en Del gammelt — ogsaa godt og gammelt — gaar til Grunde ved Aktieselskaberne, og disse drives ikke altid efter de sundeste og fineste Principer, rent bortset fra, at selve Aktieemissionen og Forretningen jævnlig giver Anledning til Svindel. Men paa den anden Side demokratiserer ogsaa Aktieselskabet Kapitalen, idet enhver, der blot har et lille Beløb tilovers, som han kan forsvare at gjøre til Forretningsindsats, kan blive delvis Driftsleder, og det hele moderne Forretningstilv, med Varernes Billiggjørelse og store Tilgængelighed for de vide Kredse, vilde være utænkeligt uden Aktieselskaberne. De høre til vor Tids mægtigste Løftestænger for det almene økonomiske Fremskridt.

Den nye Mønt.

For Aaret 1870 — altsaa før Milliardstrømmen m. m. udgjød sig over Europa — kan Antallet af Aktieselskaber herhjemme ansættes til ca. 50 med en Aktiekapital paa ca. 80 Million Kr., for Aaret 1883 til ca. 180 med ca. 210 Million Kr., for Aaret 1891 til ca. 250 med 250 Mill. Kr. og nu til ca. 600 med henimod 420 Mill. Kr. Aktiekapitalen er altsaa nu dobbelt saa stor som for sytten Aar siden, over fem Gange saa stor som for tredive Aar siden. Aktieselskabernes Antal er tolv Gange saa stort som i 1870. Det er jo, som alt sagt, langt mere almindeligt nu end før at danne smaa Aktieselskaber, og de nysnævnte Tal udvise da ogsaa, at i Aaret 1870 var Aktiekapitalen pr. Selskab $1\frac{3}{5}$ Million Kr., i 1883: $1\frac{1}{6}$ Million, i 1891: 1 Million og nu $\frac{7}{10}$ Million Kr.

Medens den her meddelte Opgjørelse omfatter, saa vidt muligt, alle egentlige Aktieselskaber (derimod ikke Andelsselskaber m. v.), er det langt fra alle Selskaber,

der fremkomme med offentligt Udbud af Aktiekapitalen. En Fortegnelse over, hvormeget der offentligt udbødes i Femaaret 1895—99, vil fremgaa af følgende Oversigt, i hvilken der findes angivet, baade hvormeget der udbødes fra ny, og hvormeget der udbødes fra alt bestaaende Selskaber, og endvidere baade Selskabernes Udbud af Aktier og deres Udbud af Obligationer (medens disse sidste ikke ere medtagne i de forannævnte Tal for 1870 ff.).

I Femaaret 1895—99 var Antallet af ny Aktieselskaber med offentligt Udbud af Aktier og Obligationer i alt 90, altsaa 18 om Aaret, og deres samlede Aktiekapital udgjorde 42.7 Mill. Kr., hvortil et Obligationsbeløb paa 17.4 Mill. Kr. Den egentlige Aktiekapital udgjorde altsaa kun henimod $\frac{1}{2}$ Million Kr. pr. Selskab, og selv naar Obligationsbeløbet tages med, bliver Kapitalen kun $\frac{2}{3}$ Million Kr. pr. Selskab. — Naar man til de 90 Selskabers Kapital baade i Aktier og Obligationer lægger det Beløb af Aktier og Obligationer, hvormed samtidig 71 ældre Selskaber udvidede sig, faar man en samlet Sum af 118.8 Mill. Kr. eller ca. 24 Mill. Kr. aarlig. Disse 119 Million fordelte sig saaledes paa de 161 Selskaber (et Tal, der dog kan være lidt for stort, fordi nogle Selskaber kunne have udbudt Aktier m. m. flere Gange i Løbet af Femaaret):

	Antallet af Selskaber (gamle, der udvidede sig, og ny)	Beløbet
1. Til Bankforetagender	13	19.9 Mill. Kr.
2. — Dampskibsselskaber	26	23.4 —
3. — Sporveje, Jernbaner, Telefoner, Baadfart m. v.	15	7.2 —
4. — Havne- og Handelsforetagender	7	7.9 —
5. — Hoteller, Badeetablissementer o l.	5	1.4 —
6. — Fabrikker (og Værfter)	95	59.0 —
	161	118.8 Mill. Kr.

Af de 118.8 Million Kr. gik altsaa Halvdelen, 59 Mill. Kr., til 95 Fabrikker (og Værfter), Femtedelen, 23.4 Million Kr., til Dampskibsselskaber, begge Dele højst karakteristisk for Udviklingen i det sidste Femaar. Til Stiftelsen eller Udvidelsen af samtlige 161 Foretagender var beregnet 738,000 Kr. pr. Selskab, mest til Bankforetagender (1,530,000 Kr. pr. Selskab), mindst til Hoteller etc. (280,000 Kr.).

Den ovenstaaende Fortegnelse over nye Aktieselskaber er jo imidlertid ikke udtømmende, da den, som nævnt, kun omhandler Selskaber med offentligt Udbud, medens der ved Siden af oprettes adskillige baade smaa og store Selskaber, hvis hele Kapital strax overtages paa nogle faa Hænder, og hvor saaledes, i hvert Fald foreløbig, intet udbydes til Almenheden. Dette sker især, naar private Forretninger omdannes til Aktieselskaber, og Formaålet er da ret hyppigt ikke saa meget at faa

forøget Kapital som at gjøre Forretningens Existens mindre afhængig af Indehaverens Person og at skaffe omsættelige Repræsentativer for den Formue, der er bundet i Forretningen.

Man maa ikke tro, at Aktieselskaberne gennemgaaende give noget stort Udbytte. Det er paavist, at hvis man tager en længere Aarrække, naer Renten af Aktiekapitalen i alle Selskaber, baade gode og daarlige, blomstrende og opløste, knapt fem Procent. Selv om vi imidlertid nøjes med de store og betydningsfulde Selskaber, hvis Aktier noteres paa Børsen, finde vi, for Femaaret 1894—98, at Gjennemsnittet af de Dividender, der gaves af de 7 kjøbenhavnske Banker, var 6.2 pCt., af de 10 Dampskibsselskaber 7.0 pCt. og af de 18 industrielle Selskaber 5.4 pCt., af alle 35 Selskaber saaledes sex Procent.

At Udbyttet ikke er større, selv i gennemgaaende solide Aktieselskaber, er imidlertid ogsaa rimeligt, thi det sædvanlige Forretningsoverskud, en Privatmand har, skal her deles i to Dele, én til de egentlige Forretningsledere, en anden til Aktionærerne, der intet Arbejde have, og for hvem Dividenden altsaa kun er en Art Udlansrente. Men desuden hidrører det fra, at Privatmanden utvivlsonst faar mere ud af sin Forretning end Selskabsdirektionen, og at han arbejder med et mindre tungt og mindre dyrt Apparat. Endelig bør det erindres, at de store Virksomheder i vor Tid ingenlunde altid give stor Fortjeneste; gennemgaaende er Avancen i hver enkelt Omsætning mindre end i gamle Dage. Hvad vi saå i Landbruget, vil gjenfindes overalt i Næringslivet; der kræves større Indsats og mere omfattende og anspændt Arbejde nu end før for at tilvejebringe samme Nettoudbytte for Forretningen. At iøvrigt et tilsvarende Moment delvis kan gjenfindes i mange andre Forhold i det moderne Liv, ogsaa udenfor Næringslivet, er en Erfaring, vi sikkert alle have gjort.

Naar Forbrugsforeninger — og enkelte Produktionsforeninger, dannede af Arbejdere —, Stormagasiner og Storfabrikker fortrænge de mindre Handlende og Haandværkere, bør det dog erindres, at visse Felter af Forretninglivet altid ville være disse sidste forbeholdte. Der vil stedse være Specialiteter, hvor ogsaa den lille Principal eller Mester med fornøden Dygtighed kan naa frem; der er endvidere Handels- og industrielle Omraader, som egne sig nok saa godt for den lille som for den store Bedrift, eller som i hvert Fald bedst fyldestgjøre de Kunder, som ønske en vis personlig Forbindelse mellem Sælger og Kjøber, endelig, og fremfor alt, vil Lokalhensynet — Publikums Ønske om at have sin Handlende og sin Haand-

værker lige i Nærheden —, holde en meget store Skare af mindre Næringsdrivende oppe. Men selvfølgelig, Smaaudsalg for den store Handlende, Andenhaandsvirksomhed (Husindustri) for den store industridrivende — samtidig med Reparationer for egen Regning — træde nutildags ofte i Stedet for de helt uafhængige Virksomheder, og en ikke ringe Del af Middelstanden dannes i vor Tid af lønnede Funktionærer i store Virksomheder, en Art Embedsstand, hvis Medlemmer have mere sikre og ikke mindre rigelige Indtægter, end de vilde have havt som Næringsdrivende, men som kun have begrænset Selvstændighed.

Arbejdernes Procession paa Grundlovsdagen.

Det er dog ikke blot Spørgsmaalet om den lille eller den store Virksomhed, der nutildags paa Forretningsomraadet optager Sindene, men det er, særlig for Industriens Virksomhed, dels Konkurrenceforholdet til Udlandet, et Forhold, i hvilket man, som bekjendt, søger Statens »Beskyttelse«, dels, i vid Udstrækning, Forholdet overfor Arbejderne.

Enhver Arbejdsgiver — Arbejdskjøber er det socialdemokratiske, ganske træffende Udtryk — klager over, at Arbejdslønnen er for høj, at Arbejderne ere umedgjørlige o. a. m., og der er standende Strid herom i Danmark som i hele den øvrige Verden. Da de gamle Svendelav havde tabt deres Betydning, opstod i Begyndelsen af 1870erne Fagforeningerne paa socialdemokratisk Grundlag, og dette Grundlag have de, om ikke efter deres Loves Ord, saa dog faktisk bibeholdt. Den begyndende Trivsel standsede i Løbet af 1870erne; først ved Decenniets Slutning

Forretningsfører P. KNUDSEN.
Formand for Socialdemokratisk Forbund.
Folkethingsmand for Randers.
Borgerrepræsentationens Viceformand.

Redaktør E. WIINBLAD.
Folkethingsmand for Københavns 12. Kr.

Forretningsfører C. HØRDUM.
Folkethingsmand for Københavns 9. Kr.

Lærer K. M. KLAUSEN.
Folkethingsmand for Københ. Amts 2. Kr.
Raadmand.

Maler J. JENSEN.
Formand for de samvirkende Fagforbund.
Folkethingsmand for Københavns 10. Kr.
Borgerrepræsentant.

C. C. ANDERSEN.
Bestyrer af Arbejdernes Fællesbageri.
Landstingsmand for 1. Kredt.

Cand. phil. F. J. BORGBJERG.
Folkethingsmand for Københavns 5. Kr.
Borgerrepræsentant.

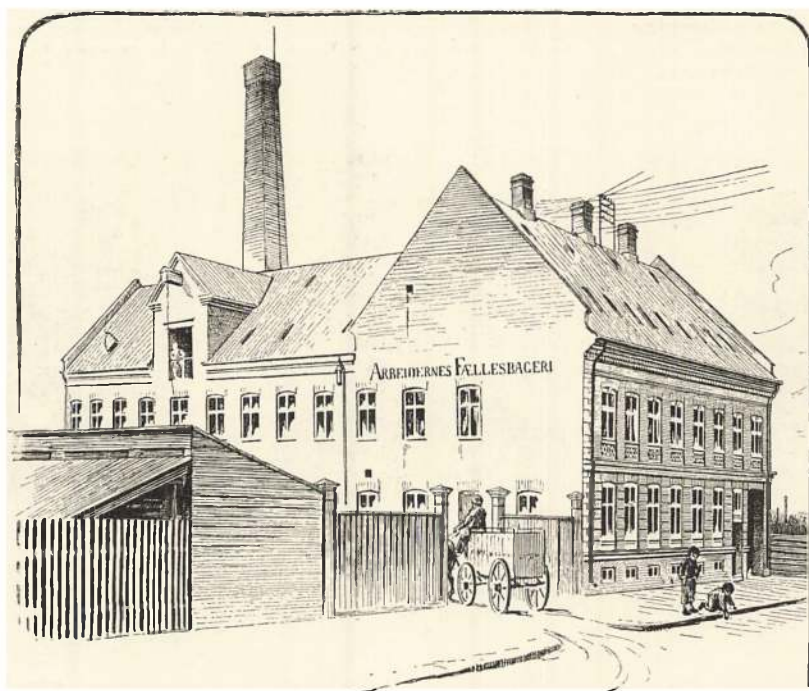
Redaktør HARALD JENSEN.
Folkethingsmand for Aarhus Amts 3. Kr.
Byraadsmedlem, Aarhus.

Journalist A. C. MEYER.
Folkethingsmand for Københavns 13. Kr.

Repræsentation af Arbejderpartiets Tillidsmænd.

begyndte igjen Opsvinget, og nu, efter tyve Aars Forløb, findes der indentor de danske Fagforeninger henved 84,000 Arbejdere af begge Kjøen. Efterhaanden som de, under fortrinlig Ledelse, blev stærkere og mere maalbevidste, følte fra Arbejdsgivernes Side i stedse højere Grad Nødvendigheden af Modforeninger (udenfor de gamle Mesterlav). Det gik dog kun trevnt med Dannelsen af saadanne Foreninger, navnlig for videre Kredse, indtil man i Slutningen af 1890erne mandede sig op og tog fat med forøget Styrke. I Maj 1899 erklærede den af Jernfabrikanter, Bygningshaandværkere og Entreprenører m. fl. bestaaende Arbejdsgiverforening en Lockout,

Arbejdernes Fællesbageri i Kjøbenhavn.

under hvis Forløb Foreningen samlede mange andre Foreninger fra Hovedstaden og Provinserne under sin Fane, og den danner nu en Modvægt, som Arbejderne i høj Grad maa regne med, overfor deres eget Forbund. I Januar 1900 talte den ca. halvtreds Centralforeninger med ca. halvottende Tusind Medlemmer, hvoraf ca. 30 Foreninger med ca. 3000 Medlemmer i Kjøbenhavn.

Den nysnævnte Lockout, der vel tilsidst omfattede over 40,000 Arbejdere, og der som bekjendt først bilagdes ved en Voldgift i September, prægede selvfølgelig helt og holdent Aaret 1899 og overskyggede alle andre Arbejdskonflikter i dette Aar. For Aaret forud, 1898, er Antallet af Arbejdsstandsninger (Strike eller Lockout) opgjort til 148, altsaa cirka 3 om Ugen; af disse vare 112 af væsentligere Betydning

og vedrørte direkte 1402 Arbejdsgivere og 6252 Arbejdere. 46 af disse Konflikter varede under 1 Uge, 59 fra 1 Uge til et Fjerdingaar, 7 fra et Fjerdingaar til et Halvaar; det hele Antal tabte Arbejdsdage er beregnet til 118,300. 5 af de 112 Arbejdsstandsninger bilagdes ved Voldgift. — Hvad der igjennem Fagforbundenes Arbejde og i Kraft af andre almene Forhold er sket for Forbedringer i Arbejdernes Kaar, kan ikke let overvurderes, og det bør erindres — her som overfor Landarbejderne —, at foruden den fundamentale Betydning, det i og for sig har, at Samfundets talrigste Befolkningsklasse er naaet frem i økonomisk Velvære, har selve denne Klasses forøgede Konsum været en Hovedbetingelse for hele det producerende Samfunds Produktionsfremskridt.

I 1892 opgjordes det for Kjøbenhavn, at en Svends gennemsnitlige Aarsindtægt kunde sættes til 996 Kr., en Arbejdsmands til 777 Kr. Endvidere viste det sig, at Daglønnen var ca. $\frac{1}{10}$ højere end et Tiaar tidligere, og samtidig antoges den daglige Arbejdstid i dette Tidsrum at være bleven 5 Procent kortere. For Aaret 1897 er en Svends Aarsindtægt beregnet til 1057 Kr., en Arbejdsmands til 842 Kr., saa at Stigningen fra 1892 er 6 à 8 pCt., ligesom desuden ogsaa den daglige Arbejdstid yderligere er aftagen. I Beløbene for Aarsindtægten 1892 og 1897 er der til den ene Side ikke blot taget Hensyn til Daglønfortjenesten, men ogsaa til Merfortjenesten ved Akkordarbejde, Overarbejde o. s. v., og til den anden Side er der gjort Fradrag for Arbejdsløshed, idet Aarets normale Antal Arbejdsdage er beregnet til 300, og der derefter er gjort et Fradrag af ca. $7\frac{1}{2}$ pCt. for egentlig Arbejdsløshed. *)

Efter 1897 har der fundet en videre Stigning af Arbejdslønnen og Forkortelse af Arbejdstiden Sted. Medens, som nævnt, den gennemsnitlige Aarsindtægt for en kjøbenhavnsk Fagarbejder, hvis Arbejdsløshed er ca. $7\frac{1}{2}$ pCt., er beregnet til 1057 Kr. i 1897, maa den vistnok sættes til ca. 1200 Kr. i Aaret 1900. Denne Gennemsnitsindtægt kan man, efter foreliggende Data, tænke sig fordelt omtrent paa følgende Maade:

Af 1000 kjøbenhavnske Fagarbejdere have:

Ca. 100 gennemsnitlig aarlig	900 Kr., tilsammen	90,000 Kr.
— 195 — —	1050 — —	204,750 —
— 440 — —	1200 — —	528,000 —
— 135 — —	1350 — —	182,250 —
— 130 — —	1500 — —	195,000 —

Ialt 1000 gennemsnitlig aarlig 1200 Kr., tilsammen 1,200,000 Kr.

*) Nogen direkte Statistik over Arbejdsløshed foreligger ikke, og de ovenstaaende Tal derom ere altsaa kun skjønsvise. Arbejdsløsheden er et saa betydeligt Onde, navnlig i den moderne Tid med de stærkt vxlende Forretningskonjunkturer, at man længe har søgt Raad imod den, og nu, ogsaa herhjemme, vil prøve at modarbejde den bl. a. ved kommunale, offentlige Arbejdsanvisningskontorer.

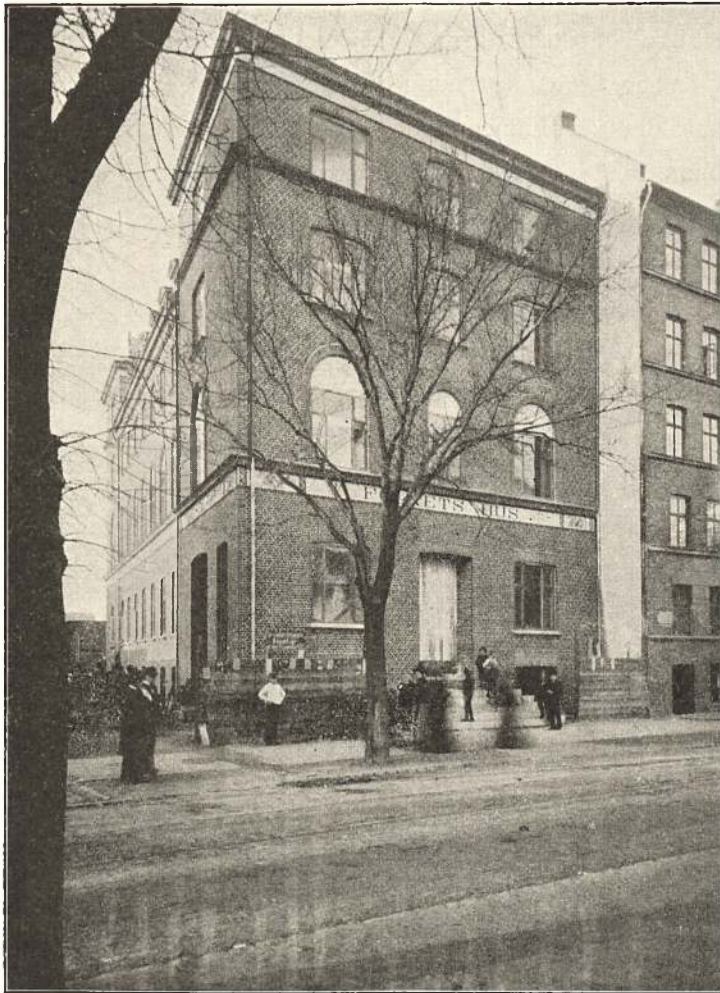
For Perioden fra den store Arbejderbevægelses Begyndelse og til nu, altsaa for Tidsrummet ca. 1870 til ca. 1900, kan det antages, at Aarsindtægten, i Penge, er stegen med omtrent 50 Procent, og da samtidig den effektive Arbejdstid vel er gaaet ned med $\frac{1}{9}$ — saasom gjennemsnitlig fra $11\frac{1}{4}$ til 10 Timers Nettoarbejdstid pr. Dag — er Arbejdslønnen pr. Præstation i de nævnte tredive Aar formentlig stegen med cirka halvfjerdsindstyve Procent. Det er jo muligt, at der i de nu kommende Aar vil ske en foreløbig Standsning i Stigningen, der bl. a. maa finde sin Grænse i, hvad den danske Industri kan bære for Omkostninger, naar den ikke skal stilles for ugunstigt i Konkurrencen med Udlandet. Fortsættes derfor Stigningen, maa dette være paa Betingelse af Arbejdets forøgede Produktivitet, igjennem endnu større tekniske Fremskridt end alt sket, en endnu mere energisk og indsigtfuld Ledelse end den nuværende og, ikke mindst, større Præstation af Arbejderne pr. Arbejdstime — hvad der maaske vil komme til at hænge sammen med selve Arbejdstidens videre Forkortelse —, end den, de nu yde.

Vi have ovenfor angivet forskellige Lønsatser for Daglejere og Tyende paa Landet og skulle nu hertil føje de Aarsindtægter, faglærte og ufaglærte Arbejdere i Haandværk og Industri antages at have i Provinserne. Svarende til de for Kjøbenhavn anførte Beløb af 1057 Kr. for Svende, 842 Kr. for Arbejds mænd, er for 1897 Aarsindtægten for Kjøbstadsarbejdere beregnet til henholdsvis 885 Kr. og 757 Kr. og for Svende og Arbejds mænd i Haandværk og Industri paa Landet til henholdsvis 770 Kr. og 722 Kr. — Der er ingen Tvivl om, at ogsaa disse kalkulerede Aarsindtægter, hvor man overalt paa Forhaand har fradraget ca. $7\frac{1}{2}$ pCt. for Arbejdsløshed, ere Resultatet af en meget betydelig og fortsat Stigning igjennem de sidste Decennier.

Ligeledes Kvindernes Arbejdsløn er stegen. Aarsindtægten for voxne Kvinder i Haandværk og Industri i Kjøbenhavn ansloges i 1892 til ca. 440 Kr., og nu er den maaske ca. 500 Kr. Kvinderne ere jo daarligere organiserede end Mændene, og da deres Arbejde er mere elementært, og derfor Arbejdskraften lettere at erstatte, har det hidtil været vanskeligt for dem at forskaffe sig nogenlunde gode Lønvilkaar.

I denne Sammenhæng bør man ogsaa minde om den Tilvæxt af Kvinder fra Bourgeoisiet, som Arbejdsmarkedet har faaet i det sidste Slægtled. Denne Tilvæxt har dog, som bekjendt, mest søgt hen til Funktionærstillinger, dels i det offentlige Tjeneste, dels til Butiksexpedition og ved Kontorforretninger m. m. Det kvindelige Bourgeois Arbejdsoønsker staa i Forbindelse med den hele Forandring, der er sket

i »det svage Kjøns« Tænkemaade. Kvinderne ville ikke være saa svage, at de stedse skulle føle sig økonomisk afhængige af Mændene. For Samfundet betyder dette et stort Fremskridt. Saa vist som man maa ønske, at den gifte Kvinde, særlig ogsaa Arbejderens Hustru, maa blive sat i Stand til at ofre saa meget Arbejde paa Hus og Husstand som nødvendigt og altsaa for saa vidt frigjøres for det egentlige

Arbejdernes Forsamlingsbygning paa Jagtvejen.

Erhvervsarbejde, saa vist er det paa den anden Side et Fremskridt, at de Kvinder, der tidligere vare i tvungen og tilvant Uvirksomhed, nu kunne komme i Arbejde, thi de ville derved hæve og hævde sig selv, de ville formindske mange Mænds økonomiske Byrde, og de ville forøge det hele Samfunds Ydeevne. Herimod staar et ringere og et nødvendigt Onde: at de i forskellige Arbejdsgrene komme til at optræde i Konkurrence med Mændene, hvad disse, hvor de generes deraf, naturligvis

ere utilfredse med. Sligt er en Ulempe, men fælles for begge Kjøen og alle Aldere og uadskillelig fra, at selve Tilværelsen for os alle er en Kamp for Tilværelsen.

Det økonomiske Fremskridt, der kan paavises for de arbejdende Klasser, betyder ikke, at alt nu er saare godt for dem, thi naar der indtræder Arbejdsløshed, eller de rammes af særlige Uheld, kan Stillingen blive vanskelig nok; selv under normale Forhold ville adskillige ikke-faglærte Arbejdere, der sidde med Familje, knapt nok tjene til det daglige Brød, og endnu værre gaar det manges en Enke, der skal ernære sig og Børn ved Linnedsyning eller andet slet betalt Syerhverv. Det er oplyst, at endnu i 1895 boede i Kjøbenhavn af gifte Arbejdere med Familje en Sjettedel i Etværelseslejligheder; der er saaledes endnu langt frem til blot nødtørfigt gode Tilstande over hele Linjen.

Men at der er Fremskridt, kan ikke benægtes; selve Boligforholdene ere et Bevis derpaa. De kjøbenhavnske Etværelseslejligheders Antal udgjør en stedse mindre Andel af samtlige Lejligheder, og den samme Opgjørelse, der udviste, at en Sjettedel af de gifte Arbejdere bor i Etværelseslejligheder, har godtgjort, at en Femtedel bor i Treværelseslejligheder. Men dette sidste betyder simpelthen Dannelsen af et nyt socialt Lag, Arbejdernes Overklasse, eller, om man hellere vil, en omfattende Rekrutering nedefra af de »borgerlige« Samfundsklasser, af Middelstanden.

XII.

Man laster vor Tids Tilbøjelighed til Luxus og Overdaad i Modsætning til tidligere Tiders Tarvelighed, og der er vel noget i det — ihvorvel slig Tale har været ført til alle Tider. Men hvad man med Sikkerhed tør rose vort Slægtled for, er Forsynligheden. I det sidste Decennium har Staten tilvejebragt Alderdoms-understøttelse for ubemidlede (ved Stats- og Kommuneydelser) og Ulykkesforsikring for Industriens Arbejdere (igjennem Arbejdsgiverne), og den er saaledes traadt til paa Omraader, hvor den mente, Arbejderbefolkningen kun kunde udrette lidet selv. Den giver endvidere Tilskud til Sygekasserne. Disse sidste bæres imidlertid hovedsagelig ved Befolkningens egne Midler, og det vil derfor være lærerigt blot med et Par Tal at vise Udviklingen af dem.

Antallet af Sygekassemedlemmer i hele Landet udgjorde ved Udgangen af Aaret

1868	29,000
1883	128,000
1898	231,000

Saaledes avancerede man med næsten 100,000 Medlemmer i de 15 Aar fra 1868 til 1883 og med godt 100,000 i de næste 15 Aar, endda bortset fra det Medlemsantal, der endnu maatte være i ikke-statsanerkjendte Sygekasser.

Dog det er jo ikke blot Landets Arbejderbefolkning, der nu forsikres i langt større Udstrækning end før. Brandassurance, Livsassurance, Ulykkesassurance og mangfoldige Specialassurancer have taget et uanet Opsving. Forsikringsvæsenet er bleven en Forretningsgren, hvis Medarbejdere af Direktører, Bestyrelsesmedlemmer, Agenter etc. etc. snart udgjøre en hel Hær, og om man end nu og da kunde ønske sig forsikret overfor den megen Forsikring, er Institutionen dog som Helhed kun af det gode: Forsynlighed bliver ikke blot Aarsagen til, men er ogsaa Virkningen af et baade økonomisk og moralsk fremskredet Stade.

Imidlertid ere jo Forsikringspræmierne kun en anden Form for Sparekasser; de ere Sparefonds, hvor Pengene ere indsatte paa noget mere komplicerede Betingelser end i de almindelige Kasser. Dog selve Sparekasserne staa kun med den ene Fod i Forsikringsinstitutionen, men med den anden i Bankinstitutionen, dette sidste navnlig i deres Egenskab af Udlaansinstituter. Vi have jo i de sidste Decennier faaet mangfoldige ny Banker, ligesom det hele Kreditvæsen er bleven udvidet fra Aar til Aar. Medens det imidlertid ikke lader sig gjøre med enkelte og faa Tal at fremstille Udviklingens Omfang for Forsikringsvæsenets Vedkommende, og det ligeledes vil være ugjærligt i Korthed at give talmæssige Data til Belysning af Bankudviklingen, kunne vi ved Hjælp af nogle Tal om Sparekasserne give en Forestilling om, hvilke Beløb der nu, i Forhold til tidligere, indsættes af Almenheden i offentlige Kasser og af disse atter frembydes til Udlaan. Lad saa ogsaa disse Tal ikke blot angive et Beløb for Smaafolks virkelige Sparepenge, men tillige for Kjøbmænds rent forbigaaende Pengehensættelser — med en Skala af Overgange imellem de to Former —, lad dem paa én Gang omfatte Sparepenge, Forsikringspenge, Box- og Bankpenge, uden at man kan udsondre den ene Del fra den anden, ogsaa fordi en og samme Sum tidt har noget af hvert ved sig, de ere dog, som de foreligge, et højst ejendommeligt Udtryk for Udviklingen fra Fortid til Nutid.

Sparekassernes Antal udgjorde i Aaret 1858: 57, i 1863: 69, i 1873: 312, i 1883: 502 og i 1898: 530. Det store Opsving i Kassernes Udbredelse Landet over sker altsaa i Tiaaret 1863—73, men Udviklingen fortsætter sig i det følgende

Decennium 1873—83, og ved Midten af 1880erne er over By og Land bredt et Net af smaa og store Instituter, der paa én Gang ere Spare- og Udlaanssteder for Befolkningens Midler. Selve Antallet af Sparekasser er senere ikke væsentlig forøget, Landet er »mættet« med Kasser. Men for de indskudte Beløbs vedkommende se Forholdene anderledes ud. Interessenternes Tilgodehavende udgjorde ved Slutningen af Regnskabsaaret

Aar	Mill. Kr.	Aar	Mill. Kr.	Aar	Mill. Kr.
1858	44	1873	174	1888	462
1863	72	1878	201	1893	540
1868	112	1883	350	1898	658

Saaledes ere Sparekasseindskudene i 1898 mere end tre Gange saa store som i 1878, for tyve Aar siden, og de ere femten Gange saa store som i 1858, for fyrre-tyve Aar siden. Dog er der herved at bemærke, at den stærke Stigning mellem 1878 og 1883 delvis skyldes, at der ved Sparekasseloven af 1880 inddroges under Institutionen forskellige større Kasser, som hidtil ikke havde været medregnede til Sparekasserne. Siden Midten af 1880erne synes Beløbet med en vis Regelmæssighed at stige med en 20 Mill. Kr. om Aaret, og Interessenternes Indskud udgjøre nu henved 300 Kr. pr. Individ af hele Landets Befolkning.

Sparekasserenten har i de største Kasser i flere Aar været nede paa 3 pCt., nu er den atter 4 eller nær derved; som Gjennemsnit kan den vist fra 1883 til 1898 sættes til 3.5 à 3.6 pCt. Dersom man havde ladet Kapitalen fra 1883 urørt og kun ladet den voxe med Rente og Rentes Rente, skulde den i 1898 have udgjort ca. 590 Mill. Kr., men den androg $\frac{1}{9}$ à $\frac{1}{8}$ mere. Har man inidertid i Fremtiden blot Raad til at lade Kapitalen uformindsket og ligeledes at lade Renterne være urørte, saaledes at Uddrag og ny Indskud dække hinanden, vil man, selv uden direkte Kapitalforøgelse, faa en aarlig Stigning i Sparekasskapitalen, ved 4 pCt. Rente, af $26\frac{1}{2}$ Mill. Kr. — til at begynde med. Det er over en Tredjedel af samtlige Statsindtægter (og -Udgifter)!

En Femtedel af det hele Sparekassebeløb (i 1898) falder paa »Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn«; paa den anden Side have henved et Par Hundrede Kasser under 50,000 Kr. hver i Indskud. 80 à 90,000 Konti ere paa over 2000 Kr. hver, med et gjennemsnitligt Beløb af 5000 Kr. pr. Konto, og henved $\frac{3}{4}$ Million Konti ere paa under 200 Kr. hver, med et gjennemsnitligt Beløb af 40 Kr. pr. Konto. Saaledes rummer Institutionen de største Modsætninger og er unægtelig højst mærkelig baade i sin Udvikling og i sin Udstrækning.

Lad os endnu til Slutning anføre, at medens Størstedelen af Midlerne anlægges i Obligationer eller anvendes til direkte Udlaan i faste Ejendomme m. v., saa be-

nyttedes i 1898: 54¹/₄ Mill. Kr. til Udlaan uden Pant, men mod to Mænds Selvskyldnerkaution. I de mindre jyske Sparekasser, d. e. saadanne, der hver har under 1 Mill. Kr. i Indskud, anvendes til denne Udlaansmaade over Halvdelen af Kassernes Midler; man vil ved dette ene Exempel forstaa, hvilken Rolle Kasserne spille ogsaa som lokale Kreditinstitutioner i Ordets strængeste Forstand, hvor Krediten helt og holdent beror paa det personlige Kjendskab og Tillidsforhold. Befolkningen har altsaa forlængst af sig selv skabt delvise Sidestykker til de Forskudsforeninger o. l. for Landbodriften, som nu indføres ad statslig Vej. Dog den ene Form udelukker ikke den anden. Fremtidens Rigdom beror netop paa Rigdommen i Former og Veje — naar kun Maalet er fælles, Landets og Folkets økonomiske Fremskridt.

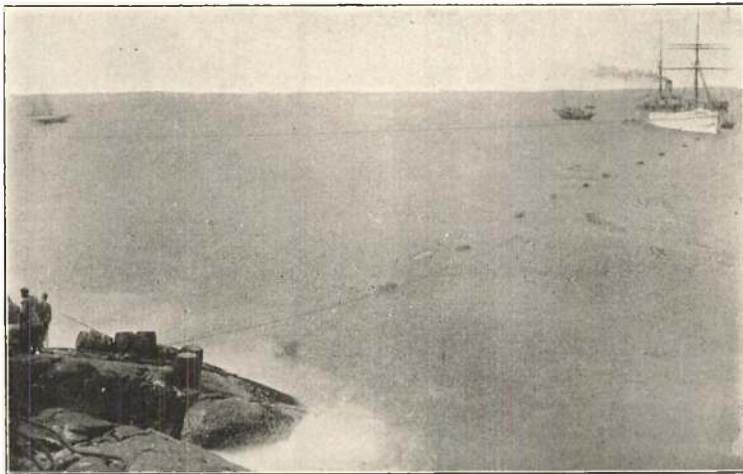
Nationalbanken.

Og hermed standse vi. Det er jo godt, at Pladsen er begrænset, thi Stoffet er egentlig ubegrænset, og vi have derfor ogsaa i det foregaaende maattet nøjes med allehaande spredte Tal og Betragtninger til glimtvis Belysning af vort Emne: den økonomiske Udvikling i det sidste Slægtled og det økonomiske Stade nutildags. Endda er det heldigt, at det kun er det materielle Liv, vi have skullet fortælle noget om, ikke Aands- eller Følelseslivet, thi da havde vi ikke blot ikke vidst, hvor vi skulde ende, vi havde end ikke turdet begynde. Og dog, kjende ikke alle Ordet: »*sana mens in sano corpore*«? Til en sund Sjæl hører et sundt Legeme, Forudsætningen for et sundt Aands- og Følelsesliv er et sundt økonomisk Liv — Livets materielle og aandelige Kræfter slynge sig sammen og kun ved deres forenede Styrke holdes vi oppe. Derfor er det økonomiske Fremskridt af bærende Betydning for vort Samfundsliv som Helhed, og vel har Udviklingen medført ny Vanskeligheder, vel er dernæst Gnidningsmodstanden mellem Stat og Stat, Land og By, mellem Stor-

bedrift og Smaabedrift, mellem Arbejdsgiver og Arbejder, bleven endnu stærkere end før, men der er Fart i Udviklingen, der er Fremgang, saa at vort Slægtled, trods alt, har vist Evne til at gjøre Løbet med ogsaa paa de ny Baner, der ere optrukne. Men selvfølgelig, det er umuligt at undgaa, at hvor der handles, der spildes.

Sana mens in sano corpore. Har det økonomiske Fremskridt ført dette sidste, det sunde Legeme med sig? Ja, da vi ikke med andre Enkelttal kunne angive Resultatet af alle de Plus'er og Minus'er, som vi ovenfor have fremstillet, saa lad os da sluttelig gjøre det ved et Tal om selve »*corpus*«. En Dreng, der fødtes i 1860—69, kunde gjøre Regning paa en Levetid (»Middellevetid«) af $43\frac{6}{10}$ Aar, en Pige paa en Levetid af $45\frac{5}{10}$ Aar; femogtyve Aar efter, 1885—94, var Middellevetiden stegen til henholdsvis $46\frac{9}{10}$ og $49\frac{2}{10}$ Aar. Halvfjerde Aar er saaledes Middellevetiden steget med. Et saadant Tillæg er meget betydeligt, og det forudsætter Fremskridt i Kultur — Lægevidenskab, Hygiejne, Renlighed, Intelligens —, i uadskillelig Forening med Fremskridt i de økonomiske Forhold.

I Begyndelsen af denne Afhandling angav vi, at Danmark fra 1860 til Dato havde faaet sin Befolkning forøget fra 1,600,000 til 2,400,000 Mennesker. Der lever altsaa halvtreds Procent flere paa det samme Territorium, og de leve bedre end før, thi ellers døde de ligesaa tidligt eller tidligere end før. Saaledes viser Fremskridtet sig paa det Omraade, der er al Fremskridts Kilde og Maal: det levende Liv.

Kabeldamperen »Store Nordiske« fører et Kystkabel i Land.

Ryslinge Folkehøjskole.

FOLKEHØJSKOLEN.

AF

HØJSKOLEFORSTANDER ALFRED POVLSEN.

De i dette Aarhundrede ved Maskindriften fremkaldte Omdannelser af Erhvervslivet og Samfundsforholdene, den offentlige Menings stigende Sympati for Menneskerettighederne og endelig Gjennemførelsen af den almindelige Valgret maatte opfordre alle kulturdygtige Nationer til at give Agt paa Spørgsmaalet om Folkets, den menige Befolknings, Oplysning. Med større eller mindre Iver og Held har man da overalt forsøgt at løse Opgaven, og den Maade, hvorpaa dette er sket, turde afgive et ikke uvigtigt Bidrag til Bedømmelsen af vedkommende Nationers Karakter og Intelligens.

Naar Danmark i det almindelige Omdømme staar i forreste Række paa dette Omraade ved Aarhundredets Slutning, har den danske Folkehøjskole en væsentlig Fortjeneste heraf og er uimodsigelig selv vort Folks originaleste Bidrag til det universelle Spørgsmaals Løsning.

Folkehøjskolen i sin nuværende mest fremtrædende og udprægede Skikkelse skyldes væsentlig to Mænd, nemlig N. F. S. Grundtvig og Kr. Kold.

Det var et Held, at disse to Mænd fandt hinanden og kom til at arbejde sammen. Grundtvig havde den indgaaende historiske Dannelse og digteriske Begavelse, der gav ham fuld Forstaaelse af Tidens aandelige Tilstand og Behov; men Kold havde det grundige Kjendskab til Menigmands Kaar og Tænkemaade og det geniale Greb paa Virkeliggjørelsen af sin store Læremesters Skoletanker.

Grundtvig undfangede Ideen og udkastede Planen; men Kold oprettede den første typiske Folkehøjskole. Grundtvigs oprindelige Udkast til en enkelt stor, folkelig Dannelsesanstalt for den voxne Ungdom var højtflyvende. Han tænkte paa et Skolepalads i Sorø. Det skulde opføres og udstyres i stor Stil og forsynes med en Stab af undervisningsdygtige Videnskabsmænd. »Og da vi nu alle have Menneskelighed,

Fædreland og Modersmaal tilfælles,« siger han, »maa det blive derom, alt skal dreje sig.«

»Det, der særlig maa medtages, er, hvad der ikke blot er nyttigt og lysteligt for enkelte i særegne Stillinger, men for alle, og det maa gjøres baade tilgængeligt og tiltalende.«

Maalet for en »folkelig Højskole«, mener han nemlig, maa være at bringe Regering og Folk til at forstaa hinanden, »gjøre Styrelsen folkelig og Folkestemmen efterrettelig og Videnskabeligheden frugtbar og paaskjønnet af Folket. Der maa Ungdommen kunne lære at kjende og elske sit Fædreland og sit Modersmaal og oplyses om det borgerlige Samfund, hvori alle Stillinger kunne være lige glædelige og hæderlige, naar

KR. KOLD.
Efter et Litografi.

man faar Øje paa deres gjensidige Uundværlighed og lærer af Erfaring, *at sand menneskelig Dannelse og aandelig Nydelse lader sig forene med alle Stillinger og kan fattes i dem alle.*«

Denne nye og dristige Skoletanke, der navnlig i Videnskabens Verden mødte bitter Modstand, vandt strax to Hjærter, nemlig Kongens og Dronningens — den danske Folkehøjskolesag har havt fornemme Faddere! — og skjønt Kongen, Christian VIII, stod temmelig ene som Ven af Forslaget blandt Regeringens Mænd, stod han dog fast over for Angrebene og udarbejdede egenhændig et Reskript angaaende Planens videre Udførelse. Ved Kongens Død blev Sagen imidlertid lagt til Side af de ledende Mænd, og denne første stort anlagte Plan er ikke senere taget op af nogen anden.

Højskoletanken var dog ikke død eller gold; men dens Virkeliggjørelse blev unægtelig tarveligere, end Grundtvig havde drømt.

Den første egentlige Folkehøjskole blev ikke et Palads i Sorø, men et lille Bondehus ude paa Landet.

Seminaristen, Bondemanden Kristen Kold købte dette Hus paa Ryslinge Mark, midt i Fyn. Han havde ikke Pengene, men maatte skaffe dem hos sine Venner. Grundtvig var den første, der gav sit Bidrag. Han kjendte dog sin kjære Skoletanke ogsaa i den yderlig fattige Skikkelse, hvori den her traadte frem for Verden, og han saå strax, at den nu var kommen i de rette Hænder og havde en Fremtid for sig.

Kr. Kold var en Skomagerson fra Thisted, født nogle faa Skridt fra I. P. Jacobsens Hjem, tarvelig uddannet, vidtberejst, med ringe Bøglærdom, men enestaaende Menneskekundskab, et skarpt, aarvaagent Blik og en Veltalenhed, der fængslede, fordi den aldrig meddelte det tillærte, men kun det oplevede. Han var en gammelagtig, uanselig Person, for hvem det faldt naturligt og passede godt at gaa med Træsko og i Vadmel's Klæder, bruge Snustobak og lange, blomstrede Lommetørklæder; men han var ung og snar i Tanke og Svar, med en bidende, bitter Sandhedskjærlighed og en Sjæl, hvis fine Strengte var i bestandig Tonen og Svingen under Indflydelse af, hvad han saå og hørte.

Denne Mand havde som ung Lærer havt en Oplevelse, der tilsyneladende almindelig og dagligdags fik afgjørende Betydning for hans og hele Folkeskolens Gjerning i vort Land. Herom fortæller han selv saaledes: Han var dengang Lærer Vest paa i Sønderjylland. Blandt Børnene var der en lille tiars Pige, som havde svært ved at lære udenad. Naar de andre Børn var færdige med deres Lektier, sad hun og læste og græd, læste igjen og græd. Det gjorde ham ondt for den lille Pige, og saa tænkte han: mon det nu ogsaa er Guds Villie, at Børn skulle pines med en saadan Udenadslæsning? Det blev han vis paa, at det ikke var. Men de skulle dog lære, hvad der staar i Bogen; saa maa der være en anden Maade, hvorpaa de kunne lære det. Den Maade, man nu bærer sig ad paa, er umulig. Det var dette om Maaden at lære paa, han brød sig allermest med. Men som han var i den største Nød, spurgte han for ramme Alvor om Raad hos Gud og fik da dette Svar: Du kan jo fortælle Børnene det, som de skulle lære udenad; du kan jo fortælle dem det, som du fortæller Æventyr.

Aldrig saa snart var dette gaet op for ham, før der kom en saadan Lyst og Drift hos ham, at han ikke havde Tid at vente. Han syntes, at det var en uendelig lang Tid, først om Aftenen og saa hele Natten indtil næste Dags Morgen, da han kunde begynde at prøve det, og han vilde have givet meget til, at der ingen Nat havde været, saa at de strax havde kunnet begynde.

Dersom dette kunde lade sig gjøre, saa havde de fundet Verdens Guld og grønne Skove, og han havde nær sprunget ud paa Gaden ligesom Arkimedes og raabt: »Nu har jeg fundet det!« »Men det gjorde jeg ikke,« siger Kold betænksomt, »for jeg var en Jyde og ingen Græker.« Næste Dag og de følgende fjorten Dage fortalte han saa Bibelhistorie, og derpaa prøvede han, om Børnene kunde huske det. Og til hans store Glæde og Forundring kunde de fortælle det ordret, saaledes som han havde fortalt det for dem. Han tænkte da: nu har vi fundet det; nu skal vi have alle danske Børn underviste paa den Maade. Det er det bedste Middel til at faa Danmark til at blive, hvad det en Gang var.

Mange havde naturligvis før Kold gjort den samme Iagttagelse angaaende den mundtlige Fortællings Magt i Sammenligning med det skrevne Ord; men det er

Rødning Folkehøjskole.

Litograferet af A. NAV efter et Maleri af F. RICHARDT.

Kold alene, som fastholder sin Iagttagelse fra Aar til Aar, bearbejder den og bygger paa den en helt ny Skolegjerning. Han samler begejstrede Lærere og Lærerinder om sin Fane og oplever, at hans nye Undervisningsmaade vinder smukke Sejre, hvorved den gamle Skoles aandelige Marterredskaber, Ramseriet, Katekisationen og til Dels Lektievæsenet enten kastes helt bort eller gives en mere uskadelig Form.

Kold blev den frie Børneskoles Fader; men under Indflydelse af Folkestemningen i Tiden efter 1848 faar han omsider Mod til at forsøge Virkeliggjørelsen af Grundtvigs Højskoletanke.

Man hørte ham ofte senere sige: »Der gaar maaske ingen Dag hen, uden at jeg tænker paa min Moder og Aaret 1848.« Denne mærkelige Sammenstilling af Moderen og Aaret 48 var dog næppe tilfældig og hensigtsløs. Han talte hyppigt om sin Moder og var fyldt af Taknemmelighed og Ærefrygt for hende. »Hun har skabt mit Hjærte, min Tro og min Skæbne.« Men følte han, at hun mere end

nogen anden havde dannet hans indre Menneske og ført ham til Gud, saa var det Aaret 1848, der havde bragt ham i et paa én Gang inderligt og bevidst Forhold til Folk og Fædreland, aabnet hans Blik for Verdensideerne og de ved dem stillede Opgaver.

Hvad der dette Aar under Barrikadekamp og Krigslarm brød frem fra Verdenssjælens dybeste Grund som Suk og Klage, som vingede Ord og rungende Sang, gav ogsaa Gjenlyd i hans inderste. Ogsaa han fik Tilskyndelse til sit Dagværk fra denne lyse Drøm om Frihed, Lighed og Broderskab og alle Menneskers Lykke, altid kun en Drøm, men mægtig til at bryde Vanens og Dvalens Tryllemagt, hver Gang den dalede ned over den søvnbundne Jord. Da udgik der Prædikanter, Sangere, Stridsmænd' Martyrer, — da fik ogsaa den danske Folkehøjskoletanke sin Indvielse og egentlige Virkeliggjørelse.

Der var ganske vist tidligere oprettet saakaldte Bonde- eller Folkehøjskoler i Rødding (Sønderjylland), Gjelsted (Fyn), Stenløse (Sjælland) og Uldum (Nørrejylland), og navnlig var Rødding — under Ledelse af Prof. C. Flor og Cand. theol. S. Høgsbro — en Frugt af den Kamp for Danskheden i Sønderjylland, som fik sit kraftigste Udtryk ved den store Skamlingsbankefest i 1843; men trods de ideelle Formaal, der foresvævede Stiftere og Lærere ved denne Skole og dens utvivlsomt store Betydning for den danske Sag, var det dog forbeholdt den senere Udvikling at meddele Undervisningen det særegne og gjennembrydende, som skulde gjøre Folkehøjskolen til en ny Magt i vort aandelige Liv.

Dette kom først under Indflydelse af »Aanden i 1848«, og Kold blev som Skolemand et paalideligt og trofast Redskab for denne Aand.

Ingen, som var Vidne til Begyndelsen af det første Skolehold i Ryslinge, skulde ane det Held, der senere vilde følge denne Virksomhed.

Den Dag, da Skolen skulde aabnes, gik Kold over Stenten ind i den nærliggende Skov, faldt paa sine Knæ og bad Gud om, at han dog maatte begynde Skolen med mindst tre Elever. Der var meldt én. Faa Dage efter var der dog samlet femten; men Kolds ejendommelige Skolegjerning, der senere flyttedes til Hindsholm og sidst til Dalum ved Odense, vakte hurtigt Opmærksomhed i vide

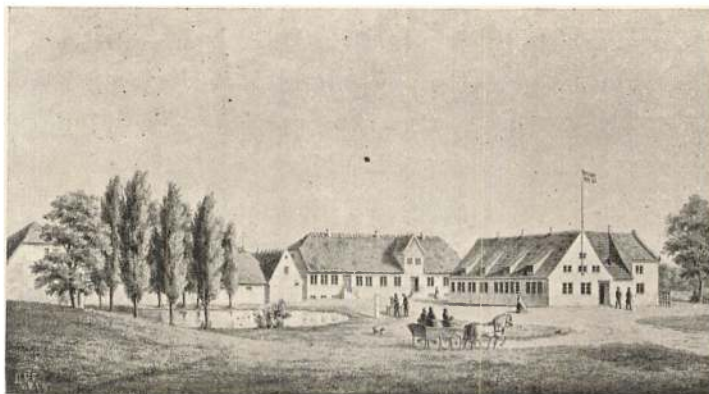
SOPHUS HØGSBRO.

Efter et Portræt fra Begyndelsen af Halvtredserne.

Kredse, og efter nogle Aars Forløb samlede den over hundrede unge Karle om Vinteren og lige saa mange Piger om Sommeren. Kold var den første, som aabnede sin Skole for Kvinder.

Hvad der udmærkede denne første, indflydelsesrige Folkehøjskole fremfor de andre, udtrykte han selv saaledes: »I Rødding gjælder det først og sidst Kampen mod Tyskheden, og paa Hindholm (oprettet 1852) ere de optagne af Bondevennernes Kamp med Herremændene; de vende sig mod enkelte af Dødens Virkninger, Tidens Tryk, der vil tabe sig som Bølgeslaget. Min Skole derimod er grundlagt paa at danne Stridsmænd til den altid staaende Kamp med selve Døden.«

Kold tog et større Sigte end de andre, og Tiden har vist, at det var det rigtige. Den nationale Sag, den demokratiske eller politiske Sag, de sociale Spørgs-

Hindholm Folkehøjskole.

Efter et Litografi.

maal kunne ikke være Grundlag for et varigt Oplysningsarbejde for den voxne Ungdom. Det kan kun den Sag, som gjælder til alle Tider, og de Spørgsmaal, som har Ærinde til alle Mennesker.

Den Ungdomsskole, der fremfor nogen anden vandt Befolkningens Tilslutning og Yndest, byggede paa denne Grundvold, og alle de Mænd, der lige til den sidste Tid med Held og Virkning arbejdede i Folkehøjskolens Tjeneste, traadte i dette Spor. De kunde paa forskjellig Maade være optagne af Tidens Krav og gjøre dette gjældende i deres Skolegjerning; men over alle mere eller mindre tilfældige Opgaver raadete Bestræbelsen for at fremkalde og udvikle Troesevnen, Samvittigheden og Karakteren.

Det skyldes uden Tvivl dette større Syn paa Oplysningssagen, at Folkehøjskolen, der blev rejst i Folkets lyse og lykkelige Dage under Indflydelse af en

højromantisk Aandsretning, ikke tabte, men vandt i Styrke, da Nederlagene og Skuffelserne ramte Folket og andre Aandsretninger gjorde sig gjældende.

Et Par Aar efter den ulykkelige Krig i 1864 meldte nye, til Dels unge Mænd sig til Højskolearbejdet. Særlig bør nævnes Chr. Nielsen i Hindholm, Frede Bojsen i Rødkilde, C. Appel i Rødding, Ludvig Schrøder og H. Nutzhorn i Askov, Jens Nørregaard og Chr. Baagø i Testrup, Ernst Trier i Vallekilde, L. Maltesen i Vrigsted, H. Rosendal i Vinding og Forfatterne Mads Hansen og Anton Nielsen i Vesterskerlinge. De var alle under Paavirkning fra Grundtvigs Tale og Digt besjælede af Tanken om Danmarks Oprensning efter Nederlaget og de så med ham Arbejdet i den danske Folkehøjskole som det vigtigste Middel hertil.

Men hvad der gav dem den stærke Tro til Højskolegjerningen var først og fremmest dennes Forhold til den kristne Menighed i Landet og dens Bestræbelse for at fremme Gudsfrygt, Lovlydighed og aandelig Levedygtighed. Den danske Ungdoms Mod og Haab skulde rejses ved ikke blot at bringe den under Folkemindernes og Folke-digtningens Magt, men ogsaa ved at følge den ad Kirkevejen frem til Kristendommens Tugt og Trøst.

Enhver af de nyoprettede Skoler fik inden for dette Fællesmærke sit særegne Præg fra de ledende Mænds Personlighed og Studier. Saaledes fik Askov Højskole en fremskudt Stilling ved Forstanderen Ludvig Schrøders Evne til at bringe Højskolegjerningen i Forhold til beslægtede aandelige Virksomheder og Opgaver i vort Land og til at samle Mennesker af alle Klasser og Dannelsestrin til Skolens mange offentlige Møder og Sammenkomster. I 1878 blev denne Skole betydelig udvidet ved Oprettelsen af toaarige Kursus, der skulde betragtes som Fortsættelse af de almindelige Højskolekursus. Samtidig knyttedes betydelige Lærerkrafter til Skolen, hvoriblandt Lederen af Statens naturvidenskabelige Forsøgsstation, Professor Poul la Cour, og ligesom Skolen nu har en meget større Statsunderstøttelse end de øvrige, er den betydelig rigere udstyret med Undervisningsmidler end disse.

Den »udvidede Folkehøjskole« i Askov kan saaledes betragtes som et Skridt henimod Virkeliggjørelsen af Grundtvigs oprindelige Plan om en stor, fri Dannelses-

CHR. NIELSEN.

anstalt for hele Folkets Ungdom. Ludvig Schrøder er endvidere kendt for sin enestaaende Fortrolighed med Grundtvigs Liv og Skrifter og har gjort dette frugtbringende gennem en ret betydelig Forfattervirksomhed. Hans Medhjælper gennem

C. APPEL.
Efter et Litografi.

LUDVIG SCHRØDER.
Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi.

H. NUTZHORN.
Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi.

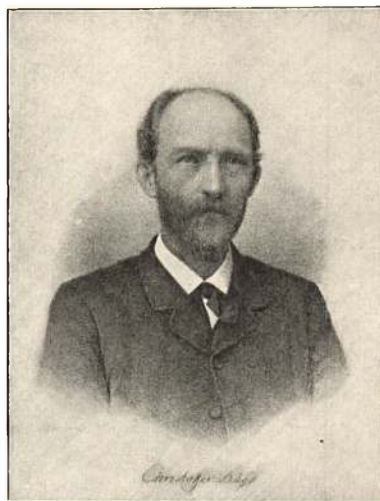
POUL LA COUR.
Efter et Litografi.

de forløbne Aar, H. Nutzhorn, bør ikke blot nævnes for sit omfattende Kjendskab til Danmarks Historie i ældre og nyere Tid, men ogsaa for de Fortjenester, han har af Folkesangen, idet han blandt andet har ydet en Mængde gode Melodier til de ved Højskolerne meget anvendte historiske Sange.

Testrup Højskoles ejendommelige og vidtrækkende Betydning skyldes i ikke ringe Grad den store Forskjel paa de to Mænd, Dr. Jens Nørregaard og Chr. Baagø, som har arbejdet sammen fra den Dag, da Skolen blev rejst for over en

DR. PHIL. J. NØRREGAARD.

CHR. BAAGØ.

Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi.

ERNST TRIER.

Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi.

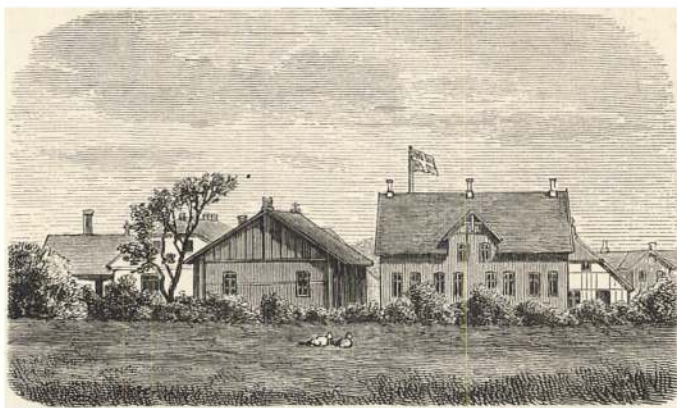
H. ROSENDAL.

Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi.

Menneskealder siden. Nørregaards klare Intelligens og fyrige Veltalenhed i Forening med Baagøs paa én Gang videnskabelige og kunstneriske Begavelse har bevirket, at Testrupskolen er højt anset selv i Kredse, der have havt ondt ved at forsones sig med Folkehøjskolens Arbejdsmaade. Paa Højskolcgjærningen i sin Almindelighed har

denne Skole virket velgjørende ved sin uafhængige Holdning over for Tidens skiftende Partidannelser og Smagsretninger og ved sit Exempel paa streng gennemført Orden og Tugt i Skolearbejdet.

Den senere Forstander for Rødding, C. Appel, og den nu afdøde Forstander for Vallekilde, Ernst Trier, bør nævnes som aandsbeslægtede, men i Henseende til Natur og Anlæg højst forskellige Mænd. De have begge — under Paavirkning af Kold — havt deres pædagogiske Styrke i Behandlingen af Israels Historie; men medens C. Appel gjorde sig gjældende ved sit udpræget danske Temperament og Sind, sit lyse, ungdomsfriske Syn paa Folket og dets Fremtid, var det øjensynlig den israelitiske Afstamning, som meddelte Triers Tale en Glød og Energi, der virkede med en mærkelig vækkende Magt. Hans Skole fik trods sin afsides Be-

Askov Folkehøjskole.

liggenhed i Odsherred den største Tilslutning af alle danske Højskoler. Der har ofte været samlet 200 Elever paa Vallekilde, som i Triers Levetid har været besøgt af over 7000 unge Mænd og Kvinder.

Om Virkningen af Triers Veltalenhed giver Maleren Viggo Pedersen efter hans Død i 1893 en lille Skildring, hvoraf følgende anføres: »Klokken har ringet sammen til Foredrag; Sangen har tonet stærkt og friskt fra 200 unge Karle eller Piger, over hvis Hoveder Dalsgaards store Billede af Ansgar, der døber et lille Barn, lyser En i Møde med en egen højtidelig Virkning.

Foran Billedet staar en Mand, en bred, tætsluttet Skikkelse med et kraftigt Hoved, busket, graasprængt Haar. Han staar ganske stille — ingen Talerstol, kun en lav Forhøjning. Haanden hviler paa en Stoleryg foran ham, og Blikket er vendt mod Lyset fra Himlen derude — Udtrykket er dybt alvorligt, og nu begynder han at tale. Han fortæller om det gamle Testaments Patriarker; men det mærkes

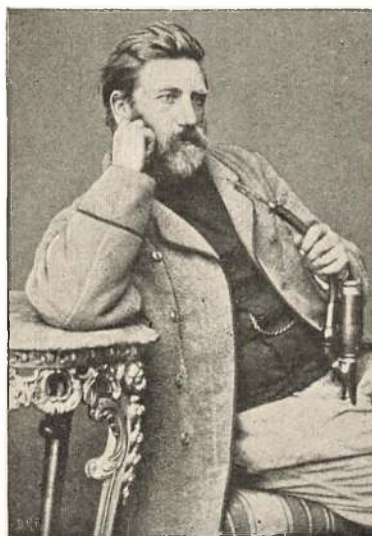
snart, at dette er ikke almindelige bibelhistoriske Foredrag. Saadan skildrer man kun, hvad man selv har oplevet Han taler om Jakobs Kamp om Natten med Herrens Engel — med den levende Gud: »Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig.« Det gaar til Marv og Ben. Alle ere med; den hellige Glød tænder. Den søvnige er vaagen; den levende sidder ubevægelig. Som han stiger og daler, følge de ham alle. Der staar den Mand og lukker sit Inderste op for os, han ved maaske ikke selv hvor meget; men vi maa følge ham, græde, juble, takke med ham.« —

L. Maltesen, Vrigsted, maa nævnes som den, der hos os har begyndt »Samskolen«, Fællesundervisning for Karle og Piger. I Finland og Norge er denne almindelig, men synes ikke at vinde Udbredelse i vort Land.

H. Rosendal, Vinding, der nu er Forstander for »Grundtvigs Højskole« i Lyngby, er kjendt og paaskjønnet som Foredragsholder i mange af vore Kjøbstæder og ikke mindst i Kjøbenhavn. Han er Forfatter af flere Skrifter vedrørende Højskolen og Litteraturen og er Leder af de for faa Aar siden oprettede Universitetskursus for Højskolelærere.

I over en Menneskealder have alle disse Mænd været knyttede til Højskolen, og det er væsentlig deres Fortjeneste, at denne Skoles Gjerning har vundet Indgang overalt paa Landet, og at Fordommene, Anklagerne imod den til Dels er forstummede. Foruden i Danmark har Højskolen ogsaa fundet Indgang i Norge, Sverige, Finland og blandt Skandinaverne i Nordamerika. Mærkeligst er Højskolebevægelsen i Finland. Her rejses i de senere Aar den ene Skole ved Siden af den anden under enig og fordomsfri Tilslutning fra alle Klasser af Befolkningen. Navnlig har — i Modsætning til Danmark — Universitetet og Studenterne været virksomme for Sagen. — Saa godt som alle de Mænd og Kvinder, der nu virke ved de finske Højskoler, have i Forvejen besøgt de danske, navnlig de ovenfor nævnte, og danske Højskolemænd har saaledes haft Lejlighed til at øve den største Indflydelse paa Udviklingen af Højskolesagen i Finland saa vel som ogsaa i de andre nordiske Lande.

Mange af de yngre Mænd, der senere har taget Højskolegjerningen op, har selv været Folkehøjskolens Elever og har følgelig haft den Fordel at være fortrolige med Arbejdsmaaden, Samlivet og Elevernes Standpunkt, inden de uddannede sig til Læregjerningen.

ANTON NIELSEN.
Efter et Fotograf.

Højskolelærergjæringen kræver overhovedet snarere særegne Anlæg end en bestemt Uddannelse. Lærerpersonalet rekrutteres derfor fra flere Sider, fra Universitetet, Seminarierne, Askov, Statens Kursus o. s. v.; men Uddannelsesmaaden bestemmer absolut ikke vedkommendes Dygtighed eller Anseelse som Lærer. Derimod er der blandt Lærerne selv en almindelig Erkjendelse af Utilstrækkeligheden ved enhver Læreruddannelse og Nødvendigheden af en stadig fortsat Kundskabs-tilegnelse, for at Undervisningen altid kan holdes paa Højde med Tidens almindelige Oplysning og Dannelse. Lige saa lidt som man sætter Kundskabsmeddelelsen i Højsædet ved Undervisningen, hvor det gjælder Folkesindets Opdragelse og Forædling, lige saa bestemt stiller man Kravet til Kundskabsfylde og omhyggelig til-egnet Viden hos Læreren, der for at kunne staa frit og overlegent i sit Arbejde har det rigest forsynede Rustkammer og de bedste Vaaben behov.

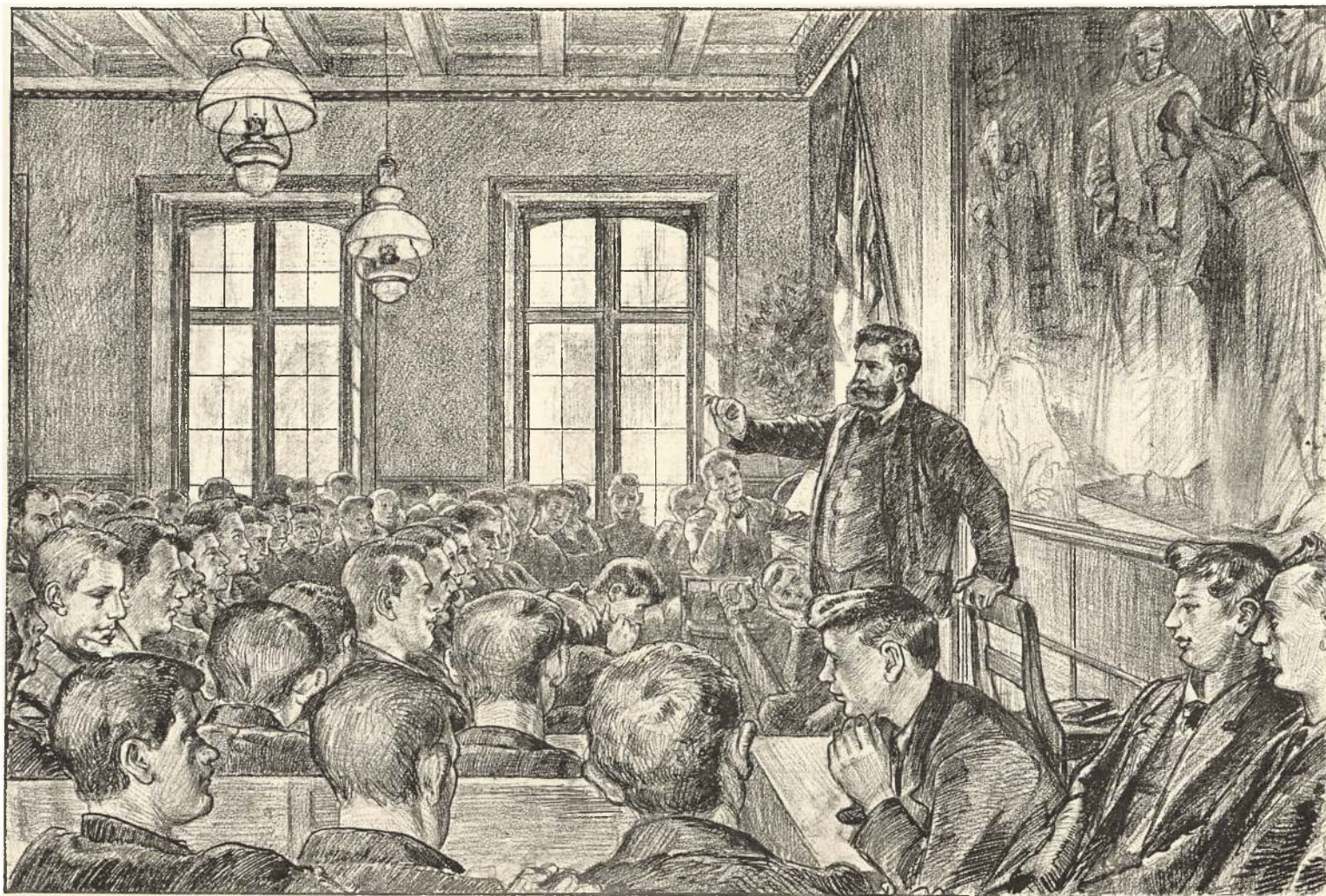
Ud fra denne Opfattelse har »Højskolelærernes Forening« ved Statens Hjælp oprettet aarlige Kursus, dels ved Askov udvidede Højskole for yngre Højskole-lærere og dels ved Universitetet, navnlig for de ældre Lærere. Ved de sidste vil man hvert Aar kunne se Højskolens ældste og bedste Mænd tage Plads paa Uni-versitetsauditorierne Bænke for gennem vedkommende Videnskabsmænds Vejledning at blive kjendte med nyere Undersøgelser og Metoder i de Fag, der vedrøre Folke-højskolens Undervisning.

Der er saa meget større Opfordring for Højskolelæreren til at søge disse Kursus, fordi der stilles betydelige Krav til hans aandelige Ydeevne, ikke blot ved den daglige Undervisning i Skolen, men ved offentlige Møder, Fester og navnlig fra Foredragsforeningerne, der nu i et Antal af flere Hundrede er udbredte over hele Landet. De staa i et eget nøje Forhold til Folkehøjskolen og maa betragtes som en Udvidelse af denne Skoles Gjerning.

Hvert Aar holdes der endvidere over hele Landet, men navnlig ved Højskolerne, Efteraarsmøder, som vare i flere Dage. Disse Møder give maaské det mest iøjne-faldende Vidnesbyrd om Rækkevidden af Højskolernes Indflydelse paa Befolkningen.

Paa den fremmede maa det gjøre et ejendommeligt Indtryk at se de store Skarer, der samles til disse Høstmøder. De er ligesom en Erstatning for tidligere Tids Kilderejser og Markeder. Kun er det ikke længere Svir og Gøgl og Dans, som udgjør Mødestedets Tiltrækning og fylder Tiden ud for Gjæsterne. Der bydes intet andet end Tale og Sang fra Dag til Dag; men der hviler en Stilhed over For-samlingen og høres med en Opmærksomhed paa Taleren, som næppe var større, naar de græske Landskabers Befolkning i gamle Dage lyttede til Skuespillerens Fremsigelse af Trilogiens Vers.

Landbefolkningens Hengivenhed har været Folkehøjskolens Styrke. Den be-

Ernst Trier paa Vallekilde.
Efter en Originaltegning af VIGGO PEDERSEN.

gyndte uden Støtte fra det offentlige og var længe Gjenstand for de toneangivendes Misforstaaelse og Ringeagt; men Bøndernes og Landarbejdernes Tillid og Hjælp svigtede aldrig. De har i vanskelige Tider bragt betydelige Ofre for den og betragte den nu som uundværlig for deres timelige og aandelige Vel.

Men hermed er ogsaa Begrænsningen af Folkehøjskolens Indflydelse tilkjendegivet. Den har udrettet lidet eller saa godt som intet for Ungdommen i Kjøbstæderne. Formen, hvorunder Højskolens hjemlige Ordning og Afsondring fra Omverdenen kan trives i Bylivets Uro og Adspredelser, er endnu ikke funden, og Byfolk vil ikke søge deres Oplysning eller Uddannelse paa Landet. Der er Fordomme, som ikke kunne brydes,

FR. BOJSEN.
Efter et Fotograf.

men derimod langsomt undergraves. Maaske vil den civilisatoriske Udjævning mellem By og Land, som fuldbyrdes af sig selv ved ukontrollerede Kræfter, en Gang bevirke en Forandring i dette Forhold. Men det maa altsaa siges, at Højskolen endnu staar magtesløs overfor den vigtige Opgave at bringe sin Undervisningsmaade til Anvendelse overfor en meget stor Del af Landets Befolkning. Ganske vist er der i Hovedstaden og de fleste Kjøbstæder oprettet de saakaldte »Højskolehjem« og i Forbindelse med dem Foredragsforeninger, hvis Indflydelse paa den stedlige Ungdom ikke skal overses; men den er dog forsvindende i Sammenligning med, hvad Skolerne har udrettet paa Landet, og vil næppe række vidt, saa længe »Hjemmene« have den væsentlige Opgave at modtage tilrejsende Gjæster.

— Efterhaanden som det blev godtgjort, at Højskolegjerningen var levedygtig og frugtbringende, har Staten og flere af Amterne beredvilligt ydet Skolerne sin Støtte. Det sunde Princip »Hjælp til Selvhjælp« har været ledende for Statens og de offentlige Institutioners Forhold til Skolerne. Ved Loven af 12. Maj 1892 modtager Folkehøjskolerne og Landbrugsskolerne nu en betydelig aarlig Understøttelse, der viselig uddeles saaledes, at en Del tilfalder Skolerne og en Del de ubemidlede Elever.*)

*) Der er paa Statens Fortegnelse over Højskoler og Landbrugsskoler opført ca. 80. Herfra maa altsaa regnes Landbrugsskolerne og en Mængde andre Fagskoler, ligesom der er opstaaet flere meget smaa Skoler, der arbejder med 10—20 Elever eller derunder. Af egentlige vel udstyrede Højskoler, der virke i Overensstemmelse med Skoleretningens Idé og Tradition, findes næppe 40. Hertil komme de tre Indre-Missionshøjskoler, nemlig to i Jylland og én paa Sjælland. Statsunderstøttelsen udgjør 300,000 Kr., nemlig 120,000 Kr. til Skolerne og 180,000 Kr. til ubemidlede Elever.

Denne sidstnævnte Form for Understøttelsen har været et uvurderligt Gode for Virksomheden. Den har navnlig bevirket, at Skolerne fik Tilgang fra selv de fattigste Hjem. Ingen Karl eller Pige her i Landet kan med Rette klage over, at de af økonomiske Grunde er hindrede i at komme paa Højskole. Hvad der end yderligere bidrager til at modvirke Klassevæsen og Standsfordomme, som overladt til sig selv vilde florere lige saa livligt i Landsbyerne som i Kjøbstæderne, er Elevernes Samliv. De bo under det samme Tag, nyde den samme Undervisning og Behandling, knyttes til de samme Hjem og lære fremfor alt hinanden godt at kjende. Gaardmands- og Husmandssønnerne, ogsaa mange af de unge fra Lærer- og Præstehjem, Tjenestefolk og Haandværkere komme herved fra Ungdommen af paa en jævn Fod med hinanden, og der knyttes ofte varige Venskabsforbindelser imellem dem. Ogsaa bidrage Højskolerne til at styrke Baandet mellem Landsmænd derved, at de har Tilgang fra alle Landets Egne. Paa de fynske Skoler er saaledes Flertallet af Eleverne bestandig Nørre- og Sønderjyder. Efter endt Skoletid tage de desuden ofte Plads i den Landsdel, hvor Skolen ligger.

Overhovedet har dette daglige Samliv gennem Maaneder, hvor Lærere og Elever komme hinanden nær, mødes uden for Skolearbejdet ved Maaltiderne, til Samtaler, Leg og Dans og i Lærernes Hjem, ikke mindst Betydning for Opdragelsen af de unges Karakter og Væsen. De knyttes paa en særegen Maade til deres Lærer, og Fortroligheden øger Vægten af hans Ord.

Skoletiden — for Karle og Piger henholdsvis fem og tre Maaneder — bør næppe være længere. Dels gjælder det jo om at faa saa mange med som mulig, og navnlig kommer det an paa, at Eleven ikke bliver gjort uskikket til legemligt Arbejde. Et Skoleophold paa længere Tid vilde have den Virkning, at mange af de unge fik Afsmag for Haandens Gjerning og blev dragne til boglig Sysse. Nu er det en Kjendsgjerning, at saa godt som alle Højskolens Elever gaa tilbage til det Arbejde, hvorfra de kom.

Desuden kan Højskolen i Løbet af de faa Maaneder meget vel naa det tilsigtede Maal: at vække Livsaanderne i Mennesket, tænde Lysten og Viljen til at tage fat, Driften til at lægge ud i det aandelige og borgerlige Livs Strømgang. Det har den vist, og den har til fulde godtgjort, at den tog ikke fejl ved at foretrække dette ideelle Formaal for det tilsyneladende mere nærliggende, nemlig Meddelelsen af visse reelle Kundskaber og Færdigheder. *)

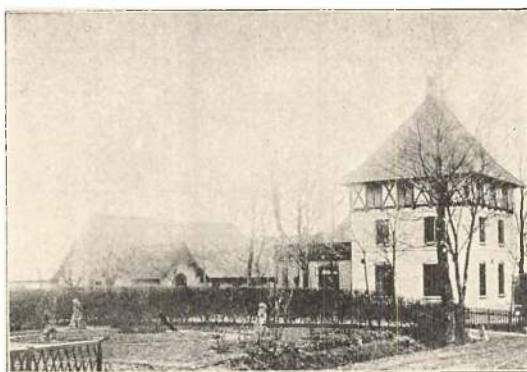
*) Selvfølgelig forsømmes heller ikke denne Side af Undervisningen. For en enkelt Skoles Vedkommende kan saaledes opgives i Løbet af et Vinterkursus følgende Timetal: Dansk 60, Retsskrivning 120, Regning 120, Naturfag 80, Geografi 60, Landmaaling 40, Bogholderi 24, Lovkundskab 20; men Hovedvægten lægges paa de historiske Fag (220 Timer) og den mundtlige Meddelelse. Gymnastik 120 Timer.

Thi ud fra den vakte Sans for al Livets Virksomhed og Frigjørelsen af de bundne Evner og aandelige Kræfter hos Ungdommen opstod hos denne en Kundskabstørst og en Virkelyst, der medførte Oprettelsen af Fagskoler og gav sig Vidnesbyrd ved dens energiske Indgriben i det økonomiske og offentlige Livs Interesser.

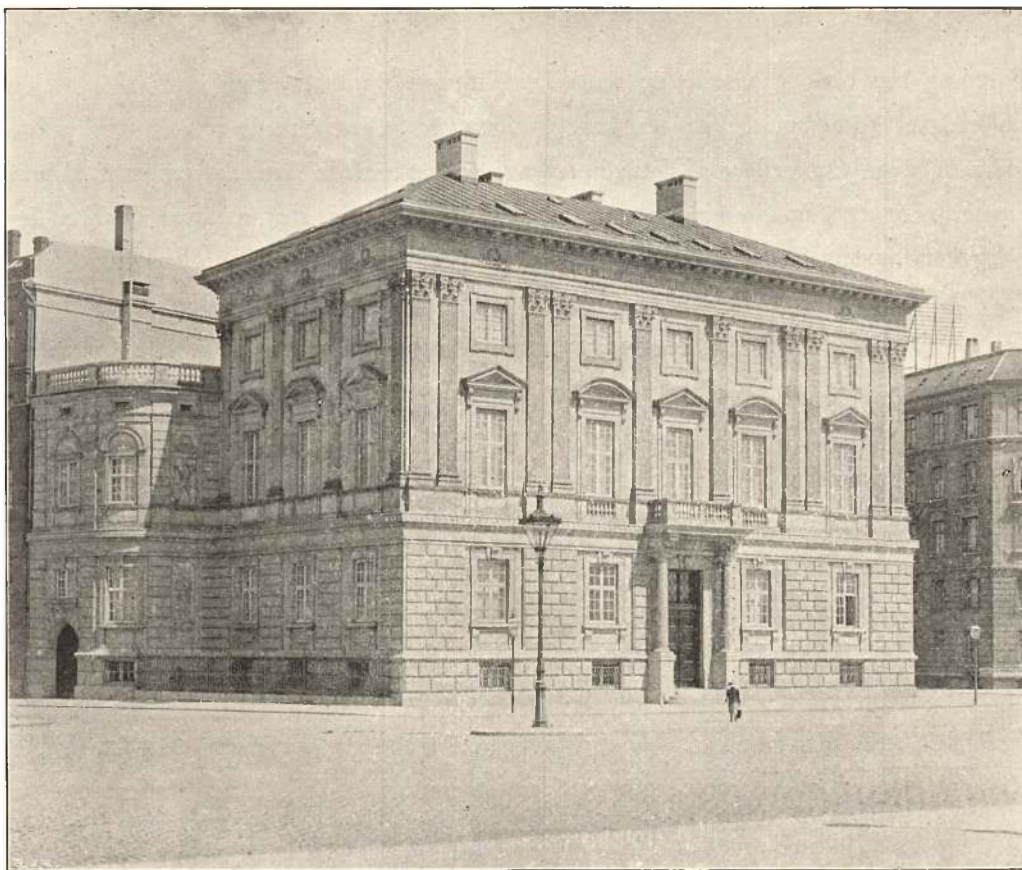
Det er en Kjendsgjerning, at det er Højskoleungdommen, der i Manddomsaarene fremfor nogen anden Del af Befolkningen har baaret Landet gennem de store Kriser for vort Hovederhverv Landbruget. Kompetente Mænd har bevidnet det, og der foreligger Materiale nok til at bevise det.

Landbrugs-, Havebrugs- og Haandværkerskolerne er næsten alle Frugter af Højskolebevægelsen, og deres hele Anlæg og Præg vidner om, at Højskolen har tjent dem som Forbillede. Deres Ledere, Lærere og Elever er paa det nøjeste knyttede til Højskolerne.

Et Vidnesbyrd om Folkehøjskolens Held og Fremgang er Oprettelsen af Højskoler ved Indre-Mission. Herved har denne Retning for at bevare sin Indflydelse paa Ungdommen brudt med sit eget Princip, sin Fordømmelse af human Oplysning og Dannelse. Det vil kunne ventes, at ogsaa andre Aandsretninger ville forsøge at vinde Indgang hos Befolkningen ved at praktisere Højskoletanken. Alle slige Bestræbelser maa hilses med Glæde af den, der er bleven forvissat om, at Grundtvig og ingen anden var kaldet til at vise den eneste fremkommelige Vej for det menige Folk til Oplysningens rigeste og bedste Kilder. Disse Bestræbelser ville derfor før eller senere udmunde i den her omtalte Skoleretning, saa vist som alle de Bække smaa tilsidst ville mødes i den store Aa. —

Testrup Folkehøjskole.

Videnskabernes Selskabs ny Bygning.

DANSK VIDENSKAB I DET 19DE AARHUNDREDE.

AF

HARALD HØFFDING.

I.

I Afsnittet om Brødrene Ørsted i dette Værks første Del bleve nogle enkelte Sider og Retninger af det videnskabelige Liv i Danmark i det 19. Aarhundrede allerede fremdragne. Naar allerede Skildringen af Ørstederne — hvis den skulde have været udtømmende — vilde have ligget over en enkelts Kræfter, maa dette endnu mere være Tilfældet, naar der skal gives en Udsigt over Videnskabens Historie i Danmark i det 19. Aarhundrede i det hele. Den enkelte, der forsøger herpaa, kan kun give Udbyttet af sit eget ufuldkomne Forsøg paa at orientere sig. Til at gjøre et saadant Forsøg havde den, der skriver dette, Anledning for nogle Aar siden, da Kjøbenhavn blev gjæstet af en Skare unge Slesvigere, for hvem der blev holdt

Foredrag om den materielle og aandelige Kultur i Danmark, især efter 1864. Jeg holdt da et Foredrag, der gav en kort Udsigt over Bestræbelserne paa de forskjellige videnskabelige Omraader; af dette Foredrag er nærværende Artikel fremgaaet. Deraf fremgaar ogsaa den Stemning, som har affødt den. En stor national Ulykke, der medfører Landets Søndersplittelse, leder naturligt Tanken hen paa, hvorvidt Folket er i Stand til at føre sit selvstændige Liv som Kulturfolk nu, da de faa ere blevne færre. Der behøves en saa meget des inderligere Hengivelse til de ideelle Interesser og en varmere Overbevisning om national Ejendommelighed, for at et lille Folk, der mangler den indre Støtte, som Magtfølelsen giver, og den ydre Støtte, som de store Forhold afgiver, skal kunne arbejde selvstændigt paa den aandelige Kulturs Omraade.

Der er især én Henseende, i hvilken et lille Folks aandelige, især videnskabelige Kultur let vil faa et andet Præg end et stort. Et lille Land ligger mere aabent for Paavirkninger udefra — aandeligt, saavel som materielt, og det vil derfor ikke i sin Udvikling frembyde den indre, uafbrudte Sammenhæng, der saa naturligt kan præge det større Lands Udvikling, da dette selv kan frembringe de mangfoldige og forskelligartede Kræfter, hvis Vexelvirkning er nødvendig for Kulturens Væxt. Afhængigheden af ydre Strømninger vil blive større for det lille Lands Vedkommende.

Som Modvægt mod denne Betragtning er det blevet fremhævet, at et lille Folk til Gjengæld kan staa kritisk prøvende og vælgende overfor de store Kulturfolks nationale Ensidigheder, der ogsaa ytre sig paa det videnskabelige Omraade, og at det derved ofte vil kunne give et vigtigt Bidrag til den videnskabelige Drøftelse. Dette er sikkert et Moment af Betydning; men det udelukker ikke, at Arbejdets Emne og Retning let vil blive bestemt ved ydre Paavirkning: hvad man skal prøve og vælge imellem, kommer overvejende udefra. Den fulde Konsekvens og den helstøbte Ejendommelighed, med hvilken et aandeligt Værk bør fremtræde, er ikke saa let at opnaa under smaa Forhold.

Dog, heri ligger kun en Vanskelighed, ingen Umulighed. Nationalitetens Udstrækning er ikke aldeles afgjørende. Og selve den nationale Ejendommelighed skal — ligesom den enkeltes personlige Ejendommelighed — i Videnskaben være tjenende, være den kraftige Naturgrund for et aandeligt Arbejde, hvis Værd maales efter andre Synspunkter end det nationale. For det enkelte Folk er desuden den aktive Deltagelse i den aandelige Kultur en Form, i hvilken det godtgjør sin Ret til at være, ligesom det materielle Arbejde er det. Ligesom den enkelte udvikles et Folk gennem Arbejdet og viser tillige gennem Arbejdet, hvilke Kræfter der bo i det.

Se vi nu tilbage paa det videnskabelige Arbejde i Danmark i det snart forløbne Aarhundrede, maa vi sige, at vort Folk paa dette Omraade ikke mindre end paa

andre Omraader har godtgjort sin Ret til at leve. — I den Oversigt, der skal godtgjøre dette, betragte vi først Naturvidenskaberne, dernæst Aandsvidenskaberne. — Medicin, Jura og Teologi vil det desværre ikke være muligt at faa med i denne korte Orientering.

II.

Paa Naturforskningens Omraade møde vi først Hans Christian Ørstedes store Navn. Hans Betydning er allerede skildret i dette Værks første Del. I hans Aand arbejdede den danske Fysik og Kemi hele Aarhundredet igjennem. Den store Tanke om Naturkræfternes indre Sammenhæng, der havde besjælet Ørsted og ført ham til hans berømte Opdagelse, var ogsaa den ledende Tanke for hans danske Efterfølgere.

L. A. Colding (senere Stadsingeniør i Kjøbenhavn) udarbejdede i Aaret 1843 en Afhandling, i hvilken han af egne og andres Forsøg udledte den Sætning, at Naturkræfter ikke forsvinde, men kun omsættes fra en Form til en anden. Denne Sætning var ganske kort forud, uden at Colding vidste det, bleven opstillet af den tyske Forsker Robert Mayer, og inden Coldings Afhandling blev bekjendt i Udlandet, offentliggjorde Englænderen Joule og Tyskeren Helmholtz Arbejder i samme Retning. Der foreligger her et mærkeligt Exempel paa, hvorledes en Tanke kan ligge saaledes i Luften, at forskellige Forskere næsten paa én Gang gribe og udføre den. Det har ogsaa sin Interesse at se, hvor beslægtede de Forudsætninger vare, der førte disse Forskere til uafhængigt af hverandre og ad forskellige Veje at nærme sig det samme Resultat. De gik nemlig alle ud fra den Tanke, at det vilde være »fornuftstridigt«, om en Kraft i Naturen skulde blive til intet, og det var denne Tanke, der drev dem til Undersøgelser, som godtgjorde, at en Krafts tilsyneladende Forsvinden i Virkeligheden er en Omsætning til et bestemt Kvantum af en anden Art af Kraft.

H. C. Ørsted havde særligt ved flere Lejligheder antydet en indre Sammenhæng mellem Lys og Elektricitet. Senere havde den engelske Fysiker Faraday's Arbejder experimentalt paavist en saadan Sammenhæng, og endnu senere kom man, dels ad den matematiske Beregnings, dels ad Forsøgenes Vej, til den Overbevisning, at da Lovene for Lyssvingningerne ere de samme som Lovene for de elektriske Svingninger, er det en og samme Naturkraft, vi her have for os. Ogsaa i Undersøgelsen af dette Forhold deltog en dansk Forsker paa selvstændig Maade, idet L. Lorenz 1867 som Resultat af sine Undersøgelser fandt, at Lysets Svingninger ere elektriske Strømme.

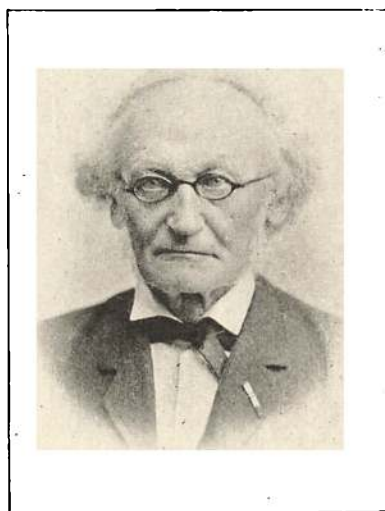
I den nyeste Tid har Chr. Christiansen ved sin Paavisning af, at Berørings-elektriciteten skyldes kemisk Indvirkning paa de hinanden berørende Metaller fra Atmosfærens Side, fortsat Prøvelsen af den store Tanke om Naturkræfternes indbyrdes Sammenhæng.

Paa Kemiens Omraade staa i første Linie de omfattende Arbejder, som Julius Thomsen, det danske Videnskabernes Selskabs nuværende Præsident, har nedlagt i sine »thermochemiske Undersøgelser« (der udkom 1882—1884). Disse Arbejder, der — naar de forberedende Undersøgelser tages med — strække sig over en Periode af 33 Aar (1851—1884), angaa Forholdet mellem Varme og kemisk Proces. De grundlægge en Teori, ifølge hvilken der bestaar et lovmæssigt Forhold mellem de Varmemængder, som udvikles ved de kemiske Processer, og de kemiske Forbindelsers indre Bygning. Der er her paa et nyt Omraade paavist Simpelhed og Lovmæssighed i Naturen og en indre Sammenhæng mellem Naturens Kræfter. Med berettiget Stolthed har den berømte Kemiker fremhævet, at alle Forsøg og Maalinger, der ligge til Grund for hans Værk, ere foretagne af ham selv. En sjælden Forening af experimental Forsken og af Tankearbejde fremtræder ogsaa i Thomsens andre Undersøgelser. — Ved Siden af Julius Thomsen har S. M. Jørgensen med Energi og Grundighed arbejdet paa det kemiske Omraade og vundet et smukt Navn ved omfattende Undersøgelser af forskellige Stofrækkers kemiske Strukturforhold, og Kjeldahl har især vundet et smukt Navn ved Uddannelse af en ny Metode til Kvælstofbestemmelse i organiske Stoffer. —

Astronomien blev her i Landet især Gjenstand for ivrigt Studium, efterat et nyt Observatorium i Aaret 1861 var taget i Brug. Ved det virkede først den fra Leipzig indkaldte Forsker H. L. d'Arrest, bekjendt ved sine Undersøgelser af Stjernetaaer og ved Opdagelsen af en Komet, senere Thorvald Nicolai Thiele, der foruden at virke som Astronom har arbejdet som Matematiker paa Sandsynlighedsregningens Omraade og navnlig har studeret Sandsynlighedsregningens Betydning for Iagttagelseslæren. — Paa det rent matematiske Omraade ere især to fremragende Forskere at nævne. H. G. Zeuthen, det danske Videnskabernes Selskabs Sekretær, har deltaget paa selvstændig Maade i den moderne Geometris Udvikling, især hvad Læren om Keglesnittene angaar, og har desuden ved historiske Arbejder virket til klarere Forstaaelse af den græske Geometri. Julius Petersen har reformeret Undervisningen i Matematiken ved at udgive Lærebøger, der vare udarbejdede efter klarere og mere videnskabelige Principer end de ældre, og har i sine selvstændige Arbejder især vist, hvorledes udviklede matematiske Problemers Løsning kan findes ved Hjælp af klare og simple Metoder. —

Paa den beskrivende Naturvidenskabs Omraade er der ogsaa arbejdet af danske Forskere med overordentlig Begavelse og Energi. — I vor Zoologis Historie fremtræder et interessant Exempel paa en Modsætning mellem forskellige Arter af Begavelse og Studieretning, der mere eller mindre tydeligt kan paavises paa alle videnskabelige Omraader, nemlig mellem en Evne og Tendens, der søger at samle Iagttagelserne saaledes, at de belyse en større Sammenhæng i Naturen, og en anden Evne og Tendens, der gaar ud paa nøjagtig Skælven og paa Fordybelse i Naturens Enkeltheder. I Japetus Steenstrup's og Jørgen Christian Schiødt's Personligheder traadte denne Modsætning frem i skarpt udpræget Form og førte — baade mellem Mestrene selv og mellem deres Disciple — til heftige Sammenstød. Heldigvis kan Videnskaben gjøre Brug af mange forskellige Arter af Begavelse og Metode; den drager under sin Sejrs gang Nytte af dem alle og overlader de personlige Stridigheder og Brydninger til den Forglemmelse, de fortjene.

Steenstrup's Begavelse og Interesse førte ham især til Studiet af den levende Naturs store Typer og af deres Sammenhæng med den øvrige Natur og med Menneskets Historie. Han studerede ikke saa meget Livets rene Former, som Livet i dets Udvikling og i dets Vexelforhold med Livsbetingelserne. Som hans vigtigste rent zoologiske Arbejde nævnes Afhandlingen fra 1842 »Om Forplantning og Udvikling gennem vekslede Generationsrækker, en særegen Form for Opfostringen i de lavere Dyreklasser«. Det blev her for første Gang med Klarhed og i Sammenhæng paavist, at hos mange lavere Dyr sker Formeringen ikke blot ved kønslig Forplantning, men at denne Forplantningsmaade, naar den er gaaet gennem nogle Generationer, i de nærmest følgende Generationer afløses af kønsløs Formering, hvorpaa igjen kønslig Forplantning finder Sted, og saaledes fremdeles i rytmisk Skiften. Den geniale Evne til at finde Sammenhæng mellem spredte Erfaringer, som dette Arbejde vidnede om, fremtræder ogsaa i hans Undersøgelser af Tørvemoserne, der opklare den danske Jords Forhistorie, og af de saakaldte Køkkenmøddinger, der give Oplysninger om Livsvilkaarene hos de ældste Beboere af vort Land og om de Dyrearter, der fandtes i deres Tid. Ogsaa ved andre Undersøgelser bragte Steenstrup Zoologien i Forbindelse med Arkæologien og Historien.

JAPETUS STEENSTRUP.

Schiødte var Analysens Mand, som Steenstrup var Syntesens. Ejendommelig for Schiødte var den nøjagtige Skælnen, Bestemmelsen af de mangfoldige Nuancer. Han borede sig ned i en enkelt, men rig og omfattende Del af Dyreverdenen, Insekterne, og det var hans Livs Opgave at undersøge og beskrive dem i deres Enkeltheder. Paa talrige Ekspeditioner studerede han Insektverdenens Liv i den frie Natur, og hvad han saaledes havde indsamlet, sammenlignede han med Musæernes Skatte, og Mikroskopet aabenbarede en større Formrigdom for ham, end det ubevæbnede Øje kunde opdage. I denne Arbejdsmaade havde Schiødte en Forgænger herhjemme i H. N. Krøyer, der især havde studeret Fiskenes og Krybdyrenes Naturhistorie. — Denne Retning i Zoologien er overvejende morfologisk, studerer

J. C. SCHIØDTE.

Formerne mere end Funktionerne. Schiødte har en Gang i en Samtale med denne Oversigts Forfatter udtalt sig med Begejstring over den æstetiske Glæde, Iagttagelsen af Dyreformerne i deres Mangfoldighed og i deres systematiske Slægtskab voldte ham. Livet var for ham et Spil af Former, mere end »et Spil af Kræfter«. Den aandfulde Forskers hele Livsanskuelse hang sammen med denne Retning i hans videnskabelige Virksomhed. Skjønt han for Offentligheden blot stod som Specialisten, havde han en levende Følelse for det skjønnes og stores Verden, og det var hans Sans for Livets Former, der for ham var et Bindeled mellem Interessen for det smaa og for det store. Den fysiologiske Side af

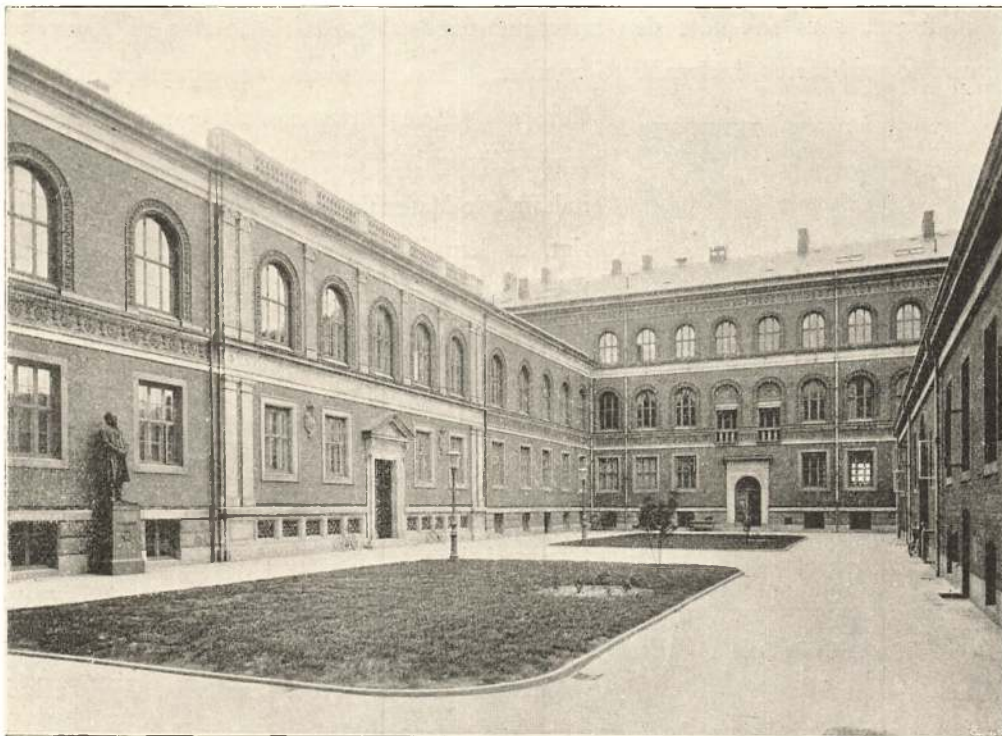
Livet, hele den Maade, paa hvilken Livets Former bestemmes ved Livsvilkaarene, laa ham fjernere, og den dybeste Grund til hans Uvillie mod Darwinismen var næppe Specialforskerens Skepsis overfor en omfattende Hypotese, men Formelskerens Indignation over den realistiske Maade, paa hvilken den nye Hypotese gjorde Formerne afhængige af de ydre Betingelser. — Den Steenstrupske Retning holdt sig ogsaa en Tidlang paa Afstand fra Darwinismen, men kunde dog efter hele sin Karakter lettere gjøre sig fortrolig med den.

Indenfor Botaniken angaa de betydningsfuldste Arbejder Planternes Forhold til Livsvilkaarene. Joakim Frederik Schouw betragtes som Grundlægger af Plantegeografien ved sit Værk over denne Videnskab (1822), hvis Indhold han selv betegner som »Planternes Forhold til Jordens Overflade«. Ogsaa Eugen Warmings botaniske Forsken gaar for en meget stor Del ud paa at undersøge Plantelivets

Kamp for Tilværelsen. Emil Hansen har gjort sig bekendt ved sine Undersøgelser over Gærsvampenes Fysiologi. —

I den sammenlignende Anatomi indlagde Jacobson og Eschricht sig store Fortjenester. —

I Fysiologien blev i Danmark som anden Steds den experimentale Metode eneraadende i Aarhundredets sidste Halvdel, og Opgaven blev at finde, om det organiske Livs Fænomener kunne forklares som specielle Former for de almindelige

Ny polyteknisk Lærestalt.

fysiske og kemiske Processer. I denne Aand virkede P. L. Pan'um, og hans Eftermand paa Universitetets fysiologiske Lærestol, Christian Bohr, har i en lang Række af konsekvent gennemførte Undersøgelser af Aandedrættets Fysiologi paavist, at der — i det mindste foreløbigt — viser sig en Grænse mellem fysisk-kemiske og organiske Processer ved Lungecellernes Optagen af Luftens Ilt. Problemet om Forholdet mellem det Organiske og det Uorganiske viser sig som Følge af disse Undersøgelser at være mere indviklet, end man i den forudgaaende Tidsalder var tilbøjelig til at mene.

III.

Aandsvidenskaberne frembyde ikke et saa samlet Billede som Naturvidenskaberne. Der kan ikke indenfor dem paavises den Koncentration om enkelte store Grundtanker, som udmærker den moderne Naturforskning. Dog har den danske Forskning baade paa Sprogvidenskabens, Historiens og Filosofiens Omraade fulgt visse store Hovedlinier.

Danske Forskere have med Ære deltaget i den sammenlignende Sprogvidenskabs store Arbejde. Rasmus Rask var den første her i Norden og i det Hele en af de første, som anvendte den sammenlignende Metode til Studiet af Sprogenes Former og af deres indbyrdes Slægtskab. Paa lange og møjsommelige Rejser i

RASM. CHR. RASK.
Efter et Litograf.

Europa og Asien lærte han Sprogene at kjende i deres Liv og i deres Hjem, og paa det saaledes indsamlede Materiale, — et Materiale, der var saa rigt, at han ikke selv kunde fuldende dets Bearbejdelse, — byggede han sine Resultater. I sammenlignende Sprogvidenskab har han her i Landet fundet en Efterfølger i Vilhelm Thomsen, som paa Grundlag af et omfattende Kjendskab til talrige, højst forskellige Sprogklasser og en fin og dybtgaaende Forstaaelse af det for det enkelte Sprog Karakteristiske har formaaet at løse betydningsfulde Problemer. Han har saaledes paavist de gotiske Sprogs Indflydelse paa Finsk, forklaret Oprindelsen til Navnet »Russer«, tydet mærkelige sibiriske Ind-

skrifter, opstillet en begrundet Formodning om det etruskiske Sprogs Herkomst o. s. v.

Johan Nicolai Madvig er vel den danske Filolog, hvis Navn er bleven mest bekendt udenfor Danmark. »Den første af alle nulevende Filologer« kaldte en udenlandsk Sprogforsker ham en Gang. Latin og Græsk, disse nu til Dags i pædagogisk Henseende saa omstridte Fag, vurderede Madvig især saa højt paa Grund af den historiske Betydning af den Kultur, til hvilken disse Sprog aabne Adgang. Dog laa hans egen Begavelse og hans eget Arbejde væsentligt paa det rent sproglige Omraade. Især viste han en genial Evne til gennem Haandskrifternes ofte forvirrede Text at udfinde den oprindelige, det vil sige, den med Sprogets, Forfatterens og Tidens Aand bedst stemmende Læsemaade. Han har desuden paa epokegjørende Maade virket til en kritisk Behandling af de overleverede Haandskrifter, idet han hævdede, at man ikke bør betragte dem som ligestaaende Vidner, men undersøge deres indbyrdes Slægtskab og om muligt føre dem tilbage til et enkelt Haandskrift som

Madvig overrækker som Rector magnificus det akademiske Borgerbrev
Efter en Originaltegning af ERIK HENNINGSEN.

det, af hvilket de andre ere Afskrifter. — Madvigs Betydning for dansk Videnskab er ikke begrænset til hans eget Fag. For det første opfattede han dette i dets Sammenhæng med al aandelig Kultur. Karakteristisk for ham ere de Ord, med hvilke hans latinske Sproglære begynder: »Denne Grammatik er skreven med et Sind, der lader den nærværende Tid sin fulde Ret, medens det vender sig mod Fortiden som den, hvis rige Arv vi skulle bevare.« Dernæst var Madvig en af de mest alsidigt dannede Videnskabsmænd, Danmark har havt. Intet videnskabeligt Omraade var ham helt fremmed. Han syslede i forskellige Perioder af sit Liv med Filosofi; han var orienteret paa Naturvidenskabens Omraade og ikke ukyndig i Matematik. Den Plads, Matematik og Naturfag kom til at indtage i de lærde Skolers Ordning af 1850 (den Ordning, til hvilken mange nu se tilbage efter »Tvedelingens« Skuffelser), skyldes ham, og ved den indflydelsesrige Stilling, han indtog i vort Samfund, kom hans alsidige Interesse paa mange Maader vort videnskabelige Liv til Gode. Med Ære beklædte han i en lang Aarrække Præsidentposten i det danske Videnskabernes Selskab. — Ved Siden af Madvig virkede J. L. Ussing, der særligt har dyrket den klassiske Arkæologi. M. Cl. Gertz og J. L. Heiberg have i deres Virksomhed som Udgivere af antike Værker fortsat Madvigs tekstkritiske Arbejde, og de have desuden hver paa sine Omraader belyst den antike Oldtids Kulturhistorie. Gjennem en Række af udmærkede Oversættelser har Gertz gjort nogle af de interessanteste græske Forfattere (Platon, Tukydid og Lukian) tilgængelige for større Kredse og saaledes fortsat, hvad Brøndsted, Wilster og Dorph tidligere havde virket for den antike Poesis (Homer, Tragikerne og Aristofanes) Vedkommende.

Rasmus Rask var ikke den eneste Danske, der færdedes i Østerland og bragte en rig Høst hjem derfra. Niels Ludvig Westergaard foretog — efter allerede forud at have gjort sig bekendt ved et lærd Værk over Sanskrit — en Rejse i Indien og Persien for at studere disse Landes gamle Sprog paa Hjemstederne. Hans Arbejder over disse Sprog skaffede ham et højt anset Navn. Hans Efterfølger ved Universitetet, Viggo Fausbøll, har udgivet flere af de Haandskrifter paa Pali-sproget, som Rask havde hjembragt. Paa Pali ere nogle af de vigtigste buddhistiske Skrifter forfattede, og Kjendskaben til Buddhismen, den store og mærkelige asiatiske Religion, er bleven mægtigt fremmet ved Fausbølls Arbejder, saa at hans Navn har en god Klang i det fjerne Indien, hvor man ogsaa har nydt godt af hans Flid.

At vort eget Sprog med særlig Forkjærlighed blev dyrket af flere Forskere, følger af sig selv. I første Række staar her Ludvig Wimmer ved sine store Arbejder over de danske Runestene og sin Paavisning af Runeskriftens Oprindelse. Ved Wimmers Værker er der aabnet grundigere Kjendskab til det Sprog, vore Forfædre talte for over et Aartusinde siden. Tillige har Wimmer gennem sprog-

historiske Undersøgelser fulgt vort Sprog i dets Udvikling gennem Aarhundrederne indtil vore Dage. —

Sansen for dansk Historie var allerede bleven vakt i det forrige Aarhundrede. Ved det 19. Aarhundredes Begyndelse blev den endnu mere levende, dels ved de historiske Begivenheder, dels ved den romantiske Aandsretning, som førte til at fordybe sig i svundne Tiders Liv med Begejstring og Kjærlighed. Ved Aarhundredets Midte kom dertil endnu Grænsestriden med Tyskland, Striden om Slesvigs nationale og statsretslige Stilling, som ogsaa stillede vore Historikere vigtige Opgaver.

De ældste Tider belystes ved en Række udmærkede Arkæologers Undersøgelser af Oldtidsmindesmærker. Gravhøje aabnedes, og oldnordisk Museum forsynedes ved Fund paa Marker og i Moser. Forskere som C. J. Thomsen, Worsaae og Sophus Müller have ikke blot arbejdet videnskabeligt paa dette Omraade, men ogsaa formaet at vække Sans og Interesse for det i store Kredse rundt om i Folket. — En hel Række af dygtige Forskere fra Aarhundredets første Halvdel — Mænd som P. E. Müller, Werlauff, Engelstoft, Velschow, H. J. Estrup og Wegener — behandlede forskellige specielle historiske Spørgsmaal. Større og samlede Fremstillinger af vigtige Perioder af Danmarks Historie (det 15. og 16. Aarhundrede) gav Carl Ferdinand Allen og Caspar Paludan-Müller. Den første af disse Historieskrivere udmærker sig ved stor Klarhed i Opfattelse og ved Fortællingens brede og rolige Fremskriden, den anden ved indtrængende Kritik og kraftig psykologisk Karakteristik. — I Aarhundredets sidste Halvdel, efter den ulykkelige Krig, vendte vore Historikere sig, da den første lammende Virkning af Ulykken havde fortonet sig, med fornyet Kraft til Studiet af Folkets Historie. Det blev nu — dels fordi enhver Drøm om ydre Magtudfoldelse maatte opgives, dels fordi den sociale Bevægelse, der gik gennem hele Europa, førte det med sig — ikke mindst Folkets indre Liv, som blev Forskningens Gjenstand. Edvard Holm begyndte sit omfattende Værk over Danmarks Historie i det 18. Aarhundrede, i hvilket den indre Udvikling paa de forskellige Omraader spiller en Hovedrolle. Adolf Ditlev Jørgensen arbejdede samtidigt i Middelalderens Historie, baade ved kritisk Undersøgelse af enkelte Spørgsmaal og ved Fremstillinger

J. J. A. WORSAAE.
Efter et Træsnit.

af større Perioder. Skarpsindig og aandfuld Kritik var hos ham forbunden med en betydelig Evne til psykologisk Karakteristik og en Fremstillingskunst, der gjorde hans Forskning tilgængelig for store Kredse. Som født Slesviger dyrkede han med særlig Interesse det omstridte Grænselands Historie. Desuden har han i en Række Monogramer skildret enkelte fremragende danske Personligheder (Steno, Griffenfeldt, Ewald, Brorson o. fl.). Den strenge kritiske Behandling af historiske Kilder, især hvor disse ere faa og knappe, øvedes med Energi af Kristian Erslev, som søgte at uddanne metodiske Regler for saadanne Undersøgelser. Joh. Steenstrup og J. A. Fridericia gjenbearbejdede kritisk forskjellige Perioder af den danske Historie og bragte derved flere Forhold og Personligheder til at fremtræde i et nyt

C. F. ALLEN.

Lys. Og ved Samvirken mellem alle disse Forskere og Tilslutning fra flere Sider blev det muligt at fatte og udføre Planen om en stor *Danmarks Riges Historie*, hvor hver Periode bearbejdes af en speciel Forsker. Naar dette Værk foreligger afsluttet, vil der være rejst vort Folk et Mindesmærke om dets Fortid, som ved sit Indhold og sin Form vil være et smukt Vidnesbyrd om, hvad dansk Historieforskning og Historieskrivning formaar. Det vil have den store Betydning, at det peger hen paa de Veje, ad hvilke vort Folk kan fortsætte det Liv, der trods saa mange Ulykker dog har bevaret sin egentlige Kjærne sund og kraftig gennem Tidernes Skiften.

Den danske Litteraturs Historie indtil dette Aarhundredes Begyndelse blev fremstillet af den aandfulde og lærde Niels Matthias Petersen. Dette udmærkede Værk præges af en varm Kjærlighed til Modersmaal og Fædreland og af en djærv og frisindet Opfattelse. Senere har Georg Brandes vundet et glimrende Navn paa Litteraturhistoriens og den æstetiske Kritiks Omraade. Maaske naar han højest i sine Karakteristiker af danske Forfattere; men hans sjældne Evne til at leve sig ind i Digterværker, gjøre dem levende for sine Læsere og føre dem tilbage til store Typer, har lagt sig for Dagen i en lang Række af Arbejder om udenlandsk Litteratur, især i hans vigtigste Værk »Hovedstrømninger i det 19. Aarhundredes Literatur«. Hos ham ere Litteraturhistorie og Æstetik blevne til Kunst, en Kunst, der ikke blot dyrkes for sin egen Skyld, men som i hans Hænder er bleven et stort Mittel til aandelig Vækkelse, et Kampmiddel overfor alskens Uforstand og Sneverhed.

Til Forstaaelse af Kunsten og dens Historie virkede N. L. Høyen og Julius Lange, hvis Buster derfor med Rette staa hver paa sin Side af Indgangen til Statens Kunstmuseum. — Høyen virkede især ved sit mundtlige Ord og ved sin personlige Indflydelse paa en stor Kreds af Kunstnere, og han har stor Del i en national Kunstretnings Udvikling herhjemme. Hans videnskabelige Arbejder angaa især dansk Bygningskunst. — Hvad Høyen var for den ældre Slægt, blev Julius Lange for den sidste Generation i Aarhundredet. Ved sin Evne til i Tale og Skrift at beskrive med Klarhed og Varme og ved den Maade, paa hvilken hans kraftige og

GEORG BRANDES.

oprindelige Personlighed lagde sig for Dagen i alle hans Arbejder som Forsker og som Forfatter, har han ikke blot virket for Kunsten og dens Historie, men givet aandelige Impulser til mange, hvis Virken laa paa andre Omraader. Vel blev det store Værk om Menneskeskikkelsens Fremstilling i Kunsten ned igjennem Tiderne, som han havde fattet Planen til, ikke fuldendt, men de store Partier deraf, som foreligge, vise os ikke blot Tankens Storhed, men ogsaa den videnskabelige Grundighed og dybe Opfattelse, som var denne Mand ejendommelig. Dette Værk er et af de vigtigste, der er fremkommen paa den danske Aandsvidenskabs Omraade. Det godtgjør paa en udmærket Maade, hvorledes den begejstrede og alvorlige Hengivelse til et enkelt Emne kan sprede Lys og Varme over Livsopfattelsen i det

hele. Og saa er det en sjelden Glæde at læse et dansk Sprog, der som Langes udmærker sig ved sin Renhed, sit Fynd og sin personlige Tone. —

I Afsnittet om Brødrene Ørsted blev det allerede omtalt, hvor stor Indflydelse den fra Tyskland kommende romantiske Aandsretning havde paa Filosofiens Dyrkelse i Danmark. Ørstederne vare dog netop selv Vidnesbyrd om, at Paavirkningen blev

N. L. HØYEN.

modtagen med Selvstændighed og Kritik. Den egentlige spekulative Filosofi kom kun til at raade paa Teologiens og Æstetikens Omraade, men blev rigtignok her repræsenteret af to saa begavede og indflydelsesrige Mænd som Martensen og J. L. Heiberg. Selv hos disse Mænd vilde man iøvrigt i den nærmere Begrundelse, de gave af deres teologiske og æstetiske Spekulation, kunne finde Træk, der vise, at den danske Aandsretning ikke særligt er anlagt for højt flyvende Spekulation.

Den filosofiske Interesse, som har rørt sig her i Landet, er altid overvejende gaaet i Retning af psykologisk Iagttagelse, kritisk Undersøgelse af Erkjendelsens Natur og Grænser og af den etiske Vurderings Væsen og Grundlag.

Henrik Steffens, som var den romantiske Filosofis Ordfører i Danmark, betonedede i sine naturfilosofiske Skrifter stærkt den individualiserende Tendens i Naturen; han fandt denne Tendens allerede i Jordklodens Udviklingshistorie og mente at kunne spore den i højere Former paa det organiske Livs forskellige Trin. I den følgende danske Filosofi kom Individualitets- eller Personlighedsprincippet særligt frem paa det psykologiske og det etiske Omraade. Allerede en filosofisk Forsker, hvis Udvikling endnu faldt indenfor det 18. Aarhundrede, Niels Treschow, havde været en dygtig beskrivende og analyserende Psykolog. I en interessant Afhandling drøftede han det Spørgsmaal, om der kan gives Begreber om individuelle Fænomener; her kommer altsaa Problemet om Tænkningens Forhold til det personlige Liv i dets Ejendommelighed frem. Frederik Christian Sibberns lange filosofiske Virksomhed satte sin bedste Frugt i hans psykologiske Arbejder, der vidne om Iagttagelsesevne og inderlig Fordybelse i Sjælelivets Fænomener. Især er Sibberns

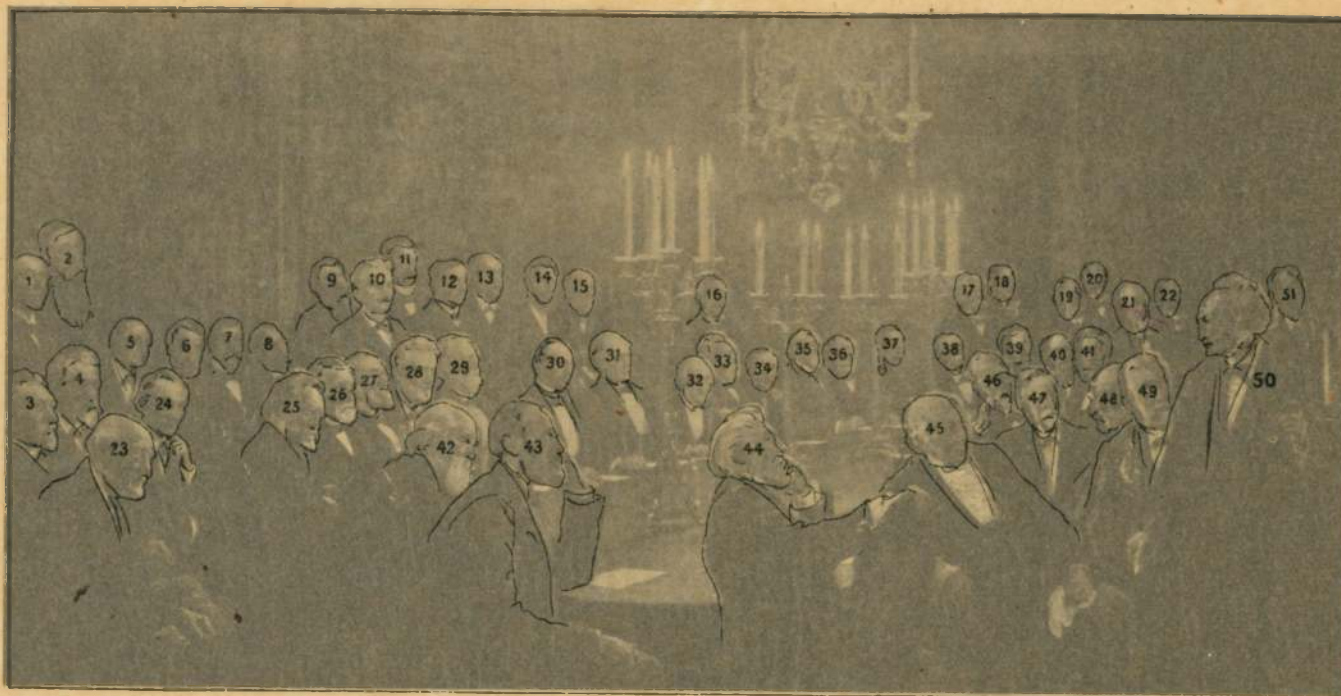
JUL. LANGE.

Fremstilling af Følelsernes Psykologi for sin Tid mesterlig og har endnu i vore Dage ogsaa i Udlandet kunnet henlede Opmærksomheden paa sig. I Sibberns psykologiske Opfattelse viser Modsætningen til det 18. Aarhundredes Overvurdering af Forstandsoplysningen sig paa en sund Maade: han skyder ikke, som saa mange i den romantiske Reaktions Periode, Erkjendelsen til Side, men paaviser Følelses- og Villieslivets Ejendommelighed og Selvstændighed. Han har fortræffeligt vist, hvorledes der af enkelte, usammensatte Følelsers Vexelvirkning kan opstaa »blandede Følelser«, der have en anden Karakter end nogen af hine enkelte Følelser hver for sig havde. De Følelser, han bedst beskriver, er Beundring, Hengivelse, Begejstring, hvad man kunde vente af en Mand, der med alle sine sære og ofte pedantiske Former var en saa stor Entusiast som han. — Filosofiens Opgave saå Sibbern ikke

i at udspekulere et nyt Livsindhold, men i at drøfte og udlægge den Livets rige Fylde, som Erfaringen giver, saa at der kan naas til en fuldere Forstaelse og Tilgængelse af Livet. Hans Interesse omfattede baade Naturvidenskab og Aandsvidenskab, og i Begrundelsen af sin psykologiske Teori støttede han sig til et grundigt Kjendskab til Tidens Fysiologi. I sin Naturopfattelse, der vidner om Steffens' Indflydelse, betoner han den Kjendsgjerning, at al Udvikling gaar for sig ud fra spredte Punkter, saa at forskellige Udviklingsprocesser maa mødes og brydes med hverandre, før en Helhed kan blive til. Saadanne sporadiske Udgangspunkter for Udvikling ere de forskellige menneskelige Individualiteter, og »Allivet« skrider frem gennem deres Vexelvirkning, ligesom gennem den store »Debat af Alt mod Alt«, der foregaar i hele Tilværelsen. I Overensstemmelse med denne Tanke lagde Sibbern i religiøs Henseende i sine senere Aar stedse mere Vægt paa den enkelte Personligheds frie og ejendommelige Udvikling og hævdede den enkeltes Ret overfor kirkelige Overleveringer og kirkelige Former. — En beslægtet Tankegang kommer frem hos Sibberns Ven og Discipel Poul Møller, især i hans Udkast til en Afhandling om Affektation, idet han hævder, at kun den aandelige Livsytring er sand, der er udsprungen af Personlighedens Selvvirksomhed, ikke Frugt af Efterligning eller passiv Modtagen.

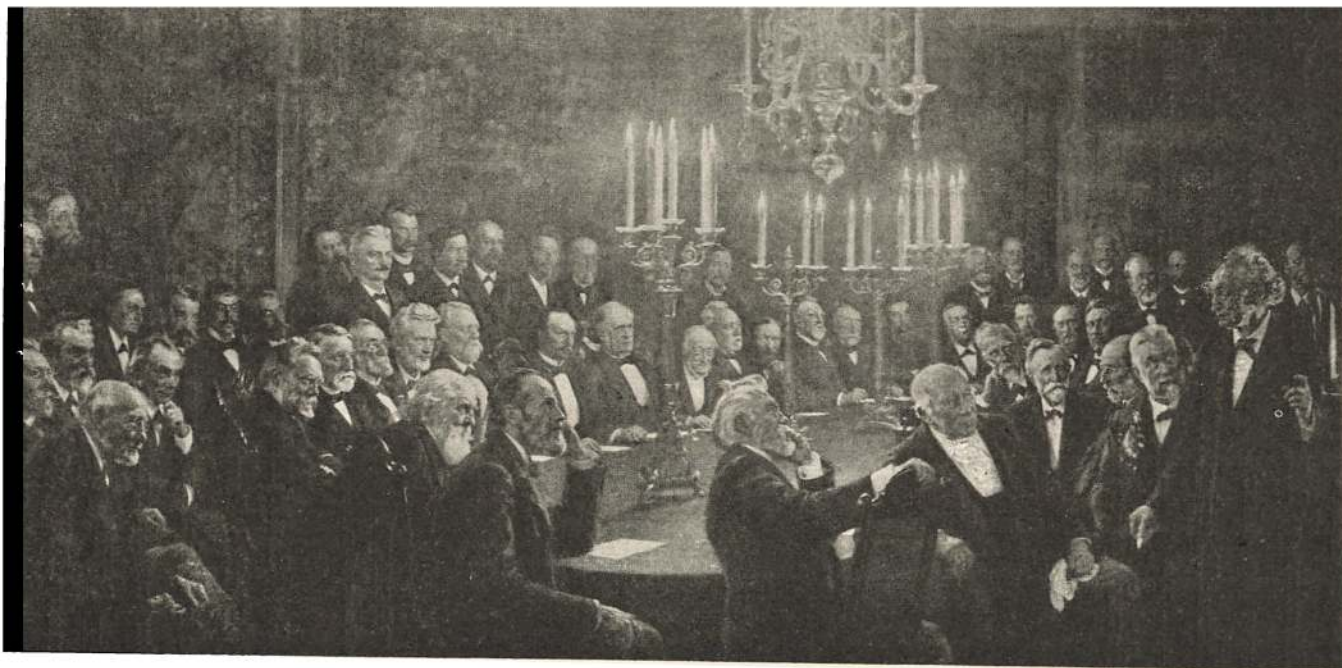
I Søren Kierkegaards Virksomhed som Filosof og som religiøs Forfatter og Agitator finde vi den samme Tankeretning skarpere og mere lidenskabeligt gennemført. Kierkegaard viser sig i sin store digteriske, religiøse og filosofiske Produktion i Besiddelse af en Rigdom af Fremstillingsformer og af et Herredømme over Tanke og Sprog, der ofte forleder ham til at lege med disse hans Vaaben i Stedet for at arbejde med dem. Med stor Energi og polemisk Voldsomhed førte han Kampen mod den spekulative Teologi og hævdede den personlige Inderlighed som det afgørende i Modsætning til abstrakt Tænkning og objektiv Overlevering: »Subjektiviteten er Sandheden«. Han skærpede de store Tanke- og Livsproblemer, fremsatte dem i den mest skærende Form, han kunde finde, og blottede hensynsløst ethvert Forsøg paa at tilsløre Vanskelighederne. Derved har han grebet dybt ind i vort Aandsliv. Han har vakt mange af Slummer og bevirket, at gamle Problemer toges op paany — ofte for at blive behandlere fra anden Side og i anden Retning, end han havde tænkt sig.

Kierkegaards Indflydelse er tydelig at spore hos dem, der i Aarhundredets sidste Halvdel have dyrket Filosofien herhjemme. — Rasmus Nielsen omformede sine filosofiske Anskuelser, hvis første Form skyldtes Studiet af Hegel, dels under Indflydelse af Kierkegaards skarpe Modsætning mellem Filosofi og Religion, dels

51

1 Prof. Kroman	10 Prof. Joh. Steenstrup	19 Prof. Emil Hansen	28 Prof. Edy. Holm	36 Dr. juris Nellemann	44 Prof. E. Warming
2 Prof. J. L. Heiberg	11 Prof. H. Møller	20 Prof. Kjeldahl	29 Prof. Lønnen	37 Overforster P. E. Müller	45 Prof. van Mehren
3 Dr. phil. H. Topsee	12 Dr. phil. Valentiner	21 Lektor Rosstrup	30 H. K. Kronprinsen	38 Met. Best. A. Paulsen	46 Prof. Vilh. Thomsen
4 Prof. Gertz	13 Prof. Verner	22 Prof. Prytz	31 Prof. Jul. Thomsen	39 Prof. Odin Christensen	47 Prof. Zeuthen
5 Direktør Gram	14 Prof. Kr. Erslev	23 Prof. Fausbøll	32 Prof. J. L. Ussing	40 Rigsarkivar Jørgensen	48 Prof. Krabbe
6 Prof. C. Salomonsen	15 Prof. Fridericia	24 Prof. H. Hoffding	33 Prof. S. M. Jørgensen	41 Prof. Jul. Petersen	49 Prof. Jul. Lange
7 Prof. Bohr	16 Observator Pechtille	25 Prof. Christiansen	34 Prof. L. Wimmer	42 Dr. phil. Meinert	50 Prof. Jap. Steenstrup
8 Prof. Chiewitz	17 Generalm. Zachariæ	26 Dr. phil. Rordam	35 Dr. juris Goos	43 Prof. Thiele.	51 Lektor Boas.
9 Dr. phil. W. Sørensen	18 Lekt. O. G. Petersen	27 Prof. J. M. Lange			

Et Møde i Videnskabernes Selskab.

Efter P. S. KROYERS Maleri.

som Følge af naturvidenskabelige Studier. I sin Universitetsundervisning, der ved hans glimrende Veltalenhed blev overordentligt vækkende, virkede han især til at fastslaa Modsætningen mellem Tænkning og Virkelighed (»Viden og Magt«) saavel som mellem Videnskab og Religion (»Viden og Tro«). Det var for hans Begavelse lettere at beskrive og udmale Modsætninger end at føre ud over dem og vise Muligheden af deres Forening. En ny »højere Enhed« naaede han ikke, efter at han havde opgivet Hegels Standpunkt. — Hans Brøchner er — uagtet han som Religionsfilosof staar paa et mere radikalt Standpunkt — ogsaa paavirket af Kierkegaard.

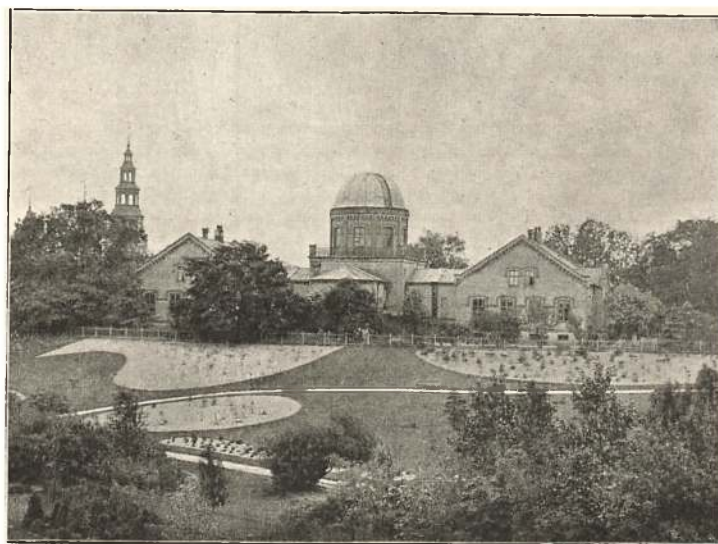
HANS BRØCHNER.
Efter en Pennetegning.

I en Fremstilling, hvis abstrakte Form ikke gjør den saa tilgængelig, som den efter sit Indholds Værdi burde være, udviklede han en Opfattelse af »det Religiøse i dets Enhed med det Humane«, i hvilken han paa sin Vis og ad andre Veje gjenoptog en af Sibberns Hovedtanker i hans senere Aar: en Uddybelse af den frie menneskelige, af kirkelig Autoritet uafhængige Livsanskuelse. Desuden har Brøchner givet den eneste samlede Fremstilling af Filosofiens Historie, vi have i vor Litteratur. — Sofus Heegaard tog i en klar og varm Bog (Om Intolerance) Ordet for Anerkjendelse af Personlighedens Ret overfor al Slags Dogmatisme.

Det filosofiske Arbejde herhjemme i den sidste Del af Aarhundredet er især karakteriseret ved en Arbejdsdeling, som — med foreløbig Bortseen fra de centrale Problemer — har ført

til Fordybelse i og Bearbejdelse af en Række enkelte Discipliner i Erfaringsvidenskabens Aand. Foruden Paavirkning fra Naturvidenskabens Side gjorde den nyere engelske Filosofis Indflydelse sig stærkt gjældende. Især Stuart Mills og Herbert Spencers Værker var Gjenstand for ivrigt Studium. Positivismens Indflydelse afløste Romantikens. — Psykologien blev bearbejdet af H. Høffding, K. Kroman og Alfred Lehmann, Erkendelsesteorien af Kroman, Etiken af Høffding og Starcke, Æstetiken af Cl. Wilckens, Sociologien af Wilckens og Starcke, Filosofiens Historie af Høffding. Adskillige af de Værker, der ere fremgaaede af dette Arbejde, have vundet Anerkjendelse og Udbredelse i Udlandet.

Saa nødvendig og vigtig denne Arbejdsdeling end er, kan den dog ikke i Længden udelukke en samlet og principiel Behandling af de mere centrale Spørgsmaal, selv om det mere og mere erkjendes, at de ere Grænsespørgsmaal, ved hvilke ingen objektiv Afgjørelse er mulig, men ved hvis Besvarelse Tankens Kunst gaar over i Livets Kunst. Medens den romantiske Skole i Aarhundredets Begyndelse vilde konstruere eller fantasere sig Liv og Livsanskuelse til, er der nu hos de Tænkende en stærkere Følelse af Problemernes Vanskelighed; man nærmer sig langsomt et nyt Opgjør af Indholdet mellem Tænkning og Liv. Med Overbevisningen om, at Livet stedse tilsidst har Ret, forbinder sig den Overbevisning, at Grænsen for Tænkning og Videnskab kun kan fastsættes af Tænkningen og Videnskaben selv, ikke af nogen anden Evne eller Magt.

Astronomisk Observatorium.

Fru Harboe. Fru Agerholm. L. Hansen. Fru Beck. Frk. Madsen. Iversen. Fru Walbom. Uhlendorff.
 Lense. Fru Jessen. Frk. Braunstein. Hans Beck. Fru Guldbrandsen. V. Price. Frk. E. Price. Fru Kornerup. C. Christensen.
 Neiiendam. Liebmann. Reumert. Zangenberg. Jerndorff. Axel Madsen. Frk. A. Petersen. Guldbrandsen. Schyberg.
 Knudsen. Fru Mantzius. Fru Bloch. Mantzius. E. Poulsen. O. Poulsen. Fru Oda Nielsen. Fru Thomsen. Frk. Antonsen. Borchsenius.
 Frk. Ida Møller. P. Nielsen. Fru Sinding. Fru Hennings. Fru Eckardt. Fru Hilmcr. Frk. Regina Nielsen.
 Lindahl. Frk. Boeck. Frk. F. Christensen. Fru Ulrich.
 Carlsen. Max Müller. Frk. Krarup Hansen. Lincke. Herold. Simonsen. Corn. Petersen. Agerholm. Helge Nissen. Wøldicke.

Det kongelige Teaters Personale 1900.

Fot. af AD. LØNDORG.

TEATERFORHOLD VED AARHUNDREDETS SLUTNING.

AF

EDVARD BRANDES.

For den vidtfgrenede Teaterverden — der grænser baade til Politik og Samfundsmoral, for ikke at tale om Litteratur og Kunst — betegner Slutningen af Aarhundredet en haardnakket, paa mange Punkter ført Kamp om det kongelige Teaters Overlegenhed. Bestandigt maa Teatret gjøre Indrømmelser, hyppigt mister det en og anden af dets Forrettigheder, og i Aaret 1889 lider det endda ved den nye Teaterlov et afgjørende Nederlag. Alligevel hævder det endnu ved Periodens Udløb sin Førsterangs-Stilling, selv om Personalet er udtyndet, og Repertoiret har mistet baade den faste Holdning og Enevælden paa det nationale Omraade. Men dels fordi Teatret er økonomisk uafhængigt, saalænge dets Kasse kun udgjør et

enkelt Rum i den store Statskasse, dels fordi det stadig eneberettiget fremfører saa yndede Kunstarter som Opera og Ballet, dels endelig fordi dets Hofstilling og Titel i Forbindelse med den naturlige Tradition *maa* paavirke Folkebevidstheden, føles det endnu som saare mægtigt og højst betydningsfuldt overfor de andre Scener. Man kan nok spaa, at den Tid vil komme, hvor det kgl. Teater vil være et Teater som ethvert andet, udsat for Skæbnens Luner og Publikums vekslede Smag — men det sker ikke, saalænge dets statslige Stilling bevares. Baade Penge og Titel — det hæver en Institution saavel som Enkeltmand.

Men, vil man maaske spørge, hvorudfra føres egentlig denne Kamp og imellem hvem og til hvilket Maal? Spørgsmaalet er langt vanskeligere at besvare end at stille. Man kan bedst besvare det ved at stille det omvendte. Hvorfor er der i lange, lange Tider bestandigt lagt saa mange Hindringer i Vejen for Udfoldelsen af en fri Teaterkunst i Hovedstaden? Først var det kgl. Teater helt eneberettiget, og der maatte ikke existere nogen Scene ved Siden af det. Hvorfor denne Omhu? Saa tillodes under uhyre Stridigheder Oprettelsen af Kasinoteatret, men der holdtes strængt over, at ikke alvorligt Arbejde eller skøn Kunst viste sig paa den nye Scene. Blot Farcer og Vaudeviller og Folkeskuespil. J. L. Heiberg var især ivrig herfor. Hvorfor denne Holden-Nede, der synes uforenelig med Kjærlighed til god Smag og god Kunst? Ti Aar efter Kasino oprettes Folketeatret og kun ved et kongeligt Magtbud. Havde Lange ikke staaet i særlig Naade hos Frederik den Syvende, vilde intet Ønske hos Litteraturvenner eller Teaterdyrkere tilvejebragt en ny Scene i Kjøbenhavn. Tværtimod, ny Vrede over Indgrebet i det kongelige Teaters Eneret til at underholde Publikum. Da Kristian Mantzius emigrerer fra det kongelige Teater og vil spille en Holbergsk Rolle paa Folketeatret, bliver denne Formastelighed standset, endda Folketinget blander sig i Sagen paa Mantzius' Parti. Heller ikke Kasino kan det tillades at lade en god Skuespiller, Hagen ved Navn, vise Publikum en anden Jeppe end Phisters. Saa tyve Aar efter oprettes endelig et Teater endnu og atter ved et Magtbud: M. V. Brun faar den Tilladelse, som var bleven nægtet alle Danmarks Digtere, om de havde søgt den i Forening. Dagmartheatret aabnes — men som Lystspil- og Operettescene. Først 1889 hæves Interdiktet: Privattheatrenes Skuespil-Repertoire bliver uindskrænket af nogetsomhelst Genre-Forbud. Nu ti Aar efter synes den gamle Ordning umulig. Hvem vilde forstaa, at Dagmartheatret ikke kunde opføre et alvorligt Skuespil, Tragedie eller Drama? Man vilde finde et Forbud herimod ganske taabeligt, ligesom man om en Snes Aar vil finde Forbudet mod en Operascene i Kjøbenhavn taabeligt. Og dog maatte der kæmpes i Aarevis for at forberede og gennemføre den Teaterlov, hvis Fremkomst dog kun skyldtes den

Omstændighed, at det kgl. Teater da stod paa Nippet til at miste Eneretten over Heibergs Vaudeviller og efterhaanden over andre danske Klassikeres Arbejder. For saa vidt muligt at forbeholde sig disse — udtrykt i Teaterloven ved, at det kgl. Teater besidder udelukkende Opførelsesret til et Stykke i ti Aar efter sidste Opførelse — gav Regeringen slip paa andre af Statsscenens Forrettigheder. Men da Teatret i 1899 for første Gang fornåm alvorligt Virkningen af disse »ti Aar«, idet alt, hvad der da ikke var opført fra 1889 til 1899, mistedes, søgte man at reagere herimod. Man vilde forlænge Fristen til tyve Aar! Dette mislykkedes. Derimod bevarede man trods Folketingets Modstand sin Ret til at bestemme, hvormange og hvilke Teatre der burde findes i Kjøbenhavn. Man har endda efterhaanden for disse Scener indført en fast Stats-Censor og hævder Haand- og Halsret over dem, og kun med forandrede politiske Forhold kan man vente forandrede Teaterforhold i Kjøbenhavn.

Det vil sige: i ydre Henseende. Thi aandeligt betegner Perioden 1870—1900 et kunstnerisk Gjennembrud. Vi fik en ny Litteratur i disse tredive Aar, ogsaa en ny Skuespildigtning, der pletvis affødte en ny Skuespilkunst. Den nye Litteratur vendte sig ikke strax mod Teatret — den var sysselsat med Lyrik og Fortælling, med Kritik og Journalistik; det blev de to store norske Digtere, der viste Vej paa dette Omraade, og da Teatrene langsomt erobredes af de nye Forfattere, indtraadte der som saa ofte herhjemme næsten ligesaa hurtig en Reaktion som Aktionen var begyndt. Den nye Litteraturs Feltraab blev kortelig sagt Virkelighedsskildring mod Romantik. Dertil vilde svaret, at vi havde faaet et Teater, der aabnede sig for dansk og fremmed realistisk Drama. Men det kgl. Teater — der fra oven af lededes konservativt — stod haardt imod den oprørske Litteratur; indtil 1889 var Privatscenerne endnu i Spændetrøjen, og da denne løsnedes, var allerede Reaktionen begyndt, og for Exempel den mest litterære af Privatscenerne, Dagmar-teatret under Professor Riis-Knudsen, lededes i gammelklassisk og efterromantisk Retning. Det mest kætterske Drama henvistes til *det frie Teater*, der bestod nogle Aar, indtil man ved at sætte det under Censur umuliggjorde det. I de allersidste Aar spores der Forandring og hos alle Teatre Lyst til selv det nyeste Nye. Trykket er blevet *for* stærkt, Omslaget i Stemningen, paavirket af den oppositionelle Presse, *for* stort: man bøjer sig for Nødvendigheden og viser en Fordragelighed, som overfor det bløde danske Sind i Værkerne heller ikke synes at gjemme nogen Fare.

Hvordan har nu vor Skuespilkunst sluttet sig til Tidsstemningen og Litteraturen?

Saa høj en Rang som det kgl. Teaters Personale endnu ved Aarhundredets Midte indtog, har det sidenhen ikke kunnet bevare. Formedelst de nye Sceners

V. Price. Fru Stillmann, f. Stramboe. Fru Tychsen, f. Schroll. Gade. Frk. Vestberg. Frk. Schousgaard. Frk. Madsen. Hansen.
 Krum. Frk. Petersen. Frk. Andersen. Fru Nyrop, f. Lange. Nyrop. Erh. Hansen. Fru Erh. Hansen, f. Pfeil. Frk. Flammé. Klüver.
 Walbom. Frk. Thorning. Fru Hilmer, f. Jensen. Fru Hennings, f. Schnell. E. Poulsen. Fru Eckardt, f. Thorberg. O. Poulsen. Kolling. L. Petersen. Iversen.
 Fru Güllich, f. Wiberg. S. Petersen. Frk. Nielsen. Fru Jacobsen, f. Larcher. V. Wiehe. Frk. Dehn (senere Fru Gjørting). Jerndorff. Frk. Bournonville. A. Madsen. Reumert.
 k. Betzonick (senere Fru Sinding). C. Price. Frk. S. Schou. Fru Levinsohn, f. Andersen. Cetti. Rosenkilde. Fru Phister, f. Petersen. Frk. Aug. Schou (sen. Fru Lütken). Fru Keller, f. Rung. Frk. Wiehe.
 Steenberg. Dækker. Christophersen. Jastrau. (Liebe. Schram. Simonsen. Ferslew. Hartmann.

Det kongelige Teaters Personale 1878.

Fot. af AD. LONBORG.

Oprettelse, hvorved det Gode, endda det Udmærkede fandt Virkerum udenfor Stats-scenen. Tidligere virkede Personalet som et Korps af lutter Officerer, prøvede Krigere, som man trygt kunde sende i Ilden, hvor det saa gjaldt, og som netop fordi de var alle Officerer, ingen Fører behøvede. Ord som Lærer, som Instruktør, ja som Iscenesætter, der i de sidste Aartier evindeligt svirrer om Ørerne, kjendes saa at sige ikke i lidt ældre Dage. Hvem var Fru Heibergs Lærer, hvem Ryges eller Michael Wiehes? Hvem faldt paa, at der skulde hidkaldes en Instruktør, naar et almindeligt Hverdagsstykke skulde opføres, ja selv om Forestillingen gjaldt Oehlenschläger eller Shakespeare? Og hvad vilde vel Phister have sagt, naar en Holbergsk Komædie skulde opføres, om man havde budt ham en Iscenesætter?

At det moderne Raab paa Belæring og Undervisning for største Delen beror paa en Nedgang i, hvad man kunde kalde den samlede Korps-Styrke eller i Truppens Helhed — de enkelte udmærkede Kræfter fraregnede — det lader sig ikke benægte. Men en særligere og dybere Grund gives der dog. Det viser ogsaa *Instruktionens* historiske Oprindelse.

Fordringen stammer fra Høedt. Han krævede, korteligt udtrykt, af Skuespil-kunsten større Naturlighed: i Tragedien Tale istedetfor Deklamation; i Komædien Samtale istedetfor Konversation. Nu er det en Kjendsgjerning, at alle Begyndere, ja Ældre med, har langt lettere for en højtidelig Foredragstone end for den naturlige Tales Tonefald — her var da noget at lære, Øret at vænne til en Lytten efter den daglige og simple Udtryksmaade. Og naar der istedetfor en Konversation, hvor hver gjorde sig mest gjældende, skulde sættes den tættest ind i hinanden gaaende Samtale med alle en saadans forskjellige Tempo'er og Op-og-Ned og Udbrud og halve Standsninger og hele Pauser — ja, saa kunde man tænke sig Hensigtsmæssigheden af En, der stod ved Siden og passede paa som en Smed, at alle enkelte Dele svejtsedes og hamredes sammen til et kunstnerisk Hele.

Derfor betegner Høedts Iscenesættelse af *Skikkelige Folk* paa det kgl. Teater — hvor han bestræbte sig for at indføre den hastige Hverdags-Samtale — en Art Vendepunkt i dansk Teaterhistorie: derfra skriver sig herhjemme den moderne Instruktions-Raptus, der saa atter støttes af Nutidens Lyst til større Virkelighed i Iscenesættelsen, kraftigere Realisme, som det kaldes. Tidligere nøjes man med en Hal til Tragedien og en Sal til Komædien, og lige blottede for Møbler var begge. Nu møblerer og tapetserer man Scenen, beskærer og anlægger den som en Have, opbygger den som en Fæstning og er aller gladest, naar man har de rette *levende Ting* paa Scenen — et halvt-virkeligt Kirsebærtræ — virkelige Østers (istedetfor den gamle Teatermad) — flydende Vand (istedetfor smaa Drengene under blaat Lærred) — det sande historiske

Udstyr (man tænke blot paa Meiningerne) osv. osv. Alt dette fordrer en Arrangør, en Tapetserer og Dekorator, og alle Scener nødes til at ansætte ikke én Person, men flere Fagmænd. Saaledes er man til Slutning naaet saavidt, at en moderne Teaterplakat kan anføre en halv Snes Navne fra Iscenesætter til Elektriker jævnsides med de Spillende, og undertiden er de første de vigtigste, i hvert Fald for Aftenens Held.

Og var Høedt den første Iscenesætter i moderne Forstand, saa blev han ogsaa den første Lærer, Faglærer i Skuespilkunst med rette Elever. Ja, skal man dømme efter Eleverne, den eneste betydelige Lærer, vi har havt.

Det gjaldt at finde Afløsere for Fru Heiberg, da hun 1863 forlod Teatret og Fru Paetz var forsvundet i Privatlivet. Høedt, der fra sit Akilles' Telt paa Nørregade var gaaet lige overfor til Folketeatret som Vejleder og Beskytter og Raadgiver for en Trup, hvor Frederik Madsen blev en førsterangs Farcør — Høedt sendte Teatrets Primadonna, Direktørens unge og smukke Datter, Fru Agnes Nyrop (f. Lange) op paa det kgl. Teater, som hun trods en heroisk Belejring dog aldrig formaaede at indtage. Og samtidigt gjorde Høedt et Mesterstykke. Faa Aar i Forvejen var en meget dejlig Balletdanserinde gaaet over til Skuespillet og havde uden stort Held — thi hun manglede Følelse og Lidenskab — forsøgt sig i det alvorlige Drama. Høedt traadte til og forvandlede den unge Dame til, hvad der i Teatersproget kaldes: *Storkokette*, og den Aften, da Fru Eckardt omhyggelig instrueret af Høedt optraadte i Mussets *En Kaprice*, fastsloges og sikredes hendes Teaterbane. Dog, Fru Nyrop var for melodramatisk og Fru Eckardt for kold, og med uskyldig Ynde vindes bedst et dansk Publikums Hjærte. Fem Aar efter sejrede Høedt ubetinget og stort gennem sin Elev, da den senere Fru Hennings viste sig som Agnes i *Fruentimmerskolen*.

Fru BETTY HENNINGS, f. Schnell.

Oprindeligt et yderst spinkelt Talent og med et sart og pigeagtigt Naturel førtes Fru Hennings efterhaanden til at udspænde sin Evne ved nervøs Energi og til saavidt muligt at omforme sit Temperament. Hun var Hovedfremstillende af de unge Kvinder paa det kgl. Teater, og hun begyndte naturligt som den rene Ingénue, bevarede ogsaa dette Rollefag Aarhundredet ud. Men samtidigt tvang

Litteraturen, især den norske, til Fremstilling af den modne Kvinde, den oprørske Nora, den spodske Hedda, den vilde Hilda, og selv om de danske Digtere, der gjerne støttede sig til hendes Popularitet, ikke bød hende saa store Opgaver, saa søgte dog de fleste bort fra tidligere Tidens Kvindeideal, saaledes som Vaudevillen og Romantiken havde formet det. Og samtidigt hentede hun fra Verdenslitteraturen saa store Roller som Margarethe i Goethes *Faust* eller Maria Stuart hos Schiller. Naar hun ikke blev en stor Skuespillerinde af Art som Réjane og Duse — ikke naaede til at skildre den samtidige Kvinde ukunstlet og betydeligt, saa laa det natur-

OLAF og EMIL POULSEN.

ligvis først i hin Sarthed, der kunde nøjes med en balletmæssig Ynde, og dels i den danske Konservatisme, der stadig har holdt igjen, inden Oprøret og Lidenskaben fik sagt sit stærkeste Ord. En altid paa Halvvejen standset Naturalisme vilde næppe være et urigtigt Udtryk om dansk Litteratur i Aarhundredets Slutning, og for dansk Skuespilkunsts Vedkommende ses Udslaget endnu tydeligere hos Periodens fornemste og betydeligste Skuespiller, Emil Poulsen.

Han og hans Broder Olaf Poulsen havde debuteret ganske kort inden Fru Hennings. Begge i et Holbergsk Stykke, Olaf Poulsen som Phisters Elev, udtrykte Billede og Arvetager. Det har ogsaa kostet Olaf Poulsen den haardeste Kamp at komme udenfor Phisters Indflydelse, at afkaste hans Aag, at blive sig selv. Det

lykkedes ham sjældent i hans Ungdom. Phister var som Kunstner i de klassiske Mesterværker, Holbergs og Molières, og i det halvt farceagtige Lystspil fra Aarhundredets Begyndelse uovertruffen ved en mærkelig Forening af Korrekthed og Fantasi. Hvor der blandedes Alvor eller Lidenskab i den komiske Karakter, følte han sig ikke hjemme: han spillede hverken de Holbergske Karakterroller (med Undtagelse af Jeppe) eller Shakespeareske Figurer. Hans alvorligste Skikkelse var maaske Skriverhans, og denne er en Indbrudstyv, der klæder sig ud, synger Viser og bliver sentimental, blot en Teolog nærmer sig. Ogsaa Olaf Poulsen gik længe afvejen for Karakterkomediens store Opgaver, og trykket af Erindringen om Phisters Kunst opsatte han at spille Jeppe saalænge, at det saa at sige blev forsilde. Men han holdt den traditionelle Holbergske Tjener i stor Ære, blev i de mange Aar ligesom Inkarnationen af den Holbergske Komædie paa Nationalscenen og udfoldede det frodigste Lune i mange forskellige Lystspilroller — glimrende ved Indtrædelsen, mindre egnet til at fæstne Figuren. Hans overordentlige Energi, næsten voldsomme Bredde og Sikkerhed gjorde ham hurtigt til det kgl. Teaters første komiske Skuespiller, og talrige af hans Fremstillinger syntes udsprungne af en overstrømmende Kunstnernaturts ødsle Rigdom. Men han blev dog mere en Bevarer og Fortsætter end en Skaber og Udvikler. Paa Privatteatrene opstod der enkelte Komikere, hvis lattervækkende Evne ingenlunde stod under Poulsens, og hvis Betydning maaske kunde blevet ligesaa stor, om de havde modtaget samme Uddannelse og virket i samme Repertoire som han. Ved Periodens Begyndelse Frederik Madsen, senere hen Sophus Neumann; de besad Talent og Komik, selv om de ikke ejede saadanne Egenskaber, der aabnede rigere Muligheder.

Med Olaf Poulsen, med Fru Hennings, endvidere med Fru Oda Nielsen, der først sent paa sin Kunstnerbane definitivt slaar sig ned paa det kgl. Teater, hævder da dette sin Overlegenhed.

Men den Kunstner, i hvem Teatrets Overmagt i denne Periode ligesom midtsamles, er Emil Poulsen. Da han 1898 standser sin Virksomhed paa Grund af Sygdom, staar han som Teatrets Første-Skuespiller, Iscenesætter, Instruktør

Kammerherre M. E. FALLESEN,
 Chef for det kgl. Teater 1876—1894.

og Lærer. Han er stærkere end Direktionen og det hele Personale; udenom ham kommer man overhovedet ikke. Han er selvskreven til Hovedrollen i ethvert Skuespil, til den vanskeligste, den, der kræver mest Dannelse og Intelligens.

Han har paa sin lange Løbebane ret nøje fulgt Tidens forskellige Strømninger. Først møder han som ung Realist, med Lyst til en skarpere Virkelighedsskildring end Teatret siden Michael Wiehe har kjendt. Hans Biskop Nikolas i *Kongsemnerne* viste ham hurtigt som en Mester. Han vil paa den Tid Forvandling og skarp Karakteristik. Men Teatrets gamle Vaudeville-Aand, en vis Studenterforenings-Konservatisme, hans egen Ungdom og Skjønhed med deraf følgende Forgudelse — alt dette fører ham tilbage til Romantismen. Han hjælper *Bertran de Born* som noget senere *Ambrosius* til stort Sceneheld. Saa da Ibsen rykker frem med sine moderne Værker, gribes Poulsen af den største Begejstring for Digterens Forening af Sværmeri og Menneskeforagt. Han sammensmelter sin Ungdoms Romantik med den første Følelse og omformer sin egen Aandsfornødhed til den sidste. Og nu følger han omtrent den Drachmannske Bane. Efter med denne at have gennemgaaet en *dansk Bevægelse*, kaster han atter denne sidste Rest af de romantiske Fraser bort og bliver helt moderne, radikal og fjendtlig imod det hverdagslige, det Hyggeligt-Lystspilagtige i Drama og Skuespikunst. Han har store Planer for, da Sygdom for en Stund tvinger ham til at standse sin Virken.

En Oprører, en Kætter er han ikke. En saadan vilde ogsaa daarligt trives paa det danske Statsteater. Men han er den, der bevarer det kgl. Teaters Overlegenhed overfor de andre Scener, fordi til ham haves ingensteds Magen, ligesom det kgl. Teaters Niveau sænktes fra det Øjeblik, han gik bort. Han var et Centrum, netop da Teatrets Udenværker og Mure efterhaanden erobredes og besattes. Decentralisationen bliver saameget lettere, naar det aandelige Midtpunkt er borte.

Og det bliver saameget urimeligere i vor Tid at støtte én Scene fremfor de andre, naar Væsensforskjellen *maa* svinde, efterhaanden som Repertoiret bliver éns og Kræfterne flytter frem og tilbage mellem Statsscenen og Privatteatrene. Det kgl. Teater er alene om at vise Kjøbenhavnernes Ballet og Opera, men hvorlænge vil det vare? Saameget mindre som Teatret kun med Nød og Næppe kan dyrke de to Kunstarter. Endskjønt den Bournonvilleske Ballet — med Gades og Hartmanns Musik — har et nationalt Særpræg, maa den nødvendigvis skydes til Side for de andre Genrer. Hvorfor ikke forene den med Operaen til en ny Scene? Hvorfor kan det større Kjøbenhavn med 440,000 Mennesker Aar 1900 ikke unde den danske og fremmede Opera mere Plads end det lille Provins-Kjøbenhavn med 100,000 Indvaanere ved Aar 1800?

Meget vil dog være afhængigt af de politiske Tilstande. Ogsaa fra Rigsdagens, i hvert Fald fra Folketingets Side er det kgl. Teater Gjenstand for stærke Angreb paa Grund af den aldrig standsende Underbalance. Hvert Aar stiller Folketinget den Fordring, som dernæst tiltrædes af Landstinget, at det kgl. Teaters Indtægter skal dække dets Udgifter — og hvert Aar møder Teatret med et Underskud,

J. P. E. HARTMANN.

Litograferet efter Fotografi.

NIELS W. GADE.

Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi.

AUG. BOURNONVILLE.

som Regeringen kun halvt undskylder. Man tør formode, at naar der engang opnaas fuld politisk Overensstemmelse mellem Regering og Folketing, vil vore Teaterforhold blive omordnede i Kjøbenhavn, større Frihed blive givet og det kgl. Teaters Stilling forandret.

Der er noget af en Skjønhed paa Retur ved Teatret nu. Haardt trængt af yngre Medbejlerinder opretholder det dog endnu sin Primadonna-Stilling, dækkende over Rynker og Skrøbeligheder med alle en gammel Kunsts Virkemidler. I Bevidst-

heden staar Teatret endnu som det første: det har sit store Orkester, sit flinke Balletkorps, sin Operatrup med uhyre Popularitet for enkelte Stemmer og endelig et Skuespilpersonale, der raader over meget Talent, men dog ikke er rigere, end at der fra de tre Privatteatre kunde sammensættes et ligesaa dygtigt Korps.

Udviklingen foregaar ganske ens overalt i Verden. — For halvthundrede Aar siden ved 1850 var Hof- eller Statsteatrene ubetinget de første i kunstnerisk Henseende. Nu ved Aar 1900, enten man tager Paris eller Berlin eller Kjøbenhavn, ser man Statsteatrene i Dekadence og de private Scener jævnbyrdige eller overlegne.

Det hjælper vist ikke at stride imod. Stats-Teatret eller Monopol-Scenen, hvad man nu vil kalde det, tilhører det Aarhundrede, der er gaet til Ende.

Nationalteatret efter Nyopførelsen 1874.

W. MARSTRAND: Oktoberfesten.

NYERE DANSK MALERKUNST.

AF

KARL MADSEN.

Den Værdi, som den Side 305 i dette Værks første Bind gjengivne Tegning af Købke ejer for os, beror ikke ene derpaa, at den er tegnet af en udmærket Kunstner og viser os to af vor Malerkunsts Storheder: Eckersberg og Marstrand. Ved tro, klart og smukt at fortælle os Forholdet mellem Mester og Lærling giver den en fortrinlig Illustration til et vigtigt Afsnit af den danske Malerkunsts Historie. Saaledes som her den rigest begavede af Fader Eckersbergs unge Elever ærbødigt og interesseret betragter hans kjærlighedsfulde og fine Gjengivelse af et Stykke jævn dansk Natur, fundet lige ved Alfarvej, saaledes har de alle set paa hans Arbejder og lært deres Maal af hans Vilje. De har lært, at det ikke kom an paa et Hvad, men paa et Hvorledes, at de beskedneste Æmner vel kunde være værd at male for den, hvis Øje evnede at opfatte den høje Skjønhed, i hvilken Lyset fra Vorherres klare Dag

havde klædt dem. De har lært, at Malerens første Pligter var Virkelighedstrøskab og Omhyggelighed, redeligt og sagtmodigt Naturstudium tidligt og silde og overalt.

De var som deres Mester smaa i det store og store i det smaa. Deres Behandling af de klassiske Opgaver, der mødte dem ved alle Bomme paa Ærens Vej, er ganske uden Interesse; Malere som Marstrand og Constantin Hansen, hvem man her skulde tiltro mest, leverede jammerlige Examensstile ved de akade-

CHR. KØBKE.

Tegnet af W. MARSTRAND.

miske Konkurser og fik dem end ikke antagne, Latinen var for slet. Paa samme Tid malte de med smaa Æmner smukke og værdifulde Billeder og i Portrætmaleriet rene Mesterværker. Eckersbergs unge Elever har i Tyverne og Trediverne givet os en utrolig Mængde fine, karakterfulde, nydeligt behandlede, fortrinlige Portrætbilleder, Billeder som Bendz' Kunstnerselskab paa Kaffehuset i München, Rørbyes pragtfulde Portræt af gamle Professor Lorenzen, Marstrands Aftenselskab i Waagepetersens Familie, Købkes, Constantin Hansens og Roeds Smaaportræter og mange, mange andre. Ypperlige Portræter maltes dengang ikke alene af de senere

CHR. KØBKE: Fra Dosseringen ved Peblingesøen.

navnkundige Malere, men ogsaa af Malere, som nu omtrent ere glemte og selv af Malere, der senere — med Rette — fik et daarligt Ry. Ogsaa de smaa og svage bares oppe af Tidens stærke, stigende Bølge, droges med af det gode Exempel, saa sundt, arbejdede ærligt og godt.

Den ypperste af de unge Portrætmalere var ubetinget Christen Købke. Den indtagende Troskyldighed i Opfattelsen og Finhed i Karakteristiken, der udmærker Købkes Portræter, har de fra Malerens egen dybt elskværdige Natur; Grundigheden i Gjennemarbejdelsen har Eckersberg lært ham. Men deres ejendommeligt

W. MARSTRAND.
Malet af CARL BLOCH.

tindrende Livfuldhed er ikke eckersbergsk og lader os mindes, at en højtbegavet og da ogsaa højt anset Portrætmaler, C. A. Jensen, der senere formedelst altfor flotte Virtuosmanerer kom paa det sorte Bræt, til de unge Maleres Gavn har vist dem, hvad Udtrykkets Liv og Behandlingens Friskhed var værd. Købkes Landskaber er dog maaske endnu mærkeligere end hans Portræter. Han priser ikke den vilde, fri Natur; faa Skridt fra sit Hjem paa Østerbro finder han et Skatkammer af malerisk Skjønhed. Vi føler en egen vemodsblandet Glæde ved i hans Billeder at føres tilbage til den længstforsvundne Landlighed og venlige Hygge i det daværende Kjøbenhavns østlige Udkanter og er allerede Maleren taknemmelig, blot fordi

han har malt disse Motiver med saa varm en Følelse for deres Værd. Lad os ikke derfor glemme, at disse Billeder vilde være udmærket Kunst, om vi slet ikke vidste, hvor Motiverne var fundne. Købkes store Billede fra Østerbro straalere i den kgl. Malerisamling frem med en saadan Friskhed, Finhed og fuldendt Harmoni i de kølige Farvetoner, at det næppe kan undre os, naar vi hører fremmede Kunstvenner, der besøger vor By, enes om mellem ældre danske Malere at sætte Købke højt.

Da de danske Malere begyndte at se sig om efter Genremotiver, faldt Blikket først paa Livet mellem deres Kammerater. Bændz, en fremragende koloristisk Begavelse, der døde pur ung, har skildret det i sine Hovedværker, senere har lejlighedsvis andre af Eckersbergs Elever (Küchler, Blunck) malt den Art Billeder, som

altid synes at ærgre Samtiden, men af Efertiden betragtes med særlig Interesse. Efter Kunstnerlivet stod de københavnske Motiver nærmest for Tur. De har givet os smukke Billeder, f. Ex. Roeds »Afskedsscene paa Toldboden« og Constantin Hansens »Tærningespillende Gadedrenge«, et Billede, der rigtignok klart fortæller om den Besvær, de unge og uerfarne Malere ofte havde med at sammenstable et passende malerisk Motiv. En af dem var der dog, som i saa Henseende aldrig led Nød. Han havde strax Rigdom nok, strax et Utal af godt iagttagne eller godt opfundne Smaatræk at fortælle. Marstrands tidligste Billeder, Flyttedagen, Hunde-

P. C. SKOVGAARD: Landevej ved Vognserup.

rakkeren, Værtshusgjæsterne, Auktionsscenen, viser allerede det lyse Hoved med det straalende Lune, selv om Spasen ikke er fin og undertiden nærmer sig de rene Parceløjer. 1836 rejste han til Italien, hvor hans Kunst undergik en Forandring, der maa kaldes en Forædling. Han begyndte at dyrke Gratierne, som han ikke havde truffet eller bemærket i Kjøbenhavn, men bevarede dog trods Skjønhedsdyrkelsen Sansen for det komiske. Blandt alle den danske Kunsts smukke og lystige italienske Billeder er der næppe noget, der giver en paa samme Tid saa glimrende livfuld og saa virkelig poesirig Skildring af Italiens Folkeliv som Billedet af Oktoberfesten paa Thorvaldsens Museum.

I Slutningen af Trediverne opholdt Flertallet af de bedst begavede unge danske Malere sig i Italien. For alles Opfattelse var Italien dengang et Rhodos, der indbød

til Dans, et Sted, hvor Vinen altid stod skænket til bredfuldt Maal, hvor Luften stedse klang af Sang og Strængespil, hvor den største Dejlighed og den kostelige Naragtighed blandedes i et evigtvarende Karneval til alle Kunstnernes Henrykkelse. Vi, der ikke var med til Festen, ser noget nøgternt paa denne Rus. Vi skjønner, at Købke hellere burde være bleven hjemme ved Kastellet og Blegdammen. Vi lader os ikke længere besnære af noget saa smagsødelæggende Sukkergodt som Küchlers i sin Tid meget beundrede »Familiescene i Albano« (Thorvaldsens Museum). Vi ser, at Fader Eckersbergs gode Børn ofte har ladet sig forlede af det slette Exempel, der gaves af de Tyskere, med hvem de festede. Selv Marstrand, den

J. TH. LUNDBYE.
Tegnet af P. C. SKOVGAARD.

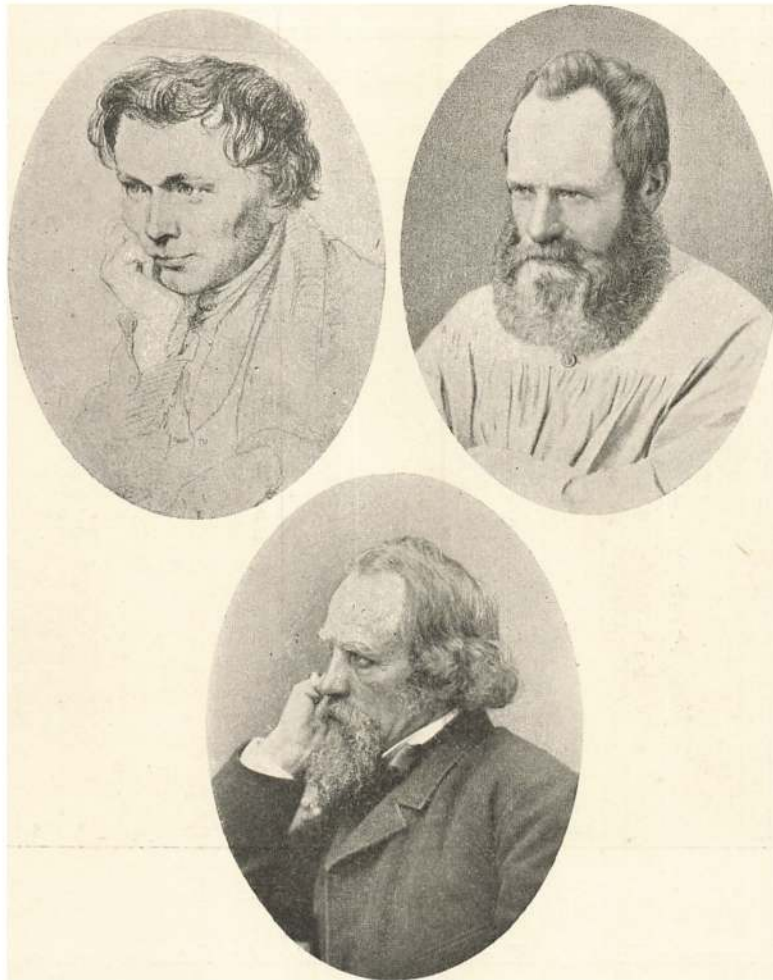
friske, sunde, stærke Marstrand, blev paa sin anden italienske Rejse — sidst i Fyrreerne — inficeret af Tyskeriet og forherligede Dukkedejligheden i saa beklagelige Fejltagelser som Glyptotekets »Osteriscene« og »Smægtende Jæger«.

Men meget godt har Italien alligevel givet os. Ikke alene de gode Billeder af Marstrand og Ernst Meyer og den i Marstrands Skitser og Tegninger nedlagte Skat af Minder om Sydens brogede Folkeliv. Ogsaa ypperlige Studier af samme Art og i samme Aand som Eckersbergs romerske Prospekter, især Arkitekturstudier af Roed og af Constantin Hansen. Det var ogsaa i Italien, at Constantin Hansen ved Studier i Antiken væbnede sig til sit Livs største Bedrift, de i 1844—54 udførte Dekorationer i Universitetets Forhal; der er

næppe nogensinde siden Oldtidens Dage malt en Billedrække, som i højere Grad er gennemtrængt af Antikens Aand. Italien har bragt mange danske Kunstneres Evner i Udvikling, — »i de varme Lande der voxer nu Alting saa gesvindt,« siger H. C. Andersen, — og særligt givet Kraft, Mod og Skønsomhed til dem, der søgte det Store i Indhold og i Form. At vor Billedhuggerkunsts bedste Navne staar dybt i Gjæld til Italien, er klart som Solen. Selv om Ragnaroksfriksen er Herman Freunds berømteste Værk, og selv om mange af H. V. Bissens bedste Arbejder synes os udpræget danske i Bund og Grund, det var dog for begge ti Ungdomsaar i Italien, der for deres Kunstnerliv havde den mest afgjørende Betydning. Den mere europæiske Jerichau kunde næsten have lige saa god Grund som Thorvaldsen til at fejre sin »romerske« Fødselsdag. Vor Malerkunsts Gjæld til Italien er betydeligt

mindre, men dog stor nok til at mindes med Tak og hindre os fra at sige: »Gud give, vore Malere havde fulgt de gode Hollænderes Exempel og holdt sig derfra!«

En saadan Rigdom af uudmøntede Guldbarrer som den, der laa hjemme i Danmark, kunde Italien i hvert Fald vanskeligt byde vore Malere. Saa godt den

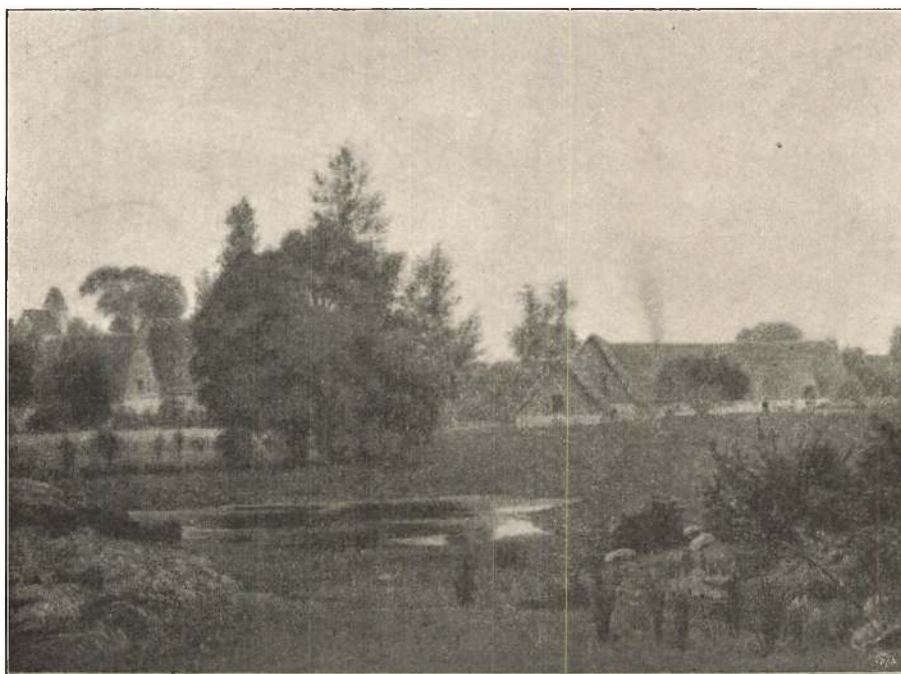
H. E. FREUND.

H. V. BISSEN.

J. A. JERICHAU.

danske Landskabskunst var forberedt af Juel, Eckersberg og Købke, stod den dog endnu midt i Trediverne til at skabe. Ligesom den hollandske Landskabskunst regnes for at have 4 store Profeter, der overrager alle de smaa (v. Goyen, v. d. Neer, Ruisdael, Hobbema), vil ogsaa i dansk Landskabskunst fire Mænd altid nævnes først: Lundbye, Skovgaard, Kyhn, Rump. Skovgaard og Rump har mest skildret den danske Naturs Frodighed og Rigdom, Skovgaard som afgjort Plastiker, Rump

søgende mod det koloristiske, Lundbye og Kyhn mest den danske Naturs Storhed, Alvor og Stemningsfylde, Lundbye med udpræget Kjærlighed for Linieskønheden, Kyhn særligt som sjælfuld Iagttager af de fineste og flygtigste Stemninger. Det gjælder om dem alle, men maaske dog mest om Skovgaard, at deres Studier er endnu friskere og bedre end deres Billeder. Det gjælder ogsaa om dem alle, at deres sunde og djærve Realisme er forbunden med varm Kjærlighed, luende Begejstring for dansk Naturs Karakterejendommelighed; deres Kunst er til Danmarks Pris. Lundbye er ved sit følelsesfulde, blidt tungsindige og drømmekjære Sind den, der

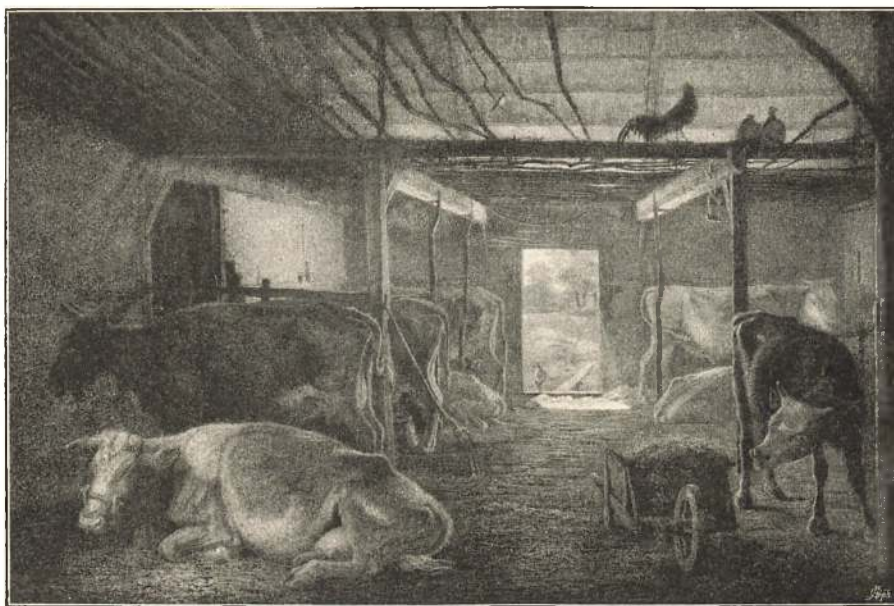

V. KYHN: Sildig Sommeraften.

lader det fremtræde klarest. Han er tillige Danmarks første og vel endnu bedste Dyr-maler, ogsaa som saadan baade god Realist og stemningsbevæget Poet, Hol-lændernes Lærling og gode Efterfølger i Billeder som »Kostalden« og »Vognserup Malkeplads«, Dyrevennernes følsomme og veltalende Talsmand i de smukke Teg-ninger til Kaalunds Fabler.

Udviklingen af det danske Folkelivsmaleri sker ved Aarhundredets Midte; utvivlsomt har den dygtige og indflydelsesrige Kunsthistoriker Høyen ved at frem-sætte sine Tanker om Betydningen af en »nordisk Kunst« bidraget væsentligt til dets Fremkomst og Væxt. Ogsaa her er det en Firkløver af Kunstnere, der staar i første Række. Sonne, der hørte til en ældre Slægt, længe havde malt italienske

Æmner og senere i sine Krigsbilleder vendte tilbage til sin første Kunstnerkjærlighed, har malt en Række Folkelivsbilleder, der trods deres aabenbare formelle Mangler ved Fortrin i Indhold, i Tanke og Fortælling hører til de mærkeligste i dansk Kunst. I 1847, da han udstillede sin skønne, poesirige Fremstilling af de sjæls- og legemsyges Søvn paa Helenes Grav under St. Hans-Nattens svage, usikre Lys, debuterede Vermehren og Dalsgaard; Exner havde allerede udstillet et Par Aar tidligere. 50'erne bragte deres ejendommeliggste og betydeliggste Værker: 1853 og 1854 fremkom Exners indtagende og elskværdigg Amageridyller »Besøgg hos Bedstefaderen« og

J. TH. LUNDBYE: En Kostald i en Bondegaard.

»Episode af et Gilde«, 1855 Vermehrens fortrinlige Billede af Faarehyrden paa den jyske Hede med dets næsten Blicherske Stemning, — et af de Billeder, der minder om, at Mennesket, fremstillet i Forhold til den omgivende Natur, er en af de vigtiggste Landvindinger for det 19de Aarhundredes Malerkunst. — Slutningen af 50'erne bragte Dalsgaards besk alvorlige, sjælfulde og karakterdybe Billeder af »Mormonerne«, »Ligkistesnedkeren« og »Udpantning hos en fattigg Bødker i Salling«.

En Maler, der syntes at sidde inde med de mest glimrende Evner for Fremstillingen af dansk Folkeliv, var længe forinden da forgæves bleven direkte opfordret til at tage det under Behandling. Hjemkommen fra sin første italienske Rejse fik Marstrand i 1842 som Opgave for sit Medlemsarbejde til Akademiet en »Scene af det danske Folkeliv«. Han undveg Indbydelsen ved at male en »Scene af Bondelivet,

motiveret efter Holbergs Erasmus Montanus«. Billedet aabner den glimrende Række Kompositioner, i hvilke Marstrand har ladet sin Yndlingsdigters Karakterskikkelser møde frem. De lever for ham, han kjender dem ud og ind, deres Træk, deres Miner, deres Fagter, deres Maade at staa og gaa paa, selv de Omgivelser, i hvilke de færdes, kaldte eller ukaldte træder de frem for hans altid virksomme og frodige Fantasi i stedse ny Situationer, i stedse ny Billedmotiver, bestandigt med samme Karakterfylde. Men de Holbergske Scener er dog kun en lille Del — om end en meget vigtig Provins — af Marstrands store Kunstnerrige. Der er andet; der er

J. V. SONNE: St. Hans Nat.

alt. Der er Minderne fra Italien om Karnevalet og Serenader, om Stodderne ved Kirkedøren, om de fede Præster og de smukke Romerinder, om komiske Gadeoptrin og snurrige Scener inden Døre. Der er hin gæve, bedrøvelige Ridder, som paa sin Rosinante rider ud paa Æventyr i Romantikens Land med Prosaplathedens Repræsentant til Vaabendrager. Der er Skæmt over Elskovens Magt, utallige lystige Scener fra Livets store Komædie. Der er i Marstrands Kunst endvidere et stort Portrætgalleri, der rummer betydelige og fortrinlige Billeder. Rejser i 50'erne til Dalarne og Venedig har bragt ny Domæner ind under Marstrands Kunst. Ulige vigtigere er dog hans Erobring af et Omraade, hvor han i sin første Ungdom havde lidt Skuffelser og Nederlag: det bibelske og det historiske Maleri. Hans senere Aar

bringer fra dette Omraade en imponerende Række store og storladne Værker, Altertavlen i Faaborg, Billedet af Kongesønnens Bryllup, Dekorationerne til Christian IV's Kapel i Roskilde, Universitetsbilledet af Indvielsen i Frue Kirke, Skitserne til Bønbilledet med Parablen om det betroede Pund. Kunstneren har udviklet sig gennem Aarene og fortæller, at ogsaa Mennesket har udviklet sig. Han har intet mistet af sit Lune, men ser ikke mere Livet udelukkende fra den komiske Side, den varmtfølede Humanist afslører sig i hans Kunst gennem Skitser til »Den fortabte Søn«

F. VERMEHREN: En jydsk Faarehyrde paa Heden.

og »Den barmhjærtige Samaritan«, men fremfor alt gennem det prægtige Billede, hvor alle Stakler og Stoddere indbydes til Kongesønnens Nadvere. Den høje Festivitas, der udmærker dette Billedes pompøse Komposition — og som fortæller, at Maleren har modtaget stærke Indtryk fra Paolo Veronese, — udmærker ogsaa Roskildebilledernes storladne, udtryksrige, ildfuldt dramatiske Kompositioner, i hvilke Marstrand har givet en vidunderlig marvfuld Karakteristik af Nationalsangens Helt, som han i Folkebevidstheden vil vedblive at leve.

Kunstneren var langt ypperligere end Maleren, Anslaget i Marstrands Billeder mere beundringsværdig end deres færdige Form, Skitserne og Tegningerne mere klassiske og udadlelige end selve Billederne. Han havde forladt Eckersbergs forsigtige

Naturalisme og tilegnet sig en bredere og friere Behandling, men en Behandling, der altfor ofte er uden malerisk Finhed, altfor ofte drejer Formerne i et Hoved grovt og plumpt, som var de af Træ, og hjælper sig med visse Manerer uden at raadføre sig tilstrækkeligt med Naturen. Marstrand vidste kun altfor godt selv, at hans Fantasis geniale Skaberkraft var utilstrækkelig betjent af hans rent tekniske Evner. Mange tror, at Mangler i det tekniske, i »det ydre« ikke betyder stort. Men i Kunsten er intet udelukkende ydre og teknisk. Hver nok saa lille Ting, Forholdet

W. MARSTRAND: Erasmus Montanus.

mellem to Farvetoner, Maaden paa hvilken en Kjøleffig er malt, fortæller om Skjønhedsværdier, en Menneskesjæl har set — eller overset.

Eckersberg og Købke var udmærkede Teknikere, de Malerslægter, der fulgte efter dem, var det mindre. Brøst paa teknisk Evne findes ikke alene hos en Maler som Sonne, om hvem Roed har sagt de snurrige Ord: »Kunde han blot tegne rigtig godt og male bedre, vilde han overgaa selve Horace Vernet«, eller hos en Maler som Dalsgaard, der efterhaanden har spiritualiseret sin Kunst og ladet den slippe Fodfæstet i Virkelighedens Verden, Brøst paa teknisk Evne findes hos alle de gode Malere, der lod Studiernes Friskhed fortørres i Atelierbilledernes pyntelige Gjennemførelse. Oppositionen mod den Malerkunst, der kaldtes den »nationale«, og som

virkelig ogsaa var det, udpegede da ogsaa Tekniken som dens Akilleshæl. Hvad der fattedes, var imidlertid mindst af alt den flotte Forsøenhed, som Fru Jerichaus Billeder viste, eller det Effekttjageri, der for en væsentlig Del bidrog til at skaffe den højtbegavede Anton Melbye Ry i Udlandet. Sømaleriet, der havde haft Eckersbergs særlige Kjærlighed, gik i det hele taget mærkelig hurtigt langt bort fra hans Spor.

Det var ikke mindst Herredømmet over det tekniske, der beundredes hos en ensom Storhed i den yngre Slægt, en ny Stjerne, der i 60'erne lyste frem paa vor

W. MARSTRAND: Den store Nadvere.

Malerkunsts Himmel med en Glans, der fik mange af dens andre Stjerner til at blegne og synes smaa, Carl Bloch. Det var endeligt en Gang en Maler, der ikke alene bragte »Rosmarin for Tanken«, en Maler, der forstod at udspille sine Trumfer, forstod at skaffe sine Billeder sluttet og kraftig malerisk Virkning ved Lysets Glans, Farvens Rigdom, Behandlingens Friskhed og Bredde. Men det var dog ingenlunde alene de tekniske Fortrin, der skabte den umaadelige Prestige for Navnet Carl Bloch. Det var nok saa meget Humoren i hans italienske Gadelivsbilleder, den milde Følelse og gode Fortælling i mange af hans bibelske Billeder og — allermost — Storladenheden, Stemningsfylden, den gribende tragiske Pathos i de store Billeder af Samson i Trædemøllen, Jairi Datter, Prometheus, Kristiern den Anden i

Fængslet. Hvor mange af os har ikke i vor Ungdom betragtet disse Billeder som Indbegrebet af al Malerkunstens Herlighed! Og ser vi end nu paa dem med mere kristiske Øjne, forstaar vi dog Berettigelsen af den Begejstring, der hilste dem, da de fremkom.

Med Carl Bloch træder dansk Malerkunst ind paa en ny Vej. Bestræbelserne for at udvikle Synet paa det rent maleriske fortsættes af Otto Bache og andre. Det rent maleriske sættes omsider paa Tronsædet som det ene fornødne eller i hvert Fald mest fornødne af den Kunstner, der ubestrideligt er den mest overlegne

CARL BLOCH.
Selvportræt.

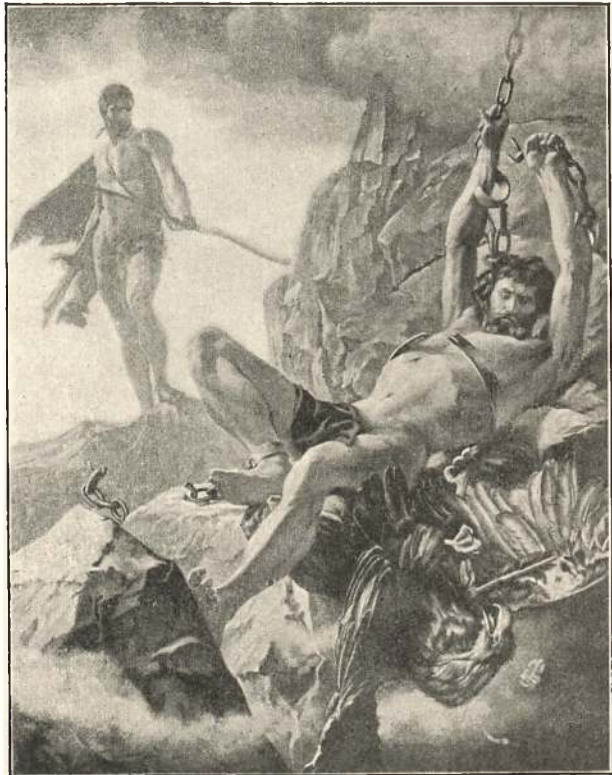
Dygtighed blandt de yngre Malere, P. S. Krøyer. Det er ofte — ikke mindst af ham selv — bleven hævdet, i hvor stor Gjæld hans Udvikling staar til de Læreaar, han tilbragte i Paris i 70'ernes Slutning. Men man kan jo godt vende om paa det gamle Ordsprog, som siger: »Intet Æsel bliver til en Hest, selv om det kommer til Skolen i Paris.« Han er født Maler, næsten født Mester, han vilde have malt fortrinlige Billeder, selv om han aldrig havde forladt Kjøbenhavn, og Kjøbenhavn var tifold værre Ravnekrog, end den i Virkeligheden er. Hans Omraade er stærkt begrænset, en kostumeret romersk Model, der smykkedes med Navnet Messalina, er vistnok hans eneste nævneværdige Udflygt

til Fantasiens Land. Hans Genrebilleder er rent maleriske Studier uden interessant Fortælling. Der gives dog Kunstnere, hvis Omraade har været end snævrere, men som alligevel, takket være deres Talent og Dygtighed, tæller blandt de store, Frans Hals f. Ex. Uden at eje den gamle Mesters straalende Kjækhed og Lune har Krøyer en god Del af hans beundringsværdige Sikkerhed i Øjet og Sikkerhed paa Haanden. Hans Portrætbilleders Karakteristik rammer i Reglen Centrum. Hans »Musik i Atelieret« med den store Samling fortrinlige Portrætfigurer af Krøyers Kunstnervenner, foranledigede Bestillingerne paa de store Gruppebilleder, i hvilke Krøyers særlige Evner har fejret de største Triumfer. Det fortrinligste af disse Billeder turde vel være det, der fremstiller Komiteen for den franske Udstilling i Kjøbenhavn 1888.

Krøyer er ved sin eminente Dygtighed den mest repræsentative af den yngre Malerslægt, men ikke just den gemytrigeste eller varmeste. Den har i Viggo Johansen en Maler, hvis Kunstnerværd i hvert Fald ikke er ringere. Hans Haand er tungere, han arbejder besværligere, men naar ogsaa mere af egentlig koloristisk Finhed i sine Billeder, af hvilke de mest betydelige sjæfuldt og følelsesrigt skildrer Hyggen i de nordiske Hjem, Familielivet eller Aftenpassiaren i en Vennekreds.

Rent maleriske Opgaver er senere med særlig ejendommeligt Talent behandlede af to mod ulige Maal søgende Malere, Julius Paulsen, der elsker og magter de rige, bløde og fyldige Harmonier, Vilhelm Hammershøj, der begrænser Farveskalaen for sine stilfuldt enkle Billedmotiver til det mindst mulige. Det er dog ikke for alle Malerne af den yngre Slægt, at den smukke Farvevirkning staar som det mest attraaværdige. Fremfor det maleriske dyrkes Fortællingen i Genremaleriet af Hestved, Carl Thomsen, Irmingers, Frans og Erik Henningsen. Ancher og Ring har fortsat Folkelivsmaleriet og ført det videre i realistisk Retning.

Ancher mest som de djærve Skagensfiskeres Maler, Ring som overordentlig sanddru Karakterskildrer af den sjællandske Landalmue. Blandt de faa yngre Malere, der har behandlet historiske Æmner, er Zahrtmann den mærkeligste, undertiden sær i sit Motivvalg og sær i sit Modelvalg, ogsaa sær i sin uroligt brogede Kolorit, men altid forfriskende udpræget personlig ejendommelig; de bedste Billeder af Leonora Christina-Suiten viser baade fin Intelligens, varm Følelse og ualmindelige maleriske Evner. En flersidig Begavelse, Aug. Jerndorff, er maaske i beklagelig høj Grad bleven bastet til Portrætmaleriet, skjønt han er en af dets bedste Mænd.

CARL BLOCH: Prometheus.

I Naturmaleriet har vel enkelte af de nyere Malere søgt at holde sig trofast til de Gamles Spor, — la Cour til Skovgaards, Foss o. a. til Kyhns, — men det store Flertal har fulgt Tidens Strømning og tilstræbt en friere og fyldigere teknisk Behandling, mere Glans og Fylde i Farven, end den ældre Slægt søgte og naaede. I denne Henseende er der noget nær samme Vilje hos Landskabsmalerne Niss, Godfr. Christensen, Zacho, Viggo Pedersen, hos Dyrmalerne Bache, Philipsen,

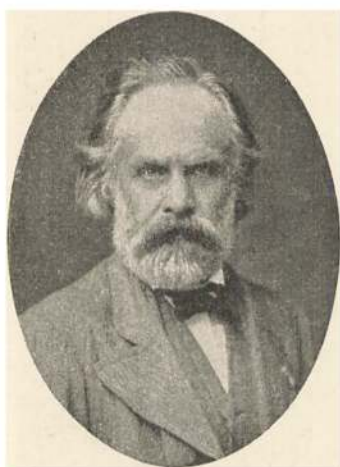
KR. ZAHRTMANN: Leonora Christina i Maribo Kloster.

Therkildsen, hos Sømaleren Locher, hvor meget end disse Kunstnere indbyrdes adskiller sig ved Talentets Art og Omfang. De yngre Figurmaleres Virksomhed i Landskabsmaleriet fortjener at bemærkes, den har været meget omfattende og meget betydelig; Johansens, Jerndorffs og Rings Landskaber staar paa ingen Maade under de bedste professionelle Landskabsmaleres Værker; Jul. Paulsen har ikke mindre Betydning ved sine Stemningsbilleder af de danske Sommernætters romantiske Poesi end ved sine Figurbilleder. Fortrinlige Landskaber er ligeledes malte af Brødrene Skovgaard, to udmærkede Kunstnere, der her nævnes sidst, fordi de — og da

P. S. KRØYER: Musik i Atelieret.

navnlig Joachim Skovgaard — repræsenterer de Bestræbelser, der i Øjeblikket er de mest moderne i dansk og i europæisk Malerkunst. Bestræbelserne for at gjenvinde det Herredømme over den stolte, stærke, dekorative Billedvirkning, som moderne Kunst længst har mistet, Bestræbelserne for at gjenindsætte alle Idealframstillingerne paa den Plads i Kunstens Repertoire, hvorfra de under Realismens Eneherredømme har været udelukkede, Viljen til at række Kunsthaandværket en hjælpende Haand og gjøre Askepot til Prinsesse. Nogle af disse Bestræbelser findes dog allerede hos en meget ældre Kunstner, Lundbyes Ven og Jævnaldrende, Lorens Frølich, der har tilbragt en meget stor Del af sit Liv i Udlandet og allerede derved har en Særstilling udenfor Rækkerne. Hans egentlige Malerkunst har hverken

LORENS FRØLICH.

faaet den Udvikling eller den Betydning, hans Anlæg lod formode, hans store dekorative Evner har kun været lidt anvendte, og Eftertiden vil sagtens mindes ham mest som Illustrator, men som en Illustrator, der i mange af sine bedste Tegninger — som f. Ex. Hakon Jarl, der ofrer sin Søn, eller Hagbarth og Signe, eller Asker Ryg — ved sin Fantasis Fyrighed har hævet sig til en i dansk Kunst ellers ukjendt poetisk Flugt og sejrrikt underlagt sig mærkelige Drømmeriger, paa hvis Kyster andre fortjenstfulde danske Kunstnere har lidt Skibbrud. —

Hvis vi lytter efter Udlandets Dom, vil den sikkert fortælle os, at dansk Malerkunst i den sidste Snes Aar har gjort uhyre Fremskridt. Sikkert har der ogsaa i nogle Henseender — i Opfattelsen af og i Herredømmet over det rent maleriske — fundet en betydelig Udvikling Sted. Dansk Malerkunst har ubetinget gjort adskillig mere Lykke, hvor den — som paa de to sidste Verdensudstillinger — viste sig i sin ny Dragt, end hvor den — som endnu 1878 i Paris — viste sig i den gamle, antikverede Klædning. Men ser vi vor Statssamlings Repræsentation for den danske Malerkunst, vil vi næppe føle os fristede til at juble over Fremskridtet. Udvalget af moderne Billeder er afgjort ikke det bedste, og Lokalerne er dem ikke gunstige; alligevel er den Erkjendelse, som her paatrænger sig af det gamles gode Værd overfor det ny, sikkert den rigtige. Selv om vi derfor ikke tør tale for højt om Fremskridtet, er vi jo dog forpligtede til stor Taknemmelighed mod de Malere, der har bevaret vor Kunst fra at blive en højlagt Storhed eller fra

kun at føre en kummerlig Spøgelsetilværelse gennem Epigon-Efterklang. Og har den end skiftet ydre Ham, saa er dog de gamle Traditioner, der forlanger Ærbødighed for Naturen, Kjærlighed til Opgaven og Soliditet i Arbejdet, ingenlunde tabte. De holder endnu dansk Malerkunst i Live.

Kunstmusæet.

GEORG BRANDES.
Efter en Originaltegning af JUL. PAULSEN.

EN FORELÆSNING. LITTERATURBILLEDE.

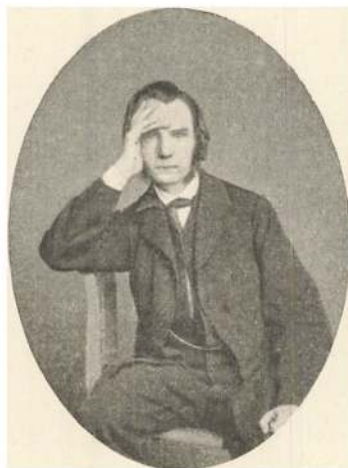
AF
DR. PHIL. POUL LEVIN.

Forelæsningen holdes i Annexet til Universitetet, enten det nu er, fordi de ikke vil give Foredragsholderen Ly i selve Hovedbygningen, eller fordi de almindelige Høresale er for smaa til at rumme den store Mængde af Tilhørere, eller af

55*

H. V. KAALUND

CHR. RICHARDT.

HENRIK SCHARLING.

P. FR. RIST

ERNST V. D. RECKE.

THOR LANGE.

ZAK. NIELSEN.

H. F. EWALD.

ERIK BØGH.

CARIT ETLAR.

begge disse Grunde tilsammen — ligemeget: det er i Annexet, og Salen er meget stor. To store Døre vender ud til den mørke Forstue, og gennem Dørene drager en broget Skare af Mænd og Kvinder. Der er Repræsentanter for alle Klasser og flere Generationer; der er begejstrede, forventningsfulde, kritikløse og uvillige Tilhørere mellem hinanden, Strømmen glider ustandseligt gennem den mørke Forstue

En Deputation overrækker B. S. Ingemann paa hans 70aarige Fødselsdag Guldhornet som Gave fra danske Kvinder.

Efter J. V. SONNES Maleri.

ind imod Katederet, og ser man fra en af de forreste Rækker ud over Salen, aner man lyttende Ansigter langt ude i Mørket.

Saa træder Taleren ind, og der bliver forventningsfuldt stille. Han gaar op paa Katederet, staar et Øjeblik ligesom spejdende, det graa Haar voxer over en nervøst rynket Pande, det spidst studsede Skæg rammer et Ansigt ind, som sitrer af Iver, Haanden retter en Smule paa Kunstnerslipset, der flager lidt efter gammel Mode, saa strækkes den ud over alle de lyttende. Foredraget begynder.

Og medens der tales, bevæges Tilhørerne paa forskjellig Vis. De ældste protesterer, og de kan ikke gjøre andet. De synes, at en Verden gaar under. Nu var der saa stille og fredsommeligt i Landet. De store Digtere var paa et Par Undtagelser nær døde eller saa gamle, at de ikke mere brød nye Baner, den gamle Romantiker stod under bleggrøde Roser og hyldedes af hvidklædte Jomfruer, medens

POUL CHIEVITZ.

ADOLPH RECKE.

FRITZ HOLST.

Verden gik sin Gang udenfor den hegnede Have. Og det nye Kuld af Digtere sang saa smukt paa de gamle Melodier. Af det gamle og det gamles Efterklang var der mere end nok til Dagens Behov, nok til fredelig Glæde og harmløs Underholdning.

Og det Nye? Hvor skulde der kunne voxe Poesi ud af en Verdensbetragtning, som rykkede Mennesket ind i en Kæde af alt det Skabte — ikke i en poetisk, taaget Drøm,

som Romantikerne havde gjort det, men efter en videnskabelig Begrundelse. Undersøgelser og Erfaringer knyttedes jo sammen som Trinene i en Stige, der ikke førte opad til en almægtig Skaber, men nedad til Dyrenes Verden.

Hvilken Poesi, der skulde trives i det Bestaaendes Ruiner som en vild og stikkende Tidsel! Just vild, thi den vilde intet respektere, alting skulde undersøges, vendes og drejes, just stikkende, thi alt det, som var vrangt og ugjerne hørt, blev nu draget frem og svunget som Misteltenen, der blev Vaaben i Lokes Hænder.

Saaledes tænker de Gamle, der sidder forrest, og der er mange, som rejser sig op og vil drage den uvelkomne Taler ned fra Katederet. Han ser et Øjeblik paa dem og siger:

Hvad taler I om de Gamle? Er det Holberg — saa hør her! Er det Oehlenschläger, Hauch, Bødtcher, Christian Winther, Aarestrup, H. C. Andersen, Paludan - Müller

— er det alle dem, der har formet det danske Sprog i nye, levende Ord, dem, som har udtrykt deres Væsen i uforgængelige Digterværker, der taler til vort Hjærte og Forstand, dem, som — — —

Hans Ord bliver varme og rige, de kalder Minder frem, de giver nye Indtryk, og de gamle Værker voxer under hans Hænder, som strømmede der nyt Blod igjennem dem.

Hvad taler

I om det gamle! Det ægte bliver aldrig gammelt, men naar de yngre gjentager de én Gang sagte Ord, saa bliver de gamle og graa — og Verden er altid ny.

De yngre lytter. Der er nogle, som er uvillige, ligesom de gamle, men dog skaber Værker, paa hvilke en Overgangstid har sat sit Stempel, Værker, i hvilke Nutidsmennesker mødes i stille Stuer, i hvilke gamle og unge færdes snart i Hjemlandet, snart i Sydens romantiske Verden, eller i hvilke Friluftslivet skildres med Jægerhumør, men i de allerfleste af de yngre Tilhørere blusser Samfølelsen med den, der taler til dem.

VILH. BERGSØE.

V. TOPSØE.

SOPHUS BAUDITZ.

De føler ligesom et Foraar i Luften. De mærker det paa sig selv, der er noget, som skal briste, der er Frugtbarhed i Vindens Strøg, en skøn Dag synger Fuglene.

Hver for sig af disse Tilhørere har Udviklingsmuligheden i sig, og de føler det, som om denne Mand taler kun til dem og giver dem det forløsende Ord. Han skaber selvfølgelig ikke Digtere, thi man lærer ikke at digte ved at høre om andre Landes Poesi, men de faar Mod til at digte, fordi de gennem hans Ord faar Forvisningen om, at det, som de vil, er det rette.

Og det, som nu sker, det minder om hine Fester, hvor alle Lys i Festsalen er forbundne ved en elektrisk Traad, der slynger sig fra Lys til Lys. Trykker man paa en Knap, saa farer den elektriske Gnist i et Nu hele Rækken rundt, og der bliver pludselig lyst.

En saadan Traad forbinder usynligt Fremskridtsaanderne i en Nybrudstid, og pludselig sættes Gnisten i Bevægelse.

Hvilke underlige Skikkelser, som sidder her lyttende til den dristige Taler. Forrest den stille, sitrende Digter, i hvis Sjæl de blegnende Minder strides med det blussende Ny, i hvis Indre Drømme og Længsler og dristige Syner formes til skønne Billeder, snart fra en gammel Tid, snart fra det Liv, der leves omkring ham. Og han sprænger den gamle Sprogform, fordi den er tung som et rustent Harnisk, og skaber sig selv en ny, der følger sig om hans Tanker som en Silkedragt, glimrende i de sjældneste, dybeste Farver.

Og der er den unge, urolige Lyriker, som kommer ude fra det oprørte Europa med nye Melodier paa Læben. Der gaar et Hav i hans Tanker, snart mægtige Bølger, der river med, snart blot Skum, der brister, snart en stille, drømmende Vove, der vugger varsomt.

Ved hans Side en noget ældre, bred og venlig Skikkelse. Der ligger en Latter gjemt i ham, han har set saa meget morsomt, hørt saa mange snurrige Ord, men er dette Poesi? Tør han bruge det? Tør han lade sin glade, uregerlige Latter runge? Han tør det, saasnart han hører den høje Bekræftelse paa, at Kunst er Livet, som spejler sig i Kunstnerens Sjæl.

Mellem det sarte, det solbrændte og det blussende Ansigt endnu ét: blegt og skarpt. Et Smil, der er snart ironisk eller bittert, snart tungsindigt. Og bag disse andre, yngre: én, der altfor begejstret styrter sig frem og derefter viger tilbage, famlende mellem gammelt og nyt, gribende efter Poesiens Guld, ofte fangende den dyre Gave, og her en anden: han er kommet fra Landet, tung og forbitret, ensom i Trængselen, med en Glans over sig fra Skovensomhed og vide Enge, der har spejlet sig i hans blaa Øjne, og denne: nervøs, urolig, et Øjeblik sygelig, men strax efter betaget af de stille Skæbners, de sorgfulde tavsers Liv ved Vejen.

J. P. JACOBSEN.

HOLGER DRACHMANN.

EDV. BRANDES.

S. SCHANDORPH.

HENRIK PONTOPPIDAN

ERIK SKRAM.

KARL GJELLERUP.

HERMAN BANG.

Og bag disse atter nye Generationer, skiftende Masker i Livets flakkende Lys, en Satyr, der hoverer over Livets Taabelighed, ironiske Smil, der pludselig kan blive sentimentale, unge Drømmere, der kommer fra Landet og forfærdes over den store By, hvis Travlhed først jager dem ud paa de stille Villaveje, hvor de kan indsuge

OTTO BENZON.

EJNAR CHRISTIANSEN.

PETER NANSEN.

EDV. BLAUMÜLLER.

KARL LARSEN.

Nattens Melankoli, men som dernæst drages ind mod Glansen og Lyset, som de betragter med blanke Øjne, for til sidst at skjule sig i Klostercellen eller forblive kæmpende mellem Romantik og Realisme — — der voxer Skikkelser op i det dæmrende Lys, men alle er de paa en eller anden Maade vendt imod den Talende, alle tager de Standpunkt til dette Syn paa Livet og paa Kunsten —

Poesi er Liv, Oplevelse, Debat om alt det, der bevæger vor Tid. Livet er i evig Udvikling. Dogmerne falder, vinder saa et Øjeblik Sejr igjen, falder saa atter, altid Bølgegang, men over alle Bølger den frie Tanke som en Stormfugl, der ubesejret flyver fra Kyst til Kyst.

Sé Jer dog om, hør hvorledes de store Digttere ude i Verden skabtes gennem Kamp og Brud, gennem Livsglæde og Livstrang.

Og gennem Salen skrider en Række Skikkelser, som alle belyses af Glansen fra den Flamme, der luer i Talerens Sjæl. Er Belysningen ikke altid den rette? Er Skyggerne stundom for sorte, Lyset en og anden Gang for blændende? Er det Videnskab eller Kunst eller en Blanding af begge Dele, som bærer Foredraget? Man spørger sig selv, mens man lytter, men man tvivler ikke et Øjeblik om, at dette er Liv.

Man kan se det paa Tilhørerne. Lidenskabens bølger over hele Salen som en usynlig Strøm. Tradition mod Fornyelse, det Svindende mod det Gryende. Nogle kaster sig altfor henrevne ud i Begejstringen og maa bøde derfor, men der er mange, som her naaer til Klarhed og Styrke for hele Livet, mange, som efter Kamp finder sig selv under Paavirkningerne. Kamp og Daad, Drøm og Grublen, alle Livets Magter findes her, hvor Danmarks Slægter fra de sidste halvthundrede Aar er samlede.

Samlede omkring en Mand, til hvilke de alle maa lytte, fordi hans Ord altid ægger, harmer, begejstrer.

En ny Poesi er blevet til under disse Forhold, Sproget er skabt om, forynget i Prosa og Vers. Meget af alt dette vil sikkert glemmes, er glemt allerede, sænket i den store Fællesgrav langt fra Folkets Vej, men der vil leve tilstrækkeligt til at vidne om det store Opsving, Realismen bragte med sig, da Romantiken efter sin skønne Ynglingstid var blevet Tradition, dér hvor den begyndte som Revolution.

En ny Poesi er skabt — men Poesien maa evig skabes paa ny. Der trænger sig ude i Mørket nye Skikkelser, man endnu knapt kan ane — der er Trængsel i Dørene, nogle skingrende Stemmer prægede af en ny Klang lyder pludseligt som et Varsel om, at en ny Tid snart er inde. Der gaar et Pust gennem Salen. Man mærker, at Luften fornyes, man synes, at et Vindstød baner sig Vej uden at nogen kan forstaa, hvorfra det kommer, hvorhen det fører.

Kjøbenhavns nye Raadhus.

VED AARHUNDREDETS SLUTNING.

AF

VILHELM ØSTERGAARD.

I.

Hos den Del af den nulevende Slægt, hvis første Ungdom falder i Tiden omkring 1863, staar der stærkt præget i Erindringen Billedet af en taaget og sludfuld Novemberdag, hvor alles Sind skræmmedes op ved det Budskab, der spredtes over Landet: Frederik den Syvende er død. Man var maaske selv for ung til at forstaa Rækkevidden af denne Efterretning, men man tog sin Del med af den sære Uhyggestemning, der som en klam Haand lagde sig over alt og alle.

Man havde i lange Tider, Dag efter Dag, hørt de ældre tale om stærke Modsetninger i den danske Rigsdag mellem Bondevenner og Nationalliberale, om den »Konstitutionelle Helstat« og Ejderpolitiken, om Hertugen af Augustenborg og Forbundsexekutionen, hvormed der truedes. Man var maaske endnu meget for ung og

umoden til at rede de politiske Traade ud fra hinanden og danne sig en Mening om Sagerne, men man havde derfor en ikke mindre sikker Fornemmelse af Uvejret, der nærmede sig.

Og det kom — endnu mere knugende og ødelæggende, end det var ventet. Det blev Nederlagets og Ydmygelsens bitre Tid, alle Vennerne faldt fra, Riget sønderlemmedes, uden at tilsidst en eneste Stemme rejste sig derimod. Traktater brødes, og Paragrafer udslettedes; selv kunde vi ikke mere haandhæve vor Ret, og ingen brød sig om at hjælpe os til den. Det danske Statslegeme amputeredes for noget nær en Trediedel af sin Størrelse, og ind ad til begyndte ikke længe efter en politisk Kampperiode, under hvilken Folket stod delt i skarpt adskilte Lejre, og Uenigheden, bundende i forskjelligt Livssyn, gav sig Udslag snart i skarpe Kampmidler, snart i stærk, passiv Modstand.

Men saa mærkeligt føjede det sig, at trods Rigets Sønderlemmelse og trods den indre politiske Kamp blev denne Periode, fra 1864 til Aarhundredets Udgang, paa mange Punkter en Gjenoprejsningens Tid. Det beundringsværdige Livsmod, den seje Udholdenhed, der havde udmærket dem, som Maaned efter Maaned forsvarede Dybbøls nedskudte Skanser, bredte sig til andre Omraader af vort Folk. Landets Velstand og Hjælpekilder voxede, Landbrug, Handel, Industri, Videnskab, Kunst og Literatur tog et mærkeligt Opsving. Overalt var der Arbejde og Fremgang at spore, og det skyldtes alene de Kræfter, som levede i Folket, og som ingen Modgang, hverken ude eller inde fra, havde kunnet kue.

Danmarks politiske Historie siden 1863 opruller et Billede, hvori de mørke Farver unægteligt ere de overvejende, men paa samme Tid har det mange interessante Træk, der viser Egenskaber hos det danske Folk, Fortrin eller Fejl, som det er værd at lægge Mærke til, fordi man bestandig lærer noget ved nøje at kjende sig selv.

Hvilke betydningsfulde og bevægede Dage har det ikke været i det danske Rigsraad, da man i Efteraaret 1863 forhandlede om Minister Halls Forslag til en Forfatning for Danmarks og Slesvigs Fællesanliggender. Det var givet, at Forslaget til en saadan Forfatning yderligere vilde spærre Udsigterne til en fredelig Løsning af den dansk-tyske Strid, men med den sorgløse Godtroenhed, som hører med til dansk Folkeejendommelighed, stolede Hall paa de venligt sindede Vestmagter og et skandinaviske Forbund, og selv efter at Forhaabningerne om en Alliance med Sverige-Norge var bristede, gennemførte Halls Ministerium det dansk-slesvigske Forfatningsforslag.

Dette skete den 13de November 1863, og to Dage efter døde Kong Frederik den Syvende.

Ved sin Tronbestigelse forefandt Kong Christian den Niende den nye Fællesforfatningslov vedtaget af Rigsraadet (med 40 Stemmer mod 16), men den kongelige Underskrift manglede endnu. Hall trængte ind paa Kongen for at formaa ham til at give efter for den bevægede Folkestemning og underskrive Loven, men først efter nogen Tøven besluttede Kong Christian at følge sin Ministers Raad, thi det kunde vel forudses, hvad Følgen maatte blive. Forfatningsloven blev underskrevet af Kongen den 18de November; men allerede i December øvedes der af

CHRISTIAN DEN NIENDE,
Konge af Danmark.
Efter J. W. TEGNERS Litografi.

Ruslands, Englands og Frankrigs Af-sendinge et saa stærkt Tryk paa den danske Regering, at det maatte anses for nødvendigt at tilbagekalde Loven. Hall vilde dog ikke indlade sig derpaa, men indgav sin Dimission, og derefter dannedes — paa Aarets sidste Dag — det Monradske Ministerium, hvis første Opgave det skulde være at sørge for Novemberforfatningens Tilbagetagelse paa forfatningsmæssig Maade. Men Krigen var ikke desmindre uundgaaelig. Forbundssekutionen i Holsten var imidlertid blevet iværksat af sachsiske og hannoveranske Tropper, og den 1ste Februar 1864 gik Fjenden over Ejderen.

Begivenhederne udviklede sig hurtig i hin Ulykkestid. Søndag Eftermiddag den 7de Februar gav Monrad

i begge Rigsdagens Afdelinger Meddelelse om Dannevirkes Rømning, og under de paafølgende Møder støttede Rigsdagen Regeringen i dens Beslutning om at fortsætte Forsvaret af al Magt. Paa den Adresse, som i samme Anledning overrakte Kongen henimod Slutningen af Maanedens, fulgte Christian den Niendes smukke og mandige Svar, hvori det hed: »Jeg vil være en fri Konge over et frit Folk; fri er kun Kongen, naar Landet er selvstændigt; frit er kun Folket, naar den forfatningsmæssige Tilstand bevares og udvikles. Jeg haaber til den naadige Gud, at man en Gang med Sandhed maa kunne sætte paa mit Gravmæle: »Intet Hjærte slog mere trofast for Danmark.« — —

De altfor godtroende Forhaabninger om Hjælp udefra, som direkte eller indirekte havde paavirket Halls Politik under Forfatningsforhandlingerne i det danske Rigsraad, gjentog sig under Konferencen i London fra 20de April til 25de Juni 1864. Danmark havde afvist Tanken om en Personalunion, men derimod erklæret sig rede til at forhandle paa Grundlag af et Forslag, der var fremkommet fra engelsk Side, og som gik ud paa en Deling af Slesvig efter Dannevirkelinien. Preussen og Østerrig fremkom imidlertid med et Modforslag, hvorefter Demarkationslinien vilde være at drage mellem Aabenraa og Tønder. Danmarks Befuldmægtigede paa Konferencen, Kammerherre G. J. Qvaade, mente dog ikke at kunne indlade sig paa Forslaget om en saadan Grænselinie, og han støttedes heri af de nevtrale Magters Repræsentanter, og efter vidtløftige Forhandlinger udtalte omsider Storbritanniens Befuldmægtigede, at de troede »at opfylde en hellig Pligt ved at foreslaa de krigsførende Magter, d. v. s. Østerrig, Preussen og Danmark, at appellere til en venskabelig Magt, for at der kunde blive draget en Grænselinie, som hverken maatte gaa syd for den af Danmark angivne eller nord for den af de tyske Befuldmægtigede betegnede Linie«, med andre Ord ikke være nordligere end Aabenraalinen og ikke sydligere end Dannevirkelinien.

Dette Mæglingsforslag modtoges med fuld Samstemning af Ruslands og Frankrigs Repræsentanter og fandt ogsaa betinget Tilslutning hos de tyske Stormagter, men til al Ulykke afvistes det af Danmark. Af de tre danske Befuldmægtigede paa London-Konferencen vare Qvaade og A. F. Krieger stemte for Forslaget, Kammerherre Torben Bille derimod ikke. Ligesaa delte vare Meningerne hjemme i Kjøbenhavn. Endnu en Gang haabede man paa effektiv Hjælp af Rusland og England, og efter Monrads Tilskyndelse fattede den danske Regering den skæbnesvangre Beslutning at nægte Voldgiftsforslagets Antagelse. Fire Dage efter opløstes Konferencen uden Resultat, Krigen fortsattes og førte til Tabet af Als og Jyllands Okkupation, og ved Wienerfreden mistede Danmark de tre Hertugdømmer. Nogle Maaneder iforvejen var det Monradske Ministerium blevet afløst af Ministeriet Bluhme. Den 30te November 1865 søgte Monrad et frivilligt Exil i det fjærne Ny Zeeland.

Saa magtesløs havde dansk Udenrigspolitik været under hin skæbnesvangre Krise. Den danske Regering havde handlet »i den bedste Mening«, aabenbart med det varmeste Fædrelandssind, men mere godtroende end forudseende. — —

De nærmest følgende Blade i Danmarks politiske Historie udfyldes af de langvarige Forhandlinger om Forfatningssagen. Venstre krævede Junigrundlovens Gjenindførelse som Rigsgrundlov, medens Højre og de Nationalliberale ønskede betydelige Indskrænkninger i Repræsentationssystemet, idet de holdt paa, at 5te Junigrundloven

ydede altfor ringe Garantier for de konservative Interesser. Paa dette Tidspunkt dannedes — som Modvægt mod den nationalliberale Martsforening og som Udtryk for den voxende Misfornøjelse med Regeringen — Augustforeningen, hvis væsentligste Formaal gik ud paa at styrke og befæste Baandet mellem Kongen og Folket og indskærpe Kongedømmets Betydning, støtte enhver Bestræbelse for at bevare og grundfæste en fri og selvstændig Statstilværelse og virke hen til, at vor politiske Udvikling maatte gaa i en maadeholden og frisindet Retning.

»Bondevennernes Selskab« havde udtalt, »at det nu vilde dreje sig om en Sammensmeltning af Rigsraadet med Rigsdagen, men at de tilraadede Vælgerne

Lensgreve

KRAG-JUEL-VIND FRIJS-FRIJSENBORG.

at forkaste enhver Kandidat, som vilde finde sig i, at Grundlovens Valgbestemmelser fraveges ved en saadan Sammensmeltning.« Det viste sig overhovedet meget vanskeligt at komme til Enighed om Hovedpunkterne i Forfatningsspørgsmaalet. Partierne stod skarpt overfor hinanden, og det saå ud til at kunne have lange Udsigter med Gennemførelsen af det forelagte Forslag til en »revideret Grundlov af 5te Juni 1849«. Da var det, at J. A. Hansens store Omsving foregik. Efter private Forhandlinger mellem denne Bondevennernes Fører og Grev Frijs-Frijsenborg naede man til Sammenslutningen mellem »de store og de smaa Bønder«, og den 3die November 1865 enedes Rigsraadets Fællesudvalg om et Mægling-

forslag, hvorefter den reviderede Grundlov skulde have den Skikkelse, som nu er gjældende. Dette Forslag kunde Regeringen ikke gaa ind paa, og samme Dag indgav den sin Dimission, hvorefter Grev Frijs-Frijsenborg overtog Dannelsen af det nye Ministerium.

Alliancen mellem »de store og de smaa Bønder« gav umiddelbart efter Anledning til Dannelsen af »Oktoberforeningen«, hvis Formaal kortelig udtrykt var dette: »i Forsamlinger at drøfte de Spørgsmaal, der ere paa Dagsordenen, samt at befordre Velvilje og gjensidig Tiltro imellem større og mindre Landejendomsbesiddere«. Indbydelsen var udgaaet fra en ligelig Repræsentation af begge Klasser.

Omsider var de langsommelige og ofte pinagtige Forfatningsforhandlinger tilendebragte, men Resultatet vakte ikke nogen udelt Tilfredshed. En saa klog Mand som C. G. Andræ stillede sig meget skeptisk i sin Betragtning af den reviderede Grund-

lov, og ikke mere Tiltro havde han til Alliancen mellem Godsejere og Bondevenner. Fra folkelig Side mødte den nye Grundlov stærk Modstand. Under de reglementerede Vandringer gennem Rigsdagen bekæmpedes Forslaget skarpt af A. F. Tscherning og Balth. Christensen, og blandt dem, der stemte mod »den gennemsete Grundlov«, var Mænd som Sophus Høgsbro, der havde været Medlem af Rigsdagen siden 1858, Vilh. Birkedal og C. C. Alberti, men den Del af Venstre, som sluttede sig til dem, var ikke tilstrækkelig mandstærk til at standse Forslaget paa dets Vej til Virkeliggjørelse. Som det sidste Middel henvendte Tscherning og N. F. S. Grundtvig — Thingenes Aldersformænd — sig til Kongen for at formaa ham til at nedlægge sit Veto og nægte Grundlovsforslaget sin Underskrift, men denne Henvendelse blev uden Følger, og den 28de Juli 1866 traadte »Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5te Juni 1849« i Kraft. Samme Dag sluttede Rigsdagssamlingen. Tscherning nedlagde sit Mandat som Folkethingsmand.

A. F. TSCHERNING.

C. C. ALBERTI.

I denne og den nærmest foregaaende Samling var flere vigtige Lovforslag blevne vedtagne. Først og fremmest »den almindelige borgerlige Straffelov«, af 10de Februar 1866, endvidere »Lov om Borgerrepræsentanter i Kjøbenhavn«, af 23de December 1865. Desuden havde Rigsraadet kort iforvejen vedtaget to vigtige Love, begge af 17de November 1865, nemlig »Loven om Øresundsfondens Ophævelse«, samt »Lov om Erstatning for Krigsskade«, ifølge hvilken der til Erstatning for Tab, som var tilføjede Befolkningen i Jylland ved den fjendtlige Besættelse af Landet i 1864, skulde udredes 6 Millioner Rdlr. af Statskassen.

Den Tid, som fulgte umiddelbart efter Krigen, havde ogsaa nogle Fremskridt at notere i Forbindelsen med Udlandet. I 1865 fik Danmark undersøisk Telegrafforbindelse med England og Norge, og samme Aar sluttedes der en Telegrafkonvention mellem

Danmark og de fleste øvrige europæiske Lande, samt Postkonventioner med Norge, Sverige, Preussen, Lübeck og Hertugdømmerne.

Den sidste Halvdel af 1866 bragte et Lynglimt, hvortil der baade i Kongeriget og i Nordslesvig knyttedes store Forhaabninger. Efter Krigen mellem Preussen og Østerrig blev der med Napoleon III som Mægler indført i Pragerfreden hin sørgelig navnkundige Paragraf V, der bestemte: »Kejseren af Østerrig overdrager Kongen af Preussen alle sine ved Freden i Wien den 30te Oktober 1864 erhvervede Rettigheder til Hertugdømmerne Holsten og Slesvig med det Forbehold, at Befolkningen i Slesvigs nordlige Distrikter, naar de ved en fri Afstemning tilkjendegive Ønsket om at

Konseilspræsident, Lensgreve
L. H. HOLSTEIN-HOLSTEINBORG.

blive forenede med Danmark, skulle aftrædes til Danmark.« — Hvorledes Lynglimtet slukkedes, og alle Forhaabninger bristede, er det knapt nødvendigt at minde om. Da Preussen langt om længe lod sig bevæge til at knytte Underhandlinger om Paragraf V's Udførelse, stillede den tyske Regerings Befuldmægtigede saa uigjennemførlige Betingelser, at Underhandlingerne nødvendigvis maatte strande, og andet var aabenbart heller ikke tilsigtet. Og ved Overenskomsten mellem Preussen og Østerrig 1878 skred man vilkaarligt til den fuldstændige Udsettelse af Paragraf V.

Frijs-Frijsenborgs Ministerium, der varede fra November 1865 til Foraaret 1870, betegnede i det hele en frugtbar Lovgivningsperiode. Ministeriet nød Tillid i begge Thingene, og det lykkedes uden nævneværdige Vanskeligheder at gennemføre en Række betydningsfulde Love, blandt hvilke — foruden de ovenfor anførte — særlig maa nævnes: Hærloven af 6te Juli 1867, Landkommunalloven af samme Dato og Kjøbstadkommunalloven af 26de Maj 1868, Søværnsloven af 24de April 1868, Valgmenighedsloven af 15de Maj 1868, for hvilken S. Høgsbro var baade Forslagsstiller og Ordfører, og flere sjællandske og jyske Jærnbanelove.

Med 1870 indtræder et Vendepunkt i dansk Politik. Ministeriet Frijs-Frijsenborg havde gjort et Par Poster paa Finansloven (vedrørende Forstærkningens og Reservens Indkaldelse) til Kabinetsspørgsmaal, og da Afstemningerne i Folkethinget gik Ministeriet imod, indgav det sin Dimission den 19de Maj 1870. Den 28de Maj dannedes det nye Ministerium af Lensgreve Holstein-Holsteinborg og kom til at bestaa dels af Repræsentanter for de store Godsbesiddere, dels af de ledende

Mænd i det gamle nationalliberale Parti: Hall, Krieger, Fenger. Samtidig var der foregaaet en ny Gruppering indenfor Rigsdagens Venstre. »Oktoberforeningens« Rolle var i alt væsentligt udspillet efter Forfatningsforandringens Gennemførelse, og »Bondevennernes Selskab« var heller ikke mere, hvad det før havde været. Der var kommet to nye Folkeforeninger: »Den jyske Folkeforening«, for hvilken Geert Winther var Formand, og »Femte Juni-Folkeforening«, hvis betydeligste Ledere vare Alberti og J. A. Hansen. Efter at det nationalliberale Parti havde afgivet et saa væsentligt Kontingent til Dannelsen af det nye Ministerium, stillede Venstre sig i bestemt Opposition til det, og af de hidtilværende tre Venstregrupper dannedes »det forenede Venstre«. Samtidig blev Overretssagfører, senere Herredsfoged Christopher Krabbe Folkethingets Formand i Stedet for L. N. Bregendahl. Højesteretsadvokat C. Liebe havde Aaret i Forvejen afløst M. P. Bruun som Formand i Landstinget.

CHR. BERG,
Folkethingets Formand fra 1883—87.

Højesteretsassessor CHR. S. KLEIN.

I Rigsdagssamlingen 1871—72 træder Chr. Berg stærkt i Forgrunden som en af Venstrepartiets første Mænd, og hans Politik gjør sig mere og mere gjældende, ikke mindst i hans Hævdelse af, at Ministeriet skal være i Overensstemmelse med Folkethingets Flertal. Dette Krav bliver Udgangspunktet for den efterfølgende langvarige Kamp med dens Konsekvenser: Finanslovnægtelse, Provisorier og »Visnepolitik«.

Allerede i Sommeren 1872 var Bevægelsen i fuld Gang i Anledning af de almindelige Folkethingvalg, som skulde afholdes om Efteraaret. Berg og J. A. Hansen gik i Spidsen for at rejse en stærk oppositionel Stemning mod Ministeriet og derigjennem skaffe Venstre afgjort Flertal i Folkethinget. Blandt Højres Forkæmpere var

Chr. S. Klein og C. St. A. Bille de virksomste. Klein bebrejdede navnlig Venstre, at det havde faaet Udseende af at slutte sig til den nylig rejste

socialistiske Bevægelse, ligesom »Internationale« opfordrede til at stemme paa Mænd af det forenede Venstre.

N. J. TERMANSEN.

Ved Valgene vandt Venstre 10 Stemmer og havde dermed opnaaet den ønskede Majoritet i Folkethinget. I Begyndelsen af 1873 kunde der altsaa vedtages en Adresse til Kongen, hvori der udtaltes Mistillid til Ministeriet. Men Lands-tinget vedtog en Adresse i modsat Retning. Derefter fulgte en Finanslovnægtelse, som be- virkede Folkethingets Opløsning, men da Thinget paany traadte sammen, havde Venstre mistet et Par Pladser. Finanslovnægtelsen fornyedes ikke — mange indenfor Partiet vare betænkelige ved at bruge et saa tveægget Vaaben, bl. a. den dygtige og højtansete Bonde, N. J. Termansen — men Spændingen mellem Oppositionen og Ministeriet

var derfor ikke bleven mindre. Under de paafølgende Adressedebatter havde Venstre vundet en ny og værdifuld Meningsfælle i Lensgreve Holstein-Ledreborg — skjønt han forøvrigt havde været en afgjort Modstander af Finanslovnægtelsen — medens derimod to andre Medlemmer af Thinget: J. Scavenius og L. Dinesen, der tidligere havde staaet Venstre nær, nu skilte sig fra Partiet.

Trættet af Kampen indgav Ministeriet Holstein-Holsteinborg sin Dimission i Juni 1874 og afløstes af Ministeriet Fønnesbech. Trods de bevægede politiske Tilstande, der nødvendigvis maatte virke hæmmende paa Lovgivningsarbejdet, var der dog i disse Aar blevet gennemført enkelte vigtige Love som Konkursloven af 25de Marts 1872, den skandinaviske Møntlov af 23de Maj 1873, Lov om Børns Arbejde i Fabriker, ligeledes af 23de Maj, og Forfatningsloven for Island af 5te Januar 1874.

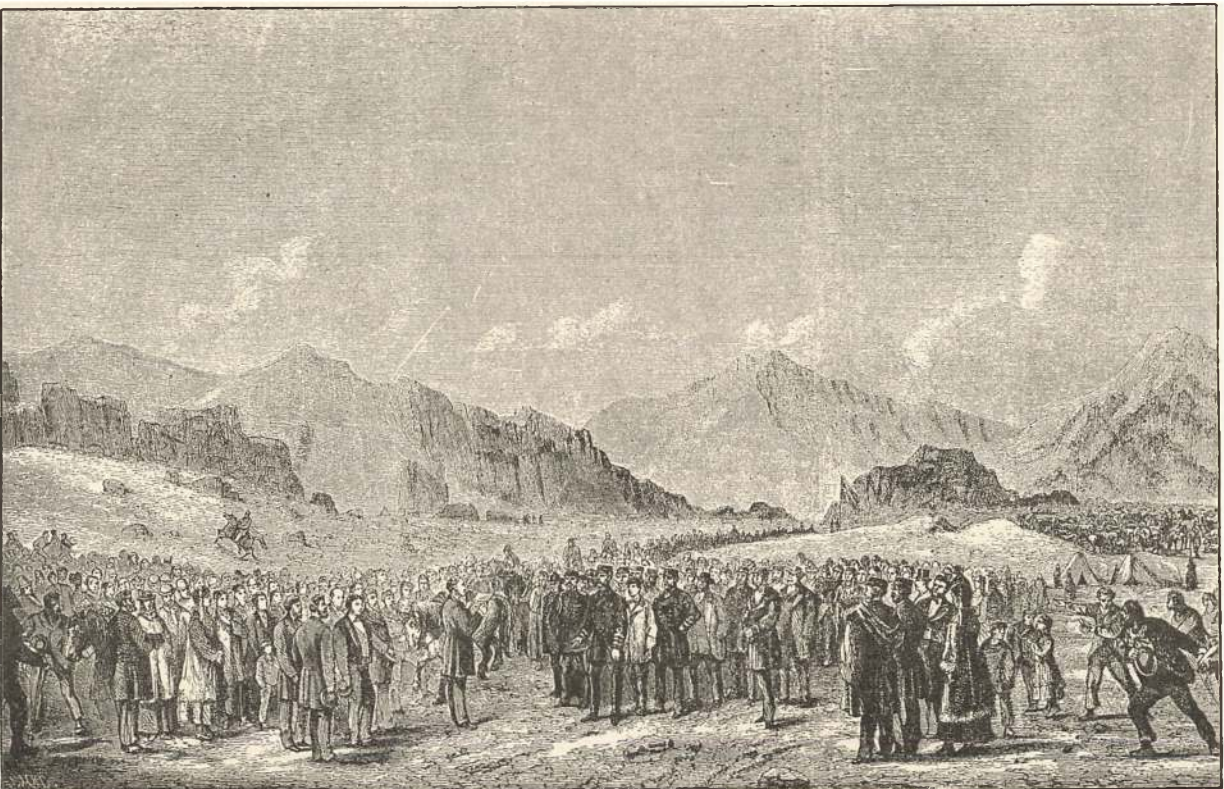
Vedtagelsen af denne sidstnævnte Lov var fremskyndet under særligt Hensyn til Islands forestaaende Tusindaarsfest. I Juni 1873 havde 36 folkekaarne Mænd fra alle Landets Egne været samlede paa Thing-

Lensgreve

J. L. T. HOLSTEIN-LEDREBORG.

slätten ved Øxaraa for at forhandle om de foreliggende Forslag til en fri Forfæring for Island; det paa Øxaraa-Mødet vedtagne Program fremsattes umiddelbart efter i Althinget, der sluttede sine Forhandlinger den 2den August under gode Udsigter til

Folkefesten paa Thingvallasletten.

Sagens endelige Afgjørelse, og allerede fem Maaneder efter forelaa »Forfæningslov for Islands særlige Anliggender«, hvis Bestemmelser for en stor Del faldt sammen med den danske Grundlov. Under den nye, frie Forfæring kunde Island saaledes fejre sin Tusindaarfest i Reykiavik, 2den August 1874, hvorefter der den 6te

holdtes en stor Folkefest paa Thingvallasletten. I Anledning af Mindefesten var Kong Christian kommen til Island, der ingensinde før havde havt Besøg af en regerende dansk Konge. Den 30te Juli gik Christian IX i Land i Reykjavik og hyldedes med levende Begejstring af Islænderne under de paafølgende Festligheder. —

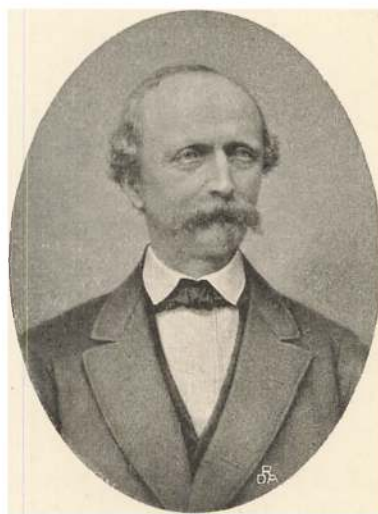
Konseilspræsident,
Godsejer CHR. A. FONNESBECH.

Det Fønnesbech'ske Kabinet forblev kun et Aar ved Roret, men i dette Ministeriums kortvarige Levetid fremsattes første Gang de omfattende krigsministerielle Forslag, som snart skulde gribe afgjørende ind i de politiske Begivenheder.

I Januar 1875 forelagde Krigsministeren i Folkethinget Forslag om en overordentlig Bevilning paa 16,800,000 Kr. til Befæstningsanlæg, medens Marineministeren i samme Møde krævede 5 Mill. Kr. til en Flaadestation ved Aggersøund. Overfor disse Forslag indtog Venstre den Stilling,

at Partiet var rede til at bevilge 30 Mill. Kr. til ekstraordinære Forsvarsforanstaltninger — deraf 15 Mill. til Flaaden, men intet til Kjøbenhavns Landbefæstning — dog gjordes det til en Betingelse, at der til Dækning af Forsvarsudgifterne tilvejebragtes en Indtægts- og Formueskat, beregnet til at indbringe 3 Mill. Kr. aarlig. Derpaa vilde Regering og Landsting ikke indlade sig.

Den 19de Maj indgav Ministeriet Fønnesbech sin Afskedsbegjæring, og den 11te Juni dannedes det nye Ministerium af Godsejer J. B. S. Estrup, der havde været Indenrigsminister i det Frijs-Frijsenborgske Kabinet og almindeligvis blev anset for det konservative Partis handledygtigste og betydeligste Mand. Det nye Ministerium fik forøvrigt følgende Sammensætning: Lensgreve Moltke Bregentved (en Søn af Adam Vilhelm Moltke) Udenrigsminister, men ved hans Død allerede den 1ste Oktober s. A. tiltraadte Baron Rosenørn-Lehn atter som Udenrigsminister; Godsejer, Kmh. E. V. R. Skeel Indenrigsminister, Professor juris J. M. V.

Konseilspræsident,
Godsejer J. B. S. ESTRUP.

Nellemann Justitsminister og Minister for Island, Statsrevisor, fhv. Adjunkt J. H. Chr. Fischer Kultusminister, General Haffner Krigs- og Marineminister. Estrup var foruden Konseilspræsident tillige Finansminister.

Ministeriet Estrups Program blev Gennemførelsen af Kjøbenhavns Befæstning samt Hævdelsen af Landstingets Ligeberettigelse med Folkethinget, medens Venstre ligesaa absolut hævdede Folkethingets overvejende Indflydelse i alle Bevillingsspørgsmaal og tillige fastholdt sit Standpunkt i Forsvarssagen. Dermed var Konflikten givet, og den mangeaarige Kamp indledet.

Venstres Modstand mod Forsvarslovene førte til Folkethingets Opløsning den 30te Marts 1876, hvorefter fulgte en stærk Agitation Landet over af begge Partiers ledende Mænd, men ved Folkethingsvalgene den 25de April vandt Oppositionen en afgjort Sejr, og Partistillingen i Folkethinget forandredes fra 59 mod 43 til 74 mod 28. I den følgende ordinære Rigsdagssamling kom Konflikten mellem Regeringen og Venstre til fuldt Udbrud. Under Behandlingen af Finansloven for 1877—78 i Folkethingets Møde den 31te Marts meddelte Formanden, at 3 Medlemmer havde begjæret Ordet, men at 15 Medlemmer (af Venstre) foreslog Forhandlingernes Afslutning. Da bad Konseilspræsidenten om Ordet, men hans Forlangende blev ubesvaret, og Formanden lod foretage Afstemning om den foreslaede Afslutning. Derefter udstedtes den første provisoriske Finanslov, som fremkaldte stor Bevægelse over hele Landet. Fra den regeringsvenlige Del af Befolkningen fremkom der Tillidsadresser til Kongen og Ministeriet — der samledes ialt 70,000 Underskrifter paa disse Adresser — og samtidig udsendte Venstre et Manifest til Vælgerne, hvori det gjorde Rede for sin Opfattelse af den konstitutionelle Strid.

Kort iforvejen, i Februar 1877, havde Folkethingets Flertal vedtaget, at der skulde foretages Rigsretsanklage mod de afgaaede Ministre, Krieger, Holstein-Holsteinborg og Fønnesbech i Anledning af Marmorkirkens Salg til Privatbankens Direktør, Etatsraad Tietgen, samt mod de tidligere Ministre, Hall og Worsaae i Anledning af, at Bevillingerne til den nye Teaterbygning vare betydeligt overskredne. Folkethinget valgte til offentlig Anklager V. Hørup, der i 1876 var bleven Medlem af Thinget og allerede indtog en fremskudt og indflydelsesrig Stilling i Oppositionen. Hørup

Statsrevisor, Redaktør V. HØRUP.

udførte sit Hverv i Rigsretssagen med en Dygtighed, der anerkjendtes fra alle Sider; men i begge de nævnte Sager frikjendtes de anklagede Ministre.

Den 8de November 1877 opnaaedes der i sidste Øjeblik Enighed mellem Regering og Rigsdag om Finansloven for det løbende Finansaar, men Overenskomsten bevirkede, at Venstre delte sig i to Grupper, en moderat Fraktion, der, under Fr. Bojsens og Holstein-Ledrøborgs Ledelse, udgjorde Flertallet, og en radikal under Berg og Hørup, der som Mindretal havde stemt imod Overenskomsten.

Under disse Omstændigheder kunde der vedtages en ordinær Finanslov for Finansaaret 1878—79, men Regeringens Forslag i den følgende Rigsdagssamling om

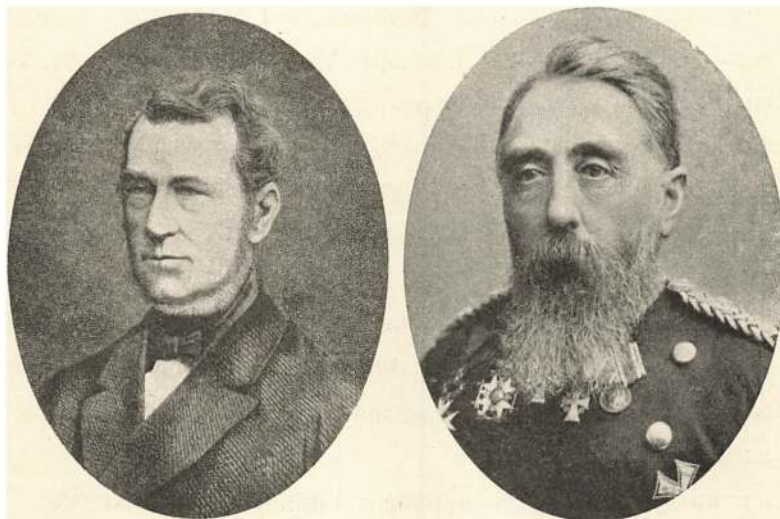
Højesteretsadvokat C. C. V. LIEBE.
Formand i Landstinget 1869—94.

Statslaan til St. Croix — efter de paa Øen foregaaede Uroligheder i Oktober 1878 — foranledigede en ny Konflikt, og efter Thingets Opløsning og den hæftige Valgkamp ved Nytaarstid 1879 blev Resultatet af de nye Folkethingsvalg, at Oppositionen dalede fra tre Fjerdedele til to Trediedele af det samlede Medlemsantal. Det var Højre og den radikale Venstregruppe, der havde staaet sig bedst under Valgkampen. Splittelsen mellem Venstregrupperne bidrog til, at Regeringen i de paafølgende Samlinger kunde gennemføre forskellige Love, blandt hvilke de vigtigste vare Tillægene til Hær- og Søværnslovene og den militære Straffelov af 7de Maj 1881.

Forhandlingerne om Finanslovsforslaget for 1881—82 frembød imidlertid saa væsentlige Uoverensstemmelser mellem Ministeriet og Oppositionen, at Regeringen i Maj Maaned fandt Anledning til atter at opløse Folkethinget, og i det aabne Brev desangaaende hed det, at Thinget i den indeværende Samling havde »vist sig at mangle Evne eller Vilje til at tilendebringe endog kun en mindre Del af de Rigsdagen forelagte vigtige Sager . . .« Efter denne sidste Opløsning samlede de splittede Venstregrupper sig til fornyet Kamp mod Ministeriet, og de nye Valg den 24de Maj fik et for Regeringen ugunstigt Udfald. Da det heller ikke nu lykkedes at opnaa Overenskomst om Finansloven, opløstes Thinget paany den 6te Juli, men ved Valgene den 26de s. Md. indskrænkedes Højres Medlemsantal i Folkethinget yderligere fra 32 til 26, medens den samlede Opposition nu talte 76 eller — ligesom tidligere — tre Fjerdedele af Thingets Medlemmer.

Konflikten tilspidsedes nu mere og mere og fandt sit Udslag bl. a. i »Visne-

politiken«, der tilraadedes af Chr. Berg, medens paa samme Tid Højrepartiet organiserede sig fortrinsvis i Kjøbenhavn og i stigende Grad stillede Forsvarssagen i Spidsen for sit Program. Ved privat Initiativ overraktes der Adresser til Kongen vedrørende Forsvarssagens Fremme. En Adresse fra fynske Kvinder havde 3783

J. H. CHR. FISCHER.

General J. J. BAHNSON.

Prof., Dr. juris W. SCHARLING.

Højesteretsassessor CHR. RIMESTAD.

Underskrifter, og den store Forsvarsadresse, der overraktes Kongen ved en Deputation den 15de December 1883, var underskrevet af 106,000 Mænd fra alle Egne af Landet. De bevægede Forhold fandt overhovedet deres Udtryk i en Mængde Adresser og Folkemøder. Folkethingets og Landstingets Flertal vedtog Adresser til Kongen, hvori de hver for sig tilkjendegav deres Opfattelse af Aarsagerne til den

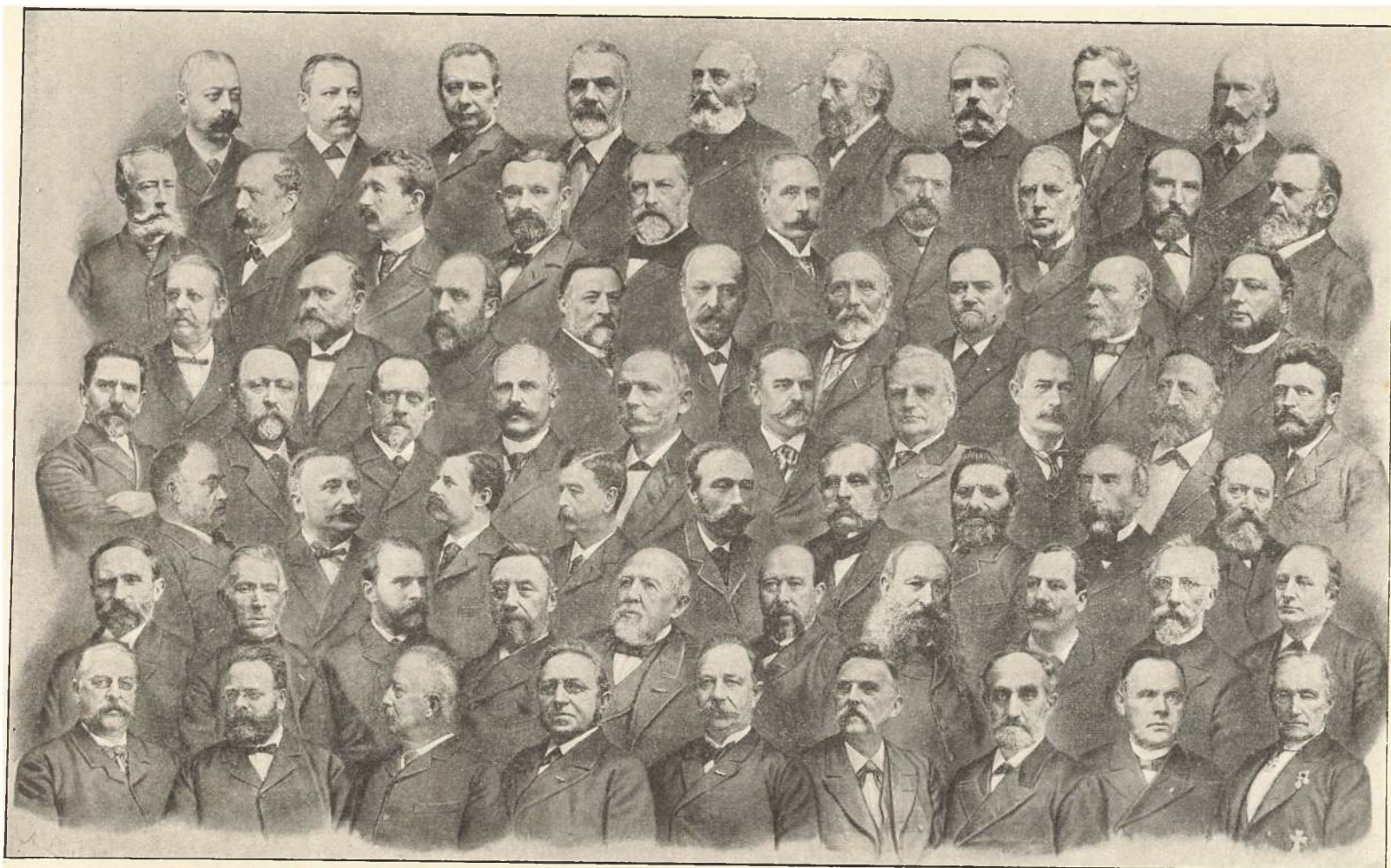
politiske Kamp, og kort Tid efter afholdtes de store Folkemøder, af hvilke de vigtigste vare Venstres Møder i Herthadalen og ved Skanderborg, Højres Møder i Hillerød og Jyderup. Ligesom det københavnske Højre i 1882 havde dannet en stærk Organisation og sluttet sig sammen i »Højres Arbejder- og Vælgerforening«, foregik der i Løbet af 1883 en tilsvarende Bevægelse for Modpartiets Vedkommende, idet Venstre stiftede »De forenede Liberales Vælgerforening for Frederiksberg« og »Kjøbenhavns liberale Vælgerforening«.

Under Rigsdagssamlingen 1883—84, i hvilken Berg havde afløst Chr. Krabbe som Folkethingets Formand, førtes Visnepolitiken til dens yderste Konsekvens. Regeringen fremsatte omtrent 30 forskellige Lovforslag, der i foregaaende Samlinger ikke vare naaede længere end til første Behandling og derefter henviste til forskellige Udvalg. Oppositionen valgte nu den forandrede Fremgangsmaade, at den standsede første Behandling og henviste samtlige Forslag til et og samme Udvalg, et Nimbandsudvalg, som fik Betegnelsen »Begravelsesudvalget«. Dermed standsede foreløbigt saa godt som alt Lovgivningsarbejde.

Men samtidig voxede Oppositionens Tilslutning i Befolkningen. Folkethingvalgene i Juni 1884, der foregik under stor Bevægelse, særlig i Hovedstaden, havde det Resultat, at Venstre kom til at raade over 83 Stemmer i Folkethinget mod 19 Højremænd, og tilmed havde Kjøbenhavn (og Frederiksberg) for første Gang ladet sig delvis erobre af Oppositionen, idet 4 af de 9 Valgkredse tilfaldt Venstre og Socialdemokratiet, der efterhaanden var rykket frem til at blive en betydningsfuld Faktor i dansk Politik.

Forinden den paafølgende Rigsdagssamling aabnedes, var der indtruffet den ulykkelige Begivenhed, at Christiansborg Slot var brændt, 3die Oktober 1884, og Rigsdagens Aabningsmøde fandt Sted i Universitetets Solennitetssal. Imidlertid indrettedes Fredericiagades Kaserne til midlertidige Lokaler for den danske Rigsdag, hvis Møder gjenoptoges i Begyndelsen af November. Der mærkedes ved denne Lejlighed en stærk Følelse af den alvorlige politiske Situation, og denne Stemning fandt Udtryk i begge Thingene. I Landstinget udtalte Formanden, C. Liebe, som et »Bønnens og Haabets Ord«, at alt, hvad der skulde foregaa, maatte ske »i en god Aand til Forsamlingens Ære og til vort Fædrelands sande Gavn«, medens Folkethingets Formand, Berg, betonedes, at Thinget vilde »føle det som sin uafviselige Pligt at gjøre sit bedste for, at den Landet ødelæggende konstitutionelle Strid mellem Ministeriet og Thingene kunde finde en Afslutning, der stemmede med Forfatningens Krav og Thingets Ære«.

Samtidig foregik der en ny Gruppering indenfor Venstre, der delte sig i en

C. Ahlefeldt-Laurvigen. C. C. Andersen. J. Bjerre. P. Bojsen. N. B. Breinholt. Chr. Breinholt. O. Brun. C. Brødsgaard W. Carstensen.
 Danneskjold-Samsøe. Estrup. M. K. J. V. Friis. H. Fussing. Goos. A. Hage. H. C. Hansen. H. N. Hansen. N. Hansen Octavius Hansen.
 M. S. Hedemann. Holch. Chr. H. Holm. H. Host. Ingerslev. J. N. Jensen. M. P. Jensen. S. Jensen. P. Jensen.
 P. G. C. Jensen. Jensen-Lysholt. Niels Johansen. J. M. N. Johnsen. Juul-Rysensteen. P. Knudsen. Koch. S. Chr. Knudtzon. A. G. Larsen. Villars Lunn.
 Madsen-Mygdal. H. Matzen. F. Moltke-Bregentved. C. Moltke. J. Mortensen. Mourier-Petersen. N. Møller. J. Nellemann. Chr. Nielsen.
 S. Olesen. P. Pedersen. Fr. Petersen. Jørg. Pedersen. Raben. J. Rasmussen. Reedtz-Thott. Chr. Røttboll. Rump. A. Schultz.
 F. R. Scheel. Hannibal Sehested. Sophus Skeel. H. C. Steffensen. Herm. Stilling. M. Sørensen. J. C. Sørensen. H. V. Tolderlund. de Thygeson.

Landstingets Medlemmer 1896.

Fot. af AD. LONBORG.

A. Alberti. N. Andersen. P. Andersen. Kl. Berntsen. Bertelsen. telsen. Bjerre. Blem. E. Bluhme. F. Bojsen.
 J. Borghjerg. Jens Busk. Byriel-Jensen. Poullykke. Johan Botker. Alf. C. J. C. Christensen. Poul Christensen. N. L. Christensen. L. Christiansen. R. Claussen.
 H. Doose. Dalsgaard. Lars Dinesen. H. O. G. Ellinger. K. Fogtman. Jul. Frandsen. xsen. Guldbrandsen. C. Hage. J. Hage. H. Hammerich. R. Hansen.
 Osc. Hansen. O. Hansen. Harald Holm. Høegh-Guldberg. Svend Hogsbro. Sofus Hogsbro. N. Ingv. Jensen. Kr. Jensen. K. Jensen. N. Chr. Jensen. Jens Jensen-Sonderup. Niels Jensen.
 Jensen-Aadal. Anton Jensen. Lars Jensen. J. H. Jensen. Harald Jensen. J. Jensen. A. Jessen. sen. Jørgensen. K. M. Klausen. K. Knop. P. Knudsen. Christopher Krabbe.
 K. Kristiansen. Kvist. A. Peschcke-Koedt. Th. Larsen. N. J. Larsen. K. Lohmann. Lyt. Hans Madsen. Martin Madsen. Peter Madsen. N. Markvorsen. A. C. Meyer. Moestrup.
 Molgaard-Nielsen. Neergaard. Anders Nielsen. J. Nielsen. P. Th. Nielsen. Rasmus Nielsen. Th. Nielsen. elsen-Gron. N. J. A. Nohr. Nørhave. C. Olsen. O. Olsen. Sigv. Olsen. Ousen.
 L. P. Ovesen. Kr. Pedersen. P. Pedersen. N. Pedersen. Gustav Philipsen. E. Piper. L. Ra. Chr. Rasmussen. N. F. Ravn. Chr. Ravn. Reventlow. A. Rosager. H. Rosloff. H. Rordam.
 Elias Sandbæk. J. F. Scavenius. A. Sloth. S. Svendsen. S. Sorensen. J. Sorensen. R. Sorensen. | Sorensen. A. Thomsen. Herm. Trier. Carl Trolle. C. Wagner. Wiinblad. C. Th. Zahle.

Folkethingmer 1899.
FotoRG.

radikal og en moderat Gruppe, den sidstnævnte almindelig kaldet »det danske Venstre« i Modsætning til »Evropæerne«. Trods Modsætningerne mellem disse to Fraktioner arbejdedes der dog under en Fællesbestyrelse, og Obstruktionspolitikken fortsattes mod Ministeriet, der i 1885 atter udstedte en provisorisk Finanslov. Imidlertid var daværende Oberst J. J. Bah nson indtraadt som Krigsminister i det Estrupske Kabinet, og derefter gennemførtes Kjøbenhavns Landbefæstning ved provisoriske Bevillinger trods Folkethingets Modstand, ligesom der udstedtes en provisorisk Lov om Oprettelse af et Gendarmerikorps. Forsvarssagen tog stigende Fart som Hovedpunktet i Ministeriets Program og støttedes yderligere ved den i en Del af Befolkningen rejste

SOFUS HØGSBRO.
Folkethingets Formand siden 1887.

Bevægelse: »Selvbeskatningen til Fædrelandets Forsvar«, der sluttede sin Virksomhed 1891, efter at der var indsamlet i frivillige Gaver, anvendte til Kjøbenhavns Befæstning, en Sum af 1,700,000 Kr.

Den politiske Gjæring, Kampen for og imod Ministeriet Estrup, ytrede sig i disse Aar med en hidtil ukjendt, lidenskabelig Bitterhed, men saa stærk som Spændingen var, maatte den tilsidst slappes, og i 1886—87 besluttede Flertallet af Venstre at vende tilbage til Forhandlingspolitikken. Medens Ministeriet Estrup vedblivende udstedte provisoriske Finanslove, kom det øvrige Lovgivningsarbejde i forfatningsmæssig Gang, og i de paafølgende Rigsdagssamlinger gennemførtes der en Række Lovforslag, blandt hvilke de vigtigste

vare: Lov om Erstatning for uforskyldt Varetægtsfængsel af 23de Marts 1888, Lov om Fiskeriet i Danmark af 5te April 88, Lov om Tilsyn med Plejebørn af 20de April 88, Frihavnsloven af 31te Marts 1891, Øl- og Sukkerlovene af 1ste April 91, Fattigloven af 9de April 91, Alderdomsunderstøttelsesloven af samme Dato, Søloven af 1ste April 92 og Sygekasseloven af 12te April 1892.

Modsætningerne mellem Regering og Opposition var vel ikke paa noget Punkt udjævnede, men Kampaarenes Spænding kunde ikke vedligeholdes i Længden; paa begge Sider syntes man at være bleven træt, medens tillige flere af de Mænd, der hidtil havde indtaget ledende Stillinger, ikke mere havde Sæde i Rigsdagen. Chr. Berg døde den 28de Novbr. 1891, Grev Holstein-Ledreborg havde nedlagt sit Mandat i Foraaret 1890, Hørup ophørte at være Folkethingsmand i 1892, og et Par Aar efter trak ogsaa Edv. Brandes sig tilbage fra Deltagelse i Rigsdagsarbejdet.

Venstres Ordførere i Rigsdagen bleve nu for den ene Fraktions Vedkommende fortrinsvis J. C. Christensen, der siden Bergs Død havde indtaget en fremskudt Førerstilling i Folkethinget, og Chr. Hage, og i Landstinget Højesterets­sagfører Octavius Hansen og Statsrevisor Madsen-Mygdal, medens de ledende Mænd i den moderate Venstregruppe vare Fr. Bojsen, N. J. Larsen, Harald Holm, N. Neergaard og Højesterets­sagfører A. Alberti, som først efter Aprilforliget udtraadte af den moderate Fraktion. Højre havde for sit Vedkommende i de seneste Aar mistet de gamle Nationalliberale, Chr. S. Klein og C. Ploug, den forhenv. Kultusminister Fischer og Højesteretsassessor Chr. Rimestad, der ved Folkethingsvalgene i 1884 fortrængtes fra Københavns 1ste Valgkreds af Oppositionens Kandidat, Herman Trier. Højrepartiets senere Ordførere bleve fornemmelig Professor, Dr. juris W. Scharling og Statsrevisor L. Dinesen i Folkethinget, Professor juris Henning Matzen, Generalauditør Steffensen, Admiral Wm. Carstensen, Højesterets­sagfører P. G. C. Jensen og Provst J. Bjerre i Landstinget. I det Estrupske Kabinet havde imidlertid først Kmh. J. Scavenius, derefter Prof. juris C. Goos afløst Fischer som Kultusminister, medens Baron Reedtz-Thott i 1892 havde overtaget Udenrigsministeriet efter Rosenørn-Lehns Død. S. H. S. Finsen, tidligere Lands­høvding paa Island, og Godsejer Ingerslev fulgte Skeel som Indenrigsministre, og Admiral Ravn havde allerede i 1873—75 været Marineminister og var atter i 1879 indtraadt i denne Stilling. —

Statsrevisor J. C. CHRISTENSEN.

Omsider førte det gjenoptagne Lovgivningsarbejde henimod en Overenskomst ogsaa for Finanslovens Vedkommende. Den 1ste April 1894 enedes Majoriteten i Folkethinget med Landsting og Regering om en regelmæssig Finanslov, og da denne var vedtagen, afgik Ministeriet Estrup og afløstes i August Maaned af Ministeriet Reedtz-Thott, hvori dog nogle af den afgaaede Regerings Medlemmer — Nellemann som Justitsminister, Ravn som Marineminister — beholdt deres Sæde.

Men Forliget af 1ste April 1894 tilfredsstillende ikke og vandt ikke den forventede Tilslutning i Befolkningen. Ved Folkethingsvalgene det paafølgende Aar, 9de April 1895, fik den Del af Oppositionen, der havde stemt mod Forliget, Flertal i Thinget, og den 20de April s. A. dannedes Venstrereformpartiet, der

K. M. Klausen. Jens Busk.
Elem. P. A. Alberti

Rosager.

Ole Hansen.
N. Neergaard.

J. C. Christensen.

Chr. Hage.

Harald Holm.

L. Dinesen.

N. J. Larsen. Enevold Sørensen.

Folkethingets Finansudvalg (1900).

Fot. af PETER L. PETERSEN.

kom til at tælle 54 Stemmer i Folkethinget, medens de Moderate nu raadede over 26, Højre over 24, og Socialdemokraterne over 9 Stemmer. S. Høgsbro, der i 1887 havde afløst Berg paa Formandspladsen i Folkethinget, var Reformpartiets Formand indtil 1897, da denne Stilling overtoges af J. C. Christensen.

Venstrereformpartiets Program, saaledes som det tiltraadtes af Partiet i Oktober 1895, samlede sig om følgende Hovedpunkter: en frisdiget Toldreform i Forbindelse med en Formue- og Indkomstskat og i det hele en Omordning af vort Skattevæsen, Nedgang i de militære Udgifter, Udstykning af Jord til Husmandslokker samt Forbedring af Fæste- og Lejehusmænds Kaar, en Reform af Folkeskolen og Forbedring af Lærernes

Konseilspræsident, Baron T. REEDTZ-THOTT.

Konseilspræsident H. E. HØRRING. Konseilspræsident, Knih. H. SÆHESTED.

nes Lønningsvilkår, Reform af Retsplejen, hemmelig Afstemning ved politiske Valg, Ulykkesforsikring, en Forbedring af Alderdomsunderstøttelsen, Domstole, sammensatte af Arbejdere og Arbejdsgivere til Afgjørelse af indbyrdes Stridigheder, samt en hurtig og tidssvarende Befordring af Landbrugets Udførselsprodukter og Støtte af Fiskeriet.

Nogle af disse Reformere ere blevne gennemførte i de sidst forløbne Aar, saaledes Ulykkesforsikringsloven af 7. Januar 1898, Lov om Jordlokker for Land-

arbejdere, af 24. Marts 1899, Skoleloven af samme Dato og Lov om hemmelig Afstemning ved politiske Valg, vedtaget 25. Januar 1901, medens endelig de vigtige Lovforslag om en Omordning af Skatteforholdene i Stat og Kommune fremlagdes første Gang af Ministeriet Reedtz-Thott og have været underkastede fornyet Drøftelse og Behandling mod Slutningen af det gamle Aarhundrede for at overgaa til forventet Virkeliggjørelse i det nye.

I Maj 1897 afløstes Ministeriet Reedtz-Thott af Ministeriet Hørring og dette atter i Foraaret 1900 af Ministeriet Sehested, medens Partistillingen i Folkethinget i alt væsentligt vedblev at være den samme. Valgene i April 1898 bragte Oppositionen en forøget Tilgang, saaledes at Grupperingen blev følgende: Venstrereform-

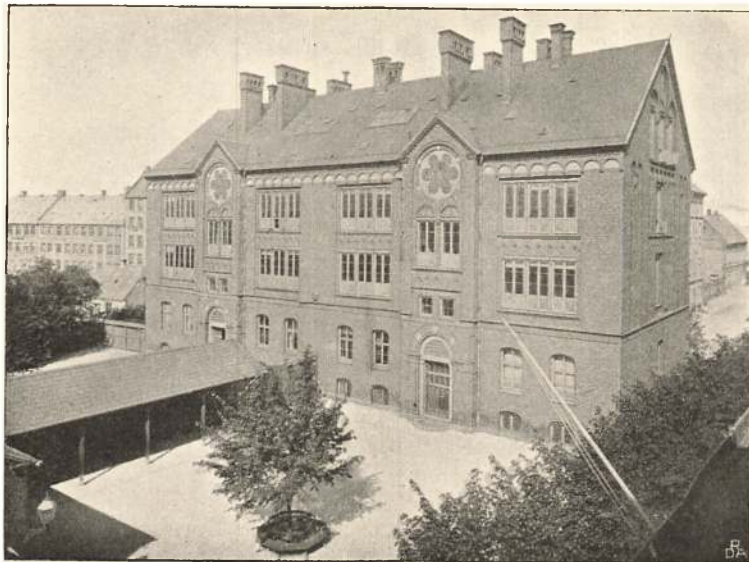

Konseilspræsident,
Dr. juris J. H. DEUNTZER.

partiet 63 Stemmer, de Moderate 21, det ministerielle Højre 12, Socialdemokratiet 12 og det uafhængige Højre 4, medens 2 stod udenfor Partierne. Nær henimod Aarhundredets Udgang foregik i Landstthinget den betydningsfulde Partiforskydning, at 8 Medlemmer, der hidtil havde tilhørt det ministerielle Parti, udmeldte sig af dette, fornemmelig under Hensyn til deres Stilling til Skattelovforslagene, deriblandt Greverne Ahlefeldt-Laurvigen og Frijs-Frijsenborg, Baron Reedtz-Thott og Generalauditør Steffensen. Konferensraad H. N. Hansen havde allerede nogle Maaneder tidligere foretaget dette Skridt. Derefter blev Partistillingen i Landstthinget: 34 Ministerielle, 8 Uafhængige, 14 Medlemmer af Reformpartiet, 4 Moderate, 2 Agrarer og 2 Socialdemokrater.

Saaledes var altsaa Styrkeforholdet i den danske Rigsdag ved Aarhundredets Slutning.

Det var forbeholdt det nye Aarhundrede at give Plads for et betydningsfuldt Systemskifte. Den 23. Juli 1901 dannedes Ministeriet Deuntzer, det første Venstreministerium i Danmark, naar undtages det kortvarige Rotwitt'ske Kabinet fra 2. Decbr. 1859 til 8. Febr. 1860. — Ministeriet Deuntzer fik følgende Sammensætning: Professor, Dr. juris. J. H. Deuntzer Konseilspræsident og Udenrigsminister, Højesteretssagfører Alberti Justitsminister, Statsrevisor J. C. Christensen Kultusminister, Grosserer C. F. Hage Finansminister, Gaardejer Ole Hansen Landbrugsminister, Redaktør V. Hørup Trafikminister, Kontreadmiral Jøhnke Marineminister, Oberst W. H. O. Madsen Krigsminister og Redaktør Enevold Sørensen Indenrigsminister.

Kommuneskolen i Raadmandsgade.

II.

Af den ovenstaaende kortfattede Oversigt vil man vel nærmest faa det Indtryk, at dansk Politik i den sidste Menneskealder tildels var bleven en Marsch paa Stedet; men paa samme Tid er det værd at lægge Mærke til, at der i den samme Periode, til Trods for mange Aars vanskelige politiske Forhold, hvor saare let Evner kunde trættes og Viljer slappes, er udført — for en stor Del ved privat Initiativ — et betydeligt Reformarbejde, der har grebet ind i saa godt som alle Samfundsforhold. Fremskridt og Oplysning har vandret deres sikre Gang, og Bestræbelserne til Fremme af Folkeoplysning og Hygiejne, Arbejdet for velgjørende og humane Formaal har gjort sig stærkere gjældende end i noget foregaaende Slægtled.

Den danske Folkeskole i dens nuværende grundfæstede Form er ikke af gammel Dato. Først henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede vakttes der levende og ivrig Interesse for at skabe en grundlæggende Folkeundervisning, og det var Forordningen af 29de Juli 1814, hvis Bestemmelse om Undervisningstvung og iøvrigt vide Rammer banede Vejen for senere Tidens Fremskridt. Men Skoleforordningen af 1814 pegede kun henimod et Maal, som der var langt frem til at naa. Hin Tids politiske og materielle Vilkaar vare lige kummerlige, og der gik Aartier, før Stændertidens Frihedsbevægelse i Forening med Landets voxende Velstand lagde den Grund, hvorpaa Folkeskolen i dens nuværende Skikkelse kunde bygges. Anord-

ningen af 20de Marts 1844 og Loven af 8de Marts 1856 bragte væsentlige Reformers i Skolevæsenets praktiske Ordning, og D. G. Monrad, der i 1855 var bleven ansat som Overskoledirektør, nævnes med Rette som den, der har »udrettet mere for Skolen og Lærerne end nogen anden Mand i det 19de Aarhundrede«. Men dertil maa føjes, at det var Grundtvigs geniale, pædagogiske Ideer — virkeliggjorte særlig for Landsbyskolens Vedkommende af Kr. Kold — der fortrængte den tidligere aandløse Indtæring og Katekisation og blæste nyt Liv i Folkeskolen.

Fra Midten af Aarhundredet voxer Udviklingen af det offentlige Skolevæsen med stærk Fart saavel i Kjøbenhavn som i Kjøbstæderne og paa Landet. Det samlede Elevantal i de under Kjøbenhavns Skoledirektion staaende Skoler var i 1850: 10,843; 1860: 13,242; 1870: 19,505; 1880: 24,796; 1890: 36,708 og i 1893: 40,276. For Landdistrikternes Vedkommende meddeler Statistiken følgende Tal: I 1867 undervistes i offentlige Skoler paa Sjælland og Bornholm 53,125 skolepligtige Børn, paa Fyen og Lolland-Falster 35,022 og i Jylland 96,051, medens de tilsvarende Tal i 1893 var 60,065; 35,743 og 118,589, eller ialt 214,397 i 1893 mod 184,198 i 1867. Og endelig med Hensyn til Kjøbstæderne er Tallene følgende: 1867 undervistes i offentlige Skoler i Øernes Kjøbstæder 12,773 og i Jyllands Kjøbstæder 10,579 mod henholdsvis 20,644 og 21,565 i 1893, altsaa en Tilgang ialt fra 23,352 til 42,209.

Gaar man fra Elevantallet over til at betragte Skolernes Antal, giver Statistiken ogsaa her en Række interessante Oplysninger. Den ældste af Kjøbenhavns Kommunes Skolebygninger indviedes 1847; i 1895 var der ialt 28 Hovedskoler (med 566 Klasseværelser) og 3 Reserveskoler, og deraf var ikke mindre end 14 Hovedskoler (med 295 Klasseværelser) opførte siden 1885, altsaa ligesaa mange som i hele det foregaaende Tidsrum. Det samlede Beløb, som Opførelsen af disse Skoler har kostet Kjøbenhavns Kommune, anslaaes til 4,800,000 Kr. — I Landdistrikterne var der i 1857 2520 offentlige Skoler, deraf 1026 paa Øerne og 1494 i Jylland; i 1867 var Tallene 2781 (henholdsvis 1156 og 1625) og i 1893: 3433 (deraf 1397 i Øernes Landdistrikter og 2036 i Jyllands). I Kjøbstæderne var der i 1867 113 offentlige Skoler (med 652 Klasser) og i 1893: 133 Skoler med 1324 Klasser.

Med den store Forøgelse af Elevantallet har der nødvendigvis maattet følge en betydelig Forøgelse af Lærpersonalet. Ved de kjøbenhavnske Kommuneskoler udgjorde i 1860 det samlede Antal Lærere og Lærerinder 125, men i 1893 var dette Tal steget til 929. Sammenholdt med Elevantallet var der i 1860 én Lærer for hver 47de Elev, i 1893 én for hver 36te. Forøgelsen har imidlertid været langt større for Lærerindernes Vedkommende (fra 14 til 504) end for Lærernes (fra 111 til 425).

For Landdistrikternes Vedkommende opgives, at det samlede Antal Første- og Enelærerembeder i 1886 udgjorde 2762 (med en samlet Reguleringssum paa 3,703,119 Kr.); af Anden- og Tredielærerembeder var der 187 (med 140,933 Kr.) og af Lærerindeembeder 147 (med 88,409 Kr.). I Kjøbstæderne fandtes der i 1876 428 fast ansatte Lærere og Lærerinder og i Handelspladserne 36. Ved alle Danmarks Folkeskoler underviste i Aaret 1895 ialt 6458 Personer, der fordelte sig saaledes: I Kjøbenhavn 447 Lærere og 549 Lærerinder, i Kjøbstæderne 726 Lærere, 597 Lærerinder, og paa Landet 3488 Lærere, 651 Lærerinder.

Jonstrup Seminarium (omkring Midten af Aarhundredet).

Endelig opgjør Statistiken, at de samlede Udgifter til Almueskolevæsenet her i Landet i Gjennemsnit i Femaaret 1880—84 var 6,291,186 Kr. og i Femaaret 1885—89 steget til 7,197,186 Kr., altsaa med 14,4 pCt., medens Stigningen fra 1880—90 var 33,3 pCt. Den væsentligste Del af Stigningen falder imidlertid paa Kjøbenhavn, og her er Stigningen yderligere fortsat siden 1890, idet de samlede Udgifter i Gjennemsnit af de følgende fire Aar var 1,808,917 Kr.

Hvad der længst lod vente paa sig, medens Folkeskolen paa alle andre Punkter gik stærkt frem, var en Forbedring af Lærerstandens Kaar, dens Lønninger, Ansættelsesmaade o. s. fr. Først ved Skoleloven af 24de Marts 1899 lykkedes det at gennemføre en Reform, der af alle Partier betegnedes som et anerkjendelsesværdigt Fremskridt for Folkeskolen og de Mænd, hvis betydningsfulde Gjerning det

er at tage saa overvejende Del i den unge Slægts Opdragelse og Dygtiggjørelse. Skoleloven af 1899 hidførte en rimelig Lønningsforbedring og en heldigere Ordning af Pensionsforholdene, ligesom den for selve Skolens Vedkommende indførte bl. a. Nedsættelse af Klassernes Børneantal og en mere praktisk Klassedeling, Udvidelse af Undervisningsfagene samt endelig fastslog Statens Forpligtelse til at bære en større Del end hidtil af Skoleudgifterne.

Lærernes Uddannelse har nøje slaaet Følge med de voxende Krav til Folkeskolen og dens Kræfter. Foruden de fire Statsseminarier, Jonstrup paa Sjælland, Skaarup i Fyen, Jelling og Ranum i Jylland, har Danmark nu 13 Privatseminarier, deraf 4 for Kvinder, og disse Lærestalter udmærke sig ved en fortrinlig Ledelse.

HERMAN TRIER.

Staten yder et ordinært Bidrag paa 260,000 Kr. til Seminarievæsenet. I denne Forbindelse maa tillige erindres om de forskjellige statsunderstøttede Lærerkursus, bl. a. det i 1895 oprettede Universitetskursus for Højskolelærere og siden 1899 et Højskolekursus for Landsbylærere. Endvidere saa vigtige Kursus som de, der afholdes af »Dansk Husflidsselskab« og af »Dansk Sløjdforening«.

Folkehøjskolen, dens Mænd og dens Gjerning er omtalt andensteds i nærværende Værk; men til Folkeskolens Arbejde hører ogsaa de frivillige Fortsættelses- og Aftenskoler, der fremtræde som et virksomt Led i det almindelige Oplysnings-

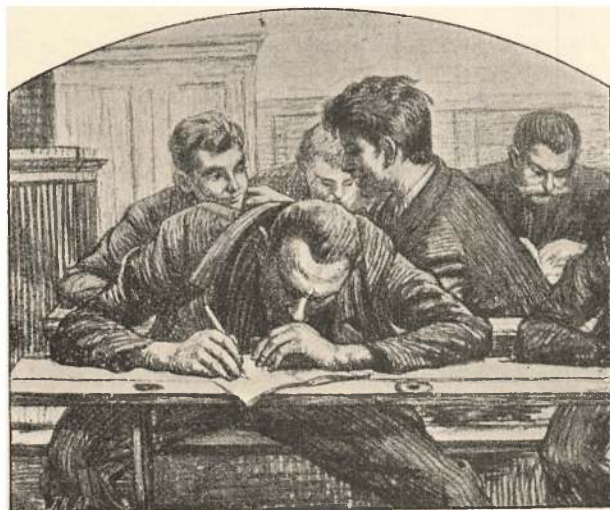
arbejde. Det er overhovedet ikke ringe Ting, der er udrettet herhjemme i Folkeskolens Tjeneste ved privat Initiativ. Da Grundtvig udkastede sin Tanke om »Skolen for Livet«, sagde han et Ord, der fandt Gjenlyd mange Steder. Der skabtes en pædagogisk Interesse, som tog Hensyn baade til det praktiske og det intellektuelle Livs Krav, og i Bøger og Tidsskrifter (deriblandt »Vor Ungdom«, redigeret for Danmarks Vedkommende af Herman Trier), ved mangfoldige Lærer- og Skolemøder, ved at gennemføre en helt ny Gymnastikundervisning, ved Indførelsen, i den seneste Tid, af Skolekøkkener, og ved at gjøre Husfliden, hvis Trivsel her i Landet væsentlig skyldes dens dygtigste Forkæmper, N. C. Rom, til den Folkesag, den fortjener at være, er der udført et Arbejde, som nøje har sluttet sig til og uddybet Folkeskolens Opgave, saaledes som den var udtrykt med den store Folkelærers og Folkevækkers Ord.

Der er en kjendelig Forskjel mellem før og nu. De trange Skolestuer, hvor Loftet baade i figurlig og bogstavelig Forstand maatte hvile som et Tryk paa dem, der færdedes derinde, ere forsvundne, medens den aandsforærende Indterpning og Overhøring er bleven afløst af Kravet om et levende Arbejde mellem Lærer og Elev. Folkeskolens Lærere, som har dannet en Forening paa 6000 Medlemmer — »Danmarks Lærerforening« stiftedes 1874 af E. Sauter, C. A. Thyregod og P. A. Holm — repræsenterer nu til Dags en Stand, hvis Gjerning værdsættes paa rette Maade i alle Samfundslag, og fra dens Midte er udgaet Mænd, som have tilført ogsaa det politiske Liv fremragende Kræfter.

En Konsultation i Studentersamfundets Retshjælp.

Oplysningsarbejdet er overhovedet traadt stærkt i Forgrunden i de sidste tredive Aar, og fra mange Sider er der udfoldet en stor og betydningsfuld Virksomhed.

En Skrivetime i Aftenundervisningen.

Sogne- og Folkebibliotheker saavel som Foredragsforeninger er oprettede i stort Antal rundt om i Landet. Kjøbenhavns Kommune yder for sit Vedkommende et aarligt Tilskud paa 20,000 Kr. til Hovedstadens Folkebibliotheker, medens der af »Statens Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger« i Aaret 1900 er givet Pengebidrag til 182 Bogsamlinger paa Landet og 36 i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne. Af private Institutioner,

der med eller uden Statshjælp have ydet værdifulde Bidrag i Oplysningsagens Tjeneste, skal eksempelvis nævnes »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme«,

stiftet 1866, endvidere Kjøbenhavns »Højskoleforening«, der i en Aarrække er bleven ledet med stor Dygtighed og Energi af Folkethingsmand, cand. theol. Harald Holm, ligeledes »Arbejderforeningen af 1860« med et Bibliothek paa ca. 18,000 Bind, og »Arbejdernes Læseselskab«, hvis Foredrag og Bogudlaan ere stærkt søgte.

En fortjenstfuld Virksomhed er øvet af Studentersamfundet ved dets folkeopdragende Institutioner, særlig dets Arbejderundervisning, og hertil er i den nyeste Tid kommet Folkeuniversitetsforeningen, hvorved Danmark har sluttet sig til den fra England udgaaede Bevægelse, der under Navn af *University-Extension* har til Øjemed at gjøre videnskabelig Oplysning tilgængelig for videre Kredse. Herhjemme ikke mindre end i alle andre Lande, hvortil den er naaet, er denne Bevægelse bleven mødt med ubetinget Tilslutning.

Videnskab og Kunst omfatter en Række Institutioner af fremragende Betydning, blandt hvilke maa nævnes — foruden selve Universitetet, Kunstakademiet og de offentlige Biblioteker, Musæer og Samlinger — Videnskabernes Selskab, Oldskriftsselskabet, Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog, Samfundet for den danske Literaturs Fremme, Geografisk Selskab, Musikkonservatoriet og Kunstforeningen. Hertil slutter sig betydelige Fonds — eller Stiftelser — til Fremme af Videnskabelighed og Oplysning, saaledes — foruden Sorø Akademi, hvis rige Midler administreres af Regering og Rigsdag — endvidere: Den Letterstedt'ske Forening, det Reiersenske Fond (særlig til Naturvidenskabernes og tekniske Færdigheders Fremme), og det store, af Brygger, Dr. phil. J. C. Jacobsen stiftede og af Videnskabernes Selskab bestyrede Carlsberg-Fond, der ejer betydelige Kapitaler, oprindelig et Fond paa 2 Mill. Kroner, foruden Bryggeriet Gl. Carlsberg, og hvis Indtægter dels anvendes til Carlsberg Laboratoriet, dels til Fremme af videnskabelige Formaal. I samme Øjemed ydes hvert Aar ikke ubetydelige Summer bl. a. af det Classenske Fideicommis, det Raben-Levetzau'ske Fond og den Hjelmstjerne-Rosencrone'ske Stiftelse, og endelig maa der mindes om de af Brygger, Dr. phil. Carl Jacobsen med enestaaende Gavnildhed til Stat og Kommune skænkede rige Kunstsamlinger, som fornemmelig findes i »Ny Carlsbergs Glyptotek«, ligesom J. overhovedet har faaet et verdensberømt Navn som dansk Kunstmæcen.

En Faktor i Oplysningens Tjeneste, som man med et stort, men vel berettiget Navn har kaldt en af vor Tids Stormagter, er Pressen. Netop en Stormagt, fordi den evner at udrette saa uhyre meget baade Godt og Ondt, ganske efter dens Beskaffenhed. Indtil 1848 levede den danske Presse under bedrøvelige Vilkaar. Forordningen af 1799 havde bastet og bundet Ytringsfriheden; de privilegerede Aviser havde ganske vist Tilladelse til at bringe »politiske Efterretninger«, men uden at tilføje Betragtninger

derover. Alene i æsthetiske Spørgsmaal var der frit Ordskifte, og det var da ogsaa de literære Tidsskrifter, fremfor alle J. L. Heibergs »Flyvende Post«, der havde nogen Betydning. Det første Lynglimt af moderne dansk Journalistik er M. Goldschmidts berømte Ugeblad »Corsaren«, der laa i idelig Kamp med Censuren og

M. L. NATHANSON.

C. ST. A. BILLE.

C. V. RIMESTAD.

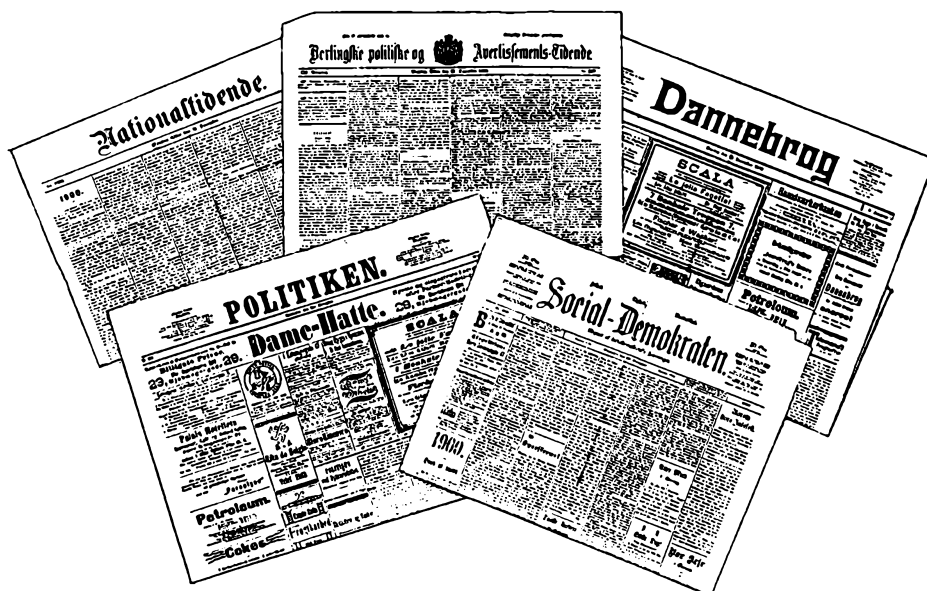
førte en uafbrudt Guerillakrig med Autoriteter og offentlige Personer, en Kamp, under hvilken det gjaldt for Bladet om at sige de dristigste Ting i saa forblommet Form, at det ikke kunde rammes af Censuren og Politiforordningerne. Men efter Junigrundlovens Indførelse foregaar paa én Gang den store Forandring i Pressens Stilling. Af Dagblade havde der i Aarhundredets første Halvdel kun været »Berlingske

Tidende«, eller som det den Gang hed: »De til Forsendelse med Posten alene privilegerede kjøbenhavnske Tidender«, »Adresseavisen« og »Dagen«, hvortil kom i 1827 »Kjøbenhavnsposten«, der slog ind paa en efter Tiden og Omstændighederne afpasset spagfærdig Opposition. I 1838 var M. L. Nathanson bleven »Berlingske Tidende«s Redaktør, og under hans Ledelse, fra 1838—59, tog Bladet et saa stort Opsving, at Tallet paa dets Abonnenter voxede fra lidt over 1000 til 8000. Med sine betydelige Kundskaber, sit hurtige Initiativ og sin store praktiske Sans blev M. L. Nathanson Banebryder i dansk Journalistik, idet han førte fortræffelige journalistiske Ideer ud i Livet, men »Berlingske Tidende« var den Gang som nu det loyale, officøse Organ, og dets politiske Stilling maatte være konservativ i Overensstemmelse dermed. Den nye Presse, som opstod i Tiden omkring Fyrreerne, var Oppositionens. 1839 var »Fædrelandet«, grundlagt 1834 af C. N. David, blevet udvidet til Dagblad, og det knyttede til sig Mænd som Orla Lehmann, Monrad, Balthasar Christensen, C. Ploug og J. F. Gjørdwad. Et Par Aar efter, i 1842, fik Bondevennernes Parti deres eget Organ i »Almucvennen«, fra 1843 udgivet af J. A. Hansen, og medens disse politiske Blade — trods alle Hindringer i Skikkelse af Censur, Beslaglæggelser og Mulkter — bestandig mere modigt og uforbeholdent krævede den konstitutionelle Forfatning, som man havde ventet umiddelbart efter Christian VIII's Tronbestigelse, førte samtidige Aviser og Tidsskrifter i Sønderjylland — og fremfor alle P. C. Kochs »Dannevirke« — en ærefuld Kamp for den truede Danskhed dernede.

Med 5te Juni-Grundloven fik ogsaa Pressen sin længe savnede Frihed og Ret, og fra dette Tidspunkt begynder dens stærke Udvikling. »Dagbladet« bliver fra 1851, med C. St. A. Bille som Redaktør, »Fædrelandet«s talentfulde Kampfælle paa nationalliberal Side. I 1860 stiftes »Folkets Avis«, der under Erik Bøghs Redaktion vandt en for sin Tid usædvanlig talrig Læsekreds; faa Aar efter, 1864, begyndtes Udgivelsen af »Dags-Telegraphen«, redigeret af C. V. Rimestad, Stifteren af »Arbejderforeningen af 1860«, og i hurtig Rækkefølge grundlagdes nu følgende store kjøbenhavnske Dagblade: »Dagens Nyheder«, 1868, oprindeligt med Robert Watt, der efter med C. Carstensen som Redaktør, 1871 »Socialisten«, nu »Social-Demokraten«, redigeret af E. Wiinblad, der som Organ for det socialdemokratiske Parti har større Udbredelse end noget andet dansk Dagblad, 1873 »Morgenbladet«, grundlagt af Chr. Berg som Venstrepartiets Hovedorgan, fra først af med Folkethingsmand N. J. Larsen som Hovedredaktør og Edv. Brandes og V. Hørup som fremragende Medlemmer af Redaktionen, og 1876 »Nationaltidende«, udgivet af C. Ferslew, der var den første, som indførte Rotationspressen her i Landet. Senere er »Dag-

bladet« og »Dagens Nyheder« føjede ind som Led i de Ferslewske Bladforetagender, hvortil ogsaa hører Nyhedsbladet »Aftenposten«.

Udviklingen i dansk Politik havde imidlertid medført et afgjørende Redaktionskifte ved »Morgenbladet«, og 1884 stiftede Edvard Brandes og V. Hørup »Politiken«, der paa mange Punkter brød nye Baner i dansk Journalistik. Indtil 1892 vedblev »Morgenbladet« at bestaa væsentlig som Repræsentant for »den danske Bevægelse« i Venstre, men det nævnte Aar afløstes det af »Dannebrog« under Redaktion af V. Secher og Otto Borchsenius. Med Tilslutning til Regeringspartiet paa-begyndtes i det politiske Kampaar 1885 Dagbladet »Avisen«, efterfulgt af »Vort

Kjøbenhavnske Dagblade ved Aarhundredets Slutning.

Land«, der ligesom dets Forgænger staar paa Højres Side, og i Begyndelsen af 1899 stiftedes et nyt, større Dagbladsforetagende »Samfundet«, der nu redigeres af Dr. phil. C. Rothe. De billige Dagblade: »København«, »Aftenbladet« og »Folkets Avis« lægge fortrinsvis Vægten paa Nyhedsstoffet, dog uden derfor at savne udpræget politisk Farve, og ved deres store Udbredelse i alle Samfundslag have disse Blade en Betydning, som ikke bør undervurderes. Som Udslag af Tidens særegne Bevægelser maa endnu nævnes »Agrardagbladet« og »Kristeligt Dagblad.«

Saa betydelig som denne Udvikling har været for de kjøbenhavnske Dagblades Vedkommende, overfløjes den dog 'af Provinspressens. I Begyndelsen af Aarhundredet udkom der 7 Aviser, 2 à 3 Gange ugentlig, i 6 Provinsbyer, nemlig Helsingør, Odense, Aalborg, Viborg, Aarhus og Ribe, og det varede adskillige Aartier, før der

viste sig nogen kjendelig Tilvæxt. Men da Udviklingen endelig begynder, kommer den med rivende Hurtighed som Udslag af de politiske Begivenheder i Halvfjerdserne og Firserne, og saa godt som hver eneste By i Danmark, selv de allermindste, har

Etatsraad P. HANSEN,
Formand i Journalistforeningen 1881—88.

Redaktør EMIL BJERRING,
Formand i Journalistforeningen 1888—93.

Redaktør CARL CARSTENSEN,
Formand i Journalistforeningen siden 1893.

nu til Dags sin egen Avis, mange endog 2 eller 3 lokale Tidender. En Foregangsmand ogsaa paa dette Omraade var Chr. Berg, der foruden det store kjøbenhavnske Dagblad »Morgenbladet« og senere »Venstrebladet« stiftede ikke færre end 11 danske Provinsaviser. Ved Aarhundredets Udgang er de oprindelige 7 Stiftstidender blevne

forøgede til et Antal af 188 Provinsdagblade, hvoraf en ikke ringe Del fremtræder i anseeligt Format som selvstændigt og dygtigt redigerede Blade med betydelig Indflydelse ogsaa i politisk Henseende.

Mellem Ugeblade og Tidsskrifter, der i den nyere Tid have indtaget en fremragende Plads, bør fortrinsvis erindres om Georg og Edvard Brandes' »Det 19de Aarhundrede« (1874—77), Sofus Høgsbros »Dansk Folketidende« (1865—83), »Tilskueren«, stiftet 1884 og oprindelig redigeret af N. Neergaard, derefter af M. Galschiøtt og senere af Vald. Vedel, endvidere »Nær og Fjærn«, red. af P. Hansen (1872—80) og »Ude og Hjemme«, red. af Otto Borchsenius, der havde særlig Betydning ved i en Aarrække, fra 1877—84, at være Hjemsted for Gjennembrudslitteraturens Mænd. Paa bredere Basis og efter udenlandsk Mønster stiftedes 1859 »Illustreret Tidende«, der under vekslede Redaktioner har bevaret sin Plads som underholdende og aktuelt Billedblad. Endelig maa af periodiske Skrifter, der have set Lyset i den seneste Tid, nævnes »Dansk Tidsskrift«, redigeret af Dr. L. Moltesen, der i Forening med sit literære Indhold tillige har et udpræget folkeligt og nationalt Formaal. Et Foretagende af exceptionel populær Art er C. Allers »Illustreret Familie-Journal«, der udkommer i et Antal af over 200,000 Exemplarer og ved denne vældige Læsekreds har Betydning som en folkelig Læsning, der finder Vej til hver eneste Krog af Landet.

Til Slutning bør et Par enkelte Tal belyse Pressens overordentlige Fremgang i de sidste Decennier: I 1860 udkom der i Kjøbenhavn 9 Dagblade, 7 Blade, udkommende hver anden Dag, 27 Ugeblade og 20 Maanedblade, ialt 63. I 1899 var de tilsvarende Tal: 17, 10, 107 og 159, eller ialt 293. I Provinserne udkom i 1860: 2 Dagblade, 52 Blade, udkommende hver anden Dag, 2 Ugeblade og 9 Maanedblade, ialt 65, medens de tilsvarende Tal i 1899 var 188, 5, 58, 65, ialt 316. For hele Landet bliver Forskjellen: 128 periodiske Blade og Skrifter i 1860 mod 609 i 1899.

Statistiken beregner, at der næppe findes et eneste voxent, normalt Menneske i Danmark, som ikke læser sin Avis. Dermed er allerede sagt, hvad Pressen betyder. Intet andet Oplysningsmiddel har saa stor Magt og Rækkevidde, og ingen Gjerning større Ansvar end Journalistens. Orla Lehmann har betegnet den frie Presse som Folkets daglige Brød, og der ligger ingen Overdrivelse deri.

For at det intellektuelle Liv skal blomstre, kræves tillige legemlig Sundhed, og ogsaa Lægevidenskab og Hygiejne kjendetegnes af et stort Fremskridt i Aarhundredets anden Halvdel. Ikke blot har Danmark holdt Skridt med de store

C. REISZ.

ADOLPH HANNOVER.

EDM. HANSEN-GRUT.

M. SAXTORPH.

C. STUDSGAARD.

C. E. WITH.

JUL. PETERSEN.

CARL LANGE.

Kulturlande, optaget og bearbejdet, hvad der er fremkommet af nye Opdagelser, men paa flere Omraader har den danske Lægestand været banebrydende. For Sundhedsplejens Vedkommende er der udrettet et stort og betydningsfuldt Arbejde, der tog sin egentlige Begyndelse under de Koleraepidemier, som hjemsøgte os i Halvtredserne*), og Reformerne ere blevne fortsatte i bestandig videre rækkende Spor af Foregangsmændene blandt danske Læger, ikke mindst gennem »Selskabet for Sundhedsplejen i Danmark« og ved det af Selskabet udgivne »Tidsskrift for Sundhedspleje«. Et væsentligt Led i disse Bestræbelser er Omsorgen for en rationelt gennemført Skolehygiejne, saaledes som den er bleven fyldestgjort i de af Kjøbenhavns Kommune opførte nye Skolebygninger og i alle større Privatskoler. I filan-

HANS WILH. MEYER.

NIELS R. FINSEN.

tropisk Henseende har Lægestanden udfoldet en Virksomhed, der paa den ærefuldeste Maade viser, hvor ideelt den opfatter sit Kald. Her skal eksempelvis blot erindres om Oprettelsen af Polikliniken for Ubemidlede. I ti Aar, fra 1884—94, er der ved denne Institution behandlet 140,625 Patienter og givet 4—500,000 Konsultationer. I Aaret 1898 behandledes 12,637 Patienter.

Dansk Lægevidenskab omfatter i den nyeste Tid en Række Navne, der nyde stor og velfortjent Anseelse, og af hvilke maa nævnes som fremragende Repræsentanter for den kliniske Medicin: C. Reisz og C. E. With, endvidere Fysiologen P. L. Panum († 1885), Anatomen Adolph Hannover († 1894), Nervalægen og Pathologen Carl Lange († 1900), Bakteriologen C. J. Salomonsen, Veterinær-

*) Se Prof., Dr. med. Jul. Petersen: »Kampen mod Koleraen i Danmark«, nærværende Værk; II Bd., Side 108.

pathologen og Bakteriologen B. Bang, Øjenlægen Edmund Hansen-Grut, Medicinalhistorikeren Julius Petersen og Kirurgerne Saxtorph († 1900), Studsgaard († 1899) og Oscar Bloch.

Af lægevidenskabelige Opdagelser, hvis epokegørende Art har vakt Opmærksomhed langt ud over vore egne Grændser, og som er blevne af grundlæggende Betydning, er at nævne Ørelægen H. W. Meyers Opdagelse af de »adenoide Vegetationer« (Næse- og Svælgvegetationer) og sidst, men ikke mindst, Niels R. Finsens navnkundige Paavisning af Lysstråler som Helbredelsesmiddel. Oprettelsen

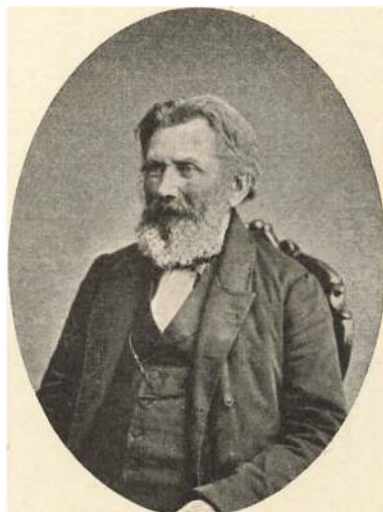
Finsens medicinske Lysinstitut (set fra Rosenvænget).

af Finsens medicinske Lysinstitut betegner et ligesaa banebrydende Fremskridt i videnskabelig som i praktisk medicinsk Retning, og i denne Forbindelse bør der mindes om, at Lysinstitutet oprindeligt er grundet ved privat Initiativ, idet Professor Finsens berømte Opfindelse fandt energisk og gavmild Støtte hos to ansete Privatmænd, Fabrikejer G. A. Hagemann og Fabrikejer Vilh. Jørgensen. Finsens Lysinstitut har det dobbelte Formaal: at anstille videnskabelige Undersøgelser over Lysets Virkninger og at anvende dem i Lægekunstens Tjeneste; det omfatter et Laboratorium og en klinisk Afdeling. Siden Oprettelsen, i 1896, har der været behandlet henved 700 Patienter, deraf noget over 500 Lupussyge. Som Regel er

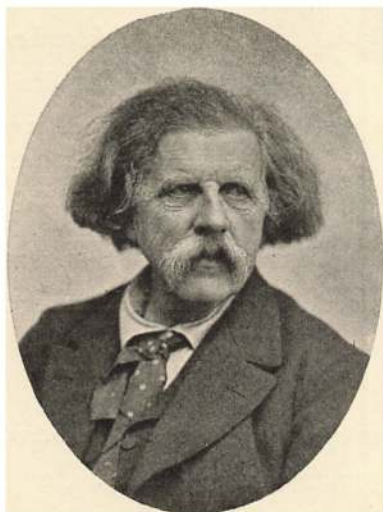
der henved 180 Patienter under Behandling. Fra først af har Kjøbenhavns Kommune ydet Institutet virksom Støtte; senere er ogsaa Staten traadt til og har muliggjort den Udvikling og Udvidelse, som er nødvendig, for at den epokegørende Opdagelse kan komme til sin Ret og øve sin fulde Nytte.

Det er overhovedet det 19de Aarhundredes Ære, at enhver Bestræbelse, som tjener til at forbedre menneskelige Vilkaar, aandelige som materielle, finder villigt Øre. Der er ingen, som længer vil paastaa, at Sundhed, Oplysning, almindeligt Velvære kun er bestemt for enkelte privilegerede. Løsnet er Fremgang for alle Samfundsklasser, og hvor uenig man end kan være om Vejen og Midlerne dertil, selve Maalet vil ingen bestride.

Mange offentlige og private Institutioner arbejde henimod dette Fællesmaal, og moderne Humanitetsbestræbelser spænde over et vidt forgrenet Felt. Særlig Vægt er der i de senere Aartier blevet lagt paa at udvikle en sund og dygtig Ungdom, og under dette Arbejde har man ikke glemt de ulykkeligt stillede i Samfundet. Et stort Arbejde er udrettet af Opdragelsesanstalter som Flakkebjerg og Landerupgaard, Hol-

ANDR. STEPHANSEN.

L. BUDDE.

steinsminde og Himmelbjerggaarden, ledede af dygtige og for Sagen varmtfølede Mænd — fremfor alle A. Stephansen, Chr. Nielsen, Chr. Møller og L. Budde — ligesom der i stigende Tal er opstaaet Børnehjem og Foreninger til vildfarende Børns Redning, og denne Samfundssag, der er bleven omfattet med lige vaagen Interesse af Autoriteter og Private, har allerede baaret god Frugt, hvor meget der end staar tilbage at udrette. Udelukkende privat Initiativ skyldes en saa mønsterværdig Institution som »Foreningen til Oprettelse af Landbrugskolonier for fattige Børn«, stiftet af J. Chr. Lembcke og Hustru, hvis Virksomhed gaar ud paa at forebygge Demoralisa-

tionen ved at antage sig Børnene som ganske smaa. Foreningen har hidtil anlagt tre Kolonier, to paa Sjælland og en i Jylland, i hvilke der for Tiden findes henved et halvt Hundrede Børn.

En tilsvarende human Aand har gjort sig gjældende i Fængselselskabernes Virksomhed og i den betydelige Udvikling, som efterhaanden er sket for Abnormanstaltnernes Vedkommende, indtil disse ere overgaaede til Statens Forsorg. Blandt Abnormsagens dygtigste og utrætteligste Forkæmpere maa fortrinsvis nævnes Professor Joh. Keller. — Et smukt Udslag af Tidens Humanitetsfølelse er ogsaa Oprettelsen af Samaritanerne og Herberger for Hjemløse.

Endelig skal her endnu kun mindes om saa gavnlige humane Bestræbelser som Diakonissesagen, der havde en ivrig og varmhjertet Protektrice i Dronning Louise, endvidere »Det røde Kors«, Afholdsbevægelsen, der har stedlige

Diakonissestiftelsen i Kjøbenhavn.

Foreninger over hele Landet med tilsammen over 50,000 Medlemmer, og Dyrebeskyttelsesagen, der har vundet stor Tilslutning i alle Samfundslag. Ikke heller bør det glemmes, at indenfor det forskelligartede, humane Virksomhedsomraade har danske Kvinder udført et

stort Arbejde, ligesom Nutidens Kvindebevægelse i det hele er kommet ind i et sundt og praktisk Spor, under energisk og talentfuld Ledelse fra Kvindernes egen Kreds og omfattende en Række vel funderede Institutioner, blandt hvilke kan nævnes »Kvindelig Læseforening« (med over 1600 Medlemmer), »Dansk Kvindesamfund«, »Kvindelig Fremskridtsforening« o. fl. a.

Det 19de Aarhundrede er blevet kaldt Arbejdets og Humanitetens Aarhundrede, og det er ikke med Urette. Men idet man betragter de vundne Resultater, er det tillige godt at have Øjet aabent for, hvad der endnu fattes. Her melder sig da i første Række Reformen af dansk Retspleje, som har ladet vente paa sig, siden den indførtes som Løfteparagraf i Junigrundloven af 1849. Efter A. S. Ørstedes Dage har Danmark havt saa ansete Retslærde som F. C. Bornemann (f. 1810, d. 1860),

J. Nellemann og C. Goos og af yngre Repræsentanter for dansk Retsvidenskab: Professorerne, Dr. juris J. H. Deuntzer, H. Matzen, Jul. Lassen, C. Torp o. fl. Der har gjentagne Gange været nedsat Kommissioner, 1858—77 og 1892—99, og der er blevet udarbejdet en betydelig Række Forslag; men Retsreformen er endnu ikke naaet frem til at forelægges Rigsdagen, og denne Sag, der griber dybt ind i vort Samfunds- og Folkeliv, er vandret uløst fra det gamle Aarhundrede ind i det ny.

III.

»Kirken den er et gammelt Hus,
 staar, om end Taarnene falde!
 Taarne fuldmange sank i Grus,
 Klokker end kime og kalde,
 kalde paa Gammel og paa Ung,
 mest dog paa Sjælen, træt og tung,
 syg for den evige Hvile.«

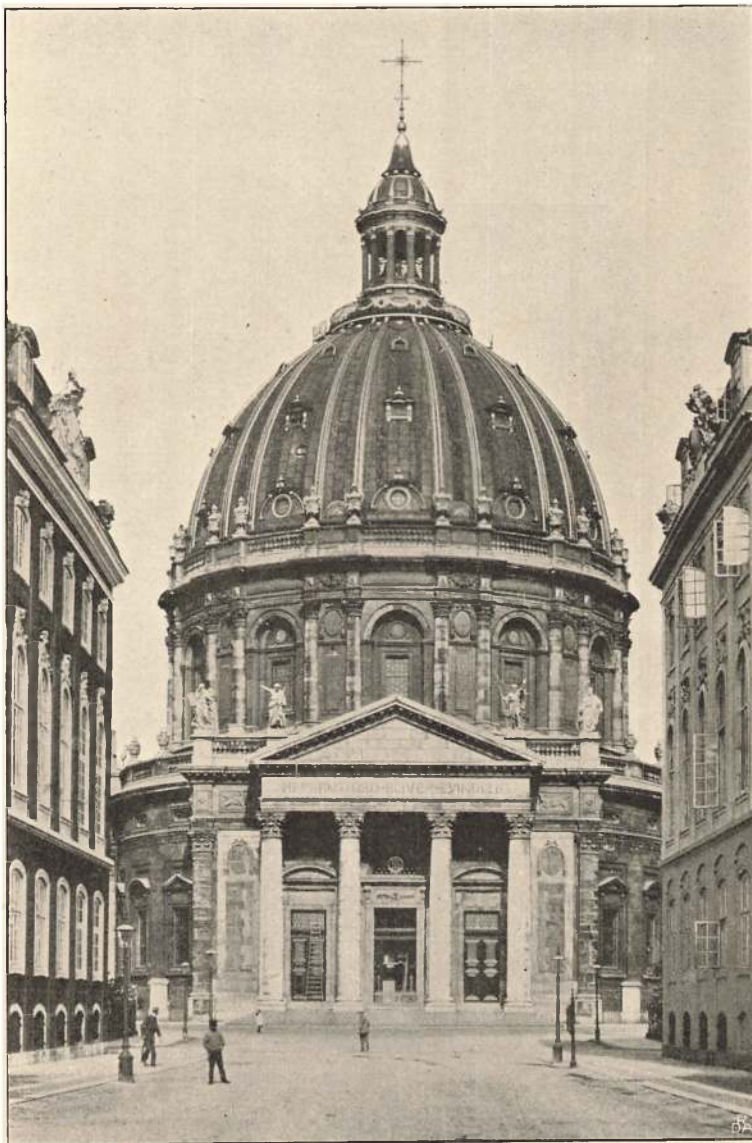
N. F. S. GRUNDTVIG.

En Tidsalders Strømninger afsætter sine Spor allevegne, og staar Kirken end urokket som det gamle Hus, frembyder dog dansk Kirkeliv ligesom alle andre Forhold nye Afskygninger og nye Bevægelser i det Hundredaar, som er løbet til Ende.

Rationalismen gjorde ikke længer Fyldest og tilfredsstillede ikke. Ved Aarhundredets Begyndelse rørte der sig ude omkring i Folket Trang til et inderligere, stærkere bevæget, religiøst Liv, og dette fandt sit Udtryk bl. a. i de gudelige Forsamlinger, som holdtes især i Jylland og Fyn, hvor Lægmænd optraadte som Prædikanter, efter de norske Haugianeres Exempel.

Oplysningstiden og Rationalismen afløstes imidlertid herhjemme af tre kirkelige Retninger, saa dybt forskellige, at de langt oftere maatte krydse eller endog brydes med hinanden end løbe fredeligt Side om Side. En højkirkelig Retning havde sine fornemste Repræsentanter i Biskop J. P. Mynster og i hans Efterfølger paa Sjællands Bispestol, H. L. Martensen, der søgte at forene den christne Religion med Hegelsk Filosofi og derigjennem forsone Modsætningen mellem Tro og Viden. »Den officielle Christendom«, saaledes som den praktiseredes af Statskirken, fandt sin lidenskabelige Angriber i Søren Aabye Kierkegaard, hvis Forfatterskab i lige høj Grad er enestaaende ved Tankernes Genialitet og ved den polemiske Skarphed, hvormed det krævede Efterfølgelse i Forsagelse og Lidelse af hver den, som med

Rette vilde kalde sig Christi Tjener. Næsten lige saa fjendtligt stillede Søren Kierkegaard sig til den anden kirkelige Retning, Grundtvigianismen, hvis vækkende Betydning for et levende Folke- og Menighedsliv var ham for intet at regne imod

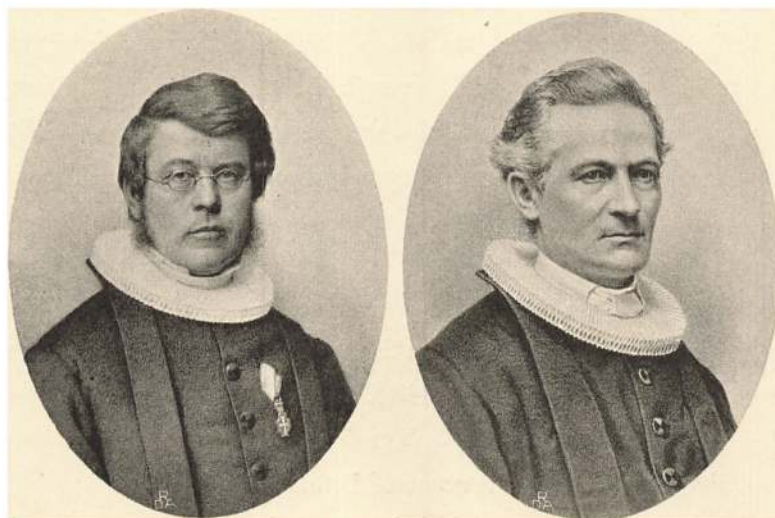
Frederikskirken (Marmorkirken) i Kjøbenhavn.

hans stærke Krav til den enkeltes Gudsforhold.

Strax i Begyndelsen af Tredserne rejste der sig imidlertid en ny kirkelig Bevægelse herhjemme, i væsentlige Henseender som stærk Modsætning til Grundtvigianernes lyse og levende Christendom, men ikke mindre indgribende i dansk Folke- og Kirkeliv. Det var Pastor Vilhelm Beck i Ørslev (født 1829), som den 13de September 1861 stiftede »Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark«, der atter omfatter »Kirkelig Forening for indre Mis-

sion i Kjøbenhavn«, stiftet 1865, fornemmelig efter Præsterne Blædels og Frimodts Initiativ. Formaalet var »at hjælpe Folkekirkens Præster med at udbrede og befæste Guds Rige i Hovedstaden«. I April 1881 lagdes Grundstenen til Missionshuset »Bethesda«, der indviedes den 26de September 1882 og er Hovedsædet for indre Missions Virksomhed, og forøvrigt omfatter Foreningen bl. a.: Søndagsskoler

eller Børnegudstjenester, en Bymission, ledet af et Udvalg, og forskellige Foreninger, som arbejde for særlige christelige Opgaver. Som Grene af Missionen med selvstændig Styrelse virke: Christelig Forening for unge Mænd — der i Efteraaret 1900 har rejst sin egen Bygning i Kjøbenhavn —, Christelig Forening for unge Piger,

N. G. BLÆDEL.

R. FRIMODT.

VILH. BECK.

Magdalenehjemmet og Midnatsmissionen. »Indre Mission« har 99 Missionskredse, ejer 155 Missionshuse og tæller 155 Missionærer og 80 Bogsælgere. Aarsindtægten var i 1898—99 148,000 Kr. Samtidig er der af »Udvalget for Kirkesagens Fremme« og »Det københavnske Kirkefond« udfoldet en omfattende Virksomhed for at tilvejebringe et forøget Antal Kirker i Kjøbenhavn, især i de stærkt voxende Sogne i

Hovedstadens Udkanter. — »Det danske Missionselskab«, som leder den ydre Mission, stiftedes i 1821. Selskabet har 7 Stationer i Ostindien med 12 Missionærer og 4 i China med 8 Missionærer, dets Indtægt var i 1898: 138,485 Kr. Endelig maa i Forbindelse hermed nævnes »Bibelselskabet for Danmark«, stiftet 1814, som indtil 1899 har udbredt 720,330 Exemplarer af Biblen. —

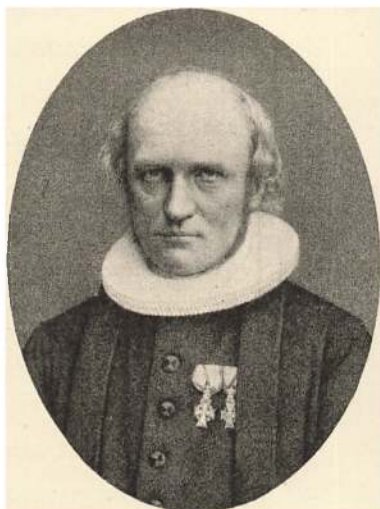
Fuld Religionsfrihed opnaaedes ikke i Danmark før med Junigrundloven af 1849, og de derhen hørende Paragrafer overgik til den reviderede Grundlov af 1866. De fastslaa bl. a., at den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke, der som saadan understøttes af Staten, men ingen kan paa Grund af sin Troesbekjendelse berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder, ligesaa lidt som han kan unddrage sig Opfyldelsen af nogen almindelig borgerlig Pligt. Derimod er ingen forpligtet til at yde personligt Bidrag til noget andet Religions-samfund end det, han vedkender sig at tilhøre, men er han ikke Medlem af noget af de anerkjendte Troessamfund: Jøder, Reformerte, Katholiker og Methodister, skal han svare de lovbefalede Afgifter til Skolevæsenet. Tilhængere af afvigende Troesbekjendelser udgjør dog knapt én Procent af Befolkningen.

En af de vigtigste Reformers i kirkelige Forhold, i Aarhundredets sidste Halvdel, var Loven af 1855 om Sognebaandsløsning. Derefter kunde nu hvert enkelt Medlem af Folkekirken, uanset hvad Menighed han tilhørte, slutte sig til den Præst, som han helst ønskede til sin Sjælesørger. Reformen udvidedes yderligere ved de kirkelige Love af 1868 og 1873, hvorefter et vist Antal Familier eller Personer med egen Husstand kunde danne »Valgmenigheder« indenfor Folkekirkens Ramme. En saadan Menighed lønner selv sin Præst, og denne er forpligtet til at opfylde alle de Krav, som stilles til Folkekirkens Præster. Ved Aarhundredets Slutning var der 15 saadanne Valgmenigheder her i Landet. — Grundlovens Løfteparagraf: »Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov«, venter dog endnu paa at ske Fyldest.

De tre stærkt udprægede Personligheder, som fortrinsvis har paatrykt nyere dansk Kirkeliv deres Stempel, er J. P. Mynster, N. F. S. Grundtvig og Vilh. Beck. Biskop Mynster, den fint kultiverede Teolog og myndige Prælat, nedslug Rationalismen og hævdede stærkt den lutherske Ortodoxi. Grundtvig (hvis Liv og Gjerning er behandlet andensteds i nærværende Værk*) kæmpede gennem et langt og rigt

*) Morten Pontoppidan: N. F. S. Grundtvig som folkelig og kirkelig Vækker, II Bd., S. 166.

bevæget Liv — længere end de flestes — for den levende Christendom, saaledes som den var gaaet op for ham i det »Vidnesbyrd«, han havde fundet: at det var den apostoliske Troesbekjendelse ved Daaben, der var det fundamentale i Christendommen, »den christelige Kirkes uforanderlige Grundvold«, det, der »gjen-

Biskop, Dr. theol. B. J. Fog.

Biskop HARALD STEIN.

Biskop, Dr. theol. & phil. T. SKAT RØRDAM.

nemlød som en Himmel-Røst hele Tiden og Christenheden«. Fra dette Synspunkt udgik Grundtvigs Forkyndelse, idet han hævdede det levende Ords Magt — i Modsætning til Bogstav-Skriften — og »Tidernes Sammenhæng og Christus i deres Middelpunkt«.

Hvor stor Tilslutning og hvor vidt rækkende Betydning Grundtvigianismen end har havt ved sin vækkende og frugtbringende Gjerning for folkelig og christelig

Oplysning, er den dog knapt trængt saa dybt ned i Befolkningen som Indre Mission, hvis betydeligste Repræsentant er Pastor Vilhelm Beck. De tre kirkelige Retninger: den højkirkelige, den grundtvigske og Indre Mission, have alle det tilfælles, at de ere strængt luthersk-ortodexe, men Aanden i deres Stridsmaade og Forkyndelse er overordentlig forskjellig. Dette har havt til Følge, at ret skarpe

Jesuskirken i Valby.

Sammenstød have kunnet finde Sted, baade i og udenfor Møderne i Bethesda, hvor Mænd af de forskjellige kirkelige Retninger dog ogsaa jævnlig ere komne til fredelig Forstaaelse, i Erkjendelse af, at enhver jo utvivlsomt vilde det, som efter hans Mening var det bedste og tjenligste for den Kirke, som de alle samlede sig om. Under Forhandlingerne paa disse Bethesdamøder har Sjællands nuværende Biskop, T. Skat Rørdam, ofte øvet en velgjørende og mildnende Indflydelse ved sin Aandsdannelse og sit deri bundende tolerante og forstaaende Syn paa Tidens Bevægelser. Biskop Rør-

dam nyder desuden stor Anseelse saavel for sin ualmindelige Skriftkundskab og Troskab imod den kirkelige Overlevering som for sin personlige Fasthed i Karakteren.

Som en af Nutidens særegne Foreteelser paa kirkeligt og socialt Omraade maa nævnes den i 1898 dannede »Forening for social Oplysning paa Kristendommens Grund«, der tog sit Mønster fra de navnlig i England udbredte christelig-socials Foreninger. Men forøvrigt havde allerede Biskop Martensen Øje for Socialdemokratiets mægtige Indgriben i de moderne Samfundsforhold, og i sit

Skrift »Socialisme og Christendom« (1874) så han med afgjort Sympati paa en Art etisk Socialisme og med Forstaaelse paa Socialismens praktiske Krav.

Foruden Martensen og H. N. Clausen (f. 1793, d. 1877) maa blandt ansete danske Teologer nævnes P. Chr. Kierkegaard (f. 1805, d. 1888), Fr. Hammerich (f. 1809, d. 1877), de teologiske Forfattere J. C. Lindberg og A. G. Rudelbach, endvidere Chr. Hermansen (f. 1806, d. 1882) og fra senere Aar Carl Henr. Scharling (f. 1836, teologisk Professor 1870), Fr. Buhl — en Tid teologisk Professor i Leipzig, nu Professor i de semitiske Sprog ved Københavns Universitet — der er fremtraadt som Banebryder for den saakaldte gammel-testamentlige Kritik, Fr. Nielsen (f. 1846, Professor i Kirkehistorie 1877, senere Biskop over Aalborg Stift), og Pastor Otto Møller i Gylling, der i en lang Aarrække har udsendt sine aandfulde teologiske Bøger.

Af Præster, der have haft stor Betydning for dansk Kirke- og Menighedsliv, maa foruden de, der tidligere ere nævnte, endnu erindres særlig om Biskop Fog, Harald Stein, J. H. Pauli o. fl.

Siden Søren Kierkegaards og N. F. S. Grundtvigs Død har Kampen mellem Teologi og Filosofi fornemmelig været ført af Biskop H. L. Martensen paa den ene Side og de filosofiske Professorer Rasmus Nielsen og Hans Brøchner paa den anden, medens Nyrationalismen har haft sin talentfuldeste Repræsentant i cand. theol. A. C. Larsen, hvis Skrifter have fundet Vej ogsaa udenfor de Lærdes Kreds — til Vidnesbyrd om, at ogsaa Kirken — saa gammelt et Hus den end er — maa være underkastet de evige Bevægelser, som hører Livet og Tiden til.

IV.

Otte og tredive Aar er et langt Spand af Tid, og saa længe har Christian den Niende været Danmarks Konge. Fra det triste Uvejsaar 1863, da Landet var stedt i sin store Nød; under politiske Forhold, som vel tidt maatte give Aarsag til Bekymring — fra hvilket Synspunkt man end betragtede dem — men ogsaa gennem Arbejdets og Oprejsningens Aar paa de mange fredelige Felter har Kong Christian den Niende været den danske Stats Overhoved.

Vor Konge er født — den 8de April 1818 — paa Gottorp Slot i Slesvig, »det omstridte Land«, som fjerdeældste Søn af Hertug Frederik Vilhelm Paul Leopold og Prinsesse Louise Caroline, Datter af Landgreve Karl af Hessen-

Kassel og Kong Frederik den Femtes ældste Datter, Prinsesse Louise. Barndoms-aarene henrandt for Størstedelen i Forældrenes lykkelige Hjem paa Gottorp, kun afbrudt af kortere eller længere Ophold paa Louisenlund og senere paa Lyksborg, som Frederik VI i 1824 havde skænket Hertugen. Men allerede 1831 kom den trettenaarige Prins Christian til Kjøbenhavn og blev optaget paa Landkadetakademiet, hvor han fik Bolig i Chefens, Oberst Lindes Hus. Prinsens Fader, Hertug Leopold, der med Bravour deltog i Krigen 1813—14, havde staaet i stor Yndest hos Frederik VI og været Kongens højt betroede Mand, og denne Velvilje overførte Kongen paa den unge Prins, hvem han betragtede ganske, som om han havde været hans egen Søn. I de Biografier, der ere skrevne om Kong Christian den Niende, berettes

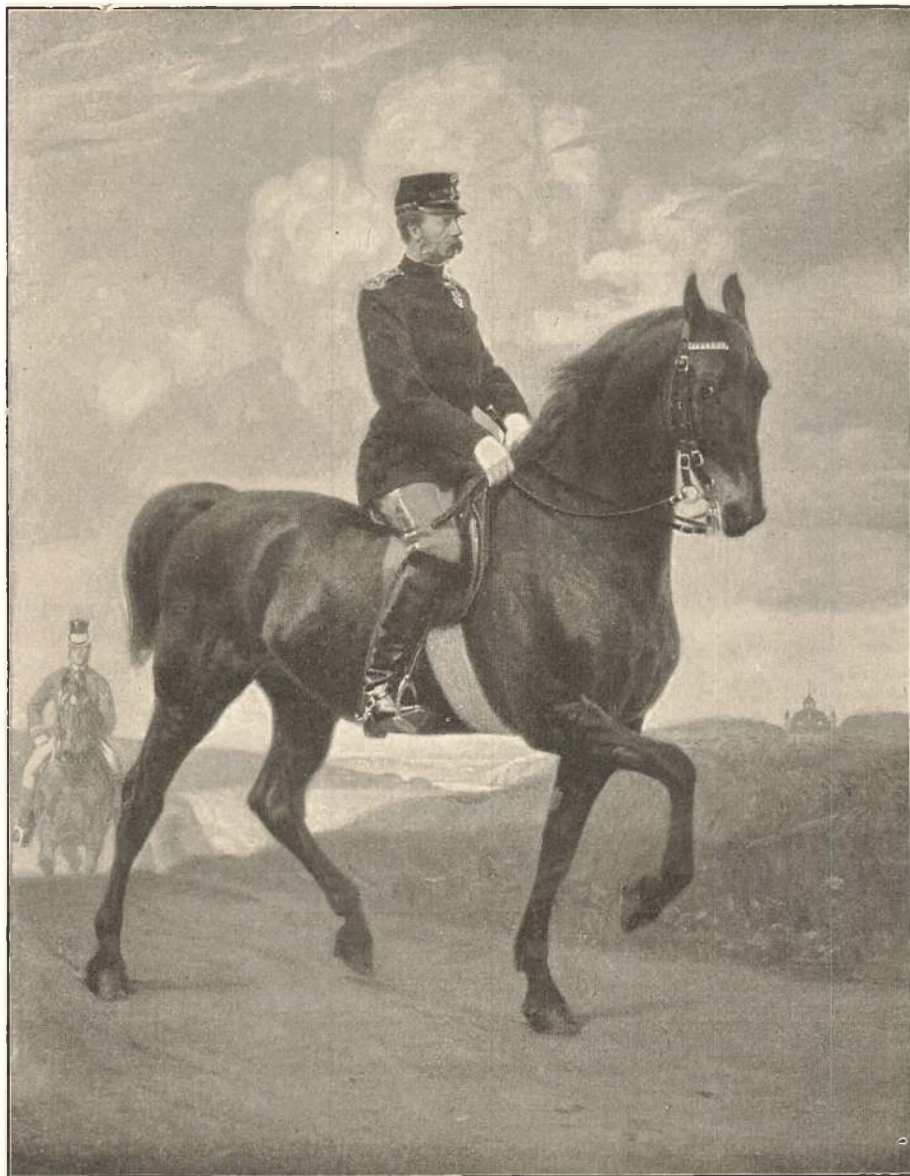

Det gule Palæ.

forskjellige Træk, der vidne om det hjertelige Forhold mellem den gamle Konge og hans unge Frænde. Frederik VI fulgte med den ivrigste Deltagelse Prinsens hurtige Fremskridt paa Landkadetakademiet, og Øjenvidner have fortalt, at naar Prins Christian, der var en daglig Gjæst i Kongens Hus, traadte ind i Stuen, lyste den gamle Konges Øjne af Glæde, og han blev synlig oplivet, selv om han umiddelbart i Forvejen havde været nok saa trist eller ærgerlig til Mode. Et af de sidste Breve, der findes fra Frederik den Sjettes Haand, er en udførlig Instrux paa tre Foliosider, som Kongen medgav den Kavalier, der skulde ledsage Prinsen paa hans Rejse 1839 til Universitetet i Bonn.

Prins Christian havde imidlertid med fuld Honnør gennemgaaet den militære Uddannelse paa Akademiet, var paa sin Konfirmationsdag, den 14de Maj 1835, bleven udnævnt til Ritmester ved Hestgarden og havde i 1837 og 1838 repræsenteret

Kongen ved det engelske Hof først i Anledning af Dronning Victorias Tronbestigelse og Aaret efter ved Kroningen i Westminster Abbediet.

Kong CHRISTIAN DEN NIENDE.
Efter Professor OTTO BACHS Maleri.

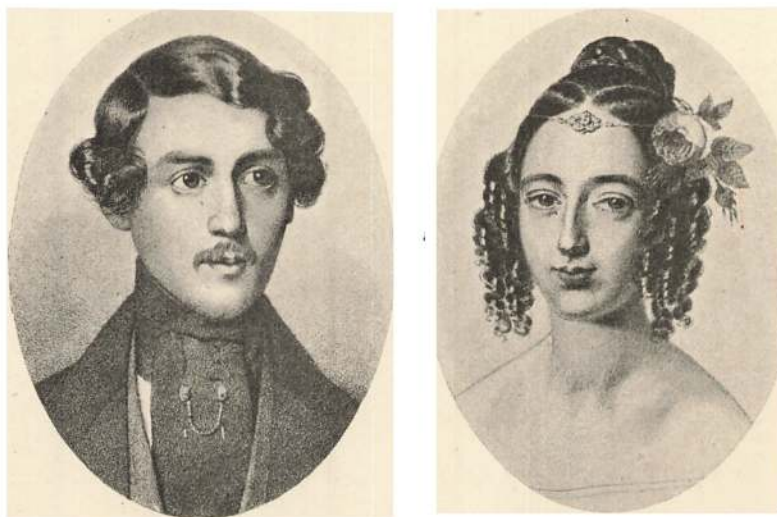
Samme Aar, som Prins Christian rejste til Bonn for at studere Retsvidenskab og Historie ved det derværende Universitet, døde Frederik den Sjette, 3die December 1839.

Indtil April 1841 varede Udenlandsreisen, og ikke længe efter Hjemkomsten blev Prins Christian forlovet med Landgrev Vilhelms Datter, Prinsesse Louise. Den

26de Maj 1842 stod Brylluppet i Landgrevens Palæ paa Amalienborg, og det unge Fyrstepar flyttede ind i det gule Palæ i Amaliegade.

Atter i 1842 og 1844 var Prins Christian den danske Konges Repræsentant ved et fremmed Hof. Først ved Keiser Nikolaus' Sølvbryllup den 13de Juli 1842 og derpaa i Anledning af Storfyrstinde Alexandras (Prins Frederik af Hessens Gemalindes) Død i August 1844. Men forøvrigt levedes disse Aar i huslig Lykke i det gule Palæ.

Et Par Aar senere fik Prins Christian Lejlighed til at give et gyldigt Vidnesbyrd om sit danske og loyale Sindelag. I et »aabent Brev« af 8de Juli 1846 havde Christian VIII erklæret, »at det var fremgaaet af grundige Undersøgelser, at hvis den i Danmark herskende Mandsstamme skulde uddø, fulgte Sønderjylland ligesom det

Prins CHRISTIAN og Prinsesse LOUISE.

øvrige Danmark Kongelovens Arvefølge.« Trods sin ubestridelige, aldrig modbeviste Korrekthed, fremkaldte denne Erklæring som bekendt mange Indsigelser, fornemmelig fra Hertugen af Augustenborg. Prins Christian af Glücksborg betænkte sig imidlertid ikke paa at tiltræde den. »Det aabne Brev,« erklærede han, »kunde ikke hindre ham i at tjene Kongen med samme Troskab som tidligere,« og han motiverede denne Erklæring i en særlig Memorial, hvori det hedder: »Saavel den Augustenborgske som vor egen Linies Fordringer paa Successionsrettigheder i Hertugdømmerne ere efter min Opfattelse grundede paa aldeles uklare Rettigheder, og da Hans Majestæt med Hensyn til det aabne Brev udtrykkelig erklærer, at dette er grundet paa Ret og Sandhed, kan jeg ikke længer nære Tvivl og fornyer med fast Overbevisning min Troskabsed til Hans Majestæt, idet jeg urokkelig ærer Hans Majestæts Udsagn i det aabne Brev.« — —

Den 20de Januar 1848 døde Christian VIII; faa Maaneder efter var Krigen i fuld Gang.

Prins Christian var paa dette Tidspunkt Chef for Hestgarden, der afgik fra Kjøbenhavn som Vagt for Kongen og indtraf til Flensborg den 12te April. Liv-

Kong CHRISTIAN DEN NIENDE og Dronning LOUISE.

garden til Hest var ikke bestemt til Felttjeneste, men Prins Christian fik sat igjennem, at Eskadronen blev afgivet til Hæren og stillet til den kommanderende Generals Disposition, saaledes at Hestgarden kunde anvendes ligesom enhver anden Rytterafdeling. I Slutningen af April fik Prins Christian Ordre til at slutte sig til det højre Flankekorps, der kommanderedes af General Wedell-Wedellsborg, og Hestgarden vedblev i 1848 og 49 at staa til Overkommandoens Raadighed.

I 1842 var Prins Christian bleven udnævnt til Eskadronchef i Garden, 1848 til Major, 1850 til Oberstløjtnant. I Maj 1851 udnævnte Frederik VII Prinsen til Kommandør for den kongelige Livgarde til Hest, i Juli til Oberst og i Oktober s. A. til Direktør for den militære Manege. I Marts 1852 overdroges der Prins Christian Inspektionen over Gardehusardivisionen, og derefter fulgte følgende Udnævnelser: i August 1852 Generalmajor, Aaret efter Kommandør for 3die Kavalleribrigade og i Marts 1857 Generalløjtnant og Generalinspektør for Rytteriet.

Men i Mellemtiden var Prins Christian af Glücksborg blevet Tronfølgeren, Prins Christian af Danmark i Henhold til Tronfølgeoven af 31te Juli 1853, og saaledes som det var vedtaget ved Londontraktaten af 8de Maj 1852, »hvored Arvefølgen i det samlede danske Monarki ved den kongelige Mandsstammes Uddøen skulde gaa over til Prins Christian af Glücksborg og hans mandlige Descendenter af hans Ægteskab med Prinsesse Louise af Hessen.«

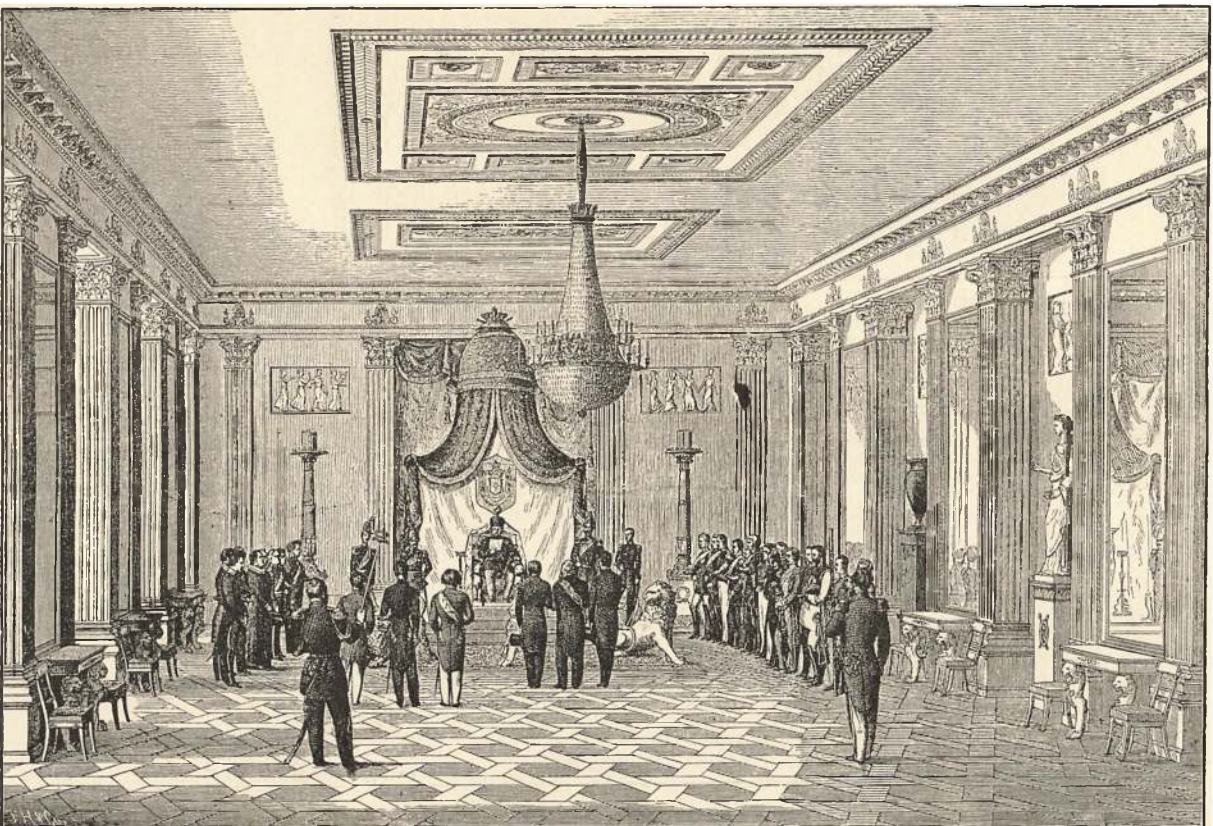
Forinden Prins Christian besteg Tronen som Kong Christian den Niende, forefaldt to betydningsfulde Tildragelser, hvis Festlighed afbrød det forholdsvis stille og tilbagetrukne Liv, der til daglig Brug levedes af Tronfølgerparret og deres ualmindelig smukke og indtagende Børneflokk i Amaliegades gule Palæ.

Den 10de Marts 1863 formæledes Prins Christians og Prinsesse Louises ældste Datter, Prinsesse Alexandra, f. 1. Decbr. 1844, med Englands Tronfølger, Prins Albert Edward af Wales. Den unge Prinsesses store Skjønhed ikke mindre end hendes milde og indtagende Væsen havde allerede vundet hende alle Danskes Hjerter, ligesom hun senere vandt dem i sit nye Fædreland, og det var en begejstret Hyldest, der lød den unge Fyrstebud i Møde hin Februardag 1863, da hun kjørte gennem Byen ud til Banegaarden for at drage til England, hvor Brylluppet skulde fejres. Kongeskibet »Slesvig« førte Bruden, hendes Forældre og Slægtninge til Kiel, og derfra gik Rejsen videre over Land til Antwerpen, hvor engelske Kongeskibe og Orlogsdampere laa rede til at modtage det danske Brudetog. Den 7de Marts gik Prinsessen i Land ved Gravesend, sammen med sin Brudgom, der var sejlet hende i Møde, og den 10de Marts stod Brylluppet i Windsor.

Den anden vigtige Begivenhed, der indtraf i den første Halvdel af 1863, var Tronfølgerparrets næstældste Søns, Prins Vilhelms Kaldelse til Hellenernes Konge under Navn af Georgios den Første. Prins Vilhelm var født den 24de December 1845, altsaa kun lidt over 17 Aar gammel — en ung, kjæk og indtagende Søkadet — da den græske Nationalforsamling — den 30te Marts 1863 — valgte ham til at beklæde Grækenlands Trone.

Den 6te Juni modtog Frederik den Syvende den græske Deputation, som

var rejst herop for at forebringe Nationalforsamlingens Begjæring: at den unge danske Prins maatte blive Helleenernes Konge. Deputationens Ordfører var den gamle Admiral Kanaris, Helten fra den græske Frihedskrig.

Den græske Deputation modtages af Kong Frederik VII paa Christiansborg Slot.

Admiral Kanaris oplæste paa Græsk en Tale, hvori han fremførte Nationalforsamlingens Ønske og Begjæring, og Kongen svarede officielt i en noget længere Tale, hvormed han tilkjendegav, at han for sin unge Frende vilde modtage den Krone, til hvilken Prinsen var bleven kaldet af det græske Folk. Men idet Frederik

den Syvende derpaa indbød Prins Vilhelm til at træde op paa Tronens andet Trin, henvendte han uden for Ceremoniellet — og udelukkende efter sit Hjertes Tilskyndelse — de Ord til den unge Fyrste (citerede andensteds i nærværende Værk*), som gjorde et saa dybt og uforglemmeligt Indtryk paa alle de Tilstedeværende. Kongen sagde: »Jeg vil give dig, forinden du forlader dette Sted, et hjærteligt og velment Raad. Lad det stedse være din Stræben at vinde og bevare dit Folks Kjærlighed; jeg vil ikke rose mig dermed, men det er af Erfaring, jeg taler, naar jeg siger, at deri bestaar en Konges sande Lykke. Hold fast paa dit Lands Forfatning, stræb stedse at skaffe den Anerkjendelse og sørg for, at den bliver overholdt.

Naar du gjør dig dette til Regel, vil det gaa dig og dit Land vel.«

Derefter smykkede Frederik VII den nyvalgte hellenske Konge med Elefantordenens Insignier og sagde til sidst til ham: »Modtag din gamle Konges Velsignelse; Gud være med dig paa din Fremtidsvej!« —

Fremtiden viste da ogsaa, at det hellenske Folk vanskeligt kunde have truffet noget paa én Gang skjønssommere og lykkeligere Valg end den unge danske Prins. Der findes i vor Tid næppe nogen mere folkeyndet Monark end Kong Georg den Første, og ved et udmærket klogt Styre er det lykkedes Kongen at skabe sit Dynasti og sin opblomstrende Slægt fast og sikker Rod i Græken-

GEORG DEN FØRSTE,
Konge af Grækenland.

lands skjønne, men urolige Jordbund. — — —

Kun faa Maaneder efter den Højtidsdag, da den unge Prins modtog det hellenske Kongenavn, var meget forandret i Danmark: Kong Frederik den Syvende var død, og Krigen stod for Døren.

*

*

*

Det Valg, som var blevet truffet ved Tronfølgeoven af 1853, havde fundet udelte Sympathi ikke mindre hos det danske Folk end hos de fremmede Regeringer, der ved Londontraktaten havde godkjendt den nye Arvefølge i Danmark. Ikke blot

*) N. Neergaard: Kong Frederik den Syvende, II Bd. S. 212.

nedstammede Christian den Niende i lige Linie fra Kong Christian den Tredie, som niende Mand i Slægtrækken, Mand efter Mand, medens hans Dronning var endnu nærmere knyttet til den gamle Kongestamme som Kong Christian den Ottendes kjødelige Søsterdatter; men Christian den Niende havde fra sine tidlige Barndomsaar været Danmarks og Frederik den Sjettes Fostersøn, havde her modtaget sin Uddannelse, havde lagt sit loyale danske Sindelag klart for Dagen og med Hæder deltaget i den første slesvigske Krig. Naar der trods alt dette fra det daværende nationalliberale Partis Side vistes Kongen umiddelbart efter hans Tronbestigelse en

Bernstorff, set fra Haven. Efter Prof. AUG. JERNDOFFS Maleri.

(Gave til Kongen og Dronningen fra Hærens Befalingsmænd i Anledning af Guldbrylluppet, Maj 1892.)

ligesaa ugrundet som forkastelig Mistillid, kan det kun finde sin Forklaring, om end ikke nogen Undskyldning i de vanskelige og truende Forhold, hvorunder Christian den Niende tiltraadte Regeringen. Men det skulde ikke vare længe, før Kongen fik Oprejsning for den nationalliberale Illoyalitet og vandt en almindelig Tillid og Hengivenhed, som er voxet Aar for Aar, uanfægtet af al politisk Uro og Strid.

Krigen i 1864, hvor sørgelig den end var i sit Forløb og i sin Udgang, blev vel det første stærke Bindeled mellem Christian den Niende og hans Folk. Ingen kunde være blind for, hvorledes Kongens Hjærte i hin Ulykkestid bankede i Takt med Folkets. Meget kan fortælles om Kongens Besøg i Lasareterne og i Dybbøls Skanser. Og det forekom — vel at mærke — ikke som pligtskyldige Besøg, fordi

det nu én Gang hørte sig saadan til, men Officerer og Menige, der have oplevet 1864, kunne berette, at Kongen kom til dem som en uforfærdet, varmhjærtet Fører, der følte og led med sine tapre og udholdende Soldater.

Kongens gjentagne Besøg i Dybbølskanserne skildres jævnt og smukt i en lille Bog: »Krigsminder fra Dannevirke og Dybbøl«, af Gaardejer Chr. Christensen, Dons. ». . . Jeg sov som en Sten til den lyse Dag,« fortæller Forf., »og vaagnede ved Raabet: »Kongen er herinde i Skansen!« Jeg kom da paa Benene, men jeg var saa stivfrossen, at jeg næppe kunde gaa. Kongen med Adjudant stod henne i Fronten af Skansen med Kikkert og saa' ud over Terrainet. En Infanterikorporal havde faaet Infanteriet opstillet; Skansekommandøren var gaaet hen paa en anden Skanse, og jeg fik nu ogsaa Artilleristerne opstillede. Strax derpaa kom Kongen og passerede imellem Geledderne, hvis det ellers kan kaldes Geledder, naar der staar nogle Karle i Uniform ved Siden af hinanden; for, husker jeg ret, saa var der ikke Tale om nogen Retning hverken til Højre eller Venstre. Vi saa' unægtelig noget medtagne ud og vare det ogsaa, og det kunde Hans Majestæt vist ogsaa nok se, thi, da han var passeret os forbi, sagde han: »Ja, det har været en stræng Tid for jer, men jeg haaber, I vil holde ud, om ogsaa det skulde vare lidt endnu.« Kongen gav nu sin Adjudant Ordre til at sørge for, at der uddeltes Forfriskninger til Soldaterne Derpaa bød Kongen os hilsende Farvel. Jeg mindes ikke, at vi gjorde Honnør, i alt Fald var det grumme ufuldkomment, det havde vi nok glemmt, udmattede og svækkede som vi vare baade paa Legeme og Sjæl; men det var en kjærlig Følelse for vor Konge, som i dette Øjeblik rørte sig og kom ret til Live i vore Hjerter. Vi havde faaet et bestemt Indtryk af, at vor Konge følte for os og led med os. Det var, ligesom dette gik igjennem alle Hjerter; thi det lød fra mange Munde paa én Gang: »Hans Majestæt skulde dog have et Hurra«, og med det samme lød der et »Kongen leve«, og saa et nifoldigt Hurra, der rungede ud over Egnen. Kongen var da naaet frem til Barrièreporten, men vendte sig atter om imod os og, idet han takkede, tillige gav os et Par kjærlige og opmuntrende Ord. Jeg har anført dette, fordi det synes mig at afspejle et saa smukt Forhold; thi her var saa at sige kun Menigmand tilstede, ikke en Gang Skansekommandøren, saa her var det udbragte »Leve« ikke befalet, men et rent og skært Hjerte-Forhold«

Om Besøget i Skansen Nr. II, der kommanderedes af Løjtnanterne Castenschjold og Anker, og som særlig var udsat for Fjendens Projektiler, fortæller den samme Forfatter videre: ». . . Vore Lytteposter bleve opstillede ved Krudtmagasinet, og Reparationsarbejdet begyndte; ikke lang Tid derefter sendte vi Fjenden en Granat; da den sprang ovre paa Broagerland, kunde vi se dens Ild et Øjeblik oplyse Fjendens

Batteri. Den har jo vistnok givet ham en lille uventet Forskrækkelse, men kort derefter fik vi Svar paa Tiltale. Da vi sendte vort næste Skud, sagde vor Lyttepost, at han kunde høre, der raabtes »Dæk« ovre paa Broager. Den Aften — det var en stille, maaneklar Aften med Frost — aflagde Kongen et Besøg i Skansen Nr. II. Vi havde endnu ikke opgivet at faa Blokhuset saaledes forsynet med Jordpaafyldning for den Side, som vendte mod Broager, at det kunde yde nogen Dækning. Overalt i og ved Skansen var der travl Virksomhed; nogle fyldte Sandsække udenfor Skansen, andre kørte dem med Børe ind paa Skansen, nogle trillede Jord ind, og andre kastede den op paa og for Blokhuset; atter andre kravlede omkring paa Brystværnet, Krudt- og Fyldemagasinet for med Sandsække og Jord at udbedre Skaden, som Fjenden havde tilføjet os. Kongen gik omkring og talte venlig og opmuntrende til mange af de Menige. I Førstningen anede de ikke, at det var Kongen, der talte til dem, da ingen vidste, at han var kommen ind paa Skansen. Om Aftenen var der kommet en Tønde varmt Øl ud til Besætningen paa Skanse Nr. II, og saaledes vistnok ogsaa paa hver af de andre Skanser. Efter omtrent en halv Times Forløb forlod Kongen igjen Skansen; men han var næppe kommen ret mange Skridt udenfor, før der fra Avertissementsposten lød et: »Broager dæk!« og en 24-Pds. Granat fra Broager kom brusende i Luften, slog ned i Skansen, sprang med et uhyre Brag, som rystede Luften i den stille Aften, og kastede Jord og Træstumper ud til alle Sider. — Et Øjeblik Tavshed, og Arbejdet var igjen i den bedste Gænge . . .«

Ogsaa Kongens ældste Søn, den den Gang tyveaarige Kronprins Frederik, deltog med utrættelig Udholdenhed i Krigen. Prinsen var i Februar 1863 bleven udnævnt af Kong Frederik VII til Major *à la suite* i Infanteriet; i Oktober s. A. rejste han til Oxford for at studere Statsvidenskab ved det derværende Universitet, men blev pludselig kaldt hjem i Anledning af Frederik VII's Død. Efter Krigen Udbrud var det Kronprinsens ivrige Ønske at komme til at dele Hærens Farer og Strabadser, og han ansattes af Kongen ved 4de Division i Generalløjtnant Hegermann-Lindencrones Stab. Her stillede Kronprinsen det Forlangende, at der ikke maatte tages noget Hensyn til hans Stilling som Tronfølger; han krævede i enhver Henseende at dele Vilkaar med sine Kammerater, og dette lykkedes det ham virkelig at sætte igjennem under hele Krigen. Kronprinsen vendte først tilbage til Kjøbenhavn den 15de Maj 1864 efter Vaabenhvilens Afslutning. —

Det dybe Saar, som var slaæet Landet ved den ulykkelige Krig og Tabet af Sønderjylland, skulde der lange Tider til at læge. I Begyndelsen vandt vi langsomt frem til den Oprensning, som nu kun var at hente i vort eget Arbejde for at ud-

vikle vore naturlige Hjælpkilder, skabe Fremgang i Landbrug, Handel og Industri, i Videnskab og Kunst.

Dog allerede et Par Aar efter Fredsslutningen forefaldt en Begivenhed, som fulgtes med levende Deltagelse i Befolkningen, idet Kongens og Dronningens næstældste Datter, Prinsesse Dagmar, den 23de Juni 1866 trolovedes med den russiske Storfyrstronfølger, senere Kejser Alexander III. Bruden — ikke mindre smuk

Enkekejserinde MARIA FEODOROWNA Dronning ALEXANDRA Hertuginde THYRA
af Rusland. af England. af Cumberland.

og indtagende end den tre Aar i Forvejen bortdragne Prinsesse Alexandra — var kun 18½ Aar, Brudgommen en og tyve. Den 9de November s. A. fejredes Brylluppet med pragtfulde Festligheder i St. Petersborg, og det unge Fyrstepar fik deres Residens i Annitschkow-Paladset. Prinsesse Dagmar antog Navnene Maria Feodorowna, og først i fjorten Aar som Storfyrstinde, derefter som Kejserinde indtil sin Ægtefælles, Alexander III's Død 1894 og nu som Enkekejserinde har den danske Kongedatter gjort Danmarks Navn kjært og kjendt i hint vældige og

mærkelige Rige, der rummer Modsætninger ligesaa uhyre som dets vidtrækkende Grænser. —

Det følgende Aar, den 26de Maj 1867, fejrede Kong Christian og Dronning Louise deres Sølvbryllup under den hjærteligste Tilslutning fra Befolkningens Side. Mellem de Festligheder, der afholdtes i Hovedstaden, var en stor Børnefest i Rosenborg Have, hvori der deltog over 5000 Børn. Nogle Dage efter udsendte Kongen og Dronningen følgende Tak:

»Fra alle Dcle af Landet og fra alle Samfundsklasser have vi paa vor Sølvbryllupsdag modtaget talrige Beviser paa den varmeste, inderligste Deltagelse i vor huslige Lykke. Saavel Høje som Lave, Store som Smaa have kappedes om at forherlige vor Fest ved rige og skjønne Gaver.

Til Mange og navnlig til de talrige Deputationer her fra Hovedstaden, som fra Landets fjerneste Egne, der have fremstillet sig for os, have vi udtalt vor dybt følte Glæde over disse Ytringer af personlig Hengivenhed, der have saa meget større Betydning for os, som den er spiret og opvoxet i en Trængselstid for vort elskede Fædreland.

Langt flere ere dog de, til hvem vor Tak ikke er naaet, og til disse især er det, at vi herved henvende en varm og hjærtelig Taksigelse, ikke alene fra os, men ogsaa fra alle vore Børn, af hvilke nogle ere dragne hertil fra fjerne Lande for at højtidelig holde Dagen i det kjære Hjem.

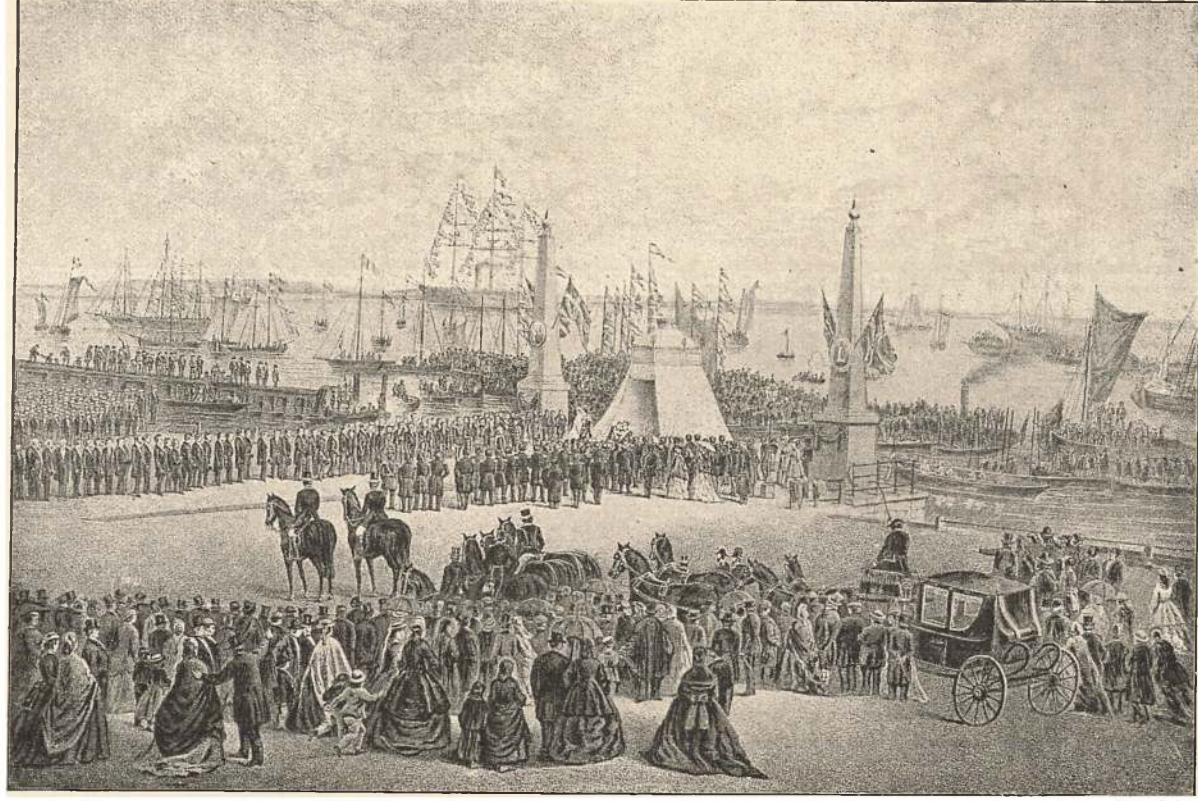
Af dybt rørte Hjærter nedbede vi over hver en Arne i vort elskede Danmark den huslige Lykke, som et alkjærligt Forsyn nu i samfulde 25 Aar har ladet os blive til Del.

Christian.

Louise.

Allerede Aaret efter kunde den danske Kongefamilie fejre en Begivenhed, som endog mere end nogen foregaaende var egnet til at vække Deltagelse og Glæde, ikke blot i Danmark, men ogsaa i Broderrigerne. Den 15de Juli 1868 trolovedes Kronprins Frederik med Carl den Femtendes Datter, Prinsesse Louisa af Sverige-Norge. Det var en Forbindelse, som maatte hilses med udelt Begejstring i de nordiske Lande, hvor man mere og mere havde vundet Forstaelse af Samhørigheden mellem de tre Broderfolk. Den knapt syttenaarige Prinsesse Louisa havde faaet en mønsterværdig Opdragelse og var almindelig elsket i sit Hjemland. Det var en Festdag for Stockholmerne, naar Prinsessen spadserede ved sin Faders, den daværende Kronprins, senere Kong Carl den Femtendes Arm gjennem Djurgården, og man kunde ikke blive træt af at beundre »Lilla Sessans« fine og slanke Ynde. Ikke mindre Popularitet nød den danske Kronprins herhjemme. Kronprins Frederik havde paa en fortrinlig Maade tilendebragt sine Studeringer og sin militære Uddannelse, havde en Tidlang frekventeret Mariboos Skole, fordi hans kongelige Forældre mente, at det var godt, at den tilkommende Konge havde færdedes sammen med Sønner af Landets Borgere; som ung Officer

havde Kronprinsen ligget i Garnison først i Nyborg (1861), derpaa i Næstved (1862) og halvandet Aar efter deltaget i Felttoget 1864. Overalt havde Kronprinsen vundet Hjerter ved sin Vennselighed, sin frejdige og ridderlige Karakter. Det var derfor

Kronprins Frederiks og Kronprinsesse Louisas Ankomst til Kjøbenhavn, 10. Aug. 1868.

intet Under, at den danske Kronprins saavel som hans tilkommende Gemalinde, den unge svenske Prinsesse, omfattedes med mere end almindelig Hengivenhed.

Den 28de Juli 1869 fandt Brylluppet Sted i Stockholm under store Festligheder; den 10de August fandt Hjemkomsten Sted, og det unge, fyrstelige Brudepar steg i Land paa Kjøbenhavns Toldbod, hilset af en varm Hyldest, der nok

som viste Glæden over, at Landets Tronfølger havde valgt en svensk Kongedatter til sin Brud.

I Kjøbenhavn fejredes det kongelige Bryllup med en Række Festligheder, bl. a. gav Kjøbenhavns Kommune en stor Fest i Rosenborg Have. Det unge

Kronprins FREDERIK og Kronprinsesse LOUISA.

Fyrstepar tog Sommerophold — ligesom i de mange følgende Aar — paa Charlottenlund Slot.

Kronprinsparrets Hjem — om Vinteren paa Amalienborg, om Sommeren paa Charlottenlund Slot — blev i mange Henseender Kongens og Dronningens ligt. Her som der voxede en talrig og blomstrende Børneflokk op, baade kjærligt og

kyndigt vejledet. Jo flere Aar der er gaaet, des stærkere har ogsaa dette Hjem bidraget til at fæstne Baandet mellem Kongehus og Folk. Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louisa ere levende og alsidigt interesserede for alle Foreteelser af Betydning. Med udsøgt Omhu have de valgt deres daglige Omgivelser, og ved en udstrakt, hjærtelig Gjæstfrihed, under de fineste og hyggeligste Former, har Kronprinsparret tillige vundet et Personalkjendskab, der vil komme den vordende Konge og Dronning til Gode.

Efter Brylluppet 1869 har endnu en lang Række betydningsfulde Familiebegivenheder fundet Sted indenfor Kongehuset, altid omfattede med levende Del-

Prins VALDEMAR og Prinsesse MARIE.

tagelse af Befolkningen. I December 1878 højtideligholdtes Kongeparrets yngste Datters, Prinsesse Thyras Formæling med Hertug Ernst August af Cumberland, og 1885 ægtede Prins Valdemar, Kongens og Dronningens yngste Søn, Prinsesse Marie af Orléans, Datter af Hertug Robert af Chartres og Prinsesse Françoise af Orléans. Dette Bryllup holdtes paa Slottet Eu i Frankrig. Og efterhaanden som Aarene gik, forlod ogsaa en efter anden af Kronprinsparrets Børn Forældrehjemmet og drog bort eller dannede sig — for Sønnernes Vedkommende — deres eget Hjem. 1896 ægtede Kronprinsens og Kronprinsessens ældste Datter, Prinsesse Louise (f. 1875) Prins Friedrich af Schaumburg-Lippe (f. 1868), S. A. formæledes Prins Carl (f. 1872) med Prinsesse Maud af Wales. 1897 fejredes Formælingen mellem Prinsesse Ingeborg (f. 1878) og Prins Carl af Sverige-Norge, Hertug af Vestgothland. Og endelig højtideligholdtes den 26de

April 1898 den vordende Tronfølgers, Prins Christians Bryllup med Hertuginde Alexandrine af Mecklenburg-Schwerin. I deres Ægteskab have Kronprinsen og Kronprinsessen endnu de yngre Børn Prins Harald (f. 1876), Prinsesse Thyra (f. 1880), Prins Gustav (f. 1887) og Prinsesse Dagmar (f. 1890).

Foruden de unge Fyrstebryllupper forefaldt af andre notable Begivenheder i Kongehuset: Dronning Louises 70aarige Fødselsdag den 7de December 1887 og Aaret efter — i 1888 — Kong Christian den Niendes 70 Aars Fødselsdag samt 25 Aarsdagen for Kongens Regeringstiltrædelse. Begge disse Begivenheder fejredes under

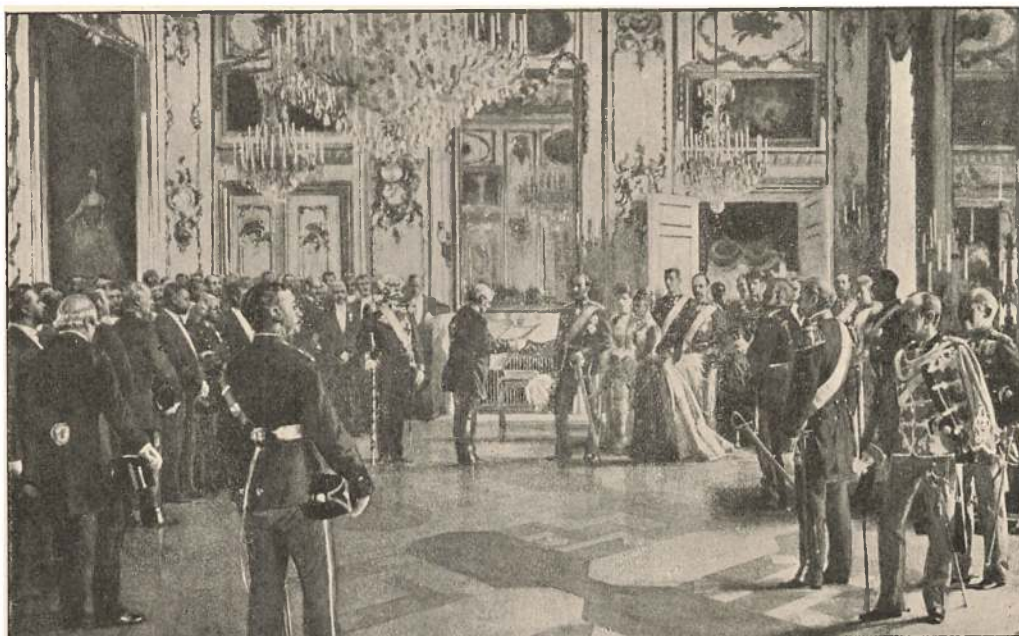
Prins CHRISTIAN og Prinsesse ALEXANDRINE.

levende. Tilslutning hele Landet over ligesom de efterfølgende: Kongens og Dronningens Guldbrøllup 1892, Kronprinsparrets Sølvbrøllup 1894 og Kongens og Dronningens 80aarige Fødselsdag, henholdsvis den 8de April 1898 og den 7de September 1897. — Af Kongens Brødre have især Prinserne Wilhelm og Hans af Glücksborg været nært knyttede til det danske Hof.

Børnenes Kreds var voxet i Aarenes Løb, og som Slægtens Ældste kunde Kong Christian den Niende og Dronning Louise se en talrig Flok af blomstrende Ungdom omkring sig; thi alle — eller mange af dem — drog saa godt som hver eneste Sommer: fra London og St. Petersborg, fra Athen og Gmunden herop til det danske Fyrstehjem paa Bernstorff og senere — da Pladsen blev for knap — til

Fredensborg. Her fandt de store »Slægtmøder« Sted, og saa fjernt som Landet laa, og saa lille som det var, blev dog i en Aarrække Fredensborg Slot hver Sommer Gjenstand for Evropas Opmærksomhed.

Den første store Forandring i disse Slægtmøder skete ved Kejser Alexander III's Død (1894). Dette Dødsfald ramte det danske Kongehus som en stor og smertelig Sorg, og Familiesammenkomsterne paa Fredensborg kunde ikke mere blive, hvad de før havde været. Fire Aar efter — 1898 — afgik Dronning Louise ved Døden i en Alder af 81 Aar. Indtil faa Maaneder før sin Død havde Dronningen været

Modtagelse af Kjøbstædernes Deputation. Ved Regeringsjubilæet, November 1888.

Efter Professor FRANTS HENNINGSENS Akvarel.

livlig og aandsstærk som altid, bevarende sine mange Interesser for kunsteriske og filantropiske Formaal og først og fremmest sin varme, aarvaagne Kjærlighed for hvert Medlem af sin Slægt, de største som de mindste. Det varede længe, før Kongen kunde forvinde dette sit tungeste Tab.

Men Livets Gang er at vinde og miste. Kong Christian den Niendes Liv har vel ikke været forskaanet for store Sorger, for alvorsfulde og bekymrede Tider, men i det hele og store har det været rigt og lykkeligt, omgivet af megen Kjærlighed, af voxende Tillid og Hengivenhed hos det Folk, som Kongen blev sat til at regere

Den kongelige Familie i Havesalen paa Fredensborg.
Efter Professor L. TUXENS Maleri.

over i tunge og vanskelige Dage, og dertil indeholdende den Tilfredsstillelse at have set Landet voxe indadtil i Fremgang og Udvikling.

Kongernes Historie skrives ikke, mens de leve, men fra hvilke Synspunkter Eftertiden end vil betragte Kong Christian den Niendes Styre, om én Ting ville alle være enige: de Ord, som Kongen ønskede, at der en Gang med Sandhed kunde nævnes i hans Eftermæle, vil med fuld Ret komme til at staa der: »Intet Hjærte slog mere trofast for Danmark«.

Fredensborg.

HUNDREDAARET.

De skød det ind paa Kongedyb med skæbnesvangre Skud,
det Hundredaar, som rundet er i vissen Ælde ud;
mod Overmagt gav Mænd sig hen saa stolt, som de forstod; —
den første Vaardag blev ej grøn, den rødne af Blod!

Det vaagnede saa stort og skjønt i hin Aladdins Sind,
det Hundredaar, som skredet er til svunden Fortid ind,
at Ordene sprang nyfødt frem af hans beruste Mund,
mens rige Kræfter løstes dybt i hans Væsens Bund.

Da blev det dansk i Danmark det bøgelyse Sprog,
som længe havde sygnet i Almustuens Krog;
da blev vort Folk et fælles med Rod i fælles Muld,
den mørke, frodigtbløde med Hornene af Guld.

Ja, det var Dagningstime. Hvor varslede den smukt!
— Men snart var Danmarks Storhed for alle Tider slukt.
Vandt Landet indad Styrke, det udad svækket blev,
og fremmed Fyrstevilje vor Skæbne siden skrev.

Før Bølgerne i Kongedyb igjen var blevne blaa,
ydmaget, delt, afmægtigt det danske Rige laa;
men da var Folket vækket, og sindigt gik det frem,
til det i 48 bar Frihedssejren hjem.

Det tog af Kongens Hænder den Magt, det trængte til,
værdigt som Mænd, der handle og vide, hvad de vil.
Et Skær af store Drømme lyst over Landet stod,
mens Sønderjylland rødned som Kongedyb af Blod.

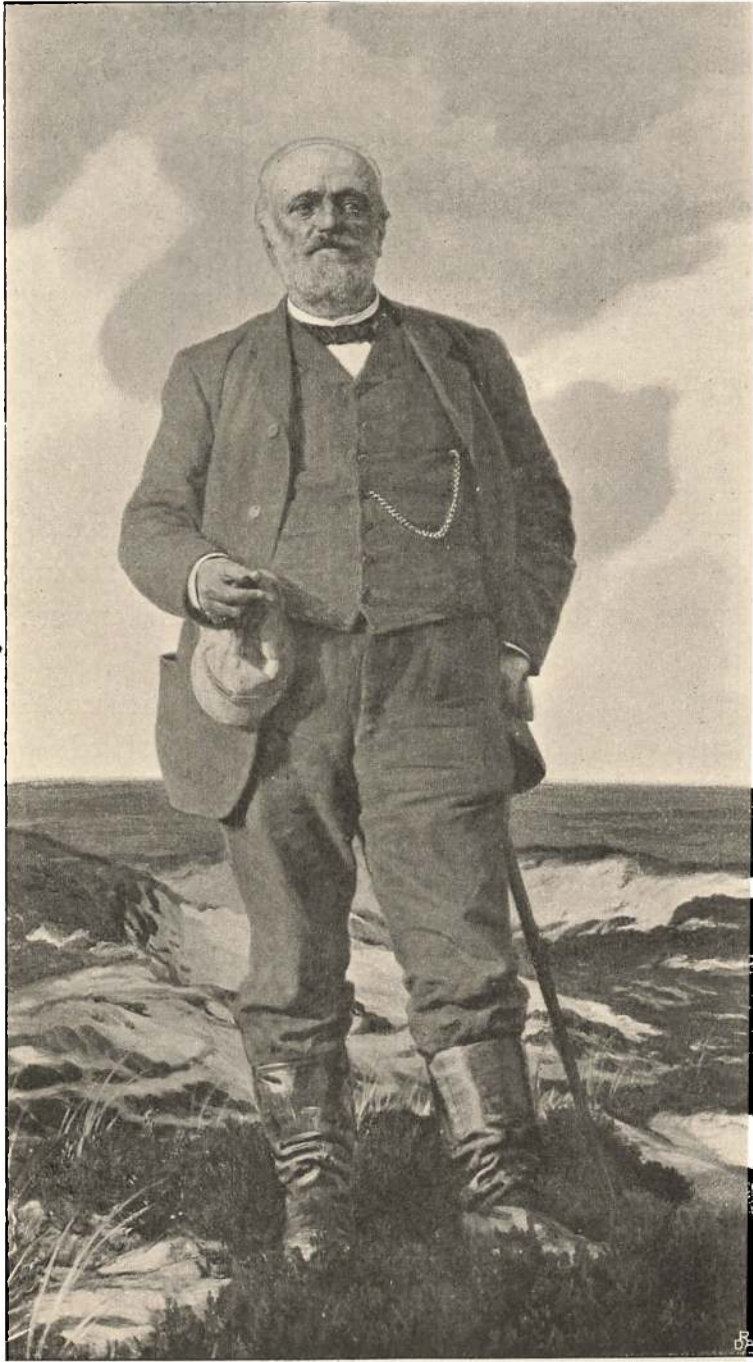
Var Riget blevet grænsetrangt i de halvhundred Aar,
vort Folk var blevet større, og større Folkets Kaar;
det ranked sig, mens Tiden randt, saa tillidsfuldt og trygt. —
— En Nat kom Nederlaget og fyldte os med Frygt.

Fra Dannevirke rejste det sig truende og klamt;
af Dybbøldødens Kulde blev Folkets Hjerter ramt
saa dybt, at det sank lammet ned, som var dets Livskar tømt,
saa tungt, som var det Slægten, der blev tildøde dømt.

Der raader Vold og Lovløshed i Verdens sultne Krig;
den, som har Styrke, tager; Retfærd gjør ingen rig.
De tog den Jord, vi dyrked, den frodigtbløde Muld,
vor gamle Grænseager med Hornene af Guld.

De sønderdelte Danmark, som var dets Dage talt;
nu kan det ikke deles mer, saa maa de tage alt!
Vort Land blev trangt, vi blev et Folk ufarligt og forglemt,
saa langt, som Øjet rækker, til Magtløshed bestemt.

Da saâ hver Mand i Landet: nu stod vort Liv paa Spil,
nu maatte indad vindes, hvad udad sattes til;
der hjalp ej Drøm om Vennehjælp, som sveg, da Dommen faldt,
nu var det egne Kræfter og egen Tro, det gjaldt.

E. M DALGAS.

Efter Professor AUG. JERNDOFFES Maleri, skænket til Nationalmuseet paa Frederiksborg af Grosserer S. Børgesen.

Hver vaagen Evne strengtes an, hver slumrende blev vakt;
den store, golde Hede blev under Ploven lagt;
hver Haandsbred Jord, som var igjen, blev dobbelt dyrebar,
og alle grønne Marker fordoblet Grøde bar.

Hvad Tidens stride Bølgeslag af vore Kyster aad,
blev trofast vundet ind igjen ved Folkets egen Daad.
Trods Vankelmod, trods Ufredssind, trods Mismods bitre Aar
med øget Virkevilje vi mod vor Fremtid gaar.

*

*

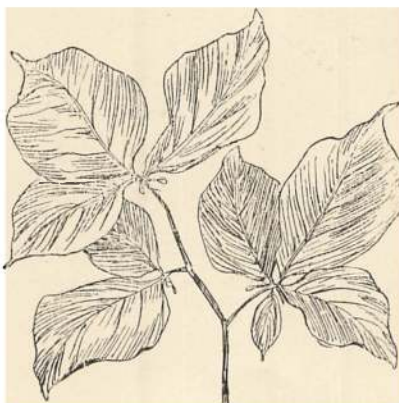
*

Jeg ser de bøgelysc Øer ud over Havet spredt
saa skært og skjønt i Solen, som aldrig jeg har set.
Jeg ved det, som de ligger dér, saa er der kun saa kort
fra Grænse og til Grænse. — Men dette Land er vort.

Jeg ser de Slægter, som gik hen, mens Hundredaaret skred,
som vandt paa Kongedybet, som under Dybbøl led;
de elsked ungt, de drømte langt, de saâ kun altfor kort,
men frem af dem stod Folket. — Og dette Folk er vort.

Og derfor bøje vi vort Sind, hvor vi i Verden gaar,
med Længsel mod de Strømme, som disse Kyster naar.
Og derfor samle vi hvert Navn, som steg af Folkets Jord:
i dem vor Fortid leved — af dem vor Fremtid gror.

L. C. NIELSEN.

EFTERSKRIFT

I Subskriptionsplanen, som ledsagede det første Hefte af nærværende Værk, hedder det, at Hensigten er at give i Ord og Billeder en Skildring af det danske Folk, saaledes som det fremtræder i det nittende Aarhundrede i de forskjellige Samfundslag og Afskygninger, oprulle en Række karakterfulde Billeder af vort Folk, som det har udviklet sig fra Aarhundredets Begyndelse til den nyeste Tid. Denne Opgave har været forbundet med mangehaande Vanskeligheder, der ikke mindst skyldes den nødvendige Begrænsning af Plads og Emner, naar ikke Værket skulde fremtræde i langt større Omfang, end der var planlagt. Under Udarbejdelsen er det derfor blevet nødvendigt tildels at udskyde den egentlige Folkelivsskildring og væsentlig samle Værkets Plan om Udviklingsgangen i vort Folk i det forløbne Aarhundrede gennem Skildringen af Begivenheder og Personligheder og ved at paapege, hvad der er foregaaet af Fremskridt og Udvikling paa de mange forskjellige Felter.

Det har ikke været tilsigtet at fremlægge et systematisk eller udtømmende gennemført Materiale; dette vilde have krævet et Værk af langt større Dimensioner. Men Opgaven syntes mig at stille sig saaledes, at det gjaldt om at samle de spredte og forskjelligartede Træk paa en saadan Maade, at de — ogsaa naar de kun kastede et hurtigt Strejflys over Begivenheder og Personer — dog kom til at give et Billede af vort Folks Livsvilkaar i det 19de Aarhundrede. Hvor meget eller lidt der heraf er lykkedes, skal jeg ikke selv dømme om.

Ved Bogens Afslutning føler jeg imidlertid oprigtig Tilskyndelse til at rette en Tak til mange Forskjellige, offentlige Institutioner og Private, som med den største Velvilje have bistaet mig under dens Tilblivelse. Først maa jeg henvende en Tak til den Kreds af Medarbejdere, Videnskabsmænd, Forfattere og Kunstnere,

som ere komne mig beredvilligt i Møde, dernæst til de mange offentlige og private Samlinger, der ere blevne stillede til Raadighed for Illustreringen af Værket, og i denne Forbindelse skylder jeg særlig at nævne Samlingerne i Residenspalæet og i Chr. VII's Palæ paa Amalienborg, den kongelige Malerisamling og Kobberstiksamlingen, Frederiksborg-Musæet, Rigsdagens omfattende Portrætsamling, med hvis Gjennemsyn Folkethingets mangeaarige, højtagtede Formand, Hr. Sofus Høgsbro, med den venligste og utrætteligste Interesse har staaet mig bi, endvidere Kunstindustri-musæets Billedsamlinger og sidst, men ikke mindst, afdøde Boghandler, Kancelliraad Lyngø og Søn. Til hver især retter jeg min bedste Tak. —

Som Motto over nærværende Værk er sat Geijers Ord: » . . . Et Folk lever ikke blot i det nærværende, men ogsaa i sine Minder, og det lever ved dem . . .«. At fremdrage disse, det sidste Hundreaars Minder, indenfor vore egne Grænser, var en Opgave, som naturligt maatte frembyde sig ved Aarhundredets Slutning, og det er først og fremmest hertil, at »Vort Folk i det 19de Aarhundrede« har søgt at yde et, om end kun ufuldkomment Bidrag.

Frederiksberg, Oktober 1901.

VILHELM ØSTERGAARD.

INDHOLD

TREDIE AFSNIT 1848—64

	Side
JOHAN OTTOSEN: 1848.....	3
P. FR. RIST: Stemninger fra Krigen 1848—50. Brudstykker af en frivillig dansk Students Breve til en Ven.....	20
WM. CARSTENSEN: Til Orlogs 1848—50.....	53
N. NEERGAARD: Den grundlovgivende Rigsforsamling.....	68
C. ST. A. BILLE: Det skandinaviske Studentermøde i Kristiania 1851.....	92
JUL. PETERSEN: Kampen mod Koleraen i Danmark.....	108
E. MEYER: December 1857.....	122
EDVARD BRANDES: Teatertilstande 1848—64.....	139
MORTEN PONTOPPIDAN: N. F. S. Grundtvig som folkelig og kirkelig Vækker.....	166
N. NEERGAARD: Kong Frederik den Syvende.....	200

FJERDE AFSNIT: 1864 INDTIL VOR TID

P. FR. RIST: Stemninger fra Krigen 1864. Brudstykker af en dansk Officers Breve til en Ven.....	223
WM. CARSTENSEN: Træfningen ved Helgoland.....	254
JOHAN OTTOSEN: Sønderjyder.....	272
MARCUS RUBIN: Den økonomiske Udvikling i Danmark i det sidste Slægtled.....	297
ALFRED POVLSSEN: Folkehøjskolen.....	369
HARALD HØFFDING: Dansk Videnskab i det 19de Aarhundrede.....	385
EDVARD BRANDES: Teaterforhold ved Aarhundredets Slutning.....	404
KARL MADSEN: Nyere dansk Malerkunst.....	415
POUL LEVIN: En Forelæsning. Litteraturbillede.....	435
VILHELM ØSTERGAARD: Ved Aarhundredets Slutning.....	444
L. C. NIELSEN: Hundredeaaret.....	509
Efterskrift.....	513

BILLEDER

1848—64

	Side
Den tapre Landsoldat. Efter H. V. BISSENS Mindesmærke i Fredericia	2
Troppernes Afrejse i Marts 1848	3
Frederik VII's Rytterstatue paa Christiansborg Slotsplads	4
Den slesvigholstenske Deputation forlader Hôtel d'Angleterre.	5
Frederik den Syvende, Konge af Danmark. Malet af W. GERTNER	8
Kongens Hilsen til Københavns Indvaanere	9
Borgerrepræsentant, Løjtnant, Brygger J. C. Jacobsen. Efter et Daguerreotypi.	10
Tømremester H. H. Kayser. Efter et Maleri	11
Borgerrepræsentant, Bankdirektør H. P. Hansen. Efter Fotografi	12
Cand. theol. C. C. Brix (senere Bestyrer af Efterslægtsselskabets Skole). Efter Litografi	12
Borgerrepræsentant og Stænderdeputeret Jernstøber P. F. Lunde. Efter Fotografi	12
Institutbestyrer H. G. Bohr. Efter Litografi	12
Løbeseddel fra Martsdagene	13
Martsministeriet 1848. (D. G. Monrad, L. N. Hvidt, Orla Lehmann, C. E. Bardenfeth, A. W. Moltke, F. M. Knuth, Chr. Zahrtmann, C. A. Bluhme, A. F. Tscherning)	14
Peter Fabers Haandskrift	15
Peter Faber	16
Emil Hornemann. »Den tapre Landsoldat«s Komponist	16
Danske Soldatertyper	17
Indkaldte Soldater paa Vejen til Garnisonen	18
Kong Frederik VII med sin Stab (paa Als 1849) Efter N. SIMONSENS Maleri	19
Indkvarteringen. Scene fra Krigen. Efter H. J. HAMMER	20
Frederik den Syvende, Konge af Danmark. Efter Tegning af W. GERTNER	21
Kongen tager Afsked med Tropperne	22
General Hedemann, Øverstkommanderende for den danske Armé 1848. Efter V. ROSENSTANDS Maleri	23
A. F. Tscherning, C. F. Hansen, C. J. Flensborg, V. H. E. A. Læssøe	24
Svenske og norske Frivillige. (Baron Lejonhufvud, Greve S. Löwen, Gustaf L. Sommelius, Baron Leop. Løvenskjold)	25
Den lille Hornblæser	27
Piket ved Rønhave paa Als. Efter F. C. LUND	28
Transport af Saarede. Efter N. SIMONSEN	29
Danske Soldatertyper. Efter F. C. LUND	30
Prins Christian (Chr. IX) indskiber Hestgarden i Korsør 1848. Efter Prof. OTTO BACHES Maleri	31
Nyeste Postefterretninger for Mandagen den 3. Juli	32
Dobbelte Vedetter. Efter N. SIMONSEN	33
G. C. v. Krogh, F. R. H. v. Bülow og H. C. G. F. v. Hedemann	35
Schleppegrell, Olaf Rye og Hans Helgesen	37

	Side
Niels Chr. Lunding, Kommandant i Fredericia. Efter AUG. JERNDOFFS Maleri	39
General Bülow, Sejrherr ved Fredericia. Efter AUG. JERNDOFFS Maleri	40
Slaget ved Fredericia, 6te Juli 1849. Stormen paa Trælle-Skansen. Efter N. SIMONSENS Maleri	41
Olaf Rye ved Fredericia. Efter AUG. JERNDOFFS Maleri	43
Episode af Soldatens Hjenikomst i Septbr. 1849. Efter D. MONIES Maleri	45
Forsamling af den danske Armées Højstkommanderende under Felttoget i 1850. Efter S. SCHACK	46
Slaget ved Isted, 25. Juli 1850. Garden afslaaer et Angreb af det fjendtlige Kavalleri. Efter N. SIMONSENS Maleri	47
Schleppegrell ved Isted. Efter OTTO BACHES Maleri	48
General G. Chr. Krogh. Efter OTTO BACHES Maleri	49
Scene fra Frederiksstad. Efter N. SIMONSEN	50
Oberst Hans Helgesen. Efter et Litografi	51
Æreporten paa Gammeltorv ved Troppernes Hjemkomst	52
Korvetten »Najaden« under Sejl	53
E. Dirckinck-Holmfeld	54
Sønderborg. Malet af C. F. SØRENSEN	55
St. A. Bille	56
Magnus Suenson	56
Matroserne Jensen og Schrøder (af »Najaden«s Mandskab)	57
»Christian den Ottende« og »Gefion« i Eckernførde Fjord. Tegnet af EMANUEL LARSEN	58
Eckernførde	59
Kommandør Garde	60
Slutningen af Kampen ved Eckernførde	61
A. C. Polder	62
Eduard Suenson	63
»Hekla« og »Von der Tann«	64
O. C. Hammer	65
C. E. van Dockum	65
Peter Wulff	66
Matros paa Post	67
Frederik VII underskriver Grundloven. Efter et samtidigt Mindeblad	68
C. Hall. Litograferet efter et Daguerreotypi	70
Bøsse-mager G. H. Christensen. Efter Litografi af J. W. TEGNER	72
Haandskrifter af Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49	73
Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1849. Efter CONSTANTIN HANSENS Maleri	77
C. C. G. Andræ. Efter et Træsnit	78
A. F. Krieger. Malet af C. BLOCH	79
J. N. Madvig. Efter EM. BÆRENTZEN	80
Balthasar Christensen. Efter et Træsnit	80
J. A. Hansen. Litograferet efter et Daguerreotypi	81
A. Chr. Gleerup. Efter et Træsnit	81
C. Paludan-Müller. Tegnet af AD. LØNBORG	82
C. F. Wegener. Malet af E. VERMEHREN	82
C. de Neergaard. Efter Litografi af J. W. TEGNER	82
Major M. Lüttichau. Efter et Litografi	82
Chr. Sehestedt Juul. Tegnet af H. OLRİK	83
P. B. Scavenius. Litograferet efter et Fotografi	83
D. G. Monrad. Efter et Kobberstik	84
Haandskrifter af Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49	85
A. S. Ørsted. Litografi efter C. A. JENSENS Maleri	86
J. F. Schouw. Efter W. MARSTRAND	87
Højesteretsassessor P. D. Bruun. Efter et Litografi	89
Endnu levende Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling. (Dr. phil. Gert Winther, Kmh. Cederfeld de Simonsen, Gaardejer, Dbrgmd. L. A. Hækkerup.) Efter Fotografier	91
Carl Ploug som Fører for de danske Studenter modtages paa Studentertoget af Kong Oscar I og Kronprinsen (Carl XV). Efter CONSTANTIN HANSENS Maleri	92
Afsked i Kjøbenhavn ved et nordisk Studentermøde. Efter et Litografi	95

	Side
N. C. L. Abrahams	96
C. Hauch	100
Generalkonsul M. Warburg. Litograferet efter et Fotografi	101
C. Hostrup	103
Chr. K. F. Molbech	104
C. St. A. Bille	106
Almindelig Hospital. Efter en Tegning af H. G. F. HOLM	108
Gehejmeraad H. Haurowitz	109
Konferensraad J. D. Brandis. Efter C. A. JENSENS Maleri	109
Prof., Dr. med. S. J. Ballin	110
Konferensraad, Dr. med. O. Bang. Litograferet efter et Daguerreotypi	110
Ladepladsen Bandholm. Efter et gammelt Maleri	111
Prof., Dr. med. C. E. Fenger. Efter J. W. TEGNERS Litografi	112
Prof., Dr. med. P. L. Panum	112
Prof., Dr. med. E. Hornemann	112
Prof., Dr. med. Engelsted	112
Ilia Fibiger	114
Prof., Dr. med. Andr. Buntzen	115
Overlæge, Prof. S. M. Trier	115
Prof., Dr. med. C. E. Levy	115
Konferensraad, Dr. med. E. A. Dahlerup	115
Stiftsfysikus, Dr. med. E. Holst	116
Fra det gamle Kjøbenhavn: Vesterports Nedbrydning. Efter en Tegning af HEINR. HANSEN	118
— — — Gothersgades Mølle	119
— — — Nørrebro	120
— — — Nørreport i Begyndelsen af Tredserne	121
Børssalen i Kjøbenhavn. Efter en Tegning af H. C. STILLING	122
Grosserer Alfred Hage. Efter et Fotografi	127
Grosserer D. B. Adler. Efter et Fotografi	129
Assurancemægler Edv. Jul. Hvidt. Litograferet efter et Fotografi	130
Grosserer A. N. Hansen. Efter et Fotografi	131
Grosserer J. Adolph. Efter et Fotografi	131
Grosserer C. A. Broberg. Efter et Litografi	132
Grosserer O. B. Suhr. Efter et Fotografi	132
Grosserer M. G. Melchior. Litograferet af J. W. TEGNER efter et Fotografi	133
Grosserer David Halberstadt. Efter et Fotografi	134
Generalkonsul Hendrik Pontoppidan. Efter et Fotografi	134
Godsejer Regnar Westenholz. Litograferet efter et Fotografi	135
C. F. Tietgen. Litografi af J. W. TEGNER efter et Fotografi	135
Moritz Levy. Efter et Fotografi	136
Den gamle Nationalbank ved Børsen	137
Johanne Luise Heiberg. Efter D. MONIES Maleri	139
J. L. Heiberg. Efter et Litografi	140
Plakat fra Hofteatrets Aabningsaften.	141
Fru Julie Paetz, født Schmidt	142
»Debatten i Politivennen« paa det kgl. Teater. Efter en Tegning af ERIK HENNINGSEN	143
Fru J. L. Heiberg. Efter W. MARSTRANDS Maleri	144
Th. Overskou. Litograferet efter et Fotografi	145
Fru Heiberg som Ruth. Efter EDV. LEHMANN'S Tegning	146
Kr. Mantzius (i sit Ungkarlehjem). Efter en Skitse af CARL BLOCH, tegnet af FRANTS SCHWARTZ	147
Adolph Rosenkilde	148
Vilhelm Wiehe	149
F. L. Høedt	150
Michael Wiehe	151
Fru Heiberg-Scene. Efter EDV. LEHMANN'S Tegning	152
Fru Heiberg som Elisabeth Munk i »Elverhøj«	153
Fr. Hultmann	154

	Side
Hultmann som Herløv	155
C. N. Rosenkilde som Michel Perrin	156
Jfr. Julie Rosenkilde. Efter en Tegning af GERTNER	157
Fru Julie Sødring. Efter A. DORPHS Maleri	158
Fru Sødring som Magdalone i »Den Stundesløse«	159
Fru Sødring som Jacintha	159
Fru Sødring som Md. Georges i »Kamp og Sejr«	159
Fru Sødring som Md. Stabel i »Audiensen«	159
J. L. Phister (i Slutningen af Fyrreerne). Tegnet af GERTNER	160
Phister som Henrik	161
Phister som Mikkel i »De Danske i Paris«	161
Phister som Jeppe paa Bjærget	161
Phister som Ole i »Abekatten«	161
Phister som Vinter i »Et Æventyr i Rosenborg Have«	162
Phister som Klokker Link i »Nej«	162
Phister som den evige Jøde i »Gjenboerne«	162
Phister som Skriverhans i »Æventyr paa Fodrejsen«	162
Fru Louise Phister. Efter en Tegning af F. VERMEHREN	163
Fru Phister som Pernille i »Den Stundesløse«	164
Den gamle Teaterbygning (efter Ombygningen 1857)	165
Grundtvig under Salmesangen i Vartov Kirke. Efter CHR. DALSGAARDS Maleri	166
Egeløkke paa Grundtvigs Huslærertid. Efter et Maleri af F. M. E. FABRITIUS DE TENGNAGEL	169
N. F. S. Grundtvig. Malet af CHR. F. CHRISTENSEN	171
Udby Kirke. Efter en Tegning af TOM PETERSEN	173
Facsimile af Grundtvigs Dagbøger	176
Frederikskirken paa Christianshavn	181
Facsimile af Indgangsbønnen til Grundtvigs tidligste Prædiken	182
N. F. S. Grundtvig. Efter J. W. GERTNERS Tegning	183
Vartov Kirke	185
Det Indre af Vartov Kirke	186
Grundtvigs Studereværelse paa »Store Tuborg«	187
Grundtvigs Hjem »Store Tuborg« paa Strandvejen	188
Jac. Chr. Lindberg. Efter Litografi af L. ANDR. KORNERUP	190
P. A. Fenger	191
P. Chr. Kierkegaard. Efter et Litografi	192
F. E. Boisen. Efter H. OLRIS Maleri	193
Vilhelm Birkedal. Litograferet af J. W. TEGNER efter et Fotografi	194
Nik. Fred. Sev. Grundtvig. Efter W. MARSTRANDS Maleri	197
C. J. Brandt. Litografi af J. W. TEGNER efter et Fotografi	198
Grundtvigs Grav (paa Aasen ved Kjøge)	199
Christiansborg Slot. Tegnet af A. BURMESTER	200
Frederik den Syvende. Efter Prof. AUG. SCHIØTTS Maleri	201
Frederik VII's og Carl XV's Indtog i Kjøbenhavn (den 19de Juli 1862). Litografi af KITTENDORFF efter et Udkast af C. DEICHMANN	203
Carl Emil Bardenfleth. Efter et Fotografi	204
Gehejmeraad L. N. Scheele. Efter J. V. GERTNERS Maleri	205
Frederik VII og Grevinde Danner. Efter J. V. GERTNERS Maleri	206
Frederik VII og Kammerherre Berling. Efter et Fotografi	207
Frederiksborg Slot	208
Frederiksborg Slot efter Branden den 20de December 1859.	209
Prinsesse Mariane af Mecklenborg Strelitz, Frederik VII's anden Hustru	210
Jægerspris Slot	212
Frederik VII med sin Stab paa Volden. Tegnet af C. BAYER	213
Frederik den Syvende. Efter det sidste Fotografi, som blev taget af Kongen	215
Frederik VII's Ligfærd den 2den December 1863. Efter CARL LOCHERS Radering	217
Lyksborg Slot	219

1864 INDTIL VOR TID

	Side
Kampen ved Sankelmark, 6te Februar 1864. Efter N. SIMONSENS Maleri	223
Christian den Niende, Konge af Danmark. Efter en Tegning af H. OLRİK	225
Generalløjtnant Chr. Jul. de Meza. Efter Litografi af E. FORTLING	226
Fra Forposterne i 1864. Efter Prof. VILH. ROSENSTANDS Maleri	227
Lejrscene ved Dannevirke. Litograferet af A. NAY efter F. C. KIERSCHOUS Maleri	228
Parti af Dannevirke, Syd for Bustorf. Litograferet af E. WESTERBERG efter F. C. KIERSCHOUS Maleri	229
Generalmajor Max Müller i Træfningen ved Sankelmark. Efter Prof. OTTO BACHES Maleri	233
Mænd fra Sankelmark. Den 6te Februar 1864. Efter et Træsnit af H. P. HANSEN	237
Infanterister redde et Par Kanoner paa Tilbagetoget fra Dannevirke. Efter N. SIMONSENS Maleri	238
Generalløjtnant P. F. Steinmann. Efter en Tegning af H. OLRİK	239
Generalløjtnant G. D. Gerlach	239
Generalløjtnant Hegermann-Lindencrone. Efter et Billede fra 1866	240
Artilleriløjtnant Joh. P. Ancker	242
Artilleriløjtnant C. W. B. Castenschiold	243
Kong Christian den Niende besøger Skansen Nr. 2 paa Dybbøl Natten mellem den 22de og 23de Marts 1864. Efter Prof. OTTO BACHES Maleri	244—245
Sønderborgs Brand under Bombardementet den 3die April 1864 om Aftenen, set fra Dybbølsiden. Tegnet af V. FAUERHOLDT	246
Major H. A. A. de Jonquières, Kommandør for Artilleriet i Dybbølstillingen	247
Dybbølbjerg. Litograferet af A. NAY efter et Maleri af TH. BRENDSTRUP	248
Episode af 8de Brigades Fremrykning ved Dybbøl den 18de April 1864. Efter Prof. VILH. ROSEN- STANDS Maleri	249
General du Plat. Efter et Fotografi	250
Mindesmærke over de paa Horsens Kirkegaard begravne Krigere	253
Danske Orlogsskibe paa Kjøbenhavns Rhed. Efter et samtidigt Billede, tegnet af C. BAAGØE	254
Korvetten »Dagmar«. Efter et Fotografi	256
Officerer ombord i Fregatten »Jylland«. (Orlogskaptajn H. P. Holm, Kaptajnløjtnant Ejler Groth, Viceadmiral, dav. Løjtnant H. Koch, Kommandør, dav. Løjtnant P. F. Giødesen).	258
Officerer ombord i Korvetten »Heimdal«. (Kaptajnløjtnant Sigv. Lund, Kontreadmiral, dav. Løjtnant W. Carstensen, Kontreadmiral, dav. Løjtnant Victor Hansen).	259
Officerer ombord i Fregatten »Niels Jul«. (Orlogskaptajn, afd. Kontreadmiral J. L. Gottlieb, Kontreadmiral, dav. Kaptajnløjtnant F. Lund, Kommandør, dav. Løjtnant V. de Coninck, Kommandør, dav. Løjtnant F. Irminger)	261
Edouard Suenson i Træfningen ved Helgoland Efter Prof. OTTO BACHES Maleri	263
Træfningen ved Helgoland, den 9de Maj 1864. Efter en Skitse, malet af daværende Løjtnant VICTOR HANSEN, umiddelbart efter Kampen	264
Ombord i Fregatten »Niels Juel« under Kampen ved Helgoland. »Schwarzenberg« brænder. Efter Maleri af CHR. MØLSTED	267
Efter Kampen. Træffere paa Fregatten »Schwarzenberg«	269
Træffere paa Fregatten »Jylland«	269
Mindesmærket paa Christianssands Kirkegaard	270
Suenson-Monumentet i Nyboder	271
Jejsing Bakke. Tegnet af SVEN SCHOU	272
Bevtoft Kro	273
Chr. Flor	274
P. Chr. Koch	274
Chr. Paulsen	274
Gammel Gjæstgivergaard i Haderslev, hvor den slesvigske Forening stiftedes 1843	275
Mindestenen i Brøns om Bøndernes Kamp mod Slesvig-Holstenerne i Januar 1849	276
Vedsted Kirke. Tegnet af SVEN SCHOU	277
P. Skau	278
P. Reimers	278
Gamle Sønderjyder. (Bjørn Lorenzen, Nis Steffensen)	279
Fra Gammel Haderslev	280

	Side
Gustav Johannsen (i yngre Aar)	282
Ahlmann og Krüger	283
Høstscène i Hjortspring	284
Nørretorv i Flensborg. Efter en Tegning af TOM PETERSEN	285
C. Monrad	286
J. P. Junggren	286
Gustav Johannsen (omkring 1881)	287
Forsamlingshuset »Frej« ved Kristiansfeld	288
Unge Sønderjyder	289
Wolff (Gammelgab)	290
P. Nielsen (Tystofte)	290
Frimenighedskirken i Bovlund	291
Redaktør Jessen	292
Landdagsmand H. P. Hanssen	292
Parti fra Skamlingsbanken med Laurids Skaus Mindesten	293
Haderslev Dam	294
Henning Matzen	295
A. Peschcke-Køedt	295
F. Falkenstjerne	295
A. D. Jørgensen	295
Piger fra Romø	296
Sædemanden paa den pløjede Ager. Efter Prof. F. VERMEHRENS Maleri	297
E. M. Dalgas. Efter Fotografi	300
Et Stigbord til Engkultur paa den jydsk Hede. Efter en Tegning af VALD. NEIENDAM	301
Hedeparti ved Herning. Efter Tegning af VALD. NEIENDAM	302
Bygninger til en Mønster-Bondegaard paa 60 Tdr. Land	304
Landøkonomisk Forsøgslaboratorium ved København	305
Roeoptagning. Efter N. P. MOLS' Maleri	306
Et Andelsmejeri	307
Etatsraad, Prof. S. H. O. Bagge, Lektor ved Landbohøjskolen 1844—89	309
Konferensraad E. Tesdorpf til Ourupgaard	309
Kaptajn J. C. la Cour, Stifter af Landbohøjskolen ved Lyngby	309
Prof. B. S. Jørgensen, Præsident i Landhusholdningsselskabet 1855—83	309
N. J. Fjord. Efter et Litografi	311
Et Hus til 3 Tdr. Land Middeljord	314
Et Hus med Have	314
Rejsende Husmænd ved en Huslod. Efter en Tegning af R. CHRISTIANSEN	315
Uddeling af Planter ved Herning	318
Skovauktion i en Hedepantage	319
Fiskere paa Skagens Nordstrand drage Vaad. Efter C. NEUMANN'S Maleri	320
Fiskerliv paa Hornbæk Strand. Efter Maleri af P. S. KRØYER	321
Redningsbaaden skal kjøres gennem Klitterne. Efter et Fotografi	322
Redningsdamperen »Vestkysten« i Lemvig Havn	323
Den nordiske Industri- og Kunstudstilling i København 1888. Parti af Hovedbygningen	324
Udstillingsbygningen i 1852 paa Christiansborg Slots Ridebane	325
Teknisk Skole i København	326
Medlemmer af Udstillingskomiteen i 1888. (Etatsraad, Direktør Philip Schou, Udstillingens Vicepræsident (Industrien); Lensgreve C. F. Danneskjold Samsøe, Udstillingens Vicepræsident (Landbruget); Lensgreve C. E. Krag Juul-Vind Frijs, Udstillingens Præsident; Etatsraad Heinrich Hansen, Udstillingens Vicepræsident (Kunsten); Arkitekt Martin Nyrop, Udstillingens Bygmester	327
Kunstindustrimusæet i København	328
Guldmed J. B. Dalhoff	329
J. Lasenius Kramp, Stifter af Haandværkerforeningen i København	330
Industriudstillingsbygningen i København	331
J. C. Jacobsen i sit Laboratorium paa Gamle Carlsberg. Efter Prof. AUG. JERNBORFFS Maleri	332
Burmeister & Wains Dok paa Refshaleøen	333

	Side
Haraldskær Papirfabrik ved Vejle	334
C. F. Tietgen	336
Repræsentanter for den danske Handelsstand. Efter P. S. KRØYERS Maleri	337
Esbjerg By og Havn	341
Parti af Frihavnen	344
Kjøbenhavns nye Flydedok	345
Fra Kjøbenhavns Rhed. Med 32 Portrætter af det forenede Dampskibsselskabs Skibe. Efter CARL LOCHERS Maleri	346
Skruedamperen »Annam«, bygget paa Burmeister & Wains Skibsværft 1899	347
»Valkyrien« paa Vej til Siam	348
Helsingørs nye Banegaard	349
Ved Vejle Nordbanegaard	351
Store Nordiske Telegrafskabs Etablissement i Woosung i Nærheden af Shanghai	352
Den nye Mønt	355
Arbejdernes Procession paa Grundlovsdagen	358
Repræsentation af Arbejderpartiets Tillidsmænd	359
Arbejdernes Fællesbageri i København	360
Arbejdernes Forsamlingsbygning paa Jagtvejen	363
Nationalbanken	367
Kabeldamperen »Store Nordiske« fører et Kystkabel i Land	368
Ryslinge Folkehøjskole	369
Kr. Kold. Efter et Litografi	370
Rødning Folkehøjskole. Litograferet af A. NAY efter et Maleri af F. RICHARDT	372
Sofus Høgsbro. Efter et Portræt fra Begyndelsen af Halvtredserne	373
Hindholm Folkehøjskole. Efter et Litografi	374
Chr. Nielsen	375
C. Appel. Efter et Litografi	376
Ludvig Schrøder. Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi	376
H. Nutzhorn. Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi	376
Poul la Cour. Efter et Litografi	376
Dr. phil. J. Nørregaard	377
Chr. Baagø. Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi	377
Ernst Trier. Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi	377
H. Rosendal. Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi	377
Askov Folkehøjskole	378
Anton Nielsen. Efter et Fotografi	379
Ernst Trier paa Vallekilde. Efter en Originaltegning af VIGGO PEDERSEN	381
Fr. Bojsen. Efter et Fotografi	382
Testrup Folkehøjskole	384
Videnskabernes Selskabs ny Bygning	385
Japetus Steenstrup	389
J. C. Schiødt	390
Ny polyteknisk Lærestalt	391
Rasm. Chr. Rask. Efter et Litografi	392
Madvig overrækker som Rector magnificus det akademiske Borgerbrev. Efter en Originaltegning af ERIK HENNINGSEN	393
J. J. A. Worsaae. Efter et Træsnit	395
C. F. Allen	396
Georg Brandes	397
N. L. Høyen	398
Jul. Lange	399
Et Møde i Videnskabernes Selskab. Efter P. S. KRØYERS Maleri	401
Hans Brøchner. Efter en Pennetegning	402
Astronomisk Observatorium	403
Det kongelige Teaters Personale 1900. Fot. af AD. LØNBORG	404
Det kongelige Teaters Personale 1878. Fot. af AD. LØNBORG	407
Fru Betty Hennings, f. Schnell	409

	Side
Olaf og Emil Poulsen	410
Kammerherre M. E. Fallesen	411
J. P. E. Hartmann. Litograferet efter Fotografi	413
Niels W. Gade. Litograferet af J. W. TEGNER efter Fotografi	413
Aug. Bournonville	413
Nationalteatret efter Nyopførelsen 1874	414
W. MARSTRAND: Oktoberfesten	415
Chr. Købke. Tegnet af W. MARSTRAND	416
CHR. KØBKE: Fra Dosseringen ved Peblingesøen	417
W. Marstrand. Malet af CARL BLOCH	418
P. C. SKOVGAARD: Landevej ved Vognserup	419
J. Th. Lundbye. Tegnet af P. C. SKOVGAARD	420
H. E. Freund	421
H. V. Bissen	421
J. A. Jerichau	421
V. KYHN: Sildig Sommeraften	422
J. TH. LUNDBYE: En Kostald i en Bondegaard	423
J. V. SONNE: St. Hans Nat	424
F. VERMEHREN: En jydsk Faarehyrde paa Heden	425
W. MARSTRAND: Erasmus Montanus	426
W. MARSTRAND: Den store Nadvere	427
CARL BLOCH: Selvportræt	428
CARL BLOCH: Prometheus	429
KR. ZAHRTMANN: Leonora Christina i Maribo Kloster	430
P. S. KRØYER: Musik i Atelieret	431
Lorens Frølich	432
VIGGO JOHANSEN: Aftenpassiar	433
Kunstmusæet	434
Georg Brandes. Efter en Originaltegning af JUL. PAULSEN	435
H. V. Kaalund	436
Chr. Richardt	436
Henrik Scharling	436
P. Fr. Rist	436
Ernst v. d. Recke	436
Thor Lange	436
Zak. Nielsen	436
H. F. Ewald	436
Erik Bøgh	436
Carit Etlar	436
En Deputation overrækker B. S. Ingemann paa hans 70aarige Fødselsdag Guldhornet som Gave fra danske Kvinder. Efter J. V. SONNES Maleri	437
Poul Chievitz	438
Adolph Recke	438
Fritz Holst	438
Vilh. Bergsøe	439
V. Topsøe	439
Sophus Bauditz	439
J. P. Jacobsen	441
Holger Drachmann	441
Edv. Brandes	441
S. Schandorph	441
Henrik Pontoppidan	441
Erik Skram	441
Karl Gjellerup	441
Herman Bang	441
Otto Benzon	442
Einar Christiansen	442

	Side
Peter Nansen	442
Edv. Blaumüller	442
Karl Larsen	442
Kjøbenhavns nye Raadhus	444
Christian den Niende, Konge af Danmark. Efter J. W. TEGNERS Litografi	446
Lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs-Frijsenborg	448
A. F. Tscherning	449
C. C. Alberti	449
Konseilspræsident, Lensgreve L. H. Holstein-Holsteinborg	450
Chr. Berg, Folkethingets Formand fra 1883—87	451
Højesteretsassessor Chr. S. Klein	451
N. J. Termansen	452
Lensgreve J. L. T. Holstein-Ledreborg	452
Folkefesten paa Thingvallasletten	453
Konseilspræsident, Godsejer Chr. A. Fonnesbech	454
Konseilspræsident, Godsejer J. B. S. Estrup	454
Statsrevisor, Redaktør V. Hørup	455
Højesteretsadvokat C. C. V. Liebe, Formand i Landstinget 1869—94	456
J. H. Chr. Fischer	457
General J. J. Bahnson	457
Prof., Dr. juris W. Scharling	457
Højesteretsassessor Chr. Rimestad	457
Landstingets Medlemmer 1896. Fot. af AD. LØNBORG. (Tilhører Rigsdagens Portrætsamling)	459
Folkethingets Medlemmer 1899. Fot. af AD. LØNBORG. (Tilhører Rigsdagens Portrætsamling)	460—461
Sofus Høgsbro, Folkethingets Formand siden 1887	462
Statsrevisor J. C. Christensen	463
Folkethingets Finansudvalg (1900). Fot. af PETER L. PETERSEN	464
Konseilspræsident, Baron T. Reedtz-Thott	465
Konseilspræsident H. E. Hørring	465
Konseilspræsident, Kmh. H. Sehested	465
Konseilspræsident, Dr. juris J. H. Deuntzer	466
Kommuneskolen i Raadmandsgade	467
Jonstrup Seminarium (omkring Midten af Aarhundredet)	469
Herman Trier	470
En Konsultation i Studentersamfundets Retshjælp	471
En Skrivetime i Aftenundervisningen	471
M. L. Nathanson	473
C. St. A. Bille	473
C. V. Rimestad	473
Kjøbenhavnske Dagblade ved Aarhundredets Slutning	475
Etatsraad P. Hansen	476
Redaktør Emil Bjerring	476
Redaktør Carl Carstensen	476
C. Reisz	478
Adolph Hannover	478
Edm. Hansen-Grut	478
M. Saxtorph	478
C. Studsgaard	478
C. E. With	478
Jul. Petersen	478
Carl Lange	478
Hans Willh. Meyer	479
Niels R. Finsen	479
Finsens medicinske Lysinstitut (set fra Rosenvænget)	480
Andr. Stephansen	481
L. Budde	481
Diakonissestiftelsen i Kjøbenhavn	482

	Side
Frederikskirken (Marmorkirken) i Kjøbenhavn	484
N. G. Blædel	485
R. Frimodt	485
Vilh. Beck	485
Biskop, Dr. theol. B. J. Fog.	487
Biskop Harald Stein	487
Biskop, Dr. theol. & phil. T. Skat Rørdam	487
Jesuskirken i Valby	488
Det gule Palæ	490
Kong Christian den Niende. Efter et Billede af R. CHRISTIANSEN	491
Prins Christian og Prinsesse Louise	492
Kong Christian den Niende og Dronning Louise	493
Den græske Deputation modtages af Kong Frederik VII paa Christiansborg Slot	495
Georg den Første, Konge af Grækenland	496
Bernstorff, set fra Haven. Efter Prof. AUG. JERNDRORFFS Maleri	497
Enkekejsersinde Maria Feodorowna af Rusland, Dronning Alexandra af England og Hertuginde Thyra af Cumberland	500
Kronprins Frederiks og Kronprinsesse Louisas Ankomst til Kjøbenhavn, 10. Aug. 1868	502
Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louisa	503
Prins Valdemar og Prinsesse Marie	504
Prins Christian og Prinsesse Alexandrine	505
Modtagelse af Kjøbstædernes Deputation. Ved Regeringsjubilæet, Novbr. 1888. Efter Prof. FRANTS HENNINGSENS Akvarel	506
Den kongelige Familie i Havesalen paa Fredensborg. Efter Prof. L. TUXENS Maleri	507
Fredensborg	508
E. M. Dalgas. Efter Prof. AUG. JERNDRORFFS Maleri	511

RETTELSER OG TILFØJELSER

ANDET BIND

Side 311. Lin. 10 f. o. 1890', læs 1860'erne.

- 491. Under Billedet »Kong Christian den Niende« staar fejlagtigt anført: Efter Professor Otto Baches Maleri. Billedet er udført af R. Christiansen til Værket »Fredensborg, det danske Kongehus og dets Slægt«.

TILFØJEDE RETTELSER TIL FØRSTE BIND

- 46. Billedet med Underskrift »Slaget den 2den April 1801. Efter C. V. Eckersbergs Maleri i Nationalmusæet paa Frederiksborg«, forestiller ikke, saaledes som det er anført efter Musæets Katalog for 1894, nogen Episode fra Slaget paa Rheden, men efter senere modtagne Oplysninger fra sagkyndig Side fremstiller nævnte Billede et Udfald af danske Kanonbaade i Kalkbrænderibugten, 1807, mod den indsejlende engelske Flaade. Billedet er ikke malet af Eckersberg.
- 365. M. (Matthias Hans) Rosenørn, Stiftamtmand i Randers, var ikke Stænderdeputeret, men fra 1849—54 Medlem af Rigsdagens Folkething, fra 1849—51 Indenrigsminister og fra 1856—61 Medlem af Rigsraadet. — Amtmand Rosenørn, der nævnes S. 364 som Stænderdeputeret, hed Carl Gustav R.. blev 1835 Medlem af den jydsk Stænderforsamling, dens Vicepræsident 1836 og 1841 kongevalgt Medlem af denne Forsamling.
- 445. Under Gruppebilledet »Danske Digtere« (litogr. af A. M. Petersen, 1848) skal mellem Navnene i første Linie læses Høegh-Guldberg i Stedet for Schack Staffeldt.
-

NAVNEREGISTER

- Aarestrup, E**, I 445, II 4 439
Abildgaard, N, I 149 191 283 290 300
Abrahams, N C L, II 95
Abrahamsen, Boline (Madam Krag), I 325
Abrahamson, Fr., I 229
Adler, D B, II 77 129 133 135
Adolph, J, II 131 134 136
Agerholm, Edv., II 404
 — (Frue), II 404
Ahlefeldt-Laurvigen, C, II 459 466
Ahlmann, Nicolai, II 282 283
Albert Edward (Konge af England), II 494
Alberti, A, II 460—461 463 464 466
 — C, II 72 449 451
Alexander III, II 500 506
Alexandra (Dronning af England), II 494 500
 — (Storfyrstinde), II 492
Alexandrine (Hertuginde af Mecklenburg-Schwerin), II 505
Algreen-Ussing, Tage, I 358 360 362 413
 424, II 72 74 78 86
Allen, C F, I 22, II 395—396
Aller, C, II 477
Ampère, I 259
Ancker, Joh. P, II 242
Ancher, Mich., II 429
Andersen, Birgitte, I 322 324—325
 — Carl, II 102
 — C C, II 359 459
 — H C, I 26 27 445 454—455, II 420 439
 — N, II 460—461
 — P, II 460—461
 — Theodor, I 470
 — W, I 375
Andrup, J Chr., I 464
Andræ, C G, I 438, II 77—78 136—137
 145 448
Anker (Løjtnant), II 498
- Antonsen (Frk.)**, II 404
Appel, C, II 375—376 378
Arenfeldt, Jacob, I 42
Arrest, H. L. de, II 388
Ascheberg, Rantzau, I 170
Astrup, Mette, I 322
Atterbom, I 337
Aubain, A N de Saint, I 442 444
Auber, I 245
Augustenborg, Hertuginde af, I 163 402 414,
 II 69 278 279 444 492
- Baagø, Chr.**, II 375 377
Bååth, Lina, I 431
Bache, Otto, II 428 430
Bagge (Danselærer), I 470
 — S H O, II 309
Bagger, Carl, I 451—465
 — Peter Christian, I 452
Baggesen, Fr., II 46
 — Jens, I 10 27 217 229 233 234 240
 241 313 314 441 442, II 145
Bahnson, J J, II 457 462
Baker, Thomas, I 34
Balle, Nic., I 23
Ballin, S J, II 109 110
Bang, B, II 480
 — Herman, II 441
 — J N H, I 431
 — Oluf Lundt, II 110 114 118
 — P G, I 413 430, II 78
Bardenfleth, Carl, I 91
 — C E, I 414, II 14, 68 204
Barfod, Frederik, I 344, II 72 78 95 96
Bassewitz, Chr. v., I 89
Bastholm, Hans, II 189
Bauditz, Sophus, II 439
Beck (Frue), II 404

- Beck, Hans, II 404
 — Hans Ch. (Oberstløjtn.), II 237
 — Vilh., II 101 196 484 485 486 488
- Begtrup, G, I 136
- Behrmann, H C, I 431
- Bellmann, C M, I 231 232 245 464
- Bendz, V, I 307, II 416 418
- Benzon, Otto, II 442
- Berg, Chr., II 451 456 457 458 462 465
 474 476
- Berger, Valentin v., I 101
- Bergsøe, Vilh., II 439
- Berling, Johan, II 205 207
- Bernstorff, Andr. Peter, I 127 130 164
 — Chr., I 33 35
 — Joachim, I 170
- Berntsen, Kl., II 460—461
- Bertelsen, II 460—461
 — J, II 460—461
- Bielefeldt, Carl, I 59
- Biering (Prokurator), I 176
- Bjerre (Folkethingsmand), II 460—461
 — J, II 459 463
- Bjerring, Emil, II 476
- Bille, C St. A, II 106 451 473
 — M, I 43 53 59 170
 — St. A, II 55 56 58
 — Torben, II 447
- Bindesbøll, M, I 306
- Binzer, Ludv., I 91
- Birkedal, Vilh., II 192 193—196, 449
- Bismarck, Otto v., II 206 254
- Bissen, H V, I 284, II 420 421
- Bjørnson, Bjørnstjerne, II 197 198
- Blaumüller, Edv., II 442
- Blechingberg, Erik, II 133
 — Otto, II 76
- Blem, II 460—461 464
- Blicher, Peter Daniel, I 330
 — St. St., I 30 103 327—350 369 382
 433 445 456
- Bloch, Anna, II 404
 — B, II 106
 — Carl, II 427—429
 — Oscar, II 480
- Blom, H J, I 354 363
- Bluhme, C A, II 14 78 195 204 447
 — E, II 460—461
 — Hans, II 228
- Blunck, D, I 306, II 418
- Blædel, N G, II 484 485
- Boas (Lektor), II 401
- Boeck (Frk.), II 404
- Bohr, Chr., II 391 401
 — H G, II 12
- Boisen, Fr., II 190 193 196 375 382 456 463
 — P, I 403, II 179 459
- Bojsen, F, II 460—461
- Borchsenius, Kaare, II 404
 — Otto, II 475 477
- Bording, Anders, I 230
- Borgbjerg, F J, II 359 460—461
- Bornemann, F C, II 482
- Bournouville, Aug., II 412, 413
- Boye, C J, I 242 445
- Brandes, Edv., II 441 462 474 475 477
 — Georg, I 22, II 396—397 435—443 477
- Brandis, J D, II 109
- Brandt, C J, I 371, II 198 199
- Branth, Erik Otto, I 42
- Braun, Ferd., I 42
- Braunstein (Frk.), II 404
- Bredahl, Chr., I 31 454
- Bregendahl, L N, II 451
- Breinholt, Chr., II 459
 — N B, II 459
- Brenøe, Anna, I 323
- Brinck-Seidelin, I 351
- Brisbane (Kaptajn), I 45
- Brix, C C, II 11 12
- Broberg, C A, II 132 134—136
- Brock, L F v., I 351 363
 — Niels, I 157
- Brun, Constantin, I 157 160 161 164 165
 170 171 187
 — M V, II 405
 — N T, I 325
 — Nordal, I 230 237 244
 — O, II 459
- Bruun, Ernst, I 426
 — Malte Konrad, I 175
 — M P, I 351, II 79 136 451
 — P D, II 89
- Bræstrup, Chr., I 424
- Brøchner, H, I 426
 — Hans, II 402 489
- Brødsgaard, C, II 459
- Brøndsted, P O, I 369, II 394
- Buchwald, Hans v., I 238
- Budde, L, II 481
- Buhl, Fr., II 489
 — Peter, I 336
- Bundtzen, Andr., II 114 115
- Burchardi, A, II 196
- Busck, Gunni, II 191 192
- Busk, Jens, II 460—461 464
- Bügel, Caspar, I 162
- Bülow, F H v., II 35 250
 — Fr., I 89
- Byriel-Jensen, II 460—461
- Byron, I 293 453 460 464
- Bärens, J, I 195
- Bødtscher, I. A, I 284, II 439
- Bøgh, Erik, II 17 436 474

- Bøhme, Jacob, I 29
 Bønlykke, II 460—461
 Børne, I 418
 Bøtker, Johan, II 460—461
- C**anova, I 163 290—291
 Carl (Hertug af Glücksborg), I 387
 Carl XV, II 92 203 208 216 218 501
 Carl (Prins af Danmark), II 504
 Carl (Prins af Sverrig-Norge), II 504
 Carminski, I 96
 Caroline Amalie, I 391—415, II 196
 Caroline (Arveprinsesse), I 387
 Carstens, A, I 291
 Carstensen, C, II 474 476
 — Georg, I 482—485 487—489
 — W, II 259 459 463
 Casorti, G, I 194—195 312
 Castenschiold, C W B, II 242 243 498
 Castenskiold, J, I 80
 Cathcart, I 60
 Cavallos, Monte, I 291
 Cetti, Antonio, I 194
 Charlotte Frederikke af Mecklenborg,
 I 399
 Chiariny, I 194
 Chievitz, Poul, II 438
 Chiewitz (Prof.), II 401
 Christensen, Alf., II 460—461
 — Balth., I 373 421, II 71 72 75 78
 80 81 90 449 474
 — C, II 404
 — Chr., II 498
 — Fanny, II 404
 — Georg, II 72
 — Godfr., II 430
 — J C, II 460—461 463 464 465 466
 — N L, II 460—461
 — Odin, II 401
 — Poul, II 460—461
 Christian August (Prins), I 79
 Christian IV, I 76 152 159 387, II 324
 Christian VI, I 140
 Christian VII, I 66 90 129 240 475
 Christian VIII, I 81 274 343 363 366 370—
 376 387 391—415 420 423 433
 454 477 479 481, II 4 92 151
 370 474 492 493 497
 Christian IX, II 280 446 454 489—508
 Christian (Prins af Danmark), II 505
 Christiani, C, I 154 219
 Christiansen, Chr. (Prof.), II 388 401
 — Einar, II 442
 — L, II 460—461
 Classen, Joh., I 154 170
- Clausen, H N, I 273 355 399 414 418,
 II 11 13 68 70 71 75 77 78 93
 181 189 281 489
 — Inger (født Aaslew), I 322 324
 Claussen, R, II 460—461
 Colbjørnsen, Chr., I 130—132, 354
 Colding, L A, II 387
 Collin, Jonas, I 324—326 330 332, II 15
 Coninck, Fréd. de, I 157 164 165 166 168 171
 — W de, II 261
 Cour, J A la, II 430
 — J C la, II 309
 — Poul la, II 375—376
 Cramer, Joh., I 158
 Cumberland, Hertug Ernst August af, II 504
- D**agmar (Prinsesse af Danmark, Enkekejser-
 inde af Rusland), II 500
 — (Prinsesse af Danmark), II 505
 Dahl, T C, II 136
 Dahlén, Johanne, I 322
 Dahlerup, E A, II 115
 Dalgas, E M, II 299 300 511
 Dalhoff, J B, II 329
 Dalsgaard, II 460—461
 — Chr., II 378 423 426
 Dampe, Jacob, I 425
 Danneskjold-Samsøe, Chr., I 99
 — C F, II 327 459
 David, C N, I 157 330 355 373 413 418
 421, II 72 74 76 78 86 474
 Davidsen, Jakob, I 470
 Davoust, I 108
 Deuntzer, J H, II 466 483
 Dickson (Admiral), I 35
 Dinesen, Lars, II 452 460—461 463 464
 Dirckinck-Holmfeld, E, II 54 55
 — II 237
 Dockum, C E van, II 65
 Doose, H, II 460—461
 Dorph, Niels, II 394
 Dowett, I 39
 Drachmann, Holger, I 464, II 412 441
 Drewsen, J Chr., I 360 361, II 71 73 75 78
 — M, II 79
 Dreyer, Johan, II 46
 Dunker (Advokat), II 103
 Duntzfeldt, W, I 157
- E**ckardt, Josephine, II 404 409
 Eckersberg, C W, I 278—307, II 415 416
 418 420 421 425 426 427
 Eddelien, M, I 307
 Egede, Chr., I 42
 Eiriksson, Magnus, II 72

- Ellbrecht, A, II 64—65
 Ellinger, H O G, II 460—461
 Elmenhoff, I 330
 Engelsted (Prof. Dr. med.), II 112 114
 Engelstoft, Laur., I 102, II 395
 Erichsen, Erich, I 157 160—164
 — Peder, I 160 164 170
 Erslev, Emil, I 431
 — Kr., II 396 401
 Eschricht, D, II 391
 Eskesen, Morten, II 179
 Estrup, H J, II 395
 — J B S, II 454—455 459 462 463
 Etlar, Carit, II 436
 Ewald, Carl (Officer), I 91
 — H F, II 436
 — Johann, I 90
 — Johannes, I 12 22 223 242 445, II 6 149
 Exner, J, II 423
- F**
 Faber, Peter, I 428 469 481 482, II 15 16
 — William, II 15
 Fabritius (de Tengnagel), I 157 164 165
 168 170
 Falkenskjold, S, I 74
 Falkenstjerne, F, II 295 296
 Faraday, II 387
 Fasting, Th., I 42
 Fausbøll, Viggo, II 394 401
 Feilberg, H, I 144
 Fenger, E, I 371 421, II 111—114 120 451
 — J F, II 190
 — Peter Andreas, II 189—191
 — R T, II 198
 Ferdinand, Prins, I 83 96 387, II 50
 Ferslev, Chr., I 470
 Ferslew, C, II 474 475
 Fibiger, Adolf, I 94, 354
 — J, II 46
 — Ilia, II 114
 Fich, J H, I 284
 Fichte, I 16 30 208 271
 Fiedler, Fr., I 455
 — Thora, I 455—457 459—462
 — V, I 455
 Finsen, Niels R, II 484 485
 — S H S, II 463
 Fjord, N J, II 290 311
 Fischer, J H Chr., II 455 457 463
 — Olfert, I 46 48 51
 Fleischer, H, I 351
 Flensborg, C, II 24 46
 Flindt, Carl, II 46
 Flor, Chr., I 414, II 89 274 277 373
 Fog, B J, II 487 489
 Fогtmann, K, II 460—461
- Fonnesbech, Chr. A, II 452 454 455
 Forchhammer, J, I 370
 Foss, Harald, II 430
 Frandsen, Jul., II 460—461
 Frankenau, I 168 174 228 229 236
 Frederik V, I 240
 Frederik VI, I 12—13 21 26—27 29—31 40
 59 72 73 74 76 79 80—85 91—95
 99 101 103 106 108—110 126
 129—130 136 179 180 260 271
 272 274 309 354 358 363 366
 367—372 375—388 391 399 408
 410 420 421 454 474, II 28 176
 490 491 497
 Frederik VII, I 274 399 403 479, II 9 10
 78 97 200—219 224 254 283 405
 444—445 494 496 499
 Frederik Vilhelm Poul Leopold (Hertug), II
 489 490
 Frederik af Hessen, I 163, II 492
 Frederik (Kronprins af Danmark), II 499—504
 Frederiksen, J, II 460—461
 Fredstrup, H, I 470
 Freund, H E, I 284, II 420—421
 Fridericia, J A, II 396 401
 Friederich af Schaumburg-Lippe, Prins,
 II 504
 Friederici, I 160
 Friis, Johan, II 101
 — M K J V, II 459
 — (Rektor), II 270
 Frijs-Frijsenborg, M, II 466
 — — Krag-Juel-Vind, C E, II 327 448
 450 454
 Frimodt, R, II 484 485
 From, Thøger, I 157
 Frydendahl, Catharine, I 322
 — J P, I 311—314 319 369
 Frølich, H, I 157
 — Lorens, II 432
 Funder, Th., I 351
 Fussing, H, II 459
- G**
 Gade, Niels W, II 163 412—413
 Galeotti, V, I 309 310
 Galschiøtt, M, II 477
 Garbrecht, Johan, I 412 470
 Garde, Hans, II 59—61
 Genlis, Madame, I 171
 Georg I (Prins Vilhelm), II 494 496
 Gerlach, G D, II 239
 Germain, St., I 72
 Gertz, M Cl., II 394 401
 Gessner, I 230
 Gjellerup, Karl, II 441
 Gjelstrup, I 316
 Gjerlew, I 176

- Giødesen, P F, II 258
 Gjødvad, J F, I 377 421, II 474
 Gleerup, A Chr., II 72 78 80—81
 Gluck, I 171
 Goethe, I 19 26 221 235 440
 Goldschmidt, M, I 344 345 428—431 446
 479, II 61 106 473
 Goos, C, II 401 459 463 483
 Gottlieb, J L II 261
 Goyen, v., II 421
 Graae, H J, I 229 238
 Gram (Direktør), II 401
 Graves, I 40
 Groth, Eiler, II 258
 Grundtvig, Nic. Fr. Sev., I 22 23 26 30
 31 71 113 168 241 267 273 334
 335 336 338 341—344 352 369
 382 402 445 446, II 3 7 10 18
 78 86 87 89 96 103 104 105
 166—199 281 369 370—372 375
 376 384 468 470 483 486 487 489
 Grüne, I 430
 Guldberg, Chr. Høegh-, I 103 106
 — Ove Høegh-, I 426
 Guldbrandsen, Joh., II 404 460—461
 — Valborg, II 404
 Gundersen, I 470
 Gustav (Prins af Danmark), II 505
 Gustmeyer, Carl, I 157 160
 Gutenberg, I 297
 Gyldenfeldt, N, I 43
 Gyllembourg, Thomasine (født Bundtzen),
 I 217 226 330 435—450

Haack, Aug., I 309
 Haffner, II 455
 Hage, Alfr., II 127 134 459
 — Chr., II 460—461 463 464 466
 — Hother, I 355 375 420 421, II 70 78
 — J F, I 158
 — Johs., I 421
 — J, II 460—461
 Hagemann, G A, II 480
 Hagen, F, I 469 479 481 482
 Halberstadt, D, II 134
 Hald, Peter, II 193
 Hall, C, II 70 77 78 84 202 204 205
 216 445—447 451 455
 Hals, Frans, II 428
 Hambro, J, I 157
 Hamilton, Lady, I 187
 Hammer, O C, II 64 65 256—257 260—
 261 268
 Hammerich, Fr., II 489
 — H, II 460—461
 — M, I 421, II 73 95
 Hammershøj, Vilh., II 429

 Hannover, Adolph, II 478 479
 Hans, Prins af Glücksborg, II 505
 Hansen, Aleth, II 195
 — A N, II 131 133
 — Bendix, II 292
 — C F, II 24
 — C J, I 432—433 470
 — Constantin, I 306 307, II 416 419 420
 — Emil, II 391 401
 — H C, II 459
 — H N, II 459 466
 — H P, II 12 79 132—133
 — Heinrich, II 327
 — J A, II 71 78 81 448 451 474
 — J O, II 237
 — L, II 404
 — Mads, II 284 375
 — N, II 459
 — Octavius, II 459 463
 — Ole, II 460—461 464 466
 — Osc, II 460—461
 — Peter, II 96 476 477
 — R, II 460—461
 — Victor, II 259
 — (Væver), II 75
 — -Grut, Edm., II 478, 480
 Hanssen, H P, II 292 293
 Harald (Prins af Danmark), II 505
 Harboe, Anna, II 404
 — F, I 157
 — Fr., I 42
 Harder, H, I 284 451
 Hardy (Kaptajn), I 45
 Hartmann, J P E, I 431 432 433, II 412 413
 Hassenfeldt (Præst), II 192
 Haste, P H, I 229
 Hauch, Adam, I 191
 — C, I 21 22 241 369 417 445 454
 464, II 95 100 103 104 144 439
 — Jens, I 42
 Hauge, Hans, II 168
 Haurowitz, H, II 108—109
 Hauser, C, I 157
 Hazelius (Dr.), 476
 Hedemann, H F v., II 23 25
 — M S, II 459
 Heegaard, Sofus, II 402
 Heger, Christiane, I 214 218 222
 — Ellen, I 322
 — Hans, I 214 218 221 222 223
 Hegermann-Lindencrone, Cai, II 240 251 499
 Heiberg, Joh. Ludv., I 11 21 22 26 27 31
 217 241 245 248 250 265 310 320
 325 330 335 369 385 399 413 427
 430 435—450 458, II 140 141
 142—150 152 154—156 163 398
 405—406 473

- Heiberg, J L (Dr. phil.), II 394 401
 — Johanne Luise, I 325 326 398 399
 402 435—50 467, II 139 140 142
 —146 151—157 164 408 409
 — P A, I 10 11 17 18 175 219 229
 236 244 353 442, II 149
- Heine, H, I 418
- Heise, Peter, I 427 432 433
- Helgesen, Hans, II 37 46 50
- Helmholtz, II 387
- Helsted, Viggo, II 429
- Hemert, Joost v., I 157 160 164
- Hempel, M C, I 461
- Hennings, Aug, I 170—171
 — Betty, II 404 409—411
- Henningsen, Erik, II 429
 — Frants, II 429
- Hermansen, Chr., II 489
- Herold, V, II 404
- Hertz, H, I 22 31 330 369 406 416 438
 444 445 446, II 143—144 146 149
 156
 — Rachel, I 213
- Hetsch, Gustav, I 370
- Hillerup, F C, I 284
- Hillestrøm, I 232
- Hilmer, Camilla, II 404
- Hobbema, II 421
- Holberg, L, I 11 148 308 421 441 445
 446, II 140 149 160 424 439
- Holch, II, 459
- Holm, Chr. H, II 459
 — Edv., II 395 401
 — Harald, II 62 258 460—461 463 464
 471
 — P, I 69 70
 — P A II 471
- Holst, E, II 116—118
 — Fritz, II 438
 — H P, I 367 381 384 445
- Holsteen, Hans, I 42
- Holstein, Fr., I 309—310
 — -Holsteinborg, F A, I 361, II 190 450
 452 455
 — -Ledreborg, II 452 456, 462
- Holten, H C, I 284
- Homann, Chr, II 101
 — Jakob, II 101
- Hope, Thomas, I 291
- Hornemann, Emil, II 111—114 118—120
 — Emil (Komponist), II 16
- Hostrup, Chr., 336 417 422 425—428 430,
 II 17, 95, 103 140 144 281
- Hugo, Victor, II 147
- Hultmann, Fr., II 154 155 158
- Huth, H v., I 72
- Hvidt, Edv. Jul., II 130 133 135
- Hvidt, L N, I 357 360, II 13 14 77—79 132
- Hækkerup, L A, II 91
- Høedt, Fr., II 140 142 143 146 148 150
 —154 157 163—164 408—409
- Høegh-Guldberg, II 460—461
- Høffding, H, II 401 402
- Høgsbro, Sofus, II 195 373 449 450 460
 —461 465 477
 — Svend, II 460—461
- Hørdum, P, II 359 460—461
- Hørring, H E, II 465 466
- Hørup, V, II 455 456 462 466 474 475
- Høst, H, II 459
- Høyen, N L, I 22 284 305, II 95 397
 398 422
- Ibsen, Henrik, I 446 449, II 103 412
- Ingeborg (Prinsesse af Danmark), II 504
- Ingemann, B S, I 21 22 26 30 31 126 216
 241 247 328 330 340 343 347 369
 382 406 445 454, II 52 142 437
- Ingerslev, II 459 463
- Irminger, F, II 261
 — Johan, II 46
 — Vald., II 429
- Iversen (Balletdanser), II 404
 — Jørgen, II 290
- Jacobsen, Carl, II 472
 — J C, II 10 11 332 472
 — J P, II 371, 441
- Jacobson, Ludvig Lewin, II 391
- Jensen-Aadal, II 460—461
 — Anton II 460—461
 — C A, II 418
 — Harald, II 359 460—461
 — J, II 359 460—461
 — J, H, II 460—461
 — J N, II 459
 — Jens, Sønderup, II 460—461
 — K, II 460—461
 — Kr., II 460—461
 — Lars, II 460—461
 — M P, II 459
 — Niels, II 460—461
 — N Chr., II 460—461
 — N Ingv., II 460—461
 — P, II 459
 — P G C, II 459 463
 — S, II 459
 — Lysholt, II 459
- Jerichau, Elisabeth, II 427
 — J A, II 420 421
- Jerndorff, Aug., II 429 430
 — P, II 404
- Jespersen, Chr., I 351
 — Thomas I 314

- Jessen, A, II 460—461
 — C V, I 36 37 66—68
 — (Frue), II 404
 — Juliane Marie, I 241
 — J (Redaktør), II 282 292 293
 Johannsen, Gustav, II 282 287 293 294
 Johansen, Niels, II 459
 — Viggo, II 429 430 433
 Johnsen, J M N, II 459
 Jonquières, K A A de, II 247
 Joule, II 387
 Juel, Jens, I 437, II 421
 Jungersen, II 460—461
 Junggren, J P, II 286
 Juul, Chr. Sehestedt, II 79, 83
 — Rysensteen, II 459
 Jöhnke, II 466
 Jørgensen, A D, I 22 271, II 295 296 395
 401
 — B S, II 309
 — Henriette, I 322—324
 — Jørgen, I 284
 — (Mægler) II 134
 — S M, II 388 401
 — Vilh., II 480
 — II 460—461
- K**aalund, H V, I 387 II 436
 Kaas, Fr., I 272
 Kaden, v., II 238
 Kanaris, II 495
 Kant, I 271, 272
 Karl af Hessen-Kassel (Landgreve), II 495
 Kauffmann, H, II 46 50
 Kayser, C, I 421
 — H H, II 11 79
 Keller, Joh., II 482
 Kjeldahl, Joh., II 388 401
 Kierkegaard, P Chr., II 190 192 195 489
 — Søren, I 27 267 369 397 398 401
 406 411—413 446, II 147 148 400
 402 483 484 489
 Kingo, Thomas, II 18
 Kirk, Ole, I 351 362 363, II 79
 Kirketerp, I 157
 Klausen, K M, II 359 460—461 464
 Klein, Chr. S, II 451, 463
 Klestrup (Sønderjydsk Stænderdeputeret),
 I 366
 Klubien (Soldat i 64), II 228
 Knobelauch, Fritz I, 470, 472.
 Knop, K, II 460—461
 Knudsen, Adolf, I 427
 — Hans Chr., I 309
 — L N, II 404
 — P, II 359 459 460—461
- Knudsen, Riis, II 406
 Knudtzon, S Chr., II 459
 Knuth, F M, II 14 73 77
 Koch, H, II 258
 — L, I 271
 — P Chr., II 274 277 474
 — II 459
 Koefod, Hans I 42
 Kold, Kr., II 369—374 378 468
 Koop, A L, I 284
 Kopernikus, I 297
 Kopperholdt, II 277
 Kornerup, (Frue), II 404
 Krabbe, Christopher, II 451 458 460—461
 — O, II 46
 — Peter, I 34 35
 — (Prof.), II 401
 Kramp, J Lasenius I 370, II 330
 Krarup-Hansen (Frk.), II 404
 Krenchel, II 58
 Krieger, A F, I 421, II 77—79 84 135
 204 281 447 451
 — J, I 70
 Kristiansen, K, II 460—461
 Krogh, C v., II 35 46
 Kromann, K, II 401 402
 Krüger, Hans, II 282 283
 — Ingeborg, II 283
 Krøyer, Hans, I 417
 — H N, II 390
 — P S, II 428, 429, 431
 Kuhlau, Fred., I 369
 Kvist, II 460—461
 Küchler, Alb., I 306 307, II 418 420
 Kyhn, V, II 421 422 430
 — (slesvigsk Kjøbmand), I 96
 Købke, Chr., I 307 489, II 416 418 420
 421 426
 — Johan, II 55
 Køedt, A Peschcke, II 295 460—461
 Køster, S, I 351
- L**adiges, H, I 157
 Lange, Carl, II, 478 479
 — Hans Vilh., I 470, II 142 405
 — Jul., I 22 280 293 299 306, II 397
 —399 401
 — J M, II 401
 — Thor, II 436
 Larsen, A C, II 489
 — A G, II 459
 — J E, I 351, II 78
 — Karl, II 442
 — N J, II 460—461 463 464 474
 — Th., II 460—461
 Lassen, Jul., II 483

- Lassen, Lorentz, I 42 48
 Lehmann, Alfr., II 402
 — Orla, I 344 366 375 412 414 418 420
 421 423 424 429 430 433 479,
 II 7 13 14 15 71 77 78 83 474 477
 Lejonhufvud, Knud, II 25
 Lembcke, J Chr., II 481
 Lenngren (Frue), I 231
 Lense, II 404
 Lepel, Carl, I 83
 Lerke, B L E, I 431
 Levetzau, Joachim, I 479
 Levin, Louis, I 431
 Levy, C E, II 114 115
 — Moritz, II 135
 Ley, Siegfried, II 178
 Liebe, C, II 451 456 458
 — Johanne, I 322
 Liebenberg, Carl, II 136
 — F L, I 426, II 154
 Liebmann, II 404
 Lillienskiold, Peter, I 34 42 49
 Lincke, V, II 404
 Lindahl, II 404
 Lindberg, Jacob Chr., II 189 190 489
 Lindblad, I 246
 Linde (Oberst), II 490
 Lindgreen, Ferd., I 314 316 319 369
 Lindholm, Hans, I 51 59
 Ling, P H, I 337
 Lipke, I 426
 Liunge, Andr., I 458
 Locher, Carl, II 430
 Lohmann, K, II 460—461
 Lommer, I 228
 Lorenz, L, II 387
 Lorenzen, Bjørn, II 279
 — Nis, I 360 366
 — Peter Hjort, I 344 360 366 409 414,
 II 7 275 277 278
 Lornsen, Uve, I 351
 Louisa (Kronprinsesse af Danmark), II 501
 503 504
 Louise (Dronning af Danmark), II 481 491
 494 505 506
 — (Prinsesse af Danmark), II 504
 — Caroline (Prinsesse af Hessen-Kassel),
 II 489
 Ludvig af Bayern, I 293
 Lumbye, H C, I 484
 Lund, F, II 261
 — H C A, I 430
 — J, II 72
 — Sigv., II 259
 Lundbye, J Th., II 420—423, 432
 Lunde, P F, II 11 12 72
 Lunding, Niels Chr., II 39
 Lunn, Villars, II 459
 Lustre, Jean, I 195
 Lyche, S, I 157 160 161
 Lyngsie, II 460—461
 Lütken, Christ., I 120
 — O D, I 238
 — (Prof.), II 401
 Lüttichau, M, II 79 82
 Læssøe, V H E A, II 24
 Løwen, S, II 25
 Løvenskjold, Leop., II 25
Maalø, II 167
 Madsen, Axel, II 404
 — Fred., I 470 471, II 409 411
 — (Frk.), II 404
 — Hans, II 460—461
 — Martin, II 460—461
 — Mygdal, II 459 463
 — Peter, II 460—461
 — W H O, II 466
 Madvig, J N, I 330 369 375 459, II 68
 77 78 80 93 392—394
 Magnani, Maria, I 283
 Magnussen, Finn, I 369
 Malling, Ove, I 177
 Maltesen, L, II 375 379
 Mandelberg, Johan, I 161
 Manthey, Johan, I 256
 Mantzius, Karl, II 404
 — Kr., I 419 425—427, II 147 150 405
 — Soffy, II 404
 Mariane (Prinsesse af Mecklenborg-Strelitz),
 II 210
 Maribo, I 157 164
 Marie Sophie Frederikke (Dronning af Dan-
 mark), I 113, 387
 Marie af Orleans (Prinsesse af Danmark),
 II 504
 Markvorsen, N, 460—461
 Marstrand, Oscar, I 94
 — W, I 305 307, II 415 416 418—420
 423—427
 Martensen, H L, I 369 398 402 438 445
 448, II 145 156 398 483 488 489
 Matzen, Henning, II 295, 459 463, 483
 Maud (Prinsesse af England), II 504
 Mayer, Robert, II 387
 Meinert (Dr. phil.), II 401
 Mehren, van, II 401
 Melbye, Anton, II 427
 Melchior, M G, II 134
 Meulengracht, II 228.
 Meyer, A C, II 359 460—461
 — David Amsel, I 157 210
 — Ernst, I 284, II 420
 — Hans Wilh., II 479, 480

- Meza, Chr. Jul. de, II 46, 226 231 238
 Middelboe, B, I 34 42
 Mill, Stuart, II 402
 Moe, Jørgen, II 103
 Moestrup, II 460—461
 Molbech, C, I 215 426
 — Chr. K F, II 95 103 104
 Moltesen, L, II 477
 Moltke, A W, II 9 14 68 77 454
 — C, II 459
 — Fr., II 46
 — Otto, I 371, 379
 — -Bregentved, F, II 454 459
 Monies, D, I 478
 Monrad, C, II 286
 — D G, I 375 378 414 420 421 433,
 II 11 13 14 15 69 77 78 83 84
 145 446 447 468 474
 Mortensen, J, II 459
 Mourier-Petersen, II 459
 Munch, Andr., I 383—384
 Müller, Adam, I 307
 — Max (Operasanger), II 404
 — Max (Oberst), II 233, 237
 — P E, II 395 401
 — Sophus, II 395
 — Tage, II 18
 Mynster, J P, I 11 23 26 31 214 216 267
 355 357 361 386, II 78 180—182
 187 192 483 486
 Mølgaard Nielsen, II 460—461
 Møller, Chr., II 481
 — H, II 401
 — Ida, II 404
 — N, II 459
 — Otto II 489
 — P L, I 336, 350 431
 — Poul, I 11 27 31 217 241 242 369
 417, II 147, 400
 — (Sekondløjtnant 1801), I 42
 — Vilh., I 458 465
 Møsting, Johan v., I 371

 Nachteggall, V, I 195 196
 Nansen, Peter, II 442
 Napoleon Bonaparte, I 17 26 35 58 63 64
 66 70 89 101 159 291 453
 Napoleon III, II 450
 Nathanson, M L, I 157 430, II 127 473 474
 Neer, v. d., II 421
 Neergaard, C de, II 79 82
 — N, II 460—461 463 464 477
 Neeindam, Nikolaj, II 404
 Nellemann, J M V, I 271, II 401 454—455
 459 463 483
 Nelson, Lord, I 37—41 43 45 47 48 49
 51 52—55 79 120, II 265

 Neumann, Sophus, II 411
 Nielsen, Anders, II 460—461
 — Anna, I 321, II 143 151—154 163 164
 — Anton, II 375 379
 — Chr. (Højskoleforst.), II 375 481
 — Chr. (Landstingsmand), II 459
 — Fr., II 489
 — -Grøn, N K, II 460—461
 — J, II 460—461
 — L C, II 272
 — N P, I 309 320 321 324, II 98 143
 151 153 163 164
 — Oda, II 404 411
 — P Th., II 460—461
 — Poul, II 404
 — Rasmus (Prof.), I 421, II 400 489
 — Rasmus (Folkethingsmand), II 460—461
 — Regina, II 404
 — S (Tystofte), II 290 295
 — Th., II 460—461
 — Zacharias, II 436
 Niss, Th., II 430
 Nissen, Helge, II 404
 — N Chr., II 277
 Noer, Prinsen af, I 402, II 15
 Nutzhorn, H, II 375 376
 Nyerup, Rasm., I 186 229
 Nygaard, Chr., I 364
 Nyholm, Johs., I 351
 Nyrop, Agnes, II 409
 — Martin, II 327
 Nøhr, N J A, II 460—461
 Nørhave, II 460—461
 Nørregaard, Jens, II 375 377

 Oehlenschläger, Adam, I 8—31 179 216
 217 218—220 221—223 241 253
 258 261 270 291 318 369 386 429
 439 442—446, II 140 145 149 150
 151 156 169 408 439
 Olesen, S, II 459
 Olsen, C, II 460—461
 — O, II 460—461
 — Sigv., II 460—461
 Olshausen, II 30
 Oscar I, II 92, 97 103
 Otterstrøm, Chr., I 351
 Ousen, II 460—461
 Overskou, Th., I 190, II 145 146
 Ovesen, L P, II 460—461

 Paetz, Julie II 142 143 409
 Paludan, F, II 59—60
 — -Müller, C, II 78 82 395
 — — Fr., I 369 438 440 444 445, II 439
 — — Jens, II 237
 Panum, P L, II 111 112 117 118 391 479

- Parker, Hyde, I 37—41 45 47 51—54
 Pasteur, II 120
 Paul (Kejser af Rusland), I 35 54
 — Jean, I 221
 Pauli, J H, II 489
 Paulsen, A, II 401
 — Chr., II 6, 274 276
 — Jul., II 429 430
 Pechüle, II 401
 Pedersen, Georg, II 134
 — Jørg., II 459
 — Kr., II 460—461
 — N, II 460—461
 — P, II 459 460—461
 — Viggo, II 378 430
 Peschier, Pierre, I 157 160
 Petersen, Anna, II 404
 — Cornelius, II 404
 — Fr., II 459
 — Jul., II 388 401 478 479 480
 — N M, I 22 369, II 396
 — O G, II 401
 Pettenkofer, II 117
 Petzholdt, I 307
 Peymann, Henr., I 59 61
 Philipsen, Gustav, II 460—461
 — Th., II 430
 Phister, J L, I 320 446 477, II 151 160
 161 162 164 405 408 410 411
 — Louise, II 163
 Pingel, I 157
 Piper, E, II 460—461
 Pius VII, I 297
 Plat, P H du, II 250
 Ploug, Carl, I 343, 344 375 418 419—421
 425—433 479, II 77 78 92 96 98
 99 103 463 474
 Polder, Andr., II 62
 Pontoppidan, I 253
 — Hendrik, II 134 135
 — Henrik, II 441
 Poulsen-Bovlund, II 291
 — Emil, II 404 410—412
 — Olaf, II 404 410 411
 — Sophie Margrethe, I 452
 Povelsen, L G, I 431
 Pram, Chr., I 236
 Price, E, II 404
 — James, I 194—195
 — V, II 404
 Prytz (Prof.), II 401
 Prætorius, Jeppe, I 157
 Puy, Jean du, I 309
Qvaade, G J, II 447
Raben, II 459
 Rahbek, Kamma, I 10 11 213—222 226
 Rahbek, Knud Lyne, I 10 11 164 177 213
 214 216—218 221 223 224 226
 229 235 236 241 324 446, II 140
 Ramée, I 161
 Rantzau, Charlotte, I 176
 Rask, Rasmus, I 22 369, II 392 394
 Rasmussen, Chr., II 460—461
 — J, II 459
 — L, II 460—461
 — Louise (Grevinde Danner), I 479,
 II 44 204—209
 — Poul, I 229
 Rau, I 170
 Ravn, Chr., II 460—461
 — N F, II 460—461 463
 Recke, Adolph, II 438
 — Ernst v. d., II 436
 Reedtz-Thott, Tage, II 459 463 465 466
 Reenberg, Thøger, I 230 233
 Reiersen, Chr., I 481
 Reimers, P, II 278
 Reinhardt, Johs., I 420
 Reisz, C, II 478 479
 Reumert, Elith, II 404
 Reventlow, Chr., I 129—133 170 354
 360 361
 — II 460—461
 — Ludv., I 129 130 141
 Richardt, Chr., I 428 432, II 436
 Riebau, II 237
 Rimestad, Chr., II 457 463
 — C V, II 473 474
 Ring, L, II 429 430
 Riou, I 45 47
 Risbrich, Fr., I 42 48
 Rist (Major), II 237
 — P Fr., II 436
 Rode, Gotfred, I 427 428
 — Vilh., I 429
 Roed, J, I 307 466, II 416 419 420 426
 Rom, N C, II 470
 Romais, I 157
 Rongsted (Skuespillerinde), I 322
 Rosager, A, II 460—461 464
 Rosendal, H, II 375 377 379
 Rosenhoff, Cl., I 445
 Rosenkilde, Adolph, II 143 148 150 158 160
 — C N, I 320 326, II 143 151 156 158
 160 164
 Rosenørn-Lehn, II 454
 — M, I 364
 Rosing, Mich., I 309
 Rosleff, H, II 460—461
 Rostrup, E, II 401
 Rothe, C, II 475
 — Carl, I 42 48
 Rottbøll, Chr., II 459

- Rotwitt, II 72 466
 Roulund, Rasm., I 351 362 364 365
 Rubin, Marcus, I 109 271
 Rudelbach, A G, II 489
 Ruisdael, II 421
 Rump, Chr., II 421
 — II 459
 Ryberg, Niels, I 157 160 161 210
 Rye, Olaf, II 35—39 62 250
 Ryge, Joh., I 309 317 318 319 369,
 II 140 151 408
 Ræder, J, II 46
 Rømeling, Hans Chr., II 6 54
 Rørbye, M, I 306 473, II 416
 Rørdam (Dr. phil.), II 401
 — H, II 460—461
 — P, I 403, II 191 192
 — T Skat, II 487 488
- Saabye**, I 157
 Sagen, Lyder, I 234
 — (Pastor), II 270
 Salomon, Sally B, II 32
 Salomonsen, C J, II 401 479
 Sandbæk, Elias, II 460—461
 Sander, I 222
 Sauter, E, II 471
 Saxtorph, M, II 478 480
 Scavenius, J, II 452 460—461 463
 — P B, II 79 83
 Schandorph, S, I 464, II 441
 Scharling, Henrik, II 436 489
 — W, II 457 463
 Scheel, F R, II 459
 Scheele, L N, II 204 205
 Schelling, I 19 21 255 258 263 267
 Schepelern (Oberst), II 46 50
 Schiern, F, II 75 78
 Schiller, I 223 239 297
 Schimmelman, I 158 164
 Schiødte, J Chr., II 389 390
 — I 426
 Schlegel, Fr., I 21 258
 Schleiden, I 414
 Schleppegrell, II 29 37 46
 Schmidt, Chr., I 470 471
 — Fr., I 218 220 221 222
 Schou (Kaptajn), II 228
 — Philip, II 327
 Schouw, J F, I 351 355 360, II 11 70 77
 78 87 88 390
 Schrøder, Ludv., II 375 376
 Schulenburg, v. d. (Oberstløjtnant), I 83
 Schulin, I 164
 Schultz, A, II 459
 Schwanenflügel, H, I 465
- Schwarz, Fr., I 309 314, II 140
 Schweigaard (Professor), II 101
 Schyberg, R, II 404
 Schytte (Stænderdeputeret), I 351
 Schütte (Oliemøller), II 90
 Schön, v., I 272
 Secher, V, II 475
 Segeberg, Gerhard, II 167
 Sehested, H, II 459 465 466
 Sehestedt-Juul, II 79
 Selby, I 157 160 164
 Seyffahrt, II 228
 Sibbern, F C, I 272 355 369 430, II 167
 170 174 399—402
 Silfverstolpe, I 235
 Simmelhag, II 134
 Simonsen de Cederfeld, II 91
 — N J, II 404
 Sinding, Elga, II 404
 Skau, Laur., I 344, II 178
 — P, II 278 280 283
 Skeel, E V R, II 454
 — Sophus, II 459
 Skovgaard, Joachim, II 430 432
 — P C, II 419—422 430
 Skram, Erik, II 441
 Skræppenborg, Peter, II 196
 Støth, A, II 460—461
 Smidt, Edv., I 431
 Sneedorff-Birch, I 344
 Snæbjárnason, II 102
 Soelberg, I 239
 Solhausen, I 96
 Sommeliu, Gustaf, II 25
 Sommer (Professor, Læge), II 110
 Sommerfeldt (Sekondløjtnant 1801), I 42
 Sonne, J V, I 306, II 422 424 426
 Sophie Amalie (Dronning), I 165
 Southey, I 49
 Spandet, II 72
 Spindler, I 324
 Spencer, Herbert, II 402
 Sponneck, II 68 78
 Staël, Madame, I 213
 Staffeldt, S, I 21 31 445
 Starcke, C, II 402
 Steen, Adolph, I 426 469 470 481
 Steenstrup, Japetus, II 389 390 401
 — Joh., II 396 401
 Steffens, H, I 18—31 181 186 195 253
 255 258 263 267, II 399 400
 Steffensen, H C, II 459 463 466
 — Nis, II 279
 Stemann, v., I 273 379 405 410 412 413 423
 Stein, Harald, II 487 489
 Steinmann, P F, II 239
 Stephansen, Andr., II 481

- Stilling (Arkitekt), I 483
 — Herm., II 459
 Storm, Edv., I 229 239
 Stramboe, I 470
 Stricker, A, II 237
 — (Befalingsmand paa Kronborg 1801),
 I 39
 — W, II 237
 Struensee, I 85 129 154
 Stub, Ambrosius, I 238
 Studsgaard, C, II 478 480
 Sturzenbecker, I 484
 Suenson, Eduard, II 63 64 255 262 263 271
 — Magnus, II 55 56
 Sueur le, I 161
 Suhr, O B, II 132 134 156
 — Ole, I 157 160
 Svendsen, S, II 460—461
 Syv, Peder, I 243
 Søborg, I 237
 Søbøtke, I 164
 Sødring, Julie, I 447, II 157—160 164
 Sørensen, Enevold, II 460—461 464 466
 — J, II 460—461
 — J C, II 459
 — M, II 459
 — R, II 460—461
 — S, II 460—461
 — W (Dr. phil.), II 401
- T**allien, Madame, I 173
 Tegetthoff, II 265
 Tegnér, E, I 429
 Terborck, I 157
 Termansen, N J, II 452
 Tesdorpf, E, II 309
 Thaarup, Thomas, I 238 240 242 244
 Therkildsen, II 430
 Thesiger, I 51
 Thestrup (Oberst), II 46
 Thiele, J M, I 224 226 284 395
 — Th. N, II 388 401
 Thomander, J H, II 99
 Thomsen, A, II 460—461
 — Carl, II 429
 — C J, II 395
 — Emma, II 404
 — Julius, II 388 401
 — Karsten, II 292
 — Vilh., I 22, II 392 401
 Thornam, II 144
 Thorvaldsen, Bertel, I 27 278—307 369
 399 481, II 156 420
 Thun, I 43
 Thurah, I 42
 Thygesen, de, II 459
 Thyra (Hertuginde af Cumberland), II 504
- Thyra (Prinsesse af Danmark), II 505
 Thyregod, C A, II 471
 Tietgen, C F, II 135 336, 455
 Tode, I 229 236
 Tolderlund, H V, II 459
 Topsøe, H, II 401
 — V, II 439
 Torp, C, II 483
 Trance, Sophie, I 194
 Treschow, N, I 270, II 399
 Tribler, I 246
 Trier, I 157 210
 — Ernst, II 375 377 378 381
 — Herm., II 460—461, 463 470
 — S M, II 114 115
 Trojel, H J, I 430
 Trolle, Carl, II 460—461
 Troyel, I 229
 Tscherning, A F, I 94 353 354 363 366
 414 416, II 13—18 24 74 77 78
 86 87 145 449
 Tullin, I 11 230
 Tutein, Fr., I 157 158 160 164
 Tvermoes, I 157
- U**hlendorff, G, II 404
 Ulrich (Operasangerinde), II 404
 Ussing, C, I 271
 — J L, II 394 401
 — (Løjtnant), II 40
- V**aldemar (Prins af Danmark), II 504
 Valentiner (Dr. phil.), II 401
 Vansittart, I 38
 Vedel, Vald., II 477
 Vedersøe, Aug., I 427
 Vêlschow, II 395
 Vermehren, F, II 423 425
 Verner (Prof.), II 401
 Viborg, II 193 194
 Vilhelm (Prins af Danmark [Kong Georg]),
 II 211 212 216
 Vølkersen, I 485 487
 Vøltelen, Jakob, I 427
- W**agner, C, II 460—461
 Walbom (Frue), II 404
 Waltz, I 470
 Warburg, M, II 100 101
 Warming, Eugen, II 390 401
 Warmstahl, I 96
 Warnstedt, I 310
 Watt, Robert, II 474
 Wedel-Jarlsberg, II 103
 Wedell-Wedellsborg, II 493
 Wegener, C F, II 78 82 395
 Welhaven, II 103

- Wengel, Molt, I 426 428
 Wergeland, Henrik, I 430 453, II 106
 Werlauff, II 395
 Wessely, I 421, II 127
 Wessel, Herman, I 177 441
 — (Arkitekt), I 483 484
 Westenholz, Regnar, II 135
 Westergaard, N L., II 75 78 394
 Westphal, Jørgen, I 106
 Wetterbergh (Onkel Adam), II 96
 Wexel, II 96
 Wexschall, II 153
 Weyhe (Kaptajn), II 237
 Weyse, C E F, I 241 369 386
 Wiedewelt, I 161 290
 Wiehe, Michael, I 446, II 140 142—144
 148—153 156—158 163 164 408
 412
 — Vilh., II 143 149 150
 Wiinblad, E, II 359 460—461 474
 Wilkens, Cl., II 402
 Wilder, Lars, I 157
 Wilhelm af Hessen, I 371
 — af Würtemberg, I 83 170
 — (Prins af Glücksborg), II 505
 Wilhelmine (Prinsesse af Danmark), I 387
 Willemoes P, I 42, 48 49 53 68 120
 Wilster, I 454, II 394
 Wimmer, Ludv., II 394 401
 Winckelmann, I 290
 Winckler, I 96
 Winsløv, Carl, I 319 321 369
 Winther, Chr., I 21 31 248 347 417 418
 443—445 455, II 439
 — Gert, II 85 91 451
 With, C E, II 478 479
 — (Stænderdeputeret), I 351 362 365 366
 Wolff (Gammelgab), II 290
 Worsaae, J J A, II 395 455
 Wrangel, II 32 58
 Wulff (Stænderdeputeret) I 351
 — P, II 65 66
 Wøldicke, II 404
 Zachariæ (Generalmajor), II 401
 Zacho, II 430
 Zahle, C Th., II 460—461
 — S, I 242
 Zahrtmann, Chr., I 410, II 14 68 77
 — Kr., II 429, 430
 Zangenberg, Chr., II 404
 Zetlitz, I 229 235 236
 Zeuthen, H G, II 388 401
 Zinck, Otto, I 426
 Zinn, I 157
 Øllgaard, N E, I 271, 363
 Ørsted, A S, I 176 251—277 355 356
 362 364 369 372 396. 405, II 72
 76 78 86 215 385 482
 — H C, I 21 251—277 369 370 393
 395 396 399 401 418, II 385 387
 — Sophie, I 16

